
HARVARD LAW LIBRARY
3 2044 057 016 545

DENMARK

Samlede Skrifter

af

Frederik Christian Bornemann.

Udgivne efter Forfatterens Død.

Femte Bind:

Blandede Skrifter.

Indledningsforedrag. — Criminalretlige Afhandlinger. — Forelæsninger over den positive Folkeret. — Forelæsninger over den nyere Retsphilosophies Historie.

Kjøbenhavn.

Boghandler F. H. Eibes Forlag.

Louis Kleins Bogtrykkeri.

1866—1868.

Blandede Skrifter.

Af

Frederik Christian Bornemann.

Udgivne efter Forfatterens Død

ved

C. Goos og Fr. Krieger.
Professor. Høiesteretsadsessor.

Kjøbenhavn.

Boghandler F. H. Eibes Forlag.

Louis Kleins Bogtrykkeri.

1866—1868.

Indholdsfortegnelse.

Side.

I. Indledningsforedrag til Forelæsninger over Retsvidenskaben ved Kjøbenhavns Universitet (1839) .... 3— 16

II. Criminalretlige Afhandlinger .... 17—212

I A. **Bemærkninger om Censuren i Danmark, foranlediget ved de nyeste Forhandlinger om denne Gjenstand (1834)** .... 19— 48

B. **Comite-Betænkning om Pressens nærværende Tilstand ꝛc., afgivet til Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug (1844)** .... 49— 9

II. **Om Bortførelses-Forbrydelsen.** Licentiat-Disputats (1840) .... 94—212

Indledning .... 94— 98

§ 1. Om Betydningen af Ordet »Bortførelse« efter almindelig Sprogbrug .... 98—105

§ 2. Bortførelsens juridiske Begreb .... 105—123

§ 3. Fortsættelse. Om Mand kan bortføres af Kvinde. — Om Bortførelsen kan være rettet paa unaturlig Vellyst. — Om en Kvindes Henbringelse til et Bordel constituerer en Bortførelse. — Om den forudsætter en Bortbringelse fra Hjemmet. 123 -136

§ 4. Om Bortførelsen forudsætter nogen bestemt Alder hos Gjerningsmanden eller den Bortførte .... 136—170

§ 5. Om Bortførelsen kan begaaes mod berygtede Kvinder .... 170—173

§ 6. Om Bortførelsen kan begaaes af Forældre, Værger, Ægtemænd og Trolovede .... 173—176

§ 7. Om Tilendebringelsen af Bortførelsens Forbrydelse og Attentatet paa samme .... 176—183

§ 8. Om Bortførelses-Forbrydelsens Paatale og Straf 183—212

Side.

III. Forelæsninger over den positive Folkeret (1859) .... 213—480

Indledning.

§ 1. Om Folkerettens Begreb og Inddeling .... 215—218
§ 2. Om og hvorvidt der gives nogen Folkeret .... 218—219
§ 3. Om Indvendingerne mod en almindelig europæisk Folkerets Tilværelse .... 220—221
§ 4. Den europæiske Folkerets Omraade .... 221—224
§ 5. Den positive Folkerets Inddeling 224
§ 6. Om Folkerettens Kilder .... 225—227
§ 7. Samlinger af Tractater .... 227—230
§ 8. Om Folkerettens Hjælpevidenskaber .... 230—232
§ 9. Folkerettens Udviklingshistorie .... 232—242
§ 10. Om Folkeretsvidenskabens Historie eller om Folkerettens videnskabelige Behandling .... 242—245
§ 11. Om Folkerettens Studium 245
§ 12. Oversigt 245

Første Hovedstykke.

Om Nationernes Rettigheder og Pligter uden Hensyn til venskabelige eller fiendtlige Forhold .... 246—342

Første Afsnit.

Om Nationernes Uafhængighed i Almindelighed .... 246—316
§ 13. Om Staternes Souverainitet .... 246—251
§ 14. Fortsættelse .... 252—256
§ 15. Fortsættelse .... 256—258
§ 16. A. Staternes Uafhængighed med særdeles Hensyn til deres udvortes Forhold 258
§ 17. 1. Om Staternes Ret til at udruste sig .... 258—260
§ 18. 2. Om Staternes Ret til at udvide sig .... 260—262
§ 19. 3. Om Staternes Ret til at slutte Forbund 262
§ 20. B. Staternes Uafhængighed med særdeles Hensyn til indvortes Forhold.
I. Med Hensyn til Statsforfatning .... 263—286
§ 21. Fortsættelse .... 286—287
§ 22. II. Med Hensyn til Statsforvaltning.
Om de folkeretlige Grændser for den lovgivende Magt. Almindelige Hovedgrundsætninger .... 287—288

Side.

§ 23. Fortsættelse. Med Hensyn til den criminelle Retspleie ... 289—296
§ 24. Fortsættelse. Med Hensyn til Retspleien i civile Sager ... 296—303
§ 25. Fortsættelse. Hvorvidt civile Sager kunne anlægges mod og af fremmede Undersaatter ... 303—305
§ 26. Med Hensyn til Statens Politimyndighed ... 306—307
§ 27. Med Hensyn til Regentens Ret til at give Privilegier, Embeder, Titler, o. s. v. ... 308
§ 28. I Henseende til Finantsforvaltning ... 308—309
§ 29. Fortsættelse. Mynt- og Pengevæsen ... 310
§ 30. I Henseende til Handel ... 310—311
§ 31. Fortsættelse ... 312—314
§ 32. I Henseende til Postvæsenet ... 315
§ 33. I Henseende til Religions- og Underviisningsvæsen ... 315—316

Andet Afsnit.

Om Nationernes Agtelsesrettigheder ... 317—325
§ 34. Om det europæiske Folkeceremoniel ... 317
§ 35. Om de kongelige Æresbeviisninger ... 317—318
§ 36. Om Forrangen ... 318—320
§ 37. Fortsættelse ... 320—322
§ 38. Om Midler til at forekomme Rangstrid ... 322
§ 39. Om Titler ... 322—325

Tredie Afsnit.

Om Nationernes (Staternes) Eiendomsret ... 326—339
§ 40. Om Folkerettens Eiendomsbegreb ... 326—327
§ 41. Om Statsterritoriet ... 327—331
§ 42. Fortsættelse ... 331—332
§ 43. Om Søceremoniellet ... 333—334
§ 44. Om de Maader, hvorpaa Staterne erhverve Territorier 334—337
§ 45. Om Statsservituter ... 337—339

Fjerde Afsnit.

Om de europæiske Souverainers personlige Forhold til hinanden ... 339—342
§ 46. Indledning ... 339
§ 47. Om Notificationer og sammes Besvarelse; om Meddelelse af Ordener, Foræringer o. s. v. ... 339—340
§ 48. Om Souverainernes Besøg, Exterritorialitetsret, Toldfrihed o. s. v. ... 340—341
§ 49. Om Souverainernes ægteskabelige Forbindelser ... 342

Side.

Andet Hovedstykke.

Om Nationernes Rettigheder og Pligter med Hensyn til venskabelige Forhold .... 343—389

Første Afsnit.

Om Gesandtskabsretten .... 343—368

§ 50. Indledning .... 343—346
§ 51. Om de forskjellige Slags af Gesandter med officiel Characteer .... 347—350
§ 52. Om de Documenter, hvormed Gesandten maa være forsynet .... 350—351
§ 53. Om Gesandters Rettigheder i Almindelighed ...... 351—358
§ 54. Om de øvrige Rettigheder, som tilkomme Gesandter i den Stat, til hvilken de sendes .... 358—361
§ 55. Om Gesandters Retsforhold udenfor den Stat, til hvilken de sendes 361
§ 56. Om hemmelige Missioner 362
§ 57. Om Maaden, hvorpaa Gesandter underhandle ..... 362—364
§ 58. Om Gesandtskabers Ophør .... 364—368

Andet Afsnit.

Om Forbund mellem Staterne .... 368—389

§ 59. Om Tractaters Gyldighed og Betingelserne for samme. 368—375
§ 60. Fortsættelse 375
§ 61. Inddeling af Tractater .... 376—380
§ 62. Om Tractaters Form .... 380—382
§ 63. Om Tractaters Virkning, deres Stadfæstelse og Fornyelse .... 382—383
§ 64. Om de Midler, hvorved Tractaters Opfyldelse sikkres 383—387
§ 65. Om de Tilfælde, hvor tredie Magt tiltræder en Tractat eller indbefattes derunder .... 387—388
§ 66. Om Tractaters Ophør .... 388—389

Tredie Hovedstykke.

Om Nationernes Rettigheder og Pligter med Hensyn til fiendtlige Forhold .... 390—480

Første Afsnit.

Om Tvistigheder mellem Staterne og de forskjellige Maader at afgjøre dem paa .... 390—398

Side.
§ 67. Indledning .... 390—392
§ 68. Om Selvtægt mellem Staterne .... 392—395
§ 69. Om Krig og dens Inddeling .... 395—397
§ 70. Om Krigens Begyndelse .... 397—398

Andet Afsnit.

Om Krigens Førelse .... 398—418
§ 71. Om Lovene for Krigens Førelse eller Krigsbrug i Almindelighed .... 398—400
§ 72. I. Om Behandlingen af fjendtlige Personer ...... 400—402
§ 73. Om Krigsfanger .... 402—405
§ 74. II. Om Behandlingen af det fjendtlige Territorium og Gods, a) i Landkrige .... 405—410
§ 75. b) i Søkrige .... 411—412
§ 76. Fortsættelse. Naar Eiendomsret over fjendtligt Gods erhverves og om Gjenerobring .... 413—415
§ 77. Om de krigsførende Magters Ret med Hensyn til fjendtligt Gods paa deres eget Territorium 416
§ 78. III. Om de Midler, hvormed Krigen føres .... 416—418

Tredie Afsnit.

Om de Conventioner, som sluttes af de krigsførende Magter under Krigen .... 418—422
§ 79. Om Underhandlingers Indledelse under Krigen.... 418
§ 80. Om Capitulationer, Vaabenstilstand og Carteller .. 418—421
§ 81. Om de under Krigen indgaaede Conventioners Overholdelse .... 421—422

Fjerde Afsnit.

Om allierede Magter .... 422—426
§ 82. Om Alliancetractater .... 422—423
§ 83. Fortsættelse .... 423—425
§ 84. Om casus foederis .... 425—426

Femte Afsnit.

Om neutrale Magter .... 426—469
§ 85. Om Neutralitet. Inddeling .... 426—430
§ 86. Om neutrale Magters Rettigheder og Pligter i Almindelighed .... 430—434
§ 87. Om de Neutrales Handel .... 434—435
§ 88. 1. Om de krigsførende Magters Rettigheder med Hensyn til fjendtlige Undersaatters Gods, der er

Side.

indladet i neutrale Skibe, og neutralt Gods paa fjendtlige Skibe .... 436—449
§ 89. 2. Om de krigsførende Magters Ret til at udelukke de Neutrale fra visse Arter af Handel. a) Om Krigscontraband .... 450—453
§ 90. b) Om Koloniehandel og Kysthandel .... 453—454
§ 91. 3. Om de krigsførende Magters Ret til at udelukke de Neutrale fra Handel paa blokerede Pladser ..... 455—459
§ 92. Om Pariser-Conferencens Søretsdeclaration af 16 April 1856 .... 459—463
§ 93. 4. Om de Midler, de krigsførende Magter ere berettigede til at anvende til Overholdelse af de dem tilkommende Rettigheder med Hensyn til de Neutrales Handel.
a) Om Visitationsretten .... 463—467
§ 94. b) Om Paakjendelsen af Prisesager .... 467—469

Sjette Afsnit.

Om Krigens Tilendebringelse .... 470—480
§ 95. Ved factisk Gjenoprettelse af det fredelige Forhold eller ved den ene Magts fuldstændige Underkastelse. 470
§ 96. Ved Fredslutning .... 471—473
§ 97. Fortsættelse 473
§ 98. Om Fredstractaters Fuldbyrdelse .... 474—475
§ 99. Om Jus Postliminii .... 475—480

IV. Forelæsning over den nyere Retsphilosophies Historie (1842—43) .... 481—620

1. Indledning .... 483—487
2— 4. Forberedelsen for Kants Philosophie ...... 487—504
2. Om den dobbelte Retning i den nyere Philosophie 487—488
3. Om den Lockeske Sensualisme og den Humeske Scepticisme .... 488—496
4. Om den Leibnitz-Wolffiske Metaphysik .... 496—504
5—12. Kants Philosophie .... 504—562
5. Om Kants Forhold til sine Forgjængere .... 504—508
6. Om Kants Erkjendelseslære. I. Den transcendentale Æsthetik .... 508—511
7. II. Den transcendentale Logik. a. Den transcendentale Analytik .... 511—517

Side.

8. Fortsættelse: b. Den transcendentale Dialectik .... 517—526
9. Om Kants „Kritik der practischen Vernunft“ .... 527—535
10. Om Kants Metaphysik der Sitten. Inddelingen i Moral og Retslære. Den Kantske Retslæres Princip 535—542
11. Videre Udvikling om den Kantske Retsphilosophie .. 543—561
12. Om Kants „Kritik der Urtheilskraft“ .... 561—562

13—15. Fichtes Philosophie .... 562—595
13. Om Fichtes „Wissenschaftslehre“ .... 562—572
14. Om Fichtes Morallære .... 572—579
15. Om Fichtes Retslære .... 580—595

16—21. Schellings og Hegels Philosophie (den absolute Idealisme) .... 595—620
16. Indledende Bemærkninger .... 595—597
17. Om Schellings Philosophie .... 597—608
18. Kritik af Schellings Philosophie .... 608—611
19. Om Hegels Philosophie .... 611—618
20. Om den Hegelske Philosophies Forhold til Identitetssystemet .... 618—619
21. Om Hegels Retsphilosophie .... 619—620

Indledningsforedrag

til

Forelæsninger over Retsvidenskaben

ved

Kjøbenhavns Universitet.

(1839.)

Mine Herrer!

Idet jeg idag tiltræder et Kald, om hvis Vigtighed Alle ere enige, men om hvis sande Betydning Meningerne desuagtet ere saa forskjellige, forekommer det mig, at De med Rette kunne fordre, at jeg i Forveien skal gjøre Dem Regnskab for, hvad De kunne vente af mig. Jeg tilfredsstiller derved tillige en Trang hos mig selv til at gjøre mig Rede for Indholdet af den vanskelige Opgave, der er mig forelagt, den Opgave, jeg selv frivillig og unødt har paataget mig at løse.

Hvad De kunne vente af mig, mine Herrer, — dette beroer paa to Ting: hvad jeg vil, og hvad jeg kan.

Hvad jeg vil — dette kan ikke være forskjelligt fra det, jeg bør ville, fra det, en Universitetslærer under de nærværende Omstændigheder og Forhold maa erkjende som den nærmeste Opgave for sin Stræben. Men hvad dette er, derom er det netop, at de forskjellige Meninger krydse hinanden.

Mange, idet de gaae ud fra det Motiv, der har ført dem selv til Universitetet, mene nu, at Universitetet er en offentlig Læreanstalt, hvor de skulle finde den nødvendige Underviisning i de Kundskaber, og om muligt og i de Færdigheder, der udfordres til, at de i sin Tid kunne blive duelige Embedsmænd i Staten. Denne Maade at betragte Tingene paa synes, hvad Retsvidenskaben angaaer, at vinde en stor Bestyrkelse ved Betragtningen af Literaturen. Thi hvad enten man anseer Universitetet som Literaturens Forudsætning, som den befrugtende Jordbund, der gjemmer og giver den første Udvikling til de Spirer, der snart udfolde sig til mægtige Væxter i Literaturen,

som den, der under alle Omstændigheder bevarer og overleverer fra Slægt til Slægt de Grundsandheder, der kun under heldige Omstændigheder finde en adæqvat Udvikling i Literaturen, eller man antager det for Universitetets Sag at uddrage Resultaterne, det Nødtørftigste og Nødvendigste af Literaturens rige Overflødighed, eller man endog blot betragter Universitetetet som et privilegeret Oplagssted for Kundskaber, der i Almindelighed kunne haves ligesaa gode eller bedre under en fri Omsætning, men paa hvilke der dog under uheldige Conjuncturer kan indtræde Mangel — kort, hvor underordnet end den Plads er, som denne eller hiin maatte anvise Universitetet: det nære Sammenhæng og Slægtskab med Literaturen erkjendes af Alle.

Kaste vi nu et Blik paa vor nærværende juridiske Literatur, da er det, som først tildrager vor Opmærksomhed, en Række af Skrifter, dens Stolthed og fornemste Rigdom, i hvilke en stor Aand, udrustet med gjennemtrængende Skarpsindighed, og i Besiddelse af en Kundskabsmasse, man vel tør kalde mageløs, har nedlagt sin Skarpsindigheds og Lærdoms Frugter. Men hvad der mere endnu end hine Fortrin udmærker denne Mand, er, hvis jeg ikke feiler, en levende Retsanskuelse, der i de concrete Retsforhold ved et genialt Blik næsten altid lader ham finde det Resultat, som den omhyggeligste videnskabelige Begrundelse ligeledes maatte erkjende for det Rette, en naturlig Sands, der aldrig tillader ham eensidigt at fastholde en enkelt Side af Tingene paa Sandhedens Bekostning, et klart Overblik, en sikker Opfatning af alle Momenter. Ved denne Egenskab staaer han høit over Mange, hvis Berømmelse ei er indskrænket ved saa snævre Grændser i Rummet som hans, om hvem man dog ingenlunde kan sige, at hans Navn kun rækker fra Kjøbenhavn til Kiel.

Denne Mand fremtraadte paa en Tid, da Videnskaben — skjøndt den selv ikke var stort andet end Exegese — med fornem Foragt saae ned paa en Praxis, der vel endnu ei havde naaet en saadan Udvikling som den nærværende, men desuagtet ingenlunde stod tilbage for den daværende Videnskab i Lovenes rigtige Fortolkning, i mange Henseender endog, ledet af en sund naturlig Tact og af en paa umiddelbar Beskjæftigelse med de

practiske Forhold grundet Indsigt, havde betraadt en rigtigere Vei end hiin. Exegesen har altid været en positiv Retsvidenskabs Udgangspunct, og det er ligeledes den, der i alle Lande med en casuistisk og ganske eller tildeels forældet Lovgivning har giort en fremskridende Retsudvikling mulig. Exegesens Magt er stor, mine Herrer, den indskrænker sig ikke til at udfinde de blot ikke i deres Almindelighed udtalte, men dog af Lovgiveren tænkte og derfor i hans Villie liggende almindelige Bestemmelser; den udleder ogsaa af casuistiske Love, hvad Lovgiveren aldrig har tænkt, altsaa heller ikke villet; ja, hvad mere er, den udleder endog undertiden af slige Love det Modsatte af det, han virkelig har villet. Idet Exegesen til Fortolkningen af slige Love medbringer to Forudsætninger, hvilke den betragter som Axiomer, at Lovgiveren er viis, og at Viisdommen til alle Tider er den samme, vil den altid, hvor den ei finder en Hindring i et altfor ubøieligt Lovbogstav, kunne fremstille som hjemlede enten ved en saadan Lovgivnings udtrykkelige Bestemmelser eller ved disses Consequents, ei blot enkelte Retssætninger, men hele Systemer af Retssætninger, der ikke blot ikke efter den oprindelige Lovgivers Culturtrin kunde være hans Villie, men som endog tildeels maatte være mod hans Villie. Men naar Historien bag efter fører Beviset for, at den ældre Tids Viisdom var en anden end den nye Tids; naar den fører bittre Klager over Exegesens uhistoriske Vilkaarlighed, naar den forsøger at gjenindsætte den gamle legitime Ret, og at uddrive Usurpatoren: da kommer den i Almindelighed for silde. Da har nemlig allerede Exegesen bona fide indført en Ret, der ikke længer alene støtter sig paa de Grunde, ved hvilke den først fik Indgang — hvilke Historien maaskee kan gjendrive —, men som i mange Maader har faaet positiv Sanction, enten som Sædvane eller især ved en endog af den høieste Statsmagt direct eller indirect autoriseret Praxis. Og Historien maa da, hvis den vil fortjene sit Navn, erkjende, at en ny Retsudvikling har fundet Sted, og at saaledes selve Exegesens uhistoriske Argumenter have frembragt en ny Historie. Men forsaavidt som der endnu maatte være Noget tilbage, for hvilket aldeles ingen Hjemmel skulde være, forsaavidt som Hi-

storien endnu maatte kunne komme frem med nogen Klage, der ei lader sig afvise: leder dette ikke til nogen Restauration af den forældede Ret; den vundne bedre Indsigt kan ikke opgives, og den lovgivende Magt træder til for at give den erkjendte men endnu hjemmelløse Ret den fornødne Sanction. Det er det første, der, naar en Retstilstand er forældet, atter medfører Nødvendigheden af en ny Lovgivning: naar det erkjendte Rette sees at mangle al Hjemmel, og naar enkelte, paa Grund af Tilkjendegivelsens absolute Utvetydighed uovervindelige Rester af hiin Ret erkjendes aldeles uforenelige med den nye Tids Fordringer. Men er den lovgivende Magt først begyndt atter at blive virksom, da vil den dernæst erkjende det for sin Opgave at bemægtige sig den hele af Exegesen indførte Ret, vel tildeels for at give den den gjennemgribende Consequents og Eenhed, som det efter de hemmende Betingelser, hvorunder den er opstaaet, ikke har været muligt at vedligeholde, men især for at Retten kan existere ei blot i nogle Enkeltes men i Alles Bevidsthed, for at Retten kan faae sin adæqvate Form, som den for Alle kundgjorte Lov. Kort: Exegesen er det forbindende Led mellem den forældede og nye Ret ikke blot ved at foranledige en ny Lovgivning, men ved successivt at omdanne den ældre Ret. Den formaaer vel ikke at fuldende den nye Retsudvikling, den kan ikke overvinde alle Hindringer, den kan frem for Alt ikke give den nye Ret sin adæqvate Form, det kan kun en ny Lovgivning: men denne modtager ei blot et Grundlag, men sit hele væsentlige Indhold af Exegesen.

Jeg har med Forsæt været saa udførlig i at omhandle Exegesens historiske Betydning. De ville erindre, at jeg ovenfor sagde, at Exegesen ligeledes er den positive Retsvidenskabs Udgangspunct; fremdeles, at Ørsted ved sin Fremtræden forefandt en i mange Stykker forældet Lovgivning, en endnu ei fuldkomment udviklet Praxis, og en positiv Retsvidenskab, der, skiøndt den i det Væsentlige ei var over Exegesens Standpunkt, i denne Henseende lod endnu mere tilbage at ønske end Praxis. Sandsen for Oldtiden var endnu ikke vakt, og skjøndt Fædrelandets Retshistorie ei var dyrket uden Held, var dette Studium dog ei saa

vidt fremmet, at dette kunde frembyde nogen særdeles Hindring for at anvende de ældre af de da gjældende Love i den nye Tids Aand. Hvilken Bane, der under saadanne Omstændigheder maatte være foreskreven et Talent som det, jeg har søgt at skildre, er let at indsee. Saavel Videnskabens som det borgerlige Livs nærmeste Trang var Exegese, en saadan Exegese, som jeg nyligt har beskrevet; og der var fremtraadt et Talent, som i den høieste Grad besad alle de Egenskaber, der udkræves til at løse denne Opgave, og fremfor Alt den levende Sands for det in concreto Rette, der er Exegesens productive Element. Han kunde vistnok med sin Skarpsindighed og omfattende Viden have bragt det historiske Studium til en anseelig Høide, men hans legislative Aand vilde ikke heri have fundet Tilfredsstillelse, og hans Talents bedste Kræfter vare blevne unyttede. Han har viist, at han har gjort grundige philosophiske Studier, og at han ogsaa i denne Henseende var de fleste af sine Samtidige overlegen. Vi besidde Værker af ham, der gribe ind i Retsphilosophien og Moralen; men skjøndt disse Værker hædre ham og Literaturen, synes de dog at afgive et Vidnesbyrd om, at hans Talent ikke fortrinsviis hendrog ham til speculativ Tænkning. Og han miskjendte ikke det Kald, hvortil Naturen havde udrustet ham og som Omstændighederne paalagde ham. Næsten alle hans mangfoldige Skrifter tilhøre Exegesen i den Betydning, hvori jeg ovenfor har taget Ordet. Efter en Modstand, som kun kunde være kort, fordi den ei gik ud fra noget forskjelligt Princip, men vel meest fremkaldtes ved den for Forgængerne næsten beskæmmede Mængde af nye Resultater og Berigtigelser af de ældre, der paa een Gang bleve gjorte gjældende, fandt han en næsten udeelt Anerkjendelse. Saa godt som alle de, der senere optraadte, sluttede sig til ham, og virkede med større eller mindre Held til det samme Maal, han havde foresat sig.

Saaledes er da den største Deel af vor juridiske Literatur Exegese, og dermed væsentlig af practisk Tendents; thi vel er Retskildernes Fortolkning ogsaa et Moment i den positive Retsvidenskab, men kun dens Udgangspunct. Spørgsmaalet om, hvad der er gjældende Ret, er af en langt mere underordnet

Betydning for Videnskaben end for Livet; og Exegesens productive Moment (hvorved den kan adskilles fra den egentlige Fortolkning i streng Forstand) har kun Realitet som Retsudvikling, medens det umiddelbart betragtet som videnskabelig Bearbeidelse af Retten ei altid vil kunne holde Prøve.

De ville nu see, mine Herrer, hvorledes jeg før, gaaende ud fra den Forudsætning, at Literaturen og Universitetsforedragene have det samme Indhold tilfælles, kunde sige, at en Betragtning af vor nærværede juridiske Literatur ved første Øiekast synes at understøtte deres Mening, der betragte Universitetet som en offentlig Underviisningsanstalt slethen og Intet andet.

Men denne Bestyrkelse er kun tilsyneladende. Det, der kun paa Grund af vexlende Omstændigheder til en vis Tid er blevet Literaturens Hovedindhold, kan ikke altid vedblive at være det. Jeg har viist, at det netop er Exegesens Værd og Fortjeneste at regenerere Retten, at fremhjælpe en ny, tidssvarende Retstilstand. Naar denne er tilveiebragt, er Exegesens Arbeide fuldendt, og den kan ikke længere beholde den gamle Plads i Literaturen. Dette er vel sagt i Almindelighed, men det finder sikkert sin Anvendelse hos os. Jeg troer, at vor Literatur staaer ved Enden af en Periode. Vel er der endnu Et og Andet tilbage, som retteligen kan behandles paa samme Maade som hidtil, men Arbeiderne ere nu mange, og Høsten er ikke stor. Desuden er det allerede indtruffet, hvad vi ovenfor have skildret som Tingenes almindelige Gang, at mange af Exegesens Sætninger have faaet Sanction ved Praxis, og jo mere Vægt man i den senere Tid har lagt paa denne Retskilde, med jo større Omhyggelighed man har samlet dens Afgiørelser, desto mere maa den Erkjendelse paatrænge sig, at gjentagne udførlige Udviklinger af de Grunde, der have skaffet hine Sætninger Indgang, ei længere have den Vigtighed som forhen, endog i de Tilfælde, hvor de ikke ere blevne ganske overflødige. En Deel er ogsaa bleven hævet til Lov, hvorved al Discussion er bortfaldet. Men hvad der især fortjener at tages i Betragtning, er dette, at denne hele nyere Ret dog tilsidst maa blive Gjen-

stand for en omfattende Lovgivning. Der kan ei længere sættes nogen tilstrækkelig Grund mod Opfyldelsen af det Ønske og den Trang hertil, der stedse hyppigere og mere indtrængende yttrer sig. Materialierne ere samlede, man behøver ei længere at frygte for at virke hemmende paa Retsudviklingen ved en ubetimelig Afgjørelse af endnu ikke udprocederede Controverspuncter (Controverserne ere alt traadte frem med tilbørlig Bestemthed og Klarhed, alle Puncter ere gjentagne Gange discuterede); der er ingen Grund til at udsætte en Afgjørelse, som dog for de fleste Tilfælde snart maatte paafølge ved Praxis; thi man kan dog vel ikke forudsætte mindre Indsigt hos Lovgivningen end hos hiin?

Det er kun under særdeles Forhold, at Literaturens Tendents kan være practisk. Dens uforgængelige Indhold er Videnskaben i alle dens Former og Retninger, og ei blot i den, der har en umiddelbar practisk Tendents. Vor juridiske Literatur har ei heller udelukkende indskrænket sig til hiin Retning. Den Danske Retshistorie kan opvise Værker af Betydenhed, og Retsphilosophien har ei heller savnet heldige Dyrkere, hvis man ei vil frakjende alle Bestræbelser Held, der ikke have fundet Indgang hos Mange.

Her er nu det Sted, hvor jeg fastholdende den Forudsætning, at Literaturen og Universitetsforedragene have det samme Indhold under forskjellig Form, vender tilbage til det Spørgsmaal: hvad Universitetslæreren for Tiden maa ansee for sin nærmeste Opgave. Er Videnskaben Literaturens og Universitetsforedragenes fælles Indhold, saa er dette Spørgsmaal besvaret, naar det erkjendes, hvad der for Tiden er Videnskabens Hovedopgave. Men stilles Spørgsmaalet saaledes, da tager jeg ikke i Betænkning at sige: at det, der ligger nærmest af Alt, det, som vi ingenlunde kunne unddrage os, naar Retsvidenskaben ei skal blive tilbage for de øvrige Videnskaber, er en speculativ Behandling.

Men her vil maaskee Nogen mene, at vi ere paa en farlig Afvei, som de, der ville ombytte det daglige Livs og Historiens faste og solide Grund med Illusionernes Fata Morgana. Du har sagt, vil man maaskee bemærke, at Philosophien hidtil kun

har fundet liden Indgang hos Juristerne; men heri see vi intet Utilbørligt, thi Retsvidenskaben er netop Retsvidenskab og ikke Philosophie, og vi maae paa det kraftigste protestere mod en Sammenblanden, der kun kan være til Skade for begge Videnskaber; i det Mindste for Retsvidenskaben; thi, om Philosophien virkelig har nogen Realitet, ville vi lade staae hen, overladende den til den Sphære af rene Fornuftbegreber, som den har tilegnet sig; men fra Retsvidenskabens Gebeet ville vi have den forviist; thi Retten støtter sig ei paa Fornuftbegreber. Retten, siger navnlig den saakaldte historiske Skole, opstaaer med umiddelbar bevidstløs Nødvendighed, paa den Maade som f. Ex. Sproget; Retten er til enhver Tid et Resultat af Menneskenes Trang, forskjellig efter deres Fortid og nationale Eiendommelighed, forskjellig, eftersom de locale Forhold ere andre, forskjellig efter Tider og Omstændigheder. — Men, om det nu endog var saa, at Retten snarere var at ansee som et Naturproduct, end som et Værk af selvbevidst Fornuft, saa vilde Philosophien dog ikke lade sig bortvise, den vilde kun have at philosophere over Retten paa en anden Maade end forhen. Thi det er længe siden, at den har indskrænket sig til de saakaldte rene Fornuftbegrebers Sphære. Den har forlængst gjort Naturen — i hvilken den iøvrigt og erkjender Fornuft, men bevidstløs — til Gjenstand for sin Forsken; der gives som bekjendt en Naturphilosophie. — Dog dette maa være nok om en Betragtningsmaade, som, skjøndt den har mange ansete Tilhængere, ei tiltrædes af alle dem, der ere enige om at bortvise Philosophien fra Retsvidenskabens Gebeet. Vi ville hellere dvæle lidet ved det, der forener dem alle, saavel de historiske som de practiske Mænd, den Mening, vi alt have berørt, at Philosophien paa Retsvidenskabens Gebeet kun vilde anstifte Forvirring. Denne Mening grunder sig paa den Antagelse, at den philosophiske Viden mangler Sandhed, og at de saakaldte rene Fornuftbegrebers Sphære, som man er saa beredvillig til at overlade Philosophien, er idel Hjernespind. Denne Forudsætning — selv om den ei udtrykkelig udtales — ligger aabenbart til Grund for hiin Protest mod Philosophiens Indtrængen paa Retsvidenskabens

Gebeet. Thi veed Philosophien Sandheden, da kan den ikke stifte Forvirring, med mindre Nogen vilde mene, at Philosophiens i og for sig sande Sætninger blot vare paa urette Plads i Retsvidenskaben, paa samme Maade, som det vilde være forvirrende, naar Nogen i Forbindelse med den chirurgiske Lære om Beenbrud vilde foredrage Lovgivningens Bestemmelser om Legemsbeskadigelser. Men heller ikke denne Vending kan holde Prøve; thi veed Philosophien Sandheden, saa veed den sine egne Grændser, og en saadan ubehørig Indblanden er umulig. Derfor, m. Hrr., skal Philosophien banlyses fra vor Videnskabs Gebeet, saa maa det være, fordi den mangler al Realitet. Men jeg frygter meget for, at det da ei vil gaae Retsvidenskaben bedre. Thi naar Nogle protestere mod Philosophiens Indblanden for at forebygge Forvirring, da ville de, naar man nøder dem til at give Tilsvar, ei kunne negte, at det, de ville holde borte, er ikke Noget, der er den pure Retsvidenskab selv fremmed. Tvertimod — Forvirring have vi nok af. For at overbevise sig herom behøver man blot at spørge, hvorledes en hvilkensomhelst Hovedmaterie i vor Videnskab retteligen skal foredrages, f. Ex. hvorledes det hænger sammen med Eiendomsretten, hvorpaa Statens Straffebeføielse grunder sig, eller endog mere specielt, om Gudsbespottelse og andre Afskyeligheder, hvorved Ingens Ret krænkes, kunne gjøres til Gjenstand for Straf. Da viser det sig, hvorledes Retsvidenskaben paa sit eget Gebeet er sønderslidt af stridige Meninger, af Theorier, der staae skarpt ligeoverfor hinanden, som hverken kunne bringes i Samklang med hinanden, eller gjensidigen overvinde hinanden. Kunne disse Controverser angaaende alle vor Videnskabs Hovedpuncter ikke bilægges paa en tilfredsstillende Maade, saa mangler den juridiske Viden al Paalidelighed, og Videnskaben derved al Realitet. Men her vil man sige, at disse Controverspuncter visseligen kunne bringes til Afgjørelse, ved Videnskabens høieste Begreb nemlig, ved Retsbegrebet: og herimod har jeg Intet at erindre, tvertimod mener ogsaa jeg, at Frelsen kun kan komme fra denne Kant, og ikke blot at den ikke kan komme fra nogen anden, men ogsaa at den virkelig kan komme herfra. Men gaaer

det bedre med dette Begreb end med de øvrige? Ere Juristerne blevne enige om, hvad Retten er, hvorledes den forholder sig til det Moralske, om Retten er Mennesket medfødt, om den kan tænkes uden Stat, eller om Retten først er indført ved Stat? Men disse Spørgsmaal ere ei blot ikke besvarede, de kunne aldeles ikke besvares, saalænge Retsvidenskaben hævder en absolut Uafhængighed af Philosophien. Thi sit eget høieste Begreb kan Retsvidenskaben ikke begrunde, da enhver Begrundelse skeer ved et høiere Begreb. Og saaledes maa Retsvidenskaben dog tage Philosophien til Hjælp, hvis der skal være Hjælp at finde for den, med mindre den vilde foretrække at lade sit øverste Begreb forklare af en anden Videnskab. Jeg veed nu rigtignok ikke, hvilken Videnskab det skulde være, om det skulde være Theologien eller Medicinen eller Physiken eller Græsk og Romersk Philologie; men skulde og nogen Videnskab findes, der havde Villie og Evne dertil, da vilde dog ogsaa den have sit høieste Begreb, hvorfor den ikke selv kunde gjøre Regnskab, og som vilde nøde den til at henvende sig til Philosophien; saa hvorledes Sagen tages, bliver det dog altid vist, at skal Retsvidenskaben have Realitet, kan det kun være, fordi Philosophien, hos hvilken den i sidste Instants maa søge Afgjørelsen af alle Hovedspørgsmaal, veed Sandheden. Er Philosophien en Illusion, da er ogsaa Retsvidenskaben kun et Skin, og den maa opgive Troen paa sig selv; men saa vist som den ingensinde har gjort det og aldrig vil giøre det: saa vist maa den erkjende, at den kun ved sit Formaals Endelighed er forskjellig fra Philosophien, og at dens Ære og Værd netop er selv i sit Væsen at være Philosophie.

Herefter, m. Hrr., kunne vi ikke længere være i Tvivl om, hvad vi skulle ansee for den nærværende Retsvidenskabs og dermed vor egen Opgave: en philosophisk Behandling af Retsvidenskaben. Ofte er noget Saadant forsøgt, ofte har man, som man kaldte det, villet „anvende" Philosophien paa vor Videnskab. Disse Forsøg ere indtil den nyeste Tid ei lykkedes, især fordi Philosophien selv var hildet i Eensidighed; især, jeg burde have sagt, ene og alene; thi skiøndt Juristernes Modstand sikkerlig kun for en Deel, og det endda kun for den mindste

Deel grundede sig paa, at det var en eensidig og for saavidt falsk Philosophie, der gjorde sig gjældende, skjøndt upaatvivlelig Hovedgrunden til deres Modstand laae i Følelsen af, at det gik ud over deres egen Eensidighed, den de ei længer vilde kunde fastholde, naar Philosophien fik Herredømmet: saa vilde dog al Modstand have været forgjeves, naar Philosophien ikke selv havde havt sin meget vulnerable Side. Men nu, m. Hrr., da Philosophien — skjøndt langtfra at have naaet Fuldkommenheden, langtfra tilfulde at have løst alle sine Opgaver — dog er kommet ud over alle eensidige Principer, da den har anviist dem alle deres rette Plads, hvert efter sin relative Gyldighed, nu da Forsoningen er tilveiebragt paa Philosophiens eget Gebeet: nu er der ogsaa Udsigt til, at Forsoningen med de reale Videnskaber og navnlig Retsvidenskaben vil være mulig.

Mine Herrer, jeg sagde før, at det som de kunne vente af mig, beroer deels paa hvad jeg vil, deels paa hvad jeg kan; hvad jeg vil, maa nu først være det jeg bør ville, og jeg har nu alt bestemt denne Opgave som Retsvidenskabens philosophiske Behandling; men hvad jeg vil og bør ville, kan fremdeles ei være noget andet eller mere, end det jeg kan; thi at begynde paa et Arbeide, som nødvendig maa mislykkes, vilde, selv om det var det høieste og guddommeligste, være taabeligt og uforsvarligt ei blot mod mig selv, men mod Dem, m. Hrr., der ei blot have Fordring paa mit Arbeides Frugter, men som selv skulle være mine Medarbeidere. Det er derfor ikke forgjeves nærmere at spørge, om jeg kan løse denne Opgave. Dette Spørgsmaal har en dobbelt Betydning: om overhoved en philosophisk Behandling af Retsvidenskaben for nærværende Tid med Held kan forsøges ved vort Universitet, og om jeg har de dertil fornødne Kræfter. Hvad det Første angaaer, kan det ikke negtes, at En ikke behøvede at være meget feig, fordi han tvivlede om et heldigt Udfald. Thi naar jeg betænker, hvor faa der findes hos os, som allerede ere i Besiddelse af en almindelig philosophisk Grundvold, naar jeg betænker, hvor lidet der, under langt heldigere Betingelser, endnu er skeet til vor Opgaves Løsning i Tydskland — det egentlige philosophiske Land — maa

jeg vistnok erkjende, at der frembyde sig store Vanskeligheder. Men paa den anden Side fatter jeg Mod, naar jeg overveier, hvilken Interesse Philosophien i faa Aar har vundet blandt en anden Videnskabs Dyrkere, og hvor meget af det, der for Øieblikket synes umuligt, snart kan blive muligt, naar det lykkes mig at vække Interesse hos Dem for en dybere Begrundelse af vor Videnskab. Min første Bestræbelse skal derfor gaae ud paa at forberede Dem til et philosophisk Studium af Videnskaben. Jeg betragter det derfor som en Lykke, at Omstændighederne have gjort mig det muligt at begynde med en Disciplin, hvis Begrundelse paa en saare øiensynlig Maade kræver Philosophiens Hjælp, en Disciplin, som ret egentlig tvinger til Speculation over dens Princip, naar vi ei skulle famle om i idel Uvished over et af Menneskehedens vigtigste practiske Anliggender, medens desuagtet dens Detail — skjøndt i uafbrudt Sammenhæng med Principet — falder indenfor den almindelige Reflexions Sphære. Jeg anseer Foredraget af Criminalrettens almindelige Sætninger for særdeles skikket til vort Øiemeds Opnaaelse, deels fordi der ikke paalægges Dem et større Arbeide, end De for Tiden ere i Stand til at bære, og deels fordi De desuagtet ville nødes til at gaae udenfor den blotte Forstandsreflexions Enemærker.

Men, naar jeg nu endelig spørger mig selv, om jeg tør tiltroe mig Kraft til at udføre et saadant Arbeide, saa er det ikke saaledes, at jeg for at komme til en Overbeviisning, for eller imod, undersøger mine Kræfters Maal; en saadan Undersøgelse maatte nedslaae Modet hos Enhver, der ikke var hildet af taabelig Indbildning. Jeg styrker mig meget mere ved den Forvisning, at Ingen kjender sine Kræfters Maal, før han har forsøgt dem. Jeg lægger mig den store Fichtes Formaning paa Hjerte, at Enhver skal arbeide som om han havde Talent, vel vidende, at tillidsfuldt Haab om Held i vore Bestræbelser er vidt forskjelligt fra overmodig Selvtillid. Uden dette Haab og denne Tillid kan det ikke nytte at begynde paa noget betydeligt Foretagende; om vi have Kraft til at haabe, derpaa maa vor Selvprøvelse alene gaae ud; finde vi den hos os, bør vi forsøge

at iværksætte det, som bør gjøres, og som, naar Begyndelsen først er gjort, gjort til rette Tid, tilsidst vil realisere sig selv ved sin egen Kraft.

Naar Begyndelsen er skeet til rette Tid; men om den nærværende Tid er den rette, beroer nærmest paa Dem, mine Herrer. Her er Talen om at give den Danske Retsvidenskab et nyt Opsving; det er ikke nok, at Een eller To arbeide paa en anden Maade end forhen; Manges Hjælp og Deeltagelse udfordres, for at en ny Retning skal kunne vinde Borgerret. Men hvor skal Philosophien søge sine Kæmper? Mon blandt vor Literaturs Coryphæer? Hvem vilde vel forlade det Banner, hvorunder han i mange Aar har tient med Hæder? Det er til Dem, m. Hrr., at Videnskabens Opfordring lyder. De ville ikke være ringere end deres Fædre, som i Sandhed ikke bortviste det dem forelagte Arbeide, fordi det fordrede Anstrængelse, eller fordi Mange mistvivlede om Udfaldet.

Vel vide vi alle, at der blandt de Studerende ved vort Universitet ere nogle, som hidtil have fornegtet Videnskabens Aand, idet de i Stedet for at hengive sig til fri Forsken have drevet et slet Brødstudium, menende, at der udfordres sjeldne og udmærkede Evner, og dertil maaskee en asketisk Forsagelse af alle Livets Glæder, for at Nogen værdigen skulde kunne dyrke Videnskaberne. Men i Sandhed, m. Hrr., ogsaa i Videnskabernes Rige gives der en Fortjeneste af anden Rang, og der vil ikke let findes Nogen iblandt Dem, som ikke skulde være i Stand til ved Sindets Fordybelse i sig selv og Eftertanke over Menneskehedens vigtigste Anliggender at finde den Tilfredsstillelse, der forsikkrer os om, at vi ere Videnskabernes værdige Dyrkere. Ogsaa til Dem, m. Hrr., lyder Fichtes Formaning, at arbeide som om De havde Talent, ogsaa De bør nære et tillidsfuldt Haab om Held i Deres Bestræbelser. Haabet vil ikke blive skuffet. Men dersom Nogen mener, at han ikke kan dyrke Videnskaben, uden at giøre Afkald paa Livets Skjønhed, da feiler han. Vel bestaaer Videnskabens Dyrkelse ikke i Livsnydelse, men uden Livsnydelse hentørres Sjælen, og mister den Friskhed, der udkræves til Videnskabernes Tjeneste. Thi Viden-

skaben fordrer vel Arbeide, men ikke Slid. Om Nogen belæsser sin Hukommelse med Alt, hvad den formaaer at bære, om han uden at prøve Sandheden deponerer det Overleverede som fremmed Eiendom, saa at han paa Regnskabets Dag kan tilbagegive det i den samme Stand, hvori det blev modtaget; om han og hertil hengiver al sin Tid: en saadan regner Videnskaben ei til sine; den har kun frie Mænd i sin Tieneste. „Du skal arbeide, som om Du havde Talent!" Dette vil fremdeles sige: Du skal ikke have nogen anden Herre end Sandheden; thi Talentet er frit, og Sandheden gjør fri.

Derfor, mine Herrer, skulde der og være Nogen iblandt os, som hidtil har unddraget Videnskaben sin Tieneste, da lyder Opfordringen desuagtet ogsaa til ham. Ingen er uværdig til at følge dette Kald, naar han ikke udelukker sig selv; Enhver kan give sig den fornødne Indvielse, naar han forsager Trældommens Aand, og vælger Friheden.

Mine Herrer! jeg henvender mig til Dem med Tillid. De ville ikke beskæmme Deres Ungdom ved at lukke Ørerne for den Opfordring, der udgaaer til dem: at skaffe en god Sag Indgang.

Criminalretlige Afhandlinger.

I.

A.

Bemærkninger om Censuren i Danmark, foranledigede ved de nyeste Forhandlinger om denne Gjenstand.

(Maanedsskrift for Litteratur XII Bd. 1834).

De Undersøgelser, der i den sidste Tid ere blevne anstillede over vor Trykkefrihedslovgivning, have vel i det Væsentlige dreiet sig om denne Lovgivnings Retfærdighed og Hensigtsmæssighed, men ikke udelukkende; man har ogsaa gjort det til Gjenstand for Controvers, om Ordet „Censur" bør anvendes paa den Control, der er organiseret for at forhindre Udbredelsen af strafværdige Skrifter, eller om det, som upassende, hellere aldeles burde aflægges. Den Heftighed, hvormed dette i og for sig lidet vigtige Spørgsmaal er blevet omtvistet, viser, at man — i det Mindste dunkelt — har følt, at Publicums Stemning i denne Sag for en stor Deel vil være afhængig af dets Besvarelse. Ordet Censur er et forhadt Ord; naar det nævnes, opstaaer umiddelbart Tanken om et despotisk System; halvtudslettede Erindringer og ængstelig Frygt for det Tilkommende forbinde sig, og vække Mistro mod den, der optræder for at tale Censurens Sag. Men en saadan Stemning gjør al fornuftig Overveielse umulig; bedst er det derfor, strax fra første Færd at udtale sig over denne Deel af Sagen. Naar det da viser sig, at den Institution, der forhen hos os, og endnu paa mange Steder har bestaaet og bestaaer under dette Navn, er væsentlig forskjellig fra det for nærværende Tid i Danmark anordnede Tilsyn med Pressen, saa vil dog saa meget være opnaaet, at Enhver indseer, at der ikke kan være Rum for de gamle, tilvante Idee-Associationer, men at man, uden noget Hensyn til Navnet, alene har at holde sig til Sagen. En rolig Undersøgelse kan da maaskee finde Indgang.

2*

Spørge vi, hvad vor gamle Censur var, kunne vi let finde den fornødne Oplysning. Efter Lovens 2—21—1, 2, 3 og 4 maatte „Ingen lade Noget trykke, førend det i Universitetet i Kjøbenhavn var gjennemseet og paakjendt af Decanus i det Facultet, som Materien vedkom; denne skulde give sit Betænkende derpaa under sin Haands Underskrift, saaledes som han selv agtede dertil at svare; vilde Nogen paa Landet have Noget om theologiske Materier trykt, skulde det først gjennemsees af Stiftets Biskop, og med hans Betænkning sendes til Universitetet, der videre at paakjendes; handlede Nogen derimod, skulde han ikke alene straffes for saadan Ulydighed, men ogsaa for Skriftets Indhold, om noget Forargeligt deri maatte findes; Ingen maatte lade trykke noget Skrift, Kongens Høihed, Regjeringen eller Politien angaaende, førend det var gjennnemseet af en særegen af Kongen udnævnt Commission; ingen Danske Bøger, som vare trykte udenrigs, maatte indføres eller forhandles; Tydske Bøger, som handlede om fremmed Religion, eller Andet, som nogen Tvistighed og Scrupel i den uforandrede Augsburgske Confessions Tro og Religion kunde eragtes at foraarsage, maatte ikke uden særegen kongelig Tilladelse indføres og sælges; skulde Bøger blive trykte eller indførte, der kunde have Udseende til noget Oprør, eller mod Kongens Høihed, eller anden Ulempe foraarsage, bleve de, der havde ladet dem trykke eller indføre, straffede i høieste Maade, og Bøgerne offentlig opbrændte." De Anordninger, denne Sag vedkommende, som udkom før 1770, ere alle skrevne i den samme Aand. Frd. 28 Jan. 1718 bestemmer, „at alle nærgaaende Skrifter, som imod Missions-Collegium — — ere eller vorde trykte og udgivne, skal være confisqverede." Den straffer desuden dem, som have „udgivet eller til Trykken befordret saadanne Skrifter.". Efter at Patent af 1 October 1737 i Almindelighed har paalagt General-Kirke-Inspectores at paasee, „at alle unfornødne og anstødelige Controverser om Religionen og derhen hørende Lærdomme forekommes eller strax dæmpes", hedder det med Hensyn til Bøger i Særdeleshed, „at de skulle paaagte, — — at ingen Skrifter her i Riget skrives

eller gjøres almindelige, hvorved Kirkens Ro og Lærernes Enighed kunde forstyrres eller Menighederne forvirres", hvorhos den giver Gen.-Kirke-Inspectionen Overopsyn over alle theologiske og Religionen eller Kirkens Indretning og Tilstand vedrørende Skrifters Censur. Og omendskjøndt denne Anordning unægtelig i en vis Henseende aander friere Grundsætninger, idet den giver Gen.-Kirke-Inspectores „Magt til at lade en af den ordinære Censor allerede approberet eller forkastet Bog tilstille andre retskafne Lærere og Theologer til nærmere Eftersyn, om de det tjenligt eragte", seer man dog let, at her endnu ikke var nogen Tanke om en Forandring i Principet, men i det Høieste om en mildere Anvendelse af dette.

Af disse Lovbestemmelser er det klart, at det, der characteriserer den gamle Censur, ingenlunde er det, at den udøvedes, før Skriftet gaves i Trykken, men at det i Særdeleshed er at søge i de Grundsætninger, efter hvilke et Skrifts Tilladelighed eller Utilladelighed blev fastsat. Ikke blot fordi et Skrifts Indhold i og for sig var forbrydersk, skulde det undertrykkes; det var nok, at det indeholdt noget Betænkeligt, noget som muligen kunde volde Forvirring eller Ulempe. Man spurgte ikke om, hvad en Forfatter var berettiget til at sige og, i Consequents deraf, lade trykke, men om det var ønskeligt, at Skriftet udkom. At høre Forfatteren, at lade ham forsvare eller fortolke sine Ord, derom var der intet Spørgsmaal, og der kunde ikke være det; Skriftet var jo lige farligt, hvad Forfatteren end havde meent, hvor mange Grunde han end havde at forsvare sig med.

Hvad er det nu, som man hos os kunde kalde Censur? Den foreløbige Anholdelse af et Skrift alene, aldeles isoleret betragtet, kan det dog ikke være; thi ved Censuren tænker man sig altid en Art af Paakjendelse, af endelig Afgjørelse. At et Skrifts Forfatter kan blive sagsøgt og domfældt, at Skriftet kan blive confiskeret, det alene kan det heller ikke være; thi de ivrigste Modstandere af „al" Censur indrømme uden Forbeholdenhed Retmæssigheden af en saadan Fremgangsmaade. Men, at ethvert Skrift af en vis Størrelse skal indleveres til Gjennemsyn, at

en stadig Control er sat i Forbindelse med Domstolenes Afgjørelse, det er det, som skal nøde os til den Tilstaaelse, at vi virkelig have Censur. — Nu om Navnet ville vi ikke stride! Talebrugen er i den Henseende vaklende; skjøndt Plac. 13 Mai 1814 ei hjemler den mere udstrakte Anvendelse af Ordet, skjøndt Frd. 27 Septbr. 1799 endog afgiver en Grund imod at bruge det i den Betydning, er det dog ikke uden Exempel i offentlige Actstykker; i daglig Talebrug er det endog det Sædvanlige, og overhoved er det ikke noget Ualmindeligt, at den nyere Institution arver Navnet efter den ældre, som den afløste, om den endog er væsentlig forskjellig fra denne. Men er dette nu saaledes, da er Nødvendigheden af med Bestemthed at skjelne mellem det Gamle og det Nye desto uomgængeligere.

At der er nogen Forskjel paa den gamle, egentlige Censur og den nuværende, benægter Ingen; thi enhver har lagt Mærke til, at vi forhen havde en Censur af Manuscriptet, men for nærværende Tid kun af det trykte Skrift. Bestod nu hele Forskjellen heri, kunde man sikkert ikke med Grund være uenig med dem, der mene, at den nærværende Censur i det Væsentlige ikke er mindre forkastelig end den gamle; thi er Principet, hvorefter Skriftets Tilladelighed bedømmes, det samme gamle, da er det vistnok fra Retfærdighedens Standpunkt ligegyldigt, om det sættes i Udøvelse mod Manuscripter eller trykte Blade. Man kan da kun spørge, om den ene af de Maader, hvorpaa det anvendes, er lempeligere end den anden, et Spørgsmaal, hvorpaa man ikke vil kunne give noget Svar, der kan gjøre Fordring paa at være i Almindelighed rigtigt; thi paa den ene Side er det, tillige at tabe alle Trykkeomkostninger, langt haardere end blot at see sit Haandskrift supprimeret, paa den anden Side er der Grund til at vente større Mildhed i Principets Anvendelse, naar Undertrykkelsen har saa betydelige Følger; men hvilken af disse Betragtninger man især bør tillægge Vægt, vil naturligviis være afhængigt af tilfældige og uberegnelige Omstændigheder. Det Characteristiske ved en Censur-Institution kan derfor aldrig være at søge i deslige Biting, men, hvad det kommer an paa, er ene og alene dette: om Principet, hvorefter et Skrifts Tilladelighed

efter vor nærværende Ret skal afgjøres, er det samme, som hiint gamle, af os fremsatte, eller om det er et derfra forskjelligt. Er man først kommen saa vidt, at man opkaster dette Spørgsmaal, vil man finde Sagen meget simpel; thi er Noget uomtvisteligt, saa er det vel dette: at Frd. 27 Septbr. 1799 opstiller som ufravigelig Grundsætning, at intet Skrift kan supprimeres, uden det, hvis Indhold i og for sig, altsaa og naar det kun blev sagt, er lovstridigt og strafværdigt. Men, at en Institution, hvis Virksomhed er bestemt efter et saadant Princip, er væsentlig forskjellig fra den, der gaaer ud paa at forhindre Publicationen af det, der paa nogen Maade kunde være betænkeligt, misligt eller farligt, det er dog sikkert indlysende for enhver.

Den væsentlige Forskjel mellem de Grundsætninger, hvorpaa den gamle, egentlige Censur og den nye Censur ere byggede, yttrer sig ogsaa i Maaden, hvorpaa disse Institutioner ere organiserede: forhen afgjorde Øvrigheden, om et Skrift turde publiceres, nu decideres det samme Spørgsmaal af Domstolene. Professor David mener imidlertid, at dette er temmelig ligegyldigt; thi er end Censurens Udøvelse henlagt til Øvrigheden, kan den desuagtet, som hos os, være gradueret i flere Instantser; ligeledes kan Censur-Collegiets Sammensætning give den samme Garantie som vore Domstoles bekjendte Retsindighed (Mdskr. f. L. XI. 3, Pag. 265). Han indrømmer vel, at det er et Fortrin hos vor Organisation, at den giver den vedkommende Forfatter Leilighed til at forsvare sig og fortolke sine Ord; men det er langt fra, at han heri seer Consequentsen af et Princip, hvorved vor Censur adskiller sig fra det, man sædvanlig tænker sig ved dette Ord. Han synes tvertimod at betragte det som et isoleret Fortrin, der endog næsten opveies ved den Mangel, at den øverste Censurinstants, (ved hvilken hiint Fortrin dog først kan gjøre sig gjældende) efter hans Mening, forbinder „en præventiv og repressiv Myndighed". Det forekommer mig imidlertid at være aabenbart, at Forfatteren her har overseet, hvad man har for Øie, naar man lægger Vægt paa, at alle Pressesager afgjøres ved Domstolene. Det er ikke den Omstændighed, at Sagerne kunne gaae gjennem flere Instantser, ikke den uimelige Anta-

gelse, at en Dommers personlige Characteer nødvendig eller dog sædvanlig skulde afgive en mere betryggende Garantie mod Misbrug end en Øvrigheds; men ved Sagernes Henlæggelse under een af disse Autoriteter er ogsaa Principet for deres Behandling udtalt. Øvrighederne og Domstolene danne nemlig et Modsætningsforhold til hinanden, grundet paa Modsætningen mellem et executivt og et judicielt Moment i Statsherredømmet. Nu er vistnok intet Liv, ingen Virksomhed tænkelig ved eet Moment alene, men kun ved deres Vexelvirkning, og det vilde derfor være en Urimelighed, om man vilde mene, at en vel organiseret Øvrighed maatte være absolut executiv, en vel organiseret Domstol absolut judiciel; Øvrigheden vilde blive en blind, forstyrrende Kraft, hvis den ei havde et judicielt, et skjønnende Moment i sig, og Retshaandhævelsen vilde være et tomt Ord uden al Selvstændighed, naar den manglede det executive Element, naar Magten saaledes var aldeles afsondret fra den, og Intet kunde udføres ved umiddelbar Handlen efter Øieblikkets Trang; men dette forhindrer ikke, at det ene Moment kan være prædominerende i een Autoritets Virksomhed, det andet i en andens, ja det maa være saa efter al Analogie; og saaledes bliver da Øvrighedens Myndighed at characterisere som væsentlig executiv (umiddelbart handlende), Domstolenes som væsentlig judiciel (henførende det Forelagte under almindelige Love). Heraf vil man indsee Rigtigheden af den af os fremsatte Paastand, at det uden noget Hensyn til usikkre, sig forandrende Omstændigheder, uden noget Hensyn til den Garantie mod Misbrug, man muligt vilde finde i vedkommende Autoritets personlige Character, er af den væsentligste Indflydelse, om visse Sager ere henlagte under Øvrighederne eller Domstolene; og man vil sikkert ogsaa indsee, at det ingenlunde er Resultatet af lovgivende Vilkaarlighed, at vor tidligere, paa de ovenfor udviklede Grundsætninger byggede Censur udøvedes af Øvrigheden, vor nuværende af Domstolene, men at det er en i Forholdenes Natur dybt grundet Conseqvents, der her har gjort sig gjældende.

Det følger af det her fremsatte, at Øvrighederne og Dom-

stolene maae danne to Classer af Autoriteter, der i intet Tilfælde kunde blive hverandre subordinerede. Dersom det, der een Gang var afgjort af en Øvrighed, kunde underkjendes af en Domstol, eller det, som en Domstol havde dømt, kunde paaankes hos en Øvrighed, vilde den Urimelighed finde Sted, at Sager, som vare henlagte under den ene af disse Autoriteter, fordi de efter deres Beskaffenhed ikke egnede sig til Afgjørelse af den anden, nu dog kunde forelægges denne[1]). Det bliver ogsaa fulgt i vor Ret som en ufravigelig Regel, at disse Autoriteter have hver sin egen, af den anden aldeles uafhængige Instantsfølge, hvorefter altsaa en Øvrighedshandling aldrig kan paaankes ved Domstolene, en Dommerhandling aldrig paatales hos Øvrigheden. Derfor er den af Forfatteren i Maanedsskriftet fremsatte Paastand, at Censuren hos os udøves af Politiet i første, af Cancelliet i anden, og endelig af Domstolene i sidste, det er tredie, fjerde, femte Instants, ikke — tvivlsom, men — jeg tør ikke fortie det, da hans vægtige Stemme har vundet betydelig Indgang — ligefrem urigtig: den af ham antagne Instantsfølge er en juridisk Umulighed. — „Men, vil man maaskee sige, det er jo dog Politiet, som først afgjør, om Bogen tør sælges, dernæst er det Cancelliet, og endelig bringes Sagen ind for Domstolene. Hvorledes kan man da nægte, at vi virkelig have hiin Instantsfølge? en saadan Organisation være nu for Resten saa ujuridisk som man vil". — Hertil svarer jeg: For at forskjellige Autoriteter kunne siges at danne en Instantsfølge, maa deres Virksomhed dog vel gaae ud paa Eet og det Samme; det, som allerede var afgjort af den ene, maa indbringes for den anden til ny Afgjørelse, ellers kunde de paa ingen Maade siges at være hinanden overordnede og underordnede, hvorpaa det dog netop beroer, om de kunne kaldes Instantser. At en Autoritet har Noget en Sag vedkommende at afgjøre, medens det Øvrige er henlagt til den anden, er naturligviis ikke tilstrækkeligt. Men hvad er det vel, som Øvrigheden har at afgjøre i Trykke-

---

[1]) Jfr. Ørsteds Haandbog over den Danske og Norske Lovkyndighed, 3 Deel Pag. 15.

frihedssager? Om et Skrift frit tør sælges, altsaa efter det Ansete, om det indeholder noget Lovstridigt? Ingenlunde. Hvad Øvrigheden har at foretage sig, er ene og alene at besørge Action anlagt og Skriftets Salg *suspenderet*. Men at det ikke er Betingelsen for Actionens Anlæg, at det skal være *afgjort*, at en Forbrydelse er begaaet, at Betingelsen kun er en nogenlunde betydelig Grad af *Mistanke*, det veed enhver Jurist, og, tænker jeg, tillige mangen, der ikke er Jurist. Naar nu den Anklagede frifindes, saa er det dog aabenbart, at Retten ikke har underkjendt Øvrighedens Decret. Dette erklærede ikke, at en Forbrydelse var begaaet, men at der var Mistanke mod en Person; paa Grund deraf blev det Rettens Sag at undersøge og afgjøre, om dette virkeligt forholdt sig saa, paa Grund deraf blev det altsaa Rettens Sag, *enten* at frifinde *eller* fælde den Anklagede. Intet er sikkrere end dette: ingen Ret kan indlade sig paa at afgjøre, om der var Grund til *Actions* Anlæg; mener Nogen sig forurettet af Øvrigheden ved en ubeføiet Ordre til Action, maa man henvende sig til den overordnede Øvrighed, og mener man at have Grund til Klage over denne maa man henvende sig til Landets høieste Øvrighed. Dette gjælder for alle Sager i Almindelighed, og med Hensyn til Trykkefrihedssager hjemler Lovgivningen ikke nogen Undtagelse fra de almindelige Regler. Ogsaa Politiet spiller den samme Rolle her som i andre Sager, da det iværksætter en foreløbig Anholdelse og Denunciation for Øvrigheden; denne beordrer Action; Domstolene undersøge og paakjende Sagen. Det havde været at vente, at en saa øvet og med Rette agtet Skribent selv var kommet til denne Erkjendelse, først, fordi det ikke har undgaaet hans Opmærksomhed, at Forfatterens Forsvar og Fortolkning af sine egne Ord ei bliver mulig, før Sagen kommer for Retten, og det dog ligger saa nært, derfra at komme til Erkjendelsen af, at Øvrigheden ikke undersøger, om Forfatteren er skyldig eller uskyldig, dernæst og især, fordi Maanedsskriftet for Literatur selv, for nogle Aar siden, har meddeelt Publicum den fuldstændigste Oplysning i denne Henseende, og det netop med Hensyn til *den* Sag, han anfører som et paafaldende Exempel paa,

hvor uenige Juristerne kunne være, om hvad der er tilladeligt og utilladeligt[1]).

Jeg har i den foregaaende Undersøgelse indrømmet, at det ikke er uden Hjemmel, at kalde den for nærværende Tid hos os bestaaende Control med Pressen Censur; men jeg har tillige, om jeg ikke tager feil, viist, at den nye Censur er væsentlig forskjellig fra den gamle i Princip og Organisation, og jeg tør saaledes haabe, at man ikke vil ansee det for en unyttig Revision af en forlængst afgjort Sag, naar jeg gaaer over til at undersøge, hvorvidt de Beskyldninger ere grundede, som man har fremført mod den nugjældende Trykkefrihedslovgivning. Deres Antal er ikke lidet, men vi kunne naturligviis kun tage Hensyn til de vigtigste.

To af disse rage i den Grad frem mellem de andre, at de først og fornemmelig bør tages i Betragtning. Den ene er saa betydelig, at enhver, der indrømmer dens Sandhed, nødvendig maa tilstaae, at vor Trykkefrihedslovgivning trænger til en total Forandring: efter Hr. Christensens Mening er nemlig vor Censur, som enhver anden, tyrannisk, uretfærdig og ubetinget fordømmelsesværdig (Den frie Presse Pag. 8, 10). Den anden er saa uklart fremsat, at den giver Rum for to ganske forskjellige Fortolkninger. Forfatteren i Mdskrft. har nemlig af den ved Pl. 13 Mai 1814 anordnede Control taget Anledning til at characterisere vor Presselovgivning som den, der paa een Gang hjemler Anvendelsen af Prævention og Straf. Dersom Meningen heraf skal være, at Prævention og Straf anvendes i den samme Henseende mod den samme Handling, med andre Ord, at den forhindrer, og dog straffer for den forhindrede, altsaa ikke begaaede Forbrydelse, saa indeholder denne Sætning, (hvad Forfatteren rigtignok ikke synes klart at have seet), at vor Lovgivning i denne Henseende er uretfærdig. — Nu har denne Forfatter rigtignok ikke udtrykkelig sagt, at Præventionens og Straffens Gjenstand er den samme, han har tvertimod Pag. 276 yttret, at „Forbrydelsen egentlig endnu ikke er consumeret.“

---

[1]) Mdskr. for Litteratur f. 1830, B. IV, S. 179 ff.

Consumeret siges en Forbrydelse at være, naar ikke blot Alt det er udført af Gjerningsmanden, som der for hans Vedkommende var at gjøre, for at Forbrydelsen kunde komme i Stand, men tillige den retsstridige Effect er indtraadt; mangler intet Andet end dette sidste Moment, siges Misgjerningen at være perficeret[1]). Har nu Forfatteren blot villet sige, at vor Lovgivning straffer en Forbryder, uagtet hans forbryderske Virksomhed ikke opnaaede den tilsigtede Hensigt, og har han altsaa blot meent, at man hos os forhindrer dette Sidste, saa indeholder hans Paastand vel ikke nogen Sigtelse for Uretfærdighed; men da falder og den hele Bebreidelse hen til Intet. Thi, at den, hvis forbryderske Sindelag er traadt ud i de utvetydigste Handlinger, bør straffes, om endog den tilsigtede Virkning ei er indtraadt, og at dette, hvor det er muligt, bør forhindres, er kun den strengeste Retfærdigheds Bud, der ogsaa bestandig følges i vor Ret. — Jeg er imidlertid meest tilbøielig til at fortolke hine Ord paa den først angivne Maade.

Vi skulle nu see, om disse Klager ere grundede.

Hr. Christensen har sagt, at vor Censur er tyrannisk, uretfærdig og ubetinget fordømmelsesværdig. Denne Paastand, hvilken han bestræber sig for at fremstille som stadfæstet ved alle Tiders Erfaring, søger han (Pag. 7 til 10) at bevise ved en retsphilosophisk Deduction, hvis Foredrag og Methode noksom vise, hvor reen han hidtil har holdt sig for philosophiske Undersøgelser. Dog, ved denne Side af hans Fremstilling vil jeg ikke dvæle, da det vilde føre mig for langt fra den egentlige Gjenstand for denne Undersøgelse; jeg vil holde mig til Tanken i Beviset alene.

„Tanken maa være fri, fordi Aanden er det; men dette er ikke nok; Aandens Udvikling i Tanken er endnu høist ufuld-

---

[1]) Distinctionen mellem den perficerede og consumerede Forbrydelse er iøvrigt ikke anvendelig ved alle Forbrydelser, og navnlig ikke ved Presseforbrydelser. Kun naar den retsstridige Effects Indtræden er afhængig af Omstændigheder, der ligge udenfor Gjerningsmanden og ikke staae i hans Magt, kan der derom blive Spørgsmaal.

kommen, kun naar Tanken udtales i Ord, bliver Aanden sig fuldkomment bevidst". Deraf slutter Forfatteren, ikke blot at Ordet maa være frit ɔ: at der maa existere en ubetinget Talefrihed, men af den samme Sætning, „at Aanden først bliver sig fuldkomment bevidst, naar den udtaler sig i Ord", udleder han, uden at bane sig Vei dertil ved nogen ny Slutning, at man bør have en ligesaa uindskrænket, ja om muligt en endnu mere uindskrænket Frihed til ved Pressen at mangfoldiggjøre det Ord, hvori Aanden dog allerede er kommet til Bevidsthed. I denne Fremstilling af Forfatterens Raisonnement er Intet overdrevet; Enhver kan let overbevise sig ved at efterlæse Deductionen hos ham selv. Dette Punkt ville vi imidlertid lade fare, og i dets Sted see, hvad den Sætning fører til, der udgjør Grundtanken i Beviset. – „Ordet maa være frit, fordi Aanden først bliver sig fuldkomment bevidst, naar den udtaler sig i Ord;" denne Sætning forudsætter denne anden: „at Alt det maa være frit, hvori Aanden maa træde ud, for at blive sig fuldkomment bevidst;" men saa maa ogsaa Handlingen overhoved være fri som Tanken; thi først i Handlingen bliver Aanden sig fuldkomment bevidst, eller — hvis Hr. Christensen, da han nedskrev hiin Sætning, ikke tænkte sig, at dette Ord kan tages i en saa omfattende Betydning — Alt det maa være frit, hvori Aanden maa træde ud, for at komme til fuldkommen Udvikling. Der kan nemlig ikke tænkes nogen Grund, hvorfor Aandens Ret til at blive sig bevidst skulde være større end dens Ret til at udvikle sig paa en hvilkensomhelst anden Maade. Maa nu altsaa Forfatteren nødvendigen vedkjende sig denne Sætning, saa maa han ogsaa videre slutte, at Handlingen bør være fri som Tanken, og som det ligesaa frie Ord, og som den, om muligt, endnu friere Presse. Saa er det da ogsaa ligefrem tyrannisk, uretfærdigt og ubetinget fordømmelsesværdigt, om man vilde forhindre nogen Handling, eller standse den, før den var fuldendt, under det Paaskud, at den var forbryderisk; først naar den „frit og uhindret er traadt ud i Yderverdenen", bør Gjerningsmanden drages til Ansvar. Retfærdigheden heraf indrømmer han nemlig med Hensyn til Presseforseelser, skjøndt det rigtignok synes, at

Ordets og Presſens Frihed derved bliver lidt mindre, i Stedet for at være „om muligt større" end Tankens.

Jeg vil imidlertid ikke opholde mig længere ved en Deduction, af hvilken man kunde uddrage utallige af de urimeligste Conseqventſer; det maa være tilſtrækkeligt at have viiſt, hvor umuligt det er, fra en Sætning ſom den, at Aanden er fri, at komme til Forfatterens Theſis, at al Control med Skrifter, der endnu ikke ere uddeelte til Publikum, er uretfærdig.

Men, fordi hiint Beviis er utilſtrækkeligt, kunde det alligevel gjerne forholde ſig rigtigt med Forfatterens Paaſtand. Vi ville derfor underſøge Sagen noget nøiere, hvorved det da tillige vil viſe ſig, hvorvidt den af Forf. i Maanedsſkriftet — hvis vi ikke have misforſtaaet ham — fremførte Anke, at vor Lovgivning hjemler Anvendelſen af Prævention og Straf mod den ſamme Handling, kan billiges, hvilke Bemærkninger, ſelv om vi ikke ſkulde have truffet hiin Forfatters Mening, ei ville være overflødige, da de i ethvert Tilfælde ville bidrage til at vurdere Hr. Chriſtenſens Paaſtand.

Ordet er en Handling, der, forudſat at det meddeles Nogen, falder indenfor Rettens Sphære, om hvis Retmæsſighed der naturligviis kan blive Spørgsmaal ligeſaavel ſom ved andre Handlinger. Fra Retfærdighedens Side kan der altſaa Intet være at indvende imod, at de ſamme Midler, der ogſaa ellers anvendes for at værne mod retsſtridige Handlinger, gjøres virkſomme mod dem, der misbruge Presſen; der kan altſaa Intet være imod, at Prævention, Standsning af Forbrydelſens Iværkſættelſe og Straf anvendes; kun dette bliver at underſøge, hvorvidt det efter Forholdenes Natur bliver muligt at anvende dem alle, og naar ethvert af dem kan ſiges at være anvendt.

Anvendelſe af Prævention i denne Art af Sager vil, naar man faſtholder Begrebet i ſin Reenhed, hos os kun i yderſt faa Tilfælde være tænkelig, og den kunde da kun beſtaae i Forholdsregler mod Forfatternes Perſon. Det kan nemlig ikke nægtes, at det vel er tænkeligt, at en Mands egne Yttringer i oprørte Tider kunde give tilſtrækkelig Grund til at antage, at det var hans Forſæt at ſkrive en forbryderſk og fordærvelig Bog, og under

saadanne Omstændigheder vilde Staten efter almindelige Retsgrundsætninger være fuldkomment beføiet til at sikkre sig mod Iværksættelsen af et saadant Forsæt. Men om en Prævention, der skulde rettes mod et allerede forfattet, trykt eller utrykt Skrift, kan der ikke være Tale. Man maa betænke, at det kun er den gamle, afskaffede Censur, der er veiledende, hvilket den efter sit Princip maa være, da den i sin Udøvelse bestemmes af Hensyn, fra hvilke det ikke kan være en Forfatter muligt at gaae ud. Efter vor nuværende Lovgivning er Enhver derimod ligesaa myndig med Hensyn til denne Art af Handlinger, som med Hensyn til alle andre, hvorfor han ogsaa i samme Grad maa staae til Ansvar for disse, og vide, at Iværksættelsen allerede begynder, saasnart han nedskriver sine Tanker med det Forsæt at publicere dem; men — kun mod den aldeles ikke existerende Forbrydelse anvendes Prævention. Og skulde fremdeles det Tilfælde indtræffe, at Een forfattede et Arbeide uden at have besluttet sig til at meddele det til Nogen, da kunde der naturligviis ikke være tilstrækkelig Grund til at antage, at han — tvertimod vor Forudsætning — nærede et saadant Forsæt; og saaledes vilde da den ufravigelige Betingelse for Anvendelsen af denne Art af Tvang ikke være tilstede.

Er den lovstridige Handlings Iværksættelse begyndt, bliver det altsaa kun muligt at anvende de to andre Arter af Tvang, altsaa for det Første Forbrydelsens Standsning ved Skriftets Anholdelse. Vilde nu Nogen bruge Udtrykket Prævention om enhver Forholdsregel, hvorved en Forbryder standses, inden han faaer Forbrydelsen fuldført i dens hele tilsigtede Omfang, kunde man vistnok til Forsvar for en saadan Talebrug anføre, at dog Fuldførelsen forekommes; men, naar man ikke vil betragte den forhindrede Deel af Handlingen som et for sig bestaaende Heelt, men, hvilket er det rigtige, som en Deel, maa man sikkerlig indrømme, at den characteristiske og egentlig adæqvate Betegnelse ikke haves i hiint Ord. Dernæst bliver Forbrydelsen ogsaa at belægge med Straf, og det hvad enten kun et Attentat har fundet Sted (i hvilket Tilfælde den fulde Straf ei anvendes) eller Handlingen er bleven tilendebragt. Naar Forbrydelsens

Paabegyndelse og altsaa det fjerneste Attentat kan siges at finde Sted, have vi allerede seet. Men Attentatet gjennemløber flere Stadier, gjennem hvilke det, alt som Iværksættelsen skrider længere frem, bestandigt mere nærmer sig til den tilendebragte Forbrydelse, og altsaa til den fulde Straf. Spørgsmaalet bliver nu, naar Presseforbrydelsen er tilendebragt, en Sag, der ved første Øiekast ikke er saa ganske klar; især kunde det synes tvivlsomt, hvad Betydning man bør tillægge det Moment, at Skriftet afgives til Bogtrykkeriet. Herved meddeles dets Indhold til Nogen, altsaa er — saa kunde det synes — Forbrydelsen derved tilendebragt, og Bogtrykkeren er som den, der paa en virksom Maade har bidraget til Gjerningens Fortsættelse og Gjentagelse, medskyldig. Men betænker man, til hvilken Classe af Beskjæftigelser Typographien henhører, hvor vanskeligt det i de fleste Tilfælde vilde være for Bogtrykkeren selv at bedømme, om det ham overleverede Skrift indeholdt noget Strafværdigt, og i hvilken Grad han vilde blive fortrædiget i sin Næringsvei, naar han maatte skaffe sig Vished herom ved Andre, begriber man let, at Sagen — som det ogsaa er skeet i vor Lovgivning — bør tages fra den samme Side, som naar En ellers lader forfærdige et Haandværksarbeide, der er ham nødvendigt, for at han kan faae sit Forehavende iværksat, og at Haandværkeren bør være angerløs, naar han har handlet i god Tro. Alt hvad der saaledes bliver at udføre ved Andre, som ikke kunne være opfordrede til at undersøge Retmæssigheden af den Handling, de understøtte, bliver at tilregne Forfatteren selv, hvis Attentat stedse bliver nærmere, ligesaavel derved, som ved de af ham selv umiddelbart foretagne Handlinger. Men dette er ikke nok; det er overhoved en urigtig Antagelse, at *Presseforbrydelsen* tilendebringes derved, at Skriftets Indhold meddeles Nogen. At en *Forbrydelse* derved tilendebringes, er vist; men dette vilde ogsaa være Tilfældet, om det aldrig var bestemt til Trykken. Presseforbrydelsen bestaaer ikke i det Strafværdiges Meddelelse overhoved, men i dets Meddelelse *gjennem Pressen*. Denne Distinction vilde vistnok være en ufrugtbar Spidsfindighed, dersom Lovgivningen ikke forbandt særegne Følger med Presseover-

nædelser, men i al Fald blot betragtede hiin Bekjendtgjørelses-maade som en aggraverende Omstændighed; men da hiint, hvilket sikkert fortjener at bifaldes, hos os er Tilfældet, bliver denne Adskillelse naturlig og nødvendig. Og saaledes bliver det derved: Presseforbrydelsen tilendebringes ved Skriftets Overgang i Boghandelen.

Plac. 13 Mai 1814 har gjort det muligt for det Offentlige, at forhindre mistænkte Skrifters Udsalg, altsaa efter det Foregaaende, at forhindre Presseforbrydelsers Tilendebringelse. Sættes nu Nogen under Tiltale, efter at hans Skrift, før det blev stillet til Boghandlerens Disposition, er lagt under Beslag, saa have vi kun et Attentat, ihvorvel et overmaade nært. Desuagtet have Domstolene anseet Straffebestemmelserne i Frd. 1799 for anvendelige i dette Tilfælde uden nogen Nedsættelse, og, man maa tilstaae det, de have ikke kunnet gjøre Andet; thi det er klart nok, at denne Placat er en aldeles speciel Bestemmelse, der ikke har til Hensigt at gjøre nogensomhelst anden Forandring i Frd. 1799 end den, der udtrykkelig er angivet. Og omendskjøndt det ikke bør forglemmes, at den Nedsættelse i Straffen, Bestemmelsen i Plac. 13 Mai 1814 kunde motivere, ikke vilde være betydelig, da der fattes saa særdeles Lidet i Forbrydelsens Tilendebringelse; omendskjøndt man desuden kan have taget Hensyn til, at der næsten altid tillige vil være tilendebragt en anden Forbrydelse, om hvis Undersøgelse og Afstraffelse der ikke let vil kunne blive Spørgsmaal, Meddelelse uden Pressens Hjælp: bliver dette dog altid en Incorrecthed, man maatte ønske hævet. Men heraf følger ingenlunde, at vor hele Censurlovgivning skulde være bragt i Forvirring ved denne Placat; thi den Feil, der er begaaet, vedkommer ikke noget Trykkefriheden Eiendommeligt; og overhoved ere den ældre Lovgivnings Principer ikke blevne forandrede ved denne ganske specielle Bestemmelse.

Jeg forudseer imidlertid, at mange her ville indvende, at Placaten, med Hensyn til alle Skrifter, som ikke ere over 24 Ark, har gjort det umuligt, at noget Lovstridigt kan blive udgivet, og at netop denne, for Enhver vitterlige Umulighed maa berøve Handlinger, der ellers unægteligt maatte betragtes som

Begyndelsen til Forbrydelsens Iværksættelse, deres criminelle Character. Efter denne Betragtningsmaade vilde det kun stemme overeens med Retfærdigheden at straffe de Forfattere, hvis Skrifter ei, før Udsalget begyndte, have været indleverede til Gjennemsyn. — Men den Forudsætning, fra hvilken man her gaaer ud, er urigtig; noget Saadant har aldeles ikke været tilsigtet. Ikke enhver Presseforseelse er aabenbar, saare meget ligger paa Grændsen mellem det ligefrem Forbryderske og den frimodige eller dristige Yttring; ofte bliver Talens sande Betydning først fuldkommen klar ved Forfatterens egen Fortolkning eller andre Omstændigheder, der ligge udenfor Skriftet, og ikke altid kunne være Censor bekjendte. Vilde man (hvilket dog kun høist ufuldkomment lod sig opnaae), at det Strafbare aldrig skulde kunne publiceres, da maatte det paalægges Censor, ikke at lade Noget passere, om hvis fuldkomne Lovlighed han havde den ringeste Tvivl. Det maatte paalægges ham; thi efter sædvanlig Embedsconduite kunde han aldrig komme til en saadan Fremgangsmaade. For Anvendelsen af Tvang mod den Mistænkte taler altid Hensynet til Statens Sikkerhed og Vigtigheden af, at Ingen skal see sig i Stand til, paa een eller anden Maade at unddrage sig Lovens Arm; mod den taler paa den anden Side Muligheden af den Mistænktes Uskyld og den Betragtning, at Retspleien nødvendig maa tabe i Agtelse, naar der ofte er bleven handlet efter en Mistanke, der siden befandtes ugrundet. Disse forskjellige Hensyn maa Øvrigheden i hvert enkelt Tilfælde afveie mod hinanden, og naturligviis ogsaa i Trykkefrihedssager, dersom det Modsatte ikke er udtrykkelig befalet; men Placaten befaler det ikke. Det vilde aldeles ikke stride mod denne Lovbestemmelse, om Politiecensor, i mangt et Tilfælde, vel ikke lagde Hindringer i Veien for Skriftets Udsalg, men dog (som det tidligere altid skete) henledede vedkommende Autoritets Opmærksomhed derpaa, ved at tilstille den det til ham indleverede Exemplar. Han kunde derved ikke paadrage sig noget Ansvar: ikke til Forfatteren; thi han kunde have anvendt den langt strengere Forholdsregel, tillige at lægge Beslag paa hans Værk; ikke til det Offentlige; thi han kunde havde ladet det være aldeles uændset. — Og over-

hovedvilde det vel være det Hensigtsmæssigste, om Censor brugte denne Middelvei overalt, hvor Skriftet ikke enten var aabenbar strafværdigt, eller foruden at være af tvivlsom Retmæssighed, tillige maatte ansees for farligt eller anstødeligt. Thi denne Fremgangsmaade er lempeligere mod den Private og i saadanne Tilfælde fordeelagtigere for det Offentlige end den strengere, Placaten hjemler. — Der er saaledes ikke indført noget nyt Tilsyn med Pressen ved hiin Placat; Censors Functioner ere ikke blevne forøgede; thi — som en opmærksom Gjennemlæsning af Placaten allerede viser — han tillader ikke Skriftets Udsalg; men han er sat i Stand til, hvis det skulde være nødvendigt, at forhindre det.

Naar nu den Forudsætning, ved hvilken hiin Paastand skulde finde sin Retfærdiggjørelse, ikke kan bifaldes, saa forstaaer det sig af sig selv, at Conclusionen derved tillige falder. Men selv om det forholdt sig saaledes, at man ved hiin Placat havde villet gjøre Publicationen af alt Strafværdigt umulig, vilde Slutningen alligevel ikke være rigtig. Thi om end den onde Villie er nok saa afmægtig, om end Gjerningsmandens Haab om at kunne iværksætte sit Forehavende er nok saa affindigt, saa indeholder hans Handling ligefuldt et Oprør mod Loven, og netop dette er det, der fremkalder Retfærdighedens Straf. Kun da vilde det, der foretages, før Skriftet indleveres til Gjennemsyn, ei være at tilregne Forfatteren, naar der indførtes en veiledende Censur. Dette kunde skee paa to Maader. Man kunde give Censor Myndighed til at afgjøre, hvad der er Ret og Uret: dette er den gamle Censur, som vist Ingen ønsker tilbage. Man kunde paalægge ham at veilede Forfatteren ved Raad; men derved vilde man gjøre sig skyldig i den grove Feil, at sætte den egentlige Forbrydelse i Mangelen af Evne til at lade sig overbevise om Rigtigheden af denne Embedsmands Mening. Vor Lovgivning kjender ikke til nogen af Delene.

Hvor urigtigt det er, at characterisere vor nuværende Censur som uretfærdig, haaber jeg nu at have gjort indlysende ved at henlede Opmærksomheden paa, at den hele Institution kun er en Anvendelse af almindeligt vedtagne Retssætninger. Jeg

indseer derfor ikke, hvad der fra Retfærdighedens Side kan være videre at indvende, naar man ikke netop vil dadle det, at en stadig Control er indført. Betragter man Sagen saaledes, da er det ikke Skriftets Anholdelse, før det uddeles til Publicum, ikke at denne endog kan være forbundet med Straf, man finder uretfærdig, men man paaberaaber sig det saa tidt Gjentagne: qvilibet præsumitur bonus, donec probetur contrarium. Dersom Meningen af denne Sætning, da den først blev fremsat, havde været, at enhver Handling og Institution er forkastelig, som gaaer ud fra den Forudsætning, at Lovene kunde vorde overtraadte, og i Overeensstemmelse dermed søger at værne derimod, vilde den være aabenbar urigtig. Thi det er jo dog et uomtvisteligt Factum, at Lovene ofte overtrædes, og Statens Institutioner skulle dog vel organiseres med Hensyn til Virkeligheden og ikke efter Philanthropers Hjernespind! Var det Meningen, saa vilde ikke blot de almindelige Controller med Ild og Lys, Pasvæsenet o. s. v. være at fordømme; men det Samme maatte gjælde om saameget Andet, om Oprettelsen af stadige Domstole, f. Ex., thi derved er man gaaet ud fra den Forudsætning, at endog hyppige Lovovertrædelser ere at formode. Hine Ord indskjærpe sikkerligt alene en processuel Regel, den nemlig, at den Anklagedes Skyld, ikke hans Uskyld bør bevises; vil man imidlertid udstrække dens Anvendelse udenfor disse Grændser, kan det kun skee paa den Maade, at man tillægger den den Betydning, at ingen vanærende Mistanke uden Anledning bør væltes paa enkelt Mand[1]).

Efter det Anførte er det egentlig overflødigt at indlade sig paa Hr. Christensens Appel til Historien (Pag. 12—18); thi det er klart, at et Par løst henkastede Facta — og Mere har Forfatteren ikke givet os — ikke formaae, jeg vil ikke sige, at kuldkaste, men end ikke at gjøre mistænkeligt det Resultat, vi i det Foregaaende have vundet; imidlertid kan jeg dog ikke undlade

---

[1]) Saaledes var det fra gammel Tid utilladeligt at randsage efter Tyvekoster hos een eller to Mænd; men Randsagningen skulde skee i hele Byen. Chr. 5 L. 6—17—15.

at gjøre opmærksom paa, hvilken uhistorisk Character hans hele Fremstilling har. Saaledes skal det ene og alene være en fri Presse, England har at takke for „den colossale Storhed, der hæver det høit over Europas øvrige Lande“, uagtet alt Andet, indtil de nyeste Tider, ikke skal have duet synderligt i dette Land; men efter en historisk Betragtningsmaade er en Stats Styrke og Svaghed aldrig Resultatet af en eneste Institution, et eneste Moment, men kun af det totale Liv: Virksomheden af det Heles Aand i de enkelte Institutioner og Individer. Forfatteren yttrer ogsaa, at Pressens Frigivelse i Frankrig siden 1830 „har viist en velgjørende Virkning“. Dersom Nogen her vilde svare ham, at denne lovprisede Forholdsregel i det nærværende Frankrig har givet Pressen til Priis for den offentlige Menings dybeste Foragt, vilde han sikkert ikke gjøre sig skyldig i nogen større Eensidighed end Forfatterens. Den rolige Betragter derimod vil uden Tvivl mene, at de omtalte velsignede Virkninger i det Høieste ere at haabe; og hvad Andet kan man vel overhoved, naar man betragter Begivenhederne med et historisk Blik, sige om Bestemmelser, der vedtages i en saa oprørt Tid, som den nærværende er for Frankrig. — Efter disse Prøver kan det ikke fremkalde nogen Forundring, naar han Pag. 15 anbefaler Pressefriheden som et af de bedste og (med Undtagelse af Offentligheden) som det maaskee eneste Middel mod Revolutioner, uden at ville indrømme den modsatte Sætning, at Pressen kan bidrage til Revolutioner, en sideordnet Gyldighed. Og dog — naar Pressen virkelig er en Magt, og en Magt, der ligesaavel kan være besjælet af en slet som af en god Aand, hvorledes kan man da nægte, at dens Virksomhed kan være snart fordærvelig, snart heldbringende, ja begge Dele til den samme Tid?

Jeg kan ikke forlade nærværende Deel af disse Bemærkninger uden i Korthed at omtale en Urigtighed i Forfatterens historiske Angivelser, der allerede paa et andet Sted er bleven udhævet, den nemlig, at han har anført, at Danmark har været i Besiddelse af den efter hans Mening ene ønskværdige Pressefrihed fra Aarene 1770 til 1799, uden at bemærke, at Rescr.

af 20 Octbr. 1773 under Straf havde forbudet Udgiverne af Aviser og Ugeblade at indføre Noget, som ikke hjemledes ved deres Privilegier; især ikke Noget, som angik Statens eller Regjeringens almindelige Foranstaltninger m. v. Vel har han i denne Henseende forsøgt et Forsvar (Kjøbenhavnsposten Nr. 73), men uden Tvivl forgjæves. Han paaberaaber sig nemlig, at man kan see af Plac. 4 Decbr. 1790, at dette Rescript, skjøndt urigtigt, blev fortolket saaledes, „at Presseforseelser, uden Hensyn til deres Grad, aldrig kunde straffes høiere end med en Pengemulkt af 50 til 200 Rd.", saa at man altsaa, især da man kunde vente god Afsætning, kunde publicere, hvad man vilde, uden at risikere noget Betydeligt. Men denne Omstændighed gjør jo Sagen meget værre; thi det staaer dog endnu fast, at det var lovstridigt at skrive i Aviser og Ugeblade om visse Arter af Gjenstande, hvor uskyldigt Indholdet end i og for sig maatte være, hvortil fremdeles kommer som en anden betydelig Feil, at Skrifter af det strafværdigste Indhold kunde publiceres i disse Blade, næsten uden alle Følger, da det netop maatte være saadanne Arbeider, der især kunne gjøre sig Haab om god Afsætning. Overhoved er det vel indlysende for Enhver, at det er modsigende, at lægge saamegen Vægt paa den periodiske Presse, som Hr. Christensen gjør, og dog ikke ville erkjende nogen betydelig Indskrænkning af Trykkefriheden i hiint Rescript[1]).

---

[1]) Paa det citerede Sted i Kjøbenhavnsposten siger Forfatteren, at Conferentsraad Ørsted i sit Skrift om Trykkefriheden synes at have antaget, at man i Perioden fra 1770 til 1799 ustraffet kunde lade trykke, hvad man ustraffet kunde sige. Men paa det citerede Sted Pag. 28 finder man ikke Andet end et Beviis for, at Rescr. 14 Septbr. 1770 har afskaffet de ældre Censurlove, hvoriblandt Lovens 2—21—1 og 2, og at Reglen derefter maatte være den af Forfatteren anførte. Om det 3 Aar yngre Rescr. kunde der i denne Sammenhæng ei være Tale.

Saaledes er nu Hovedsagen i denne Strid bragt paa det Rene; men da vor Censur gjerne kunde have meget betydelige Feil, uagtet det maatte ansees som afgjort, at den ei var i sin inderste Grund forkastelig, vil jeg endnu tage Hensyn til noget af det Væsentligste, der i denne Henseende kommer i Betragtning.

Forfatteren i Maanedsskriftet har yttret, at man i denne Undersøgelse bør skjelne mellem vor Trykkefrihed, som den er de jure og de facto; at hiint egentlig kun kan paaberaabes til dens Forsvar, og at den vel de facto er langt større end de jure, men at dette netop er en Feil, der utilbørligt forøger Censors Myndighed. — Men, hvad menes hermed? De jure og de facto — disse Ord ere hyppigt brugte, det er sandt, men, hvis jeg ikke feiler, paa en saadan Maade, at de hos Mange kun ere en ofte velkommen Betegnelse for dunkle og forvirrede Forestillinger. Det være mig derfor tilladt, herom at meddele nogle Bemærkninger.

Positivitet er Rettens Character. Den er ikke som Sædeligheden et i Sindelaget sig realiserende Indbegreb af Ideer; der skaber den ikke sit Rige, skjøndt Retsideen vel maa træde ind i Bevidstheden og gribes af Villien for at kunne realisere sig. Sin Virkelighed, sin sande Existents finder den først i en udvortes Sphære, naar den aabenbarer sig i store Menneskesamfund, i Institutioner og Individernes Handlinger. Men betragte vi Sagen fra denne Side, blive de omtalte Udtryk identiske; Retten er paa een Gang det factiske Retfærdige og det retfærdige Factiske; ethvert de jure er ogsaa et de facto. Da imidlertid Retsideen, for at blive positiv, maa træde ind i Slægternes og Individernes Bevidsthed, og da her ikke Alt skeer ved eet Slag men ved successiv Udvikling, da den fremdeles skal gribes af Villien, men der gives en god og en ond Villie, saa seer man, hvorledes Retsideen kan fordre Eet, og Virkeligheden frembyde det Modsatte. Her have vi da et de jure uden et de facto og et de facto uden et de jure; og saaledes opfattede afgive disse Ord Betegnelser for fjendtlige, hinanden modsatte Magter. Paa denne Maade bruges de hyppigt af Jurister, og

næsten altid af Ikke-Jurister; men undertiden betegne de en ganske anden Modsætning. For saavidt nemlig som Retten deels udvikler sig i stabile, almindelige Former og Bestemmelser, og saaledes har Uforanderlighedens Præg, deels har en mere individuel, sig altid fornyende Side, existerer der unægtelig et Modsætningsforhold. Fastholder man dette, da er det hiint Indbegreb af almindelige Bestemmelser, især naar det er bragt til Almeenhedens Bevidsthed ved Lovgivning, man anseer for det egentlig Juridiske, det egentlige de jure, medens Retfærdighedens uafbrudte Virksomhed til at iværksætte og anvende hine Bestemmelser og dens Liv i Individernes Handlinger betragtes som noget fra hiint forskjelligt Factisk. Er det denne Modsætning, Forfatteren har havt for Øie, da nægte vi aldrig, at det kommer an paa et saadant de facto, om Pressens Tilstand skal være god, taalelig eller utaalelig; men paa dette kommer det i Sandhed ogsaa an i ethvert borgerligt Forhold. Hvad indestaaer mig for, at Domstolene ville fortolke saaledes? Hvad indestaaer mig for, at Øvrigheden vil vise Conduite? Saaledes kan jeg spørge ved ethvert Forhold uden Undtagelse. At klage herover, er det Samme, som at være misfornøiet med, at Rettens Natur er den, den een Gang er. — Men, vil man maaskee svare, det er egentlig ikke dette, der er blevet dadlet, men at det factiske Element spiller en altfor stor Rolle, at Trykkefrihedsanordningen er affattet i saa „ubestemte og vaklende" Udtryk, at det, der skulde være et de jure, derved bliver et de facto. Herimod tillader jeg mig at bemærke, at Forfatteren dog yttrer (l. c. Pag. 272), at „Trykkelovgivningen maaskee er saa klar, som den efter sin Natur kan være, men at den ikke desto mindre er ubestemt". Dersom dette var fuldkommen rigtigt, behøvede jeg kun at holde mig dertil, og Sagen vilde dermed være afgjort; men Forfatteren havde efter min Mening ikke behøvet at gjøre denne Indrømmelse. Vel er Frd. af 1799, hvad den her omhandlede Gjenstand angaaer, særdeles godt tænkt, men den er ikke i samme Grad godt skrevet; iblandt Andet er den af Forfatteren nævnte Definition af Ordet „laste" høist uheldigt affattet. Naar jeg saaledes indrømmer, at Udtrykkene i denne Forordning ikke altid

ere vel valgte, maa man dog ingenlunde troe, at hiin Paastands Rigtighed hermed erkjendes; thi en Anordning kan være endog meget slet redigeret, uden at dette medfører nogen Retsusikkerhed. Man maa nemlig vel erindre, at Dommerne ere Jurister: i disses Bevidsthed har det store Indbegreb af Retssætninger en bestandig levende Tilstedeværelse; dette er Lovgivernes og Fortolkernes fælleds Eiendom. Derfor er Loven ikke en vilkaarlig, isoleret Bestemmelse, men en Consequents og Anvendelse af hiin for alle Jurister fælleds Indsigt, og derfor er det fremdeles, at disse, med en for den Uindviede næsten ubegribelig, ofte vel endog mistænkelig, Sikkerhed ere i Stand til at afgjøre, hvad der var meent med det uadæquate Udtryk. Dertil kommer videre, at Spørgsmaalet om et Lovbuds Fortolkning sædvanlig ikke opkastes første Gang, naar det skal anvendes i Rettergang; det har som oftest gjentagne Gange været videnskabeligt discuteret, alle Grunde for og imod have i Forveien været fremsatte, og der har — hvad der just ikke i enhver Henseende er saa ønskeligt — dannet sig en almindelig Mening. Forsaavidt som dog Nogen, skjøndt næppe med fuldkommen Grund, kunde synes, at der endnu bliver et altfor stort Spillerum for individuelle Anskuelser, maa endnu eet vigtigt Moment bringes i Anslag, jeg mener den historiske Kundskab om Lovens Genesis, og i Særdeleshed om de Forhandlinger, der have gaaet foran Lovens Affattelse. Naar man er i Besiddelse af denne Kundskab, vil den, i Forbindelse med de ovenfor anførte Omstændigheder, i de fleste Tilfælde gjøre al Retsusikkerhed umulig. Det er heller ikke de slettest affattede Love, der ere de vanskeligste at fortolke, men de, med Hensyn til hvilke den historiske Overlevering er gaaet tabt. Christ. d. 5tes Lov er vistnok ikke den med Hensyn til Udtrykket uheldigste Deel af vor Lovgivning; den er ikke heller den i Omfang største, og dog er det netop den, der frembyder de fleste tvivlsomme Fortolkningsspørgsmaal, og blandt disse ere atter de, hvis Sammenhæng med historisk sikkre Data i vor ældre Ret er meest umiskjendelig, de mindst tvivlsomme.

Blive vi fremdeles ikke staaende ved disse almindelige Bemærkninger, men tage vi nu ogsaa tilbørligt Hensyn til de af

den tidtnævnte Forfatters specielle Udhævelser, der i Sandhed kunne siges at gaae ud paa, at Forordningens incorrecte Affattelse skulde give et utilbørligt Rum for hiint de facto, saa ville vi finde, at intet af de Udtryk, der i denne Henseende kunne komme i Betragtning, i Virkeligheden kan fremkalde nogen Retsusikkerhed. Til saadanne kunne vi nemlig kun henføre den allerede omtalte Definition af Ordet „laste“ og Udtrykkene i Forordningens § 2: „laste, forhaane — — Kongens Regjering enten i Almindelighed eller i enkelte Handlinger“. Men Fortolkningen af disse to Steder kan dog nok ikke være tvivlsom. Naar Forordningen nemlig siger, at Ordet „laste“ betyder „at tillægge den Person eller Ting, om hvilken der handles, saadanne Ufuldkommenheder, som ei kan bestaae med dens Hensigt“, saa maa den sikkerligt derved mene Feil, som gjøre dens Hensigts Opnaaelse umulig. Dette er, som Ørsted i sit tidt omtalte Skrift Pag. 127 har viist, klart, deels af det tilføiede Exempel, efter hvilket Statens Regjeringsform eller den herskende Religion siges at lastes, naar man tillægger den saadanne Mangler, at borgerlig Frihed, Borgersikkerhed og Almeenvel ei kunde opnaaes eller bestaae, deels deraf, at Frdgens § 7 ligefrem erkjender, at det er tilladeligt at tillægge Landets Love, Anordninger og offentlige Indretninger Feil; men ingen Feil kan dog bestaae med Lovgivningens eller Regjeringens Hensigt. Det andet af de omhandlede Udtryk „at laste Kongens Regjering i Almindelighed eller i enkelte Handlinger“ indeholder egentlig aldeles ikke noget Urigtigt, men fortjener kun Dadel, fordi man burde have forudseet, at det ved en løselig Betragtning saa let kan fremkalde den Mening, at det forbydes at laste Regjeringens enkelte Handlinger; ja denne Opfattelse maa endog paatrænge sig Mange med en temmelig høi Grad af overbevisende Kraft; thi Forfatteren i Mdskr., der selv henviser til det Sted i Conferentsraad Ørsteds Skrift, hvor den gjendrives, yttrer Tvivl om Rigtigheden af den der fremsatte Fortolkning, mod hvilken han dog intet Argument har anført. Og jeg seer heller ikke, hvad der kan siges imod den; thi det er dog unægteligt, at man kan laste Regjeringens enkelte

Handlinger uden at laste Regjeringen, det vil sige, uden at tillægge den de Feil, som gjøre det umuligt, at den kan svare til sin Hensigt: Udueligbed eller ond Villie; men i dette Tilfælde kan man naturligviis ikke straffes efter en Lov, der forudsætter, at man har lastet Regjeringen; paa den anden Side er det ogsaa vist, at man kan fremstille en enkelt Regjeringshandling som den, der characteriserer Regjeringen selv som uduelig og ildesindet; i dette Tilfælde har man da unægteligt brugt en enkelt Handling som Vehikel til at laste Regjeringen. Fremdeles: er ikke Fastsættelsen af Love, Anordninger, Institutioner Regjeringens enkelte Handlinger? Men at erklære disse for uhensigtsmæssige er jo efter Frdgens § 7 tilladt; og saaledes maa man da tillægge Lovgiveren den utroligste Selvmodsigelse, naar man ei vil erkjende Rigtigheden af den Ørstedske Fortolkning. Jeg haaber derfor at have viist, at der i disse Udtryk ikke er Noget, der medfører, at Tilfælde eller den Dømmendes Vilkaarlighed vil komme til at gjøre Udslaget ved Forordningens Anvendelse i Rettergang, at altsaa det Incorrecte i den ei medfører, at det, der burde være et de jure, bliver et de facto.

Disse ere dog ikke de eneste Udtryk, der af hiin Forfatter ere betegnede som ubestemte; han nævner ogsaa følgende andre: at skumle med Bitterhed over Regjeringen; at bruge utilbørlige og usømmelige Udtryk; løgnagtige Beretninger om en vigtig Deel af Statens Tjeneste; Allegorie og Ironie, hvoraf Meningen og den onde Hensigt er umiskjendelig; Beskedenhed; utilbørlige Yttringer. Alle disse Ord ere imidlertid i og for sig aldeles klare, og næppe kan Nogen være i Tvivl om, hvilke de Begreber ere, der ved dem skulle betegnes. En ganske anden Sag er det, at Overgangene mellem det i disse Henseender Tilladelige og Utilladelige ere saa fine, at det i det enkelte Tilfælde kan være vanskeligt at anvende de, Enhver velbekjendte og fuldkomment fattelige Begreber. At bebreide Lovgiveren, at han har brugt disse Udtryk, er derfor i Grunden ikke Andet, end enten at forekaste ham, at Tingenes Natur er den, den er, eller at misbillige, at han ikke har ophævet den naturlige Grændse mellem det Retmæssige og

Uretmæssige, blot fordi den i enkelte Tilfælde kan være vanskelig at finde. At nogen af Delene virkelig skulde have været Forfatterens Mening, er jeg langt fra at troe; jeg kan tvertimod ikke see Andet i hans Ord end en Yttring af Mistillid til Retfærdighedens sig altid fornyende Liv i Individerne: den Mangel af Tro paa Retsudviklingens de facto, med Hensyn til hvilken jeg i det Foregaaende har maattet modsige ham.

Jeg har ovenfor bemærket, at Udtrykkene de jure og de facto hyppigt bruges for at betegne Modsætningen mellem Retfærdighedens Fordringer og den existerende Virkelighed, hvilken i Relation til en positiv Lovgivning vil være Modsætningen mellem dennes Bud og de mod dette stridende bestaaende Forhold. Ogsaa til denne Opfattelse finde vi Spor hos Forfatteren; han taler nemlig om en Trykkefrihed, der er større de facto end de jure, og om en Praxis, „der har dannet sig ligesaameget mod som ifølge Lovgivningen“. Efter den Sammenhæng, hvori de sidste Ord forekomme, kan Meningen ikke være nogen anden end den, at mangen Forfatter, der efter Lovens Strenghed burde have været sat under Tiltale, er gaaet fri, en Sætning, hvis Sandhed jeg ikke benægter. Der findes vistnok i eet og andet Skrift enkelte upaaankede Yttringer, der kunde have qvalificeret sig til retlig at forfølges; men noget Betydeligt vil det dog næppe være. Hvad der derfor efter min Mening fortjener langt mere Opmærksomhed, er, at der i Praxis har udviklet sig en heel ny Institution, paa hvilken man maa anvende Forfatterens Ord, at den synes at have dannet sig snarere imod end i Harmonie med Lovgivningen, hvilket jeg imidlertid er saa langt fra at ansee for en Trykkefriheden gunstig Afvigelse fra Lovene, at jeg meget mere troer, at vi derved udsættes for at tabe netop det Fortrinligste og Vigtigste af det, der ved hiin Lovgivning er tilsikkret os. Jeg mener herved den saa ofte omtalte Overeenskomst med Censor. At denne fra først af har sin Oprindelse fra en i og for sig roesværdig Humanitet, at den i mangt Tilfælde kan være særdeles beqvem for vedkommende Forfatter, er jeg langt fra at oversee; men Hovedspørgsmaalet bliver dog, om den er lovmæssig. For at dette kan blive klart,

maa jeg bringe i Erindring, hvad jeg forhen har udviklet: at Censuren har to væsentlig forskjellige Hovedformer, grundede paa forskjellige Principer, der hver for sig have deres nødvendige Consequentser. Den Censur, der kun vil forhindre Bekjendtgjørelsen af det i og for sig Retsstridige, maa som en Følge heraf erkjende Borgerne for myndige ogsaa med Hensyn til Skrivefriheden, vedkjende sig det af mig ovenfor Udviklede om det Punct, fra hvilket Forfatterens Strafskyld begynder, maa, som Frd. af 1799 har gjort, henlægge Afgjørelsen til Domstolene, og kun Actions Anlæg og, hvad dermed staaer i umiddelbar Forbindelse, til Øvrigheden. I hvilket Forhold træder altsaa Politiecensoren til det ham forelagte Skrift? Tør han som Embedsmand spørge sig, om dets Publication kan være ønskelig og heldbringende? Derved vilde han handle i den gamle Censurs Aand, i Kraft af et Princip, vi lykønske os til at have forkastet. Som den, der skal skjønne, om der i Skriftet er Noget, mod hvis Lovlighed, der kan være grundet Mistanke, som den, der skal give den første Anledning til Action, er der kun forelagt ham to Alternativer. Enten maa han forudsætte, at det paagjældende Skrift indeholder noget Retsstridigt — men da kan han ikke renoncere paa Action mod en Forfatter, der allerede har fortjent sin Straf ved Forbrydelsens Iværksættelse; eller han maa antage, at det intet Strafbart indeholder — men da er han ikke berettiget til at lægge dets Udgivelse den mindste Hindring i Veien. Overhoved har Censor ikke at udslette Noget uden i de Forfatteres Skrifter, der tilforn ere dømte for Overtrædelser af Trykkefrihedslovgivningen; men disse ere ogsaa, som bekjendt, den gamle, egentlige Censur undergivne. Saaledes er der sikkert tilstrækkelig Grund til at betvivle Retmæssigheden af en Fremgangsmaade, der strider mod Aanden i vor Trykkefrihedslovgivning, der desuden ikke med et Ord er udtrykkeligt hjemlet hverken i Frd. af 1799, eller i Pl. 13 Marts 1814; og hvis Gyldighed heller ikke kan være forudsat i nogen af dem, da de begge anordne et Gjennemsyn af det fra Trykkeriet og til Udsalg aldeles færdige Skrift, men hiin Overeenskomst kun er mulig, naar Manuscriptet eller et Correcturark forelægges Censor.

Hermed er denne Undersøgelse tilendebragt. Den egentlige Gjenstand for den sidste Tids Forhandlinger har ikke været den hele Materie om Presselovgivningen, men kun det i den, der angaaer Censur-Institutionens Princip og Organisation. Kun derom har jeg villet meddele nogle Bemærkninger, og har altsaa maattet undlade at tale om Eet og Andet, der ellers kunde være af Interesse, men som ligger udenfor denne Grændse.

---

kun for saa vidt som Retmæssigheden af en Overeenskomst med Censor nu har faaet Regjeringens Sanction. Iøvrigt betragter dette Rescript hiin Fremgangsmaade som en Praxis, det vel ikke misbilliger, men som dog selvstændigt har dannet sig, uafhængigt af Frd. 27 Septbr. 1799 og Pl. 13 Mai 1814.

B.

Comite-Betænkning om Pressens nærværende Tilstand ꝛc., afgivet til Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug.*)

Repræsentationen for Trykkefriheds Selskabet har overdraget til os Undertegnede at sammentræde i en Comite„ forat tage Pressens nærværende Tilstand under Overveielse og foreslaae de Midler, hvorved Selskabet maatte kunne virke for samme". Idet vi nu herved forelægge Repræsentationen den af os i denne Anledning forfattede Betækning, tillade vi os at forudskikke nogle Bemærkninger om de Synspunkter, der under dette Arbeide have ledet os.

Forhandlingerne paa den i f. A., Mai Maaned afholdte General-Forsamling synes at vise, at den Mening var i Begreb med at danne sig, at Selskabets Virksomhed for Pressefriheden burde tage en ny Retning. Hidtil havde Selskabet fornemmelig virket ved Petitioner om Forandringer i Lovgivningen, støttede paa omhyggelige Udviklinger af dens formentlige Mangler; nu syntes Mange at helde til den Mening, at der ikke var synderlig Opmuntring til en Gjentagelse, hvorimod en detailleret Kritik af de i Pressesager beordrede Actioner og afsagte Domme, en Beretning om Journalisternes Trængsler antoges at kunne føre til et saa anskueligt Billede af Pressens Tilstand, at i det

*) Repræsentationen for Trykkefrihedsselskabet overdrog i Aaret 1843 Etatsraad L. N. Hvidt, Professor F. C. Bornemann, Professor H. N. Clausen, Professor J. E. Larsen og Magister D. G. Monrad at sammentræde i en Comite, „for at tage Pressens nærværende Tilstand under Overveielse og foreslaae de Midler, hvorved Selskabet maatte kunne virke for samme". Den saaledes nedsatte Comite, af hvilken Monrad dog udtraadte, afgav den 30te Juni 1844 efterstaaende, af F. C. Bornemann forfattede Betænkning, der findes trykt i „dansk Folkeblad" for 1844 Nr. 12, Tillæg.

Mindste en alvorlig og virksom Eftertanke over den Vei, hvorpaa vi befinde os i dette Stykke, ikke vil kunne udeblive hos dem, der overhovedet ere i Stand til at vurdere en fri Presses Indflydelse paa folkelig Udvikling og Velvære. Vi have ogsaa begyndt vore Arbeider med at gjennemgaae største Delen af de mangfoldige i de sidste 4 Aar afsagte Domme i Pressesager; en Undersøgelse, der ikke har været uden alle Resultater; men vi have ikke fundet Materialet saa rigt, som Mange muligen have formodet. Vi have vel stundom fundet Lovene fortolkede paa en Maade, hvis Rigtighed er forekommet os meget tvivlsom; men disse Exempler ere ikke saa mange, at de kunne komme i væsentlig Betragtning, naar der er Spørgsmaal om Pressens Tilstand i det Hele. Det er fremdeles en temmelig udbredt Mening, at Justitscollegiet i Udøvelsen af sin Myndighed til at beordre Actioner i Pressesager jevnlig i den Grad overskrider det Nødvendiges Grændser, at dets Fremgangsmaade i denne Henseende vanskelig kan forklares, naar man ei vil antage, at Collegiet ønsker at berede Oppositionspressen eller dog visse af dens Organer Undergang, et Ønske, hvis Opfyldelse synes at begunstiges ved de formentlig extraordinære Principer, i Særdeleshed Høieste Ret følger med Hensyn til Omkostningspunktet. Ved at gjennemgaae det foreliggende Material, have vi imidlertid ikke fundet hine Antagelser stadfæstede. Vel troe vi, at Collegiet i enkelte Tilfælde af et for vidt drevet Hensyn til vedkommende Politiembedsmands Stilling, af hvem det foreløbige Beslag anordnes, har beordret Actioner, af hvilke det ei selv har kunnet vente noget Resultat; og at det ligeledes enkelte Gange har beordret Action for at fornemme, hvorledes Domstolene vilde afgjøre et eller andet Retsspørgsmaal, som det fandt tvivlsomt, en Fremgangsmaade som i det Mindste ikke kan billiges, naar, som f. Ex. i den mod Bladet Fædrelandet Nr. 773 for Meddelelse af uhjemlede Efterretninger anlagte Sag, Beslag er gaaet i Forveien, og Udgiveren saaledes for sligt Forsøgs Skyld lider den med Bladets Standsning forbundne ikke ubetydelige Ulempe. Saadanne Forsøg ville i Almindelighed uden Fare kunne udsættes, indtil Leilighed frembyder sig til at gjøre dem paa en

lempeligere Maade. En meget stor Ulyst til at beordre Action troe vi ei heller at spore hos Collegiet uden med Hensyn til Artikler, hvori det selv angribes. Men til at tillægge Cancelliet en særdeles Tilbøielighed dertil, synes de foreliggende Data desuagtet ingenlunde at indeholde tilstrækkelig Grund. Det, som snarest skulde tale herfor, er den hyppige Appel af Hof- og Stadsrettens Domme i Pressesager, der unegteligt har noget Paafaldende, især da det stedse synes at blive tydeligere, at det egentlig kun er med Hensyn til Idømmelsen af Actionsomkostninger, at begge Domstole afvige betydeligt fra hinanden. Men dette Datum er ikke i sig selv afgjørende. Endnu mindre kan der udledes af, at Frifindelsesdomme ikke ere sjeldne. Thi vel ligger Factum ved Pressesager i Almindelighed før Actionens Anlæggelse langt klarere for Dagen end i andre Sager; men derimod er dets Subsumtion under Lovgivningens Bestemmelser idelig i samme Grad mere omtvistelig. Ei heller er der, saavidt vi skjønne, i de i Pressesager afsagte Domme i det Hele fulgt extraordinære Principer med Hensyn til Idømmelsen af Actionsomkostninger. Saavel Hof- og Stads-Retten som Høieste-Ret følge uden Tvivl den samme Regel i disse, som i andre criminelle Sager, nemlig at Omkostningerne kun blive at udrede af den Anklagede, naar han ved lovstridigt eller mistænkeligt Forhold selv har foranlediget Actionen; men ei blot fordi Actionen var motiveret ved Mistanke om lovstridigt Forhold. Det indsees imidlertid let, at det er umuligt, at føre et positivt Beviis for, at Domstolene i Pressesager virkelig følge denne Regel, og at det i denne Henseende maa være tilstrækkeligt, at et Beviis for det Modsatte, i sig selv Usandsynlige, ei haves. At det i et ganske enkelt Tilfælde, f. Ex. med Hensyn til Høiesterets Dom i den forhen omtalte Sag mod Bladet Fædrelandet for Meddelelse af uhjemlede Efterretninger, kan være vanskeligt at udfinde, hvorledes Domstole, der gaae ud fra hiint Princip, kunne være komne til at paalægge den Tiltalte Omkostningerne, er naturligviis ikke nok. Iøvrigt er det unegteligt, at Spørgsmaalet om Actionsomkostningernes Idømmelse saaledes ofte vil blive afgjort efter et subjectivt Skjøn, paa hvilket Dommerens Stemning mod

Pressen let uvilkaarlig kan faae Indflydelse. Der kan ogsaa her, uden at Lovmæssighedens Grændser overskrides, indtræde forskjellige Grader af Strenghed. Hof- og Stadsretten og Høiesteret følge uden Tvivl det samme Princip i den heromhandlede Henseende; begge Domstoles Anvendelse af samme er uden Tvivl aldeles lovlig, men Strengheden er ikke den samme. At nu den idelige Idømmelse af Procesomkostninger kan bidrage Sit til at undergrave Oppositionspressens Existents, ansee vi for umiskjendeligt; men ei mindre indlysende forekommer det os, at endog en særdeles vidt dreven Strenghed, det være nu fra Justitscollegiets eller Domstolenes Side, vel kan vække private Følelser af forskjellig Beskaffenhed, men ingenlunde begrunde nogen egentlig Anke mod disse Autoriteter. Skeer virkelig det, som ikke er utænkeligt, at Blade, som Publikum eller en betydelig Deel af samme sætter Priis paa, til Slutningen gaae ind af Mangel paa Midler til at udholde de hyppige Saggivelser, kan dette kun takke sig selv derfor, naar det, i Stedet for paa lovlig Maade ved rigeligt Abonnement at understøtte den formentlig haardt betrængte Presse, kun giver sin ufrugtbare Deeltagelse Luft i Klager over Autoriteterne, hvis Beføielse endda er saare problematisk.

Ligesom vi saaledes ikke kunne dele den Mening, at Trykkefrihedsselskabet hidtil har ladet et rigt Material til Kundskab om Pressens Tilstand ubenyttet, saaledes kunne vi ei heller paa nogen Maade være enige i, at der skulde mangle Anledning eller Opfordring til Fortsættelse af dets tidligere begyndte Virksomhed. Det virkelig Mislige i Pressens Tilstand hidrører ikke fra Presselovenes strenge Anvendelse, men fra deres alt tidligere paapegede Mangler, samt fra den ligeledes tidligere anfegtede Myndighed til under visse Betingelser administrativt at undertrykke uprivilegerede Blade, hvilken Justitscollegiet, som vi troe, med Urette har tiltaget sig. De Grunde, der tale for Rettelse af disse Mangler samt mod Lovligheden af de administrative Suppressioner, ere i sig selv saa stærke, at vi ei kunne nære nogen Tvivl om, at en fortsat, utrættelig Virksomhed i den af Trykkefrihedsselskabet een Gang valgte Retning omsider vil have den forønskede Virkning.

Det er vel ofte under Forhandlingerne om Trykkefrihedssagen blevet anført, at den nærværende Oppositionspresse er saa gehaltløs, i den Grad uden Dygtighed til at trænge ind i nogen Sag, og saa aldeles betagen af fanatisk Lyst til at nedrive alle Regjeringens Foranstaltninger, at det for nærværende Tid vilde være aldeles utilraadeligt at hæve endog saadanne Indskrænkninger i Pressefriheden, der i sig selv maae erkjendes at være feilagtige. Men saavel den heri udtalte haarde Dom over Oppositionspressen, som den fra denne Presses formentlige Beskaffenhed hentede Betænkelighed ved at ophæve i sig selv forkastelige Indskrænkninger i Pressefriheden, ere uden Tvivl begge høist eensidige. At Oppositionspressen i mere end een Henseende lader meget tilbage at ønske, negtes vistnok ikke engang af de Mænd, som ere de virksomste i dens Tjeneste; men kan man uden at tilsidesætte Ret og Billighed herpaa grunde en saadan Forkastelsesdom i et Land og paa en Tid, hvor desværre Savnet af Capaciteter næsten i alle Retninger er saa føleligt, og hvor man dog ikke kan tænke paa at nedlægge eller beskjære alle de Institutioner, som ere uheldigt organiserede eller slet bestyrede? Ofte giver vistnok Tonen i disse Blade grundet Anledning til Dadel; men det turde være saa langtfra, at Publicums Misbilligelse i slige Tilfælde udebliver, at der snarere viser sig en Tilbøielighed til paa Grund af det Forfeilede i Formen at oversee Indholdets ei sjeldent træffende Sandhed. Ei heller bør det glemmes, at Oppositionspressen mere end een Gang med Dygtighed og Værdighed har behandlet særdeles vigtige Anliggender, og vi behøve neppe udtrykkelig at fremhæve den nationale Sag, af hvilken navnlig et af de Blade, som ved mange Leiligheder har maattet friste skarp Dadel, har erhvervet sig en Fortjeneste, som ikke saasnart vil blive glemt, og som maatte give det Krav paa Tilgivelse for mange Synder. Naar alle Forhold overveies, turde der snarere være Grund til at paaskjønne, at Oppositionspressen med sine utilstrækkelige Kræfter i en saa kort Tid og under de vanskeligste Forhold endda nogenlunde har kunnet løse sin Hovedopgave: at vække og vedligeholde Interessen for offentlige Anliggender hos et Folk, der endnu

kun langsomt og vanskeligt lader sig sætte i Bevægelse for Anliggender, som gaae ud over de private Interesser. Allermindst vil Pressens Forbedring være at vente af Bibeholdelsen af de nu bestaaende Indskrænkninger i dens Frihed. Fra dem skriver sig uden Tvivl for en væsentlig Del den bittre Tone, hvorved den ikke sjeldent arbeider sig selv imod. Det Danske Folk har nu een Gang den Tro, at al Anvendelse af præventive Midler mod Pressen, udenfor ganske extraordinære Nødstilfælde, er ubetinget forkastelig. Det troer, at Pressen, naar den forlanger disses Afskaffelse, kun fordrer Retfærdighed. Ogsaa forekommer det os, at man altfor meget har overseet Sammenhængen mellem Pressefriheden og Stænder-Institutionen. Det maa uden Tvivl erkjendes, at Discussionen om de offentlige Anliggender baade bør og uden Fare kan være friere efter denne Institutions Indførelse end forhen. Hensigten med denne Institution var dog ikke blot at tilveiebringe en stor og tillige meget kostbar Comite af kyndige Mænd til at fuldstændiggjøre de factiske Oplysninger, som Administrationen for en stor Deel selv forskaffer sig gjennem de locale Autoriteter, og til at komme den til Hjælp med Betænkninger i Lovgivnings-Anliggender, men Hensigten var tillige, og vistnok i Særdeleshed, at hæve Folket selv til Deeltagelse i de offentlige Anliggenders Bestyrelse ved Dannelsen af en Folkerepræsentation (cfr. Præmisserne til Anordn. 28de Mai 1831 „for at knytte de Baand desto fastere, som forene Kongehuset med Folket, saa og bidrage til Almeenaandens Oplivelse"). Men om endog de Deputerede ere valgte af Medborgere og udaf disses Midte, kunne de dog ikke i Sandhed siges at repræsentere Folket, ikke siges at udtale dets Trang og Ønsker, saalænge Mængden, uden Kundskab om og uden Interesse for de offentlige Anliggender, kun lever for Privatlivets Sysler. Opvækkelsen og Vedligeholdelsen af den politiske Samfundsbevidsthed, af Almeenaanden, er imidlertid betinget af den almindelige og uafbrudte Meddelelse over de offentlige Anliggender, som under Nutidens Forhold kun kan tilveiebringes ved Dagspressen. Hvad Taler og Samtaler paa Gader og offentlige Pladser vare i den klassiske Oldtids ved Stadsmuren begrændsede

Stater: det er i vore Dage Dagspressen. Dens Frihed falder sammen med den folkelige Meddelelses Frihed. Erkjendes dette, vil det og indsees, hvormeget Indskrænkninger i Pressens Frihed, hvad enten de hidrøre fra Censur eller Forbud mod det ei i sig selv Lovstridige, have imod sig, navnlig i de Stater, hvor en Folkerepræsentation er organiseret. Thi ved dem svækkes den politiske Folkebevidsthed, og bevirkes, at Folkets Deeltagelse ved dets Repræsentanter i de offentlige Anliggender ei kan komme til sin fulde Betydning. Og i samme Grad som Trangen til Pressefrihed er større og dybere i saadanne Stater, i samme Grad ere ogsaa i dem de fra den uadskillelige Farer af mindre Betydenhed. Ikke som om kraftigere Garantier her lode sig opstille mod Misbrugen selv. Tvertimod — enhver ny Udvikling af gode Kræfter er ledsaget af en ny Mulighed til det Onde. Men der er i slige Stater en Garanti mod Misbrugenes Følger, som savnes paa andre Steder. Det er for det Første indlysende, at, jo mere den Bevidsthed befæstes hos Folket, at dets Trang, Ønsker og Besværinger ville blive udtalte med en uforbeholden Frimodighed af Repræsentationen, og at Repræsentationens Stemme ikke vil lyde forgjæves; desto mindre ville de Klager og Besværinger, de Ophidselser og Agitationer, som komme til Orde gjennem Dagspressen, formaae Videre end at foranledige Andragender til Folkerepræsentationen. Men Indflydelsen af repræsentative Former paa den offentlige Stemme og Stemning, selv hvor disse Former ikke have naaet større Udvikling end Tilfældet er hos os, strækker sig videre. Thi naar Folket er Vidne til folkelige Forhandlinger om statsborgerlige Anliggender, hvor meget forskjellige Interesser krydse hverandre, og til de offentlige Discussioner af forskjellig Retning, som i Dagbladene slutte sig dertil, da vindes snart — endogsaa i de Classer, hvor der ikke kan være Tale om nogen selvstændig Indsigt og Dom, en Erfaring om, hvor nødvendigt det er, at en Sag bliver betragtet fra sine forskjellige Sider, hvor let en eensidig og overfladisk Behandling forrykker Synspunktet, eller lader oversee væsentlige Modgrunde og Vanskeligheder af mangfoldig Art. Men i samme Grad som denne Erkjendelse bliver almindelig, vil det ogsaa

blive en Nødvendighed for Dagspressen at gaae tilværks med større Grundighed og Upartiskhed ved at fremføre Klager, Forslag og Andragender; og hvor disse Egenskaber søges erstattede ved stærke Ord og hensynsløs Dadel, vil ingen Virkning kunne tilveiebringes, hvoraf en Regjering, som er sin Opgave nogenlunde voxen og er i Besiddelse af nogen Agtelse og Tillid fra Folkets Side, skulde have Noget at befrygte.

De Bemærkninger, vi herved have den Ære at forelægge Trykkefrihedsselskabet, ville som en Følge af det Anførte nærmest angaae 2 Hovedpuncter:

I. Den administrative Suppression af Artikler i uprivilegerede Blade, og

II. de Lovforandringer, hvorom der efter vor Mening for nærværende Tid nærmest er Anledning til at petitionere.

Under dette sidste Punkt vil der iøvrigt frembyde sig Leilighed til at berøre en Deel af de Momenter, hvilke man paa Generalforsamlingen i Mai f. A. i Særdeleshed syntes at ønske tagne i Betragtning.

I.

Den Paastand, at der gives en Ret til uden Lov og Dom at supprimere censurfrie Blade, indeholder en saadan Modsigelse, at Canc. Skr. 9de Juni 1836, i hvilken den først blev fremsat, maatte fremkalde almindelig Forbauselse. Da den supprimerede Artikel (Rusland og Orienten af Hage) senere udkom som Piece, og man saaledes blev bekjendt med dens Indhold, maatte ikke alene Forbauselsen voxe, men det kunde end ikke dølges, at Pressens alt i Forveien snevert begrændsede Frihed truedes med en meget alvorlig Fare. Efter at hiin, iøvrigt flere Gange gjentagne Fremgangsmaade, under Forhandlingerne i den Roeskildske Stænderforsamling i Aaret 1838 først af een af de anseteste og sindigste Deputerede (Bang) og derefter af den til Trykkefrihedssagens Behandling nedsatte Comite (Haagen, Algreen-Ussing, Reventlow, Salicath, Tutein), var bleven paaanket som vilkaarlig og uklog, hengik nogle Aar, i hvilke den ikke blev anvendt, skjøndt det ikke kan feile, at ikke saa

Artikler ere udkomne i dette Tidsrum, der med samme Føie kunde have været supprimerede, som Hages Artikel om Rusland og Orienten. Man troede derfor endnu 1842*), skjøndt den kgl. Commissarius hvergang Sagen blev omhandlet havde paastaaet, at denne Myndighed tilkommer Cancelliet med Hensyn til Artikler, der stride mod Pl. 2 October 1810, at hiin Fremgangsmaade var opgivet eller i al Fald reserveret til Brug for enkelte særdeles delikate Tilfælde som Middel til at forebygge Skandal. Heri havde man imidlertid feilet. I Aaret 1843 have de administrative Suppressioner atter fundet Sted, og hyppigere end forhen; og Beskaffenheden af de supprimerede Artikler, der for største Delen ere os bekjendte ved velvillig Meddelelse af Redacteurerne for „Folkebladet“ og „Fædrelandet“, vidner tillige om, at det er saa langt fra, at man agter at indskrænke hiin efter den almindelige Mening vilkaarlige Fremgangsmaade til formeentlige Nødstilfælde, at man tvertimod synes at have været omhyggelig for ei at faae Udseende af, at have opgivet en aldeles ubestridelig Myndighed. Thi man har endog undertrykt særdeles velskrevne, interessante og instructive Artikler, som aldeles Intet indeholde, der paa nogen Maade kan ansees anstødeligt.

Det er umuligt, at betragte disse den sidste Tids Begivenheder med Ligegyldighed; thi det er kun altfor klart, hvilken Udsigt der herved er aabnet for Dagspressen. Uagtet Plac. 2 October 1810 blot befaler, at Ingen uden dertil erhvervet specielt Privilegium, maa udgive noget Blad, „hvori politiske Nyheder eller Efterretninger meddeles“, paastaaer Justitscollegiet, at ogsaa Bemærkninger og Ræsonnements over de politiske Begivenheder ere udelukkede fra de uprivilegerede Blade. I Overtrædelsestilfælde kunne de supprimeres. Det samme Collegium paastaaer fremdeles, at de politiske Efterretninger, til hvilke Placaten sigter, ikke blot angaae fremmede Staters indre og ydre Anliggender i det Hele, og ikke blot den Danske Stats udenlandske Anliggender, men endog tildeels vore indre Stats-

*) Cfr. Roeskilde Stændertidende 1842, Pag. 1041.

forhold (cfr. Canc. Skr. 12 Novbr. 1816 og 7 Decbr. 1836). Artikler, som, det være sig ved at meddele Efterretninger eller anstille Reflectioner, overskride disse Grændser, kunne efter Collegiets Mening undertrykkes uden Lov og Dom. Saa vidt har Collegiet allerede erklæret, at det udstrækker sin Myndigheds Grændser; og det er vísselig meget vidt; men det vil neppe blive derved. Den i Canc. Skr. 7 Decbr. 1836 indeholdte indirecte Anerkjendelse af, at ei alle Efterretninger og Bemærkninger om vore indre Statsforhold ere udelukkede fra de uprivilegerede Blade, lader sig nemlig ikke forene med Collegiets øvrige Fortolkninger af Plac. 1810; den er en Inconseqvents, som det, dersom det iøvrigt er i sin gode Ret, maa kunne corrigere, naar det skal være. Der mangler eiheller Tegn paa, at dette vil skee, dersom ikke en Justitscollegiet overordnet Magt griber ind. Saaledes har Collegiets anseteste Medlem, den kgl. Commissarius, i denne sin Egenskab, anført det som et Beviis paa den Lemfældighed, hvormed Placaten anvendes, at de uprivilegerede Blade indeholde Kritiker over alle Regjeringens Foranstaltninger, at selv anstødelige Artikler af saadant Indhold findes optagne i dem, og at selv Spørgsmaalene om Landets Forfatning i dem ere blevne berørte med Heftighed*). Herefter skulle da ogsaa alle Efterretninger, Bemærkninger og Ræsonnements om vore indre Stats- og Samfundsforhold, ved Pl. 2 Octbr. 1810 være de censurerede Blade forbeholdte. Tillader et uprivilegeret Blad sig Meddelelser af denne Art, kan det supprimeres, efter foreløbig at være lagt under Beslag af det ved Pl. 13 Mai 1814 anordnede Gjennemsyn. Men det samme Blad kan ogsaa efter Omstændighederne behandles paa en anden Maade. Findes det at indeholde strafbare Yttringer, kan det actioneres. Og saaledes skal da den monstrøseste Combination af Censur- og Presselovgivningssystemet, en Combination, i hvilken Censuren er det overveiende Element, være den de jure begrundede Forfatning, der blot af Lemfældighed ikke endnu de facto er gjort gjældende i sin hele Udstrækning.

---

*) Roeskilde Stænder Tid. 1840 Pag. 2569.

men som kan blive det, og visselig vil blive det, da Langmodigheden ikke kan være uendelig. For en vis Green af Pressen er Trykkefriheden da aldeles ophævet. Hvert Nummer, som ikke tilfældigviis mangler enhversomhelst Bemærkning eller Notits, der vedkommer Statsanliggender — hvortil f. Ex. allerede Annoncer om Befordringer og Afgang ere at henføre — indleveres da til vedkommende Politiembedsmand som til en Censor i Ordets egentligste Forstand. Herimod kan ei længere indvendes, at denne Embedsmand blot skal skjønne, om der er Anledning til Action; han vil med Hensyn til denne Green af Pressen i Almindelighed blot have at undersøge, om Bladet med Hensyn til Pl. 2 Octbr. 1810 kan passere, eller qvalificerer sig til Undertrykkelse. Først Cancelliet kan, i Stedet for at bringe hiin særdeles radicale Censur til Anvendelse, efter Behag beordre Action mod Bladet, en Fremgangsmaade, som imidlertid neppe vil blive hyppig anvendt, naar Suppressionsvæsenet først er blevet fuldkomment etableret, medmindre man da, hvad der ei er usandsynligt, endog vilde gjøre gjældende, at Actionsordren ei kan betragtes som en Renunciation paa Udøvelsen af Suppressionsretten, og at denne altsaa maa kunne anvendes, om Bladet endog aldeles frifindes. Hvorvidt denne principløse Combination af Censur og Lovbundethed i practisk Henseende vil blive taaleligere end reen og ublandet Censur, vil beroe paa den større eller mindre Grad af Lempelighed, hvormed den udøves, og lader sig derfor ikke forudsige. Men hvad man, uden at være udrustet med profetisk Gave, kan vide, er, at en Institution, der laborerer af slig Selvmodsigelse, ei kan have noget langt Liv, men nødvendig maa vorde afløst af en anden, conseqventere Tingenes Orden. Forlader man ikke igjen den betraadte Bane, saa bliver det sidste Skridt paa den til Slutningen uundgaaeligt; det vil blive paalagt Udgiverne af de Blade, som hidtil upaaanket have beskjæftiget sig med indenlandsk Politik, at søge specielt Privilegium til Udgivelsen med Underkastelse under de Betingelser og Forholdsregler, som maatte vorde foreskrevne; og dette vilde kun være en ligefrem Overholdelse af Plac. 2 Octbr. 1810; thi det er netop det, den befaler med Hensyn til

de Blade, den angaaer. En ny Lov vilde, efter de af Justitscollegiet hidtil fulgte Forudsætninger, være aldeles unøden.

Det maa derfor betragtes som en afgjort Sag, at den sidste Tids Begivenheder indeholde en stærk og uafviselig Opfordring til at foretage Noget, for at tilveiebringe en Forandring i den nærværende Tilstand, og for at afvende den truende Fare. Men hvad der i denne Henseende er at gjøre, beroer naturligviis paa, om den af Justitscollegiet udøvede Myndighed til administrativ Suppression af upriviligerede Blade er lovhjemlet, eller om den ligger udenfor Collegiets Competence. Vi have derfor anseet det for uomgjængeligt nødvendigt, paa det Omhyggeligste at tage dette Spørgsmaal under Overveielse.

Med Hensyn hertil synes det for det Første uimodsigeligt, at Plac. 2 Octbr. 1810, forsaavidt som den indeholder et Forbud mod Optagelse af politiske Efterretninger i upriviligerede Blade — i hvilken Henseende den her alene kommer i Betragtning — ei hører til den Classe af Love, der give Grundlaget for en positiv, organiserende Virksomhed for Almeenvellet, hvis Anvendelse derfor tilfalder den administrative Øvrighed, men derimod til de Love, der bestemme Grændserne for Borgernes almindelige Rettigheder, og hvis Anvendelse bestaaer i den blotte Subsumtion af et givet individuelt Tilfælde under almindelige Regler, altsaa af sig selv tilfalder den dømmende Myndighed, uden at nogen speciel Bestemmelse derom er fornøden. Skulde Placatens Anvendelse i den her omhandlede Henseende kunne tilkomme den administrative Øvrighed, maatte særegen positiv Hjemmel kunne paavises for en saadan Undtagelse fra det Almindelige; men saadan Hjemmel mangler.

Den kgl. Commissarius har vel gjentagne Gange under Stænderforhandlingerne yttret, at det, fordi Placaten ei har foreskrevet Straf for uberettiget Meddelelse af politiske Efterretninger, ganske ligger i dens Natur, at den maa haandhæves administrativt*). Hermed kan det imidlertid neppe have været hans Hensigt at vedkjende sig en saa paafaldende

*) Roesk. St. Tid. 1840 Pag. 2570. Viborg St. T. 1840 Pag. 1500.

Sætning som den, at i Almindelighed alle Forbudslove, der ikke udtrykkeligt foreskrive Straf for Overtrædelsen, efter deres Natur blive at anvende af Administrationen; han har uden Tvivl blot villet gjøre gjældende, at Placaten af 1810, fordi dens Forbud mod Meddelelse af politiske Nyheder i uprivilegerede Blade ellers slet ikke kunde overholdes, nødvendig maa haandhæves af Administrationen. Men det indsees let, hvor misligt det er, at argumentere paa denne Maade, især i nærværende Tilfælde; thi først ved Placaten 13de Mai 1814 blev det factisk muligt for Administrationen at supprimere de uprivilegerede Blade. Da Pl. 2 Octbr. 1810 emanerede, maa man altsaa enten have anseet det for mindre væsentligt, at forhindre, at de uprivilegerede Blade af og til skulde gjøre sig skyldige i slig uberettiget Meddelelse, da dog ethvert Blad, som gik saa vidt i Overtrædelsen, at det antog Characteren af politisk Avis, aldeles kunde standses, eller have antaget, at Straf kunde idømmes, uagtet den ei udtrykkelig var foreskrevet.

Det vilde desuden, selv om det maatte indrømmes, at der ikke kan være og aldrig har kunnet været Tale om Idømmelse af Straf for uberettiget Meddelelse af politiske Nyheder, være urigtigt, at sige, at Forbudet i Pl. 2 Octbr. 1810 ikke kan overholdes uden ad den administrative Vei. Der kan nemlig gjøres foreløbigt Beslag, som derefter indankes til Stadfæstelse ved Domstolene. Dette har den kgl. Commissarius (R. og B. S. T. l. c.) benegtet, fordi §§ 26 og 27 i Frdg. 27 Septbr. 1799 kun handle om de Tilfælde, hvor der i et Skrift findes noget Strafværdigt eller Utilbørligt; et Argument, hvis Betydning ikke er os aldeles klar. Dersom det menes, at hiin i Frd. 27 Septbr. 1799 jvfr. Pl. 13 Mai 1814 anordnede Fremgangsmaade i sig selv er saa exceptionel, at den kun kan anvendes, hvor Frd. 1799 udtrykkelig kan paaberaabes som Hjemmel, og at dette ikke kan skee i Anledning af Overtrædelser af Pl. 2 Octbr. 1810, fordi denne Placat ei forkynder sig som en nærmere Bestemmelse af hiin Forordning, saa sees det let, at ikke blot Indstævningen for Domstolene, men selve Beslaglæggelsen maatte bortfalde; det er nemlig denne, ja endog

alene denne, der er det Extraordinære i hiin Fremgangsmaade. Er Meningen derimod, at den i Frd. 1799 §§ 26 og 27 jvfr. Pl. 1814 anordnede Fremgangsmaade efter sin Natur nødvendig forudsætter en formentlig strafbar Lovovertrædelse, at altsaa Indstevningen af et Beslag blot til Stadfæstelse er en juridisk Uting: da er dette en vilkaarlig og ubeviislig Paastand. Den hele Fremgansmaade er netop fuldkomment principmæssig; det er ligemeget i sin Orden, at Spørgsmaalet, om en Forbudslov er overtraadt, afgjøres af Domstolene, og at den administrativ Anvendelse af Præventon mod Lovovertrædelser indskrænkes til at være foreløbig. Der kan og saa meget mindre være grundet Tvivl om Anvendeligheden af denne Fremgangsmaade, som det synes, at Plac. 13 Mai 1814 i sig selv burde have medført en saadan Modification i Anvendelsen af Bestemmelserne i Frd. af 27 Sept. 1799, at der endog jevnlig i Sager angaaende Overtrædelser af hiin Forordning blot burde dømmes til Stadfæstelse af det paa et incrimineret Skrift lagte Beslag. Naar et saadant i Henhold til § 26 i Frd. 1799 og Pl. 13 Mai 1814 er gjort paa det hele Oplag af et Skrift, er dette nemlig ikke blevet publiceret. Heller ikke kan den, der har ladet Skriftet trykke, siges at have forsøgt at publicere det; thi han maatte vide, at Udgivelsen ikke kan skee, før det anordnede Gjennemsyn har fundet Sted. At det — som der siges i Hof- og Stadsrets Dommen i den Sag, under hvilken Kvæstionen første Gang blev afgjort[1]) — naar Skriftet først er trykt, ikke længere staaer i Forfatterens Magt at forhindre dets Udbredelse, det vil sige, at enten Bogtrykkeren gjør sig skyldig i en strafbar Handling, eller en Anden fravender ham Oplaget, kan vistnok ikke komme i Betragtning; thi det er ikke Forfatterens Hensigt, at saadant kan skee, ei heller hans Skyld, om det skeer. Man kunde med ligesaa megen Grund paastaae, at den, som havde udlaant et

---

[1]) Dom af 19 Januar 1830 (Lindberg Trykkefribeden P. 317 nederst). Den Reitemeierske Sag (D. 1 Februar 1820) angik et Skrift, med Hensyn til hvilket det efter Resol. 4 October 1799 § 6 ei paalaa Politiet at standse Udsalget.

Manuscript, derved havde overtraadt eller forsøgt at overtræde Frd. 99 § 25; thi han kan ikke afværge, at Ihændehaveren af Manuscriptet udbreder det i Hundreder af Afskrifter. Dette Punct er af stor Vigtighed. Det er nemlig ikke tilfældigt, at næsten enhver af de Paragrapher, der indeholde Specificationen over de med Straf belagte Misbrug af Pressen, characterisere dem som Handlinger, hvorved Skrifter af en vis Beskaffenhed udgives [§§ 1, 2, 3 („i lige Maade") 5, 9; cfr. og § 12, 1ste Memb. „kundgjøres ved Trykken; §§ 4 og 6 udbrede ved Trykken, i trykte Skrifter"]. Ved at gjennemgaae de i hiin Forordning som Trykkefrihedsmisbrug stemplede Meddelelser, vil man finde, at nogle af dem ere forbudne under Straf, blot fordi de forudsættes henvendte til Publicum, medens Meddelelser af samme Indhold, naar de skete privat, til bestemte Personer, ordentligviis ei kunde paadrage noget Ansvar — f. Ex. at laste monarchisk Regjeringsform i Almindelighed, eller negte Sjelens Udødelighed. Andre af de i Frd. omhandlede Meddelelser vilde vel, naar de ei skete offentlig men til Private, ogsaa paadrage Straf, men en ringere end den i Frd. foreskrevne, f. Ex. visse Injurier mod Private; om andre lader det sig vel ikke godtgjøre, at der ved Fastsættelsen af Straffen er taget Hensyn til Meddelelsesmaaden, f. Ex. Tilskyndelse til Oprør; men om disse sidste gjælder det ikke mindre end om alle de øvrige, at den Anordning, der characteriserer dem som strafværdige **Publicationer**, tillægger dem visse Følger (Censur og hvad dermed staaer i Forbindelse), hvorom der efter vor Lovgivning ikke ellers kan være Tale, og som derfor alene kunne indtræde **ifølge** hiin Anordning. Saaledes kan ingen dømmes til at være Censur undergiven for at have udspredt løgnagtige Beretninger om Statens Tilstand, naar dette blot er skeet ved mundtlige Meddelelser, endog i store, blandede Forsamlinger. Det indsees altsaa, at naar et beslaglagt Skrift i Henhold til Pl. 13 Mai 1814 og Frd. 27 Sept. 1799 gjøres til Gjenstand for Domstolenes Kjendelse, burde hiin Forordnings Bestemmelser i Almindelighed kun forsaavidt bringes til umiddelbar Anvendelse, som det i Henhold til dem bliver at afgjøre, om Skriftets Udgivelse vilde være

alene denne, der er det Extraordinære i hiin Fremgangsmaade. Er Meningen derimod, at den i Frd. 1799 §§ 26 og 27 jvfr. Pl. 1814 anordnede Fremgangsmaade efter sin Natur nødvendig forudsætter en formentlig strafbar Lovovertrædelse, at altsaa Indstevningen af et Beslag blot til Stadfæstelse er en juridisk Uting: da er dette en vilkaarlig og ubeviislig Paastand. Den hele Fremgansmaade er netop fuldkomment principmæssig; det er ligemeget i sin Orden, at Spørgsmaalet, om en Forbudslov er overtraadt, afgjøres af Domstolene, og at den administrativ Anvendelse af Præventon mod Lovovertrædelser indskrænkes til at være foreløbig. Der kan og saa meget mindre være grundet Tvivl om Anvendeligheden af denne Fremgangsmaade, som det synes, at Plac. 13 Mai 1814 i sig selv burde have medført en saadan Modification i Anvendelsen af Bestemmelserne i Frd. af 27 Sept. 1799, at der endog jevnlig i Sager angaaende Overtrædelser af hiin Forordning blot burde dømmes til Stadfæstelse af det paa et incrimineret Skrift lagte Beslag. Naar et saadant i Henhold til § 26 i Frd. 1799 og Pl. 13 Mai 1814 er gjort paa det hele Oplag af et Skrift, er dette nemlig ikke blevet publiceret. Heller ikke kan den, der har ladet Skriftet trykke, siges at have forsøgt at publicere det; thi han maatte vide, at Udgivelsen ikke kan skee, før det anordnede Gjennemsyn har fundet Sted. At det — som der siges i Hof- og Stadsrets Dommen i den Sag, under hvilken Kvæstionen første Gang blev afgjort[1]) — naar Skriftet først er trykt, ikke længere staaer i Forfatterens Magt at forhindre dets Udbredelse, det vil sige, at enten Bogtrykkeren gjør sig skyldig i en strafbar Handling, eller en Anden fravender ham Oplaget, kan vistnok ikke komme i Betragtning; thi det er ikke Forfatterens Hensigt, at saadant kan skee, ei heller hans Skyld, om det skeer. Man kunde med ligesaa megen Grund paastaae, at den, som havde udlaant et

[1]) Dom af 19 Januar 1830 (Lindberg Trykkefriheden P. 317 nederst). Den Reitemeierske Sag (D. 1 Februar 1820) angik et Skrift, med Hensyn til hvilket det efter Resol. 4 October 1799 § 6 ei paalaa Politiet at standse Udsalget.

Manuscript, derved havde overtraadt eller forsøgt at overtræde Frd. 99 § 25; thi han kan ikke afværge, at Ihændehaveren af Manuscriptet udbreder det i Hundreder af Afskrifter. Dette Punct er af stor Vigtighed. Det er nemlig ikke tilfældigt, at næsten enhver af de Paragrapher, der indeholde Specificationen over de med Straf belagte Misbrug af Pressen, characterisere dem som Handlinger, hvorved Skrifter af en vis Beskaffenhed udgives [§§ 1, 2, 3 („i lige Maade“) 5, 9; cfr. og § 12, 1ste Memb. „kundgjøres ved Trykken; §§ 4 og 6 udbrede ved Trykken, i trykte Skrifter“]. Ved at gjennemgaae de i hiin Forordning som Trykkefrihedsmisbrug stemplede Meddelelser, vil man finde, at nogle af dem ere forbudne under Straf, blot fordi de forudsættes henvendte til Publicum, medens Meddelelser af samme Indhold, naar de skete privat, til bestemte Personer, ordentligviis ei kunde paadrage noget Ansvar — f. Ex. at laste monarchisk Regjeringsform i Almindelighed, eller negte Sjelens Udødelighed. Andre af de i Frd. omhandlede Meddelelser vilde vel, naar de ei skete offentlig men til Private, ogsaa paadrage Straf, men en ringere end den i Frd. foreskrevne, f. Ex. visse Injurier mod Private; om andre lader det sig vel ikke godtgjøre, at der ved Fastsættelsen af Straffen er taget Hensyn til Meddelelsesmaaden, f. Ex. Tilskyndelse til Oprør; men om disse sidste gjælder det ikke mindre end om alle de øvrige, at den Anordning, der characteriserer dem som strafværdige Publicationer, tillægger dem visse Følger (Censur og hvad dermed staaer i Forbindelse), hvorom der efter vor Lovgivning ikke ellers kan være Tale, og som derfor alene kunne indtræde ifølge hiin Anordning. Saaledes kan ingen dømmes til at være Censur undergiven for at have udspredt løgnagtige Beretninger om Statens Tilstand, naar dette blot er skeet ved mundtlige Meddelelser, endog i store, blandede Forsamlinger. Det indsees altsaa, at naar et beslaglagt Skrift i Henhold til Pl. 13 Mai 1814 og Frd. 27 Sept. 1799 gjøres til Gjenstand for Domstolenes Kjendelse, burde hiin Forordnings Bestemmelser i Almindelighed kun forsaavidt bringes til umiddelbar Anvendelse, som det i Henhold til dem bliver at afgjøre, om Skriftets Udgivelse vilde være

lovstridig, altsaa, om Beslaget bør hæves eller stadfæstes. Derimod kunde Forfatteren uden Tvivl ikke rettelig idømmes Censur, og ei heller tilfindes Straf efter Forordningen, uagtet han meget vel efter den beslaglagte Meddelelses Beskaffenhed kunde blive at straffe i Henhold til den almindelige Lovgivning; thi uagtet Skriftets Indlevering til Trykning og derefter til Gjennemsyn ikke constituerer et Forsøg paa en strafbar Publication, kan det dog indeholde en Meddelelse, hvorved en Forbrydelse kan være endog aldeles tilendebragt f. Ex. en Majestætsforbrydelse, en Gudsbespottelse, en Injurie. Men i det ikke sjeldne Tilfælde, hvor den simple Meddelelse efter Lovgivningens almindelige Bestemmelser ei kan paadrage Gjerningsmanden Straffeansvar, burde Dommen kun gaae ud paa Beslagets Ophævelse eller Stadfæstelse, og i begge Tilfælde paa Forfatterens Frifindelse, dersom Paastand om Straf havde været nedlagt. Nu er det vel saa, at Domstolene efter Emanationen af Placaten 13 Mai 1814 uafbrudt have dømt, som om denne Placat ikke havde bevirket nogen saadan Forandring som den ovenmeldte; men saavist som dette synes at være en Feil, hvis idelige Gjentagelse nærmest bør forklares af Domstolenes Tilbøielighed til at holde paa deres Præjudicater, og saavist som der ikke i Forveien fra Lovgiverens Side kan være gjort Regning herpaa, saavist kan det ikke svække den Paastand, at foreløbigt Beslag og Indankning til dettes Stadfæstelse i Tilfælde, hvor Straf ei kan idømmes en Forfatter, er en ikke alene i sig selv principmæssig men endog i den positive Lovgivning selv begrundet Fremgangsmaade.

Det forekommer os herved at være tilstrækkelig godtgjort, at den administrative Undertrykkelse af Artikler i uprivilegerede Blade er i juridisk Henseende aldeles uhjemlet. Med Alt dette vilde der fra Folkets Side ikke være synderlig Grund til Klage, dersom Justitscollegiets Fortolkninger af Placaten 2 October 1810 kunde ansees for rigtige. Vare saaledes alle de Efterretninger, som vedrøre de nærværende Regjeringers indvortes og udvortes Bestyrelse af deres Stater, ved hiin Placat udelukkede

fra at meddeles i uprivilegerede Blade, og gjaldt fremdeles det samme med Hensyn til Bemærkninger og Ræsonnements om de politiske Begivenheder; da vilde Pressen neppe være saa ilde tjent med den nærværende Tilstand, under hvilken ei sjeldent Artikler passere, som under streng judiciel Overholdelse ei kunde undgaae Paatale. Det samme gjælder i forhøiet Grad, dersom de uprivilegerede Blade maae antages de jure udelukkede fra alle politiske Meddelelser overhovedet og navnlig om vore indre Statsforhold, hvilket vel endnu ei udtrykkelig er paastaaet, men oftere synes at være forudsat af den kgl. Commissarius. Var dette den sande Mening af Placaten, da vilde det unegtelig være den største Ulykke, der kunde ramme Pressen, om Anvendelsen af den gik over til Domstolene. Et Vaaben vilde da være lagt i deres Hænder, der maatte anrette saa meget større Ødelæggelse, som de efter deres hele Stilling ikke kunde, ikke vilde, og ikke kunde ville vise den Lemfældighed, som Justitscollegiet maatte erkjendes at have udviist i en forbausende Grad endog paa samme Tid, som den strengeste Overholdelse af Placaten blev det indskjærpet (cfr. Rescriptet 10 April 1836.) Det vil altsaa ganske beroe paa Fortolkningen af Placaten 2 October 1810, om noget Andragende til Stænderne overhovedet bør sættes i Bevægelse i Anledning af de administrative Suppressioner; thi til at opfordre Nationens Repræsentanter til at reise sig mod en Illegalitet, der forhaler den politiske Pressefriheds totale Ruin, er der vistnok ingen Anledning.

Placaten af 2 October 1810 lyder saaledes: „Hans Majestæt Kongen har allernaadigst befalet, at Ingen herefter maa udgive noget Blad, hvori politiske Nyheder eller Efterretninger blive meddeelte, uden dertil af Allerhøistsamme at være forundt specielt Privilegium, samt at de nuværende Udgivere af saadanne Blade, saafremt de agte at fortsætte disse, skulle henvende sig til vedkommende Politimester, for at erholde Underretning saavel om de Betingelser, under hvilke ovennævnte Privilegium kan ventes tilstaaet, som og om de Forholdsregler, de indtil Videre have at følge."

At nu den citerede Lovbestemmelse ikke umiddelbart inde-

holder noget Forbud mod Meddelelse af politiske Nyheder og Efterretninger i uprivilegerede Blade; at den ei forudsætter Distinktionen mellem privilegerede og uprivilegerede Blade som tidligere bestaaende, men tvertimod først har indført den; at dens Hensigt netop blot er at befale, at en vis forefunden Classe af Blade, hvis Særkjende er, at politiske Nyheder eller Efterretninger i dem meddeles, for Fremtiden ei tør udgives af Enhver, men kun af dem, som dertil erhverve specielt Privilegium: dette er i sig selv saa indlysende, at det burde være overflødigt udtrykkelig at anføre det; men desuagtet er det idelig blevet overseet. Derfra skrive sig de Presſefriheden besværende Fortolkninger, Justitscollegiet har opstillet. Navnlig gjælder dette om den, hvorefter de uprivilegerede Blade ifølge Placaten skulle være udelukkede fra at meddele Bemærkninger og Ræsonnements over de politiske Begivenheder, eller endog fra at behandle politiske Materier i Almindelighed. Man har paaberaabt sig, at det langt sjeldnere er den simple Meddelelse af Fakta end den Form, hvorunder det skeer, eller de Bemærkninger, som ledsage dem, der kunne foranledige Besværinger eller Uvillie mod Danmark fra de fremmede Regjeringers Side, og at altsaa Øiemedet med Plakaten og med de strenge Forholdsregler, der i Forbindelse dermed ere foreskrevne for de til politiske Efterretningers Meddelelse i privilegerede Blade, vilde forfeiles, saasnart ethvert andet Blad frit kunde gjøre hvilkensomhelst politisk Begivenhed, der forud var kundbar, til Gjenstand for sine Betragtninger og Kritiker, saalænge det vogtede sig for Yttringer, hvorved det kunde paadrage sig Straf. Men i denne Argumentation er et særdeles væsentligt Punct overseet. Thi vel fremgaaer det af de strax efter Placatens Emanation udfærdigede Privilegier til Fortsættelse af de Blade, der beskjæftigede sig med at meddele politiske Nyheder eller Efterretninger, at Øiemedet ikke blot var, at forhindre Meddelelse af Efterretninger, som kunde være „anstødelige, fornærmelige eller ubehagelige for venskabelige Regjeringer", men ogsaa af andre „Udladelser" af saadan Beskaffenhed. Men det sees tillige af Privilegierne, at Lovgiveren erkjendte, at slige Meddelelser, der ofte kun ere anstødelige, paa Grund af de

„bidende Vendinger, hvori de indklædes" alene kunne forhindres ved Censur; og da han nu ikke vilde indføre denne efter vor Lovgivning exceptionelle Foranstaltning uden for saavidt som det for Øieblikket syntes ham aldeles uundgaaeligt: indskrænkede han sig til at gjøre Censuren til Betingelse for den frivillige Erhvervelse af Privilegiet til Meddelelse af „politiske Nyheder eller Efterretninger". Der lader sig altsaa ikke udlede mere af hine Privilegier, end at det har været Lovgiverens Øiemed, at holde hine anstødelige Efterretninger, Udladelser og Vendinger udenfor de Blade, der meddele politiske Nyheder og Efterretninger, fra hvilke han — hvad der og i sig selv var naturligt, da de have den største Udbredelse og deres Redacteurer snarest kunne være fristede til jevnlig at tillade sig slige fortredelige Meddelelser — maa have anseet det meest magtpaaliggende at holde dem bortfjernede; ja det er endog ligefrem i Strid med Lovgiverens af Placaten og Privilegierne klare Synspuncter og Intentioner, at behandle de Blade, hvilke han ei vilde sætte under Censur, som om de vare under Censur.

Man har imidlertid meent, at Plakaten 2den Octbr. 1810, hvad der end oprindelig har været dens sande Mening, nu maa anvendes, som om den indeholdt et Forbud mod Meddelelse i uprivilegerede Blade af Bemærkninger og Ræsonnements over de politiske Begivenheder, fordi dette forudsættes i Resc. 10de April 1836. Men denne Mening maa visselig aldeles forkastes; thi det er ikke blot tvivlsomt, om Resc. 1836 udtaler hiin Forudsætning, men overveiende Grunde synes endog at tale for det Modsatte; og, selv om hiin Forudsætning klarligen fremgik af Rescriptet, vilde dette ei være nok til at forandre Placatens oprindelige Betydning. Begge Dele skal nu nærmere blive oplyst.

1. Ligesaa let som den første flygtige Gjennemlæsning af det vistnok lidet heldigt affattede Rescr. 1836 kan fremkalde den Forestilling, at det betragter Indrykkelsen af politiske Bemærkninger og Ræsonnements i uprivilegerede Blade som stridende mod Pl. 2den Octbr. 1810, ligesaa usikker vil denne Opfattelse vise sig at være, naar Læsningen gjentages med den allerrin-

geste Opmærksomhed. Reskriptet af 10de April 1836 lyder saaledes:

„Det findes i den senere Tid ikke sjeldent, at der i her i Staden udkommende uprivilegerede Blade indrykkes Beretninger, Bemærkninger og Udladelser, der *ikke alene* have Character af det Slags *politiske Efterretninger*, imod hvis Optagelse i saadanne Blade flere af Vore allerhøieste Anordninger og Forskrifter indeholde *udtrykkeligt* Forbud, men *endogsaa* have en Tendents, der ikke kan Andet end vække fremmede med Os i venskabeligt Forhold staaende Regjeringers Opmærksomhed, og give dem grundet Anledning til Misnøie og Besværinger.

Vi ville derfor allernaadigst have vort Cancelli paalagt alvorligen at paasee, at Forbudet mod politiske *Efterretningers* Meddelelse i uprivilegerede Blade, hvad *enten* de ere optagne af fremmede Blade *eller* bestaae i *Bemærkninger* og Ræsonnements af den, der lader *dem* indrykke, paa det Strengeste overholdes, hvilket er saa meget mere nødvendigt, som ellers Hensigten med den for de politiske Blade foreskrevne Censur aldeles vilde forfeiles."

Det er indlysende, at Rescriptet, afseet fra den parenthetisk indskudte Passus „hvad enten — der lader dem indrykke", aldeles Intet indeholder, der giver Anledning til at tillægge det den omhandlede Forudsætning. Man har vel villet spore den deri, at Præmisserne omtale „Bemærkninger og Udladelser", „som have en Tendents, der ikke kan Andet end vække fremmede Regjeringers Opmærksomhed"; men da hine „Bemærkninger og Udladelser" ikke alene ere karakteriserede paa den omhandlede Maade, men som de, der *foruden* at „have Characteren[1]) af

---

[1]) At Bemærkninger og Udladelser, naar de, skjønt tilsyneladende intet Factum berettes, i Gjerningen blot tjene til kunstig Indklædning for en saadan Meddelelse, men ogsaa kun i dette Tilfælde kunne siges at have Characteren af politiske Efterretninger, d. v. s. i Grunden at være politiske Efterretninger, kan neppe benegtes. Det er derfor maaskee overflødigt at bemærke, at Cabinettet alt tidligere har været opmærksomt paa, at Bladene undertiden ved kunstig Indklædning søge at omgaae Forbudet mod Meddelelse af politiske Efterretninger, cfr. Rscr. 1. Decbr.

det Slags politiske Efterretninger", mod hvilke Lovgivningen indeholder **„udtrykkeligt Forbud"**, tillige endog have den omhandlede Tendents: saa er i al Fald hiin Antydning altfor svag til at komme i Betragtning, naar man vil tillægge Rescriptet en urigtig Forudsætning. End mindre Betydning har det Argument, man har villet udlede af Rescriptets Slutning. Thi det er klart, at den for de privilegerede Blade anordnede Censur forfeiler sin Hensigt, naar de uprivilegerede Blade bemægtige sig de politiske Nyheders eller Efterretningers Gebet, og der saaledes mod Placatens Bud kunne fremstaae ucensurerede Blade af samme Art og Tendents, som de, hvilke Lovgivningen har troet at maatte sætte under Censur; hvorimod det forstaaer sig af sig selv og derfor og maa være forudseet af Lovgiveren, at der i ucensurerede Blade maa kunne forekomme Yttringer, som Censuren ei vilde lade passere i de Blade, for hvilke den er anordnet. Rescriptets Slutning taler altsaa netop for at den tidligere fremsatte, rigtige Fortolkning af Pl. 2den Octbr. 1810 er forudsat, hvilket ligeledes i fuldeste Maal gjælder saavel om den ovenfor berørte Begyndelse af Præmisserne, som om det i den dispositive Deel Cancelliet givne Paalæg „alvorligen at paasee, at Forbudet mod politiske Efterretningers Meddelelse i uprivilegerede Blade — — paa det Strengeste overholdes."

Det maatte altsaa i alt Fald blot være hiint parenthetiske Indskud, der skulde godtgjøre, at den omhandlede Forudsætning er udtalt i Rescriptet. Her tales nu vel om politiske Efterretninger, der bestaae i Bemærkninger og Ræsonnements; men, selv om man drister sig til at tillægge Reskriptet den næsten uforstaaelige Thesis, at politiske Efterretninger kunne bestaae i Bemærkninger af den, der lader dem indrykke, er dermed dog ikke sagt, at alle Bemærkninger og Ræsonnements om politiske Begivenheder af den o. s. v. ere politiske Efterretninger, men

---

1831. „Saaledes have Vi i nogle af de ikke-politiske Blade oftere fundet, at man i Form af historiske Fortællinger har meddeelt politiske Efterretninger, og derhos søgt ved Sarkasmer at gjøre de med Os i venskabeligt Forhold staaende Europæiske Magters Handlinger latterlige."

kun, at nogle Bemærkninger og Ræsonnements af den o. s. v. ere politiske Efterretninger. Den bogstavelige Fortolkning hjemler altsaa ikke engang hiint Resultat.

Erkjender man, at det er uundgaaeligt, at vige fra Bogstaven, vil man finde, at ikke lidet taler for, at Rescriptet ved hine uheldige Udtryk har villet betegne de politiske Efterretninger, som indklædes i Bemærkninger og Ræsonnements. Denne Fortolkning understøttes ikke blot af Rescriptets øvrige klare Indhold — Præmisserne motivere og den dispositive Del udtaler, uden at nævne Pl. 2den Octbr. 1810, en Indskjærpelse af „Forbudet mod politiske Efterretningers Meddelelse i uprivilegerede Blade"; men ogsaa den besynderlige Modsætning i det parenthetiske Indskud mellem politiske Efterretninget, der ere optagne af fremmede Blade, og politiske Efterretninger, der bestaae i Bemærkninger og Ræsonnements af den, der lader dem indrykke", bliver derved forklarlig. Rescriptets Forfatter har da, forudsættende, hvad der ogsaa er det Sædvanlige, at de politiske Efterretninger hentes fra fremmede Blade, skjelnet mellem den simple Optagelse af disses Beretninger, og den elusoriske Indklædning i originale Bemærkninger og Ræsonnements. Har det derimod været Hensigten at tilkjendegive, at baade Meddelelsen af politiske Efterretninger og Fremsættelsen af Bemærkninger er utilladelig, da har ikke blot Ordet men ogsaa Tanken svigtet Rescriptets Forfatter; thi ogsaa Bemærkninger og Ræsonnements kunne være optagne af fremmede Blade. Det sees endelig, at vor Fortolkning af Rescriptet blot tillader sig den saare lempelige Berigtigelse af Ordet „bestaae" til „indklædes", hvorved den dispositive Deel kommer i Harmoni med Præmisserne, hvorimod den Fortolkning, der vil tillægge Rescriptet en mod det sande Indhold af Pl. 2den Octbr. 1810 aldeles uoverensstemmende Forudsætning, kun kan komme istand ved voldsomme Forandringer af Ordene i den i sig selv klare Deel af Rescriptet, der maatte modificeres derhen, at det paalagdes Cancelliet:

„alvorligen at paasee, at Forbudet mod politiske Med-

delelser[1]) i uprivilegerede Blade, hvad enten de bestaae i Efterretninger, der[2]) ere optagne af fremmede Blade, eller[3]) i Bemærkninger o. s. v. paa det Strengeste overholdes".

Det er vor Overbeviisning, at vor Fortolkning af Rescriptet er saa utvivlsom, som en ei aldeles bogstavelig Fortolkning overhovedet kan være det; men skulde vi og feile heri, have vi dog sikkert anført nok til at afnøde Enhver den Tilstaaelse, at den modsatte Fortolkning ei er lidet tvivlsom. Men indrømmes dette, maa det tillige indrømmes, at den ikke kan komme i Betragtning mod den i sig selv klare Betydning af Pl. 2den Octbr. 1810. Enhver Fortolkning af Rescriptet, der strider mod denne, maa have en Præsumtion imod sig, der kun kan overvindes af aldeles afgjørende Grunde.

2. Selv om Rescriptet 10de April 1836 imidlertid klarligen forudsatte, at Pl. 2den Octbr. 1810 indeholder et Forbud mod Optagelse af politiske Bemærkninger og Ræsonnements i uprivilegerede Blade, kunde dette ikke have nogen Indflydelse paa Fortolkningen af Placaten, naar denne ellers, som vi have viist, er utvivlsom. Resc. 10de April 1836 er nemlig ei en authentisk Fortolkning af Placaten; thi det indskjærper blot Overholdelsen af Placaten, uden i mindste Maade at tilkjendegive, at det tillige har til Hensigt at fortolke den. Da det ikke har været Stænderne forelagt, kan man ei heller lægge hiin Hensigt ind i Rescriptet, uden at tillade sig en Forudsætning, der er saa meget mere fornærmelig mod den afdøde Konge, som det af ham blev underskrevet Dagen før den første Stænderforsamling for Nørre-Jylland aabnedes, ligesom den og er saa meget mere umotiveret, som Rescriptet faa Dage senere, medens Stænderne endnu vare samlede, blev meddelt i Collegialtidenden. Men nu er det aabenbart, at kun den fra Kongen udgaaende Tilkjendegivelse om en Lovs Mening, der er fremsat i den Hensigt at fortolke den, er en authentisk Fortolkning.

---

[1]) Rescr. 10. April 1836 „politiske Efterretningers Meddelelse".

[2]) Disse Ord mangle i Rescriptet.

[3]) Rescriptet tilføier her „bestaae".

Kun den fortolker, som vil fortolke. Man har vel meent, at et Reskript, som indskjærper Overholdelsen af en Lov, indskjærper den overholdt i den Betydning, som det tillægger den. Var dette rigtigt, da vilde slig Indskjærpelse aldeles blive at sætte ved Siden af en authentisk Fortolkning; den maatte altsaa ogsaa forelægges Stænderne, hvilket dog aldrig er blevet iagttaget. Men hin Paastand er vísselig aldeles ugrundet. Da det ofte er betænkeligt ved ny Lov at paabyde Bestemmelser, hvis Overholdelse, naar de allerede vare anordnede, maatte ansees som en Selvfølge, har den Øvrighed, hvem Overholdelsen af en Lov indskjærpes, ingen Hjemmel for at antage, at det er Kongens Villie, at den Betydning, hvilken han selv, men med Urette, har anseet ligefrem grundet i Lovens Ord og Indhold, skal gjælde som dens sande Mening. For at det i Tilfælde af den omhandlede Beskaffenhed kan blive klart, hvad der er Kongens Villie, er det vedkommende Collegiums Pligt at nedlægge Forestilling, hvori Sagens Sammenhæng oplyses, og først naar det derved har foranlediget Sagens endelige Afgjørelse paa den i Frdng. 28de Mai 1831 § 4 anordnede Maade, eller — hvad der dog ei kan antages at ville skee — en allerhøieste Resolution for, at Loven, uden at Stænderne høres, skal overholdes i den af Hs. Maj. forudsatte Betydning, — bliver Collegiet berettiget til at gjøre denne Betydning gjældende ved Lovens Overholdelse.

Vi maa endnu bemærke, at den Sætning, at Indskjærpelsen af en Lov er at betragte som en Befaling til at overholde den i den Betydning, som sees at være forudsat ved Indskjærpelsen, grunder sig paa en illusorisk Forestilling om en fra den kongelige Værdighed uadskillelig absolut Bevidsthed om den gjældende Rets hele Indhold, hvorefter Kongen hverken kan antages i noget Moment at have forglemt et Lovbud, eller at kunne nære nogen Tvivl om dets Mening. At denne Antagelse er en reen Fiction, er ikke alene klart af de mangfoldige, i Lovenes egen Beskaffenhed grundede Tvivl, som idelig reises om deres Mening, men den gjendrives ogsaa i Gjerningen ved Regjeringens hyppige Henviisning af Retsspørgsmaal til Af-

gjørelse ved Domstolene, og ved disses selvstændige Afgjørelse af de tvivlsomste Fortolkningsspørgsmaal. At denne Fiktion fremdeles allermindst bør gjøres gjældende med Hensyn til Expeditioner, som uden foregaaende Indstilling fra vedkommende Collegier, ere komne fra Cabinettet, er en Bemærkning, vi troe at turde tillade os, uden at træde den Hs. Majestæt skyldige Respekt for nær, da den ikke indeholder Andet, end hvad der i sig selv er grundet i Forholdene, saaledes som de retteligen ere ordnede. Hvo vilde vel paastaae, at det ved Pl. 13. Mai 1814 anordnede Gjennemsyn nu skal skee i Manuscript eller Correctur? Og dog forudsættes Gjennemsynet at skee paa denne Maade i Rescr. 22. September 1835, der befaler Cancelliet, at paalægge „saavel Censor for de politiske Blade, som de Politi-Embedsmænd, til hvilke Gjennemsynet af andre Blade og Tidsskrifter er overdraget", „uden nærmere Forespørgsel hos Cancelliet, at stryge Alt, hvad der i disse Dagblade og Tidsskrifter maatte findes anført om Forhandlingerne ved Provindsialstændernes Forsamlinger" &c. — At vi, skjønt vi hverken kunne tillægge de i Rescripter eller andre Love indeholdte Forudsætninger om en Lovs Mening nogen Magt til at forandre dennes oprindelige Betydning, desuagtet erkjende, at slige Forudsætninger i Tilfælde af Tvivl kunne benyttes som efter Omstændighederne stærkere eller svagere Fortolkningsgrunde, tilføies kun for at forebygge al Mistydning.

Det hidtil Anførte om det Ugrundede i den Fortolkning af Placaten 2den October 1810, hvorefter Forbudet mod Meddelelse af politiske Nyheder og Efterretninger ogsaa udstrækkes til Bemærkninger, er uden Tvivl fuldkommen tilstrækkelig til at godtgjøre, at Pressen Intet vinder ved den factisk bestaaende Afhængighed af Administrationen i Sager angaaende Overtrædelser af Placaten 2den October 1810; det kunde derfor synes overflødigt her at gaae ind paa en Kritik over de af Cancelliet i dets Skrivelser af 10de September og 12te November 1816 opstillede Fortolkninger af Udtrykket „politiske Nyheder og Efterretninger". Men da det er at vente, at man i Henhold til disse Fortolkninger vil paastaae, at man ei kan angive saa be-

stemte Grændser for hvad der skal henføres til politiske Efterretninger, at der kan sættes Straf for deres uberettigede Meddelelse, og da dette idelig er bleven paaberaabt som Hindring for disse Sagers Afgjørelse ved Domstolene, saa troe vi, at heller ikke disse Spørgsmaal bør forbigaaes.

Cancelliets Skrivelse af 10. Septbr. 1816 antager, at Ordet „Efterretninger“ maa have en fra det foran brugte Ord „Nyheder“ forskjellig Betydning, saa at altsaa Meddelelse af politiske Efterretninger, der ei længere kunde betragtes som Nyheder, maae ansees stridende mod Placaten. Dette strider vel ikke mod Bogstaven; men Collegiet gaaer dog aabenbart for vidt ved at paastaae, at „den gramatikalske Fortolkning tilsiger dette“; thi saavel efter almindelig som legal Sprogbrug, kunne Ordene, der i Placaten ere forbundne ved Partiklen „eller“, tages som eenstydige (cfr. t. Ex. Frdng. 27de Septbr. 1799 § 7 „forbedre eller rette“; § 19, 2det Membrum „Aviser eller offentlige Tidender“). Ordbetydningen er altsaa ikke aldeles bestemt, og saaledes kunde Meningen synes tvivlsom. Dette vil dog neppe i nogen betydelig Grad findes at være Tilfældet, naar man erindrer, at det var Placatens Hensigt at sætte en bestemt Classe af Blade under en særegen, strengere Control. Disse Blade maae altsaa have visse Eiendommeligheder, der kunde medføre, at Lovgiveren antog hine Forholdsregler nødvendigere med Hensyn til dem end til andre Blade. Gaaer man ud herfra, vil man erkjende, at det ei er sandsynligt, at Ordet Efterretninger skal betyde noget Andet end „Nyheder“. Thi hvor fandtes i Aaret 1810 en Classe af Blade, hvis characteristiske Særkjende det var, at de gik ud paa at meddele politiske Efterretninger, der ei vare Nyheder? og naar har der overhovedet existeret en saadan Classe af Blade? og hvorfor skulde Lovgiveren snarere have villet sætte dem under Censur end f. Ex. Maanedskrifter, der beskjæftigede sig med Politik? Der var vistnok ingen Grund til at antage, at saadanne Blade, om Nogen af dem faldt paa at udgive dem, vilde faae et større eller mere blandet Publicum end politiske Maanedskrifter. Derimod vil Placatens Bestemmelse findes i fulkommen Harmoni med dens Hensigt, naar Ordet

„Efterretninger" antages her at skulle sige det Samme som „Nyheder". Lovgiveren har da befalet, at Ingen tør udgive et politisk Nyhedsblad, det vil sige en politisk Avis[1]), uden dertil at have erhvervet specielt Privilegium; og at i Almindelighed ingen Art af Blade har en saa udbredt Circulation som Aviser, er ikke alene i sig selv afgjort, men ogsaa forudsat paa mangfoldige Steder i Lovgivningen. Det vil i denne Henseende være tilstrækkeligt i Almindelighed at erindre om de mange Lovbud, der befale at visse Kundgjørelser (Proclamata, offentlige Stævninger, Indkaldelser o. s. v.) skulle skee gjennem Aviser, samt om den ved Placaten 18de October 1805 skete Indskrænkning i Presssefriheden, der ligeledes kun angaaer Aviser. Intet er derfor rimeligere, end at det samme Hensyn har ledet Lovgiveren, da han i Aaret 1810 bestemte sig til at indføre Privilegietvang og Censur for en Deel af den politiske Presse. Hertil kommer endnu, at alle de Blade, der strax efter Emanationen af Placaten 1810 maatte søge Privilegium til Fortsættelsen, — som Enhver kan overbevise sig om ved at gjennemblade de paagjældende Aargange af Statstidenden[2]), Dagen og Kjøbenhavns Skilderi — uden Undtagelse vare politiske Aviser. At Placaten 1810, som Cancelliet paaberaaber sig i sin Skriv. af 10de Septbr. (der dog selv kalder de privilegerede Blade „Aviser"), ikke benytter dette Udtryk, kan naturligviis ikke komme i Betragtning, da Sagen selv er tilstrækkelig betegnet. Saaledes tale vistnok overveiende Grunde for den af Collegiet i hiin Skrivelse forkastede Mening, at Spørgsmaalet om Grændserne for det de uprivilegerede Blade unddragne Stof, bliver at afgjøre i Henhold til Begrebet om en politisk Avis; og kan nu og et saadant Blad jevnlig indeholde Efterretninger, der ei ere Nyheder, saa er det dog ikke saadanne Meddelelser, der characte-

---

[1]) At dette har været Politirets-Assessor Danckels Mening, giver den omhandlede Canc. Skr. nogen Anledning til at antage.

[2]) Skjøndt Statstidenden allerede havde et Privilegium, blev det — saavidt vides — fundet nødvendigt, at ogsaa den erhvervede nyt Privilegium til Fortsættelsen, hvilket ogsaa var naturligt, da det ældre var af en ganske anden Art. Dette nye Privilegium findes dog ikke i Rescriptsamlingen.

risere det som Avis, altsaa ikke saadanne, som den kan antages at have for Øie, der betegner Avisen som et Blad, „hvori Nyheder eller Efterretninger meddeles".

Cancelliets Skrivelse af 12te November 1816 gaaer ud paa at bestemme, hvilke Efterretninger der ere at ansee som politiske. Den kommer til det Resultat, „at alle de Efterretninger, som vedrører de nærværende Regjeringers Bestyrelse af deres Stater, enten den indvortes eller den udvortes, ere ved Plac. af 2den October 1810 udelukkede fra at kunne meddeles i uprivilegerede Blade." Denne Bestemmelse er i flere Henseende ufyldestgjørende. Hvad der kunde være at indvende imod, at en Efterretnings politiske Character skal afhænge af, om den angaaer de nærværende Regjeringer, forbigaae vi, fordi dette Punkt er ligegyldigt med Hensyn til Plac. 2den October 1810, der, som beviist, kun angaaer Meddelelse af politiske Nyheder. Derimod kunne vi ikke undlade at vise, til hvilke, al Sprogbrug ophævende og tillige i sig selv urimelige Resultater det fører, naar alle Efterretninger, som vedrøre de fremmede Regjeringers indvortes Bestyrelse af deres Stater, siges at være politiske Efterretninger. Menes herved — hvad Ordet vedrøre nærmest tilsiger — ikke blot Regjeringens egne Handlinger og Foranstaltninger, men og de Begivenheder, der vedkomme Regjeringerne og kunne give Anledning til Regjeringshandlinger: saa skal Beretningen om et begaaet Tyveri eller en udbrudt Koppe-Epidemi være en politisk Efterretning. Sigtes derimod blot til Regjeringshandlinger, hvorfor Skrivelsens Ytringer om Meddelelser, som vedkomme Regjeringernes Adfærd med Hensyn til den indvortes Statsstyrelse, muligen, skjønt neppe med tilstrækkelig Grund, kunde paaberaabes: saa skal Efterretningen om en udbrudt Revolution ikke være nogen politisk Efterretning.

Saadanne anomale Resultater ere imidlertid uundgaaelige, naar man i at bestemme Begrebet om politiske Efterretninger gaaer ud fra en Analyse af Begrebet „Politik", uden at tage mindste Hensyn til, at det conventionelle Begreb ei har, og ei naturligt kunde have sin Oprindelse fra en saadan Analyse, men

derimod er abstraheret af de politiske Avisers væsentlige o: eiendommelige Indhold, hvortil man saare naturligt kun har henført de Efterretninger om fremmede Nationers offentlige Anliggender, der ere af almindelig europæisk Interesse eller specielt vedkomme Danmark. Ved politiske Efterretninger bør man derfor uden Tvivl forstaae: Efterretninger om Begivenheder af saadan Beskaffenhed, at de kunne have Indflydelse paa de til den europæiske Folkeforbindelse henhørende Nationers ydre Statsforhold[1]). Herefter blive vel ikke de Efterretninger, som vedrøre den indvortes Statsstyrelse i fremmede Lande, ubetinget at udelukke fra Begrebet; men de blive dog kun at medtage, forsaavidt som de staae i en nær og iøinefaldende Sammenhæng med vedkommende Stats udvortes Forhold. Exempler herpaa frembyde Efterretninger om Revolutioner, Attentater mod Statsherskerens Liv, Ministerforandringer, i Almindelighed endog Udfaldet af Kammer-Valgene i de konstitutionelle Stater.

Turde man i at bestemme Betydningen af Udtrykket „politiske Efterretninger" i Plac. 2den October 1810 med den omhandlede Cancelli-Skrivelse gaae ud fra det almindelige Begreb om Politik, saa maatte ogsaa alle Efterretninger, som vedrøre Danmarks Statsanliggender henføres hertil. Thi at Placatens Øiemed nærmest var at forhindre Meddelelser, der kunde være ubehagelige for fremmede Regjeringer, vilde neppe være tilstrækkeligt til at indskrænke dens Anvendelse til udenlandske Efterretninger, og i alt Fald indeholde Privilegierne (§ 7) Bestemmelser, som tale for, at Lovgiveren ogsaa har villet forhindre Udbredelsen af visse indenlandske Efterretninger, om dette end ikke har været hans Hovedøiemed med Placaten. Derimod stemmer det aldeles med den conventionelle Sprogbrug[2])

---

[1]) Saaledes omtrent synes ogsaa Assessor Dauckell at have forstaaet Placaten.

[2]) At Efterretninger og ræsonnerende Artikler over Fædrelandets indre Statsforhold i store og frie Stater, f. Ex. i Frankrig (cfr. hvad den kgl. Commissarius herom har anført Roesk. St. Tid. 1840 pag. 2569) henføres til de politiske Blades Hovedindhold, er ligesaa naturligt, som at det Modsatte er Tilfældet i Stater, hvor enten Borgerne ere udelukkede fra

at udelukke Efterretninger om Fædrelandets Statsanliggender, navnlig de indre, hvilket er saare forklarligt, da de politiske Aviser, — udelukkede fra at meddele Rygter om almindelige og offentlige Foranstaltninger, og iøvrigt, med Hensyn til Efterretninger om indenlandske Anliggender i mange Aar indskrænkede til Excerpter og Aftryk af Collegialtidenden, — ei formaaede at give deres indenlandske Artikel en saadan Interesse, at den kunde betragtes som henhørende til Bladets væsentlige Indhold. Det vides ei heller, at Collegialtidenden, Hovedorganet for Meddelelsen af Efterretninger om indenlandske Statsanliggender, nogensinde har været undergiven Censur, eller at dens Censurfrihed støtter sig paa speciel Bevilling. Endog Cancelliet har i sin Skrivelse af 7de December 1836 utvetydigt erkjendt, at Efterretninger om indenlandske Forhold ikke i Almindelighed ere udelukkede fra de upriviligerede Blade, ja, den samme Commissarius, som i 1840 i Roeskilde antydede, at de upriviligerede

---

al Medvirkning i de offentlige Anliggenders Bestyrelse, eller hvor dog det offentlige Liv endnu er ungt og svagt. At Sprogbrugen under lignende Forhold ogsaa andre Steder end i Danmark har dannet sig paa lignende Maade, vil følgende oplyse. „Beilage III“ til den Baierske „Verfassungsurkunde“ af 1818 bestemmer i § 1 som almindelig Regel, at Censur ikke skal finde Sted. Som Undtagelse fra Regelen fastsætter § 2, at „alle politiske Aviser og periodiske Skrifter af politisk og statistisk Indhold“ skulle være Censur undergivne. Nu bestemte „Verordnung v. 28de Januar 1831, den Vollzug der Bestimmungen des 2 § der III Beilage zur Verfassungsurkunde betreffend“, blandt Andet, at alle Aviser og periodiske Skrifter uden Undtagelse, som beskjæftigede sig med den indenlandske eller udenlandske Politik, skulde indleveres til Censur i Manuscript eller Correctur. Denne Frdn. fremkaldte en stærk Bevægelse. En Mængde Besværinger over Brud paa Forfatningen indkom til det 2det Kammer, blandt Andet fra Borgerne og Indvaanerne i Bamberg, fra Magistraten og Borgerrepræsentanterne i Nürnberg, fra Magistr. og Borgerrep. i Fürth, fra Boghandlerne og Bogtrykkerne i Würzburg, Bamberg, Augsburg og Kempten. I disse Besværinger paastodes det at stride mod „Baiersk“ Sprogbrug at anvende Ordet „politisk“ paa indre Statsanliggender. Uagtet dette blev modsagt af Ministeren v. Schenck, besluttede Kammeret: „Daß sie die Beschwerden für begründet erachtet, und Seine Majestät der König auf verfassungsmäßigen

Blades idelige Kritik over alle Regjeringens Foranstaltninger [1]) i Grunden er stridende mod Plac. 1810, fandt sig i Viborg foranlediget til at antyde, at Efterretninger om vore indvortes Statsforhold, kun forsaavidt som disse komme i Berøring med fremmede Stater, af Cancelliet indbefattes under Placaten [2]). I dette ene Tilfælde har alsaa Cancelliet selv erkjendt, at man ei kan lægge det almindelige Begreb om Politik til Grund for Placatens Fortolkning.

Iøvrigt er der neppe tilstrækkelig Grund til at henføre Efterretninger om den danske Stats ydre Forhold til det de privilegerede Blade forbeholdte Stof. De forekomme for sjeldent, til at kunne regnes til deres væsentlige Indhold, og — den ucensurerede Collegialtidende pleier at meddele dem.

Naar Placaten 2den October 1810 saaledes kun kan antages at udelukke de uprivilegerede Blade fra at meddele Nyheder om Begivenheder, der berøre fremmede, til den europæiske Folkeforbindelse henhørende, Staters ydre Forhold, maa det erkjendes, at Begrebet om „politiske Nyheder", hvad Bestemtheden angaaer ikke staaer tilbage for andre legale Begreber. Den Tvivl, der i enkelte Tilfælde kan opstaae om dets Anvendelse, navnlig paa Efterretninger om fremmede Staters indre Anliggender, er ikke større end den, der idelig finder Sted med Hensyn til andre legale Begreber, og ikke saa stor, som den, hvortil en Del af Presselovgivningens Begreber (f. Ex. Usømmelighed, Uærbødighed, Ubeskedenhed, Bitterhed) giver Anledning. Den største Vanskelighed indtræder ved Spørgsmaalet om, naar en Efterretning, der ei har været meddelt i et privilegeret Blad, kan antages at have tabt Nyhedens Character. Men dette Spørgsmaal egner sig dog allermindst til administrativ Afgjørelse. Skulde

Weg gebeten werden möge, diesen Beschwerden unverweilt Abhülfe zu gewähren." Denne Beslutning blev det 1ste Kammer meddeelt for at begge Kamrene i Forening kunde indgive Besværingen; men førend det 1ste Kammer havde svaret, blev Forordn. af 2vde Januar 1831 tilbagekaldt.

[1]) Roesk. St. Tid. 1840 pag. 2569.

[2]) Vib. St. Tid. 1840 pag. 1499—1500.

det derfor findes altfor betænkeligt, at overlade til Domstolene i ethvert Tilfælde at afgjøre det efter Omstændighederne, maatte Trangen til en fast Tidsbestemmelse i alt Fald afhjælpes ved Lov.

Sammenfattes Alt det Foregaaende, bliver Resultatet, at kun Meddelelsen af udenlandske politiske Nyheder er forbeholdt de privilegerede og som en Følge heraf forbudet de uprivilegerede Blade. At disse ei kunne erhverve Ret til hine Meddelelser, ved at ledsage en virkelig Nyhed med Bemærkninger og Ræsonnements, om disse end maatte være at ansee som Hovedsagen i Artiklen, er indlysende; men paa den anden Side er det ligesaa vist, at Artikler, der indeholde Bemærkninger om nylig indtrufne politiske Begivenheder, hvorom Publicum alt har erholdt Meddelelse gjennem Pressen, paa ingen Maade er stridende mod Placaten; thi Eet er det at meddele Efterretning om en Begivenhed, et Andet at berøre den, hvilket endog meget vel kan skee ved Yttringer til den, fra hvem man har modtaget Underretning om den. End mindre kan der, for ei at tale om politiske Undersøgelser eller Bemærkninger af ganske almindelig Character, være til Hinder for Meddelelse af Oversigter over de politiske Begivenheder eller af Fremstillinger og Kritiker af enkelte Staters politiske Tilstand. Det har imidlertid i Almindelighed netop været saadanne med Hensyn til Placaten af 1810 aldeles tilladelige Artikler, og kun saare sjeldent Artikler, der indholde politiske Nyheder, som Cancelliet har undertrykt uden Lov og Dom. Blandt de i den senere Tid supprimerede Numere kjende vi, af „Folkebladet" Nr. 22—23, 35—36, 38, 42—43, 69—70, af „Fædrelandet" Nr. 1321, 1322, 1342, 1389, 1414, 1421, 1452, 1453 og 1494. I alle disse Numere formaae vi ikke at finde mere end een eneste Artikel, der indholder Meddelelsen af en politisk Efterretning, nemlig i „Fædrelandets" Nr. 1494, som efter „Kieler Correspodenzblatt" meddelte en Passus af den nordamerikanske Statssekretær Upshurs bekjendte Aarsberetning om de forenede Staters Handelsforhold til de europæiske Magter.

Efter saaledes at have viist, at Justitscollegiet ikke har nogen lovhjemlet Myndighed til at supprimere noget uprivilegeret Blad paa Grund af formentlig Overtrædelse af Placaten af 1810, og

at denne Myndighed endog i Almindelighed er anvendt i Tilfælde, som efter rigtig Fortolkning ikke kunne indbefattes under Placaten, have vi kun Lidet at tilføie.

Den viborgske Stænderforsamling fandt det vel i Aaret 1840 tilstrækkeligt, i en subsidiær Indstilling at andrage paa, „at det maatte vorde indskjærpet alle Vedkommende, at ethvert Beslag, som ikke ophæves, uden nogensomhelst Undtagelse, skal undergives Retternes Prøvelse", og i den roeskildske Stænderforsamlings Petition blev endog aldeles ingen Indstilling gjort i denne Retning, uden Tvivl fordi man ventede, at Petitionen om Ophævelse af Placaten 1810 og 13de Mai 1814 vilde blive bønhørt; men den Gang havde Begivenhederne endnu ikke saa eftertrykkelig mindet om den Fare, der fra denne Kant truer Trykkefriheden; den Gang kunde man og, som foran bemærket, hengive sig til det Haab, at Justitscollegiet havde besluttet at lade hiin uhjemlede Myndighed falde. Under de nærværende Forhold derimod formene vi, at Stænderne ville føle sig opfordrede til at anvende den ved Anordningen af 28de Mai 1831 § 5 hjemlede Ret til, naar de dertil finde sig beføiede, „at føre Besværing over Maaden, hvorpaa Lovene overholdes eller Indretningerne bestyres". Det Skaar, som gjøres i Dagspressens Frihed ved den omhandlede Fremgangsmaade, er saa stort, — Dagspressens Frihed er en saa væsentlig Betingelse for, at Stænderinstitutionen kan udvikle og konsolidere sig, for at den kan opnaae sin Bestemmelse at blive Centralpunktet for et offentligt Liv i vort Fædreland: at vi i Sandhed ikke indsee, under hvilke Omstændigheder Stænderne skulde kunne formodes at føle Kald til at bringe hin betydningsfulde Ret til Udøvelse, dersom de holdt sig tilbage ved denne Leilighed.

II.

Det er en vidt udbredt og vistnok velgrundet Mening, at den bestaaende Lovgivning ikke hjemler Nationen et saa fuldt Maal af Trykkefrihed, som denne ikke blot efter sin Dannelse og Oplysning, men ogsaa efter vore indre Statsforhold maatte have Krav paa; ja det turde endog have meget for sig, at en

i enhver Henseende tilfredsstillende Trykkefrihedslovgivning ikke kan tilveiebringes ved Ophævelsen af de efter Emanationen af Frdn. 27de Septbr. 1799 paabudne Indskrænkninger i Trykkefriheden, selv om dertil føiedes nogle Modificationer i Frdn. 27de Septbr. 1799, men kun ved en almindelig Revision af denne Green af Lovgivningen. Vi troe imidlertid ikke, at det er den rette Tid at andrage paa en saadan; thi det er kun lidet sandsynligt, at Administrationen, hvis Medvirkning ved et saadant Arbeide altid maa være af stor Betydenhed, har en saa levende Erkjendelse af Discussionsfrihedens Betydning for den nationale Udvikling, og en saa høihjertet Tillid til den forøgede Styrke, Regjeringen kan vinde ved at støtte sig til repræsentative Institutoner, som er fornøden, naar et i alle Hovedpunkter tilfredsstillende Udkast skal komme i Stand. Hvad derimod allerede nu maa kunne opnaaes, er Forbedringen af de væsentligste og hidtil føleligste Mangler i Lovgivningen. Naar vi indskrænke os til at anbefale et Andragende herom, gaae vi ud fra det samme Synspunkt, som ogsaa ligger til Grund for Stændernes Petitioner af 1840, for de forskjellige Betænkninger, der ere udarbeidede af de af Stænderforsamlingerne nedsatte Comiteer, og for samtlige af Trykkefrihedsselskabet indgivne Petitioner. At det samme Synspunct kan føre til Andragender om mere eller mindre omfattende Forandringer, viser ikke alene Erfaringen, men det er ogsaa i sig selv naturligt; og ligesom det derfor ikke vil findes paafaldende, at vi have forenet os om Indstillinger, der gaae videre end de Betænkninger over Trykkefrihedssagen, i hvis Affattelse Nogle iblandt os forhen havde deeltaget, saaledes vil dette ei heller vorde Tilfældet, for saavidt vi ei have troet at kunne anbefale Selskabet Gjentagelse af alle dets Indstillinger i Petitionerne fra 1840 og 1842.

1. Det er almindelig anerkjendt, at ingen Forandring i Trykkefrihedslovgivningen er saa magtpaaliggende som Ophævelsen af Pl. 13 Mai 1814 og Pl. 2 Octbr. 1810, dog mindre af den sidste af disse Lovbestemmelser, forudsat at Anvendelsen af samme — hvad der ei bør betvivles — for Fremtiden gaaer over til Domstolene. Idet vi iøvrigt i det Hele finde det ufor-

nødent at gjentage de særdeles vægtige og vel udviklede Grunde, som i samtlige Trykkefrihedsselskabets Petitioner samt under Trykkefrihedssagens Forhandling i Stænderforsamlingerne ere fremsatte for at motivere Andragendet om disse Placaters Ophævelse, indskrænke vi os til følgende Bemærkninger.

a. Det er vistnok uimiskjendeligt, at den ved Pl. 13 Mai 1814 anordnede Fremgangsmaade, skjønt forsaavidt beslægtet med Censuren, som den er præventiv, dog, naar Alt sammenfattes, har særdeles væsentlige Fortrin for Censuren. Det vigtigste af disse er dog uden Tvivl dette, at det ei staaer i Administrationens Magt definitivt at forhindre men kun at suspendere et Skrifts Publication, og det er vistnok dette Moment, som især giver Ret til at benegte, at denne Fremgangsmaade er at henregne til en af de mange skuffende Forklædninger, under hvilke Censuren ofte skjuler sig. Men i mange Tilfælde er Forskjellen imellem Udsættelse og Forhindring af et Skrifts Publication i større eller mindre Grad kun tilsyneladende, alt eftersom dets Virkning mere eller mindre er beregnet paa Øieblikket. Dette gjælder især om Bladliteraturen. Naar et Nummer af et Blad, der var bestemt til at publiceres idag, først maa gjennemgaae en gjentagen Procedure, der i Almindelighed medtager et Aars Tid, og da endelig udkommer, saa har Publicum deri egentlig kun et Mindesmærke om, hvad Administrationen i sin Tid har havt Betænkelighed ved at lade passere. At ogsaa dette er en Fordeel, som savnes under reen og ublandet Censur, skal hermed ikke være benegtet; men dette forhindrer ikke, at denne Fremgangsmaade, navnlig forsaavidt den bringes til Anvendelse paa Bladliteraturen, maa erkjendes for stridende mod Hovedprincipet i Frdn. 27 Septbr. 1799.

Det maa ikke alene ansees som utvivlsomt, at Stænderne, som forhen, paa det Kraftigste ville tage sig af et Andragende om Ophævelsen af denne Placat; men det er endog at formode, at det ikke vil finde saa stor Modstand fra Justitscollegiets Side, som forhen. Thi man tør vistnok gaae ud fra den Forudsætning, at det endelig vil blive erkjendt, at Anvendelsen af Pl. 2 Octbr. 1810 alene tilkommer Domstolene. Men med den en Tid lang

af Justitscollegiet udøvede partielle Censur over de upriviligerede Blade bortfalder ogsaa dets vigtigste Motiv til at ønske Bibeholdelsen af det ved Pl. 13 Mai 1814 anordnede Gjennemsyn. Det hører nemlig til de yderst sjeldne, ja saa godt som aldrig forekommende Tilfælde, at det virkelig er i det Offentliges Interesse, at Indholdet af en strafværdig Artikel ikke kommer til Publicums Kundskab, og om de ikke strafværdige Artikler kan her naturligviis ikke være Tale. Derimod maa hiint Gjennemsyn vistnok fra flere Sider være Collegiet selv en Ubehagelighed. Man har oftere og neppe uden Føie bemærket, at Collegiet ei sjeldent vil have det vanskelige Alternativ for sig, enten at stadfæste et Beslag og beordre en Action, hvilket det ikke selv kan vente at ville føre til Domfældelse, eller ved Ophævelsen af Beslaget paa en Artikel, der ikke ligger meget langt indenfor det Tilladeliges Grændser, at fremkalde Ængstelighed og Usikkerhed hos den Embedsmand, i hvis Hænder Gjennemsynet nærmest beroer. Ogsaa synes det at maatte være særdeles magtpaaliggende for det Collegium, som skal vaage over Lovens rette Anvendelse, at den saa ofte paaankede urigtige Anvendelse af Trykkefrihedsanordningens Bestemmelser paa beslaglagte Blade (cfr. Pag. 62 og flg.) endelig ophører. Som retsindige Mænd kunne Collegiets Medlemmer ikke være rolige Tilskuere ved den idelige Idømmelse af Censur og Straf i Tilfælde, hvor enten ingen af Delene eller kun den sidste burde ramme Forfatteren.

b. Ophævelsen af Pl. 2 Octbr. 1810 er vel ikke af samme Vigtighed som Afskaffelsen af Politigjennemsynet, da hiin Placat, anvendt af Domstolene alene, og overensstemmende med sin sande Mening, ikke umiddelbart indeholder en Tilsidesættelse af den politiske Pressefriheds første Principer. Den ophæver vel ikke i Almindelighed den frie Discussion over Fædrelandets egne Statsanliggender; men den indeholder et Baand paa den frie Kommunication med fremmede Nationer, som betinger en sund og kraftig National-Udvikling. For en saa lille Nation som den danske, og i hvilken det offentlige Liv endnu er saa ungt, er en saadan uhindret Communication med Udlandet endog af særegen Vigtighed. De Betænkeligheder, man har gjort gjæl-

dende mod Plakatens Ophævelse, reducere sig væsentlig dertil, at det efter Dagpressens nærværende Stemning er at befrygte, at den fuldkomne Frigivelse af den udenlandske Politiks Gebet vilde foranledige en Del af dens Organer til hyppige Angreb paa de Regjeringer, med hvis System de ikke sympathiserede, og at den Danske Regjering vanskelig vilde kunne gjøre indlysende for slige Magter, at den desuagtet med Føie havde berøvet dem en Beskyttelse mod slige Angreb, som den bestaaende Lovgivning allerede frembød. Men vi kunne ikke efter vort Bekjendtskab til de af Cancelliet administrativt supprimerede Bladartikler finde, at Symptomerne til en saadan Lyst hos den periodiske Presse ere synderlig stærke, allermindst naar vi tage Hensyn til, at nogle af de Artikler, man snarest kunde være tilbøielig til at betragte paa saadan Maade, nærmest turde være fremkaldte af den naturlige Tilbøielighed til Opposition mod formentlige Overgreb af Administrationen. De fremmede Regjeringers Opmærksomhed paa de Yttringer af Antipathi, der give sig Luft i andre Landes periodiske Presse, er vistnok i det Hele indskrænket til de Lande, hvis Regjeringer ikke afholde sig fra al administrativ Indvirkning paa Pressen. Vi finde det vel særdeles troligt, at det kan være vanskeligt at gjøre indlysende for de fremmede Gesandtskaber, at der er en væsentlig Forskiel mellem Censur og det ved Pl. 1814 anordnede Politigjennemsyn, og at en Regjering, der har truffet en Foranstaltning, som tilsyneladende sætter den i Stand til at forhindre enhver Bladartikels Publikation, dog ei kan forhindre Publikationen af Artikler, hvori fremmede Regjeringer omtales paa en anstødelig Maade. Men vi troe og, at den hele Vanskelighed bortfalder ved Ophævelsen af Pl. 13 Mai 1814; vi troe, at de fremmede Regjeringer ville finde det saare naturligt, at Danmark efter Indførelsen af Stænder-Institutionen vender tilbage til et tidligere fulgt og først under de allervanskeligste Conjuncturer „indtil videre“ opgivet Regjeringsprincip. Herved gives de fremmede Regjeringer dog ikke til Priis for egentlige Fornærmelser, mod hvilke strenge Straffe ere foreskrevne i Love, i hvis Anvendelse man hidtil ei hos Domstolene har sporet nogen Tendens

til Mildhed; og de ere saaledes ligesaa beskyttede mod Fornærmelser, som Landets egen Regjering, hvilket synes fuldkommen tilstrækkeligt.

2. Forordn. 27 Septbr. 1799 § 20. Efter Emanationen af Plac. 13 Mai 1814 maatte det præsumtive Øiemed med den ved denne § foreskrevne specielle Censur i tilstrækkelig Grad synes opnaaeligt ved Gjennemsynet; men ogsaa naar hiin Placat ophæves, vil der kun i ganske enkelte Undtagelses Tilfælde være saa stor Anledning til at vente, at en domfældt Forfatter paa Ny skulde gjøre sig skyldig i virkelig statsfarlige Pressforseelser, at Anvendelsen af en saa følelig og extraordinær Præventionstvang derved kan retfærdiggjøres; og i saadanne Tilfælde maatte den haarde Straf, Vedkommende blev idømt, selv om den ikke i sig selv afskjar ham den factiske Mulighed til nye Overtrædelse, indeholde en tilstrækkelig Paamindelse. Hvor uheldigt hiin Bestemmelse virker paa den periodiske Presses Tilstand, miskjendes neppe. De egentlig skandaløse Misbrug, til hvilke den har givet Anledning, ville vel neppe blive gjentagne, efterat den tidligere af Mange maaskee noget uoverlagt antagne Mening er forsvunden, at Høiesteret som ufravigelig Regel statuerer, at den, som offentlig erklærer sig for Redacteur i juridisk Henseende, er at ansee og alene er at ansee som saadan, om han endog aldeles ingen Deel tager i Redactionsforretningerne. Men saalænge enhver Domfældelse medfører Censur, vil dog det idelige Redactionsskifte vedblive, hvilket uden Tvivl er saare uheldigt. Thi skjøndt det i sig selv ikke kan være lovstridigt eller endog blot i Almindelighed dadelværdigt, at den, som succederer en afgaaet Redacteur, lader sig raade og veilede af denne, naar han dog selv efter sin Dannelse kan have og derhos virkelig har den afgjørende Stemme med Hensyn til Artiklernes Optagelse i Bladet, vil et saadant Arrangement dog lettelig kunne benyttes til et Proformaværk, hvilket Publicum imidlertid neppe vil bedømme med stor Strenghed, men snarere betragte med en Blanding af Misbilligelse over den deri liggende Ulovlighed og et uvilkaarligt Velbehag ved den Modstand, der gjøres mod et trykkende System. Saaledes slappes hos

Publicum Sandsen for det Rette; hvilket saameget mindre kan antages at ville blive uden Indflydelse paa Journalisternes Tænkemaade, som det hele Gebeet hører til dem, hvor Grændserne mellem det Tilladelige og Utilladelige in concreto vanskelig lade sig drage med Bestemthed. Er det først ophørt at ansees for en Skam at gjøre sig skyldig i sligt Proformaværk, vil det vist ikke sjeldent blive udøvet.

3. Plac. 1ste Novbr. 1837 § 1. Denne Bestemmelse have begge Stænderforsamlinger næsten eenstemmig fraraadet, den har bestandig havt den offentlige Mening imod sig i høi Grad, hvilket ei heller kan vække nogen Forundring. Det erklærede Øiemed med Placaten var nemlig saavidt muligt at forhindre Frifindelser i Trykkefrihedssager paa Grund af utilstrækkeligt Beviis. Det er imidlertid den almindelige Mening, der i denne Henseende er i fuldkommen Harmoni med de i den almindelige Lovgivning fulgte Synspuncter, at et saadant Øiemed i Almindelighed ikke lader sig opnaae uden Bestemmelser, hvorved Borgernes Sikkerhed gives til Priis for Vilkaarlighed, og man er langtfra at antage, at hine besværende Bestemmelser lade sig retfærdiggjøre ved Presseforseelsernes eiendommelige Natur. Det Middel, der valgtes, under visse Betingelser at foreskrive Straf for den i alt Fald udviste Tilsidesættelse af pligtskyldig Opmærksomhed, egnede sig heller ikke til at forsone med Øiemedet. Man antog, atter i Overeensstemmelse med Lovgivningens almindelige Principer, at culpa ei i Regelen, men kun undtagelsesviis er strafbar, og derhos meente man, at saadan Undtagelse netop i Trykkefrihedssager har særdeles meget imod sig. Vel sigtede ifølge Placatens Præmisser Paragraphens endelige Redaction til at forhindre al „Mistydning" ved udtrykkelig at gjøre dens Anvendelse afhængig af, at Forfatteren ei uden uforsvarlig Tilsidesættelse af pligtskyldig Opmærksomhed kan have overseet, at hans Ord efter den Mening, som de nærmest og naturligst frembyde, indeholde en Overtrædelse af Frdn. 27 September 1799 §§ 2, 3 eller 7; vel er altsaa Paragraphen efter rigtig Lovfortolkning uanvendelig, naar Forfatteren kan paavise, at hans Ord uden Tvang kunne modtage en uskyldig Mening,

— thi om og en anden Fortolkning tillige uden Tvang lader sig forene med hans Ord, kan han dog ikke siges, at have gjort sig skyldig i uforsvarlig Uopmærksomhed ved at oversee dette. Men desuagtet er det blevet den almindelige Mening, at Paragraphen i høi Grad udsætter Forfatterne for at blive straffede alene for Mangel paa stilistisk Færdighed og en, hos den af varm Interesse for de offentlige Anliggender besjælede Mand, høist undskyldelig Mangel paa ængstelig Afveien af hvert Ord. Denne Frygt kunde synes ubeføiet, naar man seer hen til det, som ovenfor er anført om Paragraphens rette Fortolkning; men Erfaring har lært, at den dog ei er ugrundet: thi skjøndt det i enkelte Domme med Rette er statueret, at Paragraphen kun kan anvendes, naar der ei uden Tvang kan tillægges Forfatterens Ord en uskyldig Mening[1]), findes der flere, der have fældet Forfattere efter denne Paragraph, uagtet deres Fortolkning i sig selv fandtes overeensstemmende med Ordenes naturlige Betydning, blot fordi de ved at anvende tilbørlig Opmærksomhed maatte kunne have indseet, at deres Ord let kunde misforstaaes af Læserne[2]); og med Hensyn til det største Antal af Domme,

---

[1]) Saaledes hedder det i Hof- og Stadsrettens Dom af 23 Juli 1542 (J. U. III. Pag. 792): „Da nu Tiltaltes Fortolkning af Artiklen findes at kunne bestaae med den naturlige Bemærkelse af Artiklens Ord, saa at her ikke engang kan være Anledning til at anvende Pl. af 1ste Novbr. 1837 § 1 — — — — saa vil Tiltalte for Actors Tiltale være at frifinde.“

[2]) Cfr. t. Ex. Hof- og Stadsrets Dom af 18de August 1840 (J. U. II. Pag. 133 og ff.) hvor det Pag. 134—137 med Hensyn til en af flere incriminerede Artikler yttres, at den vel ikke efter sin hele Sammenhæng kan siges at indeholde nogen Overtrædelse af Frd. 27 Septbr. 1799, men at Forf., naar han ved Behandlingen af sit Emne havde viist den Grad af Opmærksomhed, som det efter sin Natur krævede, ei kunde have overseet, at hans Udladelser let kunde mistydes af den Deel af Folket, for hvilken Bladet var bestemt. See fremdeles Hof- og Stadsrets Dom af 6te Aug. 1842. J. U. III. Pag. 838. „Vel synes nu denne Opfatning (Tiltaltes) at vinde Styrke ved Indholdet af og Tonen i den ommeldte Artikel, og navnlig findes den givne Forklaring af det sidstnævnte Stykkes Tendens ei ganske at kunne forkastes, ogsaa forsaavidt angaaer de deri forekommende Yttringer angaaende —

i hvilke Spørgsmaalet om Paragraphens Anvendelse har været opkastet, lader det sig ikke med Sikkerhed sige, hvilken Fortolkning man har lagt til Grund. Herefter er der vistnok stor Anledning til at ønske denne til at værne om Regjeringens Anseelse aldeles overflødige Paragraph ophævet. I al Fald tør man uden Tvivl vente, at den ved samme Placats § 3 foreskrevne Censur for Overtrædelse af § 1 vil bortfalde, selv om § 20 i Frdn. 27 Septbr. 1799 ikke ophæves. Thi at den, der kun domfældes for Culpa, sættes under specielt Polititilsyn, er dog vistnok i sig selv en Anomali, hvilken ei heller Consequensen mere synes at kræve med Hensyn til denne nye Presseovertrædelse end med Hensyn til Overtrædelser af Plac. 18 Octbr. 1805.

4. Optagelsen af criminelle Forhør over Forfattere angaaende Meningen af deres i trykte Skrifter fremsatte Yttringer maa uden Tvivl for nærværende Tid saa meget mere ansees overflødig, som der ved Pl. 1ste Novbr. 1837 § 1 er sørget for, at de ei ved kunstige Fortolkninger kunne undgaae at svare til i og for sig tydelige Ord. Men ogsaa uden al Hensyn hertil maa denne Fremgangsmaade, der en Tid lang syntes opgivet in praxi, ansees for særdeles uskikket til at bringe Sandheden for Dagen. Slig Inquisition vil næsten aldrig bevæge en Forfatter, som ei ogsaa uden den vilde gaae aldeles oprigtigt til Værks, til en for ham ufordeelagtig Tilstaaelse om hans Yttringers sande Mening; hvorimod det Krænkende i denne Fremgangsmaade, den Mistillid, der ved den lægges for Dagen, vel kan tænkes at foranledige ham til at ansee en mindre oprigtig Fremfærd som tilladelig eller i al Fald som undskyldelig. Kunde det imidlertid endog antages, at slige Forhør egnede sig til at forhindre den Tiltalte fra at bruge Udflugter, maatte denne Fordeel dog uden Tvivl erkjendes mere end opveiet ved de store, af Forholdets eiendommelige Natur flydende Mislig-

— — —; men disse Yttringer ere dog fremsatte paa en saadan Maade, at samme let hos Læserne kunde opvække Tanken om, at Forf. deri har villet lægge en spottende Hentydning, og Tiltalte vil desaarsag være at drage til Ansvar efter Grundsætningerne (?) i den citerede Placats § 1."

heder, hvormed denne Fremgangsmaade er forbunden. Kun faa Forfattere erindre, naar en kort Tid er forløben, ganske nøie, hvad de have sagt og villet sige; ofte kunne de kun slutte sig dertil ved Gjennemlæsning af deres eget Arbeide, og naar det Tilfælde indtræder, som i Særdeleshed kan tænkes at foranledige Optagelsen af sligt Forhør, at Spørgmaalet nemlig dreier sig om saadanne finere Nuancer af Tanken, som Ordet ofte kun ufuldkomment udtrykker, men som i juridisk Henseende kunne gjøre en væsentlig Forskjel; da vil det idelig være aldeles umuligt for Forfatteren med Sikkerhed at angive, hvilken af flere, med hans Ord forenelige Betydninger, det har været hans Hensigt at udtrykke. Fremdeles vanskeliggjøres Sagen betydelig derved, at et sligt Forhør ei kan gaae ud paa at erhverve Oplysning om, hvad Forfatteren under Udarbeidelsen tænkte om den af ham behandlede Sag, men hvilke af hine Tanker, han har villet meddele; nøie at erindre dette Sidste er vistnok en vanskelig Sag for den, der ei har villet sige Alt, hvad han tænkte. Endelig er det vistnok sjeldent, at Tanken har været klarere end Ordet, hvorimod det uden Tvivl er det Sædvanlige, at Tanken først ved Nedskrivningen kommer til den Klarhed, hvortil Forfatteren overhovedet driver det. Den inqvisitoriske Fremgangsmaade, der ei levner Forfatteren Tid til kritisk at sigte de ofte ufuldstændige og forvirrede Data, hans Hukommelse frembyder, og endnu mindre til at vælge Ord, der udelukke en i slige Tilfælde lettelig indtrædende Misforstaaelse, vil derfor saare let kunne frembringe et Skin mod den Tiltalte, hvorved en i sig selv tvivlsom og i Gjerningen urigtig Fortolkning af hans Ord vinder ufortjent Bestyrkelse. Det skjønnes ei heller, at det i noget Tilfælde kan være i Tiltaltes egen Interesse at undergives mundtlig Examination, eftersom Inqvirenten altid maatte kunne opfordre ham til at afgive skriftlig Forklaring over bestemte Spørgsmaal; og for det Offentliges Interesse, forsaavidt den er forskjellig fra Tiltaltes, vil der i alt Fald være mere end tilstrækkeligt sørget, naar sligt Forhør kan optages i Sager, der ere af saadan Natur, at Tiltalte bør belægges med Arrest. Der turde saaledes være Grund til at

andrage paa en Lovbestemmelse, ved hvilken Optagelsen af criminelt Forhør over en Forfatter angaaende Meningen af hans i trykte Skrifter fremsatte Yttringer gjøres afhængig af hans Arrestabilitet.

Fremdeles maa vi henstille til Trykkefrihedsselskabet, om det ikke maatte finde det rigtigt at gjøre et subsidiært Andragende med Hensyn til Rescr. 23 Octbr. 1795 om Inqvisiters Hensættelse paa Vand og Brød. Herfor kan anføres, at Domstolene ikke erkjende, at Rescriptet forudsætter Arrestabilitet, hvilket Motiverne til Plac. 26 Juli 1837 (ang. Processens Form i Skovforbrydelsessager) dog erklære for „klart af sig selv" (Roeskilde Stændert. 1836 Pag. 528). Skjøndt saadanne, fra vedkommende Collegiers Forestillinger hentede Motiver, ingenlunde kunne betragtes som sanctionerede af Kongen, give de dog en stærk Formodning for, at det ei vil være vanskeligt at udvirke, at de i dem paaberaabte Retssætninger ophøies til Love, om det endog, som i nærværende Tilfælde, maa erkjendes, at det er vanskeligt at føre noget egentlig bindende Beviis for deres Rigtighed. At kriticere den Anvendelse, der i enkelte Tilfælde er gjort af dette ubehagelige Tvangsmiddel, falder i det Hele udenfor den Opgave, vi efter omhyggelig Overveielse have sat os under Affattelsen af denne Betænkning; kun troe vi at maatte bemærke, at vi ei kunne antage, at den Frifindelse, Høiesteret for nogen Tid siden har tillagt en Dommer, som var stævnet til at stande til Rette, fordi han havde anvendt Rescriptet paa en Redacteur, der efterat have erklæret, at han ikke erindrede, hvorledes han i sin Tid havde opfattet Meningen af en i det af ham redigerede Blad optagen Artikel, vægrede sig ved at forklare, hvorledes han paa den Tid, Forhøret blev optaget, flere Maaneder efter Artiklens Publication, vilde fortolke den, har grundet sig paa, at Retten billigede hans Fremgangsmaade. Thi dette turde være „klart af sig selv," at Rescr. af 1795 kun er anvendeligt, naar Inqvirenten kræver Forklaringer om Facta, men ei naar han affordrer Inqvisiten et formeligt Skjøn (cfr. og Præmisserne til Rescr. og Noten under Pag. 254 i Rescriptsamlingen).

5. Plac. 18de October 1805, forsaavidt den forbyder i de offentlige Tidender at indføre Rygter om almindelige eller offentlige Foranstaltninger. Da den, som ei seer sig i Stand til at tilveiebringe Beviis for Sandheden af en meddeelt Efterretning om en offentlig Foranstaltning, neppe kan undgaae at dømmes efter Placaten, og da saadant Beviis ofte kun vil være at tilveiebringe ved Erklæring fra vedkommende administrative Autoritet, som ei ansees forpligtet til at meddele saadan Oplysning; da fremdeles Hof- og Stads-Retten, hvis Domme i slige Sager jevnlig ville være inappellable, synes at ansee Begrebet om en offentlig Tidende anvendeligt paa alle Dagblade: sees det let, hvor hemmende for Pressens Frihed denne Bestemmelse vilde være, dersom den blev regelmæssig overholdt. At den, som bekjendt, idelig overtrædes, men at dette kun en Gang imellem paatales, taler paa mere end een Maade for dens Ophævelse.

Disse ere de Forandringer i Lovgivningen, hvilke vi for vort Vedkommende for Øieblikket ansee for de meest magtpaaliggende. Iøvrigt maae vi henstille til Selskabets egen Overveielse, hvorvidt det maatte finde Anledning til at gjentage de øvrige i dets tidligere Petitioner fremsatte Indstillinger[1]). Forsaavidt det maatte tage en saadan Beslutning, tillade vi os dog at yttre den Formening, at Indstillingen om Ophævelsen af Frdn. 30te Marts 1827 § 7 burde modificeres i Overensstemmelse med den Viborgske Stænderforsamlings Indstilling af 1840 (cfr. Vib. St. Tid. 1840 Pag. 1659), ligesom Consequensen da og synes at kræve et Andragende om Forandring i flere af Straffebestemmelserne i Frdn. 1799 navnlig i §§ 6 og 8 (cfr. l. c. Pag. 1503—5), hvorved den

---

[1]) Selskabets Petitioner af 1840 og 1842 gik ud paa: 1) at Plac. 2. Oktbr. 1810 og Plac. 10. Juni 1818, Pl. 13. Mai 1814, Pl. 1. Novbr. 1837 § 1, Pl. 18. Oktbr. 1805, Rescr. 22. Septbr, 1835 og Frdn. 30. Marts 1827 § 7 maatte vorde ophævede, – for det Tilfælde at Stænderne ikke maatte finde sig foranledigede til ogsaa at foreslaae Ophævelsen af Frd. 27. September 1799 § 20 og Pl. 1. Novbr. 1837 § 3, — 2) at det maatte vorde fastsat, at den specielle Censur for domfældte Forfattere i al Fald først bør indtræde efter endelig Dom.

hele Indstilling imidlertid synes at faae saameget mere imod sig. Endelig kunne vi ei lade ubemærket, at det ikke er os aldeles klart, om man ved Affattelsen af Selskabets Petitioner af 1840 og 1842 har været opmærksom paa, at Plac. 10de Juni 1818 ikke har forandret Frdn. 27de Septbr. 1799 § 8, forsaavidt Hjemmels Nævnelse befrier fra Straf for at tillægge fremmede Regjeringer uretfærdige og skammelige Handlinger (cfr. Motiverne til Placaten Coll. Tid. 1818 Pag. 449 ff.).

Idet vi herved afgive denne Betænkning til Trykkefriheds-selskabet tilføie vi blot, at vi paa Grund af den Jydske Stænderforsamlings nær forestaaende Aabning ikke i allerhøieste Rescript af 8de Mai*) have fundet tilstrækkelig Anledning til at udsætte Fuldendelsen af vort Arbeide, der iøvrigt i alt Væsentligt var vedtaget og tildels endelig redigeret, da Rescriptet blev bekjendigjort. Hvad det ved Rescriptet bebudede Udkast vil bringe, er endnu ubekjendt, ligesom det ei heller vides, om Stænderne vilde finde Grund til at foretrække en paa det bygget Lov for partielle Forandringer i den nu gjældende Lovgivning. Det vil altsaa være afhængigt af Omstændighederne, hvorvidt en med vore Bemærkninger i denne Betænknings II. Afdeling overeensstemmende Petition, i Virkeligheden vilde være at benytte som Andragende om Forandringer i de gjældende Love eller som Amendement til det det forventede Udkast, eller om den — hvad der er det Ønskeligste — vil blive aldeles overflødig. Men under denne Uvished vil der udentvivl findes al Grund til at Trykkefrihedsselskabets Virksomhed fortsættes i den een Gang efter modent Overlæg valgte Retning.

*) Rescr. af 8de Mai 1844 paalagde det danske Cancelli at udarbeide et Udkast til en Lov om Trykkefriheden, der kunde forelægges de i 1844 sammentrædende Provindsialstænder til Betænkning.

II.

Om Bortførelses-Forbrydelsen.

Licentiat-Disputats.

(Juridisk Tidsskrift XXXVI Bd. 1840).

Allerede længe havde jeg været gjennemtrængt af den Overbeviisning, som jeg nylig har udtalt og søgt at begrunde i et lille Skrift,*) at den i vor juridiske Literatur hidtil fremherskende practiske Retning bør afløses af en anden. Ogsaa da jeg skulde udarbeide min Licentiat-Disputats 1839, erkjendte jeg en speculativ Bearbeidelse for den nærværende Retsvidenskabs væsentligste Opgave; men mangehaande Hensyn, i Særdeleshed Umuligheden af at tilveiebringe det Otium, et saadant Arbeide kræver, afholdt mig fra at forsøge paa, at give et umiddelbart Bidrag til hiin Opgaves Løsning. Jeg troede imidlertid, at et strengere Hensyn til den videnskabelige Forms Fordringer end det, der er muligt, naar det til Lovenes Fortolkning og den daglige Retspraxis Fornødne afgiver Maalestokken for, hvad der skal bevises, og hvad der kan forbigaaes eller i alt Fald flygtigere behandles, vilde frembringe et Arbeide, der kunde tjene som en, i det Mindste for mig selv nyttig Forberedelse. Jeg tog saa meget mindre i Betænkning at gaae den Vei, jeg er gaaet, som jeg ei kunde Andet end antage den af mig i nærværende Arbeide brugte Behandlingsmaade som ædæqvat for en Monographie, hvis Gjenstand er en enkelt Forbrydelse; og jeg bestemtes end mere ved den Betragtning, at det dog mere er academiske Dissertationers Hensigt, at være Prøvestykker, Studier, end egentlig at afhjælpe noget Savn i Literaturen. Jeg indseer imidlertid, at jeg ikke kan gjøre Regning paa at finde Læsere blandt dem, som alene tiltrækkes ved Vigtigheden af et Skrifts Gjenstand. Men med Hensyn til disse

---

*) See ovenfor S. 1 ff.

tillader jeg mig at bemærke, at de i denne Afhandling ville finde Spørgsmaal omhyggelig behandlede, som man ei kan frakjende en høi Grad af practisk Vigtighed. I denne Henseende udbeder jeg mig især Opmærksomhed for den 4de Paragraph, i hvilken jeg har leveret et Bidrag til den af Retslærde og Lovgivere hidtil saa lidet paaagtede Lære om Alderens Indflydelse paa Retshabiliteten og navnlig paa den criminelle Tilregnelighed, samt søgt at begrunde den — saavidt mig bekjendt — ei forhen fremsatte følgerige Sætning, at Anvendelsen af Forførelseskunster mod Mindreaarige er at betragte som compulsiv Tvang.

Næst efter Læren om Strafferettens Princip gives der i Criminalretsvidenskaben næppe nogen Materie, der er mere omtvistet end Læren om Bortførelse. Thi vel frembyder ogsaa Læren om andre Forbrydelser mangfoldige Tvivl og Controverser; men disse angaae dog i Almindelighed blot Begrebernes videnskabelige Bestemmelse og de heraf afhængige Spørgsmaal om, hvorvidt enkelte Tilfælde blive at henføre til en vis Forbrydelses Begreb eller ikke, medens man er enig om, hvilke de Handlinger ere, der i Amindelighed betegnes med enhver Forbrydelses Navn. Her derimod gaaer Uenigheden saa vidt, at Nogle næsten udelukke Alt det fra Bortførelsens Begreb, som Andre alene henføre dertil. Striden dreier sig ikke blot om saadanne Spørgsmaal som disse: om Bortførelsens Forbrydelse alene kan begaaes af Mand mod Qvinde, eller om ogsaa Mand kan bortføres af Qvinde, Mand af Mand, Qvinde af Qvinde; om der udfordres en virkelig Bortbringelse fra et Sted til et andet, eller om Bortførelsen kan skee ved Retention o. s. v.; men medens nogle Criminalister kun antage en Bortførelse, naar en Person mod sin Villie er bragt i en Andens Magt, uden at det herved kommer i Betragtning, om en Tredies Ret derved er krænket, paastaae Andre, at Bortførelsen netop bestaaer i en Krænkelse af Familiemyndigheden, ved hvilken det er en ligegyldig Omstændighed, om den Bortførte har givet sit Samtykke eller ikke.

Men hvorfra skulle vi under saadanne Omstændigheder gaae ud — naar vi ikke ville slutte os til en enkelt positiv Lovgivnings Bestemmelser? Forbrydelserne ere Vilkaarlighedens Værker; det kan ei med logisk Nødvendighed godtgjøres, at netop disse Forbrydelser af dette Indhold maae existere. Den philosophiske Criminalret maa derfor betragte de enkelte Forbrydelser som givne, og det kan kun være dens Opgave, at explicere deres sande Indhold og Betydning. Men hvor finde vi da, under hiin totale Uenighed, det, Videnskaben forudsætter som givet?

Sprogbrugen lærer os, hvilket det Indbegreb af Handlinger er, som den umiddelbare Bevidsthed ved et særegent Navn sammenfatter og adskiller fra alle øvrige. Ved en nærmere Betragtning af dette Indbegreb af Handlinger finde vi den Forestilling om et eiendommeligt forbryderisk Indhold, hvorfra den umiddelbare Bevidsthed er gaaet ud, idet den har afsondret disse Handlinger fra alle andre. Men denne umiddelbare Forestilling om en vis Forbrydelses Væsen maa — som den umiddelbare Forestilling overhoved — indeholde Sandhed. Vi tage derfor Sprogbrugen til Udgangspunct for nærværende Undersøgelse.

Men fordi den i den populære (uvidenskabelige) Bevidsthed forefundne umiddelbare Forestilling indeholder Sandhed, er den ikke derfor Sandheden. Hvad der overhoved gjælder om den umiddelbare Forestilling, at den er ubestemt, uklar og ufuldstændig, dette finder ogsaa sin Anvendelse her, og dertil maa endnu Følgende føies. Den populære Bevidsthed er vel ikke aldeles blottet for egentlig juridiske Forestillinger; men disse udgjøre dog ikke dens væsentlige Indhold. Den bevæger sig nærmest i det almindelige sociale Livs Sphære, af hvilket Retten kun er en enkelt og endda ikke den overveiende Side. Forestillingerne om det i mere indskrænket Forstand Moralske og om det Sømmelige udgjøre dens overveiende Indhold, og det er især efter disse, at de forskjellige Tilfælde, det daglige Liv frembyder, sammenfattes under een Grundforestilling. Dernæst danner Sprogbrugen sig nærmest ved de Erfaringer, det daglige Liv frembyder; og naar nu visse Forbrydelser jevnlig fremtræde ledsagede af de samme udvortes Omstændigheder, skeer det ofte, at

Navnet — tildeels for Beqvemmeligheds Skyld — knytter sig til disse, skjøndt de i og for sig ere uvæsentlige, og vel kunde tænkes borte. I mange Tilfælde vil Sprogbrugen derfor kun tjene til Vidnesbyrd om, hvilke de sædvanligste Tilfælde ere, som den populære Bevidsthed, vistnok efter en i det Hele rigtig Tact, har forenet under en fælles Benævnelse, og det bliver da Videnskabens Sag af det Givne at udlede, hvad der er det væsentlig til Grund liggende, og derefter at gjøre dette gjældende ogsaa da, naar det fremtræder ledsaget af andre udvortes Omstændigheder.

Vi kunne derfor, skjøndt vi gaae ud fra Sprogbrugen og den umiddelbare Forestilling om Forbrydelsens Indhold, hvorom hiin aflægger Vidnesbyrd, ei tillægge nogen af dem en afgjørende Autoritet, naar der bliver Spørgsmaal om en Forbrydelses Begreb og dettes Omfang; men, naar det har viist sig, hvilke de Handlinger ere, som efter den almindelige Sprogbrug betegnes med en vis Forbrydelses Navn, blive først de Tilfælde at affondre, som blot fra et reent moralsk eller fra Sømmelighedens Standpuuct kunne sættes i Classe med de øvrige — en Affondring der som oftest er saa let, at den endog aldeles kan underforstaaes; naar saaledes de virkelig forbryderske Tilfælde, som efter Sprogbrugen betegnes med en vis Forbrydelses Navn, ere fundne, bliver det at nndersøge, hvilke criminelle Momenter hine Handlinger indeholde, og forsaavidt de frembyde flere, hvilket af disse der er det overveiende og saaledes det, der afgiver det Hovedsynspunct, hvorfra Forbrydelsen i juridisk Henseende bliver at betragte. Hermed er Forbrydelsens Begreb fundet, og herefter blive Controverserne om Begrebets Omfang at afgjøre; thi ikke paa uvæsentlige udvortes Omstændigheder, men paa Eenheden af det criminelle Indhold beroer det, om forskjellige Handlinger blive at henføre under det samme Begreb; derpaa beroer det, om alene de Handlinger, som efter almindelig Sprogbrug betegnes med en Forbrydelses Navn, eller om flere, om de alle, eller om maaskee færre efter Videnskabens Talebrug blive at betegne dermed.

Men, ei nok, at den juridiske Talebrug undertiden kan hjemle

en mere omfattende, undertiden en mere indskrænket Anvendelse af en Forbrydelses Navn end den almindelige Sprogbrug; Undersøgelsen kan og undertiden lede til det Resultat, at Sprogbrugen med det samme Navn betegner aldeles heterogene Forbrydelser. Dette kan vel nu tildeels tænkes at have sin Grund deri, at den populære Bevidsthed muligen betragter samtlige Tilfælde fra et for dem fælles ikke-juridisk Synspunct. Men i Almindelighed vil Grunden dog være at søge deri, at Sprogbrugen alt tidligere har dannet sig i Medfør af en i sin Tid gyldig, men nu forældet Retsanskuelse, der efter en Gang at have fixeret sig i Sproget, paa Grund af dettes tilbagevirkende Kraft paa Anskuelsen, enten aldeles ikke er bleven fortrængt, eller dog ikke i den Grad, at dette har kunnet bevirke en Forandring af Sprogbrugen. Naar Undersøgelsen leder til et saadant Resultat, bliver det nøie at undersøge, om overhoved noget af hine Tilfælde har et saadant eiendommeligt forbrydersk Indhold, at der er tilstrækkelig Grund til at tildele det et særegent Navn og en særegen Plads i Systemet. Thi det kan vel være Tilfældet, at en Handling, efter at en forandret Retstilstand har berøvet den dens tidligere criminelle Eiendommelighed, intet andet Forbrydersk beholder tilbage, end det, der indeholdes i andre, fra den forhen forskjellige Forbrydelser.

§ 1.

Om Betydningen af Ordet „Bortførelse" efter almindelig Sprogbrug.

Ordet Bortførelse kan vel efter daglig Talebrug tages i saa omfattende Betydning, at derved forstaaes enhver Handling, hvorved Nogen enten voldeligen bemægtiger sig en Andens Person ved mod hans Villie at bortfjerne ham fra Hjemmet, eller ved at bevæge ham til at forlade sit Hjem og følge sig unddrager ham Andres retmæssige Myndighed. Men i Almindelighed tages Ordet dog — naar ikke enten Sammenhængen eller tilføiede Ord tydeligt betegne en anden Mening — i en mere indskrænket Betydning, om den af Mand mod Qvinde for

Samleies eller Ægteskabs Skyld iværksatte Bortbringelse fra Hjemmet.

Nogle tydske Criminalister have vel meent, at Ordet „Entführung" nødvendig forudsætter, at Qvinden mod sin Villie er bragt i Mandens Magt; de have anført, at det tydske Sprog besidder to forskjellige Udtryk, „entführen" og „mit einander davon laufen", af hvilke kun det sidste skal være anvendeligt, naar Qvinden unødt og utvungen har fulgt Manden[1]). Er denne Paastand grundet, vilde man heller ikke hos os kunne tale om Bortførelse af frivilligt følgende Qvinder; thi de danske Ord „bortføre" og „løbe bort med hinanden" have ganske den samme Betydning som hine tydske. Men saavel den danske som den tydske Sprogbrug[2]) hjemle utvivlsomt Anvendelsen af Ordene Bortførelse og Entführung, naar Nogen har bevæget en Qvinde, der er Andres Familiemyndighed undergivet, til at følge sig. Vel ere Udtrykkene „bortføre" og „løbe bort med" ikke aldeles eenstydige; den familieafhængige Qvinde, der ulovligen drager bort fra det hende af rette Vedkommende anviste Opholdssted og følger en Mand, kan vel, hvad enten hun har gjort det efter hans Tilskyndelse eller aldeles af egen Drift, siges at være løbet bort med ham; men kun i det første af hine Tilfælde er hun bortført; en Bortførelse har fremdeles fundet Sted, naar en Qvinde enten mod sin Villie er bortbragt af en Mand, eller givende efter for hans Tilskyndelser har ladet sig bortbringe, men kun i det sidste Tilfælde kan hun siges at være løbet bort med ham; den, som har ladet sig bevæge til at følge Manden, kan baade siges at være løbet bort med ham, og at være bortført af ham. Dog, det er overflødigt at dvæle længere ved dette Punct. Der ere kun faa Spørgsmaal, med Hensyn til

---

[1]) Cfr. Henke, Handbuch des Criminalrechts und der Criminalpolitik II. Pag. 185 — — — „so läßt sich doch dafür anführen, daß der Begriff der Entführung schon dem Sprachgebrauche des gemeinen Lebens zufolge das Merkmal der mangelnden Einwilligung der weggeführten Person erfordert".

[2]) Cfr. med Hensyn til den tydske Sprogbrug Wächter, Abhandlungen aus dem Strafrechte I Pag. 82 Not. 70.

hvilke Sprogbrugen er saa bestemt[1]): i den poetiske Literatur, i Romaner og Comoedier, hvor denne Forbrydelse spiller en langt større Rolle end i Virkeligheden, er det netop dette Tilfælde, der hyppigst forekommer under Navnet Bortførelse. Den samme omfattende Betydning havde ogsaa det latinske „raptus“, ikke blot efter den juridiske, men tillige efter det daglige Livs Talebrug[2]).

Det maa imidlertid vel bemærkes, at Sprogbrugen ikke hjemler Anvendelsen af det omhandlede Udtryk i ethvert Tilfælde, i hvilket en familieafhængig Qvinde er flygtet bort fra sit Hjem. Thi hverken hører det Tilfælde herhen, hvor hun er løbet bort med en Mand uden at være bevæget dertil af denne, hvor han altsaa kun har medtaget eller modtaget hende, ei heller det, hvor Bortbringelsen, selv om den var skeet efter Mandens Tilskyndelse, *alene* har sigtet til at bevirke en Unddragelse fra rette Vedkommendes Myndighed, uden at hun bliver hos ham eller bliver afhængig af ham. Den populære Bevidsthed forbinder nemlig altid den Forestilling med Ordet Bortførelse, at en Qvinde er *bragt* i en Mands *Magt*; men i det første af hine Til-

---

1) Med Hensyn til den danske Sprogbrug kunde N. L. 6—13—22 nævnes som en Artikel, der paa den ovenfor anførte Maade kunde synes at skjelne imellem „bortføre“ og „løbe bort med“. Men, for ei at tale om, at Lovens Talebrug i alt Fald ikke kan komme i Betragtning mod den nærværende Tids aldeles sikkre Sprogbrug, maa det bemærkes, at Lovens Ord ikke ligefrem lyde saaledes: „Hvo som bortfører nogen Mands Hustru, Enke eller Datter“, og i Modsætning dertil: „Dersom Nogen løber bort med en Ægtemands Hustru“, men: „Hvo som *med Vold* og *Tvang* bortfører“ o. s. v.

2) Cfr. Ovid. Heroid. Ep. 5, 131:

„Vim licet appelles et culpam nomine veles,
Quæ rapta est, præbuit ipsa rapi.“

Det samme synes at have været Tilfældet med Grækernes "ἁρπάζειν" Herod. I. 4: "δῆλα γὰρ δή, ὅτι εἰ μὴ αὐταὶ ἐβουλέατο, οὐκ ἂν ἡρπάζοντο". Det kan ikke anføres herimod, at det l. c. c. 5 siges, at Perserne nægte, at Phoenicerne "ἁρπαγῇ χρησαμένους" have fort Io til Ægypten, fordi hun frivilligt var fulgt med; thi Sammenhængen viser, at hun for at skjule sit Svangerskab for sine Forældre, *selv* anmodede Phoenicerne om at tage sig med.

sælde kan hun ikke siges at være bragt i hans Magt, i det sidstnævnte Tilfælde ei at være i hans Magt. Vilde nu Nogen mene, at dette overhoved ikke kan siges om den Qvinde, der frivillig er løbet bort med en Mand, da ville vi paa dette Sted indskrænke os til at svare, at det ei er umuligt, at en nøiagtigere Undersøgelse kan lede til en saadan Erkjendelse; men efter den almindelige Forestilling, hvorom der for Øieblikket alene er Tale, er Qvindernes Svaghed saa stor, at enhver, der befinder sig i et saadant Forhold til en Mand, at hun ikke i paakommende Tilfælde kan gjøre Regning paa Andres Beskyttelse, ansees for afhængig af hans Vilkaarlighed.

Der er imidlertid en saa stor og iøinefaldende Forskjel imellem hine to Tilfælde, at det kunde synes umuligt, endog for den populære Bevidsthed, at forene dem under det samme Hovedsynspunct. Hertil maae vi bemærke, at det paa dette Sted blot paaligger os at paavise det Factum, at begge Tilfælde, deres Forskjellighed uagtet, uomtvisteligt betegnes ved det samme Ord; det er ikke her vor Opgave at retfærdiggjøre Sprogbrugen, eller at vise, hvorledes den kommer til at forene Tilfælde, der i det Mindste tilsyneladende ere saa heterogene. Desuagtet kunne vi allerede her henlede Opmærksomheden paa, at det muligen turde vise sig, at Sprogbrugen, overeensstemmende med det vi ovenfor have anført, har vundet Fasthed paa en Tid, da disse Tilfælde maatte være mindre ueensartede end nu. Der har nemlig virkelig været en Tid, paa hvilken Familiemyndigheden strakte sig langt videre og var af en langt større juridisk Hellighed end nu, paa hvilken derhos saa godt som alle Qvinder vare denne Myndighed undergivne, saa at det ei er utænkeligt, at Bortførelsen den Gang, hvad enten den skete med eller mod Qvindens Villie, fortrinsviis betragtedes som et Brud paa hiin Myndighed. Fremdeles kan det ikke nægtes, at Mængden endnu er temmelig tilbøielig til at istemme det Gamle „quæ rapta est, præbuit ipsa rapi", og at Mange derfor ei ville skjænke en bortført Qvindes tilsynceladende Modstand synderlig Tiltro; og endelig vilde vel Mængden i en Bortførelse snarere see en voldsom Tilsidesættelse af Sædelighed og Vedtægt end en Krænkelse af

hellige Rettigheder, mere betragte den som en Scandal end som en Forbrydelse.

Det er i og for sig indlysende, at der ei kan være Tale om Bortførelse af frivilligt Følgende, uden naar den andre Personer tilkommende Myndighed over den Bortbragte derved krænkes. Herved ville vi blot bemærke, at den populære Bevidsthed antager en saadan Myndighed i mange Tilfælde, hvor et blot naturligt (ikke juridisk) Familieforhold eller et Pietetsforhold finder Sted, medens dens juridiske Betingelse, Mangel af physisk, intellectuel og moralsk Modenhed hos den Bortførte, fattes. Nærmere at vise, i hvilke Tilfælde den almindelige Mening antager et saadant, juridisk ugyldigt, Myndigheds- og Afhængigheds-Forhold, vilde være aldeles ufrugtbart for nærværende Undersøgelse.

Efter den almindelige Forestilling forudsættes det, at Bortbringelsen er skeet for Samleies eller Ægteskabs Skyld; denne Hensigt betragtes som uadskillelig fra Forestillingen om Bortførelse. Men naar vi nu spørge, i hvilket Forhold Bortbringelsen tænkes til Hensigtens Opnaaelse, om den skal betragtes som et direct Middel til at fremtvinge Samleie eller Ægteskab, eller blot bane Veien for Anvendelsen af andre Midler, hvorved enten den Bortbragte eller de Personer, hvis Magt hun er unddragen, kunne bevæges til at give deres Samtykke, eller om Bortbringelsen maaskee endog aldeles ikke behøver at fremtræde som Middel til hiin Hensigts Opnaaelse, saa at det er nok, naar den uretmæssige Bortbringelse er forbundet med slig Hensigt: da kan den populære Bevidsthed ei svare herpaa. Der fremtræder nu en Reflexion, en Argumenteren for og imod, der kun ved den videnskabelige Tænkning kan bringes til et tilfredsstillende Resultat. Skjøndt der saaledes ikke er nogen tilstrækkelig Grund til allerede her, hvor der blot spørges om Bortførelsens Betydning efter almindelig Sprogbrug, at udelukke noget af de forskjellige Tilfælde, der i saa Henseende kunne tænkes, kan man ei heller med Sikkerhed paastaae, at de alle blive at ansee som herhen hørende. Den blotte Betragtning af det i Sprogbrugen Givne bringer saaledes en Ubestemthed i denne til

Bevidsthed, der driver os ud af hiin Betragtnings Enemærker, og opfordrer til at søge en dybere Indsigt.

Det bliver imidlertid endnu mere aabenbart, hvor ubestemt og lidet udtømmende den Forestilling om Bortførelsen er, hvorom Sprogbrugen aflægger Vidnesbyrd, naar vi underkaste det Moment en nærmere Betragtning, at Bortførelsen skeer ved Qvindens Bortbringelse fra sit Hjem. Det ligger vel allerede i den almindelige Forestilling om Hjemmet, at det er et Sted, vi idelig forlade, for atter at vende tilbage, et Sted, hvis Bestemmelse det netop er under en midlertidig Fraværelse at give vore Eiendele den samme Sikkerhed, som om vi vare personlig tilstede for at have Tilsyn med dem; og derfor er ei heller enhver blot midlertidig, for Samleies eller Ægteskabs Skyld iværksat uretmæssig Bortbringelse fra Hjemmet efter den almindelige Forestilling en Bortførelse, saalidet som en frivillig midlertidig Bortgang er en Opgivelse af Hjemmet. Den, der saaledes for nogle Dieblikke havde bortslæbt en Qvinde fra hendes Huus for at voldtage hende, og derefter lod hende fare, og den, der havde overtalt en familieafhængig Qvinde til mod Forældrenes Vidende og Villie at følge sig til et Bal eller et offentligt Forlystelsessted, for derved at faae Leilighed til at forføre hende, vilde ei antages skyldig i Bortførelsens Forbrydelse. Den almindelige Forestilling erkjender saaledes, at ikke enhver Bortbringelse fra Hjemmet er en Bortførelse; men paa den anden Side ligger det og i denne, at det ikke under alle Omstændigheder er nok til at nægte Bortbringelsen dette Navn, at den er midlertidig. Om ogsaa den Qvinde, der frivillig lader sig bortbringe, har det Forsæt efter en bestemt eller ubestemt Tids Forløb atter at vende tilbage, er det i det Mindste da ligefuldt en Bortførelse, naar de Personer, hvis Myndighed hun er undergivet, efter Omstændighederne maae antage, at hun har til Hensigt at ophæve Samlivet med dem; ligesom ogsaa den Omstændighed, at den, der voldelig har bortbragt en Qvinde fra hendes Hjem, fra første Færd har besluttet senere at lade hende fare eller endog selv at tilbagebringe hende, ingenlunde udelukker Ordets Anvendelse, naar den Fornærmede efter Omstændighederne har maattet antage

sin Frihed til selv at bestemme sit Opholdssted for ophævet. Det er altsaa Omstændighederne, paa hvilke det beroer, om Bortfjernelsen fra Hjemmet efter den almindelige Forestilling kan antages at medføre, at Opholdet der er at ansee som afbrudt. Men hvilke ere da disse Omstændigheder? Herpaa kan den populære Bevidsthed ikke give noget tilfredsstillende Svar. Tiden og Afstanden ere vel Momenter, der strax frembyde sig som relevante, og det kan vistnok ogsaa være et afgjørende Datum for at antage en Bortførelse, at Fraværelsen har varet en betydelig Tid, eller at Qvinden har været ført særdeles langt bort; men dog kan og en kort Tid og en saare ringe Afstand være tilstrækkelig, naar t. Ex. den Bortbragte er ført til et Sted, der vel er nærliggende, men desuagtet ei let kan opdages af dem, af hvilke hun kunde haabe at blive befriet, eller naar Qvinden ved at medtage sit Toi, eller ved at bemægtige sig Penge eller Kostbarheder tydelig har lagt den Hensigt for Dagen, at ophæve Samlivet med de Personer, hvis Myndighed hun er undergivet. Da der saaledes ikke gives noget bestemt udvortes Kjendemærke, hvorefter det i alle Tilfælde kan afgjøres, om Qvindens Bortbringelse fra hendes Hjem er en saadan, som Bortførelsen forudsætter, da der saaledes let ville kunne forekomme Tilfælde, i hvilke det fra den populære Bevidstheds Standpunct vil være saare tvivlsomt, om hiint Navn er anvendeligt: indlyser Nødvendigheden af en Fremgangsmaade, der ei bliver staaende ved det i Sprogbrugen Givne, men ved en Undersøgelse af dettes criminelle Indhold søger at bortfjerne al Tvivl og Ubestemthed.

Da den populære Forestillings umiddelbare Indhold mangler Bestemthed, er det endelig intet Under, at den uvidenskabelige Bevidsthed ei kan besvare de Spørgsmaal, der gaae ud paa, om Ordet Bortførelse bør udstrækkes til andre Tilfælde end dem, hvilke Sprogbrugen, som de sædvanlige, nærmest forudsætter. Om Bortførelse kan begaaes af Qvinde mod Mand, af Mand mod Mand, af Qvinde mod Qvinde; om det er Bortførelse, naar Hensigten ei har været rettet paa Samleie men paa unaturlig Vellyst; om Børn kunne være Gjenstande

for denne Forbrydelse: alle disse Spørgsmaals Besvarelse forudsætter en Indsigt i Forbrydelsens Væsen, der kun kan fremgaae som Resultatet af en videnskabelig Undersøgelse.

§ 2.

Bortførelsens juridiske Begreb.

Gaae vi nu over til at betragte Bortførelsens criminelle Indhold, da bemærke vi en væsentlig Forskjel mellem det Tilfælde, hvor Bemægtigelsen er skeet mod den Bortførtes Villie, og hvor den er skeet med hendes Villie, men med Tilsidesættelse af tredie Mands Myndighed over hende. Spørgsmaalet bliver da, om disse Tilfælde desuagtet kunne i juridisk Henseende henføres under eet Begreb, hvilket kun kan være Tilfældet, naar det i begge Tilfælde overveiende criminelle Moment er det samme.

Om en saadan Eenhed findes i den Romerske Rets Forskrifter, er vistnok saare tvivlsomt. De mangfoldige, kort Tid efter hinanden følgende Constitutioner om crimen raptus tyde hen paa, at denne Forbrydelse har gaaet stærkt i Svang paa Keisernes Tid; de tildeels barbariske Straffebestemmelser, nogle Constitutioner indeholde, i Forbindelse med de heterogene Synspuncter, der endog forekomme i een og den samme Constitution, gjøre det sandsynligt, at et politisk Hensyn, at modarbeide den overhaandtagende Usædelighed og navnlig Ægteskabets Forfald, især har motiveret hine Bestemmelser og medført, at Tilfælde ere blevne paralleliserede, som under en mere lidenskabsløs Burdering af deres forskjellige Grad af Strafbarhed ei vilde være blevne sammenstillede[1]).

I C. C. C. 118 findes derimod en saadan Eenhed. Forbrydelsen betragtes her som en Krænkelse af den Ægtemænd og Fædre tilkommende Myndighed over deres Koners og ægte Døttres Personer, ved hvilken det er en aldeles ligegyldig Omstæn-

---

[1]) I Codex Theod. de rapt. virg. vel vid. est. I. pr. findes i det Mindste en Antydning om, at den ældre Ret afveg fra den nyere med Hensyn til frivilligt følgende Personers Bortførelse.

dighed, om den bortførte Qvinde har samtykket eller ikke. Mod uafhængige Qvinder kunde Forbrydelsen, der ansaaes for endnu grovere end Voldtægt[1]), aldeles ikke begaaes. En saadan Bestemmelse bliver forklarlig, naar vi tage Hensyn til Familiemagtens store Betydning i Tider, i hvilke Statens Justits-Myndighed endnu var ringe, til Qvindernes Kaar i Almindelighed og i Særdeleshed deres totale Mangel af Ret til selv at disponere over deres Personer, endelig den ringere Grad af moralsk og intellectuel Kraft, man tilskrev dem i Sammenligning med Mændene, hvorefter det uden Tvivl blev antaget, at en Qvinde, naar hun først enten med eller mod sin Villie var i en Mands Magt, ei vilde kunne modsætte sig hans Villie, ligesom man vel ei heller satte stor Lid til Alvorligheden af den Modstand, hun tilsyneladende maatte have gjort.

Men ligesom dette Synspunct tidlig blev opgivet af den tydske Praxis, saaledes kan det efter den nærværende Retstilstand ikke lægges til Grund. Hiin med Hensyn til afhængige Qvinders Bortførelse efter den ældre Anskuelse ligegyldige Omstændighed, om den var skeet med eller mod hendes Villie, maae vi netop tillægge en overveiende Indflydelse; i det sidstnævnte Tilfælde indeholder Bortførelsen nemlig en saa strafværdig Frihedsberøvelse, at det samme ledsagende Indgreb i en Familiemyndighed næsten bliver uden Virkning med Hensyn til Straffens Bestemmelse; der er ei længere nogen antagelig Grund til at skjelne mellem Bortførelsen af uafhængige og afhængige Personer, naar den er skeet mod deres Villie, og frivilligt følgende Personers Bemægtigelse, der kun indeholder hiint underordnede criminelle Moment, maa erkjendes væsentlig forskjellig fra hiin.

Den omhandlede eiendommelige Hensigt, der efter Sprogbrugen characteriserer disse Tilfælde og adskiller dem fra andre Bemægtigelser, kan ei medføre, at de fra Criminalrettens Stand-

---

[1]) Carpzov Pract. rer. crim. II. qu. 75 n. 68. A raptu vero ad stuprum violentum, tamquam a graviore ad minus grave delictum, negative concludere licet.

punct blive at henføre under det samme Begreb, naar ei begge derved maae erkjendes foruden Frihedsberøvelsen og Familiemyndighedens Krænkelse at frembyde et fælles, hine Momenter overveiende criminelt Synspunct. Man kan derefter opkaste det Spørgsmaal, om Bortførelsen ei kunde betragtes som Løsagtighedsforbrydelse, eller med et, med Hensyn til de forskjellige Tilfælde, der herunder blive at indbefatte, mere adæqvat Udtryk, som Krænkelse af den offentlige Sædelighed. Vi for vort Vedkommende forkaste ingenlunde Begrebet om Løsagtighedsforseelser, skjøndt vi troe, at det maa indskrænkes til langt færre Tilfælde, end dette i ældre Systemer er skeet. Almindelig udbredt Løsagtighed er vistnok en Gift, der i høi Grad undergraver Samfundet og bidrager til de sociale Baands Slappelse, og Staten er derfor opfordret til at modarbeide de Arter af samme, om hvilke det er at befrygte, at de i modsat Fald vilde blive almindelige, ja endog til i dette Øiemed at anvende Straffe; forsaavidt nemlig, som det kan antages, at de ville være hensigtsmæssige, og at tilmed ei mildere Midler ville være tilstrækkelige. Men ved de Handlinger, der ei blot krænke Sædeligheden, men tillige indeholde en saadan Krænkelse af private Rettigheder, at dette allerede selv indeholder en tilstrækkelig Grund til offentlig Paatale, vil dette Moment ikke alene altid overveie hiint politiske Synspunct, men i mange Tilfælde vil det endog findes, at Betingelserne for dettes Indtræden aldeles ikke ere tilstede, i det Handlingen ei hører til dem, om hvilke det efter de nærværende Forhold er at befrygte, at den skulde blive almindelig. Begge Dele er aabenbart Tilfældet, forsaavidt den Bortførelse angaaer, der iværksættes mod en Person mod hendes Villie, og det indsees saaledes, at de omhandlede Tilfælde, selv om frivilligt Følgendes Bortførelse maatte være at betragte som Løsagtighedsforseelse, ei kunne henføres under det samme Begreb.

Vel bliver endnu det Spørgsmaal at besvare, om Tilstedeværelsen af hiin Hensigt medfører Krænkelsen af andre private Rettigheder end af Localfriheden eller tredie Mands Ret til at bestemme den Bortførtes Opholdssted; men det er dog indlysende, at Undersøgelsen heraf under ingen Omstændighed kan lede til

det Resultat, at det skulde være den samme Ret, der krænkes, naar Samleie eller Ægteskab afnødes en Person, og naar slig Kjønsforbindelse indgaaes med Tilsidesættelse af deres Ret, som ere beføiede til at udøve et Opsyn med den Bortførte.

Det maa vistnok ansees for afgjort, at de omhandlede Tilfælde ere aldeles ueensartede, og Spørgsmaalet bliver derfor at stille saaledes: om det overhoved kan antages, at nogen af de Handlinger, der efter almindelig Talebrug betegnes med Bortførelsens Navn, indeholder et Retsbrud, hvorved den paa en saa væsentlig Maade adskiller sig fra andre Forbrydelser, at Opstillelsen af en eiendommelig Bortførelsesforbrydelse derved hjemles.

Hvad nu Bortførelsen af frivilligt følgende Qvinder angaaer, da synes for det Første saa meget klart, at den hverken røber nogen almindelig Maxime til at foretage slig Handling hos Gjerningsmanden, ei heller indeholder noget Brud paa Samfundets Fred. Heller ikke er det i den Grad at befrygte, at den skulde blive almindelig, at den af denne politiske Grund kunde være at undergive offentlig Paatale. Det maatte i alt Fald overlades til de Fornærmede selv at forfølge Sagen, og Straffen kunde ei være betydelig, hvorhos det endog kunde være tvivlsomt, om ikke den, der dog maatte betragtes som psychologisk Aarsag og Deeltager, ei som physisk Aarsag til den begaaede Fornærmelse, saafremt det, som vi senere haabe at godtgjøre, maatte findes, at den Bortførte ei kan belægges med nogen Straf, ligeledes maatte være straffri. Men hvorledes Undersøgelsen heraf end maatte falde ud, synes det dog fremdeles, at der ei er tilstrækkelig Grund til at afsondre dette Tilfælde fra alle de øvrige, i hvilke Nogen har bevæget en Qvinde til, med Tilsidesættelse af Forældres, Værges eller Ægtemands Ret, at løbe bort med en Mand, uden at dette er skeet i den omhandlede Hensigt. Vel kan det siges, at her ei blot hine Personers Ret til at bestemme den Bortførtes Opholdssted er krænket, men at desforuden deres Ret til at udøve Opsyn med hendes Sædelighed, veilede hende ved Indgaaelsen af Ægteskab, eller til at fordre ægteskabelig Troskab er tilsidesat; men vi troe ikke, at Retten til at bestemme Qvindens Opholdssted paa saadan Maade

kan affondres fra hine Rettigheder. Det sees ei, at der kan tilkomme Nogen en Ret til at bestemme en Qvindes Opholdssted uden som en blot Consequents af en almindelig Ret til at udøve et Tilsyn med hendes Opførsel i Almindelighed, og i Særdeleshed med hendes sædelige Opførsel, eller som indbefattet under en almindelig Ret til at fordre ægteskabelig Troskab, saa at det, at hun har unddraget sig Samlivet med dem, ei kan ansees for nogen Krænkelse af en anden Ret end netop af Retten til at udøve et Tilsyn med hende, eller af Retten til at fordre ægteskabelig Troskab. Men i alt Fald vil denne almindelige Ret tillige være krænket i ethvert Tilfælde, i hvilket hun unddrager sig Samlivet med dem, om det end ikke skeer for derved at kunne foretage den for dem meest krænkende Handling eller for at begaae den høieste Grad af Utroskab.

Det sees saaledes, at den Hensigt, hvori slig Unddragelse fra rette Vedkommendes Myndighed er foretaget, vel kan have Indflydelse paa den tilføiede Retskrænkelses Grad, men ei paa dens Art; og der skjønnes saaledes ei at være tilstrækkelig Grund til at affondre de Tilfælde, hvor Bortbringelsen har været ledsaget af løsagtig eller paa Ægteskabs Indgaaelse rettet Hensigt, samt i Criminalretten under Navnet Bortførelse at betragte dem som en særegen Overtrædelse. Ligesom ogsaa dette Navn, selv under den modsatte Forudsætning, maatte forbeholdes den mod Qvindens Villie iværksatte Bortbringelse, saafremt det maatte findes, at dette langt mærkeligere Tilfælde foruden Krænkelsen af Localfriheden frembyder et eiendommeligt Hovedsynspunct. Dette er det nu vi skulle underkaste en nærmere Undersøgelse.

Den Forbrydelse, hvorom her er Tale, har i det Foregaaende viist sig for os som en Krænkelse af den Individerne tilkommende Ret til selv at bestemme deres Opholdssted, hvilken vi for Korthedslyld have benævnet og i det Følgende ligeledes ville benævne Localfriheden. Det kommer nu an paa, om den paa Grund af den Hensigt, hvori den er foretaget, maa erkjendes endnu at indeholde et andet Retsbrud.

Vi bemærke da her først, at Hensigt er et fleertydigt Ord, da det snart bruges eenstydigt med Motiv, snart med Forsæt.

Saaledes siges t. Ex. En at have dræbt en Anden i den Hensigt derefter at ægte hans Enke, og ligeledes En at have givet en Anden Gift i den Hensigt at berøve ham Livet. Hvilken Betydning maa man da her tillægge hiin Hensigt? er den blot Handlingens Bevæggrund, eller forholder Sagen sig saaledes, at Forsættet at indgaae Ægteskab eller en løsagtig Forbindelse med den Bortførte tilsigtes umiddelbar fremtvunget ved Bemægtigelsen? I det første Tilfælde medfører dens Tilstedeværelse ei noget nyt forbrydersk Moment, den voldelige Bortførelse bliver da at bestemme som Frihedsberøvelse, og Hensigten kan da kun komme i Betragtning i Forbindelse med andre skærpende og formildende Omstændigheder; er det Sidste derimod Tilfældet, da bestemmer den det Synspunct, fra hvilken Bortførelsen bliver at betragte, saaledes at den er Tvang til Ægteskab eller Samleie, og den i Handlingen indeholdte Frihedsberøvelse erholder da kun den underordnede Betydning af at være det Middel, hvorved hiint forbryderske Forsæt iværksættes.

Som blot *Motiv* vilde hiin Hensigt være at betragte, dersom den *enten gik ud paa noget ganske Andet eller blot en Deel* af det, der umiddelbar tilsigtes iværksat ved Bemægtigelsen. Og dette Sidste kunde navnlig synes at være Tilfældet. Her, kunde man sige, er en Handling foretaget, der ei gaaer ud paa en momentan Ophævelse af Friheden, ei bestaaer i Tvang til en enkelt Handling, men derimod indeholder en almindelig og omfattende Frihedsberøvelse. Blandt det hele Indbegreb af Indskrænkninger i Friheden, som den Bortførte maa taale, at udsondre en enkelt, blot fordi det nærmest var for dennes Skyld, hiin mere omfattende Frihedsberøvelse blev iværksat, synes ei mindre urimeligt, end om man vilde betragte Rovmord (latrocinium) som et Species af Røveri, fordi den, der ved at myrde et Menneske havde berøvet ham alle Rettigheder, dog alene havde gjort det for at bemægtige sig hans Eiendom, eller om man ved Bedømmelsen af dens Handling, der for at gjenvinde Besiddelsen af sin af en Anden ulovlig tilbageholdte Eiendom havde udøvet Voldsomheder, hvorved Mennesker vare blevne farligt

saarede, vilde betragte disse som det Underordnede og characterisere Forbrydelsen som ulovlig Selvtægt.

Denne Betragtningsmaade kan imidlertid neppe holde Prøve. Der gives vistnok en total Frihedsberøvelse (naar et Menneske bringes i Trældom); og havde Nogen, saaledes som det fortælles om Decemviren Appius Claudius, begaaet denne Forbrydelse i løsagtig Hensigt, da vilde upaatvivlelig det Ovenanførte komme til Anvendelse. Men den i Bortførelsen indeholdte Frihedsberøvelse er ikke total, skjøndt den vel omfatter mere end Tvang til en enkelt Handling. Den gaaer i og for sig kun ud paa Ophævelsen af en Persons Ret til frit at vælge sit Opholdssted, og alle andre Indskrænkninger i Friheden, der maatte være udøvede i Forbindelse med denne, ville være at betragte som særskilte Forbrydelser, forsaavidt de ei blot maatte fremtræde som de til at iværksætte hiin Frihedsberøvelse nødvendige Midler (om man t. Ex. for at overvinde den Bortførtes Modstand havde bundet hende). Dette er den i Bortførelsen indeholdte Frihedsberøvelses bestemte Grændse. Havde Nogen, efter at have bragt en Qvinde i ulovligt Fangenskab, voldtaget hende, vilde vistnok Ingen paastaae, at denne sidste Voldsgjerning, som en blot Fortsættelse af hiin almindelige Frihedsberøvelse, ei constituerede nogen ny Misgjerning.

Er da maaskee hiin Hensigt Noget, der ligger aldeles udenfor det, der ved Bortførelsen umiddelbart tilsigtes iværksat, saa at Gjerningsmanden blot ved Bortførelsen vil skaffe sig Leilighed til at anvende andre Midler til sin Hensigts Opnaaelse? Tænker han ved disse alene at kunne bevæge den Bortførte til Ægteskab eller Samleie, og indeholdt saaledes Bortførelsen kun Overvindelsen af en Hindring for en efterfølgende Virksomhed til Øiemedets Opnaaelse? Dette er ingenlunde Tilfældet; Bortførelsen maatte da, forsaavidt hiin Hensigt forudsættes opnaaet ved tilladelige Midler, ved Forestillinger, Bønner og Overtalelser, indskrænke sig til en simpel Berøvelse af Hjemmet, uden at den Bortbragte derfor behøvede at bringes i Gjerningsmandens Magt; og — saafremt en paafølgende Anvendelse af Tvang tilsigtedes, hvorved en ny Forbrydelse vilde opstaae —

til en momentan Unddragelse fra Andres Beskyttelse, uden at en egentlig Berøvelse af Hjemmet var nødvendig. Det at den Paagjældende ved Unddragelse fra Hjemmet bringes i Gjerningsmandens Magt, er et Moment, der af ham betragtes som et ei uvirksomt Middel til Hensigtens Opnaaelse, og er det i det Mindste ogsaa, naar, som den almindelige Forestilling nærmest forudsætter, en Qvinde paa en saadan Maade er bragt i en Mands Magt[1]).

Det kunde herefter synes, som om Bortførelsen maatte betragtes som det Middel, hvorved Realisationen af den omhandlede Hensigt umiddelbart tilsigtedes fremtvunget. Som Følge heraf maatte i Modsigelse med den almindelige Forestilling og Ordets Betydning Hensigtens Opnaaelse betragtes som nødvendig til Forbrydelsens Tilendebringelse, der da og maatte characteriseres som et særegent Species af Voldtægt, eller dog som særdeles nært beslægtet med denne Forbrydelse. Vi kunne imidlertid ei heller ansee denne Betragtningsmaade som fyldestgjørende. Bemægtigelsen af en Qvinde indeholder ikke, saaledes som Voldtægt, Anvendelsen af nogen uimodstaaelig Tvang, og den er navnlig ikke i Almindelighed skikket til uden Concurrence af andre Midler (Bønner, Overtalelser, særdeles haard Behandling under Fangenskabet o. s. v.) at bevirke Hensigtens Opnaaelse. Saaledes betragtes Sagen ogsaa af Gjerningsmanden. Hans egentlige Forsæt er, forsaavidt det iøvrigt er indskrænket til Bortførelsen, at bringe Qvinden i en saadan Forfatning, at han med Sandsynlighed kan gjøre Regning paa, at hun uden egentlig at tvinges dertil, vil samtykke i hans Begjering.

Den omhandlede Hensigt betegner saaledes Bortførelsens Tendents.

Der gives nemlig Handlinger, ved hvilke en vis Virkning, som, hvis den iværksattes af Gjerningsmanden, vilde constituere

---

[1]) Vi holde os indtil videre til den i den almindelige Forestilling givne Forudsætning, at Forbrydelsens Subject er en Mand, dens Object en Qvinde. Siden skal det blive undersøgt, om denne Omstændighed nødvendig udkræves, for at Begrebet kan være anvendeligt.

en Forbrydelse, vel ønskes af ham, men som det dog ingenlunde ligger i hans Forsæt dermed at realisere. Naar de af ham foretagne Handlinger i Almindelighed, om end ei in concreto, maae ansees som hensigtsmæssige Midler til at forberede, lette eller endog i Forbindelse med andre udenfor hans Virksomhed liggende Omstændigheder at medvirke til hiin ønskede, skjøndt ei i Gjerningsmandens Forsæt liggende Virknings Indtræden, da er det klart, at saavel hans subjective Skyld som den udførte Handlings objective Retsstridighed væsentlig maa beroe paa Beskaffenheden af den Virkning, hvis Indtræden dermed tilsigtes fremmet.

Denne en Handlings Gjerningsmanden bevidste Beqvemhed til at medvirke til en vis retsstridig Virknings Indtræden er dens Tendents.

Dette finder sin Anvendelse, hvor Nogen ved en uretmæssig Ophævelse af Localfriheden er bragt i et saadant Afhængigheds-Forhold til en Anden, at dette maa afgive et i Almindelighed hensigtsmæssigt Middel til uden Anvendelse af uimodstaaelig (absolut eller relativ) Tvang, at bevæge ham til at tage en Beslutning, hvilken han ellers ikke vilde have taget. Forsaavidt nemlig som slig Beslutnings virkelige Aftvingelse ei maatte være at betragte blot fra Frihedsberøvelsens Standpunct i Almindelighed (som Coaction — Röthigung), men som Krænkelse af en sær vigtig, eiendommelig Frihedsret, er Tendentsen i den tilstedeværende Krænkelse af Localfriheden ligeledes stridende mod denne Ret. Den er da vel ei ophævet men indskrænket ved hiin Handling.

Det bliver derfor nu at undersøge, om Bortførelsens Tendents er rettet mod nogen Yttring af Friheden, der blandt det hele Indbegreb af Frihedsrettigheder er at afsondre som en særegen Ret.

Det vilde vistnok være urigtigt at betragte enhver tænkelig Yttring af Friheden som Gjenstand for en særegen Ret, og som saadan udhæve den i Modsætning til den almindelige Frihedsret; det vilde endog lede til Latterligheder, naar man saaledes vilde tale om en Ret til at gaae, til at staae, løfte Armen o. s. v.; men naar bestemte Yttringer af Friheden staae i direct

Forbindelse med Realisationen af særegne under Samfundets Beskyttelse staaende Formaal, da er der sikkert og tilstrækkelig Grund til at udhæve dem som Gjenstande for særegne Rettigheder. Man har alt længe paa denne Maade opstillet en eiendommelig Ret til Religionsfrihed, Pressefrihed, Næringsfrihed o. s. v., ligesom man og har erkjendt en særegen Localfrihed, ved at betragte de forskjellige Indskrænkninger i hiin Frihed som eiendommelige Forbrydelser. Paa lige Maade troe vi at maatte tillægge Qvindekjønnet en eiendommelig Kjønsfrihed.

Det er almindelig erkjendt, at som det borgerlige Selskab fornemmelig er den Kreds, der af Naturen er anviist Manden som Gjenstand for hans Virken, saaledes er Familien Qvindens Virkekreds. Ligesom det er Qvinderne, hvem Familielivets Reenhed især skyldes, saaledes er ogsaa dets Forfald og en dermed følgende Opløsning og Slappelse af de sociale Baand, efter Erfaringens Vidnesbyrd, den aldrig udeblivende Følge af indbrydende Usædelighed mellem Qvinderne. Da det er Ægteskabet, den normale paa Kjønsforskjellen grundede Forbindelse mellem Mand og Qvinde, hvorpaa Familieforholdet er grundet, er det naturligt, at Kydskheden i det sociale Liv betragtes som Qvindens Cardinaldyd, ligesom Redeligheden er Mandens. Derfor beroer hendes Ære navnlig paa hendes Kydskhed, ligesom Mandens paa hans Redelighed. Men er dette saa sandt, som det er almindelig antaget, synes det og dermed tilstrækkelig at være retfærdiggjort, at vi affondre den Udøvelse af Friheden, af hvis rette Brug hendes Ære og dermed hendes Stilling i Samfundet væsentlig afhænger, fra Friheden i Almindelighed som en eiendommelig og i Særdeleshed hellig og uforkrænkelig Ret, ved hvis Tilsidesættelse ikke Det er det væsentlig fremtrædende Synspunct, at den er en Krænkelse af den almindelige Menneskeret til Frihed, men netop af Retten til denne Frihed. Gjenstanden for denne Frihed er nu for det Første og fornemmelig enhver Handling, der indeholder en (mere eller mindre omfattende) Disposition over hendes Kjønsegenskaber, hvorved vi dog maae bemærke, at vi ingenlunde blot have de Kjønsforskjellen begrundende physiske Egenskaber for Øie. Vi have vel for

Antagelsen af hiin eiendommelige Ret paaberaabt os, at Kydskheden er Qvindens Cardinaldyd; men denne bestaaer ei blot deri, at hun ei begunstiger nogen anden end en Ægtemand med en Plads paa sit Leie, men ogsaa derpaa, at hun ikkun skjænker sit Hjerte til en Eneste; ei blot derpaa, at hun ei skjænker sit Hjerte til en Anden end den, hun allerede har skjænket sin Haand, men ogsaa derpaa, at hun ei skjænker sin Haand til en Anden end den, hun har skjænket sit Hjerte. Hendes Ret til at disponere over sine Kjønsegenskaber er derfor ingenlunde at henføre til Retten til fri Disposition over Legemet; den er efter sin sande Betydning i en retlig og sædelig Tingenes Orden først og fornemmelig en Ret til frit at vælge sin Ægtemand, og kun accidentelt, som en Følge heraf, en Ret til at disponere over de physiske Kjønsegenskaber. Dernæst høre og alle de Handlinger, hvis Foretagelse eller Undladelse umiddelbart foreskrives af Kydskheden, herhen, og ei mindre alle de, der have en væsentlig Betydning for den qvindelige Ære, enten til dens Beskyttelse og Opretholdelse eller til dens Fortabelse og Forringelse. Saaledes er ikke blot det at tvinge en Qvinde til Samleie eller Ægteskab, eller til at taale en Mands Kjærtegn, et Indgreb i Kjønsfriheden; men ogsaa Den, der tvinger hende til at blotte sig, eller til Besøg af Steder eller Omgang med Personer, hvorved hendes Rygte maatte lide, gjør sig skyldig i en Krænkelse af hiin Frihed.

Blandt de Handlinger, der have en særdeles Betydning for den qvindelige Æres Beskyttelse, og som derfor under visse Omstændigheder middelbart kunne betragtes som Gjenstand for Kjønsfriheden, er Valget af Hjemmet af særdeles Vigtighed. Da den qvindelige Ære ei kan bestaae med den endog fjerneste Mistanke om Letfærdighed, og en saadan Mistanke dog let ved Omstændighedernes uberegnelige Sammenstød kan opstaae uden nogen Skyld fra hendes Side, saa maa hun, for at undgaae denne, ei blot vogte sig for al virkelig Letfærdighed, men endog for ethvert Skin deraf. Hun maa derfor, efter den almindelige Mening, selv om hun er fuldkommen uafhængig, forsaavidt det efter Omstændighederne er muligt, søge at blive optaget i Andres

Huusstand, og derved selv gjøre dem til Vidner om hendes Opførsel. Men især betragtes det med Rette som afgjort, at hun ei kan boe sammen med en Person af det andet Kjøn, der ei er hendes Ægtefælle, naar ei enten Omstændighederne, f. Ex. de nærmeste Slægtskabsforhold, høi Alder o. s. v., bortfjerne al Mistanke om en Kjønsforbindelse, eller de begge paa en saadan Maade ere indlemmede i Andres Huusstand, at deres gjensidige Forhold derved er undergivet et paalideligt Opsyn. Forsaavidt nu disse Hensyn maatte være tilsidesatte ved en Indskrænkning af hendes Frihed til at vælge sit Opholdssted — hvilket navnlig i høi Grad finder Sted, naar hun bringes i en Mands Magt — er det af det ovenfor Udviklede klart, at hiin Retskrænkelse, endog afseet fra den Hensigt, hvori den er begaaet, tillige indeholder en Krænkelse af Kjønsfriheden, skjøndt ei af sammes væsentligste Yttring, den som har Dispositionen over selve Qvindens Kjønsegenskaber til Gjenstand. Men Gjerningsmandens Hensigt gaaer i vort Tilfælde ud paa den væsentligste Indskrænkning af Retten til fri Disposition over Kjønsegenskaberne, paa at bevæge Qvinden til Ægteskab eller Samleie. Om dette er et blot subjectivt Moment, eller om der maa tillægges Gjerningen en mod hiin Ret stridende Tendents, beroer efter det Foranførte derpaa, om Bemægtigelsen kan antages at indeholde et i Almindelighed hensigtsmæssigt Middel til at bevæge Qvinden til at indvillige i Mandens Forlangende. Dette kan imidlertid næppe være nogen Tvivl underkastet. Tildeels fordi Mange — ret som som om deres egen Raahed var det Almindelige — ei antage nogen Dyd sikker for Fald, naar Leiligheden begunstiger Lystens Tilfredsstillelse, tildeels og paa Grund af en rigtig Erkjendelse af, hvormeget der kan gaae tabt, naar den i den umiddelbare Uskyldighed grundede Sindets Ligevægt endog uden Qvindens egen Brøde er blevet forstyrret, lider hendes gode Navn og Rygte allerede derved, at hun, om endog kun en kort Tid, er i en Mands Magt. Ærens fuldkomne Reenhed og Pletløshed er dernæst en saa væsentlig Betingelse for hendes timelige Velfærd, at det intet Under er, om hun ved Bortførelsen bevæges til at give et Samtykke til Ægteskab, hun ellers

vilde have nægtet, idet hun deri seer det efter den almindelige Mening eneste Middel til at redde sin Ære, eller vel endog antager, at et i og for sig ikke attraaelsesværdigt Ægteskab er at foretrække for aldeles intet. Skeer Bortførelsen for Samleies Skyld, da vil den vel ikke i samme Grad virke paa den Bortførtes Villie, og navnlig i Begyndelsen finde en Modvægt i den Afsky, slig Begjering maa vække hos hende; men de mangehaande deprimerende og sindsforstyrrende Følelser, en saadan Behandling maa fremkalde, ere vistnok, især naar hun en Tid lang forgjeves har ventet paa at blive befriet fra sit Fangenskab, ikke lidet skikkede til at berøve hende Mod og Kraft til at gjøre Modstand. Det kan heller ikke betvivles, at mangen Qvinde, som i sit Hjem og blandt sine vante Omgivelser med Afsky vilde vise enhver løsagtig Anmodning tilbage, naar hun nogen Tid, afskaaret fra Andres Raad og Bistand, har været i Ransmandens Magt, ved Overtalelser, Bønner og andre Forførelseskunster (hvis Anvendelse iøvrigt ikke er strafbar), til Slutningen giver efter, saa meget mere som Hensynet til Andres Mening deels i og for sig maa tabe i Vægt, naar hun er udrevet af deres Samfund, deels maa berøves meget af sin Virksomhed derved, at hun erkjender, at hendes Rygte ikke længere beroer paa hendes egen Opførsel. Fremdeles er Qvindekjønnet unægteligt, hvad den physiske Styrke angaaer, i Sammenligning med Mandkjønnet det svage, og det føler sin Svaghed. Det er derfor intet Under, om en Qvinde, naar hun underkastes en saadan Medfart som den omhandlede, selv om Gjerningsmanden ei har anvendt Trusler eller Mishandlinger, frygter saadanne, og derved ogsaa — i Forbindelse med Følelsen af det Onde Frihedsberøvelsen i og for sig medfører — taber Kraften til at modsætte sig hans Fordringer. Ere Mishandlinger eller Trusler tillige blevne anvendte, sees det let, at Forbrydelsen endnu mere end ellers nærmer sig til Voldtægtsforbrydelsen, og at den endog kan over til en saadan. Det maa derfor vel tages i Betragtning, om Qvinden efter Omstændighederne maa antages at være tvunget ved uimodstaaelig Tvang. Thi da bliver ikke Bortførelsesstraffen at anvende, men Straffen for Voldtægt eller aftvunget Ægteskab

bliver at cumulere med Straffen for Localfrihedens Krænkelse (ulovlig Indespærrelse eller Menneskerov).

Da det ikke kan betvivles, at Kjønsfrihedens Krænkelse er at ansee som et langt strafværdigere Moment end den Krænkelse af Localfriheden, hvorom her i Almindelighed bliver Tale, have vi herved fundet det Hovedsynspunct, hvorfra Bortførelsen bliver at betragte, og dermed er det ligeledes tilstrækkelig retfærdiggjort, at vi anvise vor Forbrydelse en selvstændig Plads i Forbrydelsernes Række. Ved sin Tendents adskilles den fra alle de Forbrydelser, hvorved Nogen, enten i en anden eller uden nogen iøvrigt retstridig Hensigt, uretmæssigen bringes i en Andens Magt; og derved, at den kun er en Hensættelse i en ufri Tilstand, ved hvilken Retten til Disposition over Kjønsegenskaberne indskrænkes, men ei er en virkelig Ophævelse af den ved uimodstaaelig Tvang (eller et Forsøg derpaa), adskiller den sig fra Voldtægt og de dermed beslægtede Forbrydelser[1]).

Herefter kunne vi ogsaa nærmere angive den criminelle Character af den Krænkelse af Localfriheden, som vi allerede ved Begyndelsen af denne Undersøgelse forefandt i Bortførelsen. Vi have erkjendt, at Qvinden ved Bortførelsen bringes i Mandens Magt; men denne Bestemmelse er relativ.

„At bringe en Person i sin Magt", er overhoved at sætte ham i en saadan Tilstand, at man uhindret kan udøve den Tvang imod ham, som in concreto netop er tilsigtet. Vil Nogen saaledes tilføie en Anden en Legemsbeskadigelse, er det, saafremt han enten er forsynet med dræbende Vaaben, eller i den Grad overgaaer ham i physisk Styrke, at Seieren under Forudsætning af Kamp utvivlsomt vilde være paa hans Side, nok, at det for et Øieblik er gjort den Angrebne umuligt at flygte. Er Vold-

---

[1]) Vi ere vel af den Mening, at Ægteskabs Aftvingelse burde ligefrem henføres under Voldtægtsbegrebet; men, da det ei her er Stedet at retfærdiggjøre denne fra det hidtil Antagne afvigende Mening, til hvis Præmisser denne Afhandling iøvrigt paa forskjellige Steder indeholder Bidrag, have vi ei villet give den Plads i Texten ved blot at skjelne mellem vor Forbrydelse og Voldtægtsforbrydelsen, men vi have tilføiet „og de dermed beslægtede Forbrydelser".

tægt tilsigtet, da kan Qvinden ei allerede siges at være i Mandens Magt, naar Flugt er gjort hende umulig, eller hun ikke kan afværge en hvilkensomhelst Mishandling, men først da, naar hun er overvældet paa en saadan Maade, at hun ikke engang kan anvende den Modstand, der er tilstrækkelig til at afværge Samleie. Vi maae derfor her tage Hensyn til den Tvang, som i nærværende Tilfælde er tilsigtet, en saadan nemlig, der ei med uimodstaaelig Magt afnøder Qvinden en Disposition over sine Kjønsegenskaber, men dog paa en mærkelig Maade indskrænker hendes Kjønsfrihed.

Overeensstemmende med den almindelige Sprogbrug, som i denne Henseende fordrer mere end en blot momentan Bortbringelse fra Hjemmet, have vi i den foregaaende Undersøgelse forudsat, at Gjerningsmanden maa være i Stand til at tvinge Qvinden til stadigen at have Ophold hos ham eller dog til vilkaarligen at paatvinge hende et saadant Opholdssted, ved hvilket hun savner den Beskyttelse for sin Kjønsfrihed, et selvvalgt Hjem frembyder. Denne Forudsætning finder sit Beviis deri, at en saadan momentan Frihedsberøvelse, selv om den er foretaget for Samleies eller Ægteskabs Skyld, ei kan siges at have nogen mod Kjønsfriheden stridende Tendents. Er Bemægtigelsen nemlig blot momentan, ophører umiddelbart efter dens Iværksættelse al Tvang, hvortil og hører, at Qvinden ei ved den er sat ud af Stand til at vende tilbage: da kan den hverken i den Grad sætte hendes Rygte i Fare, ei heller indeholder den i og for sig noget saa betydeligt Onde, at den kan ansees for et i Almindelighed hensigtsmæssigt Middel til selv at bestemme Qvindens Villie i den omhandlede Henseende, hvorimod den i Almindelighed blot kan tænkes anvendt af Gjerningsmanden, for at han derved kan skaffe sig Leilighed til at anvende andre selvstændige Midler — Overtalelser eller Tvang —, der kunne ansees beqvemme til Hensigtens Opnaaelse. Vel lader det sig tænke, at en Qvinde kunde være saa usædvanlig frygtsom, at endog blot en saadan Medfart i den Grad lammede hendes Villieskraft, at hun ufortøvet underkastede sig Gjerningsmandens Villie, og at denne netop havde gjort Regning herpaa; men i et saadant

Tilfælde vilde en direct Tvang til Ægteskab eller Samleie have fundet Sted, og den begaaede Forbrydelse ingenlunde kunne henføres under noget andet Begreb end Voldtægtsforbrydelsens eller de dermed nærmest beslægtede Handlingers, hvorfor der og, dersom det, uagtet Hensigten ei blev opnaaet, kunde skjønnes, at Midlet in concreto havde været hensigtsmæssigt, (hvilket iøvrigt næppe vilde lade sig godtgjøre, dersom Qvinden ikke allerede havde samtykket, uden at det dog var kommet til Udførelse), maatte antages et Attentat paa hiin Forbrydelse, men ei nogen Bortførelse.

Det sees saaledes, at det ei er nok, at Gjerningsmanden i et enkelt Moment er i Stand til at udøve en vilkaarlig Behandling mod Qvinden; hun maa for en længere Tid være bragt i hans Magt. Men paa den anden Side er det ei muligt enten ligefrem at angive et vist Tidsmaal, eller nærmere at bestemme Frihedsberøvelsen enten som ulovligt Fangenskab eller som Menneskerov (plagium)[1]). Thi da Frihedsberøvelsen ei udøves

---

[1]) Det Sidste antages af flere Criminalister, for Exempel Tittmann og Feuerbach.

Det er ei let nøie at bestemme Forskjellen mellem ulovlig Indespærrelse og Menneskerov (hvilket Sidste — skjøndt Henke er af anden Mening — uden Tvivl er aldeles forskjelligt fra Hensættelse i Trældom, et Begreb, hvis Bestemmelse ei er af nogen særdeles Vanskelighed). At hiin Adskillelse imidlertid ei er vilkaarlig, derom synes allerede de mangfoldige Forsøg i Systemer og nyere Lovgivningsarbeider at vidne. Det er ei her Stedet at gaae ind paa denne høist vanskelige Undersøgelse; men vi tør dog ei fritage os for at anføre, hvorledes vi, ved ovenfor at nævne disse Forbrydelser, have opfattet Forskjellen. Saa forskjelligt end Begreberne bestemmes af Forskjellige, synes de Fleste dog at antage et Menneskerov, naar en Person bortbringes til fjerne Lande for at anvendes som Colonist, naar han bortbringes for at tvinges til at tage fremmed Krigstjeneste, naar han, skjøndt indenfor Landets Grændser, for bestandigt eller for en særdeles lang Tid aldeles unddrages alt Samqvem med Samfundet, naar Børn bortstjæles af Vagabonder for at opløres til Betlerie eller brødløse Kunster o. s. v. Disse Exempler synes os at henvise til den Forestilling, at der er en væsenlig Forskjel paa den Frihedsberøvelse, ved hvilken Nogen lider en mere eller mindre betydelig Indskrænkning i Udøvelsen af sin almindelige Virksomhed, og den

for sin egen Skyld, men kun som Middel til at fremkalde et Samtykke, saa indsees det, efter hvad der i det Foregaaende er anført, at Bortførelsen paa den ene Side ikke med Nødvendighed forudsætter mere end en ulovlig Indespærrelse, medens der ei heller er noget til Hinder for at antage en Bortførelse, naar Frihedsberøvelsen constituerer et Menneskerov. Det er ei mindre en Bortførelse, naar Nogen bemægtiger sig en Qvinde, for derved at bevæge hende til een eller flere Gange at taale Samleie, end naar det er Gjerningsmandens Hensigt fremdeles at beholde hende hos sig som Concubine.

Fremdeles kan det for at Qvinden i nærværende Tilfælde kan siges at være i Gjerningsmandens Magt ei fordres, at han enten skulde være i Stand til at udøve en hvilkensomhelst Voldsgjerning imod hende, eller dog en uimodstaaelig Tvang til den Handling, for hvis Skyld han begik Forbrydelsen. Om hun endog af ham er bleven overleveret til Personer, der vilde beskytte hendes Liv, eller ei vilde taale, at der tilføiedes hende grove Mishandlinger eller direct Tvang til at samtykke i Gjerningsmandens Fordring, vilde en Bortførelse dog være begaaet, naar disse Personer iøvrigt understøttede ham i hans Forehavende, og Qvinden saaledes efter Omstændighederne ei hos dem

---

hvor denne selv aldeles berøves ham, hvad enten dette skeer derved, at en ny Virkekreds paatvinges ham, eller han ved Fangenskab sættes ud af al Virksomhed. Naar Frihedsberøvelsen har denne sidstnævnte Beskaffenhed, vilde vi, for vort Vedkommende, betragte den som Menneskerov. Indespærrelsens Langvarighed kan vistnok medføre, at den herefter antager Characteren af Menneskerov; men en bestemt Tidsgrændse lader sig ikke fastsætte. Til Hensigten maa der naturligviis, naar Tiden og de øvrige udvortes Omstændigheder ei allerede medføre denne Forbrydelses Indtræden, tages væsentligt Hensyn. Fra et saadant Synspunct, der, hvis vi ei feile, efter Sagens Natur afgiver et tilstrækkeligt Fundament for Antagelsen af to forskjellige Forbrydelser, synes og Frd. 4 Octbr. 1833 § 24 at gaae ud. (Cfr. Ordene: Skulde det Tilfælde indtræffe, at Nogen voldelig blev bortført til fremmede Lande, eller ved Indspærring paa et afsondret Sted for lang Tid sat ud af Stand til at bruge sin personlige Frihed, eller bragt under uberettigede Personers Magt og Myndighed o. s. v.)

fandt den Beskyttelse for sin Ære eller den Garantie mod Mishandlinger, uden hvilken det i Almindelighed maatte ansees antageligt, at hun vilde mangle Kraft til at modstaae hans Villie. Hvad der udkræves er, at han har hende saaledes i sin Magt, at han vilkaarligt kan bestemme hendes Opholdssted.

* * *

Ved saaledes at underkaste den ifølge Sprogbrugen i den almindelige Bevidsthed forefundne Forestilling om Bortførelsen, som en af en Mand ved en Qvindes Bortbringelse fra Hjemmet i en paa Ægteskab eller Samleie rettet Hensigt iværksat Bemægtigelse af hendes Person, en nøiagtig Undersøgelse, have vi fundet, at det i hiin Handling liggende criminelle Indhold er: en ved sin Tendents den fri Dispositionsret over Kjønsegenskaberne krænkende Ophævelse af Localfriheden. Derved have vi ei blot hævdet Bortførelsen en selvstændig Plads i Forbrydelsernes Række, men tillige vundet det væsentlige Fundament for Begrebets endelige Bestemmelse. Hertil udfordres det endnu, at vi undersøge, om hiint Opstillelsen af en eiendommmelig Forbrydelse retfærdiggjørende criminelle Indhold er bundet til hiint Indbegreb af Handlinger, saa at det bliver at optage i Begrebet, eller om dette kun er en af de flere Former, under hvilke Forbrydelsen kan fremtræde. Denne Opgave opløses ved en Besvarelse af følgende tildeels gamle Controversspørgsmaal: 1) om Bortførelsen kun kan gaae ud paa at bevæge en Qvinde til Samleie eller Ægteskab, eller om Forbrydelsen og finder Sted, naar en Qvinde i saadan Hensigt har bragt en Mand i sin Magt; 2) om den vor Forbrydelse characteriserende Hensigt nødvendig maa være rettet paa Ægteskab eller Samleie, eller om en Bortførelse ogsaa maa antages, naar unaturlig Vellyst har været tilsigtet; 3) om Qvinden nødvendig maa være bragt i den Persons Magt, hvem hun tilsigtes bevæget til at tilstede Samleie eller Ægteskab, eller om en Bortførelse og finder Sted, naar Nogen har bemægtiget sig en Qvinde og derefter henbragt hende til et Bordel; og endelig

4) om Bemægtigelsen af Qvindens Person nødvendig maa være skeet ved Bortbringelse fra hendes Hjem. Herom skulle vi handle i den følgende Paragraph.

§ 3.

Fortsættelse. — Om Mand kan bortføres af Qvinde. — Om Bortførelsen kan være rettet paa unaturlig Vellyst. — Om en Qvindes Henbringelse til et Bordel constituerer en Bortførelse. — Om den forudsætter en Bortbringelse fra Hjemmet.

1) Først spørge vi da, om Bortførelsens Forbrydelse kan begaaes af Qvinde mod Mand.

Vi maae her tilbagekalde i Erindringen, at Bortførelsen er en Frihedsberøvelse af en særegen Tendents, hvilket forudsætter, at hiin Frihedsberøvelse i Almindelighed maa kunne ansees beqvem til Hensigtens Opnaaelse. Allerede fra denne Side frembyder der sig nogen Betænkelighed mod at at antage en Bortførelse i nærværende Tilfælde.

Sammenligne vi den Virkning, en af en Person af et andet Kjøn iværksat Bemægtigelse i Almindelighed maa antages at udøve paa en Mand, med den, hvilken den udøver paa Qvinden, da er for det Første den Forskjel iøinefaldende, at den hos Qvinden uden Sammenligning vil være virksomst, naar Ægteskab tilsigtes, hos Manden derimod i dette Tilfælde allersnarest forfeile Hensigten. Thi medens Ægteskabet for Qvinden i Almindelighed vil fremstille sig som det eneste Middel til at opretholde hendes compromitterede Ære, er Mandens Ære ei sat paa Spil ved Bortførelsen, tvertimod vil han ved paa saadan Maade at lade sig bevæge til Ægteskab gjøre sig, om ei foragtet, dog i høieste Grad latterlig. Qvinden, der altid har en mere eller mindre klar Bevidsthed om, at hun først som Kone fuldkomment opnaaer sin Bestemmelse, og tillige maa indsee, at Haabet om Ægteskab med nogen anden end Ransmanden i Almindelighed vil være tilintetgjort, vil lettelig kunne hengive sig til en vistnok ofte illusorisk Forestilling om, at hun ved at sam-

tykke i at ægte ham vil kunne redde en Deel af sin forspildte Lykke, og derfor maaskee endog, skjøndt med Urette, antage, at hun under saadanne Omstændigheder bør ægte ham. Er Bemægtigelsens Hensigt derimod blot at formaae Manden til en løsagtig Forbindelse, da kunde det vel synes, at hiint Middel, anvendt mod ham, der ei har saa stærke Motiver til at perhorrescere en saadan Handling, som Qvinden, maatte være end hensigtsmæssigere. Men dette er ikke saa. Medens det, at være i en Mands Magt, allerede indeholder et langt større Onde end Frihedsberøvelsen i og for sig, og med Hensyn til hendes Velfærds Tilintetgjørelse ei er af synderlig ringere Betydning, end om han allerede havde faaet sin Villie med hende, medens det derfor vel kan være skikket til at berøve hende Kraft og Overlæg, har det at være i en Qvindes Magt i og for sig ei noget saa frygteligt for Manden, og indeholder ei heller noget andet Onde end Frihedsberøvelsen selv som saadan. Vel er det ei usandsynligt, at mangen iøvrigt pletfri Mand letsindigen kunde indvillige i sligt Forlangende, blot for at slippe for den med Frihedsberøvelsen følgende Ubeqvemmelighed; men Bortførelsen forudsætter en alvorlig Modstand, og en saadan vil — om end ei i Pligtfølelsen — sikkert altid finde tilstrækkelig Understøttelse i den mandlige Stolthed, der ei vil finde sig i at skifte Rolle med Qvinden, ved at optræde som passiv i et Forhold, i hvilket han af Naturen er henviist til at være den active Person.

Kun under særdeles Omstændigheder kunde Qvinden vente at opnaae sin Hensigt, enten paa Grund af yderligere Tvangsmidlers Anvendelse, eller paa Grund af Fangenskabets Haardhed eller Langvarighed. Men i det første af disse Tilfælde vilde Bemægtigelsen selv kun afgive Midlet til at forberede Anvendelsen af uimodstaaelig Tvang, i det sidste selv gaae over til en saadan, og altsaa i intet af dem svare til det Begreb, vi have opstillet om Bortførelsen.

Men selv om dette ikke forholdt sig saaledes, hvad vi dog ingenlunde indrømme, maatte vi af en anden Grund nægte Anvendelsen af Bortførelsens Begreb paa nærværende Tilfælde.

Mændene have sikkert ligesaavel som Qvinderne en Ret til frit at disponere over deres Kjønsegenskaber; men de Grunde, vi ovenfor have anført som Hjemmel for med Hensyn til Qvinderne at afsondre denne fra den almindelige Ret til personlig Frihed, kunne ei komme i Betragtning med Hensyn til Mændene. Heraf følger allerede, at en Mændenes Kjønsfrihed krænkende Handling ei uden nærmere Undersøgelse kan sættes i Klasse med den samme Handling udøvet mod en Qvinde. I Særdeleshed maa det bemærkes, at den Omstændighed alene, at der maa tillægges en iøvrigt bestemt begrændset Frihedsberøvelse en særegen retsstridig Tendents, endnu ei er tilstrækkelig til at betragte den som en særegen Forbrydelse, naar det Retsbrud, der ved hiin Tendents kommer til, ei i Forhold til Frihedsberøvelsen er saa betydeligt, at det kan ansees som det overveiende criminelle Moment. Forudsætte vi derfor endog, at Manden ved at bringes i en Qvindes Magt lider en Indskrænkning i sin Kjønsfrihed, vilde dette Retsbrud næppe kunne ansees for saa betydeligt, at det kunde afgive Hovedsynspunctet for Handlingen. Et Forsøg paa direct eller indirect at tvinge en Mand til Indgaaelsen af en lovlig eller ulovlig Kjønsforbindelse er vistnok høist fornærmeligt, krænkende og nedværdigende for ham, men har dog, forudsat at Hensigten ei opnaaes, aldeles ingen vedvarende Følger. Det samme gjælder i Reglen endog, naar Hensigten opnaaes, forsaavidt kun Samleie har været tilsigtet, omendskjøndt det ingenlunde kan ansees for en ligegyldig Omstændighed, at en Mand er bleven bevæget til en usædelig Handling. Anderledes kunde det synes at forholde sig, naar Manden virkelig ved Bemægtigelsen havde ladet sig bevæge til at indgaae Ægteskab med Qvinden, da et ulykkeligt Ægteskab ei er et mindre Onde for ham end hende, og det endog synes langt visere, at et af en Qvinde, med Tilsidesættelse af den hendes Kjøn medfødte Undseelse, bevirket Ægteskab maa mislykkes, end om den samme Handling var begaaet af en Mand. Dog vil det ogsaa her ved nærmere Betragtning vise sig, at Manden ei heller i dette Tilfælde lider nær saa meget som Qvinden. Ægteskabet maa nemlig, skjøndt det kun bør indgaaes for Livstid,

dog efter Sagens Natur være opløseligt endog efter den ene af Ægtefællernes Villie, og ihvorvel denne Sætning ikke er, og af politiske Grunde ikke heller bør være saaledes anerkjendt i de positive Lovgivninger, at Ægteskabets Opløsning aldeles overlades de Privates Raadighed, uden Control fra det Offentliges Side, vilde Opløsningen af det Ægteskab, hvortil nogen ved Bortførelse var bleven bevæget, ei blive nægtet i nogen Stat. Her er nu det Punct, hvor Følgen af Bortførelsen viser sig saa forskjellig med Hensyn til Mand og Qvinde. Medens Manden aldeles intet Motiv har til at fortsætte et paa saadan Maade stiftet Ægteskab, men tvertimod har den stærkeste Opfordring til at søge det opløst, er der særdeles meget der maa bevæge Qvinden til ikke uden den yderste Nød at gjøre et saadant Skridt. Den almindelige Forestilling om den jomfruelige Reenheds Værd er med Rette saa stor, at ethvert tidligere Ægteskab er Qvinden en betydelig Hindring for Indgaaelsen af et nyt; har hun ei fundet Lykke og et Maal for sin Virksomhed i sit første Ægteskab, seer hun for det Meste et heelt spildt Liv for sig. Dertil kommer endnu, at Skilsmissen altid, især naar den er søgt af Qvinden, om det endog erkjendes, at den væsentlige Skyld er paa Mandens Side, altid kaster et odiøst Skin paa hende, og endelig vilde den gamle Mistanke: „quæ rapta est, præbuit ipsa rapi", naar Ægteskab var fulgt paa Bortførelsen, gjøre sig gjældende, hvorfor og kun et Ægteskab, der ei senere eller dog ikke umiddelbart efter dets Indgaaelse atter opløstes, vilde have Virksomhed til at conservere hendes Ære og til at godtgjøre, at hun i alt Fald ikke af letfærdigt Letsind havde ladet sig bortføre. Ogsaa maa det indrømmes, at et umiddelbart efter Indgaaelsen opløst Ægteskab i Grunden er et Proformaværk, hvis Hensigt ligger altfor tydeligt for Dagen, til at den ikke hos Mange, i det Mindste for en Deel, skulde forfeiles. Kun i det Tilfælde, i hvilket Ægteskabet en Tid lang fortsættes, uden at opløses, vilde den omhandlede Handling medføre et Frihedsberøvelsen selv overveiende Onde; men netop i dette bortfalder, som vi i det Følgende skulle godtgjøre, Paatale og Straf. Betænke vi nu, at kun en enten særdeles langvarig eller særdeles haard Inde-

spærrelse kan antages skikket til at bevæge en Mand til at underkaste sig Qvindens Villie, fremgaaer det sikkerlig heraf, at der, om vi endog maatte betragte Mændenes Ret til fri Disposition over Kjønsegenskaberne som en eiendommelig Frihedsret[1]), dog ikke vilde være tilstrækkelig Grund til at betragte en ved sin Tendents mod denne Ret stridende Berøvelse af Localfriheden som en fra ulovlig Indespærring eller Menneskerov forskjellig Forbrydelse, da denne Krænkelse af Localfriheden, men ikke den, samme ledsagende Indskrænkning af Kjønsfriheden, vilde være det overveiende, Forbrydelsen characteriserende Moment.

2) Det er et gammelt Controversspørgsmaal i denne Materie, om Mand kan bortføres af Mand, Qvinde af Qvinde for unaturlig Vellysts Skyld; men Spørgsmaalet kan fattes endnu almindeligere saaledes: om en Bortførelse kan antages, naar Bemægtigelsens Hensigt hverken har været Samleie eller Ægteskab, men Omgængelse mod Naturen. Thi ogsaa det Tilfælde kan tænkes, at en Mand i saadan Hensigt havde bemægtiget sig en Qvindes Person.

Kunde vi ovenfor ei ansee det, at være i en Qvindes Magt, for et bekvemt Middel til at bevæge en Mand til Samleie eller Ægteskab med hende, saa kunne vi end mindre antage den af Mand mod Mand eller Qvinde mod Qvinde iværksatte Bemægtigelse skikket til at bevirke en Handling, der i den Grad strider mod den naturlige Følelse, at ei alene ingen Uskyldighed kan være saa uvidende, at den ei skulde vægre sig ved den, men som pleier at vække den meest levende Afsky, selv hos iøvrigt særdeles udsvævende Mennesker, ligesom den og hos de meest barbariske Nationer, der iøvrigt ere saare langt fra at erkjende Christendommens og den europæiske Civilisations Begreber om Kjønsdriftens rette Tilfredsstillelse, altid er bleven betragtet som den skjændigste Last[2]).

---

[1]) Derpaa beroer i Særdeleshed Afgjørelsen af det gamle Stridsspørgsmaal, om Voldtægt kan begaaes af Qvinde mod Mand.

[2]) Kun en falsk Cultur — der ogsaa i andre Henseender ofte har forvildet sig længere bort fra Natur og Sandhed, end det er muligt for Raaheden — har kunnet medføre, at denne Last til enkelte Tider er bleven seet i et andet Lys.

At være i en Mands Magt har vistnok intet saa forfærdende for Manden, at være i en Qvindes Magt intet saa forfærdende for Qvinden, at de uden at være tvungne ved uimodstaaelig Magt (eller uden, før de vare komne til Skjæls Aar og Alder, at være blevne Offere for Forførelse) skulde hengive sig til slig Skjændsel. Derimod driste vi os ei til med Bestemthed at nægte dette om den mod en Qvinde af en Mand iværksatte Bemægtigelse, skjøndt Gjerningens Afskyelighed ogsaa her bringer os til at tvivle.

Det maa imidlertid være som det vil — om og Bemægtigelsen kunde ansees som et i Almindelighed hensigtsmæssigt Middel til slig Hensigts Opnaaelse, vilde en saadan Forbrydelse desuagtet ei kunne henføres under Bortførelsens Begreb. Thi — for ei at tale om, at Tvang til de allerskjændigste og allerstrafværdigste Arter af unaturlig Vellyst (commasculatio og concubitus præposterus cum femina) ei vilde indeholde nogen Krænkelse af Kjønsfriheden, forsaavidt denne gaaer ud paa Dispositionen over selve Kjønsegenskaberne, men kun en Forbrydelse mod Kjønsfriheden i mere omfattende Betydning — det maa vistnok erkjendes, at al Omgængelse mod Naturen, der skeer med et Menneske, hvad enten den direct eller indirect fremtvinges[1]), væsentlig er at betragte som en Forbrydelse mod Personlighedens Integritet, og navnlig som en Forbrydelse mod Aandskræfterne og Sundheden[2]). Dette Moment er nemlig af endnu større Vægt end den med samme mulig forbundne Frihedsberøvelse.

3) Efter Sprogbrugen forudsættes det vel, at den bortførte Qvinde bringes i den Persons Magt, hvem det er tilsigtet at

[1]) Hvorledes unaturlig Omgængelse mellem Mennesker, der ei grunder sig paa nogen Tvang, bør betragtes, beroer paa det alminbelige Spørgsmaal om Virkningen af den ved en Forbrydelse fornærmede Persons Samtykke.

[2]) Vi troe at turde forbigaae Beviset for denne Paastand, der kun kunde føres ved en Fremstilling af hine Afskyeligheders Detail, hvorom forøvrigt den fornødne Oplysning kan findes hos Mende I. c. 4, Pag. 502—517.

bevæge hende til at tilstede Ægteskab eller Samleie; men der kan ei anføres nogen Grund for, at dette skulde være nødvendigt, naar den Ufrihedstilstand, i hvilken hun er bragt, skjøndt hiin Omstændighed mangler, desuagtet ei er mindre skikket til at bestemme hendes Villie i den omhandlede Henseende, og naar den tilsigtede Indskrænkning af Kjønsfriheden derhos ikke forudsætter noget andet mellemkommende Factum, som den nærmeste Aarsag. Vi tage derfor ei i Betænkning at antage en Bortførelse, naar en Qvinde er henbragt til et Bordel, for der at gives offentlig til Priis. Det er nemlig indlysende, at Henbringelsen til et saadant Sted, paa hvilket Qvinden ikke blot er i Rufferens eller Rufferskens Magt, men i Virkeligheden givet til Priis for mange Mænds Vilkaarlighed, og det saadanne Mænds og under saadanne Omstændigheder, at hun ikke kan vente, at endog den kraftigste Modstand vil være tilstrækkelig, maa være ligesaa skikket til at berøve hende Kraft og Overlæg, som om hun var bragt i en enkelt Mands Magt, ja at dette Tvangsmiddel endog i den Grad maa være af større Virksomhed end hiint, at den større Afsky, Handlingens Skjændighed nødvendigt maa opvække hos hende, derved langt overveies.

Dette Tilfælde adskiller sig iøvrigt i mere end een Henseende fra den almindelige Bortførelse. Den Indskrænkning af Localfriheden, hvorved den iværksættes, er her altid Menneskerov, medens Bortførelsen ellers ikke med Nødvendighed forudsætter mere end ulovlig Indespærring; fremdeles gaaer Forbryderen her ei ud paa at bevæge Qvinden til en enkelt eller en Række af Dispositioner over sine Kjønsegenskaber, men til overhoved at opgive Kjønsfriheden selv, og forsaavidt som den i Bortførelsen liggende Frihedsindskrænkning bliver særdeles strafværdig derved, at den gaaer ud paa at bevæge Qvinden til en syndig Handling, udmærker dette Tilfælde sig derved, at hendes totale moralske Fordærvelse vil blive en Følge af den Levemaade, man i dette Tilfælde vil paatrænge hende. Ei heller bør det lades upaaagtet, for hvilken Fare hendes Sundhed udsættes ved en saadan Levemaade, og forsaavidt kan en saadan Bortførelse tillige betragtes som en Forbrydelse mod Sundheden. Dette Tilfælde

indeholder saaledes flere forbryderske Momenter end den almindelige Bortførelse; men da Kjønsfrihedens Indskrænkning ogsaa her er det aabenbart prædominerende Moment, kan dette ei være til Hinder for at henføre det under Bortførelsens Begreb; hvorved det iøvrigt er en Selvfølge, at der ved Straffens Bestemmelse bliver at tage tilbørligt Hensyn til den særegne Modification, Forbrydelsens Tendents i nærværende Tilfælde undergaaer, som til de øvrige retsstridige Momenter, dette Tilfælde fremfor de øvrige indeholder.

Derimod maae vi nægte Begrebets Anvendelighed, naar Nogen har bragt en Qvinde i sin Magt for at bortkoble hende. Det sees let, at slig Bemægtigelse ei selv ligefrem gaaer ud paa at bevæge den Bortrøvede til at taale Samleie, men at den meget mere blot skal bane Veien for en Overleverelse til tredie Mand. Naar denne senere finder Sted mod Qvindens Villie, og hiin Tredie da anvender Tvang for at tilbageholde hende hos sig, da vil denne — forsaavidt ei den Omstændighed, at han ei selv havde iværksat Bortbringelsen fra Hjemmet, maatte gjøre Begrebet uanvendeligt, hvilket iøvrigt, som vi strax skulle godtgjøre, ei kan antages — være den egentlige Gjerningsmand. Koblereren bliver vel paa Grund af Overleveringen at ansee som Deeltager; men den foregaaende, af denne aldeles uafhængige Bemægtigelse bliver særlig at tage i Betragtning som ulovlig Indespærrelse eller Menneskerov. Havde Kobleren handlet efter foregaaende Aftale med den, til hvem hun blev overleveret, vilde Tilfældet blot undergaae den Modification, at Bortførelsen allerede indtraadte ved den af Kobleren iværksatte Bemægtigelse af hendes Person, og at saaledes intet særskilt Menneskerov blev at antage; men ogsaa da vilde det samme gjælde, som ovenfor med Hensyn til Spørgsmaalet om, hvem der skulde ansees som Hovedmand og hvem som Medhjælper.

4) Efter den almindelige Sprogbrug forudsættes den bortførte Qvinde mod sin Villie at være bortbragt fra sit Hjem. Det ansees allerede efter denne for at være ligegyldigt, om absolut Tvang eller Trusler og anden relativ Tvang have været anvendte, kun at hun er bortbragt mod hendes Villie, eller

forsaavidt hun ei kunde kjende Sagens Sammenhæng (f. Ex. naar hun var bortbragt i bevidstløs Tilstand), uden at ville det. Det indsees og let, at hine Omstændigheder ere aldeles ligegyldige, saavel naar der sporges, om en Krænkelse af Localfriheden finder Sted, som om dennes Beqvemhed til at indskrænke Kjønsfriheden.

Det samme gjælder med Hensyn til det af nogle Jurister opkastede Spørgsmaal, — som vistnok endog efter den blotte Sprogbrug maatte besvares bekræftende — om Forbrydelsen finder Sted, naar Qvinden ei under selve Bemægtigelsesacten var tilstede i sit Hjem, men f. Ex. var i Besøg hos Andre, eller blev opsnappet fra Gaden eller Landeveien. Hvorledes Besvarelsen af dette Spørgsmaal maa falde ud, fremgaaer blandt andet af det, vi allerede forhen have anført, at det er Hjemmet betragtet som fast Opholdssted, der her kommer i Betragtning. Det indsees allerede heraf, at vi i det Mindste forsaavidt maae fravige Sprogbrugen, at vi ei ansee Bortbringelsen for noget nødvendigt Reqvisit. Det maa upaatvivlelig ansees for tilstrækkeligt, at hun tilbageholdes paa noget Sted[1]), og saaledes for-

[1]) Det er paafaldende, at Tittmann, der dog maaskee mindre end nogen anden tydsk Criminalist lægger Vægt paa Sprogbrugens og de positive Loves Autoritet, udelukker dette Tilfælde fra Bortførelsen; cfr. Handb. d. Strafrechtsw. I. Pag. 395, 2 Aufl. „In Ansehung der Materie der Handlung fordert der Thatbestand eine Wegführung oder Fortschaffung von einem Orte zu dem andern. Einschränkung in einen gewissen Aufenthaltsort ist daher allein nicht hinreichend, da diese auch der Nöthigung, Nothzucht u. Einsperrung eigen ist“. Denne Grund er aabenbart utilstrækkelig. Bortførelsen er, ogsaa naar Bortbringelse ikke udkræves, tilstrækkelig adskilt fra hine Forbrydelser, endog saaledes som de defineres af hiin Forfatter selv; fra den første og sidste nemlig ved den samme ledsagende eiendommelige Hensigt, fra Voldtægt blandt Andet derved, at den ei indeholder nogen direct Tvang, og, naar man aldeles vil gaae ind paa Forfatterens egen Theorie, derved at Voldtægt ikke hører til Forbrydelserne mod Friheden, men til „die vielfachen Verbrechen“ (l. c. Pag. 424 Not. f). Naar iøvrigt ikke blot denne Forfatter, men saa godt som alle tydske Criminalister, t. Ex. Böhmer Obs. ad. Carpzov. obs. 40 qu. 3; Carpzov Practica qu. 40—26; Grolman Grundsätze (1 Udg.) Pag. 234; Salchow Handbuch II. Pag. 42; Wächter Abh.

hindres fra at vende tilbage til sit Hjem[1]). Men end ikke dette Sidste kan fordres som nogen nødvendig Betingelse. Det er ikke Tabet af hendes forrige Hjem, men det, at hun saaledes bringes i en Mands Magt, at han vilkaarligt kan bestemme hendes Opholdssted, der indeholder den Bortførelsen characteriserende Indskrænkning i Kjønsfriheden. Dersom hun derfor endog, da Bemægtigelsen iværksattes, intet Hjem havde, hvis hun f. Ex. efter at have opgivet sit forrige Opholdssted befandt sig paa en Reise, uden endnu at have valgt sig noget nyt, vilde en Bortførelse være begaaet, og det hvad enten hun var bragt noget Sted hen, hvor hun efter Ransmandens Villie skulde forblive, eller saadant ikke var skeet, naar hun dog forsaavidt var bragt i Sikkerhed, at hun kunde siges at være i hans Magt. Det er saaledes en aldeles ligegyldig Omstændighed, om hun er bleven skilt fra sit hidtil havte Hjem, om et nyt er bleven hende paatrængt, eller om hun blot er sat ud af Stand til at vælge et saadant.

Endelig indsees det, at dersom det Tilfælde skulde indtræffe, at en Mand tiltvang sig stadigt Ophold hos Qvinden selv, og derhos ved uimodstaaelig Tvang gjorde det umuligt for hende, selv at vælge et andet Opholdssted, eller at anraabe Øvrighedens eller sine Medborgeres Beskyttelse (naar saadant t. Ex. var bevirket ved et aftvunget edeligt Løfte), saa vilde han, saafremt

---

a. d. Strafrecht I. Pag. 93, og forhen ogsaa Feuerbach fordre, at en Bortbringelse skal have fundet Sted, er Grunden sandsynligviis, at de ansee sig bundne ved Ordet „entführen" i C. C. C. art. 118. Den modsatte Mening forsvares med Rette af Henke, Handb. II. 178, og har ogsaa fundet Medhold i en Deel nyere Straffelove og Udkast. Cfr. især Crim. Gesetzb. f. Sachsen 1838 art. 148; Entw. eines Strafgesetzbuches f. Hannover 1826 art. 255; Entw. eines Strafgesetzbuches f. Württemberg 1835 art. 261; Forslag til en Lov for Kongeriget Norge om Forbrydelser 1835 c. 18 § 4.

[1]) Heraf følger og, at Intet er til Hinder for, at den, der ei selv har udført den første Bemægtigelse, ansees som den egentlige Gjerningsmand, om Bemægtigelsen endog maatte være foretaget af andre Personer uden foregaaende Fuldmagt. Det er nok, at han modtager Qvinden og mod hendes Villie tilbageholder hende.

Omstændighederne ei medførte, at hendes Rygte desuagtet ei blev udsat for nogen Fare, og at hun ligeledes maatte ansees sikkret mod personlige Mishandlinger, i dette Tilfælde have bragt hende saaledes i sin Magt, som Bortførelsens Begreb kræver det. Her vilde ligeledes være en Krænkelse af Localfriheden tilstede, der i Almindelighed maatte ansees skikket til at bevæge hende til at samtykke i Ægteskab eller Samleie.

Et Spørgsmaal, der har fremkaldt nogen Tvivl, er, om Bortførelse kan iværksættes ved List eller Bedragerie alene, uden nogensomhelst Anvendelse af Vold. Wächter benægter det[1]), anførende, at der i dette Tilfælde, i hvilket Qvinden under et falsk Foregivende antages at være forledet til at begive sig eller lade sig bringe et Sted hen, hvor en Mand er i Stand til at bemægtige sig hendes Person, men hvor denne dog kun agter at beholde hende hos sig, saafremt hun, efter at have erfaret Sammenhængen, giver sit Samtykke dertil, vel kunde være Tale om Forførelse, men ei om Bortførelse. Det maa vistnok ogsaa ansees for utvivlsomt, at der ei finder nogen Bortførelse Sted, naar Qvinden under et falsk Foregivende blot interimistisk lokkes bort fra sit Hjem, underrettes om Gjerningsmandens Ønske, og derefter uhindret kan forlade ham. Men naar Gjerningsmanden ved et Foregivende, der ei kunde betragtes som et Forførelsesmiddel, men som indeholdt en rimelig Grund til at antage hans Forslag, f. Ex. ved at indbilde hende, at han var hendes forlængst bortreiste Broder, havde bevæget Qvinden til at tage stadigt Ophold hos ham eller indrømme ham et saadant hos sig, i saa lang Tid og iøvrigt under saadanne Omstændigheder, at hun, naar hun derefter erfarede Sagens Sammenhæng, saae sin Ære sat paa Spil, eller naar han f. Ex. ved at bortbringe hende til fjerne Steder, hvor hun, hvis hun forlod ham, vilde være i en hjælpeløs Tilstand, indirect havde gjort det umuligt for hende at forlade ham: saa maatte sikkert en Bortførelse autages. Thi at Localfriheden ved sligt Foregivende, der ganske er at sætte i Classe med Tvang, er krænket, kan ei betvivles; og ligeledes er

[1]) l. c. Pag. 91.

det indlysende, at hans Begjæring om Ægteskab eller Samleie ei derved mindre understøttes, end om hun voldelig var bleven tilbageholdt af ham.

Den i Bortførelsen indeholdte Frihedsberøvelse kan, fordi den som blot Middel er Forbrydelsens underordnede Moment, som vi have seet, være af meget forskjellig Beskaffenhed, naar den blot afgiver et beqvemt Middel til Hensigtens Opnaaelse. Derfor kunne ei heller saadanne Omstændigheder, som, naar Talen var om en Forbrydelse, hvis Væsen netop bestod i Localfrihedens Ophævelse, vilde medføre en væsentlig Modification, her ei forandre dens Natur, naar blot hiin Betingelse er tilstede. Derfor maa det sikkerligen antages, at vor Forbrydelse kan begaaes mod Fængslede. Vel maae vi være enige med dem, der nægte, at en iøvrigt ei i nogen særegen retsstridig Hensigt foretagen Bemægtigelse af saadanne Personer ganske er den samme Forbrydelse, som om de havde været paa fri Fod; thi skjøndt en saadan Handling under alle Omstændigheder ei blot strider mod det Offentliges Ret, men ogsaa mod den Fangnes, idet den, der er pligtig til at taale en ham ifølge Lovene af Øvrigheden paalagt Frihedsindskrænkning, ingenlunde er forpligtet til at taale en saadan af Private, saa er der dog en væsentlig Forskjel paa Tilføielsen af et Onde, man overhoved ei er pligtig at taale, og et saadant, der kun med Hensyn til den Person, der udøver det, kan ansees som ubeføiet. Skjøndt saaledes en simpel Frihedsberøvelses Character modificeres derved, at den Fornærmede allerede havde tabt Friheden, følger det dog ingenlunde heraf, at det samme maa antages om nogen Frihedsberøvelse, der har en særegen retsstridig Tendents; og hvad i Særdeleshed Bortførelsen angaaer, da er det klart, at den Fængslede ei nyder nogen mindre betryggende Beskyttelse for sin Kjønsfrihed end den, der opholder sig i et selvvalgt Hjem, samt at en af en Privat foretagen Bemægtigelse ei mindre berøver den Fængslede hiin Beskyttelse, ligesom den aldeles ikke taber Noget af sin Virkning til at bevæge hende til at underkaste sig Gjerningsmandens Villie derved, at hun dog ei havde nogen Ret til vilkaarligt at vælge sit Opholdssted.

*   *   *

Vi have saaledes seet, at Bortførelsen indeholder en Krænkelse af den qvindelige Kjønsfrihed, at den nødvendig maa være rettet enten paa Ægteskab eller naturligt Samleie, at det derimod, skjøndt det er det Almindelige, ikke er nødvendigt, at Qvinden skal være bragt i den Persons Magt, hvem hun agtes tvunget til at tilstaae Samleie eller Ægteskab, og at Bortførelsen derfor vel under særdeles Omstændigheder kan tænkes iværksat af en Qvinde; endelig have vi seet, at det ingenlunde er en Betingelse for Begrebets Anvendelighed, at Bemægtigelsen skal være skeet ved en Bortbringelse fra Hjemmet, idet den i Bortførelsen indeholdte Indskrænkning af Localfriheden ene og alene bliver at bestemme som en saadan, der indeholder et hensigtsmæssigt Middel til at bevæge Qvinden til Ægteskab eller Samleie.

Vi kunne herefter opstille vor Forbrydelses Begreb saaledes: at Bortførelsen er en hvilkensomhelst Bemægtigelse af en Qvindes Person, der indeholder et hensigtsmæssigt Middel til uden Anvendelse af uimodstaaelig Tvang at bevæge hende til det ved Handlingen tilsigtede Ægteskab eller naturlige Samleie.

Af det saaledes opstillede Begreb følger ogsaa Opløsningen af de endnu tilbagestaaende vigtige Spørgsmaal: om den her omhandlede Forbrydelse forudsætter nogen bestemt Alder hos Gjerningsmanden eller hos Qvinden, og om Bortførelsen alene kan begaaes mod uberygtede Qvinder, eller om og berygtede kunne være Objecter for denne Forbrydelse. Disse Spørgsmaals Besvarelse afhænger nemlig enten deraf, om Qvinden i disse Tilfælde er i Besiddelse af Kjønsfriheden, eller om Bemægtigelsen indeholder et hensigtsmæssigt Middel til dens Indskrænkning.

Herefter blive endnu et Par Controverspuncter at betragte, i hvilke Tvivlen dog ikke saa meget dreier sig om Tilstedeværelsen af noget af hine Momenter, men med Hensyn til hvilke det bliver at undersøge, hvorvidt Forbrydelsen, skjøndt alle dens Reqvisita ere tilstede, enten aldeles bortfalder eller dog undergaaer en væsentlig Modification derved, at enten Qvindens Localfrihed, eller hendes Kjønsfrihed, eller begge Dele i

Forhold til Gjerningsmanden er en retmæssig Indskrænkning undergivet.

Til en fuldstændig Indsigt i Bortførelsesforbrydelsens Væsen vil det efter Alt dette endnu være nødvendigt, ved denne, som ved andre Forbrydelser, nøie at bestemme, hvad der udkræves, for at Forbrydelsens Iværksættelse kan ansees begyndt, og hvad der udfordres, for at den kan ansees tilendebragt. Efter Besvarelsen af de herhen hørende Spørgsmaal staaer da kun Undersøgelsen om Forbrydelsens Paatale og Straf tilbage.

§ 4.

Om Bortførelsen forudsætter nogen bestemt Alder hos Gjerningsmanden eller den Bortførte.

Da Bortførelsen enten skeer for Ægteskabs eller Samleies Skyld, er det indlysende, at denne Forbrydelse hverken kan begaaes af eller mod Personer, der ei ere i Besiddelse af Kjønsegenskaberne. Det er derfor nu vor Opgave at undersøge, hvorvidt deres Tilstedeværelse er afhængig af en vis Alders Opnaaelse; hvorved vi dog foreløbig maae gjentage, hvad vi alt ovenfor have S. 114—115 bemærket, at vi ved Kjønsegenskaberne ingenlunde blot forstaae de Kjønsforskjellen hos Individerne begrundende physiske Egenskaber. Ligesom nemlig disse selv ei indskrænke sig til de i strengeste Forstand saakaldte Kjønsdele, men strække sig til Legemets Organisme i det Hele, saaledes er den hele Kjønsforskjel ligesaa væsentlig grundet paa intellectuelle og moralske Forskjelligheder i Mandens og Qvindens Natur som paa hine.

At det nyfødte Barn mangler disse Egenskaber, er utvivlsomt. Det er i physisk, intellectuel og moralsk Henseende intet virkeligt men kun et muligt Individuum. Det mangler al Selvstændighed og dermed Betingelserne til at opfylde sin Bestemmelse: Artens Forplantning, Virken i et bestemt Kald og i en sædelig Tingenes Orden; først successivt gjennem en Række af physiske, intellectuelle og moralske Forandringer, fremkommer det selvstændige Individ, udrustet med alle de det efter dets Art tilkommende Egenskaber.

Denne Individets Udviklingsproces er saavel med Hensyn til mange andre Puncter i Retsvidenskaben som med Hensyn til den Forbrydelse, der er Gjenstand for nærværende Afhandling, af største Vigtighed.

Vi ville nu nærmere betragte de forskjellige Perioder, Individet gjennemløber for at naae fuldkommen individuel Selvstændighed, saavel fra Physiologiens og Psychologiens som fra Retsvidenskabens Standpunkt[1]).

Barndomsperioden. Ved denne Periode forstaae vi ei blot den, der af Physiologerne i strengeste Forstand benævnes saaledes, og i hvilken det første Fundament for Individualiteten vindes, derved at Barnets umiddelbare Afhængighed af Moderen ophører, idet Tændernes Frembrud og en tilsvarende Udvikling af Fordøielsesredskaberne sætte det i Stand til at finde Næring i haardere Stoffer end Modermelken, idet det bliver i Stand til at staae og gaae og lidt efter lidt lærer at tale; det er ei blot denne Periode, der vedvarer til Tandvexlingen — omtrent det syvende Aar — vi indbefatte herunder, men ogsaa den efterfølgende indtil Pubertetsaarenes Begyndelse, de egentlige Drenge- og Pige-Aar. Den physiske Udvikling gaaer i denne Periode navnlig ud paa at forberede Kjønsudviklingen, idet den allerede existerende Forskjel mellem begge Kjøn væsentlig udpræger sig i Legemets Dannelse i det Hele, for at denne, naar Udviklingen af Kjønsdelene indtræder, ei skal modsætte samme nogen Hindring, medens de Forandringer, der foregaae med Kjønsdelene selv, ere i og for sig ubetydelige, egentlig kun forberedende, og ei forbundne ved nogen Opvaagnen af Driften. Ogsaa i intellectuel og moralsk Henseende er dette en Forberedelsesperiode. Barnet er i begge Henseender kun receptivt; det er endnu udelukket saavel fra Erkjendelse som fra Moralitet. Det maa først forberedes ved Underviisning og

---

[1]) Ved denne Udvikling i det Hele have vi benyttet: Mende, Handbuch der gerichtlichen Medicin, 4 Th. passim; Burdach, die Physiologie als Erfahrungswissenschaft, 3 Bd. Pag. 329 og 331; Rosenkranz, Psychologie, Pag. 54 ff.

Tugt; Barnet kan lære, men ikke studere, det kan være lydigt, men ikke dydigt.

Omtrent med Pigens 12te og Drengens 14de Aar begynder den hidtil overveiende Receptivitet at gaae over til Spontaneitet.

Legemets Udvikling antager en anden Character end i den foregaaende Periode. Nu er det Forandringerne i Udviklingen af de enkelte Dele, ved hvilket Legemet faaer Fasthed og sin eiendommelige Kjønscharacter, der først gaae for sig, hvorpaa Væxten da i Almindelighed endnu tager sit sidste Sving, før Udviklingen er aldeles fuldendt. Vi iagttage i denne Periode 2 Rækker af Forandringer i Legemet, den ene betræffende alle Legemets enkelte Dele med Undtagelse af Kjønsdelene, den anden disse selv, hvilke imidlertid staae i den nøieste Overeensstemmelse og i den fuldkomneste Vexelvirkning med hinanden. Derfor er og den fuldendte physiske Kjønsforskjellighed, og den fuldkomne Kjønsmodenhed kun et Resultat af begge Rækkers fuldkomne Udvikling.

Vel pleier man at sætte Kjønsmodenheden i Tilstedeværelsen af Avlekraften; altsaa tidligere, end vi her have antaget; thi med Sædbannelsen (hos Mandfolk) og Menstruationens Indtræden (hos Fruentimmer) er allerede Forplantningens Mulighed givet. Men tidlig Forplantning standser Legemets Væxt og nedbryder Sundheden; ved sin første Indtræden har Avlekraften endnu ikke sin fulde Energie; Frugtbarheden bliver derfor mindre, og Kraften udslukkes tidligere; Fosteret bliver svagt. — Evnen maa en Tid lang bestaae uden at udøves, for at den fuldkomment kan uddanne sig. Den virkelige Kjønsmodenhed kan først da siges at være indtraadt, naar Avlingens Functioner uden Skade for Individets Sundhed kunne fuldbyrdes saaledes, at dens Resultat kan blive et kraftigt, Arten fuldkomment repræsenterende Foster. Qvinden maa derfor, naar hun virkelig skal kunne siges moden, ei blot uden Skade kunne taale Samleiet, men tillige have den fornødne Kraft til at udholde Svangerskabets og — naturligviis afseet fra alle sygelige Abnormiteter — Nedkomstens Besværligheder, samt til at opamme Barnet. Over-

hoved maae hos begge Kjøn samtlige Legemets Dele være fuldkomment udviklede, Individerne maae være udvoxne. Vi maae derfor høiligen bifalde, at nogle Physiologer skjelne mellem Pubertet og Nubilitet[1]).

I intellectuel Henseende iagttage vi en lignende Udvikling hos Individet. Der indtræder en Periode, i hvilken Individet afgjort ikke længer er Barn og begynder at udvikle sig til Modenhed; i hvilken det begynder, ei længere blot med Flid at modtage Underviisning, men ogsaa selv at interessere sig for Ideer; i hvilken det allerede kan stræbe efter Dannelse; i hvilken alle Sjæleevner stykkeviis og uden bestemt Orden hurtigere eller langsommere udvikle sig, og i hvilken ogsaa alle de Kræfter, som nogensinde skulle blive Individets Eiendom, maae begynde at spire frem.

Med Hensyn til det Moralske gaaer det ligedan. Den Lov for sine Handlinger, Barnet forhen kun kjendte som sine Forældres Villie, opdager det lidt efter lidt i sin egen Bevidsthed; men ogsaa her skeer Udviklingen stykkeviis, de moralske Forestillinger opstaae ikke alene paa een Gang; de ere i Begyndelsen ubestemte, forvirrede, ufuldstændige, men lidt efter lidt tage de til i Bestemthed, Klarhed og Fuldstændighed. Saaledes finde vi da, omtrent paa samme Tid som Legemets Udvikling er tilendebragt, Individet ligeledes fuldstændigt udviklet i intellectuel og moralsk Henseende, Individualiteten er ogsaa i disse

---

[1]) Cfr. Mende, Handbuch der gerichtlichen Medicin, Th. 4 passim, og Burdach, die Physiologie als Erfahrungswissenschaft Pag. 329 og 331. Denne Forfatter ansætter Pubertetens Indtræden i Almindelighed hos Mandfolk mellem det 16de og 18de Aar, hos Fruentimmer mellem det 14de og 16de. Nubiliteten antager han at indtræde hos Mandfolk i Almindelighed i det 24de Aar, hos Fruentimmer i det 20de; hvorved det dog maa bemærkes, at han ved Fastsættelsen af denne Alderstermin tillige tager Hensyn til Sjælens Modenhed, hvilken han sætter et Aar efter, at Individet er udvoxet. Mende derimod, der ei følger Burdachs Terminologie, men ved Pubertet forstaaer den fuldkomne Modenhed, antager en tidligere Aldersgrændse som almindelig, nemlig hos Mandfolk det 20de og hos Fruentimmer det 18de Aar. I vort nordligere Clima turde disse Terminer maaskee indtræde noget silldigere.

Retninger fuldkomment udpræget; det er selvstændigt, er hvad det kan blive, og kan nu indtage sin Plads i Verden og virke for sit Kald.

Parallelen med den physiske Udvikling lader sig endnu nærmere gjennemføre. I Barndomsperioden ere Opdragelsen og Underviisningen nærmest rettede hen paa at tilveiebringe et almindeligt Grundlag, og den er ei væsentlig forskjellig hos Drenge og Piger; Forskjellen støtter sig desuden ikke saa meget paa, hvad der for Øieblikket i og for sig kunde være skikket til at fremme den for deres Alder passende Udvikling, som paa Hensynet til deres fremtidige Bestemmelse. Begges Udvikling er væsentlig en almindelig menneskelig. Men saasnart Barndomsalderen er tilbagelagt, iagttage vi en dobbelt Udviklingsrække, een af de Egenskaber, der kunne siges fortrinsviis at være almindelig menneskelige, een af dem, som især begrunde Forskjellen mellem Mand og Qvinde, og denne sidste er netop den meest iøinefaldende, skjøndt derfor ingenlunde vigtigere end hiin. Ynglingen beskjæftiger sig bestandig i sin Phantasie med de universelle Interesser, maaler Verden efter sit Ideal, og udkaster Planer til at reformere den; Pigen er beskjæftiget med sig selv som tilkommende Huusmoder. Ærens Følelse udvikler sig hos dem Begge, men paa forskjellig Maade; hos ham concentrerer den sig i Følelsen for uplettet Redelighed, hos hende for uplettet Kydskhed. Men begge Rækker ere, skjøndt de danne et Modsætningsforhold, ei absolut forskjellige, der er Intet almeenmenneskeligt i Individet, der ei paa en bestemt Maade er modificeret ved det Kjøn, hvortil han henhører, Intet for hans Kjøn Eiendommeligt, der ei indeholder det Almeenmenneskelige. Begge Rækker staae ogsaa i den nøieste Vexelvirkning med hinanden; den enes fuldkomne Udvikling er ei mulig uden den andens.

Ogsaa her iagttage vi et Tidspunct, i hvilket Udviklingen er skredet saavidt frem, at alle Sjælens Evner — naturligviis abstraheret fra mulige Abnormiteter — allerede ere tilstede hos Individet, og at man ei kan frakjende det en vis Selvstændighed, men i hvilken Udviklingen dog endnu ei kan siges at være aldeles tilendebragt, fordi den endnu mangler Harmonie, ligesom

den endnu i Særdeleshed saavel i det Enkelte som i det Hele taget ei har consolideret sig. Individet mangler da endnu til fuldkommen Selvstændighed: Fasthed, og vi kunne derfor ogsaa her skjelne mellem en ufuldkommen og en fuldkommen Modenhed.

I juridisk Henseende ere disse forskjellige Stadier af væsentlig Betydning. Barnets fuldkomne Mangel af Selvstændighed, og navnlig af den moralske, underkaster det med Rette Fædrenemagten eller i dennes Sted det egentlige Værgemaal; ja dette er ikke blot Noget, det er pligtigt at taale, men det undergives meget mere en saadan Myndighed paa Grund af dets egen Ret. Barnets hjælpeløse Forfatning, dets Trang til at opfostres og opdrages til en saadan Modenhed, hvoraf dets fuldkomne Retshabilitet er betinget, i Forbindelse med den uomtvistelig allerede tilstedeværende almindelige Menneskeret, give det, saafremt det er Medlem af et retligt Samfund, en Ret mod dette til at erholde den fornødne Underholdning og Opdragelse. Staten, mod hvem, under Forudsætning af dens Tilværelse, denne Ret saaledes haves, erkjender imidlertid med Føie Gyldigheden af de foruden den bestaaende objective sædeligt Forhold, og betragter derfor, naar Barnet har Forældre, der ere i Stand til at opholde og opdrage det, disse som nærmest berettigede og forpligtede til positivt at virke til hiin Udvikling; i Mangel af Forældre maa den overdrage enkelte Borgere (Værger) dette Hverv; og iøvrigt bliver det alle Borgeres Pligt ei at indvirke paa Barnet paa nogen Maade, der kunde være til Hinder for dets normale Udvikling. Den blot begyndende Udvikling til Selvstændighed kan, deels paa Grund af at de moralske Evner og Begreber udvikle sig stykkeviis og altsaa eensidigt, deels fordi den opvaagnende moralske Frihed ofte i mange Maader bindes ved sygelige Affectationer, ei gjøre nogen Forandring heri. Derimod maa Fædrenemagten og det egentlige Værgemaal allerede ophøre med den ufuldkomne Modenheds Indtræden. Man kan da ei frakjende Individet Evnen til at skjelne mellem Godt og Ondt, Ret og Uret, Skadeligt og Gavnligt, og det er derfor uretfærdigt aldeles at undergive den, der er i Stand til at fælde en rigtig Dom

over sine Handlinger, Andres Vilkaarlighed og berøve ham den naturlige Frihed til selv at bestemme sig. Men paa den anden Side bør han, da han endnu mangler den almindelige Fasthed og dermed fuldkommen Selvstændighed, ei heller have den fulde Frihed eller den dermed følgende Ansvarlighed. Det er Ret, at han endnu underkastes et Tilsyn, enten af de Samme, hvis uindskrænkede Raadighed han forhen var undergivet, eller, efter Omstændighederne, af andre dertil qvalificerede Personer. Hvorledes dette Tilsyn nærmere bør være anordnet, hører det ei herhen videre at udvikle; kun maa det være baseret paa den Erkjendelse, at det nu er Personen selv, der skal handle, og at Andre vel skulle sættes i Stand til at forhindre Misbrug af de ham tilkommende Rettigheder, men ei i noget Tilfælde til — uden dertil af ham at være befuldmægtigede — at handle paa hans Vegne, eller at tvinge ham til nogen bestemt Brug af sine Rettigheder. Det er saaledes fuldkomment grundet i Forholdenes Natur, naar de positive Love lade en saakaldet Mindreaarighedsperiode indtræde efter Umyndighedens Ophør[1]).

---

[1]) Derimod er det neppe tilstrækkelig begrundet, naar vor Lovgivning i denne Henseende gjør Forskjel med Hensyn til Raadigheden over Personen og Formuen. Før den fuldkomne Modenheds Indtræden burde Ingen i nogen Henseende aldeles være sin egen Herre. Ei heller kan det billiges, at Piger, uden Hensyn til Alderen, mangle al Raadighed over deres Gods, hvorimod det vel turde være overeensstemmende med den qvindelige Naturs Eiendommelighed, ikke at tilstaae dem en ligesaa uindskrænket Raadighed over deres Person og Formue som Mændene; fuldkommen Selvstændighed opnaaer Qvinden først i Ægteskabet; dette er hendes Emancipation. Det i Texten Anførte synes ligeledes tilstrækkeligt til at godtgjøre, at den criminelle Lavalder ei burde indtræde saa tidligt, som det endnu almindeligt, og navnlig hos os er fastsat. Den fulde criminelle Tilregnelighed burde vistnok ikke ubetinget indtræde før den fuldkomne Modenheds Periode. Vi indrømme iøvrigt, at det Ovenanførte ikke er tilstrækkeligt til Besvarelsen af de forskjellige ei ibet vanskelige Spørgsmaal om Kjønnets og Alderens Indflydelse paa den criminelle Tilregnelighed, men troe derhos, at det tilfulde viser Ønskeligheden af en saavel med Sagens Natur som indbyrdes mere overeensstemmende Fastsættelse af Aldersterminerne saavel i civil som især i criminel Henseende.

Efter denne Fremstilling af Menneskets Udvikling til Modenhed i Almindelighed og Kjønsmodenhed i Særdeleshed, skulle vi nu nærmere betragte de to Spørgsmaal, vi i Begyndelsen af denne Paragraph have fremsat, nemlig hvorvidt Manden maa være udviklet, for at kunne gjøre sig skyldig i Bortførelsesforbrydelsen, og ligeledes, hvorvidt Qvinden i denne Henseende maa være kommet, for at denne Forbrydelse kan begaaes mod hende.

Vi betragte nu det første af hine Spørgsmaal.

Da Bortførelsen er en Forbrydelse mod Qvindens Kjønsfrihed, og det altsaa ved Spørgsmaalet om Bortførelsens Mulighed alene kommer an paa, om Betingelserne, for at hiin Ret kan krænkes, ere tilstede, kunde det, da det er afgjort, at enkelte Sexualfunctioner kunne udøves af Personer, der endnu ikke have naaet Puberteten, og at navnlig Mandspersoner, der ikke ere altfor langt borte fra denne, kunne perficere Alt, hvad der udfordres til et Samleie, med Undtagelse af emissio seminis, synes, at blot en saadan Grad af Udvikling, og ikke Pubertet, maatte fordres af den, der skulde kunne ansees skyldig i Bortførelse. Herved maa dog for det Første bemærkes, at Bortførelsens Forbrydelse, naar det af Mandspersonens hele ydre Habitus var klart, at han endnu ikke havde naaet Puberteten, allerede af den Grund ikke kunde antages, at den af en saadan Person iværksatte Bemægtigelse ikke kan ansees som noget i Almindelighed hensigtsmæssigt Middel til at bevæge Qvinden enten til Samleie eller til Ægteskab. Er Pubertetens Mangel ikke iøinefaldende, da bortfalder vel hiin Grund til at nægte Bortførelsesbegrebets Anvendelse, men vi tvivle desuagtet høiligen paa, at noget andet Resultat kan antages.

Det er Samleiets Betydning, at være Forplantning af Arten[1]); derved bliver det, navnlig for Qvinden, den betydningsfuldeste Handling, og derfor indeholder Tvangen dertil —

[1]) Samleiet er vel ikke blot at betragte som Artens Forplantning, men tillige som den inderligste Kjærligheds og Fortrolligheds Act, det er begge Dele i uadskillelig Forening; og just fordi det er Forplantning, maa det være Kjærligheden forbeholdt. Var Samleiet kun en for Legemets Sund-

endog aldeles afseet fra dets mulige Følger — en saa enorm Retskrænkelse. Denne Betydning mangler det af en Umoden celebrerede Samleie; det er derfor intet sandt Samleie, og den Umodne, der tiltvinger sig det, gjør sig skyldig i en grov og høist krænkende Fornærmelse, men ikke i Voldtægt, vel i en Krænkelse af Kjønsfriheden, men ei af dennes fornemste Yttring, der netop har hiin betydningsfulde Act til Gjenstand og mod hvilken Bortførelses-Forbrydelsen strider. En saadan Handling kan ikke sammmenlignes med et virkeligt Samleie, der ikke har havt Besvangrelse til Følge, eller endog blot med et Forsøg, ved hvilket coitus blev afbrudt, før det kom til emissio seminis. I begge disse Tilfælde kan det, der blev foretaget, skjøndt det deels blev uden Virkning, deels ikke blev fort til Ende, ei henføres under noget andet Begreb end Forplantningens. Det er en væsentlig Forskjel, om Noget aldeles ikke kan henføres under et vist Begreb, eller om det kun er en uadæqvat Manifestation af det.

Af den samme Grund, hvortil endnu kommer en tilsvarende intellectuel og moralsk Udygtighed, kan, om endog den kirkelige eller borgerlige Form er tilstede, et virkeligt Ægteskab ei indgaaes af en umoden Mandsperson. Hvad der i saadant Øiemed maatte være foretaget, vilde i juridisk Henseende være en Nullitet.

Af det Anførte synes det os at fremgaae, at en af en umoden Mandsperson foretagen Bemægtigelse af en Qvinde, der er skeet i den Hensigt derved at formaae hende til et Qvasi-Samleie eller Qvasi-Ægteskab, har en fra Bortførelsen væsentlig forskjellig Tendents, altsaa ikke er Bortførelse; men det forstaaer sig af sig selv, at Handlingen gaaer over til Bortførelse, naar Qvinden bliver i Mandens Magt, indtil han har naaet Puberteten. Thi da den, der blot har naaet denne Grad af Udvikling, saavel kan celebrere et virkeligt Samleie, som indgaae et virkeligt Ægteskab,

---

ved gavnlig Tilfredsstillelse af en Drift, kunde det ei indsees, hvorfor det ei retteligen kan fuldbyrdes af enhver Mand med enhver Qvinde i Fleng; Moralen kunde da kun byde Maadehold i Nydelsen.

kan det ei betvivles, at Bortførelsens Begreb hos Gjerningsmanden kun forudsætter Pubertet og ikke Nubilitet.

Vi gaae nu over til det andet Spørgsmaal: hvilken Grad af Udvikling, Qvinden maa have naaet, for at være Gjenstand for Bortførelse. Det er i denne Henseende af den forudskikkede Fremstilling klart, at man ingenlunde, som mange Criminalister have meent, kan antage, at denne Forbrydelse kan begaaes mod Børn, da disse, som de overhoved i Almindelighed ikke kunne siges at være frie, i Særdeleshed ikke kunne siges at være i Besiddelse af en Frihed til at disponere over Egenskaber, der endnu ikke ere tilstede hos dem. Bemægtigelsen af Børn i den umiddelbare Hensigt at misbruge dem til Utugt (om umiddelbart efter Bemægtigelsen at ægte dem, kan der naturligviis ikke være Tale), maa betragtes fra et eiendommeligt Synspunkt. Den Erkjendelse, at Barnet vel er Retssubject, da det er i Besiddelse af Retsdygtighedens almindelige Fundament: menneskelig Natur, men at denne endnu kun uudviklet er tilstede, medfører det Særegne i Barnets retlige Forfatning, at der i Stedet for de Rettigheder, som det af Mangel paa Modenhed endnu ikke kan have, træder en Ret til Sikkerhed mod de Handlinger, ved hvilke det ganske eller tildeels vilde blive sat ud af Stand til at opnaae hiin Udvikling. At Barnet muligen har samtykket i slige Handlinger, er aldeles ligegyldigt; thi Barnet er ikke i Stand til at give noget virkeligt Samtykke, da det ei kjender dets Indhold. En saadan Handling strider derfor ligefuldt mod dets egen Ret, og ei blot mod de Personers, hvis Myndighed det er undergivet. Blandt de Forbrydelser, der kunne begaaes mod Børn, hører aabenbart deres Misbrug til Utugt til de allergroveste, paa Grund af dens fordærvelige Virkninger for Børnenes physiske, intellectuelle og moralske Udvikling. At Barnet mulig allerede i Forveien er fordærvet, forandrer ikke Hovedsynspunktet; ethvert Barn maa nemlig betragtes som forbederligt, og vel at mærke, ei som den voxne Synder ved Omvendelse, men ved hensigtsmæssig Veiledning. Den, der misbruger et allerede fordærvet Barn, fortsætter det allerede begyndte Værk, og bliver selv skyldig i samme Forbrydelse, skjøndt i noget ringere Grad,

end om det i Forveien havde været uforda̧rvet. Et lignende Synspunkt maa og gjælde for det Tilfælde, Henke har udhævet[1]), i hvilket Ransmanden antages blot foreløbig at have bemægtiget sig Barnet, for senere, naar det er blevet mandbart, at forføre det, og, vi tilføie, ogsaa for det, hvor En har bemægtiget sig et Barn, for ved den Magt, han derved vil være i Stand til at erhverve sig over dets Gemyt, at sikkre sig dets Samtykke til Ægteskab i en modnere Alder. At intet af disse Tilfælde kan henføres under Bortførelsens Forbrydelse, følger allerede deraf, at i dem begge Bemægtigelsen selv ei vil indeholde Motivet for den Bortrøvede til at føie sig i Ransmandens Villie, men kun blive det Middel, hvorved han vil sættes i Stand til paa anden Maade at bestemme den Paagjældendes Beslutning. For Øieblikket finder ingen Indskrænkning i Kjønsfriheden Sted; om en saadan senere vil indtræde, beroer paa Omstændigheder, der ere Rovet aldeles uvedkommende. Begge disse Tilfælde adskille sig derved fra det foregaaende, at der her ei foretages nogen for den physiske Udvikling farlig Handling, ligesom de ei heller indeholde nogen Forbrydelse mod de intellectuelle Kræfter; men de frembyde derhos en væsentlig Overeensstemmelse. I det første af disse 2 Tilfælde, det hvor En har bemægtiget sig et Pigebarn, for senere at forføre hende, er der en Handling, der paa den meest forstyrrende Maade indvirker paa Barnets moralske Udvikling. Børn kunne vel, som vi ovenfor have bemærket, ei være dydige, og man kan in specie ei tillægge dem Kydskhedens Dyd. Endnu ubekjendte med Kjønsdriftens Sollicitationer, som uden Forestilling om dens Formaal, kunne de naturligviis ei være i Besiddelse af det først ved Sollicitationernes Tilstedeværelse tænkelige dydige Sindelag. Der er saaledes vel ingen Dyd, der hos dem kan undergraves; men receptive som de ere for de Voxnes Paavirkning, kunne de forberedes til fremtidig Dyd eller Last. Det er ei vanskeligt for den, der har et Barn i sin Magt, at fordærve det, f. Ex. ved at fremskynde Kjønsdriftens Opvaagnen før Tiden, ved at bi-

---

[1]) Handbuch, 2, Pag. 174.

bringe det urigtige Forestillinger om dens Betydning og om hvad der med Hensyn til dens Tilfredsstillelse er Ret eller Uret, eller og blot ved at give de i Begyndelsen altid uklare og forvirrede Forestillinger herom en skjæv Retning. Fra denne Side maa den af Henke anførte Forbrydelse betragtes, nemlig som et Forsøg til at fordærve Barnet. I det andet Tilfælde er det vel ei Gjerningsmandens Hensigt at fordærve Pigen i dette Ords almindelige Betydning. Han vil tvertimod i Almindelighed søge at opdrage hende til en vis Art af Kydskhed — som man er altfor tilbøielig til at ansee for denne Dyds Sum —, han vil drage Omsorg for, at hun ei underkastes den sandselige Lysts Herredømme. Men, hvad han ligeledes vil sørge for, er at hun aldrig — i det Mindste ei før det er for silde — kommer til den rette Indsigt af denne Drifts Betydning; han vil klogeligen vide at benytte den hengivne og tillidsfulde Velvillie, unge Piger pleie at føle for deres Lærere og Opdragere, naar disse behandle dem vel, og hvilken de saa let af Mangel paa Erfaring identificere med den opvaagnende Kjønsdrifts dunkle Anelser og uforstaaede Fornemmelser; ja om han endog blot sørger for, at Pigen ei kommer til Klarhed om deres Betydning og over deres Sammenhæng med hendes Bestemmelse, vil han bevirke, at hun aldrig kommer til tydelig Bevidsthed om sin Ret til frit at vælge sin Ægtefælle. Begge disse Tilfælde have saaledes det tilfælles, at de ei gaae ud paa en Indskrænkning af en allerede existerende Kjønsfrihed, men paa at forhindre, at Qvinden nogensinde skal komme i Besiddelse af denne hende som Qvinde tilkommende Frihed. Men ei nok, at de blive at henføre under det samme almindelige Begreb, Graden af deres Strafværdighed er ei heller saa særdeles forskjellig. Man kan ei sige den, som bemægtiger sig en Qvinde, for paa den angivne Maade at opdrage hende til sin Ægtefælle, aldeles fri for at fordærve hende. Et Ægteskab med en Person, man ikke elsker, er ingen sædelig Forbindelse. Følgerne for Qvinden ere i Almindelighed og høist fordærvelige: hun bedrages ei alene for den Lykke, hun muligen kunde have fundet i et Ægteskab, stiftet efter et virkelig frit Valg, men hendes Ægteskab vil og i Al-

mindelighed blive ulykkeligt, og hendes Velfærd saaledes ei mindre forspildes, end ved Tabet af Kjønsæren. Ogsaa vil Forskjellen mellem Forbrydernes subjective Skyld i Almindelighed ved nærmere Randsagning ei findes mærkelig, da det ei let kan tænkes, at Nogen skulde bemægtige sig et Barn, for senere at ægte det, uden af extraordinære og navnlig nederdrægtige Motiver.

Paa Grund af Individernes gradvise Udvikling kunde det vel synes, som om det angivne Synspunkt maatte blive mindre anvendeligt, jo mere Pigen nærmede sig Puberteten. De samtidigt med den begyndende Kjønsudvikling opvaagnende Forestillinger om dens Betydning kunne imidlertid paa Grund af deres Mangel paa Klarhed ei medføre nogen væsentlig Forandring, naar der er Spørgsmaal om, hvorvidt der kan tillægges dem nogen selvstændig Kraft til at modstaae Andres fordærvelige Paavirkning; tvertimod ville netop den vaagnende Drifts uvante Sollicitationer understøtte Forbryderen, saa at vi maae holde for, at hiint Synspunkt bliver anvendeligt paa alle dem, der ei have naaet Puberteten. Dog forstaaer det sig af sig selv, at der, hvor Nogen havde bemægtiget sig en umoden Pige, umiddelbart i den Hensigt at misbruge hende til Utugt, ved Bestemmelsen af Straffens Grad maatte tages Hensyn til den mulig mindre Grad af Farlighed, det tilsigtede Samleie paa Grund af hendes videre fremskredne Udvikling maatte antages at have for hendes Sundhed, ligesom det og paa lignende Maade maatte komme i Betragtning, at hun var Puberteten saa nær, at Forestillingerne om Kjønsforholdene allerede kunde antages at afgive nogen, om og kun en ringe Modvirkning mod fordærvelig Paavirkning udenfra. Hovedsynspunktet maa imidlertid — ligesom Individet, den gradvise Udvikling uagtet, i hele denne Tid vedbliver at være Fædrenemagten og det egentlige Værgemaal undergivet — vedblive at være det samme, indtil Puberteten er indtraadt.

Før samtlige Kjønsegenskaber virkelig ere tilstede, før Pubertetens, eller, hvad der er det Samme, før Mindreaarighedens Indtræden, kan der ei være Tale om Bortførelse; men fra dette Tidspunkt maa sikkert og dens Mulighed indrømmes.

Alle de physiske og moralske Egenskaber, der ere Kjønsfrihedens Objecter, ere da ikke alene tilstede hos Qvinden, men hun er — som overhoved den Mindreaarige selv er i sine Rettigheders Besiddelse og selv udøver dem, blot at han heri er et Tilsyn undergivet — ogsaa virkelig i Besiddelse af dem, og dermed og af Friheden til at disponere over den. Enhver moden Qvinde har — abstraheret fra mulige i den foregaaende Udvikling begrundede Abnormiteter — efter Erfaringens Vidnesbyrd allerede en bestemt Forestilling om, at Kjønsforskjellen mellem Qvinde og Mand ei bestaaer i enkelte uvæsentlige Forskjelligheder, men vedrører begges hele legemlige og sjælelige Constitution, og derfor anviser enhver sin afgrændsede Virkekreds, en bestemt Følelse om den qvindelige Ære og Vigtigheden af dens uplettede Vedligeholdelse; hun føler sig med eet Ord ei blot som Menneske, men som Qvinde. Derfor kan ogsaa den af en Mand iværksatte Bemægtigelse hos hende virke paa den ovenfor udviklede Maade som en virkelig Indskrænkning i Kjønsfriheden.

Men ligesom der paa Grund af det Ufuldstændige i Børns Retshabilitet i Stedet for de det fuldkomment udviklede Individ tilkommende Rettigheder, som disse endnu mangle, træder en Ret til Sikkerhed mod alle de Paavirkninger, der virke forstyrrende paa den normale, physiske, intellectuelle og moralske Udvikling, hvoraf den fuldkomne Retshabilitet er betinget, saaledes kan ei heller den i Mangelen af Fasthed grundede Indskrænkning i Habiliteten være uden en tilsvarende Virkning. Saalænge Individet paa Grund af almindelige i den menneskelige Natur grundede Aarsager, uagtet man iøvrigt ei kan frakjende det Evne til at skjelne mellem Godt og Ondt, Ret og Uret, Skadeligt og Uskadeligt, ei besidder en saadan Grad af Fasthed til at modstaae skadelig Paavirkning, at det kan anbetroes det aldeles selvstændigt at paadrage sig retsgyldige Forpligtelser, saalænge de af det begaaede Lovovertrædelser af samme Grund ei fuldkomment kunne tilregnes det: saalænge maa det og have en Ret til at sikkres mod dem, der ville benytte sig af hiin Mangel paa Fasthed til at forlede det til Handlinger, der ere fordærvelige for Sjæl og Legeme, for dets timelige og evige

Velfærd. Derfor er Anvendelsen af Forførelseskunster mod Mindreaarige for at bevæge dem til at give deres Samtykke til en vis bestemt Handling, de ei kunde eller burde ville, identisk med compulsiv Tvang. Den Mindreaarige var først ei villig, men blev bragt til at give sit Samtykke ved Anvendelsen af Midler, som han, efter sit Udviklingstrin, endnu ei antages at have den fornødne Kraft til at modstaae; den Handling, hvortil han blev forført, var saaledes ikke fri, det var en uvillig Handling (actio invita). Den fortsatte, planmæssige Anvendelse af Forførelseskunster ikke til en enkelt Handling, men til Laster og Forbrydelser overhoved, eller til en bestemt Art af Forbrydelser eller en enkelt Last, bliver af den samme Grund at betragte fra et lignende Synspunkt som Børns Fordærvelse; dog bliver Strafbarhedens Grad her ringere, da de Mindreaarige dog ei mangle al Evne til Modstand eller al Tilregnelighed. Derimod kan, da det Ufuldstændige i de Mindreaariges Retshabilitet ei er grundet i Mangelen af Evne til at skjelne mellem Godt og Ondt, Ret og Uret, det alene, at Nogen hos en Mindreaarig først har fremkaldt Forsættet til en syndig eller strafværdig Handling, ei medføre hiint Synspunkts Indtræden; men en saadan Handling bliver kun strafværdig i Medfør af Reglerne om den psychologiske Aarsags Strafbarhed, altsaa kun, forsaavidt det var en virkelig Forbrydelse, hvortil han bevægede den Mindreaarige; og hans Skyld bliver da ei at betragte som en Brøde mod den Mindreaarige, men som en Deelagtighed i den Forbrydelse, hvortil han bevægede denne.

De her udviklede Sætninger ere af særdeles Betydning med Hensyn til den Forbrydelse, hvorom vi her handle. Af dem følger det nemlig deels, at Handlinger, som udøvede mod myndige Qvinder utvivlsomt vilde constituere en Bortførelse, i mange Tilfælde antage en anden Characteer, deels at paa den anden Side Handlinger, som ellers ei vilde blive at henføre under Begrebet, naar de ere udøvede mod Mindreaarige, constituere en Bortførelse.

Hvad nu det første Punkt angaaer, saa maae vi tilbagekalde i Erindringen, at den Bemægtigelse, ved hvilken Bort-

førelsen iværksættes, ingenlunde indeholder nogen uimodstaaelig Tvang, men at den meget mere i de fleste Tilfælde maa tænkes understøttet af andre Midler, der dog ei heller indeholde saadan Tvang eller i og for sig constituere særegne Forbrydelser, af Bønner, Overtalelser, med eet Ord af Forførelseskunster. Men anvendes disse i hine Tilfælde ei strafbare Midler mod en mindreaarig Qvinde, da constituere de efter det nysanførte compulsiv Tvang, og har Nogen derved søgt at bevæge hende til Samleie eller Ægteskab, bliver der Spørgsmaal om Voldtægtsbegrebet eller det dermed beslægtede Begreb af aftvunget Ægteskab. Derfor bliver, naar Nogen havde bemægtiget sig en mindreaarig Qvindes Person i den for Borrførelsen eiendommelige Hensigt og derhos anvendt hine Midler for at bevæge hende til at være ham til Villie, dette Tilfælde ganske at bedømme paa samme Maade, som om Trusler, Mishandlinger eller anden Vold havde været forbundne med en mod en myndig Qvinde iværksat Bemægtigelse. Det maatte nemlig da vel tages i Betragtning, om hine utilladelige Midler, enten alene eller i Forbindelse med Bemægtigelsen, magtte ansees som uimodstaaelig Tvang ɔ: en saadan Tvang, som, om den end ei er absolut, kun under Forudsætning af en usædvanlig moralsk Kraft kan modstaaes. Da vilde Forbrydelsen nemlig være Voldtægt eller direct Tvang til Ægteskab, der endog, saafremt hine Midler alene constituerede en uimodstaaelig Tvang, vilde concurrere med den udøvede Frihedsberøvelse. Vare imidlertid hine Midler ei af saadan Beskaffenhed, at den udøvede Tvang maatte ansees som uimodstaaelig, laae den udøvede Tvang væsentlig i Bemægtigelsen, og våre hine Midler kun af underordnet Betydning: da maatte en Bortførelse antages.

Vi maae endnu i denne Henseende tillade os følgende Bemærkning. Vi have vel i det Foregaaende i Almindelighed antaget, at den, der uden Anvendelse af Forførelseskunster blot bevæger en mindreaarig Person til en umoralsk eller forbrydersk Handling, ei begaaer nogen Forbrydelse mod denne, men kun kan ansees som psychologisk Aarsag, og ligeledes at enhver Qvinde, der har naaet Puberteten, maa antages at være sig

Kjønsforskjellen mellem Mand og Qvinde bevidst, samt, saafremt hun er ufordærvet, at have en tydelig Forestilling om den qvindelige Ære og Vigtigheden af at vedligeholde den uplettet. Men af denne almindelige Bevidsthed om Kjønsforskjellen følger ingenlunde, at hun skulde have nogen nærmere Kundskab om de enkelte Data, der begrunde Forskjelligheden og allermindst om Kjønsfunctionerne selv. Tvertimod ville ganske unge, skjøndt mandbare Qvinder, paa Grund af det Slør, en omhyggelig Opdragelse i Almindelighed af Grunde, der i det Mindste ei ligefrem kunne misbilliges, pleier at kaste over det Nærmere ved hine Forhold, saare ofte være aldeles uvidende herom; og det er ei sjeldent skeet, at slige unge Qvinder, uden at ane hvad der blev foretaget med dem, ere blevne misbrugt til Utugt[1]). I saadant et Tilfælde vilde Gjerningsmanden ingenlunde være at betragte som blot psychologisk Aarsag — og altsaa være straffri — men den begaaede Handling maatte ansees som en Voldtægtsforbrydelse[2]), og var en Bemægtigelse af Qvindens Person gaaet i Forveien, vilde det deri indeholdte ulovlige Fangenskab eller Menneskerov concurrere med Voldtægtsforbrydelsen.

Det sees nu og, at en Bortførelse kan finde Sted, naar en mindreaarig Qvinde ved Forførelseskunster er blevet bevæget til at løbe bort med en Mand.

Heri indeholdes nemlig for det Første det Moment af Bortførelsesforbrydelsen, som vi savne, naar fuldmyndige Qvinder ved Anvendelsen af saadanne Midler ere bragte til at følge, Local-

---

[1]) Cfr. Mende 4 Th. Pag. 477. Denne Forfatters Lære om Voldtægtsbegrebet fortjener overhoved Opmærksomhed.

[2]) Derved bliver Handlingen dog ei sat paa lige Fod med Samleie med en Umoden; thi denne Forbrydelses criminelle Indhold er, som vi ovenfor have bemærket, dens Farlighed for de Misbrugtes Sundhed, intellectuelle og moralske Kræfter, medens Kjønsfrihedens Krænkelse er Voldtægtsforbrydelsens specifike Moment. Samleie med en Umoden kan langt bedre sammenstilles med aftvungen unaturlig Vellyst end med Voldtægt.

Iøvrigt vil det sees af det Ovenstaaende, at vi henføre det saakaldte stuprum nec violentum nec voluntarium under Voldtægtsbegrebet.

frihedens Krænkelse. Dog maa det herved bemærkes, at det her, ligesaalidet som en hvilkensomhelst Trusel med et nok saa ubetydeligt Onde eller enhver ringe Voldsgjerning vilde medføre Antagelsen af en voldelig Bemægtigelse, ei er tilstrækkeligt, at overhoved Forførelseskunster ere blevne anvendte, men at de maae være anvendte i en saadan Grad, at en alvorlig Modstand derved kan antages overvunden.

Det indsees fremdeles, at denne saaledes iværksatte Frihedsberøvelse ei mindre egner sig til at indskrænke Kjønsfriheden, end den, hvori intet saadant (blot tilsynneladende frit) Samtykke er givet. Thi om end Gjerningsmanden ingenlunde er tilsinds at anvende nogen egentlig voldsom Tvang for at tilbageholde hende, naar hun senere maatte fortryde at have fulgt ham, saa gjælder her ikke blot hvad vi ovenfor med Hensyn til den ved Bedragerie iværksatte Bortførelse have anført, men det maa ogsaa vel bemærkes, deels, at Gjerningsmanden her kan anvende de samme Midler til at tilbageholde hende hos sig, som han anvendte for at bringe hende til at følge sig, deels, at det langt mindre staaer i den afhængige end i den uafhængige Qvindes Magt efter eget Tykke at vende tilbage til sit forrige Hjem, da det deels ei er afgjort, at hendes Forældre eller Curator atter ville modtage hende, og hun deels ei uden Grund kan befrygte saavel dette som en Gjenforening med dem.

Det er imidlertid langtfra, at ethvert Tilfælde, hvori Nogen i løsagtig eller paa Ægteskab rettet Hensigt har forført en mindreaarig Qvinde til at følge sig, constituerer en Bortførelse. Dertil udfordres, at hendes Kjønsfrihed maa lide en Indskrænkning derved, at hun har givet sig i Mandens Magt, og at Indskrænkningen af hiin Frihed netop væsentlig maa grunde sig paa hiin Omstændighed, og ei paa en enten ved andre Midler alene eller ved disse i Forbindelse med Bortbringelsen tilveiebragt uimodstaaelig Tvang. Hun maa altsaa ikke i Forveien have været villig til det attraaede Samleie eller Ægteskab, og ei heller ved uimodstaaelige Forførelseskunster være bevæget til at indvillige deri.

Hvad nu dette sidste angaaer, saa vil, da det næsten ei er

Kjønsforskjellen mellem Mand og Qvinde bevidst, samt, saafremt hun er ufordærvet, at have en tydelig Forestilling om den qvindelige Ære og Vigtigheden af at vedligeholde den uplettet. Men af denne almindelige Bevidsthed om Kjønsforskjellen følger ingenlunde, at hun skulde have nogen nærmere Kundskab om de enkelte Data, der begrunde Forskjelligheden og allermindst om Kjønsfunctionerne selv. Tvertimod ville ganske unge, skjøndt mandbare Qvinder, paa Grund af det Slør, en omhyggelig Opdragelse i Almindelighed af Grunde, der i det Mindste ei ligefrem kunne misbilliges, pleier at kaste over det Nærmere ved hine Forhold, saare ofte være aldeles uvidende herom; og det er ei sjeldent skeet, at slige unge Qvinder, uden at ane hvad der blev foretaget med dem, ere blevne misbrugt til Utugt[1]). I saadant et Tilfælde vilde Gjerningsmanden ingenlunde være at betragte som blot psychologisk Aarsag — og altsaa være straffri — men den begaaede Handling maatte ansees som en Voldtægtsforbrydelse[2]), og var en Bemægtigelse af Qvindens Person gaaet i Forveien, vilde det deri indeholdte ulovlige Fangenskab eller Menneskerov concurrere med Voldtægtsforbrydelsen.

Det sees nu og, at en Bortførelse kan finde Sted, naar en mindreaarig Qvinde ved Forførelseskunster er blevet bevæget til at løbe bort med en Mand.

Heri indeholdes nemlig for det Første det Moment af Bortførelsesforbrydelsen, som vi savne, naar fuldmyndige Qvinder ved Anvendelsen af saadanne Midler ere bragte til at følge, Local-

---

[1]) Cfr. Mende 4 Th. Pag. 477. Denne Forfatters Lære om Voldtægtsbegrebet fortjener overhoved Opmærksomhed.

[2]) Derved bliver Handlingen dog ei sat paa lige Fod med Samleie med en Umoden; thi denne Forbrydelses criminelle Indhold er, som vi ovenfor have bemærket, dens Farlighed for de Misbrugtes Sundhed, intellectuelle og moralske Kræfter, medens Kjønsfrihedens Krænkelse er Voldtægtsforbrydelsens specifike Moment. Samleie med en Umoden kan langt bedre sammenstilles med aftvungen unaturlig Vellyst end med Voldtægt.

Iøvrigt vil det sees af det Ovenstaaende, at vi henføre det saakaldte stuprum nec violentum nec voluntarium under Voldtægtsbegrebet.

frihedens Krænkelse. Dog maa det herved bemærkes, at det her, ligesaalidet som en hvilkensomhelst Trusel med et nok saa ubetydeligt Onde eller enhver ringe Voldsgjerning vilde medføre Antagelsen af en voldelig Bemægtigelse, ei er tilstrækkeligt, at overhoved Forførelseskunster ere blevne anvendte, men at de maae være anvendte i en saadan Grad, at en alvorlig Modstand derved kan antages overvunden.

Det indsees fremdeles, at denne saaledes iværksatte Frihedsberøvelse ei mindre egner sig til at indskrænke Kjønsfriheden, end den, hvori intet saadant (blot tilsyneladende frit) Samtykke er givet. Thi om end Gjerningsmanden ingenlunde er tilsinds at anvende nogen egentlig voldsom Tvang for at tilbageholde hende, naar hun senere maatte fortryde at have fulgt ham, saa gjælder her ikke blot hvad vi ovenfor med Hensyn til den ved Bedragerie iværksatte Bortførelse have anført, men det maa ogsaa vel bemærkes, deels, at Gjerningsmanden her kan anvende de samme Midler til at tilbageholde hende hos sig, som han anvendte for at bringe hende til at følge sig, deels, at det langt mindre staaer i den afhængige end i den uafhængige Qvindes Magt efter eget Tykke at vende tilbage til sit forrige Hjem, da det deels ei er afgjort, at hendes Forældre eller Curator atter ville modtage hende, og hun deels ei uden Grund kan befrygte saavel dette som en Gjenforening med dem.

Det er imidlertid langtfra, at ethvert Tilfælde, hvori Nogen i løsagtig eller paa Ægteskab rettet Hensigt har forført en mindreaarig Qvinde til at følge sig, constituerer en Bortførelse. Dertil udfordres, at hendes Kjønsfrihed maa lide en Indskrænkning derved, at hun har givet sig i Mandens Magt, og at Indskrænkningen af hiin Frihed netop væsentlig maa grunde sig paa hiin Omstændighed, og ei paa en enten ved andre Midler alene eller ved disse i Forbindelse med Bortbringelsen tilveiebragt uimodstaaelig Tvang. Hun maa altsaa ikke i Forveien have været villig til det attraaede Samleie eller Ægteskab, og ei heller ved uimodstaaelige Forførelseskunster være bevæget til at indvillige deri.

Hvad nu dette sidste angaaer, saa vil, da det næsten ei er

tænkeligt, at Forførelseskunster slet ikke skulde blive anvendte mod den Qvinde, som ei i Forveien var villig til den Handling, for hvis Skyld hun af Gjerningsmanden var bortbragt, jevnlig det Spørgsmaal opstaae, om Handlingen bliver at henføre under Bortførelsens eller Voldtægtsforbrydelsens Begreb. Dette Spørgsmaal bliver aldeles at besvare paa samme Maade, som i det ovenfor S. 150 og 151 omhandlede Tilfælde. Hvad derimod det første Punkt angaaer, maae vi herom bemærke følgende.

Vi have sagt, at Qvinden ei allerede før Bortbringelsen maa være villig til at indrømme Gjerningsmanden det attraaede Samleie eller Ægteskab. Det er derfor nærmest saadanne Tilfælde, der ville frembyde Exempler paa en mod mindreaarige Qvinder tilsyneladende med deres frie Villie begaaet Bortførelse, hvor Manden enten har bortbragt hende i løsagtig Hensigt, men under det Foregivende, at han agtede at ægte hende, eller hvor han har foregivet ved Bortbringelsen blot at ville tvinge de Vedkommende til at meddele deres Samtykke til Ægteskab, men desuagtet tilsigter at benytte den Magt, han ved at bringe hende til at løbe bort med sig har erhvervet, til, uden at saadant Samtykke er erholdt, at bevæge hende til Ægteskab. Det kan derimod ei være nogen Tvivl underkastet, at den, som for beqvemmere at kunne fortsætte en begyndt løsagtig Forbindelse, eller efter i Forveien hemmelig at have ægtet hende, overtaler en mindreaarig Qvinde til at løbe bort med sig, ei gjør sig skyldig i nogen Bortførelse. Ei heller finder denne Forbrydelse mere Sted, naar Gjerningsmanden før Bortbringelsen ved Forførelseskunster havde erhvervet Qvindens Samtykke til hine Handlinger, end om saadant var skeet efter Bortbringelsen. Dog trænger dette til nærmere at bestemmes. Dersom Qvinden efter at være løbet bort med Gjerningsmanden, fortrød sit givne Løfte om Ægteskab eller Samleie, saa sees det let, at hun nu vilde finde sin Kjønsfrihed indskrænket, ved at have ladet sig bevæge til at give sig i Mandens Magt. Havde da ei blot Bortbringelsen, men og hiint Samtykke været erhvervet ved Forførelseskunster, saa sees det let, at ikke blot Localfrihedens Krænkelse, men og den tilveiebragte Indskrænkning af Kjønsfriheden, som

liggende i hans oprindelige Forsæt, bliver at tilregne Gjerningsmanden, enten som Attentat paa en Voldtægtsforbrydelse, eller — saafremt de anvendte Forførelseskunster ei vare saa betydelige, at de constituerede en i Almindelighed uimodstaaelig Tvang — som Bortførelse. Og havde det til Ægteskab eller Samleie i Forveien givne Samtykke været frit, saa vilde vel — saafremt Gjerningsmanden ikke desuagtet efter Omstændighederne maatte kunne indsee, at Qvinden efter al Sandsynlighed vilde fortryde det, før det kom til Udførelse — ikkun den ved Forførelseskunster bevirkede Indskrænkning i Localfriheden kunne tilregnes ham; men naar han, efter at hun havde tilbagetaget hiint foregaaende Samtykke, ved de omhandlede Kunster søgte at tilbageholde hende hos sig, vilde han derved gjøre sig skyldig i Bortførelsens Forbrydelse. End ikke den Omstændighed, at Qvinden muligen allerede, før hun løb bort med Manden, havde tilstedet ham Samleie, vil gjøre Bortførelsesbegrebet ubetinget uanvendeligt, naar det ei er skeet saa ofte eller iøvrigt under saadanne Omstændigheder, at han med Føie kan antage, at hun een Gang for alle har hengivet sig til ham; og endda maatte Bortførelsesbegrebet ogsaa her blive anvendeligt, dersom han, naar hun senere ei alene fortrød, at hun var løbet bort med ham, og derfor atter vilde forlade ham, men tillige nægtede ham Samleie, ved Tvang eller Forførelseskunster vilde tilbageholde hende.

Eet Punkt maae fremdeles underkastes en nærmere Betragtning. Vi have ei udtrykkelig angivet, hvad der skal forstaaes ved Forførelseskunster; men det fremgaaer uden Tvivl af det Foregaaende, at vi derunder indbefatte Anvendelse af Bønner, Overtalelser, Smigrerier, blendende og sophistisk Tale, Gaver og alle lignende Midler, der, skjøndt de i Formen ere aldeles forskjellige fra Tvang, dog, ved deres Magt til at bedaare ubefæstede Gemytter, anvendte paa Personer, der endnu ei have naaet fuld Modenhed, udøve den samme Virksomhed som Tvang. Her frembyder sig imidlertid det Spørgsmaal, om den, hvis Bønner, Overtalelser o. s. v. ei direct have været rettede paa at bevæge Qvinden til at følge sig, men paa hos hende at fremkalde en saa stærk Tilbøielighed, at hun ei mødte hans Forslag om Flugt

med nogen Indvending, kan siges at have forført hende til at følge sig, altsaa under de nysangivne nærmere Betingelser — at have bortført hende.

Det kan neppe være tvivlsomt, at dette maa antages, naar Manden fra første Færd har handlet efter den Plan, ved disse Midler at erhverve en saadan Magt over Qvinden, at han kan gjøre Regning paa ei at finde nogen alvorlig Modstand. Det maa vistnok ansees for aldeles ligegyldigt, om han har bearbeidet hendes Villie ved præventive eller repressive Midler. Han har anvendt Forførelseskunster, og var end hendes Bortgang fra Hjemmet ei det Eneste, han derved vilde bevirke, saa var den dog indbefattet deri. Ogsaa synes det, at det samme maa antages, naar han ei har handlet efter saadan Plan, men først efter at have opvakt en heftig Lidenskab hos hende, fatter det Forsæt at bevæge hende til Flugt. Det maa her fastholdes, at det forudsættes, at det er Manden, der har beilet til Qvindens Gunst, og har fremkaldt og næret hendes Lidenskab; og uagtet dette ei oprindelig kunde betragtes som nogen Forførelse, maa der dog sikkerlig tillægges denne hans egen Handling — i dette som i alle andre Tilfælde — den samme Betydning, som han selv ved sine efterfølgende Handlinger giver dem: nemlig at tjene som et Middel til at fremkalde en Beslutning, Qvinden ellers ikke vilde have taget[1]).

Hvad der derimod kunde synes mere tvivlsomt, er, om ei det Anførte maatte indskrænkes til det Tilfælde, hvor en løsagtig

---

[1]) Den der, for at bane sig Veien til at begaae et Tyverie, snedigen havde ladet sig indelukke i anden Mands Vaaning, vilde (efter Sagens Natur) blive anseet skyldig i qvalificeret Tyverie (Indbrudstyverie). At lade sig indelukke er, naar dette ei er skeet i saadan forbrydersk Hensigt, vel retsstridigt, men ei nogen Forbrydelse; men desuagtet vilde den, der uden forbrydersk Hensigt havde ladet sig indelukke (f. Ex. for at finde Natteleie), naar han, efter et senere opstaaet Forsæt, benyttede den Adgang, han selv havde forskaffet sig til Husets Indre, til at forøve et Tyverie, ligeledes blive straffet for Indbrudstyverie. Havde han derimod ei ved noget retsstridigt Middel forskaffet sig Adgangen, men var Opholdet i Huset frivillig indrømmet ham, kunde han ingenlunde straffes paa samme Maade, naar han benyttede sig af den givne Leilighed til at stjæle.

Forbindelse var tilsigtet af Manden. I redelig Hensigt at bestræbe sig for at vinde en Piges Hjerte og derved at bevæge hende til at indgaae en Forbindelse, i hvilken hun opnaaer sin Bestemmelse som Qvinde, synes aldrig at kunne betragtes som Forførelse, der, ligesom Tvang maa referere sig til en Handling, den Paagjældende virkelig ei har villet, stedse forudsætter en Handling, han ei burde ville. Men naar dette nu ei constituerer nogen Forførelse, og Gjerningsmanden ei heller har behøvet at anvende slige Kunster for at bevæge hende til at følge sig (hvoraf dog endnu ingenlunde følger, at hun ligeledes vil være villig til at ægte ham, før Forældrenes Samtykke er erhvervet): saa synes det aabenbart, at der ei er begaaet nogen Forbrydelse mod Qvinden selv, men kun mod dem, der have en Ret til at udøve et Tilsyn med hendes Opførsel i det Hele, og til at veilede hende ved Valget af en Ægtefælle. Qvinden vil vel, dersom hun da ei vil ægte ham uden hine Personers Samtykke, finde sin Kjønsfrihed indskrænket derved, at hun har givet sig i Mandens Magt; men da dette Sidste ei kan tilregnes denne, maa det Samme gjælde om den deraf flydende Indskrænkning i Kjønsfriheden.

Disse Bemærkninger mangle ei Sandhedens Skin; men een Ting er der ikke lagt tilstrækkelig Vægt paa: Qvindens Mindreaarighed. Vel er der forsaavidt taget Hensyn til denne, at det er bleven forudsat, at den Mindreaarige ei er berettiget til at bortgive sin Haand uden Forældres eller Curators Samtykke; men dette er ikke tilstrækkeligt. Vi have tidligere seet, at Qvinden ikke er moden til Ægteskab, før hun har naaet en vis Alder, der falder sammen med Myndighedsperioden. Grunden hertil er ikke alene, at hun først da kan antages at være i Besiddelse af den Sjæls- og Legems-Kraft, det ægteskabelige Liv selv kræver. Var dette den eneste Grund, da vilde det være fuldkomment i sin Orden, at hun i Mindreaarigheds-Perioden, dog ei uden Forældres eller Curators Tilsyn, valgte sin tilkommende Ægtefælle og da maatte og det Nysanførte ubetinget tiltrædes. Men den mindreaarige Qvinde er ei moden til at vælge sin tilkommende Ægte-

fælle[1]). Kjærligheden selv kræver fuldkommen Sjælsmodenhed og en aldeles udpræget Individualitet. Vel kan endog en heftig Lidenskab opstaae hos det ei fuldkomment modne Individ, dette er efter Erfaringens Vidnesbyrd ligesaa vist, som at Forplantning i denne Periode er mulig; men vi iagttage her paa det sjælelige Gebeet de samme Phænomener, som hist paa det legemlige. Kjærligheden er en det hele Individuum saa aldeles i Beslag tagende Lidenskab, at den, hvor Sjælens Udvikling ei er fuldendt, standser denne; have Sjælens Evner ei allerede vundet den tilbørlige Fasthed, ville de ei have Kraft nok til at udholde den forhøiede Tilstand, hvori Sjælen sættes ved Kjærligheden, og det uagtet den ved sin første Opvaagnen endnu mangler sin fulde Energie. Den, der saaledes strax hengiver sig til Tilfredsstillelse af den opvaagnende Kjærlighedsdrift, vil i Almindelighed kun kunne gjøre det saavel paa Kjærlighedens, som paa sin hele øvrige Tilstands Bekostning, idet hiin ei vil blive af den Inderlighed og Dybde, der er den nødvendige Betingelse for dens Varighed, og tillige den endnu tilbagestaaende Udvikling af Sjæleevnerne vil hemmes, ligesom den allerede tilstedeværende Kraft vil undergraves. Følgen deraf bliver, at der efter nogen Tids Forløb, i Stedet for en forhøiet og lykkelig Livsvirksomhed, indtræder Slaphed og Livslede eller i al Fald en smaalig Tænkemaade, der udelukker al ægte Dygtighed og sund menneskelig Existents. Allerede derfor maa Sjælens Kjærlighedsevne ligesom Forplantningsevnen en Tid lang bestaae, før den bringes til Udøvelse; men dertil kommer endnu, at en ægte Kjærlighedsforbindelse forudsætter en Harmonie og Overeensstemmelse i Tænkemaaden, der ei beroer paa visse almindelige Egenskabers Tilstedeværelse, men paa det Allerindividuelleste i Temperamentet og Characteren. Derfor er og et fornuftigt Valg umuligt for den, hvis egen Individualitet ei endnu fuldkomment er udpræget, hvis Tilbøieligheder og Tænkemaade maaskee endnu vil undergaae væsentlige Forandringer, og som derfor endnu ei kan bedømme,

[1]) At Forældres eller Curators Veiledning kun kan være negativ, forstaaer sig af sig selv.

hvilket det Individuum maa være, med hvilket det skal kunne leve i varig Harmonie.

Det sees heraf, at det er høist fordærveligt og farligt for den Mindreaarige, at hengive sig til Kjærligheden, og at altsaa den, der efter at have fremkaldt slige Følelser hos hende, har benyttet sig heraf til at bevæge hende til at løbe bort med sig, maa ansees som den, der har forført hende dertil, og at han altsaa, naar han efter saaledes at have faaet hende i sin Magt, derved søger at bevæge hende til at ægte sig, gjør sig skyldig Bortførelse [1]).

Den positive Lovgivning maa fastsætte en bestemt Myndigheds- og Nubilitetstermin, og maa herved tage Hensyn til den Alder, i hvilken Individerne i Almindelighed have naaet den fulde aandelige og legemlige Modenhed. I det concrete Tilfælde ville imidlertid ei sjeldent Afvigelser fra det Almindelige finde Sted, idet den fuldkomne Modenhed snart kan indtræde tidligere, snart sildigere. Herved opstaaer den Inconvenients, at Nogle ville blive myndige, før de ere modne dertil, andre en Tid lang mangle Myndiges Rettigheder, skjøndt de ere i Besiddelse af de til deres Udøvelse qvalificerende Egenskaber. Denne sidste Mangel kan imidlertid afhjælpes ved Dispensationer, hvorimod det paa ingen Maade gaaer an, uden ganske særdeles Grunde, ved exceptionelle Bestemmelser at berøve Nogen den

---

[1]) Det maa iøvrigt indrømmes, at den, der alene har fremkaldt ærbar Kjærlighed hos en mindreaarig Qvinde, skjøndt denne Lidenskab som anført er høist fordærvelig for hende, og det, paa Grund af den udbredte Mening om slig Handlings Uskyldighed, endog er i høi Grad at befrygte, at den ei sjeldent vil blive begaaet, ikke bør drages til Ansvar ved Domstolene, da saadant uden Tvivl vilde afstedkomme megen Ulempe, og drage Forhold for Publicitetens Lys, der ei uden den meest trængende Nødvendighed bør unddrages Privatlivets Sphære. Lovgiveren bør vistnok lade det beroe ved det Tilsyn af Forældre eller Curator, hvilket den Mindreaarige altid bør være undergivet. Deraf følger imidlertid ingenlunde, at man overhoved skulde opgive at betragte denne Handling som retsstridig, eller at nægte dette Synspunkt den Indflydelse, der efter Sagens Natur tilkommer det ved Bedømmelsen af andre med den forbundne Handlinger.

Myndighed, hvortil han efter Lovene er berettiget. Lovgivningen bør derfor hellere bestemme Myndighedsterminen noget sildigere, end den fuldkomne Modenhed i Almindelighed indtræder, end tilstede Muligheden af, at Mange skulde erholde en uindskrænket Raadighed over deres Personer og Rettigheder, før de dertil ere modne.

Det vil saaledes let kunne skee, at den bortbragte Qvinde, skjøndt hun ei endnu har naaet den ved Lovgivningen foreskrevne Myndighedsalder, dog er fuldkommen moden, saa at det i Virkeligheden maa tilregnes hende selv, naar hun ved Forførelseskunster havde ladet sig bevæge til at følge Manden; og det vilde da visseligen være uretfærdigt, om Gjerningsmanden paa Grund af hiin Uovereensstemmelse mellem den lovbestemte Myndighedsalder og den in concreto tilstedeværende Myndighed, skulde underkastes en haard og vanærende Straf. Det kunde derfor synes at burde bestemmes, at en Bortførelse ei kan begaaes ved Anvendelse af Forførelseskunster, naar Qvinden, uanseet at hun ei maatte have naaet den i Lovgivningen foreskrevne Myndighedsalder, dog efter Omstændighederne maa antages at være i Besiddelse af den fuldkomne legemlige og aandelige Modenhed.

Dette Resultat turde og ubetænkelig være at antage i det sidste af de ovenanførte Tilfælde, det nemlig, hvor Gjerningsmanden først har vundet Qvindens Kjærlighed, og derefter, i den Hensigt at ægte hende, bevæget hende til at følge sig, forudsat iøvrigt, at begge Parter derefter virkelig ægte hinanden. I alle andre Tilfælde turde derimod overveiende Grunde fra den legislative Side frembyde sig mod en saadan Bestemmelse. Foruden at det nemlig forstaaer sig af sig selv, at der, om det endog maatte ansees som afgjort, at Qvinden havde naaet den fulde Modenhed, naar Gjerningsmanden under Foregivende at ville ægte hende, havde bortført hende i løsagtig Hensigt, maatte angtages en Bortførelse (ved Bedragerie cfr. Pag. 133), maa Følgende tages i Betragtning. Pubertetens Indtræden er vel i Almindelighed bundet til et bestemt udvortes Kjendemærke[1]);

---

[1]) Dog har man Exempler paa Qvinder, der aldrig have menstrueret, Mende l. c. Pag. 409.

men med Nubiliteten er dette — om man endog derved blot vilde forstaae den fuldkomne physiske Modenhed — ikke Tilfældet; og naar Spørgsmaalet angaaer den til Nubiliteten udkrævede aandelige Modenhed — der sædvanlig indtræder noget sildigere end den physiske — beroer Svaret paa et end usikkrere Skjøn, hvorfor overhoved Tilstedeværelsen af Nubiliteten, før den legale Termins Indtræden, ei let synes at burde antages, naar det ikke er af Vigtighed for den Paagjældende, at en Afvigelse skeer fra de almindelige Regler. Det synes fremdeles indlysende, at allerede den Omstændighed, at Qvinden, uden at en heftig Kjærlighed til Manden var opstaaet, har ladet sig bevæge til at løbe bort med ham, eller at den igjen er forsvundet — hvilket vistnok maa antages, naar hun efter Øvrighedens Indblanden nægter at ægte ham, og derved udsætter ham for en haard Straf — i Almindelighed maa medføre, at slig tidlig Sindsmodenhed ei kan antages. Herefter synes det fra den legislative Side at burde billiges, at det blot bestemmes, at en Bortførelse, naar Qvinden vel ei har naaet den legale Myndighedstermin, men dog er kommet til en saadan Modenhed, at hun kunde forvente Dispensation til Ægteskabs Indgaaelse, ei finder Sted, saafremt Gjerningsmanden, efter i Forveien at have vundet hendes Kjærlighed, har bragt hende til at følge sig, for derved at erholde hendes Samtykke til Ægteskab, og begge, efter Øvrighedens Opfordring fremdeles erklære sig villige til at ægte hinanden, og saafremt ei uovervindelige[1]), dem begge utilregnelige Omstændigheder forhindre det, fuldbyrde Ægteskabet.

Det vil iøvrigt i en følgende Paragraph, hvor det da og vil blive udviklet, hvad der i Særdeleshed er at bemærke, naar en Mindreaarig har været Bortførelsens Gjenstand, blive viist, at Forbrydelsens Paatale, under visse Betingelser, der blive

[1]) Hertil kan ei Nægtelsen af Forældres eller Curators Samtykke henregnes. Deels kunne de, naar Qvinden ansees som myndig, ei efter Sagens Natur nægte hende en uindskrænket Raadighed over sin Person, deels vilde i alt Fald ei let nogen skjellig Grund til at nægte det, under saadanne Omstændigheder, kunne anføres fra deres Side.

nærmere at angive, endog om Forbrydelsen oprindelig er begaaet i løsagtig Hensigt, bør bortfalde, naar Gjerningsmanden enten allerede er kommet i Ægteskab med den bortførte Qvinde, eller de begge erklære sig villige til at ægte hinanden. Imidlertid er den Distinction, vi saaledes antage mellem det Tilfælde, hvor en Bortførelse aldeles ikke bliver at antage, og det, i hvilket Paatalen bortfalder, ei uden practisk Vigtighed. I det første Tilfælde er Strafbarheden nemlig ikke bundet til de nærmere Betingelser, som med Hensyn til det sidste blive at fordre.

Hermed have vi besvaret de Spørgsmaal, som Materien om mindreaarige Qvinders Bortførelse frembyder. Det indsees nemlig let, at de Tvivlsmaal, som, naar Bortførelsen enten i det Hele eller i nogle Tilfælde betragtes som en Krænkelse af en Familiemyndighed, opstaae: om Forbrydelsen bliver at antage, naar den er skeet med deres Samtykke, hvis Myndighed Qvinden var undergivet, eller naar hun ei havde Forældre eller Curator, eller levede udenfor deres Huus, eller endog med deres Samtykke havde etableret en oeconomia separata, aldeles maae bortfalde efter den Betragtningsmaade, vi have søgt at gjøre gjældende.

Anmærkning. Nogle af de nyere Lovarbeider, som antage en Bortførelse af frivilligt Følgende, belægge ogsaa Qvinden med Straf[1]), medens andre lade hende straffri[2]). Vi have nu vel, skjøndt vi i det Hele forkaste Begrebet om frivilligt følgende Qvinders Bortførelse, antaget en saadan, forsaavidt en Mindreaarig ved Forførelseskunster maatte være bleven bevæget til at give sit Samtykke; men desuagtet kunde det synes, at Spørgsmaalet, om den Qvinde, der har ladet sig bortføre, bør undergives nogen Straf, ligger udenfor

[1]) Saaledes fastsætter den Preussiske Landret § 1103 a en arbitrær Fængsels- eller Tugthuusstraf; den Sachsiske Criminal-Lov af 1838, naar Bortførelsen er skeet i løsagtig Hensigt, Fængsel fra 2 til 4 Maaneder, naar Ægteskab var tilsigtet, fra 14 Dage til 4 Uger (Art. 150 og 153); cfr. ligeledes det Würtembergske Udkast af 1835 Art. 262, jfr. Art. 17.

[2]) Saaledes den Østerrigske Straffelov og Udkast til en Straffelov for Norge.

denne Afhandlings Grændser. Thi Straffen kunde ikke have sin Grund i den mod Qvinden selv begaaede Misgjerning, men kun i det vel med Bortførelsen forbundne, men ei under sammes Begreb henhørende Brud paa Forældres eller Curators Myndighed. Spørgsmaalet kunde fremdeles saa meget mere synes at være os uvedkommende, som det samme Resultat synes at maatte antages, naar Krænkelsen af hiin Myndighed har været forbunden med Bortførelse, som naar saadant ikke har været Tilfældet. Men hvad dette Sidste angaaer, maa det bemærkes, at særegne Grunde komme i Betragtning i Forbindelse med de øvrige, naar en virkelig Bortførelse har fundet Sted, hvorfor det ingenlunde i Forveien kan paastaaes som noget aldeles afgjort, at Besvarelsen vil falde eens ud i begge Tilfælde. Det er ikke vist, at den mindreaarige Qvinde, der har ladet sig bortføre, ikke kan fritages for Straf, om det endog findes, at den, der er løbet bort, bør straffes.

Iøvrigt maa det indrømmes, at Spørgsmaalet strengt taget ikke vedkommer Bortførelsesforbrydelsen, saaledes som vi have opstillet dens Begreb; men det staaer dog i saa nær Forbindelse med samme, at det ikke synes at burde udelukkes fra en Undersøgelse, i hvilken Sagen tages fra den legislative Side. I en saadan Undersøgelse synes den Betragtning, at en Bestemmelse herom vilde finde sin meest passende Plads i en Lov om Bortførelsesforbrydelsen, at have større Vægt end i en reent juridisk Bearbeidelse af samme Gjenstand.

Forsøge vi derfor nu at besvare dette Spørgsmaal, er det for det Første klart, at den omhandlede Tilsidesættelse af Forældres og Curators Ret ikke paa nogen voldsom Maade bryder Samfundets Fred, ikke heller røber nogen Samfundsordenen undergravende Maxime. Der er saaledes ikke Tale om nogen *egentlig* Forbrydelse; offentlig Paatale og offentlig Straf kunne ikke komme til Anvendelse. Spørgsmaalet er derfor, hvorvidt der efter de Fornærmedes Paastand bør idømmes en privat Straf. Anvendelsen af

nærmere at angive, endog om Forbrydelsen oprindelig er begaaet i løsagtig Hensigt, bør bortfalde, naar Gjerningsmanden enten allerede er kommet i Ægteskab med den bortførte Qvinde, eller de begge erklære sig villige til at ægte hinanden. Imidlertid er den Distinction, vi saaledes antage mellem det Tilfælde, hvor en Bortførelse aldeles ikke bliver at antage, og det, i hvilket Paatalen bortfalder, ei uden practisk Vigtighed. I det første Tilfælde er Strafbarheden nemlig ikke bundet til de nærmere Betingelser, som med Hensyn til det sidste blive at fordre.

Hermed have vi besvaret de Spørgsmaal, som Materien om mindreaarige Qvinders Bortførelse frembyder. Det indsees nemlig let, at de Tvivlsmaal, som, naar Bortførelsen enten i det Hele eller i nogle Tilfælde betragtes som en Krænkelse af en Familiemyndighed, opstaae: om Forbrydelsen bliver at antage, naar den er skeet med deres Samtykke, hvis Myndighed Qvinden var undergivet, eller naar hun ei havde Forældre eller Curator, eller levede udenfor deres Huus, eller endog med deres Samtykke havde etableret en oeconomia separata, aldeles maae bortfalde efter den Betragtningsmaade, vi have søgt at gjøre gjældende.

Anmærkning. Nogle af de nyere Lovarbeider, som antage en Bortførelse af frivilligt Følgende, belægge ogsaa Qvinden med Straf[1]), medens andre lade hende straffri[2]). Vi have nu vel, skjøndt vi i det Hele forkaste Begrebet om frivilligt følgende Qvinders Bortførelse, antaget en saadan, forsaavidt en Mindreaarig ved Forførelseskunster maatte være bleven bevæget til at give sit Samtykke; men desuagtet kunde det synes, at Spørgsmaalet, om den Qvinde, der har ladet sig bortføre, bør undergives nogen Straf, ligger udenfor

[1]) Saaledes fastsætter den Preussiske Landret § 1103 a en arbitrær Fængsels- eller Tugthuusstraf; den Sachsiske Criminal-Lov af 1838, naar Bortførelsen er skeet i løsagtig Hensigt, Fængsel fra 2 til 4 Maaneder, naar Ægteskab var tilsigtet, fra 14 Dage til 4 Uger (Art. 150 og 153); cfr. ligeledes det Württembergske Udkast af 1835 Art. 262, jfr. Art. 17.

[2]) Saaledes den Østerrigske Straffelov og Udkast til en Straffelov for Norge.

denne Afhandlings Grændser. Thi Straffen kunde ikke have sin Grund i den mod Qvinden selv begaaede Misgjerning, men kun i det vel med Bortførelsen forbundne, men ei under sammes Begreb henhørende Brud paa Forældres eller Curators Myndighed. Spørgsmaalet kunde fremdeles saa meget mere synes at være os uvedkommende, som det samme Resultat synes at maatte antages, naar Krænkelsen af hiin Myndighed har været forbunden med Bortførelse, som naar saadant ikke har været Tilfældet. Men hvad dette Sidste angaaer, maa det bemærkes, at særegne Grunde komme i Betragtning i Forbindelse med de øvrige, naar en virkelig Bortførelse har fundet Sted, hvorfor det ingenlunde i Forveien kan paastaaes som noget aldeles afgjort, at Besvarelsen vil falde eens ud i begge Tilfælde. Det er ikke vist, at den mindreaarige Qvinde, der har ladet sig bortføre, ikke kan fritages for Straf, om det endog findes, at den, der er løbet bort, bør straffes.

Iøvrigt maa det indrømmes, at Spørgsmaalet strengt taget ikke vedkommer Bortførelsesforbrydelsen, saaledes som vi have opstillet dens Begreb; men det staaer dog i saa nær Forbindelse med samme, at det ikke synes at burde udelukkes fra en Undersøgelse, i hvilken Sagen tages fra den legislative Side. I en saadan Undersøgelse synes den Betragtning, at en Bestemmelse herom vilde finde sin meest passende Plads i en Lov om Bortførelsesforbrydelsen, at have større Vægt end i en reent juridisk Bearbeidelse af samme Gjenstand.

Forsøge vi derfor nu at besvare dette Spørgsmaal, er det for det Første klart, at den omhandlede Tilsidesættelse af Forældres og Curators Ret ikke paa nogen voldsom Maade bryder Samfundets Fred, ikke heller røber nogen Samfundsordenen undergravende Maxime. Der er saaledes ikke Tale om nogen egentlig Forbrydelse; offentlig Paatale og offentlig Straf kunne ikke komme til Anvendelse. Spørgsmaalet er derfor, hvorvidt der efter de Fornærmedes Paastand bør idømmes en privat Straf. Anvendelsen af

denne Art af Straffe støtter sig overhoved derpaa, at Staten, da den ikke kan tilstede fredsforstyrrende Selvtægt, ogsaa bør sikkre Borgerne mod saadanne Retskrænkelser, der ikke ere egentlige Forbrydelser. Naar slig Garantie efter Forholdenes Beskaffenhed ikke allerede ligger i den Fornærmedes Ret til at gjenindsættes i den krænkede Ret eller i en Erstatningsfordring, og naar ikke heller de civile Modificationer, Retsforholdet mellem de Paagjældende er undergaaet ved Retskrænkelsen, giver den Fornærmede Leilighed til selv at skaffe sig Fyldestgjørelse, f. Ex. ved at unddrage Fornærmeren visse Fordele, paa hvilke han ellers kunde gjøre Fordring: bør Staten beskytte den Fornærmede ved at underkaste Fornærmeren et forholdsmæssigt Strafonde. Hvor disse Betingelser ikke ere tilstede, bør private Straffe ikke anvendes.

Det bliver derfor nødvendigt at undersøge, hvilke Modificationer Retsforholdet mellem den mindreaarige Qvinde paa den ene og hendes Forældre eller Curator paa den anden Side undergaaer ved hendes Flugt. I denne Henseende maae vi skjelne mellem det Tilfælde, hvor det er Forældrene, og det, hvor det er Curator, hvis Tilsyn hun har unddraget sig.

Da Forholdet mellem Forældre og Børn ei er grundet paa et foregaaende frit Valg, men tvertimod har sin Oprindelse fra en Nødvendighed, over hvilken Parterne ingen Magt have, kan det ei heller staae til dem, enten eensidigt eller med fælles Samtykke at hæve det. Derfor maae Forældrene, naar der skeer et Brud paa en dem tilkommende, paa Familieforbindelsen grundet Ret, være berettigede til at fordre Retskrænkelsens Ophævelse, forsaavidt dette ei af en særegen Grund er factisk eller juridisk umuligt. De maae derfor, saafremt Qvinden ikke er bragt til et saadant Sted, at Øvrighedens Assistence derved er gjort umulig, eller allerede er kommet i Ægteskab (hvilket iøvrigt ei let vil kunne være Tilfældet i en vel ordnet Stat, især naar der er udgaaet et almindeligt Forbud mod Ægteskabs Ind-

gaaelse af Personer, der ei ere fuldmyndige), være berettigede til at fordre den bortrømte Qvinde tilbagebragt.

Da fremdeles Pligten til at udøve et Tilsyn med den Mindreaarige, og den deraf flydende Pligt til i Mangel af et andet passende Opholdssted at have hende hos sig, ei af nogen egentlig Retsgrund fortrinsviis paahviler Forældrene, men kun paaligger dem fremfor de øvrige Borgere, fordi Samfundet bør erkjende Realiteten af det naturlige Pietets- og Kjærligheds-Forhold, der finder Sted mellem Forældre og Børn: saa maae disse Pligter bortfalde, naar hiint moralske Forhold uden Forældrenes Brøde er blevet tilintetgjort af Børnene selv i en Alder, i hvilken de allerede ere i Stand til at erkjende deres Pligter. Det maa derfor staae i Forældrenes Magt, saafremt de ei ville tage den Bortrømte til Naade, at nægte atter at modtage hende, naar hun maatte blive til Sinds at vende tilbage til dem.

Ligesom den Indskrænkning i Testationsretten, Lovgivningen bør foreskrive til Fordeel for Livsarvinger, overhoved maa bortfalde, naar disse ved slet og utaknemmelig Opførsel have givet Arveladeren skjellig Grund til at overføre sin Velvillie paa Andre, saaledes maa den Mindreaarige og i nærværende Tilfælde miste Arveretten. Men da Forældrene ingenlunde ere forpligtede til at berøve det Barn, der har forbrudt sig imod dem, sine hidtil havende Familierettigheder, men kun ere dertil berettigede, og der fra den factiske Ophævelse af Samlivet ei kan drages nogen sikker Slutning om, hvorvidt de aldeles have forstødt det, da det staaer dem frit for, naar de ville, at tage det til Naade igjen, og renoncere paa saa meget af deres Ret, som de ville, saa udfordres der en udtrykkelig Arveløsgjørelse.

Tage vi nu Hensyn til de Modificationer, Retsforholdet mellem Fornærmeren og den Fornærmede i nærværende Tilfælde undergaaer, da ere de Fordele, Forældrene ere beføiede til at nægte det bortløbne Barn, saa betydelige, at de allerede synes at afgive en langt tilstrækkeligere Garantie end den, en saadan ei betydelig Straf, Staten kunde være

beføiet til at fastsætte for en Overtrædelse af den omhandlede Beskaffenhed, kunde frembyde; og ligeledes kunde Rægtelsen af saadanne betydelige Retsgoder synes at indeholde en tilstrækkelig Fyldestgjørelse for den tilføiede Krænkelse. Denne Bemærkning er imidlertid ikke afgjørende; thi det er ingenlunde altid Tilfældet, at hine Forældrene tilkommende Rettigheder kunne bringes i Udøvelse, eller at Udøvelsen kan være af nogen Virksomhed. Retten til med Magt at lade den Bortrømte føre tilbage bortfalder nemlig, som anført, naar hun allerede er kommen i Ægteskab; at Forældrene ere berettigede til at nægte atter at modtage hende, bliver ligeledes uden Betydning, naar hun selv ei ønsker at vende tilbage, og hvad endelig Arverettighedens Fortabelse angaaer, da er Betydningen heraf afhængig af den aldeles tilfældige Omstændighed, hvormeget der, og om der overhoved bliver Noget at arve.

Herved maa dog for det Første bemærkes, at Anvendelsen af Straf i alt Fald ikke kan tilstedes, naar hun mod sin Villie bliver bragt tilbage; thi der er Intet, der saa ganske tilintetgjør det Pietetsforhold, der er Familieforbindelsens moralske Fundament, som netop Familietvistigheders Afgjørelse ved det Offentliges Mellemkomst; og da det nu er paa Grund af dette Forholds Hellighed og for Forældrenes egen Skyld, at Myndigheden over Barnet netop er overdraget dem, vilde det være ligesaa modsigende og uhensigtsmæssigt paa een Gang at indrømme dem en Ret til med Magt at gjenoprette det ved hiint moralske Forhold motiverede Retsforhold og i Forbindelse dermed en anden Ret, hvis Udøvelse vilde forstyrre hiint Forhold. Adgangen til at fordre Barnet afstraffet maatte derfor i alt Fald kun staae Forældrene aaben under Forudsætning af, at deres Familiemyndighed ei atter gjenoprettedes; og derfor maatte den ei heller kunne udøves, naar hun frivilligt vendte tilbage og af dem blev modtaget. Herimod lader sig ei indvende, at det maatte staae i deres Magt at opgive saa meget eller saa lidet af deres Ret, som de selv vilde; thi

en saadan Renunciation, som den, hvorom her er Talen, vilde indeholde den Modsigelse, at de paa een Gang vilde gjenoprette og tilintetgjøre Familieforholdet[1]).

Fremdeles synes Strafs Anvendelse i alt Fald at maatte bortfalde, naar Qvinden er villig til at vende tilbage, men Forældrene ikke ville modtage hende. Derved lider hun nemlig et saa føleligt Onde, at Forældrene ved Udøvelsen af denne Ret uden Tvivl maae ansees tilstrækkelig fyldestgjorte.

Altsaa kun da, naar Forældrene enten ikke kunne udøve Retten til at lade hende føre tilbage, eller ei ville gjøre Brug deraf mod hendes Villie, kunde Straf være at anvende; men ogsaa da synes overveiende Betænkeligheder at tale imod, at stille et Fyldestgjørelsesmiddel til deres Tjeneste, hvis Anvendelse for stedse vilde gjøre Gjenoprettelsen af den gode Forstaaelse næsten umulig, og som de efter al Sandsynlighed, efter at den første Vrede var formildet, vilde fortryde at have gjort Brug af. Ogsaa fortjener det at tages i Betragtning, at de concrete Omstændigheder meget let kunne være af den Beskaffenhed, at de aldeles ikke indeholde nogen Opfordring til at forskaffe Forældrene nogen anden Fyldestgjørelse end den, de uden Domstolenes Mellemkomst kunne erholde, naar de nemlig enten ved en forsømt Opdragelse eller overdreven Haardhed selv have forskyldt den dem tilføiede Krænkelse.

Men om man nu endog iøvrigt i Almindelighed vilde antage, at mindreaarige Piger, der løbe bort fra deres Forældre, ei bør være straffrie, naar disse ei tage dem til Naade, saa maatte dog sikkert det Tilfælde, hvorom der her

[1]) Forudsat, at iøvrigt overveiende Grunde maatte tale for at belægge Hoer med Straf, er det derfor uden Tvivl rigtigt, at Straffen efter vor Lovgivning kan eftergives paa den fornærmede Ægtefælles Forbøn, naar denne tillige er villig til at fortsætte Ægteskabet; derimod kan det ei billiges, at Straffen paalægges, naar denne vel ønsker Ægteskabets Fortsættelse, men ei vil nedlægge Forbøn for den Skyldige, et Tilfælde, som, om det end ei er almindeligt, undertiden forekommer in praxi.

er Spørgsmaal, undtages fra hiin almindelige Regel. Qvinden antages nemlig her at være bevæget til hiin Handling ved Forførelseskunster, der, anvendte mod Mindreaarige, ere compulsiv Tvang, og saadanne aftvungne Handlinger maae efter vor Mening ansees som straffrie. Denne sidste Sætning er vel omtvistet[1]); men ogsaa de, der ere af den modsatte Mening, indrømme dog, at den foregaaende Tvang afgiver en væsentlig Grund til Straffens Nedsættelse, ja at den endog i mangfoldige Tilfælde maa tale for dens fuldkomne Eftergivelse ad Benaadningsveien, og næppe vilde disse den strengere Menings Tilhængere dadle en Lovbestemmelse for overdreven Mildhed, der i ethvert saadant Tilfælde hjemlede Straffens Nedsættelse til det Halve. Tages det nu i Betragtning, at den Straf, hvormed Mandspersonen for det blotte Brud paa hiin Familiemyndighed kunde belægges, ikkun kunde være en kortvarig Fængselsstraf eller en Pengebod, hvis Minimum endog med Hensyn til den ei ringe Mulighed af særdeles formildende Omstændigheder maatte sættes temmelig lavt, at endog den af egen Drivt bortrømte Qvindes Straf ikke kunde blive større end

[1]) Vi miskjende ingenlunde Vægten af de Grunde, Ørsted (Ark. f. Retsv. III Pag. 102—103) har anført mod denne Sætning, og navnlig ei, at dens Anerkjendelse i Lovgivningen muligen kunde slappe Straffelovens Virksomhed til at modvirke Forbrydelser, medens tvertimod Bevidstheden om, at en saadan ved compulsiv Tvang fremkaldt Handling vilde blive anseet for en Forbrydelse, kunde understøtte de øvrige Motiver til dens Undladelse. Dog kan denne Grund ei overbevise os. Lovgivningen kan neppe af Borgeren forlange en saa usædvanlig Sjælskraft, som den, der udfordres til hellere at lide et nok saa betydeligt Onde, end at begaae en i og for sig skammelig Gjerning — der dog paa Grund af den Afsky, hvormed den udøves, endog i moralsk Henseende taber meget af sin Dadelværdighed — og det er næppe Mangelen af en saadan Sjælskraft, der er Gjenstand for Straffelovene. Og hvad i Særdeleshed det Tilfælde angaaer, der nærmest har foranlediget os til at berøre dette Punct, forekommer det os endog inconseqvent, om Lovgivningen vilde forudsætte Mangel af Fasthed til at modstaae Forførelse som ordinarium hos visse Personer, og dog, saasnart det i Gjerningen viser sig, at denne Forudsætning er rigtig, lade Straf indtræde.

Mandspersonens, da den Omstændighed, at vel hun, men ikke han, overtræder særdeles hende paahvilende Pligter, uden Tvivl mere end opveies af den, at hun er under criminel Lavalder, og at denne Straf endog i nærværende Tilfælde maatte nedsættes til det Halve, saa vil den Straf, hvorom der her kunde blive Spørgsmaal, være saa høist ubetydelig, at de Betænkeligheder, vi ovenfor have anført mod overhoved at belægge bortløbne Qvinder med Straf, vinde dobbelt Styrke. Om vi derfor endog, hvad vi ingenlunde troe at være Tilfældet, maatte frafalde hine to Sætninger, at mindreaarige Qvinder overhoved ei bør straffes for at løbe bort fra deres Forældre, og at de Handlinger, hvortil de forføres, ligeledes i Almindelighed bør være straffrie: kunde vi dog ei i lige Maade frafalde den Mening, at den mindreaarige Qvinde, der ved Forførelseskunster er bleven bragt til at forlade det hende af rette Vedkommende anviste Hjem, bør fritages for al Straf.

Er det en af Øvrigheden beskikket Curator, hvis Tilsyn den mindreaarige Qvinde ved Flugten har unddraget sig, da kan det Anførte ei komme i Betragtning i sit hele Omfang. Retsforholdet mellem den Mindreaarige og Curator beroer udelukkende paa det Tilsyn, det er denne paalagt at udøve, men iøvrigt have de ei Familierettigheder mod hinanden, og Curators Myndighed er ikke heller nogen Familiemyndighed. Der kan derfor ei være nogen Tale om et af Flugten resulterende Tab af Familierettigheden; men vel maa Curator, ligesom Forældrene, være berettiget til at fordre det ved en uretmæssig Haudling forstyrrede Retsforhold mellem ham og den Mindreaarige gjenoprettet, ligesom det og vilde være ubilligt, mod hans Ønske, atter at paanøde ham et Tilsyn, hvis Udøvelse nu med Føie kunde være ham ubehageligt. Mod Strafs Anvendelse i dette Tilfælde tale vel ei alle de Grunde, som vi ovenfor have anført, navnlig ikke de, vi have hentet fra det mellem Forældre og Børn bestaaende Pietetsforhold, hvilket Lovgivningen saa vidt muligt bør søge at opretholde; men for

Strafs Anvendelse tale ei heller de samme Grunde, som i det nysnævnte Tilfælde. Det bør ei tabes af Sigte, at det allerede med Hensyn til Forældrene i juridisk Henseende underordnede Synspunct, at Myndigheden støtter sig paa en Ret, her aldeles bortfalder, og at Curatelet kun kan betragtes som en Velgjerning mod den Mindreaarige, som derfor ved at unddrage sig dette Tilsyn, langt mere synes at begaae en taabelig og for hende selv skadelig Handling, end at gjøre sig skyldig i en Overtrædelse af hellige Pligter. Ogsaa vilde det være stødende, om Lovgivningen vilde indrømme Curator en Fyldestgjørelse, som den maa nægte Forældrene; men i alt Fald maatte ogsaa her den Betragtning gjøre Udslaget, at den forførte Mindreaariges Handling, som bevirket ved compulsiv Tvang, ei kan belægges med Straf.

§ 5.

Om Bortførelsen kan begaaes mod berygtede Qvinder.

Efter den Romerske Rets Forskrifter og C. C. C. Art. 118 fordredes det, at den Qvinde, der skulde kunne siges bortført, maatte være uberygtet. Bestemmelsen tabte imidlertid meget af sin Betydning ved den laxe Fortolkning, der i den tydske Praxis saavel med Hensyn til denne som til andre Forbrydelser blev givet Ordet „uberygtet", hvorefter det kom til at omfatte alle Qvinder, der ei vare offentlige Skjøger, en Fortolkning, der skjøndt den vistnok i exegetisk Henseende maa forkastes, ganske eller tildeels blev tiltraadt af flere af de anseteste Jurister[1]). De, der have behandlet Criminalretten efter almindelige Grundsætninger, uden i Begrebernes Bestemmelse strengt at slutte sig

---

[1]) Saáledes Feuerbach, Lehrbuch § 265. „Die Nothzucht setzt voraus als Gegenstand eine unverläumbete Weibsperson, die nicht durch ihre Lebensart beweist, daß sie ihren Körper als Werkzeug der Wollust eines jeden betrachte."

Ei fuldt saa vidt gaaer Grolman, Grundsätze § 381.

til de positive Love, antage endog, at Skjøger kunne være Gjenstand for denne Forbrydelse[1]).

Der frembyde sig unægtelig Tvivl mod at antage en Bortførelse i det omhandlede Tilfælde. Det kunde synes, at Bemægtigelsen her ei medfører en saadan Indskrænkning i Qvindens Ret til at disponere over sine Kjønsegenskaber, som Begrebet forudsætter. Hvad vi ovenfor i Særdeleshed lagde Vægt paa, var Bemægtigelsens Virksomhed til, ved Følelsen af den tabte Ære og forspildte Livslykke at berøve Qvinden Villiens Fasthed. Men jo mindre hun kan siges at være uberygtet, jo mere hendes Levnet nærmer sig til Skjøgens Haandværk, desto mindre er dette Synspunct anvendeligt. Herimod lader sig imidlertid anføre, at dette ikke er det Eneste, der fremkalder en Følelse af Afhængighed hos den i en Mands Magt bragte Qvinde. I to Henseender er Qvindekjønnet i Sammenligning med Mandkjønnet det svage: hvad Æren angaaer, som af Mændene kan forstyrres, uden at Qvinderne have noget tilstrækkeligt Værge imod dem, og hvad den physiske Styrke angaaer. Jo renere Qvinden er, desto mere vil hun i førstnævnte Henseende føle sig vulnerabel; jo mere hun alt er afveget fra Dydens Vei, og derfor kjender Mændene fra deres mindst fordeelagtige Side, desto mere vil hun føle sig som den i physisk Henseende svagere. Hos Skjøgen navnlig vil vel den af Blufærdigheden udspringende qvindelige Frygtsomhed være forsvundet; men i dens Sted vil en anden, i Grad ei ringere, Frygtsomhed være traadt, grundet paa hendes Erfaringer om mandlig Raahed og Brutalitet. Naar Alt kommer til Alt, vil derfor ei en berygtet Qvinde ved Bemægtigelsen indskrænkes mindre i den frie Disposition over sine Kjønsegenskaber, end den Uberygtede; og vi tage derfor ei i Betænkning at antage, at ogsaa berygtet Qvinde kan være Gjenstand for denne Forbrydelse[2]).

---

[1]) Saaledes Tittmann og Henke. Af anden Mening er dog v. Soden, Geist der peinl. Gesetzgebung I. Pag. 201 f.

[2]) En Undtagelse fra det her Anførte finder dog Sted, naar Bortførelsen er skeet ved Bedragerie alene uden nogensomhelst Anvendelse af Vold,

Men med Hensyn til Skjøger frembyder sig en særegen Tvivlsgrund. Alle andre Qvinder ere nemlig, hvor meget de end misbruge deres Kjønsfrihed, i fuld og ubeskaaren Besiddelse af denne Ret; men Skjøgen har ved at vælge sin Næringsvei, renonceret paa denne Ret. Det kunde derfor synes, som om Kjønsfriheden aldeles ikke blev krænket ved Bemægtigelsen af Skjøgens Person, og som om altsaa kun en ulovlig Indespærrelse eller et Menneskerov efter Omstændighederne blev tilbage. Det er vistnok heller ikke tilstrækkeligt til at godtgjøre, at en Bortførelse her maa antages, med Tittmann herimod at paaberaabe, at Skjøgen, ved Valget af hiin Næringsvei, ikke har opgivet Retten til at drive den efter eget Tykke. Thi saa sandt dette end er, frembyder sig dog herimod den Betragtning, at Skjøgens Vægring, ved at give sig til Priis for en bestemt Person, er at ansee som en reen Egensindighed, uden noget sædeligt Fundament, hvorfor en Handling, der gaaer ud paa direct eller indirect at tvinge hende til Samleie — ligesaa lidet som det er Røveri, naar man fratager Nogen hans offentlig faldbudne Varer og derfor erlægger den samme Betaling, for hvilken han sælger dem til Andre —, kan ansees anderledes, end som en Krænkelse af den blot formelle, indholdsløse Frihed, en blot Coaction (Nöthigung).

Vi kunne imidlertid ei tiltræde denne Betragtningsmaade. Hvor dybt en Qvinde end er sunket, taber hun dog aldrig ganske sin ædlere Natur, og som en Opvaagnen af denne maa

---

dog kun forsaavidt det ei ved selve Bortbringelsen er gjort Qvinden indirect umuligt at forlade Gjerningsmanden (cfr. § 3). Thi naar aldeles Intet er til Hinder for, at hun kan forlade Manden, kan den forbigangne Frihedsindskrænkning ei bevirke nogen Indskrænkning i Kjønsfriheden, med mindre Qvinden har saa megen Ære at tabe, at Følelsen af, at denne er priisgivet, kan antages i en betydelig Grad at bevæge hende. Deraf følger imidlertid ei, at kun aldeles uberygtede Qvinder skulde kunne være Gjenstande for denne Art af Bortførelse; den maa sikkert kunne begaaes mod dem, som kun have gjort sig skyldige i et enkelt eller vel endog flere Feiltrin, og vel overhoved mod alle dem, hvem Løsagtighed ei kan tilskrives som Last.

det betragtes, naar hun en Gang nægter at give sig til Priis for den, der forlanger det. Kunde det antages, at det i Almindelighed var et, om endog kun øieblikkeligt Samvittighedsnag, der bevægede hende til saadan Vægring, ville sikkert Alle være enige med os; men lad det endog være, hvad Mange ville kalde Egensindighed, lad Grunden til hendes Vægring blot ligge deri, at den, med hvem hun ei vil indlade sig, er hende modbydelig, da er allerede dette, at hun ikke længere vil give sig til Priis for Enhver, en Opvaagnen af en bedre Følelse, som det er forbrydersk at qvæle, en Handling, der ei mangler alt sædeligt Gehalt. Vi kunne derfor ei betragte hiin Handling, naar den udøves mod en Skjøge, som en blot Indskrænkning af den formelle Frihed, en simpel Coaction; den indeholder visselig en Indskrænkning af Kjønsfriheden; men paa den anden Side maa det ei oversees, at en saadau Handling fra Skjøgens Side ingenlunde indeholder en almindelig Tilbagetagelse af det Afkald, hun virkelig har givet paa sin Kjønsfrihed, men kun en partiel Indskrænkning af samme, der vistnok har et større Krav paa at respecteres, end en blot vilkaarlig Beslutning om en ligegyldig Handling, men hvis Tilsidesættelse dog er væsentlig forskjellig fra Krænkelsen af den fulde og ubeskaarne Kjønsfrihed, af hvilken endog særdeles berygtede Qvinder ere i Besiddelse. Derfor maa det, skjøndt det maa paastaaes, at Bortførelsesforbrydelsen kan begaaes mod Skjøger, tillige indrømmes, at Forbrydelsens Tendents derved er undergaaet en Modification.

§ 6.

Om Bortførelsen kan begaaes af Forældre, Værger, Ægtemænd og Trolovede.

Der staae endnu et Par Spørgsmaal tilbage, som man ved Afhandlingen af denne Lære pleier at opkaste: om Forældre, Curatorer, Ægtemænd og Trolovede kunne gjøre sig skyldige i Bortførelsens Forbrydelse. I disse Tilfælde forudsættes alle Bortførelsesforbrydelsens Reqvisiter, afseet fra det særegne Retsforhold, hvori Qvinden staaer til Gjerningsmanden, at være

tilstede. De Spørgsmaal, der her frembyde sig, gaae ud derpaa, om disse særegne Forhold medføre en saadan retlig begrundet Indskrænkning af den forurettede Qvindes Localfrihed eller Kjønsfrihed eller af begge disse Rettigheder, at Bortførelses-Begrebet derved bliver uanvendeligt. Men da Svaret saaledes væsentlig kommer til at beroe paa en rigtig Indsigt i disse Forholds Natur, og da deres udtømmende Begrundelse falder udenfor vor Afhandlings Grændser, ville vi kun i Korthed bemærke Følgende.

Forældre og Curatorer have vel en Ret til at bestemme deres mindreaarige Børns og Myndlingers Opholdssted, men ingenlunde til at undergive dem en saadan Indespærrelse, som Bortførelsen i de fleste og navnlig dette Tilfælde vilde forudsætte. Slig Handling vilde, endog afseet fra dens Tendents, i Regelen paadrage dem offentlig Tiltale, og blive at ansee, ei som et Misbrug af deres Myndighed, men som om den var begaaet mod en Fremmed. End mindre have disse Personer Ret til at fordre Samleie eller Ægteskab, hvorfor det lettelig indsees, at Intet kan være til Hinder for at antage en Bortførelse.

Hvad Ægtemænd angaaer, da maae vi først foreløbigen bemærke, at Ægteskab vel efter Manges Mening maa antages opløseligt ved en eensidig Villieserklæring, men at man dog aldrig — hvor liden Udstrækning man end iøvrigt vilde give den Control, Staten unægtelig er berettiget til at udøve med Hensyn til Skilsmissen — vilde kunne tage en saadan stiltiende Villieserklæring, der kunde udledes af Desertion, for fulde, hvorfor man ei, om endog hiin Betragtningsmaade maatte billiges, derfra kunde uddrage nogen Slutning om Bortførelsesbegrebets Anvendelighed i nærværende Tilfælde. Det kunde imidlertid synes, at Bortførelsens Forbrydelse desuagtet maatte kunne begaaes af en Mand mod hans deserterede Hustru, da Opfyldelsen af de ægteskabelige Pligter ei lovligen kan fremtvinges, desertrix som en Følge heraf ei kan fordres tilbagebragt ved Øvrighedens Bistand, og der ei heller existerer noget Retsmiddel

mod den saakaldte desertio non localis[1]). Det maa vistnok ogsaa indrømmes, at hiin Handling ei er at ansee som Selvtægt; men desuagtet turde den ei heller være at betragte som Bortførelse, ligesaalidet som en Ægtemand kan voldtage sin egen Kone. Manden er vistnok ikke berettiget til at fremtvinge Opfyldelsen af den fortrinsviis saakaldte ægteskabelige Pligt, men ligesaa lidet har Konen nogen Ret til at fordre at beskyttes i dens modvillige Nægtelse. At han tvinger hende til at taale, hvad hun ei er berettiget til at nægte, kan, skjøndt han ei var berettiget til at udøve saadan Tvang, ei ansees paa samme Maade, som om han havde udøvet den mod en Person, der ei var pligtig til at tilstede ham Samleie. Denne saavelsom al anden Tvang mellem Ægtefæller maa betragtes som ond Forligelse, i hvilken Staten ei bør indblande sig, saalænge den ei gaaer over til saadanne betydelige og fredsforstyrrende Voldsgjerninger, der ogsaa ellers maatte drage offentlig Paatale efter sig. Offentlig Paatale vilde nu vistnok begrundes ved en Bemægtigelse og derefter følgende Indespærrelse af en deserteret Hustru, og forsaavidt maatte Forbrydelsen og betragtes, som om den var begaaet mod en Fremmed; men da det Moment i Gjerningen, at den gik ud paa at tvinge hende til at tilstede Samleie, efter det Ovenanførte ei kunde komme særligt i Betragining, er det aabenbart, at den begaaede Voldsgjerning ei kunde betragtes som Bortførelse.

Spørgsmaalet om den af en Trolovet udøvede Bemægtigelse gaaer ud fra en Forudsætning, vi ei kunne gjøre til vor, den nemlig, at der ved en blot Overeenskomst kan stiftes en juridisk Forpligtelse til Ægteskabs Indgaaelse. Forsaavidt Lovene imidlertid maatte erkjende en saadan Overeenskomst som retlig forbindende, vilde den vel ei medføre nogen Ret til Samleie før Ægteskabet, og en i saadan Hensigt iværksat Bemægtigelse utvivlsomt constituere en Bortførelse; men forsaavidt som Ægteskabets Fremskyndelse blot var tilsigtet, vilde Gjerningen —

[1]) Af denne Mening er Tittmann, Beiträge Pag. 78.

dog under Forudsætning af, at den Medforlovede uden skjellig Grund forhalede sammes Indgaaelse — sikkerlig være at betragte som ulovlig Selvtægt.

§ 7.

Om Tilendebringelsen af Bortførelsens Forbrydelse og om Attentatet paa samme.

Dersom Bortførelsens Forbrydelse forudsatte Opnaaelsen af den med samme forbundne Hensigt, vilde Spørgsmaalet om, hvad der udfordres til dens Tilendebringelse, aldeles ikke være tvivlsomt, eller dog kun fremkalde de Tvivl, der ere fælles for alle de Overtrædelser, der bestaae i retsstridigt Samleie. Ligesom vi imidlertid paa den ene Side have seet, at hiint ingenlunde er Tilfældet, saaledes have vi og seet, at det ei er en blot momentan, men en mere vedvarende, dog ei til nogen bestemt Tidsgrændse bundet Bemægtigelse, ved hvilken Gjerningsmanden tilsigter at fremme sin Hensigt; derfor bliver det nu vor Opgave at undersøge, hvorvidt den forbryderske Virksomhed maa være skredet frem, for at Forbrydelsen kan ansees fuldendt. Om dette Spørgsmaal have de fleste Criminalister enten aldeles ikke udtalt sig, eller dog kun ubestemt, hvilket navnlig gjælder om Tittmann, der, skjøndt han udførligt har afhandlet Spørgsmaalet, dog lader os i Tvivl, om han blot fordrer den bortførte Qvindes Henbringelse til et fra hendes sædvanlige Opholdsted bortfjernet Sted, eller om han tillige fordrer, at hun skal være bragt i Sikkerhed[1]). Feuerbach

---

[1]) Vel kunde det for at tillægge Tittmann denne sidste Mening tale, at han (Beiträge Pag. 79) siger, at den Bortførte maa bringes til et saadant Sted, hvor Gjerningsmanden kan gjøre Magt gjældende, og at dette forudsætter ei alene „Entgegenstellung einer überwindenden Kraft und Entblößung von gegenwärtiger Hülfe, sondern auch Sicherstellung dieser Kraft gegen zukünftige Hülfeleistung“; men naar han deraf i det Følgende blot udleder, at Bortbringelsen maa skee til et bortfjernet Sted, og ei fra een Deel af et Huus til en anden, og naar man i Særdeleshed tager Hensyn til, at han i sin Haandbog

fordrer blot Bemægtigelse af Qvindens Person ved Bortfjernelse fra Hjemmet[1], Salchow[2]) derimod hendes Henbringelse til et sikkert Sted, medens Henke[3]), der iøvrigt kun ligefrem bestrider sine Forgængeres Lære, forsaavidt disse nægte, at Bortforelsen kan iværksættes ved Retention, blot fordrer, at det Sted, hvorhen hun er bragt eller hvor hun tilbageholdes, maa være af den Beskaffenhed, at hun ei kan vente snarlig at vorde befriet. Vi have allerede ovenfor søgt at godtgjøre, at det ingenlunde er nødvendigt, at Qvinden henbringes fra et Sted til et andet, men deraf alene følger endnu ei med Nødvendighed, at vi maatte tiltræde den sidstnævnte Mening; thi det kunde meget vel uden Modsigelse antages, at det Sted, hvor hun holdes fangen, virkelig maatte være sikkert, eller, som Salchow l. c. udtrykker det, være af den Beskaffenhed, at Personen ei let kunde blive fundet og unddraget Ransmandens Magt. Vi troe imidlertid, at andre Grunde overveiende tale for Henkes Mening. Da Bemægtigelsen nemlig kun anvendes som Middel til Kjønsfrihedens Indskrænkning, tilmed kun skal virke som Motiv, og da den i denne Henseende ei er af mindre Virksomhed, naar den bortførte Qvinde — om endog vildfarende — maa troe, at hun ei kan vente hurtig Befrielse, end om hun virkelig er bleven unddraget Samfundets eller sine Venners Hjælp, er det, hvorpaa det kommer an, alene, om hun efter Omstændighederne maa antage, at hun kan gjøre Regning paa snar Befrielse eller ikke. Hiin Omstændighed er kun af Betydning, forsaavidt der bliver Spørgsmaal om Forbrydelsens Ophævelse ved hendes Befrielse og Gjerningsmandens Afstraffelse. Men det synes indlysende, at det ikke mere ved denne end ved andre Forbrydelser, til dens Fuldendelse kan fordres, at dens Ophævelse gjøres umulig eller blot vanskeliggjøres.

I Pag. 395 og 396 kun fordrer dette Sidste, uden at melde noget om, at Stedet maa være sikkert, bliver det i det Mindste særdeles tvivlsomt, om man bør tillægge hans Ord hiin Mening.

[1]) Lehrbuch § 256.

[2]) Darstellung II. Pag. 42.

[3]) Handbuch II. Pag. 179.

Forsaavidt maae vi imidlertid ogsaa afvige fra Henke, at vi ei kunne antage, at Beskaffenheden af det Sted, hvorhen Qvinden bringes eller hvor hun tilbageholdes, alene skulde gjøre Udslaget i denne Henseende. Ogsaa Beskaffenheden af det Sted, hvorfra hun blev bortbragt, dets eensomme Beliggenhed f. Ex., bør tages i Betragtning, og overhoved alle de Omstændigheder, under hvilke Bemægtigelsen skete, f. Ex. hendes Huusfællers Fraværelse, at hun, medens hun sov, i al Stilhed blev bortbragt, at hun, uden at noget Vidne kunde antages at være i Nærheden, blev opsnappet paa fri Mark eller i Skoven; fremdeles Gjerningsmandens Magt og hendes Paarørendes Svaghed. Disse og flere andre Omstændigheder formaae ei mindre end Destinationsstedets Beskaffenhed at bestemme hendes Overbeviisning; ja det kan end ikke nægtes, at hun endnu slet ikke behøver at være paa noget Sted for at forblive der, men at hun under Bortbringelsesacten selv kan have grundet Anledning til at opgive Haabet om Befrielse, f. Ex. hvis hun allerede er ført flere Dagsreiser bort fra sit forrige Opholdssted uden endnu at have naaet Destinationsstedet.

Vi kunne saaledes ei binde Forbrydelsens Tilendebringelse til noget bestemt udvortes Kjendemærke, af hvis Tilstedeværelse samme i ethvert Tilfælde skulde afhænge; men det maa i ethvert Tilfælde afgjøres efter samtlige Omstændigheder, om Qvinden har havt antagelig Grund til at opgive Haabet om snar Befrielse eller ikke.

Det er ingenlunde ligegyldigt, hvorledes dette Spørgsmaal besvares. Dersom Qvinden, før hun var bragt til Bestemmelsesstedet, blev befriet, maatte vi efter den Feuerbachske Theorie ubetinget betragte Forbrydelsen som fuldendt, efter den Salchowske kun antage et Attentat; havde Gjerningsmanden endog forinden frivilligt ladet hende fare, vilde dette efter den Feuerbachske Theorie ikke komme ham til Gode; fulgte vi derimod Salchow, maatte vi erklære ham for aldeles straffri. Efter det af os Anførte vil derimod Valget, i første Tilfælde mellem Straffen for fuldendt og attenteret Forbrydelse, i det sidste

mellem disse og Frifindelse, afhænge af de concrete Omstændigheder[1]).

Det indsees let, at det om den voldelige Bortførelses Tilendebringelse Anførte ei er anvendeligt paa den, der iværksættes ved Bedrageri alene. I dette Tilfælde, i hvilket der ei bliver Spørgsmaal om nogensomhelst Anvendelse af voldsomme Midler, kan Forbrydelsen først ansees tilendebragt, naar Qvinden enten er bragt til et saadant Sted, at det derved indirect er gjort hende umuligt at vende tilbage, eller saalænge har opholdt sig hos Manden, at det kunde indeholde et rimeligt Motiv for hende til hellere at samtykke i hans Begjering, end med Skjændsel at vende tilbage i sine forrige Forhold; thi det er aabenbart, at der, hvis hun tidligere erfarer Sagens Sammenhæng, Intet er til Hinder for hendes Befrielse.

Da vi ikke henføre Bortbringelsen af afhængige Qvinder fra det dem af Forældre eller Værger anviste Hjem til Bortførelsen, forsaavidt hiin blot indeholder et Brud paa den disse Personer tilkommende Familiemyndighed, men kun forsaavidt den indeholder en paa Grund af de anvendte Midler Gjerningsmanden tilregnelig Indskrænkning i Kjønsfriheden, kunde det synes, som om det Samme her maatte fordres til vor For-

[1]) Man vil heraf see, at vi antage, at den, der frivillig afstaaer fra en begyndt Forbrydelse, bør være straffri. Uden udførligt at indlade os paa dette ei herhenhørende Spørgsmaal, tillade vi os blot at bemærke, at Consequentsen synes at medføre dette Resultat, da det dog er utvivlsomt, at den, der ved at begynde de Handlinger, hvorved en Forbrydelse blev iværksat, ei endnu havde næret noget forbryderisk eller i den Grad forbrydersk Forsæt, ei med nogen Virkning vilde kunne paaberaabe sig Saadant, hvorimod den hele Række af i og for sig betydningsløse Handlinger, eller af Handlinger, hvilke der i og for sig var at tillægge en anden Betydning, vilde blive bedømt efter hans endelige Forsæt. Saaledes vilde det ei komme den til Gode, der først, efter at han i anden Hensigt, f. Ex. for at aflægge Nogen et natligt Besøg, eller for at finde Natteleie, var indsteget eller havde gjort Indbrud i Andres Vaaning, havde fattet det Forsæt, at benytte den sig frembydende Leilighed til at stjæle, men han vilde upaatvivlelig, om end Sandheden af hans Foregivende efter Omstændighederne ei kunde betvivles, blive straffet for Indbrudstyverie.

brydelses Tilendebringelse som i det nysnævnte Tilfælde. Thi ogsaa her forudsættes det, at voldsomme Midler ei anvendes fra Ransmandens Side, og at det altsaa er Qvinden muligt, at unddrage sig hans Selskab, naar hun vil. Det maa imidlertid ei tabes af Sigte, at Opholdet i Mandens Selskab antager den Kjønsfriheden indskrænkende Characteer, saasnart det er givet, at hun frivilligt har fulgt ham i den Hensigt, at opgive sit forrige Hjem. Derfor maa denne Art af Bortførelse ansees tilendebragt ved Qvindens Bortgang fra Hjemmet, saafremt denne ei er skeet under Omstændigheder, der ei give Anledning til at antage hiin Hensigts Tilstedeværelse. Thi under saadanne Omstændigheder vilde vistnok ogsaa denne Art af Bortførelse, først naar Qvinden i en længere Tid havde opholdt sig i Mandens Selskab, kunne ansees tilendebragt[1]).

Da vi ikke antage, at alene Paabegyndelsen af de Handlinger, ved hvilke Forbrydelsen umiddelbart iværksættes, men at ogsaa den Virksomhed, der mere middelbart gaaer ud paa at fremme Forbrydelsens Iværksættelse, er strafbar, og vi altsaa tiltræde deres Mening, der indbefatte den saakaldte præparatio delicti under Attentatet: saa kunde det vistnok synes overflødigt, om vi her vilde forsøge den i Almindelighed vanskelige Bestemmelse af Grændserne mellem hine præparatoriske Handlinger og det efter Nogles Mening egentlige Attentat. Da imidlertid den modsatte Lære ikke mangler ansete Forsvarere[2]), og Spørgsmaalet ei heller paa nogen Maade kan ansees utvivlsomt, ville vi forsøge i Korthed at besvare de herhen hørende Spørgsmaal.

---

[1]) At det her, som Wächter (l. c. p. 313) efter en vistnok ingenlunde sikker Fortolkning af den sachsiske Lov 8 Februar 1834 § 10, jfr. med § 6, antager, skulde være nødvendigt, at Qvindens Paarørende skulle være satte ud af Stand til at bevirke hendes Tilbagebringelse, derom kan der efter vor Opfattelse af den frivillige Bortførelses Begreb, aldeles ikke være Tale. Men selv om man efter den almindelige Mening betragter den som Brud paa en Familiemyndighed, maa det vistnok erkjendes, at dette allerede ved Bortgangen endog ubetinget er indtraadt, selv om dets Ophævelse ved Qvindens ufortøvede Tilbagebringelse aldeles ei havde nogen Vanskelighed.

[2]) Cfr. f. Ex. Henke, Handb. I. Pag. 255.

Hvad der her i Særdeleshed bør fastholdes, er, at Forbrydelsen umiddelbart iværksættes ved en Indskrænkning af Localfriheden, der er af den Beskaffenhed, at den giver den Bortførte rimelig Grund til at antage, at hun ikke kan gjøre Regning paa hurtig Befrielse. Med den begyndte Indskrænkning af Localfriheden er altsaa det egentlige Attentat tilstede, hvorved det bliver at bemærke, at de til sammes Iværksættelse som Midler tjenende Handlinger, forsaavidt de udgjøre en i Tiden uafbrudt sammenhængende Række med den Handling, hvorved hiin Ufrihed ligefrem tilveiebringes, ere at henregne til denne — hvorfor Attentatet og i dette Tilfælde allerede tager sin Begyndelse med dem — hvorimod de, naar de ei udgjøre en eneste sammenhængende Handling med hiin Frihedsberøvelse, kun ere at betragte som præparatoriske. Ved den voldelige Bortførelse vil derfor i Almindelighed Apprehensionen betegne Grændsen mellem de præparatoriske Handlinger og Attentatet i indskrænket Forstand, ligesom og alle de Handlinger blive at henregne hertil, der tjene til at overvinde de Bemægtigelsen umiddelbart modstaaende Hindringer og tillige udgjøre en actus continuus med samme, f. Ex. et Bemægtigelsen umiddelbart foregaaende Indbrud i det af Qvinden beboede Værelse, voldsomt Angreb paa hendes Huusfæller, der modsætte sig Bemægtigelsen, o. s. v. De Handlinger derimod, der enten ei udgjøre en actus continuus med Bemægtigelsen, f. Ex. den Angrebet foregaaende Bortfjernelse af hendes Huusfæller, eller som — idet de kun gaae ud paa Tilveiebringelsen af de Midler, ved hvis Brug Bemægtigelsen skal iværksættes, eller, uden at bortrydde direct modstaaende Hindringer, paa at gjøre Iværksættelsen lettere — ikkun paa en middelbar Maade tjene til at fremme samme, f. Ex. Anskaffelse af Redskaber, Aftale med Medhjælpere, Udstilling af Vagter o. s. v., ere alle at ansee som præparatoriske. Det er imidlertid ei aldeles uden Undtagelse, at Apprehensionen af Qvindens Person bliver at henregne til Attentatet; den kan og tænkes at forekomme som blot præparatorisk Handling. Foruden at dette finder Sted i det ovenfor anførte Tilfælde, hvor Nogen har bemægtiget sig en Qvinde for at bortkoble hende — hvor

Bortførelsen da først virkelig iværksættes, naar Kobleren overleverer hende til anden Mand for af ham at misbruges — kan dette ogsaa tænkes under andre Omstændigheder. Naar f. Ex. en Øvrighedsperson under et eller andet Paaskud havde ladet en Qvinde arrestere, for desto lettere fra Arresten at kunne lade hende henbringe til et Sted, hvor hun var hans Vilkaarlighed undergivet, vilde Apprehensionen af hendes Person kun være en forberedende Handling, og den virkelige Iværksættelse først begynde med Arrestantindens Bortbringelse fra Arresten til det Sted, hvor hun var i Vedkommendes Magt.

Bortførelsen kan, som vi ovenfor have viist, iværksættes ved Bedragerie alene, naar Qvinden ved et falskt Foregivende er bleven bevæget til at tage Ophold hos en Mand i saa lang Tid, at hun, naar hun senere erfarer Sammenhængen, seer sin Ære compromitteret, eller derved er bleven bevæget til at følge ham saa langt, at det indirect er gjort hende umuligt at vende tilbage. Naar hun virkelig tager Ophold hos Manden, begynder den hendes Kjønsfrihed indskrænkende Tilstand, og først fra dette Tidspunct kan derfor Attentatet regnes. Anbringelsen af det bedrageriske Foregivende kan derimod kun ansees for Præparation, med mindre Gjerningsmanden maa antages at have lagt an paa, ved sit falske Foregivende at bevæge hende til øieblikkelig at følge sig.

At de ved frivilligt følgende Qvinders Bortførelse anvendte Forførelseskunster ikkun indeholde præparatoriske Handlinger, med mindre de, hvad der dog ei let vil være Tilfældet, udgjøre en actus continuus med selve Bortbringelsen, behøver, efter alt det Anførte, neppe at bemærkes. Er dette ikke Tilfældet, vil der, forsaavidt Forbrydelsen tilendebringes ved selve Bortbringelsen fra Hjemmet, kun kunne være Spørgsmaal om et Attentat, naar denne selv under Udførelsen forhindres; forsaavidt der derimod efter Omstændighederne til Forbrydelsens Tilendebringelse endnu maatte fordres et fortsat Ophold i Ransmandens Selskab, hvilket f. Ex. kunde finde Sted, naar han under et eller andet Foregivende havde lokket Qvinden bort fra hendes Hjem, og først derefter søgte at bevæge hende til at følge sig, vilde natur-

ligviis ogsaa den fuldkomment udførte Bortbringelse ikkun constituere et Attentat.

Som Exempler paa præparatoriske Handlinger have vi allerede i det Foregaaende nævnet Anskaffelsen af Redskaber til Occupationens Iværksættelse, Aftale med Medhjælpere, efter Omstændighederne bedragersk Foregivende og Anvendelsen af Forførelseskunster o. s. v.

Det kunde nu, da vi have erklæret os for de præparatoriske Handlingers Strafbarhed — hvilke vi derfor og henregne til Attentatet — saameget mere synes at maatte paaligge os ligeledes nøie at angive Betingelserne for deres Tilstedeværelse, som det ingenlunde kan antages, at det i og for sig skulde være en let Sag at adskille dem fra de Handlinger, der blot ere foranledigede ved det fattede Forsæt til en Forbrydelse, hvilke ligesaalidet som det beviislig tilstedeværende eller endog udtrykkelig tilkjendegivne Forsæt kunne være Gjenstande for Straf. Dette er nu tildeels allerede skeet, idet disse Handlingers Gebeet paa den ene Side er begrændset ved de egentlige Attentatshandlinger; men hvad deres Begrændsning til den anden Side angaaer, maa det bemærkes, at de ved Forsættets Tilstedeværelse foranledigede Handlinger ei have noget saadant fast bestemmeligt Indhold, at en Angivelse af dette kunde lede til Opstillingen af en skarp Grændse. Og da fremdeles de Midler, ved hvilke Forbrydelsen middelbart kan fremmes, ere saa mangfoldige, at det ei er muligt at opregne dem alle, kunne vi med Hensyn til dette Spørgsmaal ei give nogen nøiagtigere Bestemmelse end den: at ingen Handling kan ansees som strafbar Præparation, der ei paa en eller anden Maade er Middel til at fremme Forsættets Iværksættelse.

§ 8.

Om Bortførelses-Forbrydelsens Paatale og Straf.

Det kan neppe være nogen særdeles Tvivl underkastet, at ei blot de Forbrydelser, der udøves umiddelbart mod Staten selv, og de Handlinger, der, uden at nogen egentlig Ret derved

er krænket, blot paa Grund af det Offentliges Interesse, straffes, bør være Gjenstande for offentlig Paatale, men at ogsaa de, der nærmest krænke Privates Rettigheder, men ved hvilke dog enten den Statsforbindelsen undergravende Maxime, de forudsætte, eller den med deres Udøvelse forbundne Forstyrrelse af Samfundets Fred, indeholder den væsentligste Grund til deres Afstraffelse, altsaa alle egentlige Forbrydelser, bør forfølges paa denne Maade. Det kan imidlertid ingenlunde siges om enhver mod en Privat udøvet Fornærmelse, at den enten indeholder en saadan Maxime eller et saadant Fredsbrud, og navnlig gjælder dette sidste ei om alle Voldsgjerninger, men kun om de grovere. Med Hensyn til Voldsgjerninger opstaaer derfor idelig det Spørgsmaal, om de efter deres Beskaffenhed egne sig til offentlig Paatale. Hvad nu dette angaaer, saa gives der vel Voldsgjerninger, om hvilke det er klart, at de paa Grund af deres Ubetydelighed ei kunne siges at indeholde noget saadant Fredsbrud, ligesom der og paa den anden Side gives saadanne, om hvilke det Modsatte under alle Omstændigheder maa antages, men der bliver desuagtet et ei ringe Antal tilbage, som efter Omstændighederne snart maa betragtes paa hiin snart paa denne Maade. Almindelige Regler, efter hvilke det i ethvert Tilfælde kunde afgjøres, om en Handling indeholder en saadan Fredsforstyrrelse, lade sig ikke opstille, og det er derfor at billige, at f. Ex. Frd. 4 Octbr. 1833 § 30 overlader det til Øvrigheden, i saadanne Tilfælde at afgjøre, om offentlig Paatale skal finde Sted, eller om der kan gives Parterne Leilighed til mindelig Forening. Heri indeholdes ei heller nogen Indskrænkning af den officielle Paatales Grændser, men kun en, saavidt muligt, nøiagtig Bestemmelse af samme. En Indskrænkning er det derimod, naar en Deel nyere Lovgivninger og Udkast lade den offentlige Paatale af visse særdeles grove Forbrydelser afhænge af Privates og navnlig den Fornærmedes Klage. Men en saadan Undtagelse fra de almindelige Regler er vist særdeles betænkelig; thi det kan neppe antages, at Staten skulde kunne være berettiget til at paalægge nogen Borger en haard og vanærende Straf, naar det ei af Retfærdigheden fordres med en saadan Nødven-

dighed, at enkelte Privates Interesse derfor maae staae tilbage; og iøvrigt lader man jo dog Criminaljustitien gaae sin strenge Gang, uanseet at uskyldige Personer idelig ved den Skyldiges Afstraffelse ei blot udsættes for den bittreste Krænkelse, men endog for Velfærds Spilde.

Men møder en saadan Indskrænkning af den officielle Paatale af grovere Forbrydelser i Almindelighed Betænkelighed, saa maae vi end mere erklære os derimod, hvad Bortførelsen angaaer, skjøndt den i den senere Tid synes at have vundet en stor Mængde Stemmer for sig, og navnlig er gaaet over i de nyeste Udkast til Straffelovbøger[1]). Det er langt fra, at der her, som Wächter (l. c. Pag. 333) antager, taler det Samme for en saadan Bestemmelse, som naar Voldtægt har fundet Sted. Ved Udførelsen af sidstnævnte Forbrydelse søger Gjerningsmanden at være uden Vidner, og Besvangrelse paafølger kun sjeldent; det Passerede kan altsaa blive skjult eller i alt Fald kun komme til Kundskab for Enkelte, der ville lade det være sig magtpaaliggende ei at lade det komme videre, og det maa derfor indrømmes, at en Bestemmelse, hvorefter Sagens Forfølgning gjøres afhængig af den Forurettedes egen Klage, kan befrie hende for det ei uvæsentlige Onde, et saadant Factums Notorietet, selv hvor det almindeligt erkjendes, at hun er uden al Brøde, unægtelig indeholder. Og skjøndt den ved en saadan Bestemmelse tilveiebragte Fordeel for den voldtagne Qvinde paa den anden Side er af en meget problematisk Natur, da det ingenlunde er usandsynligt, at Gjerningsmanden, naar nogen Tid er hengaaet, uden at han er bleven draget til Ansvar, og tillige de Indicier, der kunde bidrage til at overbevise ham, ere forsvundne, vil rose sig af at have nydt hendes Gunst, som om hun frivilligt havde givet sig til Priis for ham: saa ville vi dog, naar den, som skeet er i nogle Love, indskrænkes til de Tilfælde, i hvilke Gjerningen ei har vakt offentlig Opsigt, med

---

[1]) Cfr. Udkast for Norge 1835 Kap. 28 § 3, for Würtlemberg 1836 Art. 263, for Hannover 1826 Art. 250. Efter Wächter (l. c. p. 333) skal det Samme være Tilfældet med det Baierske Udkast af 1831.

Hensyn til den Velfærds Spilde, der derved muligen kunde forhindres, ei driste os til ubetinget at erklære os imod den, skjøndt vi dog ogsaa her af det anførte almindelige Hensyn finde Sagen betænkelig. Men antage vi først, at en paa saadan Maade bestemt Indskrænkning i det Offentliges Ret til uopfordret Indblanden i slige Sager bør bestemmes, saa maae vi og aldeles forkaste, at det Württembergske Udkast 1836 Art. 282 i Forbindelse hermed tillægger den Krænkedes Ægtefælle og Forældre en Ret til endog mod hendes Villie at bevirke Sagens Paatale; thi det synes dog aabenbart, at disse Personers Interesse for at faae Forbryderen afstraffet, langt mere end det Offentliges, bør underordnes Qvindens Interesse for, at Sagens Undersøgelse udebliver. Fremdeles synes netop det Tilfælde, hvor Sagen iøvrigt ei er bleven bekjendt og Frænderne klage, men Qvinden ei ønsker nogen Retsforfølgning, at være det almindelige og næsten eneste, hvori hiin Bestemmelse kunde faae nogen Anvendelighed. Thi til at godtgjøre, at Begivenheden, som hine Lovarbeider udtrykke sig, har vakt „Opsigt og Forargelse", kan dog vel, ved et Factum af denne Art, ei udfordres mere, end at det beviisligen er kommet til saadanne Personers Kundskab, om hvem det ei er at formode, at de ville fortie det enten paa Grund af en særegen Pligt (den consulerede Læge, Jordemoderen, den Øvrighedsperson, til hvem Anmeldelse er skeet), eller fordi de, efter deres Forhold til den Krænkede, selv maae antages at have en stærk Interesse for, at det ei bliver almindelig bekjendt. Men naar Qvinden selv tier, og alle de Personer, der have Kundskab om Gjerningen, ligeledes tie, da er det en Selvfølge, at ingen offentlig Paatale er mulig.

Er en Bortførelse begaaet, kan derimod en saadan væsentlig Fordeel for den Fornærmede aldeles ikke opnaaes ved en Bestemmelse som den omhandlede; det Passerede, der altid hos Mængden vækker en næsten skadefro Formodning om, at hun har maattet hengive sig til Ransmanden, kan ikke blive skjult, da hun naturligviis maa savnes i den Kreds, af hvilken hun er udrevet, og en fuldkommen Isolering fra al Berørelse med Andre under de nærværende sociale Forhold er saa godt som

utænkelig. Den Indskrænkning, under hvilken vi ovenfor alene kunde tilstede den omhandlede Bestemmelse, at Begivenheden ei maatte være bleven almindelig bekjendt, vilde derfor og gjøre den aldeles betydningsløs[1]).

Man kunde vel her anføre, at det ved den retlige Undersøgelse let kunde skee, at den tidligere paa hende hvilende beskæmmende Formodning om, at hun havde maattet give sig til Priis for Ransmanden, nu gik over til Vished, og at derfor en Bestemmelse af den omhandlede Beskaffenhed ogsaa her ligesaavel som ved Voldtægt, Omstændighedernes Forskjellighed uagtet, kunde bevirke, at Gjerningsmanden kun afstraffedes, naar dette kunde skee uden Velfærds Spilde for Qvinden, idet det da vilde staae i hendes Magt kun da at foranledige Sagens Paatale, naar hun kunde forudsee, at den ei vilde lede til noget for hende beskæmmende Resultat.

Men det kan vistnok ikke antages, at Qvinden vilde klage i ethvert Tilfælde, i hvilket hun ei havde ladet sig bevæge til at være Gjerningsmanden til Villie. Hvad der foruden en især hos en Qvinde undskyldelig Utilbøielighed for at give den umiddelbare Anledning til, at Nogen underkastes et betydeligt Straffeonde, vistnok i de fleste Tilfælde vilde afholde hende fra at klage, ere de med Sagens Undersøgelse forbundne Ubehageligheder, og navnlig de hendes Følelse saarende Spørgsmaal, hun ikke vil kunne undgaae. At gjøre Sagens Paatale afhængig af Qvindens Villie vilde saaledes i practisk Henseende medføre saa godt som en fuldkommen Strafløshed, da den næsten aldrig vilde blive paatalt. Men nu kan den med Bortførelsen uundgaaelig forbundne, for hendes Fremtids Vel saa farlige og beskæmmende Formodning kun tilintetgjøres, naar dens Urigtighed fremgaaer som Resultatet af en retlig Undersøgelse; og skulde saaledes

---

[1]) Wächter yttrer vel (l. c. Pag. 333 Not., jfr. Pag. 299 Not.), at det Baierske Udkast af 1831 indeholder den samme Bestemmelse med Hensyn til Bortførelse som med Hensyn til Voldtægt; men, da vi ei have dette Lovarbeide ved Haanden, skulde vi dog, indtil vi med egne Øine kunne overbevise os om det Modsatte, være tilbøielige til at antage, at hiin Angivelse ei er aldeles nøiagtig.

Hensynet til den Forurettedes Interesse være afgjørende ved Anordningen af denne Materie, saa vil det heraf indsees, at der ved en saadan Bestemmelse i saa Henseende vilde tabes i det Mindste ligesaa meget paa den ene Side, som der paa den anden tilsigtedes vundet. Ei heller vilde denne Inconvenients afhjælpes ved at give hendes Mand, Forældre eller Værger Ret til endog mod hendes Villie at bevirke Paatale[1]); thi disse Personer kunne ei have nogen tilforladelig Vished om, at Undersøgelsen vil føre til det for hende ene gunstige Resultat. Forsaavidt som de derfor fordre Sagen paatalt mod Qvindens Villie, handle de ingenlunde i Qvindens Interesse; de søge blot at fremme deres eget Ønske om, at Forbryderen maa lide sin fortjente Straf; men det er en aabenbar Urimelighed, i denne Henseende at indrømme dem en større Ret end det Offentlige.

Vi gik for et Øieblik ind paa den Antagelse, at der virkelig i nogle Tilfælde vilde være vundet noget Væsentligt for den Forurettede ved en saadan Bestemmelse; men selv dette maa vi betvivle. Enhver veed, hvor tilbøielig Mængden er til at antage det Værste, naar der er Spørgsmaal om Kjødets Svaghed, og man veed og, hvor lustige de Data ere, der udfordres til at give et Rygte Tilværelse, der snart bliver antaget for uomstødelig Vished. Det kan derfor ikke betvivles, at den Omstændighed, at Qvinden ei ønsker Sagens Paatale, skjøndt en besindig Overveielse ei heri vilde see noget Beviis for eller imod hende, vil bidrage til end mere at bestyrke den opstaaede Formodning om, at hun er bleven misbrugt. Men vi kunne ei indsee, at hun lider betydelig mindre under en Formodning, der dog alene viger for et utvivlsomt Modbeviis, end ved en Oplysning af Sagen, af hvilken det i alt Fald vil fremgaae, at hendes Modstand har været alvorlig.

Det Eneste, der i Gjerningen vilde bevirkes ved en saadan Bestemmelse, er, at Qvinden derved vilde befries for en Undersøgelses Ubehageligheder, og det endda ikke i alle Tilfælde; thi naar Øvrigheden kom til Kundskab om, at en Qvinde voldeligen

[1]) Udk. f. Württemberg l. c.

var bragt i en Mands Magt, kunde den dog ei af Delicatesse undlade at befrie hende, hvorved Optagelsen af Forhør, for at sikkre Beviset for det Tilfælde, at hun maatte beslutte sig til at fordre Sagens Forfølgning, og for at udfinde, hvilken Forbrydelse der in casu kunde være Spørgsmaal om, ei ganske vilde kunne undgaaes. Men vi skulde troe, at dette Ene, at hun derved befries fra en Ubehagelighed — den være nok saa stor —, ei kan komme i nogen Betragtning i Sammenligning med de vægtige Grunde, det Offentlige maa have til at ville Afstraffelsen af en Forbrydelse, hvorved der skeer et stort Brud paa Samfundets Fred, som er forbuden under svære og vanærende Straffe, saa meget mere som endog Hensynet til hendes egen sande Fordeel leder til det samme Resultat.

Næsten alle nyere Lovgivninger og Udkast lade Paatale og Straf aldeles bortfalde, naar Gjerningsmanden har ægtet den Bortførte, og Ægteskabet ei senere er erkjendt for en Nullitet[1]). Spørgsmaalet er nu, om en saadan Bestemmelse lader sig retfærdiggjøre. Det er herfor bleven anført[2]), at Staten overhoved ei har tilstrækkelig Anledning til at efterspore de bestaaende Ægteskabers ofte skjulte Anledning, men at der derimod i Vigtigheden af deres Opretholdelse indeholdes overveiende Bevæggrunde til at betragte Sagen, som om aldeles ingen Retskrænkelse havde fundet Sted. Sandt er det vel, at Staten meget vilde miskjende sin Ret, naar den uden Anledning vilde undersøge Oprindelsen til ethvert Ægteskab, men det synes dog, at der kunde være god Anledning dertil, naar den erholdt Underretning om, at dets Indgaaelse var bevirket ved en grov Forbrydelse. Ei heller sees det, hvorledes dette Raisonnement kunde komme i Betragtning, naar Statens Indblanden allerede var begyndt, og Parterne derefter erklærede sig for Ægteskab, et Tilfælde i hvilket Gjerningsmanden dog sikkert ei mindre havde Krav paa Skaansel, end om Øvrighedens Opmærksomhed paa Grund af

---

[1]) Code pénal III. 357. Baiersk St. L. 1813, Art. 203. Württ. Udk. 263. Hannov. Udk. Art. 256.

[2]) Cfr. Motiverne til den Baierske Straffelovs Art. 203.

tilfældige Omstændigheder først senere var bleven henvendt paa det Passerede. Vel synes fremdeles en saadan Bestemmelse i høi Grad at anbefale sig derved, at Qvinden har et langt større Haab om at erholde den fuldstændigste og i mange Tilfælde eneste Æresopreisning, der kan blive hende til Deel, naar Gjerningsmanden ved Ægteskabs Indgaaelse erhverver Strafløshed, end naar denne nægtes ham, at Straffens Execution, naar Ægteskabet allerede er kommet i Stand, vil være af den fordærveligste Virkning for Qvinden og de uskyldige Børn, og at endelig Ægteskabers Indgaaelse og det paa dem grundede Samlivs virkelige Fortsættelse i høi Grad er i Statens egen Interesse. Men skjøndt sand Statsklogskab virkelig tager alle hine Hensyn, skjøndt den virkelig søger, saavidt muligt, at sikkre den Fornærmede Adgang til Erstatning, at forhindre, at Straffen gaaer ud over Uskyldige, og at fremme og at opretholde Ægteskaber, saa indrømmer den dem dog ei i andre Tilfælde saa meget, at den derfor skulde eftergive endog langt mindre Forbrydere den velfortjente Straf. Ingensinde bliver en Sags criminelle Forfølgning opgivet, fordi den Fornærmede ei vilde erholde fuld Erstatning for sit Tab, naar hans Fordring maatte concurrere med Actionens Omkostninger, eller fordi Forbryderens uskyldige Familie, ved at tabe sin Forsørger, vilde bringes til Bettelstaven, eller for at undgaae de for Samfundet i sædelig Henseende skadelige Følger, der ere at befrygte af Ophævelsen af Ægtefællers Samliv. Det er ei heller Nogens Mening, at Gjerningsmanden, hvis han under selve Bortførelsen havde begaaet nogen anden Overtrædelse, der i og for sig egnede sig til offentlig Paatale, skulde fritages for Straf for denne, og det maa derfor være i dette Tilfældes særegne Beskaffenhed, og ei i hine almindelige Hensyn, at hiin Bestemmelse skal finde sin Retfærdiggjørelse.

Det frembyder sig strax, at dette Tilfælde har det Eiendommelige, at den Forbrydelse, hvorfor Gjerningsmanden skal drages til Ansvar, er forøvet mod Qvinden selv, at den ei kan forfølges, uden at paalægge hende at afgive Forklaring imod sin egen Ægtefælle, hvorved der opstaaer en betænkelig Collision mellem hendes Pligt mod ham og Pligten at sige Sandhed,

hvilken Staten ogsaa ellers saavidt muligt søger at undgaae, ved i mange Tilfælde at befrie Ægtefæller fra at aflægge Vidnesbyrd mod hinanden, og endelig at hun, saafremt hun, efter at have gjenerholdt sin Frihed, samtykker i at ægte ham, derved tillige maa antages at have tilgivet ham hans Brøde mod hende. Disse Bemærkninger synes dog ei heller tilfredsstillende; thi som Retten, under en virkelig Collision mellem den selv og en anden Interesse, altid i sin egen Sphære maa beholde Overvægten, saaledes udstrækker den ei heller Ægtefællers Fritagelse for at aflægge Vidnesbyrd mod hinanden til Sager angaaende virkelige Forbrydelser, med mindre de uden saadant aldeles fyldestgjørende kunne oplyses. Ei heller bevirker i Almindelighed den Fornærmedes Tilgivelse Straffens Nedsættelse, end sige dens fuldkomne Eftergivelse, hvor Talen er om Overtrædelser, der forfølges i det Offentliges Interesse. Uagtet alt dette skulde vi imidlertid dog troe, at hiin Fritagelse for Paatale og Straf er fuldkomment grundet. Medens den Fornærmede i andre Tilfælde vel kan opgive al Bitterhed og Hevngjerrighed, kan han, hvor meget han end kan beklage at være den uskyldige Anledning til Forbryderens Ulykke, dog, naar han betragter Sagen aldeles upartisk og uafhængig af Fordomme, ei ville en Straffrihed, der kun kan opnaaes paa Retfærdighedens Bekostning; i vort Tilfælde kan Qvinden ei alene tilgive Gjerningsmanden, men hun er endog forpligtet dertil, ja, hvad mere er, hun er indtraadt i et helligt, over al menneskelig Kløgt ophøiet Forhold, i hvilket hans Brøde mod hende er aldeles udslettet; den existerer ikke længere. Vilde man nu sige, at den mod Qvinden begaaede Brøde vel var bortfaldet, men at derimod den i Bortførelsen tillige indeholdte Forbrydelse mod det Offentlige dog blev tilbage, saa vilde dette grunde sig paa den urigtige Forudsætning, at Bortførelsen indeholdt 2 af hinanden uafhængige Retsbrud, eet mod Qvinden og eet mod det Offentlige, medens det sande Forhold tvertimod er dette, at Handlingen ved at være en grov Krænkelse af Qvindens Ret, og alene derved, bliver til en Forstyrrelse af det Samfunds Fred, af hvilket hun er Medlem, medens den iøvrigt, afseet fra denne Omstændighed, aldeles intet Fredsforstyrrende

indeholder[1]). Her finder da ei nogen Collision Sted mellem Retfærdigheden og Ægteskabets eller den fornærmede Ægtefælles Interesse — i hvilken, som ovenfor bemærket, altid den Sidste maatte staae tilbage —; thi naar Forbrydelsen ikke længere existerer, har Retfærdigheden ei heller nogen Fordring. Staten udøver da kun sit høie Kald, at erkjende og beskytte alle over dens nærmeste jordiske Formaal ophøiede ideale Interesser, idet den erkjender Ægteskabet som en Forbindelse, i hvilken Kjærligheden har ophævet ethvert Skyldforhold mellem Ægtefællerne. Hiin Bestemmelse bør derfor og udvides derhen, at ei blot det allerede indgaaede Ægteskab, men og begge Parters frie Erklæring om at ville indgaae det hæver Paatalen. Thi Staten bør ikke lægge nogen Hindring i Veien, naar der viser sig nogen Rimelighed for, at saa slet begyndte Foretagender ved det guddommelige Forsyns Naade kunne erholde en langt sandere og mere fyldestgjørende Ophævelse, end ved den jordiske Retfærdigheds Straf.

Det er imidlertid indlysende, at det bør forhindres, at denne Bestemmelse misbruges af Gjerningsmanden til at aftvinge en Qvinde Samtykke til Ægteskab, og derefter fremdeles til at tvinge hende til at fortsætte samme. Øvrigheden bør derfor affordre hende en Erklæring, just ei om hun frivillig har givet sit Samtykke til Ægteskabet, men om det er hendes frie Beslutning at fortsætte samme, hvorefter hun, saafremt dette ei er hendes Villie, ufortøvet bør sikkres imod ham, og Sagen mod ham forfølges.

Dernæst er det klart, at det kun er det sande Ægteskab, der har hiin Magt til at udslette den begaaede Brøde. Et blot pro forma indgaaet Ægteskab, ved hvilket enten alene Æresopreisning for hende, eller tillige Straffrihed for ham er tilsigtet,

---

[1]) Skulde Bortførelsen in concreto have været ledsaget af Handlinger, der, hvad enten Gjerningen var foretaget med eller mod Qvindens Villie, i og for sig vilde egne sig til offentlig Paatale, hvis f. Ex. Personer, der vilde modsætte sig Bortbringelsen, vare blevne mishandlede: da vilde Paatalen for disses Vedkommende ei heller kunne bortfalde paa Grund af Parternes paafølgende Ægteskab (cfr. Udkast for Hannover, Art. 256.)

uden at Parterne ere tilsinds at leve sammen som sande Ægtefæller, bør ei medføre hiin Straffrihed, og Sagen mod Ransmanden bør derfor i dette Tilfælde, uanseet at Ægteskabet ei søges opløst quoad vinculum, atter optages, naar det ei findes, at Cohabitationen af antagelige Grunde kun interimistisk er hævet.

Et sandt Ægteskab er ei heller det, i hvilket Ægtefællerne ei, uagtet de leve sammen, gjensidigen opfylde de dem som saadanne mod hinanden paahvilende Pligter. Men, om et saadant Forhold finder Sted, tilkommer det ei Øvrigheden at undersøge; det maa være nok til at antage et sandt Ægteskab, at det ei af Nogen af dem begjæres opløst. I denne Henseende maa det bemærkes, at den Bortførte har saa vægtige Grunde — hvilke, som vi tidligere have seet, ingenlunde indskrænke sig dertil, at en Æresopreisning maa være hende magtpaaliggende — til at ønske Ægteskab med Ransmanden, at hendes Samtykke vel kan have været aldeles frit, uden at det er afgjort, at den nødvendige Overeensstemmelse i Tænkemaaden lader sig tilveiebringe imellem Ægtefællerne. Det maa derfor, hiint Samtykke uagtet, staae i hendes Magt, senere at fordre det opløst, uden at hun herfor behøver at paaberaabe sig videre, end den passerede Bortførelse. I dette Tilfælde maatte det Offentliges Ret til Paatale atter indtræde, selv om det oplystes, at Manden, medens Ægteskabet bestod, ei havde gjort sig skyldig i noget lastværdigt Forhold. Thi Straffen eftergives efter det ovenfor Anførte, ikke fordi han ved sit Tilbud at tage den Fornærmede til Ægte, eller ved sit paafølgende Forhold skulde være i Stand til at afsone sin Brøde; men han deelagtiggjøres uden egen Fortjeneste i en Naade, hvis Betingelser kun tildeels ligge hos ham selv, men i Hovedsagen beroe paa Omstændigheder, der ei staae i hans Magt.

Det kan endelig ikke nægtes, at ogsaa et sandt Ægteskab kan forstyrres ved en af Ægtefællernes Brøde; og med Hensyn til vort Tilfælde er det ikke utænkeligt, at Parternes Forbindelse i Begyndelsen kronedes med Held, men senere paa Grund af Vankelmodighed eller Utroskab fra Hustruens Side forstyrredes. Skulde hun da kunne udøve den hende under en ganske anden Forudsætning indrømmede Ret til at fordre Ægteskabet opløst,

uden nærmere Undersøgelse af Forholdene, blot paa Grund af dets Oprindelse, og derved tillige foranledige, at Manden underkastedes en haard og vanærende Straf, vilde dette være ligesaa uretfærdigt som ubilligt. Der burde derfor fastsættes et vist Tidsrum, som dog ei burde være for kort (t. Ex. 5 Aar), med Hensyn til hvilket det Ovenanførte maatte gjælde. Efter dettes Udløb maatte hun have tabt den paa Bortførelsen begrundede uindskrænkede Skilsmissefrihed. Fordrede hun da Ægteskabets Opløsning, maatte en Undersøgelse om begge Ægtefællers Forhold under Ægteskabet anstilles, og fremgik det af denne, at han under Ægteskabet redelig havde opfyldt en Ægtemands Pligter, burde hån ei kunne drages til Ansvar for Bortførelsen. Det Modsatte maatte derimod gjælde, naar der fandtes betydelig Skyld paa hans Side, selv om hun ei heller var uden Brøde.

Endnu maae vi blot bemærke, at Sagen, naar Bortførelsen er begaaet mod en mindreaarig Qvinde, og Omstændighederne ei tillade, at der meddeles hende Dispensation til Ægteskabsindgaaelse, bliver at sætte i Beroe, indtil hun har naaet den lovbestemte Alder, eller erholdt fornøden Dispensation. Fra dette Tidspunct blive da og hine 5 Aar at regne. Iøvrigt turde det og være rigtigst, at Øvrigheden først da, eller da atter affordrede hende den omhandlede Erklæring, om hun aldeles frivilligt samtykkede i at ægte ham.

Vi skulle nu forsøge at bestemme Bortførelsesforbrydelsens Straf; men forinden maae vi forelægge os det Spørgsmaal, om kun een eneste Straf bør foreskrives for alle Tilfælde, eller om de forskjellige Strafbarheden modificerende Momenter alle eller for en Deel ere af en saadan Betydning, at der frembyde sig flere Hovedtilfælde, der ei kunne subsumeres under eet passende Maximum og Minimum, det vil sige et saadant, der ei giver Dommeren et saa stort Spillerum, at Straffen i Grunden bliver arbitrær.

Det Tilfælde, der hverken frembyder særdeles mitigerende eller aggraverende Omstændigheder, og fra hvilket vi derfor kunne gaae ud som det normale, er det, hvor en uberygtet Qvinde er bortført. Det ligger ei i Forbrydelsens Begreb, at hun ved

denne Leilighed skal være bleven mishandlet, ei, at Hensigten skal være opnaaet, ei heller at et allerede bestaaende Ægteskab skal være blevet krænket. Men disse Omstændigheder kunne dog være tilstede, uden at Forbrydelsen ophører at være den samme, og vi maae derfor opkaste det Spørgsmaal, om deres Tilstedeværelse i den Grad forhøier Forbryderens Strafskyld, at de af dem ledsagede Tilfælde ei kunne finde retfærdig Afstraffelse, naar Dommerens Valg er indskrænket til en eneste Straffebestemmelse, hvis Maximum og Minimum vi vel endnu ikke kunne angive, men som vi dog paa Grund af Forbrydelsens Grovhed foreløbig kunne antage at frembyde en Differents af 2, 3 à 4 Aar offentligt Arbeide.

Beskaffenheden af de Midler, der bleve anvendte til at iværksætte Bemægtigelsen, samt af den derpaa følgende Indespærrelse, maa naturligviis komme i Betragtning ved Bestemmelsen af Straffens Grad; men i Almindelighed forudsætter Bemægtigelsen ei nogen i og for sig betydelig Vold, ligesaalidet som Indespærrelsen i og for sig i Almindelighed kan forudsættes at være forbunden med nogen yderligere haard Behandling. Den Skærpelse af Straffen, der i saa Henseende kan være Spørgsmaal om, vil derfor et saadant Maximum og Minimum som det ovenanførte give Dommeren tilstrækkelig Leilighed til at lade indtræde. Forsaavidt som der til Bemægtigelsens Iværksættelse maatte være anvendt Voldsomheder, der ei i Almindelighed kunne antages at være nødvendige Midler til Bortførelsens Iværksættelse, finder et Sammenstød af Forbrydelser Sted, uden at det herimod kan komme i Betragtning, at Udøvelsen af hiin Handling in concreto betingede Bortførelsen. Til disse behøver Lovgiveren derfor ei at tage Hensyn ved Bestemmelsen af Bortførelsesstraffen. Spørge vi nu om Grændsen mellem de Voldsgjerninger, der ere at ansee som integrerende Dele af Bortførelsen, og dem, der blive at ansee som særlige Forbrydelser, da lader denne sig neppe nøiagtigt angive; dog troe vi, at den vil være fastsat paa en i det Mindste i practisk Henseende tilfredsstillende Maade, naar det bestemmes, at Cumulation af Straffene for de forøvede Voldsomheder og Mishandlinger skal indtræde,

naar de i og for sig egne sig til offentlig Paatale. Vel kunne og ringere Mishandlinger tænkes ei at være enten i Almindelighed eller in concreto nødvendige til Forbrydelsens Iværksættelse, men Dommeren vil da indenfor det foreskrevne Strafferquantums Grændser finde tilstrækkelig Leilighed til at tage Hensyn til dem ved Straffens Bestemmelse.

At Samleie har fundet Sted, er en Omstændighed, der ei lidet maa bidrage til at forøge Strafskylden. Dette hører tillige til de Omstændigheder, til hvilke Lovgiveren ved at fastsætte Straffen for Bortførelsen ei kan undlade at tage Hensyn, eftersom herved, naar Voldtægt ei har fundet Sted, ei er begaaet nogen eiendommelig Forbrydelse, for hvilken særlig Straf kunde idømmes. Ved denne Handling forøges Gjerningsmandens subjective Skyld, endog i det Tilfælde, at hans Forsæt oprindelig har været rettet paa Samleie; thi han lægger derved en Fasthed i samme for Dagen, hvis Tilstedeværelse altid kunde omtvivles, før det kom til Udførelse; og det Onde, som derved tilføies Qvinden, er ei lidet større end det, der tilføies hende ved den for hende allerede saa krænkende og for hendes Velfærd farlige Formodning, der altid er en Følge af Bortførelsen.

Ligesom nu Samleiet forhøier Strafskylden, saaledes maa Ægteskabs Indgaaelse, endog i de Tilfælde, hvor det ei medfører, at al Paatale bortfalder, bidrage til dens Nedsættelse. Thi om det end ei altid og vel endog ei i Almindelighed kan antages, at Gjerningsmandens subjective Skyld derved formindskes — da den, der med Tilsidesættelse af al Agtelse for Qvinden kan betjene sig af et saa skammeligt Middel som Bortførelsen til Ægteskabets Opnaaelse, vistnok i Almindelighed vil være tilskyndet af nederdrægtige Motiver — saa er dog det Onde, der ved Bortførelsen tilføies Qvinden, forsaavidt det bestaaer i Tilintetgjørelsen af hendes gode Navn og Rygte, derved om ei aldeles ophævet, dog betydelig formindsket.

I lige Maade forøges Ransmandens Brøde, naar den Bortførte er en anden Mands Ægtefælle. Vi maae herved bemærke, at denne Omstændighed ei ubetinget medfører, at Bortførelsen skulde være forbundet med et Attentat paa Hoer

eller Bigamie [1]); det er nemlig ei utænkeligt, at Nogen kunde bortføre en gift Kone, for derved først at bevæge enten hendes Mand eller hende selv til at søge Skilsmisse, og derefter, naar den i det forhen bestaaende Ægteskab liggende Hindring var ryddet af Veien, fremdeles at bevæge hende til at samtykke i den tilsigtede Kjønsforbindelse; forsaavidt Bortførelsen forudsættes at tilsigte Ægteskab, er det endog sandsynligere, at Røveren har denne Plan, end at han skulde tænke paa at lade sig vie til hende, medens hendes første Ægteskab endnu bestod, en Sag, der i det Mindste i Lande, hvor, som i Danmark, en nøiagtig Legitimation fordres, inden Nogen kan blive viet, ei let vilde lade sig udføre.

Er nu Bortførelsen forbunden med attenteret eller fuldbyrdet Bigamie eller Hoer, ville naturligviis de sædvanlige Regler om Forbrydelsers Sammenstød komme til Anvendelse; dette Tilfælde vil derfor ikke her blive at tage i særlig Betragtning. Anderledes forholder det sig derimod, naar Bortførelsen af gift Kone ikke er forbundet med Attentat paa nogen af hine Forbrydelser. Handlingens Tendents til at forstyrre et bestaaende Ægteskab, der hist ved at træde frem i en selvstændig Forbrydelse havde afløst sig fra Bortførelsen, bliver i nærværende Tilfælde en integrerende Deel af denne; og det kan ei nægtes, at dens Strafbarhed saavel i subjectiv som i objectiv Henseende forhøies saa betydeligt, at det vel kan være Tvivl underkastet, om ei en særegen høiere Straf burde foreskrives for nærværende Tilfælde.

At den Bortførte i Forveien var berygtet, formindsker naturligviis Strafskylden, og synes navnlig at maatte bevirke, at den forhøiede Straf, der mulig særligen maatte være at foreskrive for de foregaaende Tilfælde, ei kunde blive anvendelig.

Endelig bemærke vi, at en saadan Forskjel i Parternes Stand, ifølge hvilken Røveren tillige maatte antages i Dannelse at staae saa langt under den Bortførte, at denne i og for sig maatte antages at være en uoverstigelig Hindring for ham

---

[1]) Strengt taget kan den forhen ugifte Person ei siges at leve i Bigamie, men han er aabenbar deelagtig i Forbrydelsen.

til paa lovlig Maade at vinde Ægteskab med hende, vistnok forhøier Strafbarheden, men dog neppe kan antages at kræve nogen særegen, det almindelige Maximum overstigende Straf; og skjøndt Fortsættelsen af et paa saadan Maade tilveiebragt Ægteskab ei vilde være en mindre Ulykke og næsten en ligesaa stor Beskæmmelse for Qvinden, som en Besvangrelse udenfor Ægteskab — hvorfor og et saadant Ægteskab altid kan antages at ville blive opløst, saasnart Qvinden er bleven befriet —: saa vilde der dog vel, saafremt en særegen mildere Straffebestemmelse fandtes at maatte foreskrives for de Tilfælde, hvor, uagtet Ægteskab er indgaaet, Sagens Paatale ei bortfalder, neppe være tilstrækkelig Anledning til derfra at undtage nærværende Tilfælde, da den foretagne Vielse — skjøndt unægtelig uden tilstrækkelig Grund — desuagtet for en stor Deel vilde borttage den Plet, der efter Opinionen ved Bortførelsen var sat paa hendes Rygte.

De Momenter, til hvilke vi i den foregaaende Undersøgelse have taget Hensyn, ere: Gjerningsmandens subjective Slethed og Graden af det Onde, der ved Bortførelsen tilføies Qvinden. Vi maae endnu blot tilføie, at den, med Udelukkelse af alle andre, i det i Aaret 1835 udkomne Udkast til en Straffelov for Kongeriget Norge C. 18 § 4 antagne Distinction, hvorved Forskjellen mellem den, nærværende Forbrydelse eiendommelige, dobbelte Hensigt begrunder Anvendelsen af forskjellige Straffe, naar Sagen udelukkende betragtes fra denne Side, aldeles maatte forkastes. Thi deels er det, som vi ovenfor have bemærket, aldeles ikke saa afgjort, at den forskjellige Hensigt forudsætter en forskjellig Grad af subjectiv Skyld, deels staaer den ei i nogen nødvendig Causalforbindelse med det Onde, der ved Bortførelsen paaføres Qvinden. Har Bortførelsen været uden det tilsigtede Resultat (Ægteskab eller Samleie), bliver det Qvinden tilføiede Onde i begge Tilfælde det samme, nemlig: — foruden Indskrænkningen i Localfriheden — den hende paadragne Mistanke om at have maattet give sig til Priis for Gjerningsmanden. Paafølger Ægteskab eller Samleie, da vil Qvindens Tilstand derved ligemeget være forbedret og forværret, hvad enten Gjer-

ningsmandens oprindelige Hensigt var Ægteskab eller Samleie. Ei heller lader det sig indvende, at dette sidste Resultat ei er at befrygte, naar Gjerningsmandens Hensigt var rettet paa Ægteskab; thi det indsees let, at han kommer Opnaaelsen af dette Maal betydeligt nærmere, naar han først har formaaet hende til Samleie; og at det skulde være urimeligt, at den, der ei tager i Betænkning voldelig at bemægtige sig en Qvindes Person for at bevæge hende til Ægteskab, skulde forsøge paa Anvendelsen af dette Middel, kan dog ei med nogen Føie paastaaes.

Det, som der, naar Sagen betragtes fra dette Synspunct, kan være Spørgsmaal om, er: om der ei burde foreskrives en særegen, den almindelige overstigende Straf for den Bortførelse, paa hvilken Samleie er fulgt, og ligeledes for den, ved hvilken en anden Mands Hustrue er bortført, dog saaledes, at denne Skærpelse ei skulde komme til Anvendelse, naar den Bortførte i Forveien havde været berygtet; og om der ei, forsaavidt ei al Paatale bortfalder, burde fastsættes en særegen mildere Straf for det Tilfælde, hvor Røveren var kommet i Ægteskab med den bortførte Qvinde, eller hvor den Bortførte i Forveien havde været berygtet.

Hvor stort et Spillerum der udkræves, for at Straffen tilbørligen kan blive lempet efter disse skærpende og formildende Omstændigheder, lader sig nu vistnok ikke angive med mathematisk Nøiagtighed, ligesaa lidet som Forbrydelsernes Straffe i Almindelighed paa saadan Maade lade sig udregne. Men desuagtet bliver Bestemmelsen heraf ei aldeles vilkaarlig eller udelukkende afhængig af et umiddelbart Skjøn. Da Straffens Hovedformaal hverken er at udøve en egentlig moralsk Gjengjældelse, eller at forskaffe den Fornærmede Reparation, indsees det let, at intet af hine to Momenter, det mere eller mindre umoralske Sindelag, der efter Omstændighederne maa forudsættes hos Forbryderen, eller den større eller ringere Grad af Føleligheden af det den Fornærmede tilføiede Onde, kan afgive Udgangspunctet for en saadan Undersøgelse. Det første almindelige Grundlag for Straffens Bestemmelse ved de Forbrydelser, der

væsentlig ere at characterisere som Brud paa Samfundets Fred, bliver Graden af det Fredsbrud, de indeholde, hvilket vel tildeels kan beroe paa den Form, hvorunder de fremtræde (naar f. Ex. dræbende Vaaben ere anvendte, eller Voldsgjerninger udøvede af Flere i Flok og Følge, Complotter ere stiftede o. s. v.), men dog i Særdeleshed afhænger af den krænkede Rets Hellighed og Vigtighed efter almindelige Grundsætninger, og den Grad i hvilken den er bleven krænket. Heraf ere og Forbryderens subjective Skyld og Graden af den den Fornærmede tilføiede Krænkelse — der ingenlunde staaer i noget bestemt Forhold til de for ham af Forbrydelsen resulterende Følger — i det Væsentlige afhængige; thi vel kan saavel den subjective Skyld, som det den Fornærmede tilføiede Onde, betydeligt og paa en særdeles iøinefaldende Maade modificeres ved de særegne Omstændigheder, hvorunder Forbrydelsen er udøvet, men jo grovere Retsbrudet, afseet fra hine Omstændigheder, i og for sig er, desto mere underordnet bliver hine Modificationers Betydning. Det er saaledes en langt større Afsky, den opvækker, som af Vindesyge har myrdet Nogen, end den, som af Hevngjerrighed paa Grund af virkelige eller indbildte Forurettelser har begaaet den samme Forbrydelse, og dog er Forskjellen mellem de Straffe, der ramme dem begge, efter alle Love, saare ringe. Ved at blive voldtaget taber visselig det berygtede Fruentimmer langt mindre end det uberygtede, hvad Æren og hendes Fremtids Vel angaaer; men desuagtet bestemmer intet nyere Lovarbeide særegne Straffe for disse to Tilfælde; og vistnok med fuld Ret, thi den Berygtede vil — naar det blot ei er en offentlig Skjøge[1]) — i Regelen ei mindre føle den hende tilføiede enorme Krænkelse af hendes helligste Frihedsret. Det vilde ei være vanskeligt at forøge disse Exempler; men dette er overflødigt. Det indsees ved nærmere Betragtning let, at Gjerningsmandens

---

[1]) For Voldtægt af Skjøger bør vistnok en extraordinær Straf foreskrives. Herfor taler, foruden hvad der senere vil blive anført med Hensyn til saadanne Qvinders Bortførelse, ogsaa den Omstændighed, at Voldtægten ei her, som i alle andre Tilfælde, vil være udført mod en sagesløs Person.

Slethed dog i Særdeleshed viser sig deri, at han har været i Stand til at begaae en grov Forbrydelse, og ei deri, at han har kunnet begaae den under særdeles oprørende Omstændigheder. Om Morderen end er bleven tilskyndet af de meest undskyldelige Motiver, er dog paa Grund af en saadan Handling Forskjellen mellem den Skyldfrie og ham langt større, end mellem ham og den, der har myrdet af de allerskjændigste Bevæggrunde eller derved tillige har tilsidesat særdeles Pligter. Og sikkerlig har ei heller nogensinde en Morder, der oprigtigt angrede sin Gjerning, fundet Trøst i den Tanke, at han dog ei havde dræbt sin Fader eller myrdet af Vindesyge. Det maa vistnok indrømmes, at de grovere Voldsgjerninger, forsaavidt de ere udøvede efter foregaaende Overlæg eller uden rimelig Anledning fra den Forurettedes Side, forudsætte en saadan Tænkemaade, at der ei er nogen særdeles Grund til at betvivle, at Forbryderen ogsaa under andre, endnu mere oprørende Omstændigheder, vilde have begaaet den, ligesom og at de Omstændigheder, ved hvilke den umiddelbare, ofte overfladiske Følelse i Almindelighed helst dvæler, have en mindre betydelig Indflydelse paa Graden af det tilføiede Onde, end det ved første Diekast kunde synes.

See vi nu tilbage til vor foregaaende Udvikling af Bortførelsens criminelle Indhold, da finde vi, at den ei blot ved det i og for sig høist forbryderske Middel, hvorved den iværksættes, men i Særdeleshed ved sin Qvindens helligste Frihedsret indskrænkende Tendents, hører til de særdeles grove Forbrydelser. Tage vi derhos i Betragtning, at et Spillerum af flere Aars offentligt Arbeide i Virkeligheden har en langt større Betydning ved en langvarig end ved en temmelig kortvarig Frihedsstraf, idet denne — indtil den har naaet et vist Punct — ved at forlænges tillige voxer i Intensitet[1]); betænkes det endelig, at man, ved paa Grund af skærpende Omstændigheder at gaae nogle Aar ud over det almindelige Maximum, og ved paa Grund

[1]) Saaledes er sikkerlig 6 Aars offentligt Arbeide mere end det dobbelte af 3 Aars offentligt Arbeide; medens der ei turde være nogen mærkelig Forskjel mellem 16 og 18 Aars Arbeidsstraf.

af formildende Omstændigheder ligeledes at gaae nogle Aar nedenfor det almindelige Minimum, vil lægge omtrent ligesaa megen Vægt paa den Forskjel, hine Omstændigheder medføre med Hensyn til Forbrydelsens Grad, som derpaa at den overhoved er begaaet[1]): saa turde der neppe være tilstrækkelig Anledning til at foreskrive særegne Straffe for de omhandlede Tilfælde, i det Mindste ei for de Tilfælde, hvor Samleie har fundet Sted, en anden Mands Kone er bleven bortført, eller den Bortførte har været berygtet.

Snarere kunde der, efter at vi have gjort det Synspunct gjældende, at der væsentlig bør tages Hensyn til den krænkede Rets Beskaffenhed, og den Grad, hvori Retskrænkelsen har fundet Sted, være Spørgsmaal om, som det Norske Udkast at skjelne mellem den Bortførelse, hvorved Ægteskab, og den, hvorved en løsagtig Forbindelse er tilsigtet. I Classe med den første burde da og, selv om Ægteskab ei oprindelig havde været tilsigtet, det Tilfælde sættes, i hvilket et saadant var blevet indgaaet, uden at Sagens Paatale derved kunde bortfalde. Til Fordeel for denne Adskillelse synes det nemlig at kunne anføres, at Forbrydelsens Tendents selv, i disse Tilfælde, er modificeret paa forskjellig Maade. Ved den i løsagtig Hensigt skete Bortførelse søger Gjerningsmanden ved ulovlige Midler at bevæge Qvinden til en blot partiel Disposition over sine Kjønsegenskaber, der netop ved at være blot partiel er en Misbrug af Kjønsfriheden, og tilmed en usædelig Handling. Er Gjerningsmandens Hensigt derimod rettet paa Ægteskab, da synes det at maatte tale til hans Fordeel, at han gaaer ud paa at formaae hende til en total, tilmed normal og med Sædelighe-

---

[1]) Vi have foreløbig anslaaet Differencen mellem det almindelige Minimum og Maximum til 2, 3 à 4 Aars Arbeidsstraf; kan Straffen nu yderligere nedsættes, f. Ex. blot med 2 Aar, og forhøies med 2 Aar, saa bliver det hele Qvantum, der stilles til Dommerens Disposition, blot for at lempe Straffen efter de skærpende og formildende Omstændigheder, 6, 7 à 8 Aar. Men betydeligt høiere kan den almindelige Straf neppe antages at blive bestemt.

dens Forskrifter aldeles stemmende Disposition over hine Qvaliteter. Vel er det nu saa, at det i og for sig er en større Forbrydelse at tvinge Nogen til en syndig eller strafbar, end til en ligegyldig eller endog fortjenstlig Handling; men denne Sætning kan ei komme til Anvendelse i nærværende Tilfælde; thi Ægteskabet kan ei rettelig indgaaes efter en vilkaarlig Beslutning. Jo helligere den ægteskabelige Forbindelse er, desto formasteligere er det at ville fremtvinge den." Betragte vi dernæst Sagen noget nærmere, saa frembyder og den Betragtning sig, at det ingenlunde ubetinget staaer i Gjerningsmandens Magt at bevirke et sandt Ægteskab mellem ham og Qvinden, men kun dets udvortes Form, saa at det Ægteskab, der muligen kunde blive Bortførelsens Resultat, med Undtagelse af de Tilfælde, hvor Straffen aldeles bortfalder, i Gjerningen ei vil være noget Andet eller Bedre end en løsagtig Forbindelse. Gjerningens Tendents har derfor i alt Fald dolo alternativo omfattet en i Grunden løsagtig Forbindelse, og det sees saaledes, at der i Virkeligheden ei er en saadan Forskjel mellem Forbrydelsens Tendents i disse Tilfælde, at dette kunde motivere Fastsættelsen af forskjellige Straffe. Der bliver derfor Intet andet tilbage, som kunde paaberaabes herfor, end den i og for sig ugrundede Opinion, hvilken Gjerningsmanden og maa forudsættes at dele, at det er mindre lastværdigt at tvinge en Qvinde til Ægteskab end til Samleie, og at Qvindens Lod, hvad hendes gode Navn og Rygte angaaer, i Virkeligheden er bedre, naar endog kun et Skin-Ægteskab er indgaaet: men at dette deels ei ubetinget nedsætter Gjerningsmandens subjective Skyld, deels ei indeholder en tilstrækkelig Grund til Bestemmelsen af en mildere Straf, er tilstrækkelig viist i det Foregaaende; hvortil endnu kan føies, at Straffen, ved den Udsigt, Gjerningsmanden har til aldeles at blive straffri, allerede har tabt en Deel af sin afskrækkende Kraft, hvorfor det ingenlunde kan ansees tilraadeligt, end mere at formindske denne ved Fastsættelsen af en altfor mild Straf.

Have vi nu saaledes forkastet de Distinctioner, de fleste

nyere Lovarbeider opstille i den omhandlede Henseende[1]), saa maae vi dog særligt udhæve to Tilfælde, der i intet os bekjendt Lovarbeide udtrykkelig nævnes, for hvilke vi ansee særegne Straffebestemmelser nødvendige.

Efter hvad vi i den 3die § have anført om den Bortførelse, der gaaer ud paa at bringe Qvinden til at leve som offentlig Skjøge, kan det ikke være nogen Tvivl underkastet, at dette Bortførelses-Tilfælde paa Grund af den eiendommelige Maade, hvorpaa Forbrydelsens Tendents her modificeres, og de særegne criminelle Momenter, det fremfor andre Bortførelses-Tilfælde frembyder, maa belægges med en særegen haardere Straf.

Ligeledes er det aabenbart, at en Tilsidesættelse af den partielle Indskrænkning, en Skjøge, uden iøvrigt at tilbagekalde den, giver sin almindelige Renunciation paa Kjønsfriheden, skjøndt den ei kan betragtes som en Krænkelse af den indholdsløse, reent formelle Frihed, dog ikke heller kan ansees for lige med Krænkelsen af den fulde og ubeskaarne Kjønsfrihed, af hvilken endog særdeles berygtede Fruentimmer ere i Besiddelse. Medens vi saaledes kun kunde lade den Omstændighed, at den bortførte Qvinde var berygtet, komme i Betragtning til Straffens Nedsættelse indenfor Grændserne af det almindelige Minimum og Maximum, maae vi, da Forbrydelsen i nærværende Tilfælde, endog aldeles afseet fra Forbryderens mindre subjective Skyld og det den Bortførte tilføiede ringere Onde, indeholder en langt mindre Retskrænkelse end Bortførelsen i Almindelighed, antage, at en extraordinær Straf her bør foreskrives.

Gaae vi nu herefter over til at bestemme den almindelige Straf, da maae vi nødvendigviis tillægge vore Forgængeres Autoritet en langt større Vægt med Hensyn til dette Punct, end til noget andet, som denne Undersøgelse frembyder. Da der nemlig her ei kan være Tale om nogen egentlig Beviisførelse, men Sagen i sidste Instants maa afgjøres efter et umiddelbart Skjøn, der vel paa den ene Side beroer paa en rigtig

---

[1]) Kun den Østerrigske Straffelov og det Hannoverske Udkast foreskrive en eneste almindelig Straf.

Forestilling om Forbrydelsens Grovhed, men tillige paa den anden Side og i ligesaa høi Grad paa en rigtig Forestilling om Straffenes Følelighed, saa maatte vi, navnlig med Hensyn til dette Sidste, tillægge de hidtil existerende Loves og Lovudkasts Bestemmelser en næsten afgjørende Vægt, saafremt vi hos dem fandt en nogenlunde antagelig Overeensstemmelse i den omhandlede Henseende. Dette er imidlertid ingenlunde Tilfældet.

Paa den ene Side finde vi, at den ved Romerretten udtrykkelig bestemte, i C. C. C. Art. 118 uden Tvivl ved Henviisningen til Keiserretten sanctionerede Livsstraf blev reciperet af den ældste Tydske Praxis; den blev ligeledes, sandsynlig efter Carolinas Exempel, foreskreven i Chr. 5 N. L.[1]). Men ligesom Anvendelsen af denne Straf, uden egentlig Lovhjemmel, tidlig blev indskrænket i den Tydske Praxis, saaledes have ogsaa de siden Slutningen af det 18de Aarhundrede udkomne Love og Udkast ladet sig nøie med at foreskrive temporære Frihedsstraffe, der endog i nogle Tilfælde ere særdeles kortvarige. Nu kan det vel ei betvivles, at Livsstraffen, endog afseet fra de ei aldeles ubetydelige Betænkeligheder, der overhoved frembyde sig mod dens Anvendelse, kun bør foreskrives for de allergroveste Forbrydelser, ved hvilke Gjerningsmanden enten med Overlæg er gaaet ud paa aldeles at tilintetgjøre den Fornærmedes physiske Existents, eller som ved deres Almeenfarlighed gjøre en exemplarisk Straf aldeles nødvendig, f. Ex. saadanne Overtrædelser af Qvarantaineanordningen, ved hvilke en farlig Smitsot lettelig kunde befrygtes indbragt, de groveste Mordbrandstilfælde, til hvilke maaskee og saadanne Forbrydelser kunne føies, der gaae ud paa en total Tilintetgjørelse af en Persons Aandskræfter, f. Ex. Tvang eller Umyndiges Forførelse til at lade sig misbruge til Pæderasti, den mod Caspar Hauser (hvis han ikke var en Bedrager) begaaede Forbrydelse o. s. v. Men paa den anden Side maa det vistnok aldeles forkastes, naar Straffen, om endog kun i de Tilfælde, hvor Samleie ei har fundet Sted

[1]) Denne Straf er ogsaa med Hensyn til nogle Tilfælde foreskreven i den Svenske Lov af 1734.

eller hvor Ægteskab har været tilsigtet, efter nogle nyere Lovarbeider endog kan synke ned til 1 Aar, ja 6 eller 3 Maaneders Straffearbeide, medens det dertil svarende Maximum ei overstiger 3 eller 4 Aars Straffearbeide. Det Urigtige heri er saa meget mere iøinefaldende, som Straffen derved bliver næsten ganske den samme, som den almindelige Straf for ulovlig Indespærring, saa at altsaa vor Forbrydelses overveiende criminelle Moment, Kjønsfrihedens Indskrænkning enten aldeles ikke kommer i Betragtning, eller dog blot som aggraverende Moment[1]).

Efter de Resultater, der allerede ere vundne ved den nyere Tids Forskninger over de forskjellige Straffearters Hensigtsmæssighed og Følelighed, troe vi uden nogen nærmere Begrundelse at turde antage saa meget for afgjort, at der for vor Forbrydelse bør foreskrives en temmelig langvarig Arbeidsstraf[2]), som

---

[1]) Den Baierske Straffelov fastsætter (Art. 203) for den Bortførelse, hvorpaa ei uærligt Samleie er fulgt, Arbeidshuusstraf fra 1 til 4 Aar, og for ulovlig Indespærring i 24 Timer eller derover (Art. 192 og 193), Arbeidshuusstraf i 1 Aar, med et Tillæg af samme Straf i dobbelt saa lang Tid, som den Fornærmede har været indespærret i mere end 24 Timer. I det Württembergske Udkast, der med Hensyn til Bortførelsen vistnok maa antages at skjelne paa samme Maade som den Baierske Straffelov, foreskrives for den Bortførelse, hvorpaa Samleie ei er fulgt, Arbeidshuus fra 6 Maaneder til 4 Aar (Art. 261, jfr. Art. 12); samme Straf paalægges den, der ulovlig har indespærret Nogen i mere end 30 Dage, dog ei længere end 1 Aar (Art. 258, jfr. Art. 12). Udkast for Norge, 1835, fastsætter Strafarbeide fra 6 Maaneder til 3 Aar for den, der har bortført en Qvinde, for at formaae hende til Ægteskab med sig (C. 18 § 3, jfr. C. 2 § 5), og samme Straf for den, der overhoved ulovligt har indespærret Nogen, blot med den Modification, at ogsaa den mildere Fængselsstraf kan idømmes for sidstnævnte Forbrydelse (C. 16 § 6, jfr. C. 2 § 5). Allermeest paafaldende ere dog Bestemmelserne i det Hannoverske Udkast 1826, der for al Bortførelse foreskriver det samme Minimum og Maximum, som for en ulovlig Indespærrelse, der har varet over 8 Dage, men ei over 1 Aar, nemlig Arbeidshuus (fra 3 Maaneder til 3 Aar) eller Tugthuus (fra 2) til 4 Aar (Art. 252 og 256, jfr. Art. 15 og 23),

[2]) Vel forekommer det os endnu at kunne sættes under Qvæstion, om der ei burde gjøres en mere udvidet Brug end hidtil af eensomt Fængsel uden Arbeide, hvis Virksomhed som Disciplinarstraf i Straffeanstalterne

navnlig bør overgaae det ovenanførte Qvantum af 3 Maaneder til 4 Aar. Dette er og iagttaget i den Østerrigske Straffelov, samt, hvad den med efterfølgende Samleie forbundne Bortførelse angaaer, i den Preussiske Landret, den Baierske Straffelov og det Württembergske Udkast af 1835, og hvad den i løsagtig Hensigt foretagne Bortførelse angaaer, i Udk. f. Norge af 1835. Dog er Afvigelsen mellem disse Lovarbeider indbyrdes ei aldeles ubetydelig, idet f. Ex. den Østerrigske Codex foreskriver en Straf af haardt Fængsel[1]) fra 5 til 10 Aar, medens Udkast til en Straffelov for Norge kun anvender Strafarbeide fra 3 til 6 Aar. Overhoved synes de nyere Lovarbeider i det Hele at betragte denne Forbrydelse mildere, end den efter sin Beskaffenhed fortjener.

Det ligger ei fjernt, at sammenligne Bortførelsen med Voldtægtsforbrydelsen. Begge ere de væsentlig at characterisere som

---

Erfaringen tilstrækkelig har godtgjort. Vi miskjende ikke, at man bør være varsom ved Anvendelsen af dette Straffemiddel, da en altfor lang Hensættelse i saadant Fængsel enten vil bringe Fangen til Fortvivlelse, til mørk Grublen eller til dyrisk Ligegyldighed og Apathie, og endelig berøve ham Arbeidsdygtighed. Dersom det imidlertid skulde være grundet paa nøiagtige Jagttagelser, hvad Henke (l. c. 1, Pag. 446) anfører, at 6 Ugers eensomt, arbeidsløst Fængsel er en føleligere Straf end 1 Aars Strafarbeide i Selskab, dersom det skulde befindes, at man i Almindelighed uden stor Betænkelighed turde anvende denne Straf i en Tid af indtil 6 Maaneder, der herefter vilde være at regne lige med 4 à 5 Aars Strafarbeide: saa skulle vi ikke nægte, at det forekommer os, at denne Straffeart, saavel med Hensyn til de med enhver langvarig Frihedsstraf forbundne, skjøndt ei tilsigtede, skadelige Følger baade for den Straffede og for det Offentlige, som med Hensyn til den dermed forbundne Besparelse, langt maatte være at foretrække for det tilsvarende Æqvivalent af Strafarbeide, i det Mindste i Stater, der endnu ei have kunnet give deres Straffeanstalter en hensigtsmæssig Organisation. Da vi imidlertid mangle tilstrækkelige Data til at fælde en selvstændig Dom over dette Spørgsmaal, have vi ei kunnet tage Hensyn til samme i det ovenfor Anførte, men maa lade os nøie med her at hensætte det til Kyndiges nærmere Overveielse.

[1]) »Schwerer Kerker« er en Arbeidsstraf. Cfr. Gesetzb. über Verbrechen etc. f. Oesterreich §§ 11, 13 og 16.

Forbrydelser mod Kjønsfriheden, og begge iværksættes de ved Anvendelsen af personlig Vold; Beskaffenheden af den med Bortførelsen forbundne Indespærrelse kan endog være saadan, at det in concreto kan være vanskeligt at afgjøre, om Forbrydelsen ei derved har antaget Characteren af Voldtægt. Forskjellen er imidlertid tillige ioinefaldende. Ved Voldtægtsforbrydelsen krænkes Retten til fri Disposition over Kjønsegenskaberne i langt høiere Grad og med langt større Tilsidesættelse af de personlige Rettigheder, end ved Bortførelsen; hvorimod den Voldsgjerning, hvorved denne Forbrydelse iværksættes, i og for sig, afseet fra dens Tendents, i Regelen maatte belægges med Straf af offentligt Arbeide og undergives officiel Tiltale, medens dette ei er Tilfældet med den i og for sig ikke betydelige Vold, Voldtægtsforbrydelsen forudsætter. Forsaavidt er altsaa Bortførelsen i een Henseende mindre, i en anden Henseende mere strafværdig, end Voldtægtsforbrydelsen. Men det strafværdigere Middel, hvorved hiin Forbrydelse iværksættes, kan dog neppe i Almindelighed antages aldeles at opveie den i Voldtægtsforbrydelsen indeholdte større Krænkelse af Kjønsfriheden, i det Mindste ikke naar denne Forbrydelse er udøvet ved absolut Tvang. Den Voldtægt, der skeer ved relativ Tvang, er imidlertid mindre strafbar end hiin, da den dog gaaer ud paa at tilveiebringe et Samtykke — og Qvindens Ret saaledes, om og i saare ringe Grad, paa en Maade erkjendes —; og med denne ringere Grad af Voldtægt turde Bortførelsesforbrydelsen omtrent ansees lige, ihvorvel den i alt Fald snarest maatte ansees noget ringere end selv denne Forbrydelse. Da fremdeles den Forskjel i Grad, der er mellem Voldtægt ved absolut og ved relativ Tvang, dog neppe er saa stor, at den kunde motivere særegne Straffebestemmelser for hine Tilfælde, troe vi, at Straffen for Bortførelsen passende kan bestemmes saaledes, at den vel paa et vist Punct falder sammen med Voldtægtsstraffen, men at dog i det Mindste dens Maximum sættes nogle Aar lavere. I at fastsætte Straffen for Voldtægt iagttage de nyere Lovarbeider i høiere Grad end ved Bortførelsesforbrydelsen

en passende Strenghed[1]); men især maae vi dog billige Bestemmelsen i Udk. for Norge (18 § 1), ved hvilken vi blot have dette at bemærke, at det Dommeren indrømmede Spillerum fra 6 til 12 Aars Strafarbeide er for stort, og at Straffens Minimum synes ansat for lavt, hvilket uden Tvivl har sin Grund deri, at Voldtægt af Skjøger, for hvilken hellere en særegen ringere Straf burde foreskrives, er indbefattet under hiin Bestemmelse. Vi vilde derfor hellere stemme for Strafarbeide fra 8 til 12 Aar. Efter det Ovenanførte turde Bortførelsesstraffen da være at bestemme til Strafarbeide fra 6 til 10 Aar, en Straf der ogsaa, afseet fra Forholdet til andre Forbrydelser, synes os at svare til dens Grovhed.

Ei mindre Autoritet end noget andet nyere legislativt Arbeide tilkommer vistnok Forordningen af 4de October 1833. Denne Forordning handler vel hverken om Voldtægt eller Bortførelse; men den Henviisning, som den i sin 24de § 2det Membrum med Hensyn til Menneskerov giver til Analogien af de Straffe, den i de foregaaende §§ har foreskrevet for de overlagte Beskadigelser, hvormed den udøvede Frihedsberøvelse nærmest kan sættes ved Siden, maatte dog ogsaa, da vore Love ingen Straf have foreskrevet for Bortførelsen, i paakommende Tilfælde anvendes af Domstolene, ligesom vi og her kunne tage Hensyn til samme.

De overlagte Legemsbeskadigelser, hvormed en Bortførelse snarest synes at kunne sammenlignes, ere upaatvivlelig de i § 8 (jfr. § 2) ommeldte Beskadigelser, der have væsentlige og vedvarende Følger for den Mishandlede, og naar denne § for det

---

[1]) Den Østerrigske Codex § 111: Strafarbeide (schwerer Kerker) fra 5 til 10 Aar. Den Baierske Straffelov Art. 187: Arbeidsstraf fra 4 til 8 Aar, i visse Tilfælde forbundet med Skærpelser. Den Preussiske Landret §§ 1051 og 1052: Voldtægt ved relativ Tvang, Fæstningsstraf fra 3 til 5 Aar; ved absolut Tvang, samme Straf fra 6 til 8 Aar. Hannoverske Udkast 1826, Art. 248, skærpet Tugthuusstraf fra 4 til 8 Aar, eller »Karrenstrafe« fra 6 til 10 Aar. Würtembergske Udkast. 1835, Art. 277: Arbeidshuus fra 4 (til 6) Aar eller skærpet Tugthuusstraf (fra 5) indtil 10 Aar.

Tilfælde, at Gjerningsmandens Hensigt ei kan antages bestemt at have gaaet ud paa et saa stort Onde, foreskriver Strafarbeide fra 2 til 6 Aar, men under den modsatte Forudsætning Strafarbeide paa 8 eller flere Aar eller efter Omstændighederne paa Livstid, saa sees det, at Domstolene, forsaavidt Ægteskab havde været tilsigtet, og tillige uærligt Samleie ei heller havde fundet Sted, vilde være henviste til den første, og i modsat Fald til den sidste af hine Bestemmelser. Nu existerer der vel ei noget bestemt paaviisligt Forhold mellem hine Legemsbeskadigelser og Bortførelsesforbrydelsen, men naar der blot spørges om Strafbarhedens Grad, finder der vist ligesaavel en Analogie Sted mellem vor Forbrydelse og hine Beskadigelser, som mellem disse og Menneskerov; og tages det derhos i Betragtning, at en Bortførelse, hvorved Ægteskab har været tilsigtet, men ei er blevet indgaaet, vil indeholde en betydeligere Retskrænkelse end de fleste under Paragraphen henhørende Legemsbeskadigelser, i hvilke det tilføiede Onde ei bestemt har været tilsigtet, saa turde den af os foreslaaede Arbeidsstraf fra 6 til 10 Aar findes at stemme vel overeens med den Maalestok, der er fulgt ved hiin Anordnings Straffebestemmelser, og navnlig turde det heraf fremgaae, at Straffen ei er for høit ansat.

Vi have i den foregaaende Udvikling erklæret den i Bortførelsen indeholdte Indskrænkning af Kjønsfriheden for denne Forbrydelses overveiende Moment; og vistnok med fuld Føie, da Kjønsfriheden er en langt helligere Ret end Localfriheden, og Bortførelsen ei forudsætter nogen saa langvarig Indespærring, at Graden af Localfrihedens Krænkelse i Almindelighed i Strafbarhed kunde sættes i Ligning med hiint Moment. Forsaavidt Localfriheden imidlertid uden nogen iøvrigt retstridig Hensigt maatte være krænket, finder den Eiendommelighed Sted, at Forbrydelsens Grovhed væsentlig afhænger af Frihedsberøvelsens Langvarighed, saa at slig Forbrydelse fra en ringe Forseelse, der kan afsones med en kort Fængselsstraf, kan stige til en Misgjerning, der maa belægges med mange Aars Arbeidsstraf, ja endog kan qvalificere sig til livsvarig Frihedsberøvelse. Det er herefter ei utænkeligt, skjøndt det vistnok maa betragtes som noget

aldeles extraordinært, at den for Bortførelsesforbrydelsen bestemte Straf for en stor Deel eller ganske vilde blive Forbryderen til Deel, om den af ham udøvede Frihedsberøvelse end ei havde havt hiin i høi Grad strafværdige Tendents; ja at han endog for hiin Frihedsberøvelse i og for sig vilde være ifalden en haardere Straf, end den for vor Forbrydelse foreskrevne. Vel vilde hans Forbrydelse i sidstnævnte Tilfælde blive at belægge med den sidste haardere Straf, og den med samme forbundne retsstridige Hensigt vilde da og komme i Betragtning som aggraverende Moment; men herved vilde Retfærdigheden ingenlunde være fyldestgjort, hvilket end aabenbarere fremtræder i de øvrige Tilfælde, hvor slig Subsumtion under en haardere Straffebestemmelse ei kunde finde Sted. Vi mene derfor, at Bortførelsesstraffen nærmere maa blive at bestemme saaledes, at den ethvert Tilfælde fastsættes i det Mindste 5 Aar høiere end den Straf, Gjerningsmanden, afseet fra Indespærrelsens Hensigt, allerede for denne vilde være ifalden, forudsat at denne iøvrigt ei selv maatte være Strafarbeide paa Livstid, ligesom han og, naar han allerede ved denne alene havde forskyldt Strafarbeide i det største Antal Aar, saadant efter Lovene kunde idømmes, maatte belægges med livsvarigt Frihedstab.

Hvad nu fremdeles det af os opstillede qvalificerede Tilfælde angaaer, hvor en Qvinde er bortført for at bevæges til at give sig offentlig til Priis, da behøver det vistnok ei udførligt at godtgjøres, at denne Forbrydelse hører til dem, som der ei uden Grund kunde være Spørgsmaal om at belægge med Livsstraf. Men da Bortførelsen paa den ene Side ei paa nogen uimodstaaelig Maade nøder Qvinden til at vælge den omhandlede Næringsvei, medens den paa den anden Side er langt grovere end Voldtægtsforbrydelsen, og i Strafværdighed fuldkomment kan sættes ved Siden af den totale Frihedsberøvelse, hvorved Nogen bringes i Trældom, turde Strafarbeide paa Livstid være den adæqvateste Straf.

Efter hvad vi ovenfor paa forskjellige Steder have udviklet, bør Straffen for Skjøgers Bortførelse sættes betydeligt lavere end for denne Forbrydelse i Almindelighed; men paa den anden

Side maa det ei forglemmes, at den desuagtet bliver en grov Forbrydelse, der under alle Omstændigheder bør belægges med en følelig Straf, om endog den, samme ledsagende Indskrænkning af Localfriheden i og for sig maatte kunne afsones med en ringe Fængselsstraf; det gjælder fremdeles ligeledes her, hvad vi ovenfor med Hensyn til Bortførelsen i Almindelighed have bemærket, at Bemægtigelsen, naar den er særdeles langvarig, i og for sig kan blive et ligesaa strafbart Moment, som den i Forbrydelsen indeholdte Indskrænkning i Kjønsfriheden, ja endog komme til at overveie samme. I Henhold til alt dette troe vi, da dette Tilfælde iøvrigt ei frembyder betydelige aggraverende eller mitigerende Omstændigheder, at Straffen passende kan fastsættes til 3 til 4 Aars Strafarbeide, dog saaledes, at den under alle Omstændigheder bliver i det Mindste 2 Aar høiere, end den Forbryderen vilde have været at idømme, naar han uden iøvrigt retsstridig Hensigt havde holdt Nogen indespærret i ligesaa lang Tid.

Forelæsninger over den positive Folkeret.

Manuskriptet til Forelæsningerne over den positive Folkeret, som Forf. sidste Gang foredrog ved Universitetet i Efteraaret 1859, er oprindeligt udarbeidet i 1852, men har Tid efter anden modtaget forskjellige Ændringer og Tillæg. – Da Forfatteren, med Undtagelse af enkelte Partier, har knyttet sine Udviklinger til K. Rosenvinges „Grundrids af den positive Folkeret“ (2 Udg. 1835), have vi anseet det for hensigtsmæssigt at optrykke af dette Arbeide, hvad der behøves for at fuldstændiggjøre Fremstillingen eller tjener til Udgangspunkt for imødegaaende eller yderligere udviklende Bemærkninger. Hvad der saaledes i den følgende Text er taget af Rosenvinges Skrivt, er trykt med mindre Typer. Forfatterens Henviisninger til Heffters „das europäische Völkerrecht“ slutte sig til den 2den Udgave af dette Værk (Berlin 1848); Henviisningerne til Wheatons Fremstilling af Folkeretten til den første franske Udgave („Éléments du droit international“ Leipzig og Paris 1848).

Indledning.

§. 1.

Om Folkerettens Begreb og Inddeling.

(Rosenvinge § 1.)

Ved Folkeretten eller Folkeretsvidenskaben (jus gentium; droit des gens) forstaaes den Videnskab, som afhandler Retsforholdet imellem Staterne, eller med andre Ord: Staternes gjensidige Rettigheder og Tvangspligter.[1][2]

[1] I en anden, nærbeslægtet Bemærkelse betegner Folkeret Indbegrebet af de Regler, som bestemme Nationernes Retsforhold, betragtede som forpligtende Love. — Om Betydningen af Folk, Magt, Potentat. — Om Romernes jus gentium.

[2] Om Staternes Forhold til Mennesker, som ikke leve i nogen Statsforbindelse.

Folkeretten (den internationale Ret) er den mellem Folkene eller Nationerne gjældende Ret, og dernæst Videnskaben om Retsforholdet mellem Nationerne og de disse Forhold bestemmende Retsnormer.

Folkeretten angaaer altsaa Retsforholdet mellem Nationerne eller Folkene. Det behøver herved næppe at bemærkes, at Ordet Folk ikke, som jævnlig i den egentlige Statsret, bruges i Modsætning til Souverænen. Tvertimod bruges i Folkeretten Ordene Nation, Folk og Souveræn idelig i Flæng. Ved Folk menes her Stat; Folkeretten er den mellem Staterne gjældende Ret, og Videnskaben herom. Dette giver Anledning til det Spørgsmaal, om Folkeretten ikke ogsaa angaaer Forholdet til Nationer, som endnu ikke ere Stater (Forholdet mellem Stater og saadanne Nationer eller mellem saadanne Nationer), eller om dette Forhold er Gjenstand for en egen Videnskab, som dog endnu ikke er bearbeidet. Hertil svares, at saadanne Na-

tioner vistnok ikke ere retløse, — man kan ikke frakjende dem en vis Berettigelse ligeoverfor Staterne; men de staae dog ikke som folkeretlige Retssubjecter ligeoverfor Staterne. Ret er overhoved den fornuftige, væsentlig paa sædelig Nødvendighed grundede Anordning af ydre Livsforhold, der begrunde en Almeentilstand; Ret forudsætter altid et om endog nok saa løst sammenknyttet Samfund. Men et Samfund mellem Nationerne som saadanne er ikke tænkeligt, førend disse have hævet sig til en, om og ufuldkommen Statstilværelse. Forholdet til Nationer udenfor Stat kan ikke nævnes som en særegen, selvstændig Gjenstand for Folkeretten. Men det kan vel, idet man afhandler Forholdet mellem Staterne, i enkelte Henseender komme under Discussion. Saaledes kan, naar der spørges om Maaden, hvorpaa en Stat kan erhverve Territorium, det Spørgsmaal opkastes, om den er berettiget til at bemægtige sig ethvert Territorium, som ikke allerede er i nogen anden Stats Magt, men t. Ex. beherskes af en endnu ikke som Stat organiseret Nation.

Er ikke Forholdet til Nationer uden for al Statsforbindelse at nævne som særlig Gjenstand for Folkeretten, da har naturligviis Forholdet til Individer, der ei henhøre til nogen Stat, end mindre Krav herpaa. Men man kan opkaste det samme Spørgsmaal med Hensyn til Forholdet mellem en Stat og Individer, der henhøre til en anden Stat. Dette Forhold ligger vistnok ikke som det forrige udenfor Folkeretten; men det skal dog ikke særlig fremhæves. Forholdet til fremmede Staters Undersaatter er indbefattet i Forholdet til den fremmede Stat, til hvilken disse henhøre. En Fornærmelse mod en fri Stats Undersaat er en Fornærmelse mod denne selv; det er en Sag mellem de tvende Stater.

Foruden Benævnelserne Folkeret, jus gentium, droit des gens, bruges ogsaa de nyere Benævnelser jus inter gentes, udvortes Statsret og droit international. Disse Betegnelser ere vel i sig selv skarpere; men den techniske Betydning af Navnet Folkeret har forlængst faaet en saadan Fasthed, at der ikke er tilstrækkelig Grund til at opgive det.

Grunden til, at Staterne i Folkeretten ofte benævnes Mag-

ter eller Potentater, er, at de ofte tilsidst maae gjøre deres Ret gjældende ved Anvendelse af Krigsmagt.

Med Hensyn til den romerske Betydning af jus gentium kan nu eftersees Halls Lærebog i den romerske Privatret Pag. 4 ff.

Folkeretten udgjør en Deel af den offentlige Ret (jus publicum, droit public) og inddeles i den naturlige Folkeret, i hvilken Staternes gjensidige Rettigheder og Tvangspligter bestemmes alene efter Fornuftens Bydende, og den positive, som afhandler de Rettigheder og Tvangspligter, som finde Sted imellem Staterne paa Grund af Forbund (Traktater) og Sædvaner.[1])

[1]) Gives der nogen Folkemoral? (droits imparfaits, Vattel).

Forsaavidt angaaer Spørgsmaalet om Forholdet mellem den naturlige og positive Folkeret, kan ganske henvises til det almindelige Spørgsmaal om Forholdet mellem naturlig og positiv Ret, som afhandles i Retsphilosophien[1]). Den naturlige Folkeret er ikke retlig forbindende; ogsaa Folkeretssætninger blive kun forbindende ved Anerkjendelsen. Men ligesom det i det borgerlige Samfund kan være en anerkjendt Grundsætning, at der i Mangel af en positiv Lov eller Lovanalogie skal dømmes efter naturlig Ret, saaledes kan det i et Samfund af Nationer være en anerkjendt Grundsætning, at Nationernes retlige Mellemværende skal afgjøres efter naturlig Folkeret. En saadan subsidiær Gyldighed har netop den naturlige Folkeret efter den europæiske positive Folkeret, jfr. i det Følgende § 6 om Folkerettens Kilder. Nu er det vel ikke tilstrækkeligt, at en Stat mod en Anden paaberaaber sig den naturlige Folkeret, naar den sidste ikke erkjender den paaberaabte Sætning som grundet i naturlig Folkeret; men ingen Stat vil værge sig mod en Paastand ved at paaberaabe sig, at den Retssætning, Vederparten paakalder, kun er grundet i naturlig Ret.

Hermed kan forbindes det af Forf. antydede Spørgsmaal, om der gives en Folkemoral. Der gives naturligviis ikke en med den egentlige Moral for Individet analog Folkemoral. Der kan ikke udvikles noget sammenhængende System af Staternes ethiske Pligter (i Modsætning til de retlige) og derunder

[1]) See herom Bornemann: den alm. Retslære, Saml. Skr. I. § 5 Pag. 39—42. Udg. Anm.

af ethiske Pligter mod hinanden indbyrdes. Men det kan paa den anden Side ikke nægtes, at sædelige Hensyn, sædelige Krav i mange Tilfælde kunne gjøre sig gjældende udenfor den strenge Ret.

Om den af nogle ældre Folkeretslærere antagne særegne Deel af Folkeretten under Navn af jus gentium voluntarium eller den modificerede naturlige Folkeret.

Nogle t. Ex. Vattel skjelne mellem: 1) droit des gens nécessaire (der ligefrem flyder af den naturlige Ret, ubetinget forbinder og ikke kan forandres), 2) droit des gens volontaire (de Sætninger, der grunde sig paa Nationernes formodede Samtykke, fordi de følge af det mellem dem bestaaende Samfundsforhold), 3) droit des gens conventionel (grundet paa Tractater mellem de enkelte Nationer og kun forbindende for disse), 4) droit des gens coutumier (grundet paa Sædvaner mellem disse Nationer og kun forbindende for disse). Denne confuse Inddeling er nu aldeles forældet og uden Interesse. Den er vel tilsyneladende optaget med en Modification af Henry Wheaton[1]); men derved har den hele Inddeling faaet en ganske anden Betydning. Han mener, at droit des gens volontaire bør betegne det hele Indbegreb af Retssætninger, som grunde sig paa Nationernes udtrykkelige eller stiltiende Samtykke — altsaa være Genus, der indbefatter droit des gens conventionel og coutumier.

§ 2.

Om og hvorvidt der gives nogen Folkeret.

Nogle have ubetinget benægtet Tilværelsen af al Folkeret, idet de have forudsat, at en retshaandhævende Herskermagt er conditio sine qva non for en Retstilstand. Men dette er aldeles ugrundet. En Retstilstand forudsætter kun et Samfund mellem Retssubjecter, i hvilket Retsnormer ere anerkjendte som gyldige. Man kan endog paastaae, at en Herskermagt aldrig har dannet

[1]) Éléments I p. 1, ch. 1 § 9 (Pag. 18).

sig, før en Retstilstand allerede en Tidlang havde existeret, jfr. Forelæsningerne over Retsphilosophien[1]).

Derimod gives der ingen i strengeste Forstand almindelig positiv Folkeret, intet System af Folkeretsregler, der i det Hele er antaget af alle Nationer, — om end maaskee ganske enkelte Sætninger, t. Ex. om Parlamentærers Hellighed. Der kan heller ikke danne sig nogen almindelig Folkeret, saalænge ikke alle Jordens Nationer danne et eneste, omend nok saa løst sammenknyttet Samfund.

Folkeretten har altid dannet og udviklet sig mellem et begrændset Antal af Nationer, hvis Kreds dog succesivt har udvidet sig. I det største Omfang og paa den fuldkomneste Maade har den dannet sig i det christelige Europa og de ved europæisk Colonisation grundlagte Stater. Naar vi tale om Folkeret eller positiv Folkeret uden videre Tillæg, mene vi denne i den europæiske Cultur radicerede Folkeret. Ikke som om der ei gives nogen anden; mellem de muhamedanske Stater t. Ex. bestaaer der vistnok et — omend i Sammenligning med den europæiske Folkeret fattigt — Indbegreb af Retsnormer; ja det Samme gjælder endog om de vilde Nationer i Amerika, Afrika osv. Men den europæiske Folkeret kan dog fra en vis Side kaldes den almindelige paa Grund af sin indre Fortrinlighed. I Sammenligning med den andre Culturstandpuncter tilhørende Folkeret kan den betragtes som en ratio scripta. Det følger ogsaa af den europæiske Culturs Tendents til at udbrede sig over hele Jorden, at den europæiske Folkerets Omraade stedse udvides.

Vi ville forøvrigt oftere benytte Benævnelsen almindelig Folkeret i Modsætning til den for enkelte Stater paa Grund af particulære Sædvaner eller Tractater gjældende Ret.

---

[1]) See herom Forf.'s alm. Rets- og Statslære, saml. Skr. I. § 6 og § 69. Udg. Anm.

§ 3.

Om Indvendingerne mod en almindelig europæisk Folkerets Tilværelse.

(Rosenvinge § 5.)

De vigtigste Indvendinger, der kunne anføres mod Tilværelsen af en almindelig europæisk Folkeret, og tildeels af al positiv Folkeret overhovedet, ere:

1) at der ikke gives Tractater og Sædvaner, som af alle Europas Nationer ere indgaaede eller iagttagne[1]);

2) at Europas Stater altfor ofte have viist, at de i deres indbyrdes Forhold ikke erkjende almindelige Love;

3) at der i al Fald ikke gives nogen Garanti for deres Overholdelse.

Men om end disse Indvendinger tildeels vare grundede, saa vilde de dog kun godtgjøre, at der ikke gives positive Retsnormer, hvorved alle Europas Stater forpligtes paa samme Maade, som Borgerne i en Stat ved dens positive Lovgivning, men de kunne ikke tilintetgjøre Ideen om en Videnskab, der i systematisk Sammenhæng fremstiller Indbegrebet af de Retssætninger, som de fleste eller dog mange europæiske Nationer enten udtrykkelig ved Tractater eller stiltiende ved Sædvaner have erkjendt i deres gjensidige Forhold. Hertil kommer som afgjørende Grund, at Staterne jævnlig paaberaabe sig Folkeretten paa en saadan Maade, at derved ikke kan sigtes til den naturlige, men til den positive, hvis Tilværelse de altsaa erkjende.

[1]) Om Tractaters forbindende Kraft.
Om Sædvaner; om man med Hugo Grotius kan antage, at deres forbindende Kraft grunder sig paa et stiltiende Samtykke; om den retlige Nødvendighed, at erkjende Sædvaners Retsvirkning.

I denne § afhandler Forf. paa eengang Indvendingerne mod Tilværelsen af al positiv Folkeret overhoved og Indvendingerne mod Tilværelsen af en almindelig europæisk Folkeret. Det første Punct er allerede afhandlet i forrige §. Det andet bliver her nærmere at betragte. Vi have bortfjernet den Indvending, at Mangelen af et Overherredømme, altsaa af en Garanti, udelukker Muligheden af en retlig Tilstand. Heraf følger imidlertid endnu slet ikke videre end Muligheden af en i Forholdene mellem de christelige Stater gjældende fælles Ret, men ikke, at en saadan existerer. Det er nu virkelig bleven benægtet, at der existerer en saadan fælles Ret. Forsaavidt man har paaberaabt sig, at der ikke kan paavises nogen Tractat, hvori alle christelige Stater have deeltaget, da er dette ganske

rigtigt, men aldeles irrelevant. Tractater kunne ikke stifte almindelig Ret, men kun for Contrahenterne; existerede der endog en Tractat mellem samtlige til en given Tid til den christelige Statsforbindelse hørende Magter, vilde den dog ikke med absolut Nødvendighed forbinde dem, som senere bleve optagne i Forbindelsen. Det vilde komme an paa, om der heraf kunde udledes en almindelig Anerkjendelse. Derimod er det urigtigt, at der ikke gives almindelige Retsſædvaner. Der gives mangfoldige Retsſætninger af uomtvistet Gyldighed, t. Ex. om Staternes Souverænitet eller absolute retlige Uafhængighed, Tractaters forbindende Kraft, Gesandters Inviolabilitet, Retmæssigheden af Selvtægt ved væbnet Magt o. s. v. Man behøver slet ikke at godtgjøre, at alle Stater factisk have iagttaget Retssætningen animo obligandi, eller endog, at enhver Stat gjentagne Gange har gjort det, ligesaalidet som det i Privatretten er nødvendigt at godtgjøre, at det en Gang er kommet dertil, at alle Individer i et vist borgerligt Samfund have erkjendt en vis Retssætning. Det maa være nok, at den i forekommende Tilfælde er bragt til Anvendelse saa stadigt og paa en saadan Maade, at man deraf kan slutte sig til den almindelige Anerkjendelse. Sædvanens forbindende Kraft beroer i Folkeretten ligesom i Privatretten paa Tilstedeværelsen af en fælles Retsanskuelse i Samfundet, og paa den Nødvendighed at erkjende den eneste Form, under hvilken den almindelige Anerkjendelse kan træde frem, som positivt forbindende.

Den anden Indvending, at Staterne ved jævnlig at overtræde Folkeretten have viist, at de ikke erkjende Folkeretten, er tilstrækkelig gjendreven af Forfatteren.

§ 4.

Den europæiske Folkerets Omraade.

(Rosenvinge § 2.)

Da den positive Folkeret har dannet og udviklet sig blandt Europas civiliserede Stater, bærer den jævnlig Navn af den europæiske, stundom af den practisk-europæiske Folkeret, skjøndt den hverken i sit fulde Om-

fang strækker sig til alle Europas Stater[1]), og heller ikke i sin Anvendelse indskrænker sig udelukkende til denne Verdensdeel[2]).

[1]) Den tyrkiske Stat har, idetmindste forhen, gjort en Undtagelse, men de betydelige Reformer, som i de senere Tider ere foregaaede i denne Stat, ville udentvivl mere og mere hæve Hindringerne for en fuldkommen Tilnærmelse til den europæiske Folkeret.

[2]) Saaledes have ogsaa de nordamerikanske Forbundsstater erkjendt den europæiske Folkeret.

Istedetfor „civiliserede" hos Forf. bør sættes „christelige".

Den europæiske Folkerets Gyldighed er strengt taget indskrænket til Europas christelige Stater og de christelige Stater i Amerika, hvis Selvstændighed er erkjendt. Det vil imidlertid ofte paa Grund af de christelige Staters hele sædelige Standpunct være uundgaaeligt for dem at bringe den europæiske Folkeret til Anvendelse paa ikke-christelige Stater, skjøndt ingen frivillig Reciprocitet er at vente[1]). Dernæst maa det bemærkes, at ofte meget stærke Interesser have bragt de christelige Stater til at stræbe efter varige Forbindelser med ikke-christelige Stater, hvilket atter har ført til, at man ogsaa har arbeidet paa at bringe disse til at antage den europæiske Folkeret. Man har derfor i sine Forhold til dem holdt sig dennes Grundsætninger efterrettelige, hvor det var til deres Fordeel, i Haab om Reciprocitet, ligesom man i mange Tilfælde har søgt at fremtvinge Underkastelse under den. Dette gjælder fornemmelig om Forholdet til den Ottomanske Port. Alt længe har man betragtet denne Stats Uafhængighed og Integritet som vigtig for den europæiske Ligevægt, og der er til den Ende afsluttet Tractater mellem de europæiske Magter, som udgjøre Bestanddele af Europas offentlige Ret[2]). De europæiske Magter have derfor ivrigt arbeidet paa at tilveiebringe en fast diplomatisk Forbindelse med Tyrkiet og at bringe denne Stat til at antage den europæiske Folkeret. Man har saaledes navnlig bragt den til at erkjende

[1]) At Englænderne ikke strax, da de havde fanget Chineseren Yeh henrettede ham — hvilket han ventede som noget, der forstod sig af sig selv — var slet ikke andet, end hvad der for dem, som Europæere, forstod sig af sig selv.

[2]) Jfr. Wheaton: Éléments I. p. 1, ch. 1 § 10 (Pag. 24) samt Heffter: Europ. Völkerrecht § 7 (Pag. 14.)

den europæiske Gesandtskabsret; i Aarhundreder har der været afsluttet formelige Tractater med den høie Port[1]). De europæiske Stormagter have successivt vidst at forskaffe sig en meget indgribende Indflydelse paa de tyrkiske Anliggender, og saalænge denne Afhængighed vedvarer, vil Porten uden Tvivl ogsaa acceptere den europæiske Folkeret i sine Forhold til de christelige Stater; men dersom de politiske Forhold skulde forandre sig saaledes, at Porten troer sig stærk nok til at unddrage sig denne Afhængighed og renoncere paa Europas Beskyttelse, vil den uden Tvivl ogsaa afstreise en Folkeret, der ikke har Rod i dens egen Cultur. Forf. har derfor uden Tvivl havt Ret, naar han ikke henregnede Tyrkiet til de Stater, for hvilke den europæiske Folkeret egentlig gjaldt. Rigtig var vistnok ogsaa hans Antydning om, at Reformværkets Fremgang i Tyrkiet maatte være Betingelsen for denne Stats virkelige Indlemmelse i den europæiske Folkerets Gebeet. Men efter den seneste Tids Begivenheder maa Tyrkiet dog nok antages definitivt inddraget i den europæiske folkeretlige Forbindelse.

En lignende ikke retlig nødvendig, men paa moralsk Nødvendighed eller politisk Convenients grundet Anvendelse af den europæiske Folkeret har ogsaa fundet Sted med Hensyn til andre Stater. Den europæiske Indflydelse har saaledes gjort sig gjældende i Ægypten, fremdeles mod Barbareskerne, i Persien, og bevirket en deelviis Antagelse af den europæiske Folkeret i Forhold til christelige Stater (navnlig Gesandtskabsretten). — De nordamerikanske Fristater have ofte indladt sig i folkeretlige Forbindelser med de indianske Stammer (afsluttet Tractater med dem). — Den engelske Krig og derpaa følgende Fred med China kunne ogsaa betragtes som en Begyndelse til der at skaffe den europæiske Folkeret Indgang.

En ikke retlig nødvendig, men frivillig politisk Anvendelse af den europæiske Folkeret fremtræder ogsaa med Hensyn til nye Stater, der endnu ikke have faaet fuld-

[1]) Den første er afsluttet af Kong Frants den 1ste, hvilket imidlertid den Gang vakte stor Skandale; senere har endog Paven sluttet Tractater med den.

stændig folkeretlig Anerkjendelse[1]), ja endog med Hensyn til oprørske Provindser.

Med Hensyn til Benævnelsen europæisk Folkeret kan endnu bemærkes, at den kan synes mindre passende nu, efterat en stor Deel af Amerika har antaget den; men Benævnelsen kan dog endnu retfærdiggjøres, deels historisk (det er den samme Folkeret, som oprindelig kun gjaldt for europæiske Stater), deels med Hensyn til, at det netop er disse Staters europæiske Cultur, der har medført Antagelsen.

Anm. Forf.s § 3 om de europæiske Stater forbigaaes.

§ 5.

Den positive Folkerets Inddeling.

(Rosenvinge § 4.)

Den positive Folkeret kan med Hensyn til dens Gjenstand inddeles i den almindelige, der afhandler de Retsregler, som alle eller dog de fleste civiliserede Nationer erkjende, og den particulære eller specielle, der afhandler en enkelt Nations Retsforhold til andre, saaledes som det ved specielle Tractater eller særegne Sædvaner er bestemt.

Naar Forf. her inddeler den positive Folkeret i den almindelige og particulære, er Udtrykket positiv Folkeret naturligviis taget synonymt med positiv europæisk Folkeret.

Udtrykket „alle eller dog de fleste civiliserede Nationer erkjende" er i tvende Henseender uheldigt. Man kan ikke nægte de mahomedanske Stater Prædicatet af „civiliserede". Bedre end Udtrykket „alle eller dog de fleste" er det ogsaa at sige, „at almindelig europæisk Folkeret er, hvad der gjælder for hele den folkeretlige Forbindelse, forsaavidt ikke particulære Retsbestemmelser derfra gjøre en Undtagelse." Saaledes er uden Tvivl Sætningen „frit Skib ufrit Gods", som senere skal vises, endnu den positive Folkerets almindelige Regel, skjøndt den paa Grund af Pariserdeclarationen af 1856 kun har ringe practisk Betydning.

---

[1]) Heffter: Europ. Völkerrecht § 7 (Pag. 14).

§ 6.

Om Folkerettens Kilder.

(Rosenvinge § 6.)

Den positive Folkerets vigtigste Kilder ere Tractater og Sædvaner[1]); Analogi og den naturlige Folkeret ere at betragte som subsidiære Kilder[2]). Tractaterne, hvoriblandt især deelesheb de, som ere indgaaede efter den westphalske Fred (1648) ere af Vigtighed, findes deels trykte særskilt under offentlig Auctoritet, deels i private Samlinger.

[1]) Henviisning til Sædvane i Danmarks Tr. med Porten 1756 Art. 1 og 5, og Hollands Tiltrædelsesact af 3 Jan. 1781 til Tr. mellem Danmark og Rusland 1780 (M. Rec. IV. 379).

[2]) Hvorvidt Bibelen og den canoniske Ret kunne ansees som subsidiære Kilder.

Det er af §'s Indhold klart, at Forfatteren tager Ordet Kilder i den strenge techniske Betydning af Ordet, ifølge hvilken det betegner de Data, der ei blot ere Erkjendelsesgrunde, men tillige give Retssætningerne deres Autoritet, — som altsaa ere Tilkjendegivelsesformer for Samfundsvillien. Nogle, t. Ex. Wheaton[1]), tage Ordet Kilder i en laxere Betydning om alle Hjælpemidler til at erholde Kundskab om de folkeretlige Bestemmelser, t. Ex. Publicisternes Skrivter, historiske Skrivter o. s. v.

Den almindelige Folkeret er jus non scriptum. Som dens Kilder kunne kun nævnes Sædvaner, og som subsidiære, ifølge en almindelig anerkjendt Grundsætning, Analogie og den naturlige Folkeret. Derimod kunne Tractater ikke henregnes til den almindelige Folkerets Kilder. Som allerede bemærket, kunne disse ikke stifte almindelig Ret mellem Nationerne; men de frembyde ofte et vigtigt Middel til at komme til Kundskab om, hvad der er anerkjendt som almindelig Ret mellem Nationerne. De kunne ofte vise, hvad Contrahenterne have antaget som almindelig Ret, hvad enten de nu ligefrem have villet bekræfte den forud gjældende Regel, eller gjøre en Undtagelse fra den, eller forene sig om en tvivlsom Anvendelse af den[2]). Bibelen og den canoniske Ret have naturligviis ikke længere Autoritet som Kilder.

[1]) Éléments I. p. 1, ch. 1 § 12 (pag. 25 ff).

[2]) I Manuskriptet var paa dette Sted tilføiet følgende Bemærkning: „Naar der foreligger en Række af Tractater mellem forskjellige Nationer, i hvilke det samme Forhold ordnes paa den samme Maade, saa kan dette endog

Den particulære Folkerets Hovedkilde er Tractater; men dernæst kunne ogsaa som dennes Kilder nævnes Sædvaner og Analogie.

Som Kundskabs- eller Erkjendelses-Kilder kunne nævnes:

1. Tractaterne, hvorom ovenfor er talt.

2. Publicisternes Skrivter. Folkeretslærernes Udsagn om, hvad der er gjældende Ret, ere naturligviis ikke afgjørende; men man tillægger dem dog betydelig Autoritet. De paaberaabes ofte og idelig under diplomatiske Forhandlinger.

3. Prise- og Blokadereglementer. De Bestemmelser, der stadigt forekomme i alle saadanne Reglementer, kunne betragtes som almeengyldige; iøvrigt tjene slige Reglementer især til at vise, hvad vedkommende Stat anseer for Folkeret med Hensyn til Opbringelse og Blokade i Krigstid. Iøvrigt maa dog ogsaa i denne Henseende Kritik anvendes; thi ofte kan en Magt af politiske Grunde undlade at benytte sin fulde Ret. Saaledes kunde det ikke udledes af Regl. 1 Mai 1848 § 14, at Danmark erkjender som almindelig Folkeret, at neutrale Handelsskibe, som gaae under Convoi af en neutral eller venskabelig Magts Krigsskibe, ikke kunne visiteres; heller ikke af § 7, at Danmark anseer sig bundet ved den bevæbnede Neutralitets ei almindelig accepterede Grundsætning om frit Skib, frit Gods.

At en folkeretlig Sætning, for hvilken ellers ingen positiv Autoritet haves, forekommer i et enkelt saadant Reglement, vil naturligviis i Regelen ikke være nok til at godtgjøre dens Gyldighed. Dog maae Omstændighederne tages nøie i Betragtning. Man kan t. Ex. uden Tvivl af en Række af Tractater udlede en almindelig Bestemmelse om, hvad der fordres til en effectiv Blokade. Der fordres i disse Tractater, at Havnen skal være spærret saaledes, at intet Handelsskib uden øiensynlig Fare for at blive opbragt kan løbe ind eller ud. Alle disse Tractater

---

betragtes som et Udtryk af en almindelig Anerkjendelse. En Sædvane kan opstaae ved en Række af tractatmæssige Overenskomster." Men et af Forf. i Randen vedføiet Spørgsmaalstegn viser, at han senere har næret Tvivl om denne Sætnings Rigtighed. Udg. Anm.

nævne nu „Krigsskibe" i Pluralis. Men det danske Regl. 1 Mai 1848 nævner „1 eller flere stationerede Krigsskibe". Det vides ikke, at dette har bevirket nogen Protest af de venskabelige Magter; derimod vides det, at England efter anstillet Undersøgelse har erkjendt den danske Blokadestyrke paa alle Puncter for tilstrækkelig til en effectiv Blokade.

4. Priseretternes Domme. Disse Retter skulle dømme efter Folkeretten, som de maae søge ad de almindelig tilgjængelige Veie, forsaavidt deres Regjering ikke selv har anordnet, hvad der med Hensyn til det foreliggende Retsforhold skal gjælde. Ligesom Prise- og Blokadereglementerne vise vedkommende Regjeringers Mening om, hvad der er gjældende Folkeret, saaledes vise de her omhandlede Domme, hvad der er Dommernes Mening. En enkelt Dom har derfor ikke nogen afgjørende Autoritet; flere samstemmende Domme, især af store Sømagters, navnlig de engelske Priseretter, have derimod betydelig Vægt.

En lignende Betydning kan man udenfor Søfolkeretten tillægge Voldgiftskjendelser.

5. Erklæringer og Betænkninger over folkeretlige Spørgsmaal, som af Retslærde ere afgivne efter deres Regjerings Opfordring. Især naar disse Erklæringer ere mod Souverænens Interesse[1]), og naar denne var mægtig nok til at sætte sine Paastande igjennem med Vaabenmagt — hvor altsaa Betænkningen maa antages upartisk — have de betydelig Autoritet. I alle Udenrigsministeriers Archiver findes en stor Masse af saadanne Erklæringer, hvis Offentliggjørelse vilde være til stor Nytte for Folkeretten.

6. Historiske Skrivter, især de, der handle om Krige, Underhandlinger, Afslutningen af Freds- og Handelstractater o. s. v.

§ 7.

Samlinger af Tractater.

(Rosenvinge § 7).

Her maae især mærkes de almindelige Samlinger og de specielle Samlinger og Repertorier for Danmark.

---

[1]) Jfr. Wheaton: Éléments I. p. 1, ch. 12 (p. 28).

Almindelige Samlinger af Tractater.

(*G. W. Leibnitz*). Codex juris gentium diplomaticus. Hann. 1693 fol., ib. 1724 og Wolfenb. 1747 fol. (gaaer kun til Aaret 1500).

Ejusdem Mantissa codicis jur. gent. diplomatici. Hann. 1700 fol.. ib. 1724 og Wolfenb. 1747.

J. du Mont Corps universel diplomatique du droit des gens. Amst. 1726—31. T. I—VIII fol. (enhver Tome bestaaer af 2 eller 3 Afdelinger — parties; fra Aaret 800 til 1731).

J. Rousset Supplement au corps universel diplomatique. Amst. 1739. T. I—V fol. (Det første Bind indeholder J. Barbeyrac's histoire des anciens traités — fra Aar 1496 f. Chr. til 813 efter Chr.; det andet og tredie: J. Roussets Supplementer til du Monts Samling fra 813 til 1738; det fjerde og femte indeholder Cérémonial diplomatique des cours de l'Europe p. J. Rousset).

J. J. Schmauss Corpus juris gentium academicum (1097—1731) Lips. 1730. T. I—II. 8.

F. A. Wenck Codex juris gentium recentissimi (1735—1772) Lips. 1781—95. T. I—III. 8.

G. F. de Martens Recueil de principaux traités d'alliance, de paix, de trève etc. (1761—1801). Gött. 1791—1801. T. I—VII. 8. (Af de 4 første Bind en ny Udg. 1817 og 1818).

Sammes Supplément au recueil des principaux traités etc. précédé des traités de dixhuitième siècle, antérieurs à cette époque et qui ne se trouvent pas dans le Corps universel diplomatique de M. M. du Mont et Rousset et autres recueils généraux de traités. T. I—IV (1761—1807), Gött 1802. T. V. (1808—1814), ib. 1817, T. VI (1814—1815), ib. 1818. T. VII (1816—1818, Suppl. fra 1808 og Register), ib. 1818. T. VIII (1819 og Suppl.), ib. 1820. T. IX (1820—1822 og Suppl. fra 1808), ib. 1824. T. X (1 & 2 partie fra 1822—1826), ib. 1828. T. XI (1 & 2 partie fra 1826—1828 og Suppl. fra 1820), ib. 1829—30. T. XII (fra 1829—1830 og Suppl. fra 1825), ib. 1831. T. XIII (fra 1830—1831 og Suppl. fra 1827) ib. 1833. (De ni sidste Bind have ogsaa Titel af: Nouveau recueil etc.; det 9de Bind er udgivet efter Martens Død af hans Brodersøn C. de Martens, det 10de og følgende af Prof. Saalfeld).

Archives diplomatiques pour l'histoire du temps et des états. Stuttg. et Tub. (ogsaa med tydsk Titel: Diplomatisches Archiv für die Zeit- und Staatengeschichte; begynder med Aaret 1821 og bestaaer nu (1834) af 36 Bind; fra det 7de Bind har det ogsaa Titel af: Neueste Staats-Akten und Urkunden in monatlichen Heften).

Den af G. F. de Martens begyndte Samling: Supplément au recueil etc. er nu sluttet med den 20de Tome. Den 10de til 13de Tome er udgiven af Saalfeld; den 14de og følgende af Murhard. Et Register i 2 Bind er udkommet. Brugen af denne

Samling er meget besværlig, da der ikke følges nogen streng chronologisk Orden i den Deel af samme, som er udgiven af G. F. de Martens og C. de Martens. Murhard har senere udgivet: Nouveau Supplément au recueil etc i 3 Tomer. Gött. 1839—42.

Begyndt af Murhard, fortsat af Pinhas og senere Samwer er dernæst: Nouveau recueil général, Gött. 1843—59, hvoraf ere udkomne indtil 1858 15 Tomer samt 16de Tome, 1 (1858), (12te og 13de Bind ere udgivne af Pinhas, 14de, 15de og 16de, 1 af Samwer)[1].

Endnu bør mærkes følgende Udvalg af de vigtigste Tractater fra 1760: Recueil manuel et pratique des traités depuis 1760 par Charles de Martens et Ferd. de Cussy, Leipz. et Paris 1846 ff., af hvilken Samling 7de Tome er udkommen 1857 (gaaer til 1856). Denne Samling er ret brugbar, skjøndt et Udvalg altid er misligt, og skjøndt der savnes Et og Andet, som ikke burde savnes.

Specielle Samlinger

(for et vist Tidsrum eller en enkelt Stat).

A **for Danmark.**

Recueil de tous les traités, conventions, mémoires et notes, conclus et publiés par la couronne de Dannemarc, depuis l'année 1766, jusqu'en 1784 p. *H. F. C. Clausen.* Berlin 1796. 8.

(See forresten Saml. af Forordn. og Schous Register).

B. **Specielle Samlinger for andre Stater**

s. Ompteda Literatur d. Völkerr. II 449 - 484, v. Kamptz Fortsetzung S. 67—93 og Klübers Bibliothek des Völkerrechts i hans Folkeret Pag. 540—551.

En kritisk Oversigt over disse Samlinger findes i *Martens* discours sur les recueils des traités foran det første Bind af Supplément au recueil etc.

Almindelige Repertorier.

J. G. Georgisch Regesta chronologico-diplomatica (314—1730). Halæ 1740—44. T. I—IV fol.

C. F. Hempels Allgemeines Staatsrechts-Lexicon. Frankf. u. Leipz. 1751—55. T. IX. 4.

Registrene i Martens Recueil T. V og VI og i Supplément au Rec. T. IV, fortsat i T. VII til 1818.

G. F. de Martens Guide diplomatique; ogsaa under Titel: Cours diplo-

---

[1]) Senere er udkommen 16de Tom., 2 (1860) og 17de Tom., 1 (1861).
Udg. Anm.

matique ou tableau des rélations extérieures des puissances de l'Europe. Berlin 1801. T. I—III. 8. (de to første Dele, som udgjøre le guide diplomatique, indeholde et Repertorium over de af enhver europæisk Stat indgaaede Tractater).

Specielle Repertorier. A **for Danmark.**

J. Qvistgaard Index chronologicus, sistens fædera pacis a regibus Daniæ et Norvegiæ ac comitibus Holsatiæ inita cum gentibus intra et extra Europam ab anno 1200 usque ad 1789. Gött. 1792. 8.

H. C. de Reedtz Répertoire historique et chronologique de traités conclus par la couronne de Danmarc depuis Canut le grand jusqu'à 1800 avec un extrait des principaux articles. Gött. 1826. 8.

B. **Frankrig.**

Table des traités de paix, d'alliance, de commerce, de limites etc. entre la France et les puissances étrangères depuis la paix de Westphalie jusqu'à nos jours etc. p. *M. C G. Koch.* à Bâle 1801—2. 8.

Tables chronologiques de tous les traités, conclus par la France depuis la fondation de la monarchie jusqu'à la fin de règne du Louis XVI, i *Flassan* histoire de la diplomatie française ved Slutningen af hvert Bind.

C. **England.**

Extracts from the several treaties subsisting between Great Britain and other Kingdoms and States. Lond. 1758. 4. (2den Udgave).

D. **Nederlandene.**

Adr. Cluit Index chronologicus sistens foedera pacis, defensionis, navigationis, etc. ab Ordinibus reipublicæ Belgicæ federatæ inita cum gentibus intra et extra Europam (1276—1789). Lugd. Batav. 1789. 8.

§ 8.

Om Folkerettens Hjælpevidenskaber.

(Rosenvinge § 8.)

Til et grundigt Studium af den positive Folkeret udfordres, at man gjør sig vel bekjendt med den europæiske, især nyere, **Statshistorie** og **Politik**. I denne Henseende ere, foruden de historiske Hovedværker[1]) og Statsskrifter (Actstykker)[2]), ogsaa Statsmænds (Diplomaters) og Feldtherrers Memoirer af Vigtighed. Endelig ere ogsaa **Geographie**, **Statistik**, **positiv Statsret**, **Diplomatik** (Skriftlære), **Hermeneutik**, **Heraldik** og **Genealogie** at mærke som Hjelpevidenskaber.

[1]) Følgende historiske Skrifter fortjene her fornemmelig at mærkes:

A) Skrifter, som umiddelbart angaae Tractater:

(*St. Priest*) Histoire des traités de paix et autres négociations du XVII siècle depuis la paix de Vervins jusqu' à la paix de Nimvègue (1597—1679). Amst. 1735. T. I—II fol.

J. J. **Schmauß** Einleitung zu der Staatswissenschaft und Erläu-

setzung des von ihm herausgegebenen corporis juris gentium academici, und aller andern seit mehr als zwei Seculis geschlossenen Bündnisse, Friedens- und Commercien-Tractate. Leipz. 1741—47. T. I—II. 8. Anden Udg. 1760.

G. B. de Mably Droit public de l'Europe, fondé sur les traités. Paris 1747. T. I—II. 12. Nouvelle édition avec des remarques p. Rousset. Amst. 1748. T. I—II. 8. (Findes ogsaa i de forskjellige Udgaver af Mablys Værker).

G. F. de Martens Tableau diplomatique des rélations des principales puissances de l'Europe, surtout par rapport aux possessions, au commerce, à la neutralité et aux alliances. Berlin 1801. 8. (Udgjør tillige 3die Deel af denne Forfatters Cours diplomatique).

G. F. v. Martens Grundriß einer diplomatischen Geschichte der europäischen Staatshändel und Friedensschlüße seit dem Ende des 15ten Jahrhunderts bis zu dem Frieden von Amiens (1477 - 1802). Berlin 1807. 8.

Histoire abrégée des traités de paix entre les puissances de l'Europe depuis la paix de Westphalie p. feu *M. de Koch*, ouvrage entièrement refondu, augmenté et continué jusqu'au congrès de Vienne et aux traités de Paris de 1815 par Fred. Schoell. Paris 1817—18. T. I—XV. 8.

Histoire générale et raisonnée de la diplomatie française depuis la fondation de la monarchie française jusqu'à la fin du règne de Louis XVI, avec des tables chronologiques de tous les traités conclus par la France, par Mr. *de Flassan*. Paris et Strasb. 1809. T. I—VI. 8. Nouv. édit. corrigée et augmentée. ib. 1811. T. I—VII. 8.

B. Skrifter, som angaae den nyere Tids politiske Historie i Almindelighed.

Hertil kan henregnes det ovenfor (§ 7) anførte Skrift: Archives diplomatiques. Herhen høre ogsaa Samlinger af Forhandlinger ved Congresser, hvorom see Ompteda's Literat. II S. 474—481 og Kamptz S. 79—93. Den sidste vigtige Samling af dette Slags er J. L. Klübers Acten des Wiener-Congresses in den Jahren 1814—15. Erlangen 1815—19. 8 Bd. 8.

[1]) Om de politiske Tidsskrifter, hvori saadanne Actstykker findes, see Meusel bibliotheca historica Vol. I. P. I. p. 162 ff og Klübers Völkerrecht S. 551—555.

Statshistorien er naturligviis den allervigtigste, da den, som ovenfor bemærket, endog kan regnes med til den positive Folkerets Kilder i vidtløftig Forstand.

Udviklingen af den europæiske Folkeret er sammenvævet med den europæiske Politik. Ligevægtens Opretholdelse er saaledes ofte paaberaabt som Retsgrund.

Memoire-Literaturen skriver sig fra Forfattere, der selv mere eller mindre have deeltaget i Begivenhederne. Saadanne Memoirer indeholde undertiden paalidelige Oplysninger, som ikke haves andetsteds; men de blande ofte Løst og Fast mellem hinanden og bære Præget af en subjectiv og eensidig Opfattelse. Men selv hvor Forfatteren ikke kan ansees som fuldgyldigt Vidne i det Hele, ere disse Skrifter dog ofte særdeles vigtige til at

lære at kjende Stemningen paa den Tid, Begivenhederne forefaldt, hvad der antoges at være passeret o. s. v.

Geographie og de i Forbindelse hermed af Forf. nævnte Videnskaber kunne næppe henføres til Folkeretsvidenskabens Hjælpevidenskaber; men i den folkeretlige Praxis ere de af Vigtighed. Saaledes ere geographiske og statistiske Kundskaber ofte nødvendige til at forstaae Tractater, t. Ex. Grændse- og Handelstractater.

Statsretten er af Vigtighed t. Ex. med Hensyn til Souverænitetsbegrebet og den specielle Statsret med Hensyn til Spørgsmaal om, hvem der er Souveræn, om en given Stat er souveræn eller halvsouveræn.

Diplomatiken er den Videnskab, der lærer at bedømme Haandskrifters (Diplomers) Ægthed og Ælde og er altsaa ganske forskjellig fra Diplomatien eller den diplomatiske Kunst (hvorledes Gesandter og andre diplomatiske Personer skulle forholde sig ved deres Embedsførelse), fremstillet i Værker, der gaae under Navn af Cours de diplomatie, Manuel des Consuls etc.

Heraldik er af Vigtighed med Hensyn til Spørgsmaalet om Staternes Vaaben, Genealogie med Hensyn til Arvefølgen.

§ 9.

Folkerettens Udviklingshistorie.

(Rosenvinge § 9.)

(Overskrift): Den europæiske Folkerets Historie eller de folkeretlige Forholds Historie i Europa.

Forfatterens Overskrivt er ikke aldeles correct. En Historie af Folkeretten maatte vise, hvorledes de vigtigste Folkeretsgrundsætninger succesivt ere trængte igjennem, hvorledes Opfattelsen af de vigtigste Folkeretsforhold stedse mere har klaret sig. Hvad Forf. har givet og villet give er ikke en saadan Folkerettens Historie, men han har villet vise, hvorledes Folkeretten har kunnet udvikle sig og komme til Herredømme ved Dannelsen og Udviklingen af den sociale Forbindelse mellem de christelige Stater.

Endskjøndt vi baade hos Grækerne og Romerne finde Spor af folkeretlige Sætninger, var det dog først ved det vestlige romerske Riges Undergang, at den første Spire lagdes til en europæisk Folkeret. Fra det romerske Rige

udbredte sig mere og mere over Europa Christendommen, det latinske Sprog og efterhaanden den romerske Ret; fælleds Religion, fælleds Cultur og fælleds Love bleve saaledes Grundlaget for en folkeretlig Forbindelse mellem Europas Stater, paa hvilken adskillige senere Begivenheder havde vigtig Indflydelse. — Saadanne Begivenheder vare: Korstogene, Kjøbstædernes Anlæggelse og Middelstandens Opkomst, Byzants's Erobring og det tyrkiske Riges Oprettelse i Europa (1453), Handelens Udvidelse ved Amerikas Opdagelse (1492) og ved Opdagelsen af Veien til Ostindien (1497), Krigskunstens Forandring ved Krudtets Opfindelse, og endelig Bogtrykkerkunstens Opdagelse og Postvæsenets Indførelse, hvilke begge tilsammen medførte en hidtil ukjendt Lethed i gjensidig Meddelelse. At de europæiske Fyrstehuse efterhaanden kom i Svogerskabs og Slægtskabs Forbindelse, og at stadige Gesandter kom i Brug, især efter den westphalske Fred, bidrog ikke lidet til at vedligeholde en for de folkeretlige Forholds Uddannelse gavnlig Forbindelse mellem Hofferne.

Frygt for, at enkelte Staters stigende Magt skulde blive farlig for de øvriges Sikkerhed og Uafhængighed, maatte naturligviis tilveiebringe Forbindelser mellem de svagere Stater mod de mægtigere, og, da efterhaanden alle europæiske Staters Interesse kom til at staae i et politisk Vexelvirknings-Forhold til hinanden, blev det saakaldte politiske Ligevægtssystem Grundvolden for den europæiske Folkeret. Dette System, som allerede mod Slutningen af det 15de Aarhundrede begyndte at danne sig i Italien, udviklede sig fremdeles i det 16de under Krigene mellem Keiser Carl den Femte og Kong Frants den Første og udbredte sig saaledes over den vestlige Deel af Europa; i det 17de Aarhundrede, især under Religionskrigene, blev Tydskland, istedetfor Italien, Ligevægtssystemets fornemste Skueplads. Under 30 Aars Krigen, og fornemmelig i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede efter Peter den Stores Seire, begyndte ogsaa de nordiske Riger at tage virksom Deel i dette System, som især England og en tidlang Preussen ivrig søgte at vedligeholde. Polens Deling, den franske Revolution, og Napoleons Herredømme havde for en Tid opløst det politiske Ligevægtssystem, hvis Gjenoprettelse efter Omstyrtningen af det napoleonske Dynasti (1814) synes at være blevet en vigtig Gjenstand for den senere europæiske Politik.

Efter Congressen i Wien (1815) og i Aachen (1818) have de fem store Magter, Rusland, Østerrig, Frankrig, Engelland og Preussen vedblevet at udøve en afgjørende Indflydelse paa Europas Anliggender. Det Fredssystem, som disse Magter bestræbe sig for at opretholde, har hidindtil vedligeholdt sig, uagtet flere høist mærkelige Begivenheder — Grækenlands Emancipation (Slaget ved Navarino 1828), den nye franske Revolution (1830), den belgiske og polske, samt Successionsstridighederne i Portugal og Spanien — have truet med at tilintetgjøre det.

Det er omtvistet, om man kan tale om Folkeret i den gamle Verden, men det maa dog antages. Det er ganske vist,

at man finder nogle Vedtægter, som angaae folkeretlige Forhold, navnlig Krigsførelse, Gesandtskaber, Forbund og Asyler. Jagttagelsen af disse Sædvaner beroede iøvrigt ikke saa meget paa Anerkjendelsen af andre Nationers Berettigelse, som paa religiøse Forestillinger. Gesandter og Fredløse, som bade om Tilflugt, vare inviolable, fordi de stode under Religionens Beskyttelse, og iagttoge religiøse Ceremonier; Forbund bleve sanctionerede ved hellige Eder og Offringer. Men i og for sig, og dette er Hovedsagen, tillagde man ikke Fremmede nogen Ret. „Evig Krig med Barbarerne" var Grækernes Valgsprog. En nærmere retlig Forbindelse bestod vel mellem de græske Stammer indbyrdes, men dog især paa Grund af den fælles Gudsdyrkelse og de dermed sammenhængende politiske Forbundsindretninger. Det amphictyonske Raad var i saa Henseende af størst Betydning. Til Forbundets religiøse Characteer kan man slutte sig, naar man hører, at Paciscenterne forbandt sig til i deres gjensidige Krige at give de Døde en ærlig Begravelse, at betragte visse Templer som Asyler o. s. v., men derimod ikke ophævede græske Krigsfangers Trældom. Romerne staae paa det samme Standpunct. I de 12 Tavler hedder det: adversus hostem æterna autoritas esto. Hostes vare endnu efter Justinians Ret alle de Nationer, der ikke stode i nogetsomhelst Forbundsforhold til Romerne. Noget humanere var den jødiske Folkeret, som iøvrigt ogsaa havde en religiøs Characteer. Sammenlignede med Guds udvalgte Folk ere Fremmede vistnok retløse; de skulde tjene Guds udvalgte Folk, men for at de kunde lære den sande Gud at kjende. Befalingerne om Forholdet mod Cananiterne vare vel haarde, men grundede i Nødvendighed. Forresten indeholde Bestemmelserne om Krigsretten meget, der vidner om Mildhed: Fjendtlige Stæder maae ikke stormes uden først at være opfordrede til at overgive sig, og naar de overgive sig, blive de blot skatskyldige; kun naar de gjøre Modstand, skulle Mændene dræbes, Qvinder, Børn og Eiendom deles mellem Seierherrerne. Handel med Fremmede er tilladt; de nyde Beskyttelse, saalænge de opholde sig som Gjæster eller Reisende o. s. v.

Men skjøndt der saaledes kan paavises folkeretlige Sætnin-

ger i den gamle Verden, er det dog vist, at Grundlaget for den europæiske Folkeret ikke er at søge i den antike Folkeret, af hvilken den ingenlunde kan betragtes som en Udvikling. Den europæiske Folkeret har selvstændigt udviklet sig af den christelige Cultur i de ved den forenede Nationer.

Det er derfor ganske rigtigt, at Forf. lægger saamegen Vægt paa Christendommens Udbredelse; men hvad man her bør have for Øie, er ikke blot Udbredelsen af Grundsætningerne og deres Indflydelse paa den almindelige Tænkemaade, der gik langsomt nok, men endnu mere den politiske Stilling, Christendommen langt hurtigere kom til at indtage. De Data, vi derfor især troe at burde fremhæve som vigtige for den første Grundlæggelse af den europæiske Folkeret, ere: Christendommens Anerkjendelse som Statsreligion (4de Aarhundrede), dens Udbredelse som saadan i hele Europa og den romerske Biskops Anerkjendelse som hele den christelige Kirkes Overhoved (5—9 Aarh.). Det var især dette Sidste, der mægtigt virkede til, at de europæiske Nationer følte sig som forenede i Christenheden. Det bør fremdeles bemærkes, at Paverne benyttede det verdslige Overherredømme, som de successivt vidste at erhverve sig i Perioden fra Gregor 7 (1073—1085) indtil Bonifacius 8 (1294—1303), og som culminerede under Innocens 3 (1198 til 1216), til at afskaffe meget Barbari i Forholdet mellem Nationerne og til at skaffe retfærdige Grundsætninger Indgang.

Dernæst maae fremfor Alt fremhæves Korstogene og Udbredelsen af den romerske Ret.

Korstogene forenede de christelige Nationer til et fælles Foretagende, som man tillagde uhyre Vigtighed, og som krævede betydelige Kraftanstrængelser; de stillede dem derhos ligeoverfor Stammer og Nationer af fremmed Race og Cultur.

Det var en udbredt Forestilling i Middelalderen, at den romerske Ret var gjældende for alle Christne. Juristerne lærte, at da alle Indvaanere i det romerske Rige ved Caracallas Forordning havde faaet romersk Borgerret, saa udgjorde nu alle Christne det romerske Folk, alle Vantro vare Ikke-Romere. Kun mellem hine var der en gjensidig Berettigelse; med Tyrker og

Saracener var Krig, og hvad Krigen ifølge den romerske Ret førte med sig var berettiget. Det var især Paverne, der skaffede den romerske Ret Indgang og bevirkede, at dens Grundsætninger, forsaavidt de ikke vare i Strid med Kirkelæren, bleve ansete for hellige og ukrænkelige; ligeledes var det dem, der virkede til, at dens Grundsætninger bleve overførte paa de folkeretlige Forhold.

Trods den uhyre, tilsyneladende til Almagt grændsende Indflydelse, Paverne havde erhvervet sig i en Deel af Middelalderen, og trods deres ivrige Bestræbelser for at skaffe Rettens Grundsætninger Anerkjendelse, var Tilstanden dog i det Hele slet. Vold, Barbari, Troløshed og Undertrykkelse vare almindelige. Kun i vigtige Tilfælde kunde Paverne gribe ind, og de maatte da ofte anvende store Anstrængelser; hvad de udrettede var kun lidet, forsaavidt det var langt fra at bestemme den almindelige Tilstand, men stort, naar man betænker den Modstand, der var at overvinde, at det var den stadigt forfulgte Iværksættelse af et ædelt og stort Værk, og at Frugten af deres Bestræbelser ikke gik til Spilde, da Iværksættelsen gik over i andre Hænder.

Som den pavelige Magt i en Periode havde udviklet sig til et formeligt Verdensherredømme, saaledes kom der en Periode — endnu før Reformationen —, hvori den dalede. Fyrsternes Magt havde consolideret sig; de vilde ikke finde sig i at være afhængige af Paven. Dette Vendepunct indtræder i Slutningen af det 13de og i Begyndelsen af det 14de Aarhundrede. Bonifacius den 8de vilde kalde Edvard den 1ste af England og Philip den 4de den Smukke af Frankrig for sin Domstol for at afgjøre deres Tvist (1295); men Philip den 4de afviste ham aldeles. Han forsøgte Tvangsmidler, men disse førte kun til formelig Modstand, og han maatte opgive dem. Endelig lod Philip sig bevæge til at antage Bonifacius til Voldgiftsmand, dog ikke som Pave, men som Privatmand. Voldgiftskjendelsen, der iøvrigt blev sanctioneret af Paven som saadan ved en Bulle, paafulgte 1298. Den var retfærdig, men bevirkede ikke Sagens Afgjørelse. Philip udhalede Under-

handlingerne, og protesterede i Slutningen af Aaret 1302 mod al videre Mægling af Paven. Tvisten brød ud med fornyet Hæftighed. Imidlertid blev der i Mai 1303 sluttet Fred mellem Frankrig og England. Vigtigere end denne Fred, som ikke var Pavens Værk, vare Forhandlingerne mellem Paven og de to Konger. De engelske Stænder erklærede, at deres Konge hverken var forpligtet eller berettiget til at underkaste sig nogensomhelst verdslig eller geistlig Dommer. De franske Prælater, Baroner og Borgerstandens Deputerede (Rigsforsamling) erklærede paa lignende Maade, at Kongen som Statens Overhoved kun var Gud alene underdanig. Disse Erklæringer gjøre Epoke i Folkerettens Historie. Kort herpaa fulgte Bonifacius's Ydmygelse og Død (1303) og det Avignonske Fangenskab (1309—77). Ved dette Tidspunct begynder de christelige Nationers Uafhængighed af Pavens verdslige Magt. Paven vovede ikke mere af egen Magtfuldkommenhed at dømme i Stridigheder mellem Fyrster og Stater, uden i al Fald i det tydske Rige. Og ogsaa her forenede Kurfyrsterne sig i Rense (1338) til den Erklæring, at den, der af Churfyrsternes Majoritet valgtes til romersk Konge, ikke behøvede noget Slags Udnævnelse, Billigelse, Stadfæstelse eller Samtykke af den apostoliske Stol, at han havde sin Krone umiddelbart fra Gud. Den engelske Kong Edvard den 3dies Plan at overlade Paven Afgjørelsen af hans Stridigheder med Philip af Valois (1337) blev ikke til Virkelighed.

Vi see saaledes, hvorledes Pavens verdslige Overherredømme opløses; fra nu af er han kun Christenhedens geistlige Overhoved. Men heller ikke denne Magt bliver ubestaaren. Reformationen kommer.

Betænker man, hvad den pavelige Magt havde været for Folkeretten, og hvor langt det var fra, at det var lykkedes denne at begrunde en fast retlig Orden mellem Nationerne, skulde man troe, at denne Magts Forfald maatte have været i høieste Grad fordærvelig for Folkerettens Udvikling. Det var dog ikke Tilfældet. Staternes Concentration, deres Afslutning mod fremmed Indflydelse gav endog Folkeretten en ny Basis ved Udviklingen af Souverænitetsbegrebet og den deraf umiddel-

bart følgende Erkjendelse af Staternes Lighed. Havde Paverne søgt at virke for Jagttagelse af Retfærdighed mellem Nationerne, saa var dette ikke mindre Reformatorernes Bestræbelse. Desuden udfyldtes snart den Kløft, som Troesadskillelsen frembragte, ved den høiere Cultur, hvortil den gav saa mægtig Impuls.

Langt farligere for Folkerettens Udvikling var den Statskunst eller Politik[1]) som nu begyndte at udvikle sig og som med fuld Bevidsthed tilsidesatte fremmed Ret og Interesse for sin egen Fordeel, uden i mindste Maade at bryde sig om Midlerne. Vi møde den først i Italien; dernæst øves den med mageløst Held af Spanien, og adopteredes derefter af alle Cabinetter, som paa en Maade vare nødte dertil for ikke at komme altfor meget til kort. Denne Politik benyttede sig af de overleverede Former som et skuffende Skin, men foragtede i Gjerningen alle Retsgrundsætninger; den gavnede kun middelbart ved at forøge Vexelvirkningen mellem Staterne. Som enhver Yderlighed fremkaldte denne machiavellistiske Politik en Reaction. Det var Ideen om den politiske Ligevægt. Det gik op, at det var en fælles Interesse, at ingen Stat blev saa mægtig, at den fik en saadan Overmagt, at de andre Stater ikke engang ved Coalitioner kunde byde den Spidsen. Dette har siden det 16de Aarhundrede været Grundtanken i den europæiske Politik[2]); enhver Magt arbeider nærmest for sin egen Interesse, dog med stadigt Hensyn til den europæiske Ligevægt. Nationernes og Staternes Ret tænkte man ikke synderligt paa. Imidlertid var der en Magt, som man ikke havde tænkt paa, som i Stilhed udviklede sig. Videnskaben havde begyndt at beskjæftige sig med Folkerettens Problemer. I Begyndelsen er den ubemærket og uden Virkning. Men da fremtraadte Hugo Grotius med sit berømte Værk: De jure belli et pacis (1625). Grotius var den første, som forsøgte paa at omfatte det hele

---

[1]) See Heffter: Europ. Völkerrecht § 6 (Pag. 10).

[2]) Derimod kan Ideen om den politiske Ligevægt ingenlunde siges at være Grundvolden for den europæiske Folkeret.

folkeretlige Stof. Hans Hovedretning er at bestyrke og stadfæste den allerede, i det Mindste i enkelte Tilfælde, anerkjendte Ret, forsaavidt den stemmede overeens med Sædelighedens Fordringer, og at finde en med disse overeensstemmende Løsning af andre endnu uafgjorte Spørgsmaal. I sine Deductioner paaberaaber han sig anerkjendte Retsgrundsætninger, Christendommens Grundsætninger, Philosophernes, Historieskrivernes, Digternes og Talernes Vidnesbyrd fra alle Aarhundreder. Gjennem hele Værket gaaer en reen sædelig Aand, en sund Anskuelse; og trods den næsten overvældende polyhistoriske Lærdom er Foredraget klart og populært. Dette Værk gjorde uhyre Sensation, og fandt den meest udbredte Anerkjendelse hos Høie og Lave. Gustav Adolf førte under Krigen i Tydskland bestandigt et Exemplar med sig; Churfyrsten af Phalz Carl Ludvig oprettede det første Professorat for Natur- og Folkeretten i Heidelberg. Men især virkede dette Værk afgjørende paa den offentlige Mening, og fik derved den umiskjendeligste Indflydelse paa Fyrsternes Forhold. Grotius's Bestræbelser ere siden blevne optagne af en uafbrudt Række af mere eller mindre udmærkede Publicister. Man kan fra et strengt videnskabeligt Standpunct finde meget at kritisere saavel hos Grotius som hans Efterfølgere; men det er næppe nogen Overdrivelse, naar Wheaton[1]), ikke blot Lærd, men Statsmand, siger, at kun saa Forfattere have bidraget saa meget, som Folkeretslærerne, til Civilisationens Fremskridt, og at det maa tilskrives deres Indflydelse, naar Forholdet mellem Nationerne efter Grotius's Tid sammenligningsviis har udmærket sig ved Retfærdighed, Humanitet og Liberalitet.

Det var iøvrigt ikke Tilfældet, — og kunde ikke ventes — at den egoistiske Politik strax skulde blive trængt tilbage af Retten. Det var allerede meget, at Retten blev erkjendt for en Magt, der ikke kunde ignoreres, og med hvilken man i det Mindste maatte affinde sig. Er det endog sandt, at Politiken mere brugte Videnskaben til at give sine Fordringer Rettens Skin, end den underordnede sig samme (Heffter[2]), saa var det

---

[1]) See Histoire des Progrès du droit des gens etc. Pag. 16. (1 Udg. Leipz. 1841).
[2]) l. c. (Pag. 11).

allerede ikke saa lidet. Politiken antog et vist Maadehold. Det er dette, som characteriserer det 18de Aarhundredes Politik. Vi finde ikke just Jagttagelse af streng Ret, men billig Udjevning af de stridige Interesser. Mod Slutningen af det 18de og Begyndelsen af det 19de Aarhundrede indtraadte imidlertid voldsomme Omvæltninger, der for en Tid kuldkastede Ligevægtssystemet og næsten gjorde Ende paa al Folkeret. Først kom Polens Deling, saa den franske Revolution og Napoleons Herredømme. Ved Napoleons Fald var det de allierede Magters Hovedbestræbelse at gjenoprette Ligevægtssystemet; men dette skete med den udtrykkelig udtalte og vistnok ikke ganske uoprigtige Erkjendelse, at Ligevægtens Opretholdelse var betinget af en streng Jagttagelse af Folkerettens Grundsætninger. Saagodtsom alle Europas christelige Monarker tilsagde hinanden personligt ved den hellige Alliance, at de vilde betragte sig selv og deres Stater som Lemmer af en stor, christelig Familie. Heri laae, som Heffter[1]) bemærker, Erkjendelsen af en bestaaende christelig Statsforbindelse. Endelig erklærede de 5 Stormagters Gesandter udtrykkelig paa Congressen i Aachen 1818, at det var deres Regjeringers faste Beslutning aldrig i deres indbyrdes Forhold eller i Forholdet til andre Stater at fjerne sig fra den strengeste Jagttagelse af Folkeretten, da kun derved en varig Fredstilstand, de enkelte Staters Uafhængighed og deres Forbindelses Stabilitet kunde betrygges.

Derefter vedbleve Stormagterne, som Forfatteren har bemærket, i Fælledsskab at udøve en afgjørende Indflydelse paa Europas Anliggender. Ja, de dannede længe et Slags Folketribunal, for hvilket ikke blot deres egne men ogsaa andre Staters vigtigste politiske Anliggender forhandledes og afgjordes. Deres Bestræbelser for at vedligeholde den almindelige Fred (ɔ: forhindre almindelig Krig) bleve indtil den allersidste Tid kronede med Held, og det under meget farlige Kriser. Det lykkedes at bevare Freden trods Grækenlands Emancipation, trods Juli-Revolutionen, den belgiske og polske Revolution, Succes-

[1]) l. c. (Pag. 12).

sionsstridighederne i Portugal og Spanien. Disse Fredsbestræbelser vare isvrigt forbundne med den Bestræbelse at vedligeholde den Ordning af de territoriale Grændser, som er given ved Tractaterne af 1815. Grækenlands Emancipation og Belgiens Adskillelse fra Holland vare vistnok stærke Rivter i disse Tractater; men det lykkedes dog senere desuagtet i det Væsentlige at skaffe denne Maxime Anerkjendelse som en Sætning, der betingede Ligevægtens og Fredens Opretholdelse. I Modsætning til disse Bestræbelser staae derimod i den nyeste Tid Omvæltningerne i 1848, Vestmagternes og Tyrkiets Krig med Rusland, Frankrigs og Italiens Krig med Østerrige, og det er umuligt at sige, om der forestaaer nye voldsomme Udbrud.

Een Bemærkning maa endnu være os tilladt. Vi have seet, i hvilken Grad Udviklingen af det politiske Forhold influerer paa Udviklingen af det folkeretlige Forhold. Men nu har Amerika vel i det Hele antaget den europæiske Folkeret, men den har derimod ikke i det Hele antaget den europæiske Politik. Dette er ikke at forstaae, som om Amerika isolerede sig; tvertimod blive de politiske Baand bestandig stærkere. Men der har med Hensyn til vigtige Puncter dannet sig en særegen amerikansk Politik. Den europæiske Ligevægt betragtes næppe i Amerika som politisk Livsspørgsmaal. Nordamerika har ikke sluttet sig til de 5 store Magter i Europa, for med dem at bestemme Europas og Amerikas Skjæbne; heller ikke udstrækker Stormagternes Indflydelse sig til de amerikanske Forhold. Dette kan føre til Afvigelser med Hensyn til folkeretlige Principer. Folkerettens principielle Anerkjendelse i Forholdet mellem de europæiske Stater og Amerika udelukker derfor ikke, at dens practiske Herredømme kan være meget usikkert; og overhoved lader det sig ikke forudsee, om det ikke vil komme til Sammenstød, som blive af indgribende Indflydelse paa Folkerettens Udvikling, t. Ex. med Hensyn til Intervention.

Vi have i det Foregaaende forsøgt at give en noget anskueligere Fremstilling af den Udvikling, som bevirkede den positive Folkerets første Grundlæggelse og stigende practiske Indflydelse paa Forholdet mellem Nationerne. Vi have derfor blot holdt os til Hovedmomenterne. Forf. har nævnt mange flere spe-

cielle Momenter. Et Par Ord om disses Betydning skal her tilføies.

Udbredelsen af det latinske Sprog virkede sit til en eensartet Dannelse. — Kjøbstæderne s Anlæggelse og Middelstandens Opkomst virkede til at styrke den fyrstelige Magt. — Byzanz's Erobring og det tyrkiske Riges Oprettelse nødte de europæiske Fyrster til at holde sammen mod en fælles Fjende. — Handelens Udvidelse aabnede uhyre Kilder til Rigdom og politisk Magt først for Portugal og Spanien, derefter for Holland, endelig for England. Den havde derfor stor Indflydelse paa de politiske Forhold, og den fremkaldte ogsaa Forviklinger, med hvilke Retsspørgsmaal vare forbundne, saaledes Tvistigheder om mare liberum og mare clausum, med Hensyn til Colonialsystemet (ↄ: den Grundsætning, at Moderlandet er eneberettiget til at handle med sine Colonier). Overhoved virkede Handelens Udvidelse naturligviis til Udviklingen af en egen Søfolkeret. — Krudtets Opfindelse fik Indflydelse paa Krigskunsten, fremkaldte staaende Hære, gjorde Krigene hyppigere. — Bogtrykkerkunsten og Postvæsenet bleve vigtige for den almindelige Cultur. — De stadige Gesandtskaber vare en ligefrem Følge af, at Berøringerne mellem Staterne bleve flere, at der stedse bleve flere Momenter, som bevirkede, at den ene Stats Interesser greb ind i den andens. De have vistnok givet Anledning til ufornødne Stridigheder, men endnu mere bidraget til at udjevne og bilægge. De hyppige Underhandlinger og Forklaringer førte naturligviis til at gribe efter de Argumenter, som Folkeretsvidenskaben frembød.

§ 10.

Om Folkeretsvidenskabens Historie eller om Folkerettens videnskabelige Behandling.

(Rosenvinge § 10).

Hos Jøder og Græker findes ingen saadan Videnskab; snarere maatte de første Elementer dertil søges i Romernes jus Feciale, men dette er tabt. Lige indtil det 16de Aarhundrede hersker en fuldkommen Taushed om Folke-

retten; Oldendorp († 1567), Vasquez († 1566) og Suarez († 1617) gjorde nogle svage Forsøg i den naturlige Folkeret, som især Albericus Gentilis († 1611) udvidede. Men først Hugo Grotius (de Groot, f. 1583 † 1645[1]) lagde en nogenlunde fast Grundvold for denne Videnskab. Af den naturlige Folkeret har Pufendorf († 1694), Thomasius († 1728) og Wolff († 1754[2]) gjort sig fortjente, men deres Synsmaader vare tildeels skadelige for den positive Folkeret. Denne bearbeidedes derimod af Samuel Rachel († 1691), Leibnitz († 1716), Johan Textor († 1701), Glafey († 1754), Rutherforth († 1754), Burlamaqui († 1747), Vattel († 1767[3]), men fornemmelig af J. J. Moser († 1786[4]), Real [5]), Günther [6]), G. F. Martens († 1821[7]), og J. L. Klüber [8]).

[1]) Hugonis Grotii libri III de jure belli et pacis. Paris 1625. 4.

[2]) Chr. de Wolff institutiones naturæ et gentium. Hal. 1750, 1754. 8.
Jus gentium methodo scientifica pertractatum. Hal. 1749. 4,

[3]) Le droit de gens ou principes de la loi naturelle appliqués à la conduite et aux affaires des nations et des souverains par Emer. de Vattel. Londres et Leide 1758.

[4]) Joh. Jac. Moser Versuch des neuesten europäischen Völkerrechts in Friedens- und Kriegszeiten, vornemlich aus Staatshandlungen seit 1740. Frankf. 1777—1780. 10 Dele i 12 Bind. 8.
— Beyträge zu dem neuesten europäischen Völkerrecht in Friedenszeiten. Stuttgard 1778—1780. 5 Th. 8.
— Beiträge zu dem neuesten europäischen Völkerrecht in Kriegszeiten. Tübingen 1779—1781. 3 Th. 8.
— Beyträge zu dem neuesten europäischen Gesandtschaftsrecht. Frkf. 1781. 8.

[5]) La Science du gouvernement par M. de Real. Tome cinquième contenant le droit des gens. à Paris 1754. 8.

[6]) K. G. Günther europäisches Völkerrecht in Friedenszeiten nach Vernunft, Verträgen und Herkommen. Altenburg. 1 Th. 1787 og 2 Th. 1792. 8. (ikke fuldført).

[7]) G. F. Martens primæ lineæ juris gentium europæarum practici. Gött. 1786. 8.
— Précis du droit des gens moderne de l'Europe fondé sur les traités et l'usage. Gött. 1789, 1801 og 1821. 8. Nouvelle édition avec des notes de M. S. Pinheiro Ferreira. 2 Tom. Paris 1831.

[8]) Droit des gens moderne de l'Europe par I. L. Klüber. Stuttg. 1819. 2 Tom. 8. og paa tydsk under Titel: Europäisches Völkerrecht. Stuttg. 1821. 2 B. 8.
Som danske Skrifter, der kunne betragtes som Compendier og Haandbøger, dog fornemmelig over den naturlige Folkeret, bør mærkes:
Ludvig Holberg. Naturens og Folkerettens Kundskab. 5te Udg. Kbhvn. 1751. 8.
L. Nørregaard. Naturrettens første Grunde. Kbhvn. 1776. 2den Udg. 1784. 8.
J. F. W. Schlegel. Naturrettens eller den alminbelige Retslæres Grundsætninger. Kbhvn. 1795. 2 D. 8. Ny Udg. 1805. (Ved den naturlige Folkerets Behandling er her ogsaa taget Hensyn til den positive.)
C. Krogh. Forsøg til en Ledetraad ved Forelæsninger over Folkeretten. Kbhvn. 1803. 8.

Her bør ogsaa nævnes Corn. v. Bynckershoeck (1673—1743): Quæstionum juris publici libri II. Lugd. Bat. 1737.

Grotius anvender gjennemgaaende den naturlige Privatrets Grundsætninger paa de folkeretlige Forhold. Dette Standpunkt er imidlertid mangelfuldt, idet jævnlig det Eiendommelige ved Retsforholdet mellem Staterne oversees. Hans Standpunct er forsaavidt allerede blevet berigtiget af Wolf, der fremsætter Ideen om civitas maxima ɔ: en samtlige Enkeltstater beherskende retlig Orden som det egentlig normerende Princip. I denne Retning er ogsaa den senere Udvikling af Videnskaben om den naturlige Folkeret gaaet, idet det stedse klarere er blevet fastholdt, at de folkeretlige Forholds egen specifike Natur maa afgive Hovedsynspunktet for deres retlige Bedømmelse. En Usikkerhed fremkommer imidlertid derved, at det folkeretlige Forholds egentlige Væsen efter Retsideen opfattes forskjelligt, idet Nogle gaae ud fra, at Samfundsforbindelsen mellem Staterne allerede nu har naaet en fast og i Grundtrækkene blivende Characteer, Andre derimod mene, at den vil udvikle sig til en formelig Øvrighedsmagt over Staterne, jfr. Forelæsningerne over Retsphilosophien.[1])

Vattel har blandt Statsmændene faaet en maaskee ikke aldeles fortjent Anseelse, vistnok især paa Grund af den klare, behagelige Stiil. Han er ikke sjeldent overfladisk.

Af nyere Systemer mærkes:

Henry Wheaton: Elements of international law, London 1836, flere Gange paany oplagt. Værket er ogsaa af Forfatteren udgivet paa Fransk under Titel: Éléments du droit international. 2 Bd. Det er især af Betydning for Søfolkeretten.

Heffter: Das Europäische Völkerrecht der Gegenwart. 1844, 2 Udg. 1848, 3 Udg. 1851.

Wheaton har ogsaa skrevet: Histoire des progrès du droit des gens en Europe depuis la paix de Westphalie jusqu' au congrès de Vienne. 1841, 2 Udg. 1846.

---

[1]) See Forf.'s Alm. Rets- og Statslære, saml. Skr. I. § 84, Anm. Pag. 449—451. Udg. Anm.

Et vigtigt Værk over Folkerettens Historie er begyndt af F. Laurent, Professor i Gent: Histoire du droit des gens et des relations internationales. Gand 1850. I. L'Orient. II. La Grèce. III. Rome. IV. Le Christianisme. V. Les Barbares et le Catholicisme. [1])

§ 11.

Om Folkerettens Studium.

(Rosenvinge § 11.)

Uagtet enhver Videnskab, uden Hensyn til dens Anvendelse i Livet, har Værd i og for sig, fordi den leder til Sandheds Erkjendelse, saa kan der dog ogsaa med Hensyn til den practiske Anvendelse blive Spørgsmaal om dens Nytte. Fra denne Synspunkt er den positive Folkeretsvidenskabs Studium ikke blot af Vigtighed for den egentlige Statsmand, men ogsaa for Juristen i Almindelighed, der som Øvrighed, som Dommer eller Sagfører, jevnlig kan komme i saadanne Tilfælde, hvor Kundskab om Folkerettens Sætninger er ham uundgaaelig nødvendig. Endelig kan denne Videnskabs grundige Bearbeidelse, med bestandigt Hensyn til almindelige Retsgrundsætninger, ikke være uden Indflydelse paa selve Folkerettens Uddannelse og Politikens Forædling.

Ved Forf.'s 2den Passus bemærkes: Saavel de administrative som dømmende Autoriteter maae navnlig kjende Grændserne for Statens Jurisdiction over Fremmede. — I Krigstider bliver især Kundskab til Søfolkeretten vigtig for Domstolene.

§ 12.

(Rosenvinge § 12.)

Den positive Folkeret skal i det Følgende afhandles i 3 Hovedstykker; det første fremstiller Nationernes Rettigheder og Pligter, uden Hensyn til venskabelige eller fiendtlige Forhold; det andet udvikler deres Retsforhold med Hensyn til venskabelige Forbindelser; det tredie afhandler de fiendtlige Forhold.

Ved denne § er Intet at bemærke.

---

[1]) Uagtet der senere er udkommen: VI. La papauté et l'empire. VII. La féodalité et l'église. VIII. La réforme. IX. Les guerres de religion. X. Les nationalités. XI. La politique royale, er Værket endnu ufuldendt. Udg. Anm.

Første Hovedstykke.

Om Nationernes Rettigheder og Pligter uden Hensyn til venskabelige eller fiendtlige Forhold.

Første Afsnit.

Om Nationernes Uafhængighed i Almindelighed.

§ 13.

Om Staternes Souverainitet.

(Rosenvinge § 13).

Den Ret til Uafhængighed eller til politisk Personlighed, som efter almindelige Retsgrundsætninger tilkommer en Stat, kaldes i den positive Folkeret Souverainitet (Suprematus, Potentatus, Libertas). Saadan Souverainitet besidde de fleste europæiske Stater oprindeligen, fordi de ingensinde have erkjendt andre Staters Overherredømme; nogle have erhvervet den, efterat det fremmede Overherredømme var hævet og deres Uafhængighed af de øvrige Stater udtrykkelig eller stiltiende blevet erkjendt[1]).

[1]) Exempler: Preussen 1657. Nederlandene 1648. De nordamerikanske Stater 1783. Brasilien og Hayti 1825.

Naar Provindser ved Oprør have løsrevet sig fra deres Regjering, opstaaer Spørgsmaalet, om andre Stater uden at fornærme denne kunne erkjende deres Uafhængighed? Naar de virkelig (de facto) ere istand til at hævde deres Uafhængighed, plejer man ikke at vægre sig ved at erkjende dem; et vigtigt Argument for Retfærdigheden af denne Fremgangsmaade s. den engelske Regjerings Note til det spanske Hof af 25 Marts 1825 i Mart. Suppl. X. 2 p. 702 ff.; den kan imidlertid ikke antages at være almindelig erkjendt, s. Ruslands Note 20 Aug. 1825 til den nordamerikanske Regjering (Dipl. Arch. XIII. 82).

Begrebet om Souverænitet er Begrebet om Statsmagtens Personlighed og derpaa grundede Uafhængighed, — i den indre Statsret Uafhængighed af Privatmagt, i den udvortes Uaf-

hængighed af andre Stater. Der gives ingen høiere jordisk Magt end Statsmagten. Skulde der være en saadan, maatte den enten være en geistlig Magt, eller den hele Menneskeslægt maatte udvikle sig til et eneste Samfund med en saadan samstemmende individuel sædelig Bevidsthed som Nationernes. Men til en saadan Udvikling er der neppe Udsigt, hvorimod vel alle Nationers Forening til eet Samfund af uafhængige Personligheder tør antages at være Fremtiden forbeholdt.

Naar nye Stater opstaae — ved Coloniers eller Provindsers Løsrivelse, — medfører det mellem Moderstaten og andre Stater bestaaende Samfundsforhold, at den blotte factiske Bestaaen derved, at der danner sig en af det forrige Moder- eller Hovedland uafhængig Regjering, endnu ikke giver Krav paa Anerkjendelse som selvstændigt folkeretligt Subject. Stiftelsen af det nye Samfund maa være retmæssig, legitim. Men herved maa bemærkes, at den Grund til Løsrivelsen, der efter naturlig Ret virkelig maatte kunne paaberaabes, t. Ex. systematisk Undertrykkelse, ikke kan paaberaabes af en tredie Magt. Striden herom verserer mellem Moderstaten selv og den oprørske Provinds; ingen anden Stat kan opkaste sig til Dommer i denne Strid. En Indblanding af fremmed Stat er kun retmæssig, naar den skeer med Moderlandets Samtykke, eller naar den har en særegen Retsgrund at støtte sig til, f. Ex. naar den har stipuleret en bestemt Stats Integritet eller kan paaberaabe sig Arverettigheder. Legitim er den ved Løsrivelse opstaaede Stats Tilværelse kun, naar Moderlandet har samtykket i eller erkjendt den nye Stats selvstændige Tilværelse; men hermed maa det efter den positive Folkeret sættes ved Siden, at det har viist sig, at Moderlandet er ude af Stand til at gjenoprette sit Herredømme.

Hvad Forholdet til den blot factisk existerende Stat angaaer, er dog ingenlunde ethvert Samkvem mellem den og andre Stater udelukket. Det naturlige Samkvem mellem Nationerne, navnlig Handelen, bliver ikke ulovligt, uden forsaavidt dette er en ligefrem Følge af Krigstilstanden, saaledes som det ogsaa vilde være Tilfældet, naar Krigen førtes med en anerkjendt Magt. Derimod er det diplomatiske Samkvem ved Gesandter

udelukket; Tractater kunne ikke afsluttes med den. Følgen heraf er imidlertid ikke, at den behandles som staaende udenfor Folkeretten, som exlex. Der gives jo en ved politiske Hensyn fremkaldt frivillig Anvendelse af Folkeretten jfr. ovenfor § 4.

Forsaavidt det følger af det Foregaaende, at en ved Løsrivelse opstaaet ny Stats Anerkjendelse er berettiget, naar den, fra hvilken den har løsrevet sig, er ude af Stand til at gjenoprette sit Herredømme, seer man let, at dette er et factisk Spørgsmaal, som i mange Tilfælde kan være meget tvivlsomt, og som let af forskjellige Stater vil kunne besvares meget forskjelligt efter deres forskjellige politiske Interesse. En Stat vil ile med Anerkjendelsen, naar den troer, at den nye Stats Uafhængighed er den til Fordeel, og derfor betragte den, om endog maaskee kun midlertidige, fuldstændige Fordrivelse af den bevæbnede Magt som afgjørende Beviis; en anden vil udhale Anerkjendelsen, uagtet der virkelig mangler Udsigt til Gjenoprettelsen af det gamle Herredømme, saa at den i Gjerningen nægter sin Anerkjendelse, saalænge Moderstaten ikke har givet den.[1])

Det Ovenanførte stemmer i det Væsentlige med den europæiske Statspraxis, som den fremgaaer af følgende Tilfælde: (1) Nederlandenes og (2) dernæst Portugals Affald fra Spanien, (3) de nordamerikanske Coloniers fra England, (4) Mexicos og de sydamerikanske Coloniers fra Spanien, (5) Grækenlands fra Tyrkiet, (6) Belgiens fra Nederlandene. Især af Vigtighed ere Underhandlingerne mellem England og Frankrig i Anledning af Nordamerika, s. Martens nouv. causes celèbres I. p. 370—498; jfr. ogsaa det hos Rosenvinge citerede Sted i Martens's Supplément.

Ved Forf.'s § 13 kan endnu bemærkes, at enhver Stat vel

---

[1]) Som Exempler kan henvises paa den ene Side til de forenede nordamerikanske Staters — paa den anden Side til Ruslands Forhold i Henseende til Anerkjendelsen af de forrige spansk-amerikanske Coloniers Uafhængighed.

efter naturlig Folkeret som saadan er berettiget til absolut Uafhængighed af andre Stater, ligesom ethvert Menneske som saadant efter naturlig Ret er frit; men ligesom den positive Ret dog paa sine Steder gjør Undtagelser, saaledes kjender den positive Folkeret Samfund, hvilke man ikke kan nægte en virkelig Tilværelse som særegne Stater, og som dog ikke ere i Besiddelse af denne absolute Uafhængighed eller Souverænitet. Der gives navnlig nogle faae Stater, der ifølge den vedtagne Terminologi kun ere halvsouveræne (jfr. § 15). Halvsouverænitet er efter de sædvanlige Definitioner et temmeligt vagt Begreb: („Stater, der afhænge af andre med Hensyn til væsentlige Souverænitets-Rettigheder.") Ordet synes endog at indeholde en contradictio in adjecto; thi Souverænitet er jo absolut Uafhængighed, en lignende Modsigelse altsaa, som naar man for visse menneskelige Individer vilde opstille Categorien Halv-Personlighed. Da Souveræniteten imidlertid har to Hovedsider, den indre, den uafhængige Magt over Undersaatterne og med Hensyn til Ordningen af de den paagjældende Stat alene vedkommende Forhold, og den ydre, med Hensyn til Forhold, der ogsaa berøre andre Staters Ret, saa kan et nogenlunde bestemt Begreb om Halvsouverænitet dog opstilles.[1]) Halvsouveræne blive da de Stater, der vel have den indre Souverænitet — som det imidlertid vil være dem vanskeligt i Gjerningen at vedligeholde ubeskaaren — men ikke den ydre, idet Staten, hvad de ydre Forhold angaaer, er undergivet en anden Stats Overherredømme (Høihed, Suzerænitet). Saaledes staaer den lille Republik Poglizza i Dalmatien under Østerrigs Høihed, Balg-Fyrstendømmerne Moldau og Valachiet og Arvefyrstendømmet Servien under Tyrkiets. Et lignende Forhold bestaaer med Hensyn til Herskabet Kniphausen, under det tydske Forbunds Beskyttelse og Oldenborgs Høihed. Man kan næppe medregne de joniske Øer til de halvsouveræne Stater, i det Mindste ikke naar man strengt vil holde sig til det opstillede Begreb. Thi skjøndt Forholdet til England blot benævnes Protectorat, hvormed endog

[1]) Jfr. Heffter: Europ. Völkerrecht § 19 (Pag. 37).

den ydre Souverænetet kunde være conserveret[1]), kan man dog ikke engang sige, at disse Øer have den indre Souverænitet ubeskaaren. De regjeres i Virkeligheden omtrent som en engelsk Colonie ved en engelsk Commissær. Den executive Magt er hos et Senat; men Commissæren approberer Valget af Senatorerne, og Senatets Præsident vælges af Kongen af England. England er berettiget til at lægge Garnison i alle Forter; hele den væbnede Magt staaer under Befalingsmanden for de engelske Tropper. Commissæren sammenkalder og prorogerer Parlamentet, Opløsningsretten tilkommer Kongen af England. I det tydske Rige var Landherrens Magt egentlig ogsaa en Halvsouverænitet, førend Rigsmagten forfaldt.

Om Staters Ophør.

Spørgsmaalet om en Stats Tilværelse er ophørt, er af høieste Vigtighed, fordi de ved dens Tilværelse betingede Retsforhold bortfalde ved dens Ophør.

Hovedgrundsætningen[2]) er, at en souveræn Stat bestaaer saalænge, som den endnu under en hvilkensomhelst Form conserverer Elementer til en Statsforbindelse, altsaa saalænge der kan paavises et Territorium, der besiddes af et sig selv reproducerende Samfund, med en organiseret Samfundsmagt. Staten vedbliver derfor at være den samme, uagtet dens Regjeringsform er forandret, uagtet den indtræder i Realunion med en anden Stat paa lige Vilkaar, fremdeles naar hele Folket en masse forlader sit tidligere Territorium og en masse nedsætter sig i et andet. Derimod ophører dens Tilværelse aldeles, naar hele Nationen uddøer eller udryddes, naar Samfundet aldeles opløses paa Grund af Udvandring eller Fordrivelse, samt ved Indlemmelse i en anden Stat med fuldkommen Ophævelse af særegen Statstilværelse (unio per confusionem). En Stat

---

[1]) 1854 erklære det i Parlamentet af vedkommende Minister, at den joniske Republiks Flag ikke kan betragtes som neutralt; dog synes han ikke at betragte Republiken forpligtet til positivt at deeltage i Krigen.

[2]) Heffter: Europ. Völkerrecht § 24 (Pag. 44—45).

taber tildeels sin Tilværelse ved Opløsning i flere Enkeltstater (Dismembration), naar en Deel af dens Territorium og Befolkning bortskilles og forenes med en anden Stat, samt naar den incorporeres i en anden Stat eller reduceres til Halvsouverænitet.

Naar en Stat ganske eller tildeels har mistet sin Tilværelse, opstaaer Spørgsmaalet om en Succession i dens Rettigheder og Forpligtelser. Er en Stats Tilværelse aldeles ophævet, da er Regelen uden Tvivl, at alle dens tidligere offentlige Retsforhold, der jo netop havde sin Grund i dens Tilværelse og refererede sig til denne, maae betragtes som opløste, forsaavidt det ikke er muligt og forud betinget, at de ogsaa skulle vedblive under den nye Tingenes Orden, men at derimod alle, fra det forrige Statsforhold hidrørende private Rettigheder og Forpligtelser (jura et obligationes singulorum privatæ), derunder indbefattet Enkeltmands subsidiære Forpligtelser for Staten, hvad enten de hæfte paa Personer eller Ting, maae betragtes som endnu bestaaende, forsaavidt det overhoved endnu er factisk muligt at opfylde dem; alle ei ved nogen Tid indskrænkede Rettigheder maae nemlig vedvare, saalænge de Subjecter og Ting existere, mellem hvilke og med Hensyn til hvilke de ere stiftede.

Det Samme gjælder med Hensyn til Privatrettigheder ved partiel Tilintetgjørelse af den tidligere Statsforbindelse; men Statens Medlemmer maae med Hensyn til offentlige Retsforhold underkaste sig de Forandringer, som den nye Tingenes Orden udkræver; og dersom Forandringen grunder sig i en Krig, og Fredstractaten ikke indeholder Noget herom, maae de finde sig i Seirherrens Forskrivter.

Naar en Stat opløses ved at indlemmes eller incorporeres i en anden, vedblive dens Formuerettigheder og Forpligtelser i den nye Tilstand, men Administrationen forandres; ved Delinger gaae de pro rata over paa de enkelte Dele.

§ 14.

Fortsættelse.

(Rosenvinge § 14.)

De Indskrænkninger i visse Souverainitetsrettigheders Udøvelse, som kunne paaligge Stater, der ere forenede[1]) som Dele af et Statsforbund (confoedererede Stater, systema civitatum) uden at være et fælleds Overherredømme underkastede, have ikke Begrebet om Souverainitet[2]), og Benævnelsen af halvsouveraine Stater (civitates semiliberæ, états mi-souverains) er derfor paa slige Stater uanvendelig. Hvor flere Stater ere forbundne under et fælles Overherredømme, ophører heller ikke deres individuelle Souverainitet, naar saadan Forbindelse kun er personel[3]) eller vel reel, men dog paa lige Vilkaar (unio realis æqualis[4]). Naar derimod Forbindelsen mellem to Stater er reel og tillige ulige (unio realis inæqualis), bortfalder enten den ene Stats Souverainitet aldeles, eller den bliver at betragte som halvsouverain Stat.

[1]) Statsforeninger (uniones civitatum) finde enten Sted under et fælles Overherredømme (jure imperii; civitas composita) eller uden saadant (jure societatis; systema civitatum). Foreninger af det første Slags ere enten virkelige Foreninger mellem Staterne (unio realis) eller kun tilfældige, fordi de paa Grund af Arvefølgen begge have een og samme Regent (unio personalis; unio systematica). Unio realis er atter enten æqualis (unio coalitiva) eller inæqualis, eftersom Staterne enten ere hinanden coordinerte eller subordinerte, og i sidste Tilfælde enten inæqualis stricte sic dicta, hvor den ene Stat bliver at betragte som halvsouverain, eller incorporativa, hvor den ene Stat aldeles taber sin Souverainitet og bliver at betragte som Provinds. Den incorporative Forening er, strængt taget, ingen Forening mellem Stater, men egentlig en Sammensmeltning af flere til een Stat.

[2]) Til Exempel Schweitzercantonerne, de nordamerikanske forenede Stater, og de Stater, som ere Medlemmer af det tydske Forbund.

[3]) Til Exempel England og Hannover, Nederlandene og Storhertugdømmet Luxemburg.

[4]) Til Exempel Sverrig og Norge.

Forf. handler om de forskjellige Maader, hvorpaa flere Stater kunne være forenede, nærmest med Hensyn til Spørgsmaalet om, hvorvidt Foreningen indskrænker hver enkelt Stats Souverænitet. Dette Spørgsmaal lader sig dog ikke i ethvert Tilfælde afgjøre efter de angivne Categorier alene. Forsaavidt Hoveddistinctionen er Forening (a) under et fælles Overherredømme (jure imperii) eller (b) uden saadant (jure societatis), og der med Hensyn til den første Classe atter skjelnes mellem unio realis og unio personalis, maa det bemærkes, at den rene

Personalunion ikke blot ikke medfører, at begge Stater ere undergivne en fælles Herskermagt, men den medfører egentlig slet ikke nogen Forbindelse mellem to Stater som saadanne. Den siges at være tilstede, naar Staterne have Fyrste sammen, ikke med constitutionel Nødvendighed, men tilfældigviis. Arvefølgen behøver da ikke at være den samme, og dette vil da have tilfølge, at Fællesskabet i Tiden ophører. Ligeledes vil, om endog Arvefølgen er den samme, dette Fællesskab ophøre, naar den arveberettigede Slægt uddøer. Saalænge Fællesskabet vedvarer, har hver Stat sin aldeles afsondrede Statstilværelse, ikke blot ad intra men ad extra.[1]) Det er ikke engang umuligt, men rigtignok høist usandsynligt, at de tvende Stater, som have Fyrste tilfælles, kunne komme i Krig med hinanden. Den saakaldte unio personalis er altsaa ingen sand unio.

Tilbage bliver altsaa blot unio realis. Her skjelner Forfatteren mellem unio realis æqualis og inæqualis.

I. Unio realis æqvalis kan imidlertid være af meget forskjellig Beskaffenhed.

a) De flere Stater kunne ligesom ved den rene Personalunion blot have Fyrste tilfælles, men med constitutionel Nødvendighed (Sverrig og Norge). Hver Stat beholder imidlertid sin fulde Uafhængighed, de forenede Stater undergives ikke noget fælles Statsherredømme. En saadan Forening vil imidlertid dog, naar den afgjørende Stemme med Hensyn til Krig og Fred som sædvanlig er hos Fyrsten, udelukke Muligheden af Krig mellem de saaledes forenede Lande. Hensigten med Foreningen vil ogsaa ordentligviis være gjensidig Styrkelse ad extra. En saadan Forening vil derfor ordentligviis begrunde et Fællesskab med Hensyn til den udenlandske Politik. Der kan være vedtaget, at begge Stater skulle staae Last og Brast i Krigstid, i det Mindste i Forsvarskrig. Saaledes vil altsaa dog en enkelt Function af Statsstyrelsen

---

[1]) Da England og Hannover havde samme Konge, skal det være skeet, at Hannover var enig i Forbundsbeslutninger, som England misbilligede og modarbeidede.

blive fælles, ikke blive hos hver enkelt Stat for sig; men desuagtet er der dog endnu i det Væsentlige kun en Forening mellem to afsondrede Stater, ikke en sammensat Stat. Der er vistnok unio, men i Grunden ikke unio jure imperii; en saadan findes egentlig først i den sammensatte Stat.

b) Den sammensatte Stat. Her ere flere Stater forenede under en fælles Statsmagt, uden at hver enkelt dog har tabt sin særskilte Statstilværelse. En saadan sammensat Stat maa have vigtige Anliggender tilfælles, t. Ex. fælles Finantser, Armee, Toldvæsen etc., ligeledes maa der være andre vigtige Anliggender, som ikke ere fælles, t. Ex. Justits- og Politivæsen, visse Grene af Administrationen o. s. v.; de kunne have særskilt lovgivende Magt med Hensyn til de egne Anliggender, men det er dog ikke nødvendigt; de kunne have fælles Legislatur (t. Ex. England, Skotland og Irland) og dog have deres afsondrede Statstilværelse ved særskilt Administration og egne Love. Fællesskab i den lovgivende Magt i alle Anliggender vil imidlertid berøve Enkeltstaternes afsondrede Tilværelse meget af dens Betydning; de enkelte Staters Souverænitet vil let blive absorberet af Samstatens eller Heelstatens.

I den sammensatte Stat kan Enkeltstaternes Souverænitet ikke være aldeles ubeskaaren,[1]) men den er heller ikke aldeles forsvunden. Iøvrigt kan der være mange Nuancer. Man sammenligne det østerrigske Monarchie, det danske Monarchie før 1848, Storbritannien og den nordamerikanske Forbundsstat.

II. Unio realis inæqualis. Her er ikke den enkelte Stats Souverænitet indskrænket ved et fælles Overherredømme, men medens den ene Stat er aldeles souveræn, udøver den tillige en Herskermagt over den Anden. Denne kan være større eller mindre. Sædvanligviis skjelnes mellem unio inæqvalis stricte sic dicta, hvor den ene Stat er halvsouveræn, altsaa selv har Souveræniteten ad intra men ikke ad extra, og unio incorporativa, hvor den incorporerede Stat, der saavel ad intra som

---

[1]) Forfatterens Bemærkning i det 2det Punctum er ikke nøiagtig.

ad extra er afhængig af den anden, kun er at betragte som Biland, Accessorium. I dette Forhold staaer i Almindelighed den nyere Colonialstat til Moderlandet. Det kan næppe forstaaes ubetinget, som Forfatteren gjør, at den incorporative Forening ikke egentlig er en Forening men en Sammensmeltning. Et incorporeret Land mangler vel Souveræniteten, men dog ikke ubetinget særegen Statstilværelse. Den kan have særskilt Administration, Legislatur, men saaledes, at den dog ogsaa i disse Stykker er afhængig af Hovedstaten. Saaledes er vistnok Foreningen mellem England og de joniske Øer i Grunden incorporativ. Nogle (f. Ex. Heffter)[1]) skjelne derfor ogsaa mellem unio incorporativa og unio per confusionem. Om unio per confusionem gjælder det da, at den egentlig er en Sammensmeltning.

Efter at have bemærket det Fornødne om unio jure imperii, komme vi nu til Foreningen jure societatis. Her er en uopløselig Forbindelse mellem flere Stater, uden fælles Overhoved, til Opnaaelsen af bestemte Formaal, og med fælles organiske Indretninger til Virksomheden for disse Formaal. Heri ligger nu ikke en Opgivelse eller Formindskelse af Souveræniteten; de enkelte Stater ere kun forsaavidt afhængige af Forbundsvillien, som de selv tractatmæssigt havde underordnet sig. Imidlertid vil dog et saadant uopløseligt Statsforbund let i Virkeligheden medføre Indskrænkning i Forbundslandenes Souverænitet. Det vigtigste Statsforbund for Tiden er det tydske Forbund. Det skal efter Forbundsacten være et uopløseligt Statsforbund mellem Tydsklands souveræne Fyrster og frie Stæder, med det dobbelte Formaal: Vedligeholdelse af Tydsklands indre og ydre Sikkerhed, og de enkelte tydske Staters Uafhængighed og Integritet. I Forbundslovene erkjendes udtrykkelig Forbundsmedlemmernes fulde Souverænitet, og de indre Statsforhold, i hvilke Forbundet er berettiget til at blande sig, betragtes saavel i Forbundsacten som i Wiener-Slutningsact som singulære. Det er

---

[1]) Europ. Völkerrecht, § 20 Nr. 1 (Pag. 38) og § 24 (Pag. 45).

nu ogsaa ganske vist, at Forbundsstaterne hverken have opgivet den indre eller ydre Souverænitet i det Hele; man kan ogsaa sige, at de Indskrænkninger, som de i begge Henseender ere undergivne, ikke ere af anden Beskaffenhed, end at lignende Indskrænkninger kunde vedtages ved en Alliancetractat mellem uafhængige Souveræner. Det er ogsaa den almindelige Mening blandt Diplomaterne og Publicisterne, at Forbundsmedlemmerne ere aldeles souveræne. Men desuagtet maa det dog uden Tvivl erkjendes, at deres Souverænitet i Virkeligheden er meget begrændset, fordi de uigjenkaldeligt ere indskrænkede ved Forbundsmagten i mange meget væsentlige Stykker. Det tydske Forbund nærmer sig til en Forbundsstat.

Et andet Statsforbund var efter Forbundsacten af 1815 Schweizerforbundet. De enkelte Cantoners indre Souverænitet var langt fuldstændigere end de tydske Forbundsmedlemmers; derimod havde Forbundsmagten (Tagsatzung) udelukkende Ret til at erklære Krig og Fred, og til at slutte Alliance- og Handelstractater; de enkelte Cantoner havde kun den ydre Souverænitet i aldeles underordnede Anliggender. Nu udgjør Schweiz en Forbundsstat.

§ 15.

Fortsættelse.

(Rosenvinge § 15.)

En Stats Souverænitet tilintetgjøres ikke i og for sig ved ulige Tractater, som Beskyttelsesforbund[1]) og Subsidietractater eller ved saadanne, hvorved Servituter eller Lehns- og Skatskyldighedsforhold[2]) stiftes; kun naar derved opstaaer et saadant vedvarende Overherredomsforhold mellem to Stater, at den ene bliver berettiget til at give den anden vilkaarlige Forskrifter, synes den sidste at maatte henføres til de halvsouveræne Staters Klasse[3]). De Forskjelligheder, som finde Sted mellem Staterne i Henseende til Magt og Regjeringsform, have ingen Indflydelse paa deres Souverænitet.

[1]) Til Exempel Fristaten Cracau efter Wiener-Congresact.. Art. 6.

[2]) I ældre Tider stode flere Stater i Lehnsforhold til Paven og endnu i senere Tider Neapel.

[3]) Til halvsouveræne Stater kunne nu henføres: 1) Fyrstendømmerne Moldau og Wallachiet; 2) de joniske Øer; 3) den liden Republik Poglizza i Dalmatien.

Foruden de i den foregaaende § omhandlede Forhold gives der endnu nogle andre, som vel kunne siges at modificere Statssouveræniteten, men som dog hverken ophæve den aldeles eller reducere den til Halvsouveræniteten.

1. Tractatmæssige Indskrænkninger i enkelte Regjeringsrettigheder til Gunst for andre Magter, saasom Indrømmelse af Servituter (Militærveie, med Hensyn til Befæstning), tractatmæssige Tilsagn om bestemte Fordele eller vedvarende Præstationer, f. Ex. faste periodiske Pengeydelser som Vederlag for Befrielse fra Byrder, f. Ex. en aarlig Godtgjørelse for en generende Told; at en slig Godtgjørelse kaldes Tribut, gjør naturligviis Intet til Sagen. Her kunne ogsaa med Forfatteren nævnes Subsidietractater, naar derved forstaaes Tractater om mod en vis Pengegodtgjørelse at holde et vist Troppecorps disponibelt for en anden Magt.

2. Tractatmæssige Mediations- og Garantiforhold. Herom findes det Nærmere senere ved Læren om Tractater.

3. Lehnsforhold, i hvilke Souverænen i eet Land kan staae til Souverænen i et andet. Et saadant Forhold, der tildeels er af privatretlig Characteer (jfr. saaledes Pligten til Pengeydelser ꝛc. ved Regjeringsskifte) medfører vistnok særegne Rettigheder og Forpligtelser mellem Lehnsherren (dominus feudi, suzerain) og Vasallen, navnlig den gjensidige Lehnstroskab, at Angrebskrig fra begge Sider er udelukket, at Vasallen ved Felonie kan forbryde sit Land. Men Forholdet har ogsaa kun Betydning med Hensyn til disse Tvende. Det medfører ingen Indskrænkning i Forholdet mellem Vasallen og hans Undersaatter eller i Forholdet til andre Souveræner. — Nu forekommer dette Forhold kun sjeldent. Neapel (ikke Sicilien) var endnu indtil 1818 paveligt Lehn.[1]) I Tydskland fandtes forhen mange saadanne Forhold, af hvilke de fleste hævedes ved Rhinforbundet.

4. Beskyttelsesforhold (Protectorat) mellem en mindre Magt og en eller flere større. Exempler herpaa forekomme til alle Tider i meget forskjellig Skikkelse; ofte har det været misbrugt til at

[1]) Ved Regjeringsskifte sendtes til Paven en hvid Hest og en Sum Penge.

begrunde et formeligt Afhængighedsforhold. I sig selv gaaer det kun ud paa at opretholde den svagere Stats Uafhængighed af andre Magter; men heraf følger da rigtignok, at denne Stat ikke kan have en selvstændig udvortes Politik, og at den ogsaa med Hensyn til indre Forhold bør rette sig efter den beskyttende Magts Forestillinger, forsaavidt disse gaae ud paa at forhindre Forviklinger med fremmede Magter. Dette giver da let Anledning til Misbrug. Forsaavidt Forholdet er frivillig stiftet, kan der til enhver Tid eensidig hæves. Det er forhen bemærket, at de under Navnet Protectorat forekommer Forhold, der i sig selv gaae langt videre, f. Ex. Forholdet mellem de joniske Øer og England.

Om de saakaldte halvsouveræne Stater er talt i § 13.

§ 16.

A. Staternes Uafhængighed med særdeles Hensyn til deres udvortes Forhold.

(Rosenvinge § 16.)

Uagtet en Stat ifølge sin Ret til Uafhængighed, efter almindelige Retsgrundsætninger i sine udvortes Forhold allene kan være indskrænket ved andre Staters lige Ret til Uafhængighed og i sine indvortes Forhold maa betragtes som aldeles uindskrænket, have dog deels Traktater, deels Sædvaner, som have dannet sig i Overeensstemmelse med de europæiske Staters politiske Tarv, gjort adskillige Indskrænkninger i disse Grundsætningers Anvendelse.

Hvad de udvortes Forhold angaaer, finde saadanne Indskrænkninger især deelesheb Sted ihenseende til:

1) Staternes Ret til at ruste sig;

2) deres Ret til at udvide sig og forstørre deres Magt;

3) deres Ret til at slutte Forbund.

Ved denne Paragraph er Intet at at bemærke.

§ 17.

1. Om Staternes Ret til at udruste sig.

(Rosenvinge § 17.)

Dersom Udrustningerne ere af den Art, at de kunne ansees som farlige[1]) for andre Staters Sikkerhed, er det ifølge Sædvanen den Stats Pligt, som ruster sig, at underrette de Magter, med hvem den vil vedligeholde

Venskab, om Udrustningernes Hensigt, eller ibetmindste ikke at nægte et fyldestgjørende Svar paa venskabelige Magters Forespørgsel.

[1]) Hvilke Udrustninger hertil kunne henregnes.

Hvad Forf. udtaler, maa gjælde om alle usædvanlige Rustninger, saaledes at udruste Hæren, Flaaden, at opstille Hærafdelinger ved Grændsen, hvorimod det beroer paa Omstændighederne, om Anlæggelse af Befæstninger kan henregnes hertil. — Den af Forf. opstillede Sætning maa iøvrigt ikke forstaaes bogstaveligt. Der er ikke Tale om en anerkjendt Pligt i den Forstand, at Nægtelse af Svar allerede i sig selv indeholder en Fornærmelse; men Staterne pleie at svare, og det er ingen Fornærmelse eller Anmasselse at spørge; Nægtelse af Svar er derfor mistænkelig og berettiger den forespørgende Stat til at tage de Forholdsregler for sin egen Sikkerhed, som Omstændighederne tilraade den; den kan derfor endog efter Omstændighederne berettige til Prævention.

Ogsaa ved Tractater kan en Stats Ret til at ruste sig være indskrænket[1]).

[1]) T. Ex. Genuas Tr. med Frankrig 1685 Art. 3 og 4 (du Mont T. VII. P. 2 p. 88). Danmarks Tr. med Brunsvig-Lüneborg 9 Oct. 1693, Art. 2 og 3 (du Mont l. c. p. 330). Freden til Utrecht 1713, Art. 9. Tr. med Hamborg 27de Mai 1768 Art. 3 angaaende de af Danmark til Staden afstaaede Districter (Clausens Rec. p. 52 og Mart. Rec. I. 210). Luneville Tr. 1801 Art. 6 (M. R. VII, 541).

Genua maatte ved Tr. 1685 med Frankrig forpligte sig til at nedbringe sin Flaade til et vist Antal Skibe og opgive alle Allianeer, som det havde indgaaet siden 1ste Januar 1685. — Ved Freden til Utrecht (1713) maatte Frankrig forpligte sig til at lade Dünkirken ubefæstet mod Søsiden. Denne Bestemmelse blev gjentaget i Freden til Aachen 1748 og til Paris 1763; den bortfaldt ved Freden i Versailles 1783. — Danmarks Tractat med Hamborg 1768 indeholder, at de til Hamborg afstaaede Districter aldrig maatte befæstes. — Ved Freden til Luneville 1801 tilbagegav Frankrig Düsseldorf, Ehrenbreitstein, Philipsburg og andre befæstede Pladser paa den høire Rhinbred under den udtrykkelige Betingelse, at de skulde blive i den Tilstand, hvori de bleve afleverede. Dette er dog senere bortfaldet.

Pariserfreden 20. Novbr. 1815, Art. 3 (Martens et Cussy II. p. 213) bestemmer, at Hüningens Fæstningsværker skulde demolereres, aldrig paany anlægges, og ikke erstattes ved andre indenfor 3 Miles (lieues) Distance fra Basel.

§ 18.

2) Om Staternes Ret til at udvide sig.

(Rosenvinge § 18.)

Endskjøndt Staterne have en naturlig Ret til paa enhver lovlig Maade at udvide og forøge deres Magt, saa have dog de europæiske Stater jævnlig anseet sig beføiede til at sætte Grændser for enkelte Staters voxende Vælde, for saaledes at opretholde den saakaldte politiske Ligevægt (æquilibrium, bilanx, trutina gentium). Om Ligevægtsystemets Retfærdighed kan der dog være megen Tvivl, dersom man ikke indskrænker dets Anvendelse til Opretholdelsen af den eengang som lovlig erkjendte Retstilstand (Status in quo, uti possidetis, retlig Ligevægt).[1] Utvivlsomt er det, at enhver Stat er berettiget til at modsætte sig ethvert ulovligt Foretagende af en anden Stat, hvorved denne maatte søge at forskaffe sig en for de øvrige Magter farlig Overvægt eller vel endog at begrunde et Universalmonarchie.

[1]) Om Ligevægtsystemets Anvendelse paa Erobringer ved Fredslutninger.

Forsaavidt en Stats tiltagende Magt grunder sig paa den naturlige Udvikling af dets Ressourcer og disses hensigtsmæssige Benyttelse, f. Ex. tiltagende Folkemængde, Udvidelse af Handelen, o. s. v., er det naturligviis almindelig anerkjendt, at andre Stater ingen Hindringer kunne lægge i Veien. Det Samme gjælder om en Stats Stridskræfter; denne vedkommer kun andre Stater i det i § 17 omhandlede Tilfælde. Forsaavidt Staten forøger sit Territorium, kan bemærkes, at det aldrig har været antaget, at der kunde gjøres Indvending mod Erhvervelsen af Colonier og Lande langt borte fra Europa. Men hvad angaaer Territorialforøgelser i Europa, staaer Sagen noget anderledes. Europæiske Territorialforøgelser af nogen Betydelighed ansees nemlig for farlige for Ligevægten. At dette ansees for et tilstrækkeligt Motiv til at lægge Hindringer iveien, viser Staternes Praxis. Imidlertid kan en Fare for Ligevægtens Forstyrrelse ikke i sig selv erkjendes for en naturlig Retsgrund

til at modsætte sig Udvidelserne. Der kan imidlertid spørges, om den paa Wienertractaterne grundede Territorialfordeling ikke maa betragtes som en af hele Europa anerkjendt uforanderlig Bestanddeel af Europas offentlige Ret. Der har ganske vist en Tidlang viist sig Tendentser henimod denne Grundsætning, hvis Anerkjendelse man med Rette tillagde den allerstørste Vigtighed til Fredens Vedligeholdelse. Men denne Bestræbelse maa i al Fald erkjendes opgivet om ikke ved Grækenlands Emancipation saa dog ved Belgiens Løsrivelse fra Holland og de sidste Begivenheder, for ikke at tale om Krakau. En naturlig Retsgrund kan imidlertid anføres mod Udvidelse ved Krigserobring, naar den har tilfølge, at den overvundne Stat i Gjerningen udslettes af de uafhængige Staters Tal, omendog Uretten var paa den overvundne Stats Side i den Sag, om hvilken der tvistedes. De Stater, der forud have garanteret en Stats Integritet, maae ogsaa ansees berettigede til at modsætte sig enhver Territorialafstaaelse. Slige Retsgrunde kunne ikke anføres med Hensyn til Forøgelsen af en Stats Magt især dens Territorium ved Ægteskab eller Arv. Ere Adkomsterne allerede erhvervede, saa kan man ikke med Rette modsætte sig den definitive Erhvervelse. Men man kan med Føie opbyde sin hele Indflydelse til at forhindre Adkomstens Erhvervelse, t. Ex. Afslutningen af Ægteskabet, Indsættelsen ved Testament. Dette er ikke nogen Fornærmelse. Heller ikke er det en Fornærmelse, at de andre Magter styrke sig ved Coalitioner, naar Udvidelsen af en Magt paa saadan Maade forudsees.

Ligevægtens Opretholdelse kan altsaa ikke ubetinget og alene paaberaabes som Retsgrund til at forhindre Udvidelsen af en Stats Magt. Men naar en Stats hele Politik viser, at den stræber efter et Universalherredømme, eller at den har sat sig for at udvide sin Magt saa meget som muligt paa Naboernes Bekostning, saa at den kun søger Paaskud for at paaføre svagere Magter Krig, da ere andre Stater ligefrem berettigede til at anvende Magt. Her er en Nødstilstand. Saaledes vare uden Tvivl de Allian
cer, der bleve sluttede, og de Krige, der bleve førte, for at sætte Grændser for Udvidelsen af det østerrigske

Huses Magt under Carl 5 og Philip 2 berettigede, og ligeledes Coalitionerne mod Ludvig 14 og Napoleon.

§ 19.

3) Om Staternes Ret til at slutte Forbund.

(Rosenvinge § 19.)

Den Ret til at indgaae Tractater eller vægre sig derfor, hvilken paa Grund af deres Uafhængighed tilkommer Staterne, er vel i Theorien erkjendt af de europæiske Stater, men i Praxis er den ofte indskrænket, ikke blot ifølge tractatmæssige Forpligtelser[1]), men og forsaavidt som mindre Stater af de mægtigere ere blevne tvungne til at tiltræde en eller anden Tractat. Dette har især været Tilfældet med Fredstractater[2]), hvori de mægtigere Stater have indbefattet deres svagere Allierede og, uden at have æsket deres Samtykke, ligefrem betragtet dem som Contraherende. Undertiden har vedkommende Stat formelig protesteret mod saadan Adfærd.

[1]) Tractat mellem Rusland og Polen 16 Oct. 1793 Art. 11 (M. R. V. 222), Forbundsact 8 Juni 1815 Art. 11.
[2]) Tr. til Hubertsburg 1763 Art. 20 (M. R. I. 68 ff), til Presburg 26 Decbr. 1805 Art 6 (M. S. IV. 212) til Tilsit 7 Juli 1807 Art. 17 (M. S. IV. 436) til Wien 14 Octbr. 1809 Art. 2 (M. S. V. 210).

Ved Forf.s Note 1 bemærkes: Polen forbandt sig ved Tractat 1793 til ikke at indgaae nogen Tractat uden Ruslands Samtykke, hvilket medførte en Indskrænkning i dens ydre Souverænitet. — Forbundsacten frakjender kun Forbundsstaterne Ret til i Tilfælde af Forbundskrig særskilt at afslutte Tractat om Fred eller Vaabenstilstand med den fælles Fjende; iøvrigt er Forbundsstaternes Ret til at afslutte Tractater kun indskrænket til, at disse ikke maae være rettede mod Forbundet eller enkelte Forbundsstaters Sikkerhed, men iøvrigt er den udtrykkelig forbeholdt.

Ved Forf.s Note 2 bemærkes: Hovedmagterne have ofte ved Fredsslutninger medtaget deres Allierede uden at spørge dem ad, Østerrig t. Ex. i Freden til Hubertsburg 1763, Napoleon 1805, 1807 og 1809 i Fredsslutningerne i Presburg, Tilsit og Wien. Sligt har da fremkaldt Protester.

§ 20.

B. Staternes Uafhængighed med særdeles Hensyn til indvortes Forhold.

I. Med Hensyn til Statsforfatning.

(Rosenvinge § 20.)

Staternes Uafhængighed i deres indvortes Forhold kan passende betragtes, I) med Hensyn til Statsforfatning (Regjeringsform) og II) med Hensyn til Statsforvaltning (Regjering).

I. Af Begrebet om Souverænitet følger, at enhver souveræn Stat har Ret til selv at bestemme og indrette sin Regjeringsform, og efter Godtbefindende at modificere eller forandre den, uden at en fremmed Stat er berettiget til at blande sig deri (væbnet Intervention), neppe engang om den i Tilfælde af indvortes Urolighed dertil opfordres af et af de stridende Partier, med mindre den dertil har erhvervet en særdeles Ret f. Ex. ved at garantere den engang indførte Constitution. En anden Sag er det, at fremmede Stater ere berettigede til at tilbyde deres Mægling (Mediation) i saadanne Tilfælde, og at voldsomme Regjeringsforandringer i en Stat undertiden kunne udsætte Nabostaterne for en saadan Fare, at disse kunne være beføiede til at gjøre Anvendelse af Præventionsretten eller af en paa Selvopholdelse grundet Nødret (jus necessitatis, ratio status extraordinarii, raison d'état[1]).

Forsøg paa at frembringe Regjeringsforandringer eller Revolutioner i en anden Stat maae altid ansees for ulovlige.

[1]) Om Tr. til Pilnitz 27 Aug. 1791 (M. R. V. 35). Om Østerrigs Intervention i Anledning af Regjeringsforandringen i Neapel i 1820 f. Østerrigs, Ruslands og Preussens Circulærnote 8 Decbr. 1820 (M. S. IX. 592), de i Laibach forsamlede Monarkers Declaration 13 Febr. 1821 (M. S. IX. 611) og Englands Circulærnote 19 Jan. 1821 (IX. 595). Om Interventionen i Anledning af Regjeringsforandringen i Spanien i 1822, see de herhen hørende Actstykker i M. S. X. 1. 174–232. At England ikke betragtede sin Medvirkning i 1826 for Opretholdelsen af den i Portugal indførte Constitution som en Indblanding i indvortes Anliggender, f. Cannings Circul. Note 14 Decbr. 1826 i Dipl. Arch. XII. 371, jvfr. hans bekjendte Tale i denne Anledning, sammest. S. 315, f. især S. 324. — Om Interventionen i de græske Anliggender f. Tr. 6 Juli 1827 (M. S. XI. 465) og de Actstykker, som staae i Forbindelse med Slaget ved Navarino (den 20 Oct. 1827) i Dipl. Archiv XVI. 1 ff. Om Interventionen i Anledning af den belgiske Revolution f. Dipl. Arch. XXIX. 1 ff. XXX. 51 ff og XXXI. 1–79. 273 og XXXIV. 35 ff. See ogsaa om det af Frankrig opstillede Non-Interventionsprincip Cas. Periers Tale i de Deputeredes Kammer 18 Marts 1831 Dipl. Arch. XXX. 1 ff.

At den Stat, som under slige Omstændigheder ikke vil gjøre fælles Sag med Nabomagter, der ere interesserede i Stridens Udfald, ikke dertil kan tvinges, f. A. P. Bernstorfs Note i Clausens Rec. S. 307 ff., og Martens Erzähl. merkwürdiger Rechtsfälle I. S. 320 ff.

Der er naturligviis Intet imod, at andre Stater søge at virke ved venskabelige Forestillinger (Intercession); men Spørgsmaalet er, hvorvidt væbnet Intervention kan være berettiget[1]). Den almindelige Regel er naturligviis, at ingen Stat kan paatvinge nogen anden en bestemt Forfatning, eller forlange eller modsætte sig Forandringer i den hidtil bestaaende, heller ikke paalægge den Antagelsen af bestemte Regjeringmaximer o. s. v. Regelen er med andre Ord Non-Intervention. Men der gives dog Undtagelser.

I. Naar den Stat, i hvis indre Anliggender Indblandingen skeer, selv har samtykket deri. Interventionen er da en Cooperation. Herhen hører nærmest det Tilfælde, at et Oprør aabenbart er i Færd med at udbryde eller allerede er udbrudt, men dog endnu ikke har fortrængt den legitime Magt. Naar denne da anraaber andre Magter om væbnet Understøttelse, da maa saadan Intervention (Cooperation) erkjendes for lovlig. Har Revolutionen derimod allerede seiret, er den bleven fait accompli, vil den fordrevne, men magtløse, legitime Regjerings Opfordring ikke være tilstrækkelig til at retfærdiggjøre fremmed Intervention; den vil stride mod Nationens Ret til selv at ordne sine indre Anliggender.

Flere ansete Publicister (Vattel[2]), Heffter[3])), antage ogsaa, at Intervention efter Begjæring af et insurrectionelt Parti er retmæssig, naar blot Retten er paa Insurgenternes Side. Wheaton[4]) synes at være af samme Mening og ikke engang at lægge synderlig Vægt paa Spørgsmaalet om, paa hvilken Side Retten er. Dette Tillæg er i al Fald upractisk, da enhver Stat selv afgjør for sit Vedkommende, paa hvilken Side Retten er. Vattel anfører for denne Sætning, „at den politiske Forbindelse mellem Souverænen og Folket i et saadant Tilfælde er

---

[1]) Interventionsspørgsmaalet angaaer forøvrigt de indre Anliggender i det Hele, ikke blot Bestemmelsen af Forfatningen, hvormed Forf. har sat det i Forbindelse.

[2]) Vattel Droit des gens, liv. II, chap. IV, § 56.

[3]) Europ. Völkerrecht § 46 (Pag. 94—95).

[4]) Éléments I. p. 1, ch. 2 § 7 (Pag. 34).

ophævet eller i det Mindste suspenderet, at man kan betragte dem som to Magter, der begge ere uafhængige af al fremmed Autoritet": Man kan altsaa forholde sig som ellers i en Krig mellem to uafhængige Magter, forholde sig passiv eller tage Partie for den formeentlig retfærdige Sag, hvorved man kun afgjør Spørgsmaalet for sit Vedkommende, uden at opkaste sig til Dommer over den anden Magt. Det er uden Tvivl ogsaa det eneste Argument, der kan anføres; thi ellers staaer den enhver Stat tilkommende Ret til selv at afgjøre sine indre Anliggender, som en uovervindelig Retsgrund mod en saadan Intervention. Men Vattels Paastand er uden Tvivl aldeles urigtig. Saalænge den legitime Regjering endnu bestaaer, er den Statens eneste Repræsentant ad extra; det er aldeles uhjemlet at betragte et insurrectionelt Partie som en særegen, selvstændig Magt. Saalænge den legitime Regjering bestaaer, er Understøttelsen af et mod den altid formelt uberettiget Partie i Strid med Statens Uafhængighed; den Tvang, der udøves mod den legitime Souveræn, udøves mod Staten. Har Revolutionen først seiret, da er det den nye Regjering, som repræsenterer Staten ad extra, og saa kan heller ikke den eengang fordrevne Souveræns formeentlig retfærdige Sag berettige til Intervention efter hans Begjering. Den fordrevne Souveræn og det endnu ikke til Magten komne Folkepartie ere, saavidt vi skjønne, i folkeretlig Henseende stillede eens.

Som Tilfælde, der høre herhen, maae dernæst nævnes, at en Stat har ladet sin Forfatning garantere og en af de i Garantiens Opretholdelse interesserede Parter forlanger Opfyldelsen; fremdeles, at et uopløseligt Forbundsforhold maa berettige Forbundet til at modsætte sig Forfatningsforandringer, ja endog til at fordre saadanne, ligeledes visse Regjeringsforanstaltninger, naar dette er nødvendigt til Forbundsforholdets Conservation. Endelig maa dette ogsaa gjælde i et uopløseligt Beskyttelsesforhold, forsaavidt det er Betingelse for den beskyttede Stats Conservation; man kan ikke nægte Regelen, skjøndt dens Anvendelse overmaade let kan misbruges.

II. Naar en anden Stats erhvervede Rettigheder

krænkes ved Forfatningsforandringer eller Regjeringsforanstaltninger, t. Ex. naar ved Indførelsen af en republikansk Forfatning dens eventuelle Successionsrettigheder tilsidesættes.

III. Naar en anden Magt uberettiget har interveneret, saa er Intervention mod denne Intervention tilladt, forsaavidt der ved den første Intervention er opstillet et mod alle andre eller mod visse bestemte Staters Ret stridende Princip.

IV. Paa Grund af det navnlig mellem Europas christelige Stater bestaaende Samfundsforhold, kan det maaskee antages, at en Intervention, der gaaer ud paa at gjøre Ende paa en unyttig Krigstilstand, kan være retmæssig, naar alle Magter ere enige, som ved Interventionen i Anledning af det græske Opror. Herfor kan deels paaberaabes rene Menneskelighedshensyn, deels de mangehaande Ulemper, som for andre Nationer følge af en saadan Tilstand.

V. Tvivlsomt er det, hvorvidt den Fare, som for andre Stater kan resultere af de indre Forholds Udviklingsgang i en Stat, kan berettige disse til Intervention. Det er vistnok ubestrideligt, at andre Magter ere berettigede til at anvende Vaabenmagt, naar indvortes Uroligheder i en fremmed Stat have medført Fornærmelser mod den selv, naar t. Ex. et revolutionært Partie i et andet Land ogsaa ved Emissærer har ophidset til Opror i Nabostaten, og Fyldestgjørelse og Beskyttelse ikke kan erholdes hos den legitime Regjering; ligeledes naar en Retskrænkelse er overhængende, f. Ex. naar en Stat har bragt i Erfaring, at et revolutionært Partie i en Nabostat vil bemægtige sig en Deel af dens Territorium, t. Ex. en Grændsefæstning. Men her er Interventionen kun en Følge af den almindelige Ret til at anvende Magt mod Fornærmelsen. Den fornærmede Stat kan in casu, hvor Kilden til Fornærmelsen er den indre Tilstand i en fremmed Stat, kun sikkre sig mod nye Forurettelser ved at indblande sig i denne. Det Tvivlsomme er, om andre Stater, uden at kunne paaberaabe sig en iværksat eller overhængende Retskrænkelse, blot paa Grund af den med Be-

givenhederne i et andet Land for dens egen Ro og Sikkerhed forbundne Fare, kunne være berettigede til at intervenere[1]) t. Ex. blot af Frygt for, at de samme politiske eller religiøse Ideer, der have fremkaldt Urolighederne i en Nabostat, skulle fremkalde lignende Uroligheder i deres egne Lande, naar de ikke betimeligt dæmpes i Nabostaterne. I Almindelighed maa det vistnok antages, at en saadan blot Fare ikke berettiger til Intervention, men kun til andre sikkrende Forholdsregler, t. Ex. til Opstilling af en Grændsecordon, strengt Polititilsyn, ja Nægtelse af al Adgang til Territoriet for Undersaatter fra den Stat, hvor Urolighederne finde Sted. En modsat Regel vil ogsaa saare let, for ikke at sige uundgaaeligt, blive misbrugt. Men desuagtet kan man næppe aldeles nægte, at Faren kan være saa stor og øiensynlig, at den medfører en virkelig Nødstilstand, og altsaa afgiver en Retsgrund for Interventionen. Saa meget mere maa det da erkjendes, at de indre Tilstande i en Stat, naar de medføre en stor og overhængende Fare for Europas Fred, kunne berettige til en Intervention efter fælles Overeenskomst. Men man indseer ogsaa, at denne Regel meget let kan blive misbrugt[2]). Men bestemte Regler kunne næppe gives.

Der havde som bekjendt af Coalitionen mod Frankrig i Begyndelsen af dette Aarhundrede udviklet sig en permanent Alliance mellem Stormagterne, først de 4, siden Congressen i Aachen 1818 alle 5. Tre af disse Magter, som havde deeltaget i den hellige Alliance, Rusland, Preussen og Østerrig vilde en Tidlang tillægge Stormagternes Forening det Formaal at indføre et vedvarende Interventionssystem, for at forhindre enhver Forandring i Regjeringsformen, som kunde ansees farlig for de monarchiske Institutioner og de legitime Dynastier, og denne Interventionsret skulde da navnlig være anvendelig i Anledning af enhver i en Stat foregaaet Forfatningsforandring, der ikke havde sin Oprindelse fra den regjerende Souveræn, eller i hvilken Souverænen ikke havde samtykket under Omstændigheder,

[1]) Exempel: Frankrigs Intervention i Spanien 1822.

[2]) Jfr. t. Ex. Tilfældet med Holland og Belgien.

der udelukkede enhver Tanke om Tvang. Som en Anvendelse af denne Grundsætning maa man betragte den østerrigske Intervention i Anledning af Constitutionsforandringen i Neapel 1820, iværksat efter Overeenskomst med Rusland og Preussen. Imidlertid erklærede England sig meget bestemt saavel ved denne som ved andre Leiligheder (1822) imod ethvert Princip, ifølge hvilket Stormagterne skulde tiltage sig en stadig Control med andre Staters indre Anliggender[1]). Senere have Begivenhederne viist, at ogsaa de andre Magter, navnlig ogsaa Østerrig, Rusland og Preussen have opgivet den hellige Alliances Grundsætninger. Nu som forhen vil enhver Stat, naar den intervenerer, — hvilket den upaatvivlelig vil gjøre, naar den anseer det for vigtigt for sin egen Skyld — paaberaabe sig sin egen eller Europas Fare.

VI. Naar hverken Retskrænkelser eller en overhængende Fare kunne paaberaabes, kan det ikke berettige til Intervention, at Retfærdigheden tilsidesættes i den fremmede Stat, at t. Ex. Vold og Undertrykkelse høre til Dagens Orden o. s. v. Den ene Stat er ikke den andens Dommer. Man kan intercedere ved Forestillinger, man kan afbryde al Forbindelse med en saadan Stat; men dette er ogsaa den yderste Grændse. Dog maa vel en Undtagelse statueres, naar store Humanitets-Interesser staae paa Spil. Dersom andre Magter havde villet eller kunnet, maatte uden Tvivl Rædselsperioden i Frankrig have afgivet Retsgrund for Intervention. Religiøse Forfølgelser kunne ogsaa her nævnes som Exempel.

Vi skulle nu betragte de vigtigste Interventionstilfælde, som den nyere politiske Historie frembyder.

Det var ganske naturligt, at Udbrudet af den franske Revolution vakte stor Sensation i Europa, og der vilde Intet have været at indvende imod, at de andre Magter rustede sig, for at være forberedte, da det ikke var at forudsee, hvorledes

[1]) Englands Intervention i Portugal 1826 var begrundet ved fiendtlige Overfald af portugisiske Partigængere, der med de spanske Autoriteters Connivents vare foretagne fra Spanien, og ved gamle Alliance- og Venskabstractater.

Begivenhederne vilde udvikle sig. Men det kan næppe nægtes, at de gik for vidt. Efter nogle mindre vigtige Underhandlinger og Aftaler[1]) holdtes den bekjendte Conference i Pilnitz i August 1791 mellem den tydske Keiser og Kongen af Preussen, i hvilken ogsaa Churfyrsten af Sachsen deeltog. Greven af Artois og flere Emigranter vare tilstede ved Conferencerne. Den tydske Keiser og Kongen af Preussen undertegnede den 27 August en Declaration, der gik ud paa, at de betragtede den franske Konges Situation som en Gjenstand for alle europæiske Souveræners fælles Interesse; de haabede, at dette vilde blive erkjendt af de Souveræner, hvis Understøttelse man havde paakaldt; de erklærede, at de ikke vilde undslaae sig for i Forening med disse Magter at anvende de virksomste Midler, for at sætte Kongen af Frankrig i Stand til med fuldkommen Frihed at befæste den kongelige Magt, som det stemmede med en Souveræns Rettigheder og den franske Nations Vel, at Keiseren og Kongen af Preussen i dette Tilfælde vilde handle hurtigt, i Forening, anvende den nødvendige Vaabenmagt til det fælles Formaals Opnaaelse, og imidlertid gjøre de nødvendige Forberedelser. Det lod imidlertid til, at denne Declaration skulde blive uden Følger. Ludvig den 16de havde den 13 Septbr. 1791 antaget den nye franske Constitution og erklæret de fremmede Magter, at han vilde holde den. Dette havde til Følge, at Keiser Leopold i et Circulære erklærede, at Kongen af Frankrig nu maatte betragtes som fri, og hans Antagelse af Constitutionen som gyldig; kun krævede Klogskab, at man ikke strax opløste Liguen, men afventede Begivenhedernes yderligere Udvikling.

---

[1]) Greven af Artois havde havt en Conference i Mantua 20 Mai 1791 med Keiser Leopold den 2den; denne udstedte et Circulære til de vigtigste europæiske Magter, hvori han opfordrede dem til at erklære den franske Nation, at de betragtede Kongen af Frankrigs Sag som deres egen; han og hans hele Familie skulde øieblikkelig sættes i Frihed m. v.; at de kun kunde anerkjende de Love som forfatningsmæssige, i hvilke han med Frihed havde samtykket; at de vilde betjene sig af alle Midler for at gjøre Ende paa en saadan Scandale som en Usurpation, der var grundet paa et Oprør og som var pessimi exempli.

Dersom Leopolds Politik var trængt igjennem, vilde man være kommet tilbage fra den betraadte Afvei; men Leopold døde den 1 Marts 1792. Frants den 2den erklærede, at han ikke vilde træde tilbage fra sine Engagements, før Frankrig havde bragt de Aarsager til at ophøre, der havde gjort dem nødvendige. Kongen af Preussen betragtede Krigen som uundgaaelig. I et Ultimatum af 7 April 1792 fordrede Østerrig Ophævelsen af den nye Constitution og Gjenindførelsen af den monarchiske Forfatning overeensstemmende med Kongens Declaration af 23 Juni 1789. Herefter var det franske Ministerium i sin gode Ret, da det raadede Ludvig den 16de at foreslaae Nationalforsamlingen et Decret, der gik ud paa, at Frankrig var i Krig med Kongen af Ungarn og Bøhmen [1]). Kongen samtykkede i Forslaget, der med stor Majoritet blev antaget af Nationalforsamlingen.

Skjøndt den første Krigserklæring udgik fra Frankrig, er det unægteligt, at de Allierede vare Angriberne. Coalitionen havde utvetydigt erklæret sin Hensigt at intervenere endog mod Kongens Villie. Det sande Motiv, som man ogsaa vedkjendte sig, var Frygten for Udbredelsen af de nye, for Europas Ro farlige Principer. Men Faren var vistnok endnu hverken stor eller overhængende. Man paaberaabte sig ogsaa enkelte Retsgrunde, men disse vare kun svage, alene med Undtagelse af, at franske Emissærer skulde have forsøgt at udbrede de revolutionære Principer. Men man lagde saa liden Vægt paa dette Punct, at man allerede deraf kan slutte, at Beskyldningen ikke har været grundet, at saadanne Forsøg i al Fald ikke kunne være udgaaede fra den franske Regjering, og at det, hvis de kunde bevises, vel vilde have været muligt at erholde Beskyttelse hos den franske Regjering selv. Det er os derfor umuligt at erkjende, at Coalitionens første Anvendelse af Interventionsprincipet var i Overeensstemmelse med rigtige Folkeretsgrundsætninger. Senere udviklede Begivenhederne sig vistnok saaledes, at Frankrig truede Europas Sikkerhed. Vi have allerede omtalt, at de Allieredes Krige, for-

[1]) Frants var endnu ikke valgt til Keiser.

saavidt de gik ud paa at sætte Grændse for Bestræbelsen efter at tilrive sig et almindeligt Herredømme i Europa have Medhold i Folkeretten. At dermed en Indblanding i Frankrigs indre Anliggender blev forbundet, kan uden Tvivl ogsaa forsvares paa Grund af den unægtelige Sammenhæng mellem denne farlige Retning i Frankrigs udenlandske Politik og Revolutionens Udvikling.

Som et Hovedpunct maa det nu mærkes, at der af disse Coalitioner mod Frankrig udviklede sig en permanent Alliance mellem de 4 store Magter, Storbrittanien, Østerrig, Preussen og Rusland, som tilsidst blev tiltraadt af Frankrig ved Congressen i Aachen 1818. De 3 af disse Magter, som havde deeltaget i den hellige Alliance, Rusland, Preussen og Østerrig tillagde denne nye Alliance det Formaal, at indføre et vedvarende Interventionssystem mellem Europas Stater, for at forhindre enhver Forandring i Regjeringsformen, naar den kunde ansees som farlig for de monarchiske Institutioner under de legitime Dynastier. Denne Interventionsret er ogsaa nogle Gange bleven bragt til Anvendelse i Anledning af Forfatningsforandringer, som ikke havde deres Oprindelse fra den regjerende Souverænˢ Samtykke, eller hvori han ikke havde samtykket under Omstændigheder, som udelukkede enhver Tanke om Tvang; i andre Tilfælde have Magterne udvidet Interventionsretten til enhver revolutionær Bevægelse, som ved middelbare og fjerntliggende Følger kunde betragtes som farlig for Europas Ro eller Nabostaternes Sikkerhed. Imidlertid maa det vel bemærkes, at de 5 Stormagter ingenlunde vare aldeles enige om at udstrække Interventionsretten saavidt, og at navnlig England dissentierede. Den første Anvendelse af dette udstrakte Interventionsprincip var den østerrigske Intervention i Anledning af Regjeringsforandringen i Neapel 1820, efter Aftale mellem Østerrig, Rusland og Preussen paa Congresserne i Troppau og Laibach. England var ikke enig i denne Intervention. Den ansaae den grundet paa Principer, der sigtede til at give de store Fastlandsmagter et bestandigt Paaskud til at indblande sig i de mindre Staters indre Anliggender. I en

Circulærnote til alle sine diplomatiske Agenter erklærede det engelske Cabinet, at ingen Regjering kunde være villigere til at indrømme, at enhver Stat er berettiget til at intervenere, naar dens Sikkerhed og vigtigste Interesser ere truede paa en alvorlig og umiddelbar Maade ved de indre Begivenheder i en fremmed Stat; men den engelske Regjering antager derhos, at kun den meest paatrængende (yderste) Nødvendighed kan retfærdiggjøre en saadan Intervention, og kan navnlig ikke indrømme som almindelig Regel, at enhver Folkebevægelse i en fremmed Stat skulde berettige dertil. Intervention kan kun være en ved ganske særegne Omstændigheder motiveret Undtagelse.

Den engelske Regjering vægrede sig ligeledes ved at deeltage i de Forholdsregler, som bleve vedtagne paa Congressen i Verona 1822, og som førte til en fransk Intervention i Spanien med Ruslands, Preussens og Østerrigs Samtykke. Denne Interventions Resultat var Kuldkastelsen af den spanske Constitution af 1812. England benægtede ved denne Leilighed, at enten den selv eller nogen anden Magt var berettiget til at fordre af en anden selvstændig Stat, at den skulde forandre sin Constitution, og at true med Krig i Vægringstilfælde. Den spanske Revolution medførte ikke nogen saadan overhængende Fare, at den kunde retfærdiggjøre en væbnet Intervention. Der var Intet, som godtgjorde, at der fra spansk Side tilsigtedes en Invasion paa det franske Territorium, eller at forføre den franske Armee eller kuldkaste Frankrigs politiske Institutioner. Saalænge Bevægelsen holdt sig indenfor Spaniens Grændser, var fremmed Intervention umotiveret. England bemærkede, at Stormagternes Alliance havde havt til Formaal at befrie Fastlandet fra det franske Overherredømme; dette Formaal var opnaaet, og man burde nu indskrænke sig til at opretholde den nærværende Besiddelsestilstand; men det kunde ikke være Stormagternes Formaal selv at begrunde et Universalherredømme, eller at tiltage sig en stadig Control med andre Staters indre Anliggender. Naar hele Europa i Slutningen af det foregaaende og i Begyndelsen af det nærværende Aarhundrede havde forenet sig mod Frankrig, saa havde det ikke været, fordi Frankrig havde

anseet det nødvendigt at omdanne sine politiske Institutioner, men fordi det havde gjort Forsøg paa ved Vaabenmagt først at udbrede sine Principer, og senere sit Herredømme.

Ved samme Leilighed protesterede England og de nordamerikanske Stater mod de allierede Magters Berettigelse til at intervenere i Tvisten mellem Spanien og de affaldne sydamerikanske Colonier. England vilde holde sig neutral, dersom Krigen blev fortsat; men dersom nogen fremmed Magt understøttede Spanien, vilde det betragte det som et ganske nyt Spørgsmaal; England vilde ikke forpligte sig til at nægte eller opsætte at anerkjende de spanske Coloniers Selvstændighed eller til i det Uendelige at oppebie Tvistens Bilæggelse; det vilde tvertimod betragte enhver fremmed Intervention ved Vaabenmagt eller Trusler som et Motiv til øieblikkelig at anerkjende dem.

Englands Holdning i denne Sag var vistnok ikke ganske overeensstemmende med streng Ret, da England ikke allerede havde erkjendt disse Coloniers Uafhængighed. Spanien havde en utvivlsom Ret til atter at bringe dem tilbage under sit Herredømme. Selv om man vilde antage den Vattelske Theorie og saaledes betragte de stridende Partier som to selvstændige Magter, var Retten dog i dette Tilfælde utvivlsomt paa Spaniens Side. England tog altsaa Spørgsmaalet blot fra den politiske Side, med fuldkommen Tilsidesættelse af den retlige. Forsaavidt var den nordamerikanske Protest bedre funderet; thi Nordamerika havde allerede erkjendt Coloniernes Uafhængighed. En anden Sag er det, om Anerkjendelsen selv var aldeles retmæssig; men vi have allerede bemærket tidligere, at det er et meget disputabelt Spørgsmaal, naar en Stat maa ansees ude af Stand til at gjenoprette sit Herredømme over en affalden Besiddelse. De forenede nordamerikanske Staters Regjering, hedder det i denne Erklæring[1]), ansaae ethvert Forsøg paa at udstrække Fastlandsmagternes særegne Interventionspolitik til Amerikas Fastland som farlig for de forenede Staters Fred og Sikkerhed; den betragtede enhver Intervention, der gik ud paa

[1]) Præsident Monroes Budskab til Congressen af 2 Decbr. 1823.

at undertrykke Stater, hvilke Nordamerika havde anerkjendt, som fjendtlig mod Nordamerika. Man havde holdt sig neutral i Krigen mellem Spanien og dets Colonier, idet man tillige havde anerkjendt disse, og vilde fremdeles holde sig neutral, saalænge Nordamerikas egen Sikkerhed ikke gjorde en Forandring i denne Politik nødvendig. De sidste Begivenheder i Spanien og Portugal viste, at Europas Tilstand manglede sikker Grundvold. Det bedste Beviis herpaa var, at de allierede Magter havde seet sig nødsagede til at intervenere i Spaniens indre Anliggender, under Paaberaabelse af et blot politisk Princip (se fondant sur un principe à leur convenance). Hvorvidt et saadant Interventionsprincip kunde føre, var et Spørgsmaal, som interesserede alle uafhængige Stater, der havde anden Regjeringsform end de allierede Magter, og navnlig Nordamerika. Nordamerika havde aldrig blandet sig i Krigen mellem de europæiske Magter; men med Hensyn til Amerikas Fastland vare Forholdene af en anden Beskaffenhed. De allierede Magter kunde ikke udvide deres politiske System til nogen Deel af dette Fastland, uden at sætte de forenede Staters Fred og Velfærd i Fare. Disse kunde derfor umuligt see roligt paa en saadan Intervention, under hvilken Form den end fandt Sted.

England havde, som ovenfor bemærket, protesteret mod den franske Intervention i Spanien, men ikke modsat sig ved Vaabenmagt. Constitutionen af 1812 blev kuldkastet og Absolutismen gjenindført. I Aaret 1826 døde Kong Johan den 6te af Portugal. Ifølge den brasilianske Constitution kunde Brasilien og Portugal ikke have Souveræn tilfælles. Keiser Don Pedro gav derfor Afkald paa Portugal i Faveur af sin Datter, Donna Maria, udnævnte, da hun var mindreaarig, et Regentskab og octroierede en Constitution for Portugal. Den spanske Regjering, der efter det i Spanien Passerede følte sig forurolighet ved Begivenhederne i Portugal, var ganske stemt for Don Miguels Prætensioner, og understøttede hans Partie, der arbeidede paa at styrte Regentskabet og kuldkaste Constitutionen. Fjendtlige Indfald paa det portugisiske Territorium bleve aftalte i Spanien og med de spanske Autoriteters Connivents iværksatte af portugisiske

Tropper af Don Miguels Partie, som vare deserterede fra Portugal og havde fundet Modtagelse og Understøttelse af de spanske Autoriteter i Grændseprovindserne. Mod disse fjendtlige Angreb, der vare udgaaede fra spansk Side, forlangte Regentskabet i Portugal Understøttelse af England i Henhold til gamle Venskabs- og Alliancetractater. England samtykkede og sendte et Troppecorps til Portugal. England erklærede, at Hensigten med denne Expedition ingenlunde var at opretholde Constitutionen mod det portugisiske Folks egen Villie, skjøndt det erkjendte den for fuldkomment legitim og fandt, at det talede til dens Anbefaling, at den var bleven gunstigt modtagen i Portugal af alle Classer. Den engelske Styrke skulde ikke gjøre Noget for med Magt at opretholde Constitutionen, men blot forhindre alle fjendtlige Foretagender udenfra imod den. Der var altsaa stor Forskjel mellem Englands Optræden og den franske Intervention i Spanien. Denne sidste gik ud paa at kuldkaste den spanske Constitution, krænkede Spaniens Uafhængighed, hvorfor England havde kunnet intervenere mod denne Intervention. England derimod opfyldte kun en gammel tractatmæssig Forpligtelse ved at beskytte Portugal mod Spaniens fjendtlige Angreb. England betragtede altsaa ikke den Understøttelse, det ydede Portugal, som en Intervention i et indre Anliggende; og dog vilde en saadan — som det forekommer os — have været aldeles berettiget, da den vilde være skeet efter den lovlige Regjerings Begjæring.

Interventionen i de græske Anliggender. Insurrectionen udbrød 1821 i Patras. En Forsamling traadte sammen i Argos for at organisere en provisorisk Regjering; den 27 Jan. 1822 proclamerede en Congres i Epidauros under Alexander Maurocordatos' Præsidium den græske Nations Uafhængighed; Declarationen herom udfærdigedes i Corinth den 22 Mai 1822 rettet til de christelige Magter. Krigen blev ført med den største Grusomhed. For at gjøre en Ende herpaa afsluttede Frankrig, Storbritannien og Rusland den 6te Juli 1827 en Tractat i London „pour la pacification de la Grèce". I Intimationen siges, at de contraherende Magter „vare gjennemtrængte af

Nødvendigheden af at gjøre Ende paa en saa blodig Kamp, der overleverede Grækenland og Øerne i Archipelagus til alle Anarchiets Rædsler, dagligt fortrædigede Europas Handel og gav Anledning til en Mængde Sørøverier, der udsatte de contraherende Magter for betydelige Tab"; fremdeles: „at Grækenland havde bedet om de 3 Magters Intervention, og at disse, for at gjøre Ende paa en saa gruelig Tilstand, havde vedtaget at afslutte en høitidelig Tractat, for at gjenoprette Freden mellem Grækenland og Porten ved et Arrangement, som baade Menneskeligheden og de europæiske Magters egen Interesse fordrede". Tractaten bestemte: 1. At de contraherende Magter skulde tilbyde Porten deres Mægling og samtidig hermed foreslaae begge Parter en øieblikkelig Vaabenstilstand. 2. Basis for det Forslag, der skulde forelægges Porten, var, at Grækenland skulde blive under Sultanens Overherredømme som Seigneur suzerain; det skulde derfor betale en aarlig Tribut; Grækerne skulde selv vælge deres Regjering, men Porten dog have Indflydelse paa Valget; de Tyrker, som havde Eiendomme paa det græske Continent eller de græske Øer, skulde have en Pengeerstatning. Ved en hemmelig Artikel blev blandt Andet fastsat, at Magternes Gesandter skulde erklære Porten, at den utaalelige Tilstand, som nu havde varet i 6 Aar, uden at Porten syntes i Stand til at gjøre Ende paa den, gjorde det til Pligt for Magterne at indlade sig med Grækerne ved at knytte Handelsforbindelser med dem, sende og modtage Consuler, saalænge der blandt dem existerede Autoriteter, som vare i Stand til at vedligeholde saadanne Forbindelser; fremdeles, at dersom Porten ikke inden en Maaneds Forløb antog Vaabenstilstanden, eller dersom Grækerne afslog at gaae ind paa den, saa vilde Magterne erklære den Part, som igjen begyndte Fiendtlighederne, at de vilde tage enhver Forholdsregel, som de efter Omstændighederne maatte finde passende til at forhindre Fiendtlighederne mellem dem; de vilde derfor instruere Admiralerne for deres Flaader. Skulde mod Formodning disse Forholdsregler ikke være tilstrækkelige til at bevæge Porten til at antage Magternes Forslag, eller skulde Grækenland give Afkald paa, hvad der var vedtaget til dets Fordeel,

saa vilde man dog ikke opgive Pacificationen, men nærmere forhandle om yderligere Forholdsregler. Grækerne modtog Mæglingsforslaget, men Porten afslog det. Flaadernes Befalingsmænd bleve instruerede til at bringe Fjendtlighederne til at standse. Dette førte til Slaget ved Navarino den 20 October 1827; franske Tropper occuperede Morea. Udsigten til at blive en halvsouveræn Stat, der var aabnet ved Tractaten af 1827, kunde naturligviis ikke tilfredsstille Grækerne; for dem var det altsaa et Held, at Porten ikke vilde gaae ind paa Forslaget. Grækenland valgte Capo d'Istria til Republikens Præsident. Stormagterne gik ind paa Grækenlands Uafhængighedsønske; Underhandlingerne førte endelig til en Protocol, der blev undertegnet den 3 Febr. 1830, ved hvilken det blev vedtaget, at Grækenland skulde være en uafhængig monarchisk Stat; denne Protocol blev antagen baade af Grækenland og Porten. Endelig afsluttedes den 7 Mai 1832 en Tractat mellem Frankrig, Storbritannien og Rusland paa den ene Side og Kongen af Baiern paa den anden Side, ved hvilken det græske Anliggende blev endelig reguleret. Souveræniteten blev overdraget til Prinds Otto af Baiern under de 3 Magters Garantie.

Dette Interventionstilfælde er af en ganske anden Character end Interventionerne i Frankrig, Neapel og Spanien. Skulde man finde det uovereensstemmende med streng positiv Folkeret, at Magterne tog Partie med Insurgenterne mod den legitime Souveræn, kunde det for det Første bemærkes, at det tyrkiske Rige ikke strengt taget kunde siges at høre til den europæiske, folkeretlige Forbindelse, at den europæiske Folkerets Anvendelse paa det ikke var retlig nødvendig, men beroede paa politisk Convenance. Naar der nu saaledes ikke var nogen Nødvendighed for at stille sig paa den strenge positive Rets Standpunct, kunde det ikke være tvivlsomt, at det var en god Sag at befrie en christelig Nation for Tyrkernes Aag, og der var altsaa vel i dette Tilfælde Anledning til at gjøre Undtagelse fra den sædvanlige Fremgangsmaade mod Tyrkiet, nemlig at behandle det, som om det hørte til det europæiske folkeretlige Samfund. Men endog aldeles afseet herfra, er

Stormagternes Fremgangsmaade i denne Sag vistnok let at retfærdiggjøre. Man kan ikke sige, at de forhastede sig. Det kunde med Føie paastaaes, at Tyrkiet havde viist sig ude af Stand til at betvinge Insurgenterne. Der var i en Række af Aar udøvet Grusomheder, som Menneskeligheden bød at gjøre Ende paa; og det kunde uden Tvivl ogsaa med Føie paastaaes, at en grundig Ende paa Sagen kun kunde opnaaes ved Grækenlands Uafhængighed.

Vi komme nu til et andet Interventionstilfælde, der ligeledes er af en ganske anden Characteer end Interventionerne i Neapel og Spanien, nemlig Interventionen i de hollandsk-belgiske Anliggender. De belgiske Provindser havde i Aarhundreder været successivt under spansk, østerrigsk og senest (1794—1814) fransk Herredømme; 1814 bleve de erobrede af de Allierede, og af disse „for den europæiske Ligevægts Skyld" forenede med Holland. Belgien og Holland havde imidlertid i væsentlige Puncter forskjellige Interesser, meget forskjellig national Retning, forskjellig Confession. Belgien fandt sig ogsaa forurettet derved, at dette Land, skjøndt med langt større Folkemængde end Holland, dog kun skulde sende et lige Antal Deputerede til de fælles Generalstater. De protesterede mod den forelagte hollandske Forfatning, men hertil blev ikke taget Hensyn. Belgierne vare misfornøiede; der udviklede sig et formeligt Had mellem de to Nationaliteter. Julirevolutionen i Frankrig førte derfor ganske naturligt til et Udbrud. Dette skete den 24 August 1830 i Bruxelles; Belgien erklærede sig uafhængigt; i November erklærede Nationalcongressen Huset Nassau-Oranien udelukket fra den belgiske Krone. Kort efter Revolutionens Udbrud havde Kongen af Holland imidlertid anmodet de 5 Stormagter om at udnævne Gesandter til en Congres til at mægle i Sagen, og som foreløbig skulde bevirke en Vaabenstilstand, indtil Tvisten kunde blive endelig bilagt. Ifølge denne Opfordring forsamlede Stormagternes Gesandter sig til en Conference i London 4 Novbr. 1830. De erklærede ved den første Protocol, at det var Magternes Beslutning at forhindre Blodsudgydelse ved en fuldstændig Standsning af Fjendtlighederne.

Paa begge Sider skulde Tropperne derfor trække sig tilbage bag den Linie, som før 30te Mai 1814 havde været Grændsen mellem Holland og de belgiske Provindser. Begge Parter antog den foreslaaede Vaabenstilstand. Ved en Protocol af 20 Decbr. 1830 erklærede Conferencen, at de 5 Stormagter ved Tractaterne af 1814 og 15 havde iværksat de belgiske Provindsers Forening med Holland for den europæiske Ligevægts Skyld og for at betrygge den almindelige Fred; men de sidste 4 Maaneders Begivenheder havde ulykkeligviis godtgjort, at den fuldstændige Sammensmeltning af de to Lande, som Magterne havde villet bevirke, ikke var opnaaet, og at det var umuligt i Fremtiden at bevirke den; Foreningens Formaal (objet, Gjenstand) existerede ikke mere; det var derfor nu uundgaaeligt at træffe andre Forholdsregler for at opnaae den Hensigt, til hvis Iværksættelse Foreningen skulde have været Midlet; dog kunde Belgiens Adskillelse fra Holland ikke befrie det fra sin Deel af Kongeriget Nederlandenes europæiske Pligter og af tractatmæssige Forpligtelser mod fremmede Magter. Som en Følge heraf vilde Conferencen beskjæftige sig med at overveie de nye Arrangements, som egnede sig til at forene Belgiens tilkommende Uafhængighed med de bestaaende Tractater, med de andre Magters Interesse og Sikkerhed og med den europæiske Ligevægts Conservation. Conferencen vilde derfor opfordre den provisoriske Regjering til at sende Commissærer til London med de fornødne Instructioner. Kongen af Hollands og det tydske Forbunds Ret til Luxemburg reserveredes.

Ved denne Protocol af 20 Decbr. 1830 blev det hollandsk-belgiske Spørgsmaal i det Væsentlige factisk afgjort, skjøndt der endnu blev ført uendelige Forhandlinger, før man naaede den definitive Afgjørelse. Kongen af Nederlandene protesterede af formelle og materielle Grunde mod Protocollen. Den belgiske Regjering vilde heller ikke underkaste sig denne Afgjørelse; den vilde ikke betragte sig bunden ved Tractater, som Belgien ikke havde været med i at afslutte; den fordrede Scheldeflodens Frihed, Scheldens venstre Bred, Limburg og Luxemburg med Forbehold af det tydske Forbunds Ret. Conferencen i London fortsattes og førte til 2 nye Protocoller af 20de og 27de Jan.

1831. Den første bestemte Grændserne efter Status quo af 1790; Holland skulde beholde, hvad det besad før 1790, Belgien Resten med Undtagelse af Luxemburg, hvortil Huset Nassau havde en særegen Adkomst; dog blev et Bytte stillet i Udsigt. Der skulde være fri Seilads paa de fælles Floder. En Artikel (den 5te) anordnede Belgiens Neutralitet som Ret og Pligt under Stormagternes Garantie. Protocollen af 27 Jan. 1831 indeholdt Forslag om Arrangements vedkommende Finantserne og Handelen m. m., med Hensyn til hvilke de tilbød deres Mægling. Endelig indeholdt denne Protocol en Declaration. ved hvilken Stormagterne forbeholdt sig Samtykke i Kongevalget. Kongen af Nederlandene tiltraadte den 13 Febr. aldeles den Basis for Adskillelsen, som var given ved Protocollerne af 20 og 27 Januar, og frafaldt altsaa stiltiende sin tidligere Protest. Men Belgien protesterede (den 1 Febr.); det vilde ikke opgive sin Souverænitet, ikke erkjende Stormagterne berettigede til at intervenere, ikke underkaste sig en Afgjørelse, som sønderlemmede Belgiens Territorium; det reclamerede Non-Interventionsprincipet. Faa Dage efter valgte Nationalforsamlingen Hertugen af Nemours til Konge. Conferencen i London havde imidlertid ved en hemmelig Artikel udelukket saavel ham, som Hertugen af Leuchtenberg. Denne Beslutning blev bekræftet ved en Protocol af 7 Februar og meddeelt den belgiske Regjering efter Hertugen af Nemours Udnævnelse. Den 17de afslog Louis Philippe paa sin Søns Vegne at modtage Valget. En ny Protocol vedtoges den 19 Febr. (den 19de Protocol), der resumerer hele Sagen og blandt Andet forkaster den belgiske Protest; forsaavidt denne klagede over Territoriets Sønderlemmelse, bemærkedes saaledes, at man gjorde Fordring paa et jus postliminii, som kun tilkom selvstændige Stater, hvilket Belgien aldrig havde været. Den 4 Juni blev Leopold af Sachsen Coburg valgt til Belgiens Konge. Han modtog Kronen under den Betingelse, at Belgien skulde antage 18 Artikler, som Conferencen havde vedtaget i en ny Protocol af 26 Juni 1831. Denne Betingelse blev opfyldt.

Men Protocollen af 26 Juni 1831 havde i flere Henseender til Belgiens Fordeel forandret den af Kongen af Nederlan-

dene antagne Separationsbasis, og reserveret det luxemburgske Spørgsmaal til yderligere Underhandlinger mellem Belgiens nye Souveræn og Kongen af Nederlandene. Denne forkastede derfor Protocollen af 26 Juni og rykkede med en Armee ind i Belgien, hvilket da fremkaldte en væbnet Intervention fra Frankrigs Side. Herpaa fulgte en ny Vaabenstilstand og nye Forhandlinger. Frugten heraf var en Tractat mellem de 5 Stormagter og Belgien af 15 Novbr. 1831. Da Kongen af Nederlandene protesterede mod denne Afgjørelse, forenede England og Frankrig sig om med Magt at fordrive ham fra det belgiske Territorium, medens de 3 andre Stormagter vægrede sig ved at tage Deel heri. Blokade og Embargo blev anvendte, en fransk Armee rykkede ind i Belgien, Antwerpen blev beleiret og indtaget. Først den 14 Marts 1838 samtykkede Kongen af Nederlandene i at gaae ind paa Bestemmelserne i Tractaten af 15 Novbr. 1831. Negotiationerne sluttede den 19 April 1839 med en Tractat mellem Belgien og Holland og en anden mellem disse 2 Stater og de 5 Stormagter. Saaledes endtes disse Forhandlinger, der afvexlende havde Characteer af Mægling, paatvungen Voldgift (arbitrage forcé) og væbnet Intervention.

Resultatet var maaskee fra det politiske Standpunct det sundeste; men man holdt sig ikke til den strenge Ret. Man kan vel paavise en vis, men kun meget svag Analogie mellem Belgien og Grækenland. Der var stærk national Antipathi, skarp confessionel Modsætning, Belgien nød ikke sin fulde Ret ved Forfatningen; men der kunde dog hverken være Tale om et saadant Svælg som mellem Tyrkerne og Grækerne, heller ikke om en Undertrykkelse, som gjorde det til en Menneskeligheds pligt at skride ind. Man gav sig heller ikke Tid. Fire Maaneders Erfaring ansaaes tilstrækkelig til at afsige den Dom, at Europas Fred og Rolighed fordrede Adskillelsen. Man paaberaabte sig heller ikke dette alene, men forbandt det med det Assertum, at Stormagterne selv i et bestemt Øiemed havde forenet Belgien med Holland, og derfor, naar dette Øiemed ikke var at opnaae, atter maatte kunne hæve Forbindelsen. Men det er klart, at dette Ræsonnement var aldeles skjævt. Overdragelsen

til Holland var ubetinget. Holland havde desuden opoffret Capcolonien.

Qvadrupelalliancen mellem England, Frankrig, Spanien og Portugal 1834. Vi have omtalt, hvorledes England i Aaret 1826 intervenerede i Portugal i Anledning af Migueliternes Indfald fra Spanien. Senere fremkaldte Don Miguels Prætensioner atter Borgerkrigen i Portugal. I Spanien havde ligeledes Don Carlos fremkaldt Uroligheder. Kong Philip den 5te havde 1713 indført den saliske Lov, der udelukkede Qvinde fra Thronfølgen; Spaniens gamle Arvelov, der kaldte hende til Thronen, var imidlertid atter sat i Kraft af Carl den 4de i Aaret 1789. Denne Act blev bekjendtgjort og bekræftet af Ferdinand den 7de i Aaret 1830. I Aaret 1833 sammenkaldte han Cortes, for at aflægge Troskabsed til hans Datter, Infantinden Marie Isabelle Louise, som Thronfølgerinde. Infanten Don Carlos, der havde begivet sig til Don Miguel i Portugal, nægtede ikke blot at aflægge Eden, men nedlagde formelig Protest i Henhold til den ham og Efterkommere formeentlig tilkommende Arveret. Kongerne af Neapel og Sardinien protesterede ligeledes mod den saliske Lovs Ophævelse. Da Ferdinand den 7de var død 1833, overtog Enkedronning Christine Regentskabet, da Datteren var mindreaarig, i Henhold til Ferdinands Testament. Imidlertid fortsattes Borgerkrigen i Portugal, og Don Miguel og Don Carlos gjorde fælles Sag i begge Riger. Nu nedlagde Don Pedro den brasilianske Krone, og kom til Portugal for at beskytte Donna Maria. Han blev anerkjendt som Regent af England og Frankrig, der ligeledes havde anerkjendt Infantinden Marie Isabelle Louises Successionsret og Enkedronningens Regentskab. Den spanske Regjering intervenerede nu i Portugal i Faveur af Donna Maria. Saaledes stode Sagerne, da England, Frankrig, Spanien og Portugal den 22 April 1834 afsluttede Qvadrupelalliancetractaten. Portugal forpligtede sig til at anvende ethvert Middel for at fordrive Don Carlos fra Portugal, Dronningen af Spanien forpligtede sig til at lade et Troppecorps rykke ind i Portugal for at medvirke til begge Infanters Fordrivelse, Storbritannien forpligtede sig til at med-

virke med en Søstyrke, og for det Tilfælde, at Frankrigs Medvirkning skulde blive anseet nødvendig af de contraherende Magter til Formaalets fuldstændige Opnaaelse, forpligtede denne Magt sig til at iværksætte, hvad de 3 andre maatte blive enige om at bestemme.

Don Miguel og Don Carlos bleve nu fordrevne fra Portugal. Men Don Carlos, der af Cortes var erklæret at have forbrudt sine Successionsrettigheder, viste sig nu i Spidsen for Insurgenterne i Navarra. De spanske Gesandter i Paris og London forespurgte derfor, hvorvidt Frankrig og England ansaae Tractaten af 22 April anvendelig i nærværende Tilfælde. Begge Magter svarede, at den endnu fuldstændigt stod ved Magt, da dens Formaal ikke var opnaaet; at de Bestemmelser, som vare fastsatte med Hensyn til Tilstanden i Portugal paa den Tid, Tractaten blev afsluttet, maatte udvides til de nærværende Forhold i Spanien paa en saadan Maade, som de 4 Magter maatte blive enige om, og at man strax vilde beskjæftige sig hermed. Den 18 August 1834 vedtoge de 4 Magter nogle Tillægsartikler, ved hvilke Frankrig forpligtede sig til at forhindre Tilførsel af Tropper, Vaaben og Ammunition fra Frankrig til Insurgenterne, England til at understøtte Dronningen af Spanien med Vaaben, Ammunition og om fornødent med en Søstyrke; Portugal lovede om fornødent at yde Hjælp af al sin Kraft efter nærmere Aftale med Spanien.

Der kan efter vor Opfattelse ikke være den fjerneste Tvivl om Retmæssigheden af denne Intervention i de spanske og portugisiske Anliggender; den skete med de legitime Souveræners frie Samtykke. Det var derfor overflødigt — med Hensyn til Retsspørgsmaalet —, at den engelske Regjering i Parlamentet paaberaabte sig Fredens Opretholdelse paa Halvøen og i hele Europa.

Interventionen i det tyrkiske Riges indre Anliggender 1840. Efter Freden i Adrianopel 1829 mellem Rusland og Tyrkiet, afsluttede disse to Magter den 8 Juli 1833 en Alliancetractat i Unkiar Skelessi. Allerede den 6 Mai s. A. var der imidlertid under Frankrigs og Englands Mægling afsluttet en Convention mellem Sultanen og Mehemet Ali i Kutaiah, paa hvil-

ken Levantens og, som man paastod, hele Europas Fred beroede. Men den derved tilveiebragte Tilstand truedes stadig ved Stridigheder mellem Porten og Ægypten, som reiste sig af Mehemet Alis Forsøg paa at gjøre sig uafhængig af Porten, der paa sin Side søgte at vinde de tabte Provindser tilbage. Krigen udbrød 1839, og dermed indtraadte casus foederis efter Tractaten i Unkiar Skelessi. Den tyrkiske Armee led et Nederlag ved Nizib; den tyrkiske Flaade gik over til Paschaen; kort efter døde Mahmud den 2den. Det tyrkiske Rige var i den største Fare, det svævede mellem to Alternativer, Mehemet Ali og Ruslands Protectorat. Det var en Tilstand, der maatte tildrage sig de andre Stormagters, især Englands og Frankrigs Opmærksomhed. Der blev Spørgsmaal om Intervention. Forhandlingerne herom vare vidtløftige og vanskelige; ofte var der stor Uenighed mellem Magterne. Dog var der nogle Hovedpuncter, om hvilke man var enig:

1. Man var enig om, at Stormagterne maatte intervenere, fordi Kampen i sine Consequentser truede den europæiske Ligevægt og Europas Fred. Men man var længe uenig om Maaden og Midlerne.

2. Man var — og dette er for os det vigtigste — tillige enig om, at Interventionen kun kunde finde Sted efter Sultanens egen Begjæring, i Henhold til, hvad der var vedtaget paa Congressen i Aachen 1818, at en tredie Stats Rettigheder og Interessser ikke skulde kunne tages under Behandling af de forenede Magter, uden at den interessserede Stat var anmodet om at deeltage i Forhandlingerne.

3. Man var endelig enig om, at Interventionen blot maatte gaae ud paa at sikkre det tyrkiske Riges Uafhængighed under det nærværende Dynasti, og at ingen af Magterne vilde benytte sig af den nærværende Tilstand for at skaffe sig selv en Territorialudvidelse, eller en udelukkende Indflydelse paa det orientalske Anliggende.

Enden paa Forhandlingerne blev en Convention af 15 Juli 1840, afsluttet mellem 4 af Stormagterne, England, Preussen, Rusland og Østerrig, med Udelukkelse af Frankrig, hvilken Convention Porten tiltraadte. Mehemet Ali blev tvungen til at

romme alle occuperede Provindser, med Undtagelse af hans arvelige Paschalik Ægypten. Derimod fjernedes ikke Faren for Ruslands Protectorat over Tyrkiet; dette skete først langt senere ved den orientalske Krig 1854-56.

Den franske Revolution 1848, der som bekjendt ikke fremkaldte nogen Intervention, har maaskee givet Anledning til Udtalelser og Erklæringer, der kunde være af Interesse med Hensyn til Interventionsmaterien; men Actstykkerne ere i al Fald ikke endnu tilgjængelige. Hvad de nyeste Begivenheder angaaer, skulle vi derfor blot indskrænke os til at bemærke, at Rusland intervenerede i Ungarn med den retmæssige Souverains Samtykke, og at det tydske Forbund intervenerede i Slesvig efter Oprørspartiets Begjæring. Forbundet paaberaabte sig imidlertid ikke, at begge Partier i et saadant Tilfælde kunne betragtes som selvstændige Magter; Forbundet vilde overhovedet ikke have sin Indskriden betragtet som en Intervention, men som blot Forsvar mod et Angreb paa Forbundslandet Holstens Rettigheder. Hvor klart det end er, at dette kun var en Skingrund, saa fortjener den dog for det almindelige Spørgsmaals Skyld at tages ad acta.

Vi have gjennemgaaet de vigtigste Interventionstilfælde fra den nyere Tid. Man vil heraf see, at Hovedreglen Ikke-Intervention vel er anerkjendt, men at der endnu ikke er nogen Fasthed med Hensyn til det, som i practisk Henseende er Hovedsagen, nemlig Undtagelserne. Det er nu maaskee umuligt at opstille en fast og betryggende Regel med Hensyn til det Tilfælde, at en Stat intervenerer for at beskytte sine væsentlige Interesser; og i practisk Henseende er det temmelig ligegyldigt, om de Udtryk, man betjener sig af, ere lidt mere eller lidt mindre stærke. Men besynderligt er det, at man ikke engang synes ret paa det Klare med Hensyn til Betydningen af den legitime Souverains Samtykke i Tilfælde af et Oprør, jfr. t. Ex. Englands Protest mod Intervention i Spaniens Tvist med sine oprørske Colonier, at England ikke vilde have sin Indskridning i Portugal betragtet som Intervention, skjøndt den skete med den legitime Souverains Samtykke samt endelig Qvadrupelalliancen. I saa Henseende

kunne dog maaskee Forhandlingerne i det orientalske Spørgsmaal og det tydske Forbunds Udflugt betragtes som Tegn paa en rigtigere Erkjendelse. Men Tiden maa vise det.

§ 21.

Fortsættelse.

Ligesom de Stater, i hvilke en arvelig Regjering er indført, ifølge det Foregaaende bør være berettigede til at bestemme Arvefølgen efter eget Godtbefindende, saaledes bør de ogsaa være beføiede til, naar det regjerende Huus er uddød, uafhængigen af andre Staters Indflydelse at vælge til Regent, hvem de ville, og i Tilfælde af Strid mellem flere Prætendenter at give Thronen til den, hvis Paastand de maatte finde bedst grundet.

Ikke destomindre afviger Praxis ofte fra denne Regel, saa at ikke blot Prætendenterne med væbnet Haand søge at gjøre deres formeentlige Ret gjældende, men endog uvedkommende tredie Stat indblander sig i slige Anliggender, enten under Paaskud af deres Tractater med Prætendenten, eller paa Grund af Venskab og Naboskab, eller for at opretholde den politiske Ligevægt. [1]) Dette fandt endnu oftere Sted med Hensyn til Valget af Regenten i Europas Valgriger, da man, foruden de anførte Grunde, ikke sjelden havde traktatmæssige Rettigheder [2]) eller de Vælgendes Uenighed at paaberaabe sig. Hvad enten det er ifølge Arv eller Valg, at en Regent bestiger Thronen, er det Skik, at den nye Regent underretter de øvrige Europas Regenter om sin Thronbestigelse, for at sikkre sig deres Erkjendelse, og disse sende ham da deres Lykønskning til Beviis paa, at de ville erkjende ham som Statens Overhoved, endskjøndt saadan Erkjendelse ligesaalidet kan ansees for nødvendig, som at Regenten høitidelig krones og salves.

[1]) Ex. de spanske, østerrigske og bayerske Successions-Krige. See iøvrigt om Protesten mod Hertugen af Leuchtenbergs Valg til Konge i Belgien, Dipl. Arch. XXXIX. 12—53. Om Arvefølgens Forandring i Spanien 1830 s. Dipl. Arch. XXIV. 69.

[2]) Ex. Ruslands, Østerrigs og Preussens Tr. med Polen 18. Septbr. 1773 Art. 7 og 9 (M. R. I. 494, IV. 120 og 139). Den romerske Keisers og Kongerne af Spaniens og Frankrigs Indflydelse paa Pavens Valg.

Naar nye Stater oprettes ved andre Magters Medvirkning, kunne disse naturligviis gjøre Betingelser med Hensyn til den Souveræn, der skal vælges. Saaledes erklærede Londonnerconferencen (Protoc. 27. Jan. 1831), at de 5 Magter ansaae sig berettigede til at fordre, at Belgiens Souveræn skulde være en

Person, man kunde have Tillid til.[1]) I det græske Anliggende havde Stormagterne ligeledes tiltaget sig en saadan Ret. I en Protocol af 3. Febr. 1830 hedder det, at de havde besluttet „qu'il serait placé à la tête du nouvel état un prince, dont le caractère fût pour la Grèce et pour l'Europe entière une garantie rassurante." De allierede Magter valgte endog i 1832 ligefrem Grækernes Konge.

Ved Forf.s Not. 2 bemærkes: Hver af de nævnte Magter kan udelukke en Candidat til Pavestolen.

§ 22.[2])

II. Med Hensyn til Statsforvaltning.

Om de folkeretlige Grændser for den lovgivende Magt. — Almindelige Hovedgrundsætninger.

a) Ingen souveræn Stat er forpligtet til at taale, at fremmede Love forkyndes eller bringes til Udøvelse paa dens Territorium, jfr. Forf. § 22 Not. 1.[3]). Den er tvertimod ene berettiget til at ordne Retstilstanden paa sit eget Territorium. Dens lovgivende Magt strækker sig til alle indenfor Territoriet værende Personer, om disse endog ere Fremmede, og Ting, om disse endog tilhøre Fremmede, samt til de Retshandler, som der afsluttes og skulle have Virkning, af hvem de saa afsluttes. Den er berettiget til at paakjende de Tvistig-

---

[1]) Man vilde hverken have Hertugen af Leuchtenberg eller Hertugen af Nemours.

[2]) Fremstillingen i denne og de nærmest paafølgende §§ er i det Hele uafhængig af Rosenvinge.

[3]) Den citerede Deel af Paragraphen med Anm. lyder saaledes:

„Ingen souveræn Stat er bunden ved en fremmed Lovgivning, og behøver hverken at tilstede fremmede Loves Bekjendtgjørelse eller Udøvelse paa sit Territorium.[1])

[1]) Jfr. Canc. Skr. 16. Septbr. 1786 § 4, 5. Decbr. 1795 og 7. Novbr. 1815. — Om Meddelelsen af Placet eller Exequatur i Henseende til pavelige Buller, f. f. Ex. Concordatet med Frankrig 1801. Tit. 1. (M. S. II. 523), kgl. Sachs. Mandat. 1827 § 3 (Weiß Arch. der Kirchenrechtswissensch. I. 275) og Storhert. hessisk Bekjendtgjørelse 1830. (Dipl. Arch. XXII. 352).

heder, som indbringes for dens Domstole, og at foreskrive Reglerne for deres Behandling, hvem Parterne end ere.

b) Enhver Stat kan ved Love forbinde sine egne Undersaatter ogsaa udenfor dens Territorium, dog naturligviis ikke give nogen Forskrivt, som kommer i Strid med den Myndighed, der tilkommer den fremmede Stat, paa hvis Territorium de opholde sig. Den kan altsaa foreskrive sine egne Undersaatter, hvilke Regler de skulle iagttage ved Indgaaelsen af Retshandler i Udlandet, fastsætte Betingelser for Gyldigheden af Retshandler, som to Undersaatter indgaae i Udlandet, udstrække sine Straffelove til alle Handlinger, som af dens Undersaatter ere foretagne i Udlandet. Men det maa dog herved bemærkes, at der ikke kan paavises nogen almindelig i Sagens Natur grundet Nødvendighed for, at en Stat med Hensyn til sine Undersaatter udstrækker sin lovgivende Myndighed udenfor Territoriets Grændser; der er ingen almindelig Præsumtion for, at f. Ex. dens Love skulle gjælde for enhver af en Undersaat i Udlandet iværksat Handling, eller anvendes paa enhver af to Undersaatter i Udlandet afsluttet Retshandel. Det maa beroe paa en Undersøgelse af ethvert Forholds særegne Beskaffenhed, om Statens Love uden nogen udtrykkelig Bestemmelse i saadanne Tilfælde kunne ansees anvendelige.

c) Fremmede Undersaatter udenfor dens Territorium kan ingen Stat forbinde ved sine Befalinger; den kan altsaa ikke engang ligefrem paalægge dem Noget med Hensyn til Retshandler, som de i Udlandet afslutte med dens egne Undersaatter, selv om de ere bestemte til at gjøres gjældende indenfor dens egne Grændser. Derimod kan enhver Stat visstnok bestemme, om, hvorvidt, under hvilke Betingelser og med hvilke Indskrænkninger den overhoved indenfor sine Grændser vil tillægge et i Udlandet opstaaet Retsforhold Retsvirkning, og herved kan der vel med Hensyn til Retshandler være Anledning til at tage Hensyn til, om de ere indgaaede med dens egne Undersaatter og have været bestemte til at gjøres gjældende indenfor dens Grændser.

d) Ingen Stat er i og for sig strengt forpligtet til at yde andre Stater Understøttelse med Hensyn til Retspleien.

§ 23.

Fortsættelse: Med Hensyn til den criminelle Retspleie.

A. Det er for det Første klart, at enhver Stat er competent i alle Sager, der angaae Overtrædelser af dens egne Straffelove. Som Følge heraf har Staten Straffemyndighed 1) med Hensyn til alle mod disse Love stridende Handlinger, som ere udøvede paa dens eget Territorium, hvad enten Gjerningsmanden er Undersaat eller Fremmed, fra hvilken Regel dog Undtagelse finder Sted med Hensyn til fremmede Souverainer, Gesandter, fremmede Armeecorpser og Krigsskibe, men ikke nødvendigviis med Hensyn til fremmede Handelsskibe, og 2) i visse Tilfælde med Hensyn til de udenfor dens Territorium af dens egne Undersaatter begaaede Handlinger. Statens Undersaatter have nemlig, uagtet de interimistisk have forladt Territoriet, overtraadt dens Straffelove i følgende Tilfælde: a) naar de have forladt Territoriet for at eludere Lovene; b) naar en Undersaat umiddelbart har forbrudt sig mod det undersaatlige Underdanigheds- eller Troskabsforhold, eller naar en Undersaat har forbrudt sig mod et ved Fraværelsen ikke hævet særligt Retsforhold til Staten eller en hjemmeværende Medundersaat, men næppe ved enhver Forbrydelse mod en hjemmeværende Medundersaat, end mindre ved enhver Forbrydelse mod en ligeledes fraværende Medundersaat. Endelig ere ifølge folkeretlig Vedtægt Statens Straffelove anvendelige c) paa Enhver, som tjener i Statens Armee eller paa dens Krigsskibe, hvor disse end maatte befinde sig, eller hvor han maatte være hjemmehørende, samt d) paa Mandskabet og Passagererne paa deres Handelsskibe, forsaavidt disse befinde sig paa aabent Hav eller paa et Territorium, som ei er undergivet nogen Magt, der hører til den folkeretlige Forbindelse, saa og med Hensyn til Handlinger, der ere begaaede inden Skibsborde, medens Skibet laa paa fremmed Territorium, naar det er i et Land, der ikke udstrækker sin Jurisdiction til saadanne Handlinger.

B. Staten kan dernæst ogsaa uden at gjøre Brud paa Folkeretten udøve en Strafferet for Forbrydelser, ved hvilke dens

Straffelove ikke ere overtraadte, nemlig: 1) Mod dens egne Undersaatter, som i Udlandet have forbrudt sig uden at overtræde dens egne Love. Motivet til at udøve en saadan Straffe-ret vil nærmest være at skaffe sig selv eller en fornærmet Undersaat Sikkerhed (Straffen har da en væsentlig præventiv Charakteer), men kan ogsaa være at skaffe den derved fornærmede fremmede Stat Fyldestgjørelse; men nogen folkeretlig Forpligtelse hertil existerer ikke. Derimod kan Staten ikke udøve Straffemyndighed mod fremmede, til den folkeretlige Forbindelse hørende Staters Undersaatter, som i Udlandet have fornærmet den selv og dens Undersaatter. For at sikkre sig behøver Staten ikke at straffe dem, da den kan sende dem hjem, og dens Opgave at haandhæve Retfærdigheden indskrænker sig til Overholdelsen af dens egne Love. Der kan i det Høieste være Spørgsmaal, om Staten har Ret til at straffe i dette Tilfælde, naar den Stat, som har Høiheden over Vedkommende, ikke vil modtage ham til Afstraffelse. Mange nyere Straffelove tillægge vel Staterne en ubetinget Strafferet i dette Tilfælde; men dette godtgjør kun Concipisternes Ubekjendtskab med Folkeretten. 2) Mod Individer, som ikke staae under nogen til den folkeretlige Forbindelse hørende Stats Høihed, for Fornærmelser mod den selv eller dens Undersaatter, hvor de end begaaes (ogsaa Præventionsstraf); endelig 3) mod Sørøvere, uden Hensyn til deres Hjemsted eller hvor Forbrydelsen er begaaet;[1]) de betragtes som Alles fælles Fjender.

Det maa nøie mærkes, at ingen Stat ansees forpligtet til i noget Tilfælde at bringe andre Straffelove til Anvendelse end sine egne. Heller ikke gjælder den Indskrænkning, som anføres af Rosenvinge i § 25 (p. 44) 2det Punktum, at Staten ikke maa straffe sine Undersaatter for Forbrydelser paa fremmed Territorium mod Fremmede haardere end efter Udlandets Love. Forsaavidt Staten ikke udtrykkelig har erklæret sine Straffelove anvendelige i de Tilfælde, hvor Gjerningen ikke indeholder nogen Forbrydelse mod

[1]) Forsaavidt Frd. 20de April 1825 § 7 foreskriver Tilbud om Udlevering, naar Forbryderen er Undersaat af en fremmed Stat og har begaaet Forbrydelsen i fremmed Land, er dette neppe nødvendigt efter Folkeretten.

dens Love, kan det dog ikke antages, at den fremmede Lovgivning skal komme til Anvendelse; ofte vil der ikke engang kunne paavises nogen fremmed Lov, som er overtraadt, f. Ex. i de Tilfælde, som ovenfor ere anførte under B. 2 og 3. Men Straffen bør i saa Fald være arbitrær i Henhold til Landslovens Grundsætninger. Det bør haves for Øie, at Straffen har en præventiv Characteer, og den bør ikke lettelig overstige den i Landsloven for lignende Forbrydelser foreskrevne Straf. Der kan tages Hensyn til de særegne Forhold paa Gjerningsstedet, der forhøie eller nedsætte Strafbarheden. En Stat behøver ikke at oppebie den ved Forbrydelsen nærmest forurettede Stats Opfordring, da ogsaa dens egen Sikkerhed kan være truet ved den i fremmed Stat og mod Fremmede begaaede Forbrydelse. End mindre bliver en saadan Opfordring at oppebie, naar Forbrydelsen er begaaet paa Statens eget Territorium, saaledes som Rosenvinges besynderlige Ytring § 25 (p. 44) 1 Punktum[1]) kunde lede til at antage. Kun ganske undtagelsesviis er det i enkelte Tilfælde bestemt, at Tiltale ikke skal finde Sted uden efter saadan Opfordring, f. Ex. hos os for Fornærmelser ved trykte Skrivter mod fremmede Magter. Andre Forbrydelser derimod, som Overfald paa fremmede Gesandter, Eftergjørelse af fremmede Landes Penge, forfølges ligefrem ex officio.

Holde vi os til Forholdet mellem de Stater, der staae under den europæiske Folkeret, da kan ingen Stat udøve sin Straffemagt paa anden Stats Territorium uden dennes Samtykke, altsaa ikke paagribe nogen Forbryder, ikke exeqvere nogen Straffedom paa dette. Men der er Intet til Hinder for, at den kan domfælde en Forbryder, som opholder sig i en fremmed Stat, for senere at exeqvere Dommen, dersom den faaer Forbryderen i sin Magt. At der dog bør gives den, som fraværende er dømt, Leilighed til at forsvare sig, inden Dommen exeqveres, er i al Fald kun grundet i Folkeretten, i det sjeldne Tilfælde,

[1]) Udtalelsen hos Rosenvinge lyder saaledes: Naar en Stats Undersaatter paa dennes Territorium begaae Forbrydelser mod andre Stater eller fremmede Souveræner, blive de i Almindelighed straffede af deres Regjering, efter foregaaende Opfordring fra den fornærmede Stats Side.

at det er en fremmed Undersaat, som saaledes er dømt in contumaciam.

Ingen Stat ansees forpligtet til efter Opfordring at straffe sine Undersaatter for Forbrydelser, begaaede i fremmed Stat; heller ikke ansees nogen Stat forpligtet til, uafhængigt af derom indgaaede Tractater, at udlevere et Individ, der reclameres som Forbryder. Dette fremgaaer blandt Andet af det store Antal Tractater herom, jfr. Rosenvinge § 24, Note 4 (p. 43).[1]) Efter den nu bestaaende Statspraxis udleverer ingen Stat sine egne Undersaatter; det strider mod Staternes Værdighed. Dette Tilfælde undtages ogsaa bestandigt i Udleverings-Tractaterne. Meget hyppigt undtages ogsaa politiske Forbrydere; men dette er dog ikke nogen ganske almindelig Regel. Mellem Medlemmerne af det tydske Forbund er endog Udleveringen af politiske Forbrydere Forbundspligt ifølge Forbundsbeslutning af 18 Aug. 1836[2]). Tractaterne hjemle ordentligviis kun Udlevering for almindelige (i Modsætning til locale) Forbrydelser, af en mere graverende

---

[1]) I den citerede Note hos Rosenvinge hedder det:

„Om denne Gjenstand s. Tr. med Neapel 1748 Art. 7 og 21, med Tunis Tr. 1751 Art. 9, med Tripolis Tr. 1752 Art. 11, Convention med Spanien 21. Juli 1767 (Claus. Rec. p. 38) Tr. med Algier 1772 Art. 11, Separatart. til Fredstr. med Sverrig 10. Decbr. 1809, jvfr. Fredstr. 14. Jan. 1814 Art. 27 og Deklaration 7. Marts 1823 (i Canc. Circ. 15. April), Convent. med Preussen 25. Decbr. 1820 (M. S. IX. 547) jvfr. Pl 24. Marts 1821, Convent. med Meklenborg-Schwerin, s. Pl. 29. Marts 1823 (jvfr. Deklaration 24. Marts 1810) med Meklenborg-Strelitz, s. Pl. 23. Jan. 1823 og med Hamborg Pl. 4. Oktbr. 1823, jvfr. Tr. 28. April 1736 Art. 6 og Cartel 20. Mai 1786 (Claus. R. p. 199). I senere Tid ere flere Tractater sluttede om Forbryderes Udlevering, t. Ex. mellem Frankrig og Schweitz 18. Juli 1828 Art. 5 (M. S. XI. 667) mellem Østerrig og Schweitz 14. Juli 1828 (ibid. 646) mellem Churfyrstend. Hessen og Sachsen-Weimar 19. Marts 1828 (ibid. 595), mellem Hannover og Weimar 20. Mai 1828 (ibid. 622), mellem Rusland og Preussen (M. S. XII. 244), Cartel mellem samtlige tydske Forbundsstater 10. Febr. 1831 (M. S. XIII. 205) jvfr. Pl. 12. Apr. 1831 og 10. Sept. 1832."

[2]) See Heffter: Europ. Völkerrecht § 63 (Pag. 121.)

Characteer som Tyverie, Bedragerie og grovere Forbrydelser. Ofte tages der det Forbehold, at Udleveringen endog for saadanne Forbrydelser kan nægtes, naar det concrete Tilfælde er af en saa særegen og overordentlig Natur, at Udleveringen kunde synes at krænke Billigheds- og Humanitetshensyn, jfr. t. Ex. Danmarks Convention med Belgien 16 April 1851. Undertiden afsluttes dog Conventioner mellem Nabostaterne om Deserteurers og Snighandleres Udlevering. Med disse Indskrænkninger ere de fleste Stater nu villige til at afslutte Tractater om gjensidig Udlevering af Forbrydere. Dog gives der Stater, som ikke gjerne indlade sig herpaa. England gjør det kun sjeldent, og indskrænker da Udleveringspligten til et lidet Antal af Forbrydelser. I Tractaten med Frankrig 13 Febr. 1843 (see Martens & Cussy V. p. 280) nævnes: fuldbyrdet og forsøgt Mord, Falsk og svigagtig Fallit. Forbrydelsen maa være saaledes constateret, at Forbryderen vilde kunne anholdes og sættes under Tiltale i det Land, hvor han forefindes, dersom Forbrydelsen der var begaaet. Mellem Stater, der ikke have afsluttet Tractater om Udlevering, pleier den dog, under Forudsætning af Reciprocitet, at indrømmes for grove, ikke politiske Forbrydelser, naar man har forvisset sig om, at den Reclamerede er graveret, og man ikke finder, at særegne Humanitets- og Billighedshensyn tale derimod. Enkelte Stater udlevere aldrig uden ifølge Tractat, t. Ex. England. Det Yderste, som de i ganske enkelte Tilfælde gjøre, er at sætte vedkommende Magt i Stand til selv at paagribe den Paagjældende.

Forlange flere Stater paa eengang Udleveringen af det samme Individ, t. Ex. den ene, fordi Vedkommende er dens Undersaat, den anden paa Grund af Gjerningsstedet, eller paa Grund af forskjellige Forbrydelser, maa det uden Tvivl antages, at vedkommende Stat ordentligviis har frit Valg, med Undtagelse af det Tilfælde, at den ene Stat har en tractatmæssig Ret til at fordre Udleveringen, den anden ikke. Naar Udleveringen er frivillig, er Sagen klar nok. Have begge Stater en tractatmæssig Ret til at fordre Udleveringen, kunde Regelen i al Fald kun være, at Udleveringen skulde skee til den, som først begjæ-

rede den. Men dette kan dog kun antages, naar Udleveringen allerede er tilsagt; ellers maa der være frit Valg. Andre Regler, t. Ex. at den, der kan paaberaabe sig Gjerningsstedet, skal foretrækkes for den, der kun reclamerer den Paagjældende som Undersaat, eller omvendt, kunne ikke have ubetinget Gyldighed.

Dersom den reclamerede Forbryder allerede er tiltalt eller endog blot anholdt for en Forbrydelse i det Land, fra hvilket han fordres udleveret, er dette berettiget til at udsætte Udleveringen, indtil han enten ved endelig Dom er frifunden, eller han har udstaaet sin Straf.

De Betingelser, under hvilke Udleveringen er tilstaaet, skulle holdes. En hyppigt forekommende Betingelse er, at den Reclamerede ikke maa sættes under Tiltale for nogen før Udleveringen begaaet politisk Forbrydelse. Det er overhoved et Spørgsmaal, om Tiltalen uden den udleverende Stats Samtykke kan udvides til nogen anden tidligere begaaet Forbrydelse end den, for hvis Skyld Udleveringen er begjæret og indrømmet. Naar Udleveringen var frivillig, kan det ikke være tilladeligt. Beroede den paa Tractat, gjælder den Indskrænkning, at den Reclamerede ikke maa sættes under Tiltale for nogen Forbrydelse, der ikke hører under de Categorier, som ifølge vedkommende Tractat berettige til at fordre Udlevering, jfr. Danmarks Tractat med Belgien 1851.

Ere flere Staters Love overtraadte ved den samme Forbrydelse (En har t. Ex. paa fremmed Stats Territorium eftergjort sit Fædrelands Mynt), da ere begge berettigede til at straffe Gjerningsmanden, saasnart de faae ham i deres Magt. Den ene Stat har ikke Prioritet for den anden. Er han allerede tiltalt i den ene Stat, men flygter og paagribes i den anden, kan han dog der tiltales og straffes. Med Hensyn til det Tilfælde, at den Paagjældende allerede er dømt og straffet eller frifunden i den ene Stat, og derefter kommer i den anden fornærmede Stats Magt, ere Meningerne deelte. Nogle mene t. Ex., at den i den fremmede Stat afsagte endelige Dom maa begrunde exceptio rei judicatæ, dersom den er afsagt i det Land, hvor Forbrydelsen er begaaet, eller mod en Undersaat, at den

derimod i andre Tilfælde maa være uden Virkning[1]); Andre mene, at en fornærmet Stat i intet Tilfælde behøver at acquiescere ved en i fremmed Land afsagt Straffedom, at den, hvad enten det er en Frifindelsesdom, eller den Skyldige er bleven straffet, dog beholder sin Ret til at straffe den Skyldige, i al Fald saaledes, at den allerede udstaaede Straf afdrages fra den, som efter dens Love er forskyldt[2]). Der existerer næppe i saa Henseende nogen overeensstemmende Praxis i de forskjellige Stater. Med Hensyn til dette Spørgsmaal maa dog foreløbig bemærkes, at det folkeretlige Spørgsmaal blot kan være, hvorvidt en Stat kan være berettiget til at dømme fremmede Undersaatter, der allerede i et andet Land ere dømte. Med Hensyn til sine egne Undersaatter kan enhver Stat naturligviis følge, hvilke Grundsætninger den vil. Med Hensyn til fremmede Undersaatter antage vi da Følgende:

1. Den regelmæssige, egentlige Straffemyndighed, som Staten udøver til sine Straffeloves Overholdelse (navnlig altsaa mod Forbrydelser, begaaede paa Territoriet af Fremmede eller ombord paa dens Krigsskibe o. s. v) kan ikke fortabes derved, at en anden Stat uopfordret straffer Forbryderen, fordi ogsaa den finder sig fornærmet, eller fordi den udstrækker sine Straffeloves Omraade til sine Undersaatter, hvor de end opholde sig. Dette gjælder altsaa t. Ex., naar en fremmed Undersaat, der under et midlertidigt Ophold paa en Stats Territorium har begaaet en Forbrydelse, ikke er bleven paagreben men straffet i sit Fædreland for denne Forbrydelse. Bliver den anden Stat Gjerningsmanden mægtig, behøver den aldeles ikke at tage Hensyn til den afsagte Straffedom. Det maa beroe paa de Grundsætninger, som følges i dens egen Lovgivning, om den udstaaede Straf kan komme til Afdrag. Har Forbryderen derimod været tiltalt efter Statens egen Opfordring, da er det tvivlsomt, om den ikke maa antages derved at have renonceret paa videre Fyldestgjørelse.

---

[1]) See Wheaton: Éléments I. p. 2, ch. 2, § 14 (Pag. 141).
[2]) Jfr. Heffter: Europ. Völkerrecht § 36 (Pag. 69).

2. Da det i det Høieste kan antages, at en Stat kan udøve Straffemyndighed mod Fremmede, der udenfor dens Territorium have fornærmet den selv eller dens Undersaatter, naar den Stat, som har Høiheden over dem, vægrer sig ved at modtage dem til Undersøgelse og Afstraffelse, altsaa ganske in subsidium, vil en saadan Straffemyndighed naturligviis ikke tilkomme den, naar Gjerningsmanden allerede har været under Tiltale.

Ingen Stat er forpligtet til at understøtte en anden Stat i Udøvelsen af dens Straffemyndighed. Navnlig er man nu enig om, at den ene Stat ikke er forpligtet til at exeqvere den anden Stats Straffedomme. Ikke engang Forbundsforhold medføre i og for sig en saadan Forpligtelse. Man pleier dog ikke at vægre sig ved at understøtte en i en anden Stat reist criminel Undersøgelse ved Optagelsen af Forhør, Huusundersøgelse o. desl.; men som Ret kan det ikke fordres.

§ 24.

Fortsættelse. Med Hensyn til Retspleien i civile Sager.

Vi have i det Foregaaende seet, at Staterne i Regelen kun gjøre de paa deres Territorium begaaede Forbrydelser til Gjenstand for criminel Forfølgning — altsaa ignorere de udenfor Territoriet begaaede Forbrydelser. Vi have fremdeles seet, at Staterne, naar de under deres Straffemyndighed inddrage Forbrydelser, der ere begaaede i Udlandet, ere berettigede til at bringe deres egne Straffelove til Anvendelse endog i de Tilfælde, i hvilke disse Love slet ikke kunne siges at være overtraadte, uden mindste Hensyn til den fremmede Lov, som maaskee egentlig alene er overtraadt; og denne Ret benyttes næsten altid. Den Correspondance med Autoriteterne paa Gjerningsstedet, som Nogle have foreslaaet, er saa godt som uden Exempel. Den vistnok billige Regel, som har havt saa mange Stemmer for sig, men som dog næppe strengt kan godtgjøres at have Medhold i almindelige Retsgrundsætninger, at Ingen dog bør straffes haardere, end den egentlig overtraadte Lov fordrer, finder næppe almindelig Anvendelse; og navnlig antages det

næppe nogetsteds, at Domstolene ex officio skulle skaffe sig de dertil fornødne Oplysninger. Resultatet er altsaa, at de i Udlandet passerede Facta ordentligviis ignoreres, og at i al Fald, hvor dette ikke er Tilfældet, Udlandets Straffelove ignoreres.

Med Hensyn til civilretlige Forhold følges nu et ganske andet System, og dette maa være saaledes. Den Tid, da Staterne forholdt sig absolut exclusivt mod hverandre, da enhver Fremmed efter Principet betragtedes som Fjende og altsaa som retløs, er forlængst forsvundet. Der har udviklet sig ikke blot et Samfundsforhold mellem Staterne som saadanne, men ogsaa et levende socialt Samqvemsforhold mellem Nationerne og mellem de Private af forskjellige Stater, og dette Forholds Berettigelse er folkeretlig anerkjendt. Enhver Stat er ikke blot berettiget til at fordre sig selv anerkjendt som folkeretligt Subject, men ogsaa til at fordre sin Undersaat anerkjendt og behandlet som Retssubject af fremmede Stater, og navnlig forsaavidt han indlader sig i Retsforhold med andre Staters Undersaatter. Dette vil ikke blot sige, at han under et temporært Ophold i fremmed Stat skal være beskyttet mod Vold og Overlast; heller ikke blot, at det erkjendes, at han under et saadant Ophold kan afslutte gyldige Retshandler med den fremmede Stats Undersaatter. Efter den nugjældende Folkeret ligger det i Statens Ret til at fordre sine Undersaatter i og af fremmede Stater anerkjendte som Personer, at de ere berettigede til for dem at fordre en fuldstændig Anerkjendelse af deres Retssubjectivitet i det private Commercium ɔ: at alle dette Forhold vedkommende Rettigheder, altsaa ikke blot de medfødte personlige Rettigheder, men ogsaa lovlig erhvervede Formue- og Familierettigheder, finde Anerkjendelse og Beskyttelse i fremmede Stater, hvorimod det Samme ikke gjælder om politiske Rettigheder, Adelskab, Rang osv.[1]). At en Stat efter det bestaaende folkeretlige Forhold er berettiget til at fordre sine Undersaatter ansete og be-

[1]) Rosenvinges Yttring § 22, 2 St. Nr. 4 (Pag. 38), at en Stat er bunden ved fremmed Lovgivning, naar der spørges om Erkjendelse af fremmede Undersaatters Rang og Værdighed, er ikke rigtig.

handlede som Retssubjecter, medfører altsaa t. Ex., at de ved Retshandler, der ere afsluttede i Udlandet selv, erhvervede Rettigheder mod en til vor Stat hørende Borger hos os ved vore Domstole kunne gjøres gjældende imod ham. Vilde en Stat nægte Gjældsfordringer, som dens Undersaatter have paadraget sig i fremmed Stat mod Fremmede, Gyldighed, saa vilde dette være folkeretstridigt.

Anvendelsen af dette Princip har imidlertid Vanskeligheder paa Grund af de store Uovereensstemmelser mellem den i de forskjellige Stater gjældende Privatret. Den ene Stat fastsætter andre Betingelser for Stiftelsen af det samme Retsforhold, tillægger det andre Virkninger, forbyder undertiden, hvad den anden tillader; ja det findes endog, at den ene Stat er i Besiddelse af privatretlige Institutioner, som den anden slet ikke kjender (f. Ex. judiciel Dødserklæring, Legitimation). Medens det nu er en afgjort Sag, at ingen Stat er berettiget til at ignorere de factiske Forhold, paa hvilke en Fremmed baserer den Rettighed, han vil gjøre gjældende hos os, nægte dem Retsvirkning hos os, fordi de ikke have faaet deres Tilværelse hos os, bliver det et Spørgsmaal, der ikke altid er saa let at løse, efter hvilke Love det skal afgjøres, om der overhoved kan tillægges de i Udlandet passerede Facta nogen Virkning, og da hvilken, om Betingelserne for et vist Retsforhold ere tilstede, og hvilken Virkning der da bliver at tillægge det. Efter det ovenfor med Hensyn til Straffelovene Bemærkede frembyder sig først det Alternativ, at enhver Stat kunde bedømme slige Spørgsmaal efter sine egne Love alene. Herfor kan anføres, at det følger af Sagens Natur, at Dommeren kun kan dømme efter sin egen Stats Love. Dette er ogsaa ganske rigtigt, naar man holder sig til det, som strengt ligger i denne Sætning. Dommeren kan ikke erkjende en fremmed Lovgiver som en Autoritet, hvis Befalinger han er beskikket til at skaffe Lydighed; men deraf følger ikke, at han ikke kan tage Hensyn til fremmed Ret, naar det af de tvistende Parter oplyses, at det mellem dem under en fremmed Lovgivnings Herredømme stiftede Retsforhold i Medhold heraf har dette bestemte Indhold, som det maaskee ikke i Eet og Alt

vilde have, dersom de samme Facta vare passerede indenfor Grændserne af det Territorium, hvis Love han er beskikket til at anvende. Naar Dommeren enten ifølge den indenlandske Lovs udtrykkelige Befaling — og saadanne Befalinger ere med Hensyn til enkelte Forhold givne i mange Stater — tilkjender visse i Udlandet stiftede Retsforhold den Gyldighed, som efter det af Parterne Oplyste maa antages at tilkomme dem efter den Ret, under hvis Herredømme de ere stiftede, eller naar han gjør det Samme i Henhold til fast Praxis, da er det aabenbart, at det i den af ham afsagte Dom er den indenlandske Ret, der af ham er bragt til Anvendelse som den bindende Norm, og at den fremmede Ret kun er taget i Betragtning som et væsentligt Moment til at erkjende det omtvistede Retsforholds materielle Beskaffenhed. Men det Samme maa aabenbart ogsaa erkjendes at være Tilfældet, naar Dommeren opretholder et i Udlandet stiftet Retsforhold i dets oprindelige Gyldighed, fordi han finder, at dette med Hensyn til et saadant Retsforhold følger af Sagens Natur, naar det iøvrigt er vist, at den indenlandske Lovgivning ikke indeholder Noget, som er til Hinder derfor, og det derhos har Medhold i den indenlandske Ret, at Retsspørgsmaal, for hvilke der ikke haves nogen positiv Norm, afgjøres efter Sagens Natur. Den ovenfor nævnede Sætning, at der kun kan dømmes efter indenlandsk Ret i Ordets egentlige Betydning, kan vel være regulativ, forhindre Misgreb, men den kan ikke afgjøre Sagen; det ligger ikke i den, at Dommeren ei kan tage Hensyn til de Oplysninger om fremmed Ret, som fremgaae af Parternes Forhandlinger.

Det vil iøvrigt ved nærmere Overveielse erkjendes, at Domstolene — endog afseet fra den Fremmedes Berettigelse til som saadan i visse Forhold at nyde sin Ret — umuligt aldeles kunne undlade at tage Hensyn til fremmed Ret. Et saadant Hensyn kan endog i Tvistigheder mellem Landets egne Undersaatter være nødvendigt til Sagens retfærdige Afgjørelse, t. Ex. naar en dansk Mand vender tilbage fra et temporært Ophold i Udlandet, ledsaget af en Qvinde, som han udgiver for sin Ægtefælle og med hvem han avler Børn, og hans Slægtninge da

ved hans Død paastaae, at han ikke efterlader sig nogen Ægtehustrue eller ægte Børn. Det er dernæst overhoved ganske klart, at Domstolene aldrig uden at tilsidesætte al Retfærdighed kunne erkjende Tilværelsen af et vist omtvistet Retsforhold, naar de under de udenlandske Loves Herredømme passerede Facta, ved hvilke det skulde være stiftet, ikke efter Udlandets Love dertil ere tilstrækkelige, om de end efter vore Love vilde være det, t. Ex. naar de fremmede Love fordre skrivtlig Contract, naar et Væddemaal er indgaaet i en Stat, der frakjender Væddemaal Gyldighed. Denne negative Virkning maa man nødvendigviis tillægge den fremmede Ret. Det er fremdeles klart, at forsaavidt vore Love overlade til Parternes eget Forgodtbefindende at vedtage visse Retsforholds nærmere Indhold, og kun have bestemt, hvad der i Mangel af udtrykkelig Fastsættelse skal gjælde (declaratoriske Love), maa Parternes udtrykkelige Tilkjendegivelse forsaavidt suppleres ved Hjælp af de fremmede Love, til hvilke de ved Oprettelsen have taget Hensyn. Det er imidlertid overflødigt og utilstrækkeligt at forsøge paa at sammenstille alle de Tilfælde, i hvilke det af særegne Grunde viser sig nødvendigt af et ganske almindeligt Retfærdighedshensyn at tage fremmed Ret i Betragtning. Det rette Udgangspunct er den af det bestaaende folkeretlige Forholds Natur flydende Sætning, at enhver Stat, forsaavidt dens egen Ret ikke derfor er til Hinder, maa tillægge de under fremmede Loves Herredømme stiftede private Retsforhold den Gyldighed og Betydning, som efter disse Love tilkommer dem. At det i fremmed Land under fremmede Loves Herredømme opstaaede private Retsforhold har dette Indhold, maa betragtes som en Kjendsgjerning. Derimod er enhver Stat berettiget til selv at fastsætte, hvilke Virkninger det vil tillægge et saadant Forhold indenfor sine Grændser, og om det overhoved vil tillægge det Retsvirkning. Men er en saadan Bestemmelse ikke given, saa maa det antages, at den lader det udenfor hiin Lovs Omraade tilblevne Retsforhold staae i dets oprindelige Virksomhed og Kraft. Aldrig kan naturligviis en Stat være nødsaget til at erkjende et Retsforhold, som det

af sædelige eller politiske Grunde forkaster, t. Ex. Skilsmisse qvoad vinculum kan ikke give Adkomst til at indgaae et nyt Ægteskab i et catholsk Land, hvorimod et efter saadan Skilsmisse i protestantisk Land indgaaet nyt Ægteskab maa erkjendes for gyldigt i catholsk Land. Aldrig kan den være pligtig at tillægge det Virkninger, som stride mod dets eget Retssystem, f. Ex. med Hensyn til Fædrenemagtens Grændser, med Hensyn til Præference af et Vexelbrev i Concursbo. Forhold, som slet ikke kunne stiftes i Landet, kunne ikke tages til Følge, hvilket især finder Anvendelse paa legale Fictioner, saasom Legitimation, judiciel Dødserklæring, hvorimod det er noget Andet, at de i Kraft af en saadan Fiction allerede i Udlandet indtraadte Retsvirkninger, t. Ex. den deraf allerede indtraadte Succession i en for død erklæret Persons Rettigheder, blive staaende. Men aldrig kan det System gjælde, at selve Tilværelsen og Betingelserne for de private Retsforhold, som ere opstaaede i fremmede Stater, overhoved skulde være at bedømme efter Retten i det Land, hvor Virkningerne skulle gjøres gjældende.

Vi have nu opstillet Hovedregelen. I Henhold til det Foranførte maa det nu ved hvert indtrædende Tilfælde først være at undersøge, under hvilke Loves Herredømme Forholdet oprindeligt henhørte, et Spørgsmaal, der ingenlunde altid er utvivlsomt, t. Ex. med Hensyn til Obligationer, der ere bestemte til at opfyldes paa et andet Sted, eller hvor den ene Præstation skal ydes paa et, den anden paa et andet, og desl.; dernæst, forsaavidt Resultatet bliver, at det omtvistede Forhold i sig selv staaer under en fremmed Lovgivning, hvorvidt den indenlandske Lovgivning tilsteder eller er til Hinder for, at Retsforholdet i Et og Alt beholder den Virkning, som maa antages at tilkomme det efter den fremmede Lov. Dette er nu nærmest et exegetisk Spørgsmaal; men forsaavidt det maatte skee, — og det vil overalt meget hyppigt skee — at den indenlandske Lov ikke har nogen Bestemmelse, der enten ligefrem eller analogisk kan anvendes, vil det være at afgjøre efter Forholdets almindelige Natur og den Maade, hvorpaa samme ved Indlandets Lovgivning er opfattet, om dennes Forskrifter maae betragtes som

exclusive. Forsaavidt nu Undersøgelsen paa denne Maade slutter sig til et enkelt Lands Ret, vedkommer den naturligviis ikke Folkeretten. En mere almindelig Undersøgelse, der, idet den gjennemgaaer de forskjellige Arter af Retsforhold, deels undersøger Spørgsmaalet om den egentlig competente Lovgivning, deels Spørgsmaalet om, hvorvidt den Maade, hvorpaa de i de enkelte Stater ordnes, maa formodes at være exclusiv, vilde heller ikke høre Folkeretten til. Dersom der derimod kunde opstilles et sammenhængende Indbegreb af Regler, som sædvansmæssigt havde fundet Anerkjendelse mellem Staterne, om de snevreste Grændser, inden for hvilke den fremmede Ret af den Fremmede kan fordres anerkjendt, da vilde en saadan Udvikling unægtelig høre Folkeretten til, og navnlig vilde det have stor practisk Interesse, dersom det kunde godtgjøres, at faste Regler ere vedtagne for den yderste Grændse, hvortil en Stat, uden at gjøre sig skyldig i Brud paa Folkeretten, kan gaae i at forbyde, at fremmed Ret kan tages i Betragtning. Men det lader sig ingenlunde paavise, at der allerede nu sædvansmæssigt har dannet sig en saadan udviklet, systematisk sammenhængende, international Privatret. Hvorvidt en Stat endog gaaer i at udelukke Hensynet til fremmed Ret, vil dette dog næppe føre til Besværing som over et Folkeretsbrud, naar deraf ikke følger en mod den naturlige Retfærdighed aabenbart stridende Behandling af den Fremmede. Dette vil ikke let skee, men kan dog forekomme. Saaledes er f. Ex. en Lov i en af de mindre tydske Stater, der gjør den kirkelige Vielse til Betingelse for et gyldigt Ægteskab, affattet i saadanne Udtryk, at den ogsaa maa antages at sigte til Ægteskaber, indgaaede i Udlandet af Udlændinge.

Vi ansee det derfor rigtigst at blive staaende ved den ovenfor udviklede almindelige Grundsætning, uden at forsøge paa at fremstille mere specielle folkeretlige Regler, der, naar de skulde være nogenlunde sikkre, vilde blive meget magre, og uden systematisk Sammenhæng. Hvad der i saa Henseende hyppigt læres i Systemerne over den positive Folkeret, er ingenlunde altid paalideligt, t. Ex. den Sætning, at Myndighedsspørgsmaalet altid

afgjøres efter Hjemstedslovene. Vistnok ansees enhver Stat berettiget til med Hensyn til dette Spørgsmaal at gjøre disse Love gjældende, naar dens egne Undersaatter have indladt sig i Retshandler med fremmede; men det kan ikke godtgjøres, at Staterne erkjendes forpligtede til med Hensyn til dette Spørgsmaal at erkjende Hjemstedslovenes udelukkende Gyldighed for den Fremmede. Det kan t. Ex. ikke siges at være folkeretsstridigt, at en 22 Aar gammel dansk Mand i Paris dømmes til at betale en uden en Curators Samtykke contraheret Gjæld.

§ 25.

Fortsættelse: Hvorvidt civile Sager kunne anlægges mod og af fremmede Undersaatter?

(Rosenvinge § 23.)

Statens dømmende Magt strækker sig ikke blot til de Fremmede, som opholde sig paa dens Territorium[1]) men ogsaa til dem, som opholde sig udenfor samme, forsaavidt som de forfølge Rettigheder ved Landets Domstole[2]).

I første Tilfælde finder Undtagelse Sted i Henseende til dem, som enten have Exterritorialitetsret eller som paa Grund af Tractater eller Sædvaner kunne gjøre Fordring paa at dømmes af deres egne Dommere.

[1]) I Danmark kunne Udlændinge, som der opholde sig som Gjæster, ikke sagsøges undtagen i de Tilfælde, som D. L. 1—2—19 omhandler (jfr. Nyt jur. Arch. IV. 173 Note) og hvor forum arresti finder Sted f. Pl. 30 Novbr. 1821, jfr. Coll. Tid. S. 775.

Hvorledes der forholdes med Søgsmaal, som anlægges mod danske Undersaatter i Tyrkiet og i Marokko f. Tr. med Porten 25 Febr. 1757 Art. 10, jfr. Art. 17 og Tr. med Marocco 25 Juli 1767 Art. 14 (M. R. VI. 62). Om Jurisdictionen over Danske i Hamborg, f. Tr. 18 April 1736 Art. 7 og 8 (Wenck I. 217).

Angaaende Skiftejurisdiction f. Tr. med England 1670 Art. 15 (jvfr. Rescr. 24 Febr. 1747), med Frankrig 1742 Art. 40, med Neapel 1748 Art. 14 og 15, med Rusland 1782 Art. 31, 34. Jvfr. Ørsteds Eunomia IV. 61 ff.

[2]) Forum reconventionis. Actor sequitur forum rei. D. L. 1—2—22. See dog ogsaa Pl. 30 Novbr. 1821 med Hensyn til Anvendelsen af forum arresti mod Udlændinge, som opholde sig udenfor Danmark. Den franske Cod. civ. Art. 14 gaaer endnu videre.

Ved Forf.s 1ste Passus med Note 1 og 2 bemærkes:

1) Fremmede, midlertidigt tilstedeværende Undersaatter have vel intet almindeligt Værneting, men kunne her tiltales, a) naar

saadanne Omstændigheder ere tilstede, som ogsaa for de stadige Undersaatter begrunde et særegent Værneting, see 1—2—19, 20, 21, 23, og b) naar de arresteres paa Person eller Gods, jfr. Pl. 30 Novbr. 1821 (forum arresti).

2) Fraværende fremmede Undersaatter kunne her tiltales, a) naar de her have faste Eiendomme, see 1—2—18, 5—3—10 eller b) arresteret Gods, see Pl. 30 Novbr. 1821, c) naar de selv have forbundet sig hertil, see 1—2—20 og d) i Tilfælde af Contrasøgsmaal, see 1—2—23.

I Frankrig kan en ikke tilstedeværende Fremmed indstævnes for fransk Domstol i Anledning af de Forpligtelser, som han i Frankrig har indgaaet med en Fransk, see Cod. Civ. Art. 14.

Tractaten af 1757 med Porten bestemmer, at alle Stridigheder mellem Danske skulle af den danske Gesandt eller Consul efter dansk Lov og Forordninger afgjøres, og maae Portens Dommere og Rettens Betjente sig ei deri bemænge. Stridigheder med Portens Undersaatter skulle ved den danske Gesandts, Consuls eller Viceconsuls Hjælp lovlig undersøges, og de Danske skulle, naar de af Portens Undersaatter indstævnes, ei være forbundne til at svare, naar Tolken, eller hvo dertil af den danske Gesandt er beskikket, er fraværende.

I Tractat med Hamborg 1736 hedder det: Alle de, der ere i dansk militær eller civil Tjeneste, og de, der have Bestalling som Majorer eller Justitsraader, skulle, skjøndt de have Bopæl i Hamborg, i Gjældssager ikke høre under Byens Jurisdiction, undtagen, naar de drive borgerlig Næring. Dog gjælder Undtagelse med Hensyn til Postbetjente.

Fremmede Staters Undersaatter ere beføiede til at fordre en ligesaa hurtig og upartisk Retspleie, som Landets egne Undersaatter.[1])

[1]) Tr. med England 1670 Art. 22 og 24, med Frankrig 1742 Art. 36 og 39, med Neapel 1748 Art. 28, med Rusland 1782 Art. 24 og med Mexico Tr. 1827 Art. 11, 13. Jvfr. Lovens Fortale og Rescr. 14 Decbr. 1731 og 8 Mai 1733. Undertiden fordres Caution for Omkostningerne af den fremmede Sagsøger s. Cod. civ. Art. 10, jvfr. med Hensyn til Danmark Instr. 7 Decbr. 1771 § 31.

Mod Grundsætningen om Fremmedes uindskrænkede Adgang til ved Domstolene at gjøre deres Rettigheder gjældende

mod Landets Undersaatter, strider det ikke, at H. R. Instr. 7 Decbr. 1771 § 31 foreskriver, at Advocater, som for Høiesteret gaae i Rette for udenlandsk Mand, skulle forsyne sig med Caution af en vederhæftig Mand her i Landet, der kan være ansvarlig for de Bøder og Omkostninger, som maatte blive idømte for Høiesteret.

I Sager, anlagte mod eller af Fremmede, blive naturligviis Landets egne Proceslove at anvende. Skal en under Sagen fornøden processuel Act foretages i et fremmed Land, t. Ex. et Vidneforhør optages, ville naturligviis de der givne Love blive iagttagne af de competente Autoriteter. Dette kan nu imidlertid give Anledning til Spørgsmaal, om det ved en udenlandsk Domstol erhvervede Beviismiddel i Indlandet kan have fuld Gyldighed, t. Ex. hos os med Hensyn til et Vidneforhør, ved hvis Optagelse Parten ikke har været tilkaldt. Man pleier, naar Tingsvidne optages til Brug ved fremmede Domstole, efter Anmodning at lempe sig efter de Former, som derfra ønskes iagttagne, forsaavidt det kan bestaae med Indlandets Rettergangsorden. See om denne Materie Ørsteds Eunomia 4 Pag. 113 ff.

Den af en competent Domstol over en Fremmed afsagt Dom burde i Almindelighed ansees for gyldig i hans Fædreneland og der kunne exeqveres [1]), men i de fleste Stater bliver dette dog ikke iagttaget, undtagen paa Grund af særdeles Tractater [2]) eller dog kun under Forudsætning af Reciprocitet. [3])

[1]) See Ørsteds Eunomia IV. 124 ff. See ogsaa Jurisdictionsvertrag zwischen Würtemberg und Baden 3 Jan. 1826 (M. S. X. 854), Overeenskomst mellem Frankrig og Schweitzercantonerne af 1828 Art. 1 (M. S. XI. 665), Conv. mellem Baden og Storhertugd. Hessen af 1829 (M. S. XII. 230), mellem Storhertugd. Sachsen og Sachsen-Altenburg 1831 (M. S. XII. 381) o. fl.

[2]) Som f. Ex. i Frankrig, f. Cod. de proced. civ. Art. 546, jfr. Cod. civ. Art. 21—23.

[3]) Hvorvidt man i fremmed Stat kan tillægge slige Dommes Præmisser Retsvirkning, s. Jurid. Arch. Nr. 16 S. 164, Nr. 26 S. 159 jfr. Nr. 30 S. 144 og 174.

Der kan næppe anføres nogen tilstrækkelig Grund for den af Forfatteren i Begyndelsen af denne Passus antagne Mening.

§ 26.

Med Hensyn til Statens Politimyndighed.

(Rosenvinge § 26).

Af den enhver Stat paa dens eget Territorium tilkommende Politimyndighed følger, at den er berettiget til at foreskrive de Betingelser, under hvilke den vil tilstede Fremmede Adgang til og Ophold paa dens Territorium, og enhver Stat kan saaledes indrette sit Pas- og Quarantainevæsen[1]), som den finder for godt. I Almindelighed blive dog kun mistænkelige og farlige Personer aldeles udelukkede.

Fremmede Handelsskibe have uhindret Adgang til Staternes Havne og Søterritorium, undtagen der, hvor disse ved udtrykkelige Forbud eller Traktater have forbeholdt sig udelukkende Handel. Derimod er det jevnlig ved Tractater bestemt, at ikke uden et vist Antal fremmede Krigsskibe maa indløbe i Statens Havne eller komme paa dens Søterritorium, med mindre dertil erholdes særskilt Tilladelse eller Nødstilfælde er forhaanden[2]). Heller ikke maa fremmede Troppecorps uden for Nødstilfælde eller uden særdeles Tilladelse betræde Statens Territorium. De Fremmede, som opholde sig paa Territoriet, ere Statens Politilove underkastede, og selv de, som nyde Exterritorialitetsret, ere ikke aldeles befriede derfor[3]). At forvise fremmede Souveræners Undersaatter fra Territoriet uden skjellig Grund, maa ansees som en Fornærmelse, som og i Fredstider at tilbageholde dem paa Territoriet mod deres Villie, naar de have fyldestgjort deres Forpligtelser[4]).

En Stat kan uden Fornærmelse for andre forbyde visse fremmede Skrifters Indførelse; udelukke Fremmede fra Deeltagelse i visse Næringsveie eller gjøre dem Adgangen dertil vanskelig; og ligeledes kan den forbyde sine Undersaatter at deeltage i fremmede Handelsforetagender, Compagnier, Lotterier.

[1]) Tr. med Neapel 1748 Art. 3 og 35. Tr. med Preussen 1818 Art. 24, jvfr. Fdg. 8 Febr. 1805 § 5 og 24.

[2]) Tr. med Spanien 1641 Art. 2. Tr. med Sverrig til Brømsebro 1645 Art. 15 (Du Mont VI. P. I. 314) jvfr. Fredstr. 1660 (ibid. VI. P. II. 320); med England 1670 Art. 30, jvfr. Art. 6; med Holland 1701 Art. 19; med Frankrig 1742 Art. 29; med Neapel 1748 Art. 12; jvfr. Rescr. 26 April 1743. De barbariske Magters Skibe maae aldeles ikke indløbe i de danske Havne, s. Tr. med Algier 1746 Art. 8 og 16 samt 1772 Art. 8, med Tripolis 1752 Art. 6.

[3]) Rescr. 2 Decbr. 1741.

[4]) Jvfr. Tr. med Preussen 1818 § 27.

Ved Forf.s Yttring i andet Stykke, de 3 første Passus, bemærkes: En Stat kan vel nægte fremmede Krigsskibe Adgang til sine Havne, og det er rigtigt, at det ofte ved Tractater er bestemt, at kun et begrændset Antal paa een Gang tør have Adgang til dem. Men hvor intet udtrykkeligt Forbud existerer, præsumeres Adgangen at være tilladt. Derimod behøves en

udtrykkelig Tilladelse for et Armeecorps til at betræde Statens Territorium. Undtagelse herfra gjælder med Hensyn til Nødstilfælde. Et Armeecorps er, naar det er udsat for at blive fanget eller sprængt, berettiget til at betræde fremmed Territorium; men det maa da nedlægge Vaabnene. Den forfølgende Fjende tør ikke følge det.

Forf.s Yttring i andet Stykke, fjerde Passus, er ikke aldeles tydelig. De, der have Exterritorialitet, ere ikke mere underkastede Politiemyndigheden end t. Ex. den criminelle Justitshøihed. Den dem tilkommende Uafhængighed af Landets Souveræn tør vistnok ikke misbruges til at gjøre Brud paa den ved Politilovene indførte offentlige Orden. De tør f. Ex. ikke mere end Landets egne Undersaatter gaae formummede omkring paa Gaderne, ikke blive paa Værtshusene over den befalede Tid; men de tør naturligviis heller ikke gjøre sig skyldige i Drab, Tyveri o. s. v. Overtrædelse af Statens Politilove har heller ikke nogen anden Følge end Overtrædelsen af Straffeloven, nemlig at man kan besvære sig, og dersom deres Færd medfører nogen kjendelig Fare, træffe enhver efter Omstændighederne fornøden Forholdsregel. Resc. 2 Decbr. 1741 fastsætter, „at fremmede Ministres Betjente, naar de paa Gaderne yppe Allarm og Ustyr, og af Vægterne med det Gode, men forgjæves, ere formanede til Rolighed, kunne anholdes og til Raadhuset i et særdeles Kammer henføres, hvorfra, efter at det er bleven bekjendt, hvem de ere og tjene, deres Herrer om det Passerede meddeles Underretning, paa det at de saadanne deres Betjente kunne lade afhente og selv, efter Befindende, over dem administrere Justitien". Dette betragtes i Rescriptet med Rette som en Fremgangsmaade, der ikke gjør Indgreb i de fremmede Ministres Prærogativer. Forskriften maa derfor endnu være anvendelig, skjøndt Rescriptet ogsaa paaberaaber sig, at samtlige fremmede Ministre have samtykket.

Ved Forf.s Yttring i andet Stykke, sidste Passus, bemærkes: Dersom Staten finder for godt at forbyde sine Undersaatter at udvandre, er den ikke berettiget til at udstrække dette Forbud til der bosatte Fremmede.

§ 27.

Med Hensyn til Regentens Ret til at give Privilegier, Embeder, Titler o. s. v.

(Rosenvinge § 27.)

De Privilegier, som en Regent meddeler sine egne eller fremmede Undersaatter, kunne alene have forbindende Kraft for hans Undersaatter og de Fremmede, som opholde sig paa hans Territorium[1]). Ingen Regent kan af fremmede Regjeringer drages til Regnskab for Maaden, hvorpaa han besætter Statsembeder, endskjøndt Politiken undertiden kan byde ham heri at tage Hensyn til andre Magters Forestillinger[2]). Ligeledes kan Regenten uden Fornærmelse for andre Stater udelukke Fremmede fra Embeder og forbyde sine egne Undersaatter at gaae i fremmed Tjeneste. Naar en Regent tildeler en fremmed Regjerings Undersaatter Titler, Værdigheder eller Ordener, kunne de i Almindelighed ikke gjøre Brug deraf uden deres Regjerings Tilladelse.

[1]) Til Exempel Privilegier mod Eftertryk, Patenter for Kunstnere o. s. v. Jfr. den preussiske Regjerings Declaration 11. Decbr. 1827 i M. S. IX. 513, Frd. 7 Mai 1828 og Pat. 30. Novbr. 1833 (Coll. Tid. S. 777) samt Forbundsdagens Beslutning 6. Sept. 1832 i Dipl. Arch. XXXV. 57.

[2]) Fornemmelig med Hensyn til Valget af Ministre, Gesandter og Konsuler, jvfr. Martens § 107.

§ 28.

I Henseende til Finantsforvaltning.

(Rosenvinge § 28.)

Fremmede, som opholde sig paa Statens Territorium eller der eje Gods, maa svare alle reelle, saavel directe som indirecte, Afgifter, ligesom Statens Undersaatter, og kunne end ikke besvære sig, om de maa udrede mere end disse, dersom det ikke ved Traktater er anderledes bestemt[1]). For personlige Paalæg ere de derimod i Almindelighed befriede, naar de kun for en kort Tid opholde sig paa Territoriet.

Den saakaldte droit d'aubaine (Kronens Arvefaldsret, jus albinagii, das Albannsrecht, Heimfallsrecht, Fremblingsrecht) er nu ophævet i alle europæiske Stater[2]). Afdragsret (Decimations- og Bortflytnings-Afgift, jus detractus, census hæreditatis, gabella emigrationis, Abzugsgeld, Abschoß, Nachsteuer, Nachschoß) er ved Love og Traktater deels ganske ophævet, deels indskrænket til Retorsionstilfælde[3]).

Vragretten (jus littoris, droit de varech, Strandrecht) er nu overalt saaledes forandret, at Vraget og det indstrandede Gods først tilfalder Fiskus, naar Ejeren ikke efter en vis bestemt Tidsfrist melder sig (droit de sauvement, Bergungsrecht[4]).

[1]) Jvfr. Tr. med Neapel 1748 Art. 14. Tr. med Rusland 1782 Art. 32.

[2]) Droit d'aubaine synes dog i nogle Tilfælde at være hjemlet ved Code Napoleon Art. 726, men finder nu ikke længer Sted i Frankerig, s.

Loven af 14 Juli 1819 i Dipl. Arch. V. 494—405. Mærk iøvrigt den cit. Art. i Tr. med Neapel 1748. Om det saakaldte Arvekjøb hos os i ældre Tider, s. Grundrids af den danske Retshistorie § 113.

[3]) Den er A. aldeles ophævet mellem Danmark og 1) Meklenborg-Schwerin, s. Pl. af 23 Jan. 1792 og Convent. 28 Aug. 1801, s. Canc. Skr. 26 Septbr. 1801, 2) Holsteen-Oldenborg, Deklar. 28 Jan. 1824, s. Pl. 1 Mai 1824, 3) Hannover, Deklar. 19 Marts 1803, blg. v. Canc. Circ. 2 Juli s. A. og Canc. Pl. 20 Aug. 1803, 4) Preussen, s. Pl. 4 Juni 1822, 5) Frankerig, Fdg. 23 Febr. 1813, 6) Fyrstenb. Waldeck, Pl. 26 April 1821, 7) Storhertugd. Hessen, Deklar. 13 Juni 1823 (Coll. Tid. S. 339), 8) Hamborg, s. Pl. 19 Juni 1824, 9) Hertugd. Nassau, s. Pl. 7 April 1825, 10) Nederlandene. s. Pl. 23 Juni 1825, 11) Storbritannien og Irland, s. Pl. 15 Octbr. 1825, 12) de nordamerikanske Stater, Pl. 28 Septbr. 1826, 13) Sverrig og Norge, Tr. 10 Decbr. 1809 Art. 8, Tr. 14 Jan. 1814 Art. 27 og Tr. 2 Novbr. 1826 (Separ. Art.), 14) Sardinien, Deklar. 23 Decbr. 1826, s. Pl. 4 Marts 1828, 15) Schweitz, Pl. 2 Septbr. 1828, 16) Lybek, Pl. 7 Jan. 1831, 17) Würtemberg, Pl. 2 Febr. 1833, 18) Anhalt Dessau, Pl. 5 Febr. 1833, 19) Schaumburg Lippe, Pl. 5 Febr. 1833, 20) Bayern, Pl. 12 Marts 1833, 21) Belgien Pl. 23 Septbr. 1834, B. ophævet, forsaavidt den tilfalder Fiskus, mellem Danmark og 1) Kongeriget Sachsen, 2) Meklenborg Strelitz, 3) Hessen-Cassel (s. om disse Pl. 23 Jan. 1792), 4) Baden, Convent. 7 Juli 1792 s. Pl. 5 Decbr. 1792, 5) Sachsen-Weimar, Convent. 28 Septbr. 1792, s. Pl. 24 April 1793, 6) Rusland og Polen, Pl. 7 Juli 1827, 7) Østerrig, Pl. 10 Aug. 1830.

[4]) Jus littoris vedligeholdt sig længst i Holsteen, s. Strandordnung 30 Decbr. 1803 § 1 og 29. Jvfr. iøvrigt Tr. 11 Juli 1670 Art. 25, Tr. med Frankrig 1742 Art. 35, Tr. med Neapel 1748 Art. 24, Tr. med Tunis 1751 Art. 5, Tr. med Porten 1757 Art. 2, Tr. med Rusland 1782 Art. 15, Tr. med Preussen 1818 Art. 25 og Elbschiffahrtsacte 23 Juni 1821 Art. 29. (M. S. IX. 714).

Droit d'aubaine, jus albinagii (af albanus, corrumperet for advena, efter Andre af alibi natus). I Middelalderen tilfaldt den Fremmedes Efterladenskaber Fiskus med Udelukkelse af alle Arvinger efter Testament og Arvepagt samt af Intestatarvinger, saavidt de vare Fremmede. Arvekjøbsinstitutet i Norden var en Formildelse heraf, jvfr. Retshistorien. Hiin Ret er successivt afskaffet ved de forskjellige Staters Love og ved Tractater (Reciprocitet). Længst holdt den sig i Frankrig, hvor den blev ophævet 1791 ved et Decret af Nationalforsamligen, som stridende mod den „fraternité" der bør forbinde alle Mennesker, „quelque soit leur patrie et leur gouvernement"; men 1803 blev Reciprocitetsprincipet igjen optaget. Aldeles hævet blev den i Aaret 1819.

Afdragsretten hænger sammen med droit d'aubaine, idet den traadte i Stedet for den. Alle Stater ere villige til mod Reciprocitet at afslutte Tractater om dens Ophævelse.

§ 29.

Fortsættelse. Mynt- og Pengevæsen.

(Rosenvinge § 29.)

I Henseende til Myntregalets Udøvelse og Statens Ret til at udstæde Repræsentativer, Statsobligationer og deslige nyde de europæiske Stater den fuldkomneste Uafhængighed, saa at de, medmindre særdeles Traktater bestemme anderledes[1]), kunne fastsætte deres egne Myntsorters Værdi efter eget Tykke, bestemme Værdien for fremmede Penge, som circulere paa deres Territorium, eller vel endog aldeles forbyde dem, gjøre Forbud imod Udførsel af deres egen Mynt o. s. v. Naar derimod en Stat skulde tillade sig at lade andre Staters Myntsorter udpræge eller deres offentlige Papirer eftergjøre, vilde den gjøre sig skyldig i en grov Fornærmelse[2]). Saadanne Finantsoperationer, hvorved Staten søger ganske eller for en Deel at unddrage sig for de Gjelds-forpligtelser, som den selv eller dens Undersaatter have contraheret med fremmede Stater eller med deres Undersaatter, indeholde ligeledes Brud paa Folkeretten.

[1]) See t. Ex. Tr. mellem Rusland og Storbrittannien 20 Juni 1766 Art. 5 (M. Rec. I. 141).

[2]) I denne Henseende maa iøvrigt skjelnes mellem følgende Tilfælde, a) om Gjeldsforpligtelsen finder Sted mellem Stat og Stat, hvilket nu sjelden er Tilfældet paa Grund af Pengelaan, men vel paa Grund af Erstatning, f. t. Ex. Tr. med Sverrig 14 Jan. 1814 Art. 6, og Tr. med de nordamerikanske Stater 28 Marts 1830 (M. S. XII. 350); Tr. mellem Rusland, England og Holland 19 Mai 1815 (M. S. VI. 290) jvfr. Tr. 16 Novbr. 1831 (ib. XIII. 542), b) om den finder Sted mellem en Stat og en anden Stats Undersaatter t. Ex. Statslaan, c) eller mellem Undersaatterne i to forskjellige Stater (jvfr. herom § 23, f. ogsaa den anf. Tr. 1814 Art. 22).

Ved Forf.s 2den Passus bemærkes: Under 7 Aars Krigen fandt saadan Udprægning af andre Staters Mynt Sted.

Ved Forf.s sidste Passus bemærkes: Saadanne Operationer kunne t. Ex. bestaae i at tvinge til at modtage Mynt af slet Gehalt eller at modtage Papir som pari.

§ 30.

I Henseende til Handel.

(Rosenvinge § 30).

Enhver Stat er berettiget til at tage saadanne Forholdsregler i Henseende til dens Undersaatters Handel med Fremmede, som den finder tjenlige, naar de kun ikke stride mod indgaaede Traktater. Den kan derfor forbyde fremmede Varers Indførsel eller Udførselen af Landets egne Frembringelser, belægge saavel indkommende som udgaaende Vare med Tolbafgifter, hvilke den efter Godtbefindende kan nedsætte eller forøge[1]), udelukke Fremmede fra

Handel paa visse Dele af dens Territorium[2]) eller fra et vist Slags Handel[3]) o. s. v. Paa den anden Side er enhver Stat forpligtet til ikke at forstyrre Handelen mellem fremmede Stater, naar den ikke udøves til Fornærmelse for dens egne Souverainitetsrettigheder eller imod traktatmæssige Forpligtelser. De Indskrænkninger i den retlige Handelsfrihed, som Krigstilfælde kunne medføre, skulle siden omhandles. At iøvrigt Staterne frivilligen kunne indskrænke deres Handelsrettigheder, er af sig selv indlysende[4])

[1]) Ved Handelstraktater betinges ofte Lighed i Afgifter med Undersaatterne, s. t. Ex. Danmarks Tr. med Frankrig 23 Aug. 1742 Art. 6 og 7; Tr. med Neapel 1748 Art. 27; Tr. med Preussen 17 Juni 1818 Art. 3; med England 16 Juni 1824 Art. 1, 3 og 4; med Sverrig og Norge 2 Novbr. 1826 Art. 3; Tr. med Østerrig 12 Febr. 1834 Art. 2; eller Lighed med den meest favoriserede Nation, s. Danmarks Tr. med Holland 15 Juni 1701 Art. 16 (fornyet ved Tr. 10 Juli 1817 M. S. VII. 133) med Portugal Tr. 26 Septbr. 1766 Art. 3; med Rusland 19 Oct. 1782 Art. 3, jvfr. dog Additional-Act. 14 Oct. 1831 Art. 1; med de forenede amerikanske Stater Tr. 26 April 1826 Art. 5 (med Hensyn til Sundtolden), med Mexiko Tr. 19 Juli 1827 Art. 1 og 6 og med Brasilien Tr. 1828 Art. 2).

Om den preussiske Toldforening, see især Tr. mellem Preussen og Storhertugdømmet Hessen 14 Febr. 1828 (M. S. XI. 550) og Tr. mellem Preussen, Baden og Würtemberg 27 Mai 1829 (ib. XII. 90).

[2]) Især delesheb Udelukkelse fra Colonierne eller dog betydelige Indskrænkninger i Henseende til Handelen paa samme. Herhenhørende Bestemmelser findes i de fleste Handelstraktater.

[3]) Om den saakaldte Oeconomi-Handel; om den engelske Navigationsact af 1660 og den nordamerikanske af 1 Marts 1817. Om Kysthandel s. t. Ex. Tr. med Brasilien 1828 Art. 3 og med Mexiko 1827 Art. 2.

[4]) Et mærkværdigt Exempel indeholde de flere Traktater om Negerhandelens Afskaffelse, som bleve indgaaede ifølge Tr. til Paris 30 Mai 1814 Art. addition. 1 (M. S. VI. 15), Engl. Tr. med Spanien 5 Juli 1814 (ibid. p. 23) og 23 Septbr. 1817 (M. S. VI. 135) med Portugal 22 Jan. 1805 (M. S. VI. 97), med Brasilien 23 Novb. 1826 (M. S. X. 1087), Tr. med Frankrig 30 Novbr. 1821 og 12 Marts 1833 (M. S. XIII. 549—558). See ogsaa Kieler Tr. med England 14 Jan. 1814 Art. 8, jvfr. om denne Artikels Fortolkning med Hensyn til Frdg. 16 Marts 1792 Staatsbürgerliches Magazin V. 737 ff.

Ved Forf.s Note 3 bemærkes: Oeconomihandel er Handel med andre Varer end Landets egne Producter; den er ikke forbuden i England.

Ved Forf.s Note 5 mærkes nu for Danmarks Vedkommende Accessionstractat 26 Juli 1834 (til Tr. mellem Frankrig og England 30 Novbr. 1831 og 22 Marts 1833, der indfører en gjensidig Visitationsret i visse Farvande), samt Frd. 3 Juli 1835.

§ 29.

Fortsættelse. Mynt- og Pengevæsen.

(Rosenvinge § 29.)

I Henseende til Myntregalets Udøvelse og Statens Ret til at udstæde Repræsentativer, Statsobligationer og deslige nyde de europæiske Stater den fuldkomneste Uafhængighed, saa at de, medmindre særdeles Traktater bestemme anderledes¹), kunne fastsætte deres egne Myntsorters Værdi efter eget Tykke, bestemme Værdien for fremmede Penge, som circulere paa deres Territorium, eller vel endog aldeles forbyde dem, gjøre Forbud imod Udførsel af deres egen Mynt o. s. v. Naar derimod en Stat skulde tillade sig at lade andre Staters Myntsorter udpræge eller deres offentlige Papirer eftergjøre, vilde den gjøre sig skyldig i en grov Fornærmelse²). Saadanne Finantsoperationer, hvorved Staten søger ganske eller for en Deel at unddrage sig for de Gjelds-forpligtelser, som den selv eller dens Undersaatter have contraheret med fremmede Stater eller med deres Undersaatter, indeholde ligeledes Brud paa Folkeretten.

¹) See t. Ex. Tr. mellem Rusland og Storbrittannien 20 Juni 1766 Art. 5 (M. Rec. I. 141).

²) I denne Henseende maa iøvrigt skjelnes mellem følgende Tilfælde, a) om Gjeldsforpligtelsen finder Sted mellem Stat og Stat, hvilket nu sjelden er Tilfældet paa Grund af Pengelaan, men vel paa Grund af Erstatning, s. t. Ex. Tr. med Sverrig 14 Jan. 1814 Art. 6, og Tr. med de nordamerikanske Stater 28 Marts 1830 (M. S. XII. 350); Tr. mellem Rusland, England og Holland 19 Mai 1815 (M. S. VI. 290) jvfr. Tr. 16 Novbr. 1831 (ib. XIII. 542), b) om den finder Sted mellem en Stat og en anden Stats Undersaatter t. Ex. Statslaan, c) eller mellem Undersaatterne i to forskjellige Stater (jvfr. herom § 23, s. ogsaa den ans. Tr. 1814 Art. 22).

Ved Fors.s 2den Passus bemærkes: Under 7 Aars Krigen fandt saadan Udprægning af andre Staters Mynt Sted.

Ved Fors.s sidste Passus bemærkes: Saadanne Operationer kunne t. Ex. bestaae i at tvinge til at modtage Mynt af slet Gehalt eller at modtage Papir som pari.

§ 30.

I Henseende til Handel.

(Rosenvinge § 30).

Enhver Stat er berettiget til at tage saadanne Forholdsregler i Henseende til dens Undersaatters Handel med Fremmede, som den finder tjenlige, naar de kun ikke stride mod indgaaede Traktater. Den kan derfor forbyde fremmede Varers Indførsel eller Udførselen af Landets egne Frembringelser, belægge saavel indkommende som udgaaende Vare med Toldafgifter, hvilke den efter Godtbefindende kan nedsætte eller forøge¹), udelukke Fremmede fra

Handel paa visse Dele af dens Territorium[2]) eller fra et vist Slags Handel[3]) o. s. v. Paa den anden Side er enhver Stat forpligtet til ikke at forstyrre Handelen mellem fremmede Stater, naar den ikke udøves til Fornærmelse for dens egne Souverainitetsrettigheder eller imod traktatmæssige Forpligtelser. De Indskrænkninger i den retlige Handelsfrihed, som Krigstilfælde kunne medføre, skulle siden omhandles. At iøvrigt Staterne frivilligen kunne indskrænke deres Handelsrettigheder, er af sig selv indlysende[4])

[1]) Ved Handelstraktater betinges ofte Lighed i Afgifter med Undersaatterne, f. t. Ex. Danmarks Tr. med Frankrig 23 Aug. 1742 Art. 6 og 7; Tr. med Neapel 1748 Art. 27; Tr. med Preussen 17 Juni 1818 Art. 3; med England 16 Juni 1824 Art. 1, 3 og 4; med Sverrig og Norge 2 Novbr. 1826 Art. 3; Tr. med Østerrig 12 Febr. 1834 Art. 2; eller Lighed med den meest favoriserede Nation, f. Danmarks Tr. med Holland 15 Juni 1701 Art. 16 (fornyet ved Tr. 10 Juli 1817 M. S. VII. 133) med Portugal Tr. 26 Septbr. 1766 Art. 3; med Rusland 19 Oct. 1782 Art. 3, jvfr. dog Additional-Act. 14 Oct. 1831 Art. 1; med de forenede amerikanske Stater Tr. 26 April 1826 Art. 5 (med Hensyn til Sundtolden), med Mexiko Tr. 19 Juli 1827 Art. 1 og 6 og med Brasilien Tr. 1828 Art. 2).

Om den preussiske Toldforening, see især Tr. mellem Preussen og Storhertugdømmet Hessen 14 Febr. 1828 (M. S. XI. 550) og Tr. mellem Preussen, Baden og Würtemberg 27 Mai 1829 (ib. XII. 90).

[2]) Især deles hed Udelukkelse fra Colonierne eller dog betydelige Indskrænkninger i Henseende til Handelen paa samme. Herhenhørende Bestemmelser findes i de fleste Handelstraktater.

[3]) Om den saakaldte Oeconomi-Handel; om den engelske Navigationsact af 1660 og den nordamerikanske af 1 Marts 1817. Om Kysthandel f. t. Ex. Tr. med Brasilien 1828 Art. 3 og med Mexiko 1827 Art. 2.

[4]) Et mærkværdigt Exempel indeholde de flere Traktater om Negerhandelens Afskaffelse, som bleve indgaaede ifølge Tr. til Paris 30 Mai 1814 Art. addition. 1 (M. S. VI. 15), Engl. Tr. med Spanien 5 Juli 1814 (ibid. p. 23) og 23 Septbr. 1817 (M. S. VI. 135) med Portugal 22 Jan. 1805 (M. S. VI. 97), med Brasilien 23 Novb. 1826 (M. S. X. 1087), Tr. med Frankrig 30 Novbr. 1821 og 12 Marts 1833 (M. S. XIII. 549—558). See ogsaa Kieler Tr. med England 14 Jan. 1814 Art. 8, jvfr. om denne Artikels Fortolkning med Hensyn til Fdg. 16 Marts 1792 Staatsbürgerliches Magazin V. 737 ff.

Ved Forf.s Note 3 bemærkes: Oeconomihandel er Handel med andre Varer end Landets egne Producter; den er ikke forbuden i England.

Ved Forf.s Note 5 mærkes nu for Danmarks Vedkommende Accessionstractat 26 Juli 1834 (til Tr. mellem Frankrig og England 30 Novbr. 1831 og 22 Marts 1833, der indfører en gjensidig Visitationsret i visse Farvande), samt Frd. 3 Juli 1835.

§ 31.

Fortsættelse.

(Rosenvinge § 31.)

Til at vaage over deres Handelsrettigheder og for at vejlede og understøtte deres handlende Undersaatter beskikke Staterne Consuler[1]) i fremmede Handelsstæder. Disse Embedsmænd, hvis Rettigheder ofte fastsættes i Tractaterne[2]), staae under Folkerettens særdeles Beskyttelse og ere i Alt, hvad som vedkommer deres Functioner, ikkun afhængige af deres egen Regjering[3]). Sædvanligen udøve de en mere eller mindre indskrænket Jurisdiction over deres egen Nations Handlende og Søfarende[4]).

1) Om Benævnelserne: Consul, Viceconsul, Generalconsul, Handelsagent. Om deres Beskikkelse og det saakaldte Exequatur. See iøvrigt Kgl. Resol. 24 Febr. 1747 og Canc. Skr. 16 Septbr. 1786, jvfr. Prom. 9 Juli 1785. Om Consuler i Levanten og hos de barbariske Sømagter.

2) See hvad danske Consulers Rettigheder i fremmede Lande angaaer følgende danske Handelstractater: Tr. med England 1670 Art. 15; med Spanien 1742 Art. 19 (jvfr. dog om denne Tr. Reedtz S. 193); med Frankrig 1742 Art. 40 og 41; med Algier 1746 Art. 16—18 og 21, samt Tr. 1772 Art. 16—21; med Neapel 1748 Art. 4, 13, 14, 24 og 37; med Tunis 1751 Art. 5, 7, 9, 11—17; med Tripolis 1752 Art. 13, 17 og 21; med Porten 1756 Art. 2, 9—11 og 13; med Marocco 1767 Art. 13—15; med Rusland 1782 Art. 24, 25 og 34, med Preussen Tr. 1818 Art. 26; med de forenede amerikanske Stater Tr. 1826 Art. 8—10; med Brasilien 1828 Art. 7; med Mexico 1827 Art. 14.

3) Om de Rettigheder, som sædvanligen indrømmes Consuler, jvfr. v. Steck Essai sur les consuls. Berlin 1790 8. og D. Warden on the origine, nature, progress and influence of consular establishment. London 1813. See frembeles om fremmede Consuler i Danmark, Rskr. 8 April 1771 (om deres Exterritorialitetsret), jvfr. Canc. Skr. 18 Mai 1793 og Jur. Arch. No. 16 S. 69—102, No. 18 S. 117—120 og No. 30 S. 237; Rskr. 28 Septbr. 1764 (om deres Rang), Canc. Skr. 16 Septbr. 1786 (om Reqvisition af Arrester paa deres Nations Skibe eller Skibsmandskab), Canc. Skr. 24 Octbr. 1820 (om deres Betjente), Canc. Skr. 5 og 22 Decbr. 1795 og 7 Novbr. 1815 (ang. Bekjendtgjørelser fra fremmede Consuler), Canc. Circ. 12 Mai (Resol. 25 April) 1821 (M. S. XI. 3) og Pl. 25 Sept. 1834 (ang. deres Frihed for Byrder og Afgifter). At Lovens 6—4—15 ikke er anvendelig paa Fornærmelser mod fremmede Consuler, s. Themis f. 1799 S. 163—166.

4) Jvfr. Fdg. 4 Aug. 1824, især § 4.

Consuler ere nu en egen Slags Agenter, som paa fremmede Steder skulle vaage over Staternes og deres Undersaatters Handelsrettigheder og veilede de sidste. I Middelalderen vare de Dommere i Handelssager og havde en egen Jurisdiction over deres Lands Undersaatter, men dette er nu saa godt som bortfaldet[1]). De ere enten Undersaatter af den Stat, hvis

1) See Heffter: Europ. Völkerrecht § 223 og § 224 (Pag. 378—80.)

Interessser de varetage (consules missi), eller af den Stat, hvor de fungere (consules electi). Deres Indsættelse afhænger af begge Staters Samtykke. Ingen Stat er pligtig til at taale Oprettelsen af Consulater. Derfor er der ofte Bestemmelser herom i Tractater. Der findes ogsaa Tractater, som udelukke Ansættelse af Consuler, saaledes mellem Frankrig og Nederlandene, hvilken dog nu ikke overholdes. Udnævnelsen skeer ved lettres de provision af den Stat, hvis Interesser Consulen i Udlandet skal varetage; men dernæst fordres et udtrykkeligt eller stiltiende Samtykke af den Stat, hvor Consulen skal fungere, navnlig naar Functionen skal overtages af en Undersaat, hvortil ingen Stat i og for sig er forpligtet til at give sit Samtykke; i Almindelighed gives det under Form af et saakaldet Placet eller Exeqvatur, ved hvilket han da kan legitimere sig for Autoriteterne i Landet. Disse Agenter have forskjellige Benævnelser efter Omfanget af deres Virksomhed: Generalconsuler for et heelt Land eller flere Pladser, Consuler for en enkelt Plads, Viceconsuler, der tilforordnes Consulerne til Hjælp og ofte kunne beskikkes af disse selv. Disse Benævnelser have dog ofte en mindre bestemt Betydning; Generalconsul er ofte kun en Titel.

Deres sædvanlige Functioner ere følgende:

1. De skulle stadigt vaage over Opfyldelsen af de bestaaende Handels- og Skibsfartstractater, deels fra den fremmede Stats Side, deels af den af dem repræsenterede Nation, virke til at fjerne alle Hindringer og Alt, hvad der kunde forstyrre det venskabelige Forhold, ved passende Skridt hos de udenlandske Autoriteter, være opmærksomme paa Ankomsten af Nationalskibe, deres Ladninger og Besætning; de udøve derfor sædvanligviis et vist Paspolitie.

2. De skulle yde de ankommende Nationalskibe og Handlende al Bistand og Beskyttelse, for saavidt de trænge dertil og have Krav derpaa, navnlig reclamere Udleveringen af bortrømte Matroser, forsaavidt vedkommende Stat dertil er forpligtet eller dog tilbøielig.

3. De udøve i Almindelighed en vis jurisdictio voluntaria,

§ 31.

Fortsættelse.

(Rosenvinge § 31.)

Til at vaage over deres Handelsrettigheder og for at vejlede og understøtte deres handlende Undersaatter beskikke Staterne Consuler[1]) i fremmede Handelssteder. Disse Embedsmænd, hvis Rettigheder ofte fastsættes i Tractaterne[2]), staae under Folkerettens særdeles Beskyttelse og ere i Alt, hvad som vedkommer deres Functioner, ikkun afhængige af deres egen Regjering[3]). Sædvanligen udøve de en mere eller mindre indskrænket Jurisdiction over deres egen Nations Handlende og Søfarende[4]).

[1]) Om Benævnelserne: Consul, Viceconsul, Generalconsul, Handelsagent. Om deres Beskikkelse og det saakaldte Exequatur. See iøvrigt Kgl. Resol. 24 Febr. 1747 og Canc. Skr. 16 Septbr. 1786, jvfr. Prom. 9 Juli 1785. Om Consuler i Levanten og hos de barbariske Sømagter.

[2]) See hvad danske Consulers Rettigheder i fremmede Lande angaaer følgende danske Handelstractater: Tr. med England 1670 Art. 15; med Spanien 1742 Art. 19 (jvfr. dog om denne Tr. Reedtz S. 193); med Frankrig 1742 Art. 40 og 41; med Algier 1746 Art. 16—18 og 21, samt Tr. 1772 Art. 16—21; med Neapel 1748 Art. 4, 13, 14, 24 og 37; med Tunis 1751 Art. 5, 7, 9, 11—17; med Tripolis 1752 Art. 13, 17 og 21; med Porten 1756 Art. 2, 9—11 og 13; med Marocco 1767 Art. 13—15; med Rusland 1782 Art. 24, 25 og 34, med Preussen Tr. 1818 Art. 26; med de forenede amerikanske Stater Tr. 1826 Art. 8—10; med Brasilien 1828 Art. 7; med Mexico 1827 Art. 14.

[3]) Om de Rettigheder, som sædvanligen indrømmes Consuler, jvfr. v. Steck Essai sur les consuls. Berlin 1790 8. og D. Warden on the origine, nature, progress and influence of consular establishment. London 1813. See fremdeles om fremmede Consuler i Danmark, Rskr. 8 April 1771 (om deres Exterritorialitetsret), jvfr. Canc. Skr. 18 Mai 1793 og Jur. Arch. No. 16 S. 69—102, No. 18 S. 117—120 og No. 30 S. 237; Rskr. 28 Septbr. 1764 (om deres Rang), Canc. Skr. 16 Septbr. 1786 (om Reqvisition af Arrester paa deres Nations Skibe eller Skibsmandskab), Canc. Skr. 24 Octbr. 1820 (om deres Betjente), Canc. Skr. 5 og 22 Decbr. 1795 og 7 Novbr. 1815 (ang. Bekjendtgjørelser fra fremmede Consuler), Canc. Circ. 12 Mai (Resol. 25 April) 1821 (M. S. XI. 3) og Pl. 25 Sept. 1834 (ang. deres Frihed for Byrder og Afgifter). At Lovens 6—4—15 ikke er anvendelig paa Fornærmelser mod fremmede Consuler, s. Themis f. 1799 S. 163—166.

[4]) Jvfr. Fdg. 4 Aug. 1824, især § 4.

Consuler ere nu en egen Slags Agenter, som paa fremmede Steder skulle vaage over Staternes og deres Undersaatters Handelsrettigheder og veilede de sidste. I Middelalderen vare de Dommere i Handelssager og havde en egen Jurisdiction over deres Lands Undersaatter, men dette er nu saa godt som bortfaldet[1]). De ere enten Undersaatter af den Stat, hvis

[1]) See Heffter: Europ. Völkerrecht § 223 og § 224 (Pag. 378—80.)

Interesser de varetage (consules missi), eller af den Stat, hvor de fungere (consules electi). Deres Indsættelse afhænger af begge Staters Samtykke. Ingen Stat er pligtig til at taale Oprettelsen af Consulater. Derfor er der ofte Bestemmelser herom i Tractater. Der findes ogsaa Tractater, som udelukke Ansættelse af Consuler, saaledes mellem Frankrig og Nederlandene, hvilken dog nu ikke overholdes. Udnævnelsen skeer ved lettres de provision af den Stat, hvis Interesser Consulen i Udlandet skal varetage; men dernæst fordres et udtrykkeligt eller stiltiende Samtykke af den Stat, hvor Consulen skal fungere, navnlig naar Functionen skal overtages af en Undersaat, hvortil ingen Stat i og for sig er forpligtet til at give sit Samtykke; i Almindelighed gives det under Form af et saakaldet Placet eller Exeqvatur, ved hvilket han da kan legitimere sig for Autoriteterne i Landet. Disse Agenter have forskjellige Benævnelser efter Omfanget af deres Virksomhed: Generalconsuler for et heelt Land eller flere Pladser, Consuler for en enkelt Plads, Viceconsuler, der tilforordnes Consulerne til Hjælp og ofte kunne beskikkes af disse selv. Disse Benævnelser have dog ofte en mindre bestemt Betydning; Generalconsul er ofte kun en Titel.

Deres sædvanlige Functioner ere følgende:

1. De skulle stadigt vaage over Opfyldelsen af de bestaaende Handels- og Skibsfartstractater, deels fra den fremmede Stats Side, deels af den af dem repræsenterede Nation, virke til at fjerne alle Hindringer og Alt, hvad der kunde forstyrre det venskabelige Forhold, ved passende Skridt hos de udenlandske Autoriteter, være opmærksomme paa Ankomsten af Nationalskibe, deres Ladninger og Besætning; de udøve derfor sædvanligviis et vist Paspolitie.

2. De skulle yde de ankommende Nationalskibe og Handlende al Bistand og Beskyttelse, for saavidt de trænge dertil og have Krav derpaa, navnlig reclamere Udleveringen af bortrømte Matroser, forsaavidt vedkommende Stat dertil er forpligtet eller dog tilbøielig.

3. De udøve i Almindelighed en vis jurisdictio voluntaria,

f. Ex. ved Oprettelsen af Testamenter; i al Fald tilkommer det dem at verificere Skibspapirerne.

4. I Tvistigheder mellem de nationale Søfarende og Handlende skulle de mægle og søge at tilveiebringe Forlig. Ofte ere de endog, naar Forlig ei kan opnaaes, berettigede til at afsige formelig Kjendelse efter Hjemlandets Love og vedtagen Handelsbrug og Sø-Coutume, hvilken da skal efterleves af Parterne, der dog senere kunne lade Sagen nærmere undersøge og paakjende ved Hjemlandets Domstole, jfr. Fdg. 4 Aug. 1824 § 4.

De europæiske Consuler hos de mahomedanske Stater have i Almindelighed en betydningsfuldere Virkekreds, skjøndt der i den nyere Tid ogsaa er arbeidet paa at indskrænke den. Endog i de fleste nyere Tractater tillægges der dem criminel Jurisdiction over de Nationale, — ordentligviis kan Consulen dog kun dømme i Bødesager, i større Misgjerningssager leder han blot Undersøgelsen, og hjemsender Forbryderen, naar Undersøgelsen er sluttet, — hvorved da den civile Jurisdiction antages stiltiende underforstaaet. I de af Porten afhængige Stater ere de tillige diplomatiske Agenter og faae formelige Creditiver.

Consulerne kunne — forsaavidt de ikke ere diplomatiske Agenter — ikke efter almindelig Folkeret gjøre Fordring paa de Gesandter tilkommende Prærogativer. De ere undergivne det Lands Jurisdiction, hvor de residere, saavel den civile som den criminelle; kun ere naturligviis de Forseelser, de maatte begaae i Udøvelsen af deres Forretninger som Consuler, denne Stat uvedkommende. De ere ikke fritagne for Skatter og Afgivter; kun pleie de Consuler, der ikke ere Undersaatter af den Stat, hvori de residere, at fritages for personlige Byrder og Afgivter, hvilket uden Tvivl er en liberal Anvendelse af den almindelige Regel om blot temporære Undersaatter, jfr. med Hensyn til Danmark Canc. Circ. 12 Mai 1821 og Pl. 25 Septbr. 1834. De have ikke Ret til særegne Æresbevisninger; imidlertid er det almindelig Skik, at de udhænge deres Stats Vaaben paa det Huus, hvor de boe, og at de indbyrdes tillægge hinanden Rang efter den Souverænts Rang, som har beskikket dem.

§ 32.

I Henseende til Postvæsenet.

(Rosenvinge § 32).

For at fremme den i alle Henseender ønskelige Forbindelse mellem Staterne og deres Undersaatter, som er Postindretningens Øiemed, have næsten alle europæiske Stater ved Tractater forpligtet sig til at føre hinandens Poster gjennem deres Territorier. Undertiden har det endog været vedtaget af Nabostater, at de selv maatte besørge deres Poster førte igjennem hinandens Territorium[1]). Det er Statens Pligt, at sørge for hurtig og især for sikker Besørdring af hvad der betroes deres Poster, og kun sande Nødstilfælde kunne retfærdiggjøre den af Regjeringerne stundom brugte Adfærd, at lade de med Posterne affendte Breve aabne.

[1]) Om Danmarks Postgang igjennem Sverrig, s. Tr. 13 Aug. 1645 Art. 20, Tillægs-Act 3 Juli 1720 til den Frederiksborgske Fredsslutning, Tr. 10 Decbr. 1809 Art. 6, bortfalden ved Tr. 14 Jan. 1814 Art. 25 (jvfr. Schlegels Statsret I. 410 ff.). Om Postgangen mellem Frederikshavn og Frederiksværn, s. Convent. 1 Juni 1820 (Coll. Tid. for 1821 Side 118). Om den danske Postmester i Hamborg, s. Separat Art. 10 Juli 1736 til Tr. 28 April s. A. (Wenck I. 231) stadfæstet ved Tr. til Gottorp 27 Mai 1768 Art. 2.

§ 33.

I Henseende til Religions- og Underviisningsvæsen.

(Rosenvinge § 33).

Enhver Stat kan, uafhængig af Andres Indflydelse, paa sit Territorium ordne de religiøse Anliggender efter sit bedste Skjønnende[1]). Ingen anden Stat kan følgelig tvinge den til at antage visse religiøse Dogmer eller at gjøre Forandringer i dens Kirkeforfatning eller til at tilstaae saadanne Religionssekter, som den maatte ansee for skadelige, fri eller indskrænket offentlig Gudsdyrkelse[2]). Derimod synes det at være antaget som folkeretlig Grundsætning, at en Souverain kan intercedere for hans i en anden Stat undertrykte eller forfulgte Troesforvandte; om han derimod i saadanne Tilfælde er berettiget til at understøtte dem med væbnet Magt, er tvivlsomt, forsaavidt som ikke Overtrædelse af tractatmæssige Forpligtelser hjemler denne Fremgangsmaade[3]).

I Henseende til Underviisningsvæsenet har enhver Stat Ret til at udelukke fremmede Undersaatter fra dens egne Underviisningsanstalter og ligeledes til at forbyde sine egne Undersaatter at besøge fremmede[4]).

[1]) Om jus circa sacra. Om Pavens Forhold til de catholske og protestantiske Stater. Om Concordater.

[2]) Jvfr. Danmarks Tractater med Neapel 1748 Art. 34, med Porten 1756 Art. 14, med Marocco 1767 Art. 15, med Rusland 1782 Art. 2, med

Mexico 1827 Art. 12. See iøvrigt Bundesacte 1815 Art. 16 og Allianceetr. 26 Septbr. 1815. Mærkeligt Decret om Jøderne af Hertugen af Modena 1831, see Dipl. Arch. XXIX. 173. Om devotio simplex et qvalificata.

³) See t. Ex. Fredstr. til Breslau 1742 Art. 6 (Wenck I. 739), Fredstr. til Abo 1743 Art. 8 (W. II. 36), Tr. til Kainardgi 1774 Art. 7 (Mart. Rec. I. 511).

⁴) See t. Ex. 6 –1—2 og Fdg. 20 Novbr. 1744 (hævet ved Pl. 23 Decbr. 1771).

Ved Forf.s første Pasſus bemærkes: Undtagelse fra den her udtalte Sætning gjælder dog med Hensyn til Stater, hvor den catholske Confession er anerkjendt. Disse kunne ikke nægte Paven den ham ifølge den romersk-katholske Kirkes overeensstemmende Vidnesbyrd tilkommende Myndighed som Kirkens Overhoved. Grændserne mellem Kirkemagten og Statsmagten ere ordentligviis regulerede ved Concordater. Gaaer den geistlige Magt udenfor sine Grændser, er Staten naturligviis berettiget til at tage sine Forholdsregler. For at forhindre Overgreb, er det vedtaget (siden det 15de Aarhundrede), at ingen pavelig Forordning, forsaavidt Concordaterne ikke hjemle en Undtagelse, kan publiceres eller iværksættes uden Statens Samtykke (Placet eller Exeqvatur). Staten er derfor berettiget til at forhindre og straffe hemmelig Udbredelse.

Det verdslige Overherredømme, som den romerske Stat en Tidlang tiltog sig, er for længe siden aldeles bortfaldet.

Ved Forf.s tredie Pasſus bemærkes: Hvorvidt Intervention kan være berettiget, beroer paa de tidligere udviklede Grundsætninger. Det afhænger altsaa af Undertrykkelsens Beskaffenhed.

Tr. til Kainardgi 1774 Art. 7 lyder saaledes:

La sublime Porte promet de protéger constamment la réligion chrétienne dans toutes ses églises, et consent aussi à ce que les Ministres de la cour Impériale de Russie lui fassent des représentations en faveur de l'église à bâtir dans Constantinople, ainsi qu'en faveur de ceux, qui la desserviront, et promet de recevoir ces remontrances, comme venant d'une personne respectable au nom d'une puissance voisine, sincèrement amie.

Andet Afsnit.

Om Nationernes Agtelsesrettigheder.

§ 34.

Om det europæiske Folkeceremoniel.

(Rosenvinge § 34.)

Endskjøndt Staterne paa Grund af den naturlige Lighed ikke efter almindelige Retsgrundsætninger gjensidigen kunne gjøre Fordring paa nogen qvalificeret Agtelse, have dog de europæiske Stater tildeels ved Traktater, men især ved Sædvaner erkjendt hinandens Ret til at fordre for sig eller deres Repræsentanter visse Æresbeviisninger, en vis Rang og Titulatur. Indbegrebet af de Regler, som de europæiske Stater eller deres Repræsentanter pleie at iagttage i Henseende til deres Rang, Præcedents, Titler og gjensidige Æresbeviisninger, kaldes det europæiske Folkeceremoniel (Cérémoniel étranger[1]).

[1]) Herunder indbefattes i vidtløftig Betydning det egenlige diplomatiske Ceremoniel, Søceremoniellet og Krigsceremoniellet. Cérémonial diplomatique des cours de l'Europe, recueilli en partie p. Mr. du Mont, mis en ordre et considérablement augmenté p. Mr. Rousset, à Amsterdam 1739, 2 Vol. fol. (udgjør det 4 og 5 Bind af hans Supplementer til Du Mont Corps diplomatique; i V. 747—764 findes le Cérémonial de la Cour de Dannemarc). J. J. Mosers Versuch des europ. Völkerrechts 2 Th. (ogsaa under særskilt Titel: Versuch des neuesten europ. Ceremoniels).

§ 35.

Om de kongelige Æresbeviisninger.

(Rosenvinge § 35.)

Kongelige Æresbeviisninger (honores regii) ere de fortrinligste, som tilstaaes nogen Stat eller dens Overhoved[1]). De, som dertil ansees berettigede, nyde ikke alene Forrangen for de Stater, som ikke have Adkomst dertil, foruden andre Forrettigheder i Henseende til Ceremoniellet[2]), men have ogsaa udelukkende Ret til at sende Ambassadeurer.

Kongelige Æresbeviisninger tilkomme foruden Keisere og Konger ogsaa de regjerende Storhertuger, Churfyrsten af Hessen og de større Republiker, som Schweitz og de forenede nordamerikanske Stater.

[1]) Om Aarsagen, hvorfor disse Æresbeviisninger ere anseete for de høieste.
[2]) Om Kongetitelen; om Titelen af Broder.

Ved Note 1 bemærkes: Paa den Tid, Ceremoniellet dan-

nede sig, vare de vigtigste Riger Kongeriger; den bibelske Forestilling om „Herrens Salvede" har uden Tvivl ogsaa havt stor Indflydelse.

Ved Note 2 bemærkes: Titelen „Broder" gives kun af og til dem, der have Kongenavn.

Ved §ens 1ste Stykke i Slutn. bemærkes: At kun de Stater, som ere berettigede til kongelige Æresbeviisninger, have Ret til at bruge Ambassadeurer, er næppe beviisligt. Man kan kun paastaae, at disse Stater kun sende Ambassadeurer til og modtage Ambassadeurer fra Stater, der ligeledes ere berettigede til kongelige Æresbeviisninger.

§ 36.

Om Forrangen.

(Rosenvinge § 36.)

Den Forrang (précédence, préséance, protostasia, proëdria), som enkelte Stater nyde fremfor de øvrige, viser sig især i Souverænernes eller deres Gesandters Sammenkomster[1]) og i Statsskrifters Udfærdigelse[2]). Mange af de Grunde, hvormed Staterne have villet gjøre deres Adkomst til saadan Forrang gjældende, ere aldeles utilstrækkelige, som f. Ex. Statens eller det herskende Fyrstehuses Ælde, tidlig Antagelse af Christendommen, Statens Magt og Størrelse, Regentens Titel, Pavens Bestemmelser[3]) o. s. v. Alene Traktater eller de øvrige Staters stiltiende Erkjendelse kunne give en saadan Adkomst.

[1]) Om Forrang i Gang og Sæde (le pas; la main d'honneur; la place d'honneur, der Ehrenplatz) ved Besøg, Conferentser, Congresser, Processioner o. s. v. Om Forskjellen i Henseende til Lineal- og Lateral-Orden.

[2]) Med Hensyn til Conterten og til Underskriften.

[3]) Om Pave Julius den Andens Rangforordning af 1504, forfattet af hans Ceremonimester Paris de Crassis, i Rousset Cérémonial II 201—202 (Danmark er deri Nr. 15, men regnes efter Reformationen slet ikke med).

Ved Note 1 bemærkes: Med Hensyn til Sammenkomster, t. Ex. Visiter, Conferencer, Congresser, Processioner, mærkes Følgende:

1) Naar man skal sætte sig, er Spørgsmaalet, hvilken Plads der er den fornemste Plads og hvor Enhver skal sidde[1]).

---

[1]) See Klüber Völkerrecht Pag. 156.

Ved et heeltom besat firkantet eller rundt Bord ere de ringeste Pladser altid de, der ere ligeover for den første. Denne (la place d'honneur) vælges i Almindelighed ligeoverfor Indgangen til Værelset; den næste Plads er den første derefter paa høire, den tredie den første paa venstre Haand, og saa fremdeles, at bestandig Afstanden fra første Plads og med lige Afstand høire Haand gjør Udslaget.

2) Naar man sidder, staaer eller gaaer, er la main eller main d'honneur paa høire Side; den Fornemste er berettiget til at indtage denne Plads; hos Tyrkerne er venstre Haand fornemst, ligeledes ved det romerske Hof in sacris. Naar man stiger op ad en Trappe eller gaaer ind i et Værelse, holder den paa høire Side et Skridt foran den paa venstre Side (le pas).

3) Naar flere Personer gaae bag efter hinanden (Lineal Orden), følges forskjellige Regler. Snart er den forreste Plads den fornemste, saa den næste o. s. fr. Snart er omvendt den bageste Plads fornemst, saa den næste o. s. fr. Snart følges følgende Regel: bestaaer Rækken af 2, er den forreste fornemst; bestaaer Rækken af 3, gaaer den fornemste i Midten, den næste foran, den ringeste bagest; er der 4, saa ere de to midterste Pladser de fornemste, og af disse atter den bageste (den 3die i Rækken) den første, den forreste Plads er den ringeste, den bageste er den tredie i Rangen; er der 5 Personer, saa er den fornemste Plads i Midten (den 3die), den foran denne (2den i Rækken) er den anden i Rangen, den bagved den fornemste (4de i Rækken) den tredie i Rangen, den forreste (1ste i Rækken) er den den 4de, bageste (5) den femte o. s. v.

4) Naar flere Personer gaae ved Siden af hinanden (Lateralordenen), følges ogsaa forskjellige Regler. Snart er den yderste Plads til Høire eller Venstre den fornemste, saa den nærmeste o. s. fr. Snart beroer det paa Personernes Antal. Er der 2, saa er Pladsen paa høire Side den fornemste; er der 3, er den fornemste i Midten, saa Pladsen paa hans høire Side, endelig den paa hans venstre Side; er der 4 Personer, saa er den yderste til Høire 2den Plads, den næste 1ste i Rang, saa den 3die, og yderst til Venstre den 4de; er der 5, er den fornemste i Midten, paa hans høire Side den 2den,

paa hans venstre den 3die, yderst til Høire den 4de, yderst til Venstre 5te Plads o. s. v..

Ved Note 2 mærkes: I Contexten, navnlig i Intimationen, hvor de Alle pleie at nævnes, nævnes den fornemste Plads først o. s. fr. Underskriverne ere i Almindelighed ordnede i 2 Colonner. Den fornemste Plads er den øverste i Colonnen til Høire (Læserens Venstre), saa den øverste i Colonnen til Venstre; den 3die Plads er den under den 1ste i Colonnen til Høire, den 4de den under den 2den i Colonnen til Venstre o. s. fr.

Ved Note 3 mærkes[1]): Stridigheder om Forrangen opstod allerede hyppigt i Middelalderen mellem de forskjellige Nationers Gesandter paa Concilierne. Deels derved, og deels paa Grund af Souverænernes levende Vexelvirkning med den pavelige Stol, tog Paverne Anledning til at gjøre deres Autoritet gjældende, og til at bestemme Rangfølgen mellem Fyrsterne, saaledes Julius 2 i Aaret 1504. I denne Rangforordning er Danmark Nr. 15; Sverrig og Rusland o. fl. ere slet ikke medtagne; efter Reformationen faldt Danmark bort. Men denne og lignende Bestemmelser have aldrig fundet almindelig Anerkjendelse. Ogsaa flere tractatmæssige Overeenskomster mellem enkelte Stater ere i Tidernes Løb traadte ud af Kraft.

§ 37.

Fortsættelse.

(Rosenvinge § 37).

En vis Rangfølge for alle europæiske Stater er ikke almindelig erkjendt[1]).

[1]) Om de forgjæves Forsøg i denne Henseende ved Congressen i Wien 1814—15.

I Mødet den 10 Decbr. 1814 blev af de Befuldmægtigede fra de 8 Magter, som undertegnede Pariserfreden, udnævnt en Comite, som skulde gjøre Forslag til Grundsætningerne for en Rangfølge, og hvad dermed kommer i Forbindelse. I Mødet 9 Februar 1815 afgav Comiteen sin Beretning; Forslaget gik ud paa at opstille 3 Rangclasser; men der opstod under Dis-

---

[1]) S. Heffter Europ. Völkerrecht § 28 Anm. (Pag. 52).

cussionen Tvivl om flere Puncter, navnlig om Classificationen af de store Republiker. Spørgsmaalet blev derfor indtil videre udsat, og man indskrænkede sig til at bestemme Rangfølgen mellem de kronede Hoveders forskjellige diplomatiske Agenter.

Som Resultater af hvad enkelte Stater have erkjendt, kan Følgende mærkes:

a) De catholske Stater erkjende Pavens Præcedents[1]).

[1]) At ogsaa protestantiske Magters Gesandter stundom vige for Pavens Nuntier.

Undertiden have ogsaa andre Fyrster indrømmet Paven Forrang, især de, som ikke have Ret til kongelige Æresbeviisninger. Men aldrig er dette skeet af Rusland eller den ottomanske Port.

b) Alle christelige Stater erkjendte den romerske Keisers Præcedents[1]), men denne erkjender i Egenskab af Souveræn i sine Arvestater den tyrkiske Keisers Lighed i Rang[2]).

[1]) Keiseren af Østerrig har endnu, hvad det tydske Forbund angaaer, Forsædet, f. Bundesacte 8 Juni 1815 Art. 5.

[2]) See Freden til Passarowitz 1718 Art. 17 og Freden til Belgrad 1739 Art. 20, 21.

Den romerske Keisers Præcedents tilkom ham som Cæsarernes og Carl den Stores Arving, ikke som om Keisertitlen gav Ret til Forrang. Denne den romersk-tydske Keisers Ret til Forrang kan næppe antages overgaaet paa den østerrigske Keiser.

c) De øvrige kronede Hoveder erkjende i Reglen indbyrdes Lighed i Rang[1]).

[1]) Om Frankrigs, Spaniens og Ruslands Fordringer; see dog den bourbonske Familietractat 1761 Art. 27 og Fredstr. til Tilsit imellem Rusland og Frankrig 1807 Art. 28. — Den ved den tydske Forbundsdag vedtagne Orden for Stemmegivningen har ingen Indflydelse paa Spørgsmaalet om Rangen f. Forbundsact 1815 Art. 4 og 8.

Principet om de kronede Hoveders Lighed i Rang blev allerede gjort gjældende af Gustav Adolf. Frankerig, Spanien og Rusland have til forskjellige Tider gjort Fordring paa Forrang, men dette har ikke fundet almindelig Anerkjendelse.

d) De Souveræner, som nyde kongelige Æresbeviisninger, uden at være enten Konger eller Keisere, vige i Almindelighed for dem, som ere det.

e) De, som ere Souveræner, uden at nyde kongelige Æresbeviisninger, vige for dem, som disse tilkomme.

f) Republikerne vige sædvanlig for virkelige Keisere og Konger, men i Forhold til de øvrige Souveræner er deres Rang ikke bestemt.

Cromwell satte dog igjennem, at England beholdt sin gamle Rang; ligeledes den franske Republik.

Halvsouveræne Stater vige naturligviis for dem, under hvis Overherredømme de staae. Er en Stat under en andens Protectorat, saa vil dette ordentligviis have en lignende Virkning; men i Forhold til en tredie Magt kan Beskyttelsesforholdet ikke komme i Betragtning. Man har endog Exempel paa, at halvsouveræne Stater have havt Forrang for souveræne, f. Ex. de tydske Churfyrster for Stater uden Ret til kongelige Æresbeviisninger.

§ 38.

Om Midler til at forekomme Rangstrid.

(Rosenvinge § 38).

Naar flere Staters Rang er lige, eller den ene gjør Paastand paa Forrang, som den anden ikke vil erkjende, pleier man for at undgaae Rangstrid i de Tilfælde, hvor der bliver Spørgsmaal om Rangen, at tage sin Tilflugt til adskillige Midler, hvorved de Vedkommendes Prætensioner blive at ansee som uafgjorte (in suspenso). Saaledes erklære f. Ex. de Vedkommende, at enhver Plads skal ansees som lige fornem, og at en øieblikkelig Præcedents ikke skal være Nogen til Præjudice; eller man betjener sig af det saakaldte Alternat[1]), eller man forener sig om, at Lodkastning eller andre tilfældige Omstændigheder[2]) for en enkelt Gang skal gjøre Udslaget, eller man suspenderer Ceremoniellet for en Tid, betjener sig af det saakaldte Incognito, eller giver for Øieblikket efter for de andres Prætensioner, men reserverer sig enten selv sin Ret eller lader sig meddele Reversaler o. s. v.

[1]) Om Alternatets Brug, især ved Underskrifter.

[2]) T. Ex. Naar flere Souverænder komme sammen, deres personlige Alder; naar Gesandter underskrive, den Orden, hvori deres Staters Navne forekomme i det franske Alphabet.

Ved Alternat forstaaes, at man skiftes til at indtage den fornemste Plads. Ved Udfærdigelsen af Tractater bringes dette saaledes til Anvendelse, at hver Magt nævnes først i sit Exemplar.

§ 39.

Om Titler.

(Rosenvinge § 39).

Uagtet en Stats Overhoved i Almindelighed kan antage hvilkensomhelst Værdighed eller Titel, beroer det dog paa de øvrige Souveræner, om de ville erkjende den[1]).

[1]) Om Keisertitlens og Kongeværdighedens Erkjendelse (Rusland, Preussen). Om den romersk-tydske Keisers og Pavens Myndighed i denne Henseende i ældre Tider. Om den engelske Regjerings Brug af Titelen: imperial crown. Om Titler, som grunde sig paa nuværende eller tidligere Besiddelse af Lande eller paa Adkomst dertil. Jvfr. Wiener Congres-Act. Art. 1 (Rusland) Art. 26 (Hannover) Art. 65 (Holland) Art. 2 og 25 (Preussen).

De Souveræner, som antage en høiere Titel, end de hidtil have baaret, søge derfor at skaffe sig de Andres Anerkjendelse. Frederik d. 1ste af Preussen antog 1701 Kongetitlen, men den blev i Begyndelsen blot anerkjendt af den tydske Keiser. Af Paven blev den t. Ex. først anerkjendt 1786 (Frederik Vilhelm 2). Peter den Store antog 1721 Keisertitlen; den blev først erkjendt af Preussen, de forenede Nederlande og Sverrig 1723, af Danmark 1732, af Tyrkiet 1739, af den østerrigske Keiser 1745, af det tydske Rige 1746, af Frankrig 1745, af Spanien 1759, af den polske Republik 1764. Da Frankrig erkjendte den, blev det udtrykkelig betinget, at denne Forandring ikke skulde have nogen Indflydelse paa Ceremoniellet mellem de to Hoffer. Da Catharina den 2den besteg Thronen, vilde hun ikke fornye denne Stipulation under den gamle Form, men hun erklærede eensidigt, at Keisertitlen ikke skulde have nogen Indflydelse paa Ceremoniellet. Frankrig besvarede denne Declaration med en Contradeclaration, ved hvilken det fornyede sin Anerkjendelse af Titlen, men under den udtrykkelige Betingelse, at, hvis Hoffet i St. Petersborg gjorde nogen Forandring i Ceremoniellet mellem de to Hoffer, saa vilde den franske Regjering ophøre med at give Rusland Keisertitlen[1]).

Keisertitlen har altid været anseet for den anseeligste; men den giver ikke Krav paa Forrang. Den blev først alene baaren af den romersk-tydske Keiser. Sultanen tillagde sig den ligeledes; i Aaret 1606 blev Keiser Rudolf den 2den og Achmet den 1ste enige om gjensidig at tillægge hinanden denne Titel. 1721 blev den, som ovenfor sagt, antaget af Rusland, 1804 af Frankrig og Østerrig. De franske Konger have tituleret sig Keisere i Acter, afsluttede med Porten og Barbareskerne. Nogle engelske Konger have

---

[1]) See Wheaton Éléments I. p. 2, ch. 3 § 6 (Pag. 155).

i Acter, som kun vare bestemte for det Indre, kaldet sig Keisere. Efter Keisertitlen er Kongetitlen den høieste. Den blev i sin Tid tildeelt af de romerske, derefter af de byzantinske, endelig af de romersk-tydske Keisere og af Paven. Imidlertid forekom der allerede i Middelalderen Exempler paa, at souveræne Fyrster paa egen Haand antoge denne Titel.

Med den erkjendte Keiser- og Kongeværdighed er Titlen Majestæt forbunden[1]), dog med Undtagelse af den tyrkiske Keiser, som de fleste Magter kun give Titel af Høihed (Hautesse).

[1]) Om Brugen af Majestætstitlen og de ældre Titler, som Kongerne førte. Om Majestætstitlens Brug af Kongerne i Danmark og andre Magters Erkjendelse s. Schlegels Statsret I. 258—268.

Majestætstitlen tillagdes oprindelig kun den tydske Keiser, men fra Enden af det 15de Aarhundrede have Kongerne successivt antaget den og ikke blot erholdt den af ringere Fyrster, men ogsaa af Keisere og Konger. Men det gik ikke af uden Modsigelse og Strid. Den første danske Konge, der optog den, var Kong Hans, medens forhen Titlen var: Eders Naade, Serenitas vestra, serenissimus Princeps. Det varede dog længe, inden denne Titel stadigt brugtes i indenlandske Actstykker, hvilket var begribeligt, da Keiser Carl den 5te kun fordrede denne Titel som Keiser, men ikke som Konge i Spanien. Titelen „Hans Naade" forekommer endnu i Rigsraadets Skrivelse til Frederik den 1ste af 1524. Af fremmede Magter findes denne Titel først givet de danske Konger i det 17de Aarhundrede, saaledes i Freden til Knærød 1613, til Brømsebro 1645, Handelstractat med Spanien i Madrid 1641, med Frankrig 1662; den blev senere glemt og kom først igjen 1727. De tydske Keisere gjorde især længe Vanskelighed, fordi de paastode sig eneberettigede til denne Titel. Imidlertid er den allerede given Kongen af Danmark i Alliancetractaterne af 1672 og 1674. Siden Carl den 7des Regjeringstid tilstod det keiserlige Hof alle Konger Majestætstitlen. Saalænge Keiseren ikke gav Kongen af Danmark Titlen Majestæt, kaldte denne ham „Ew. Kaiserliche Majestät u. Liebden". Da Ulfeld 1641 overleverede et Creditiv, hvori der stod „Ew. Liebden u. Kaiserliche Majestät", blev han ikke modtagen. See Schlegels Statsret Pag. 262 ff.

Titel af Keiserlig Høihed (Altesse impériale) tilkommer udelukkende Prindser og Prindsesser af keiserlig Herkomst. Kongelig Høihed tillægges Prindser og Prindsesser af kongeligt Blod, de regjerende Storhertuger og Churfyrsten af Hessen[1]; Durchlaucht (altesse sérénissime) kaldes regjerende Fyrster og Hertuger[2]). De øvrige Prindser og Prindsesser tillægges i Almindelighed Titel af Høihed.

I Republiker bruges ingen af disse Titler[3]).

De kronede Hoveder give hinanden gjensidig Brodertitelen og tilstaae ogsaa Storhertugerne samme. I Breve bruge de endnu flere Slægtskabs og Svogerskabs Benævnelser.

Paven erholder af de catholske Magter Titel af Hellige Fader (très saint père, sanctissime pater) og Deres Hellighed (vestra sanctitas).

Porten kaldes den høie Port (la fulgida Porta, la sublime Porte).

Endelig kalde alle Souverainer sig Vi og tillægge sig Titlen: af Guds Naade. De Titler, som Paven har tillagt enkelte Souverainer paa Grund af udviste Tjenester mod den catholske Kirke[4]), bruges sjelden af disse selv[5]), men gives dem sædvanligen af andre Souverainer.

[1]) See Wiener Congres-Act. Art. 41 og 56; jvfr. ogsaa Art. 36 med Art. 37.

[2]) Ved en Forbundsbeslutning af 1825 have ogsaa de mediatiserede tydske Fyrster faaet dette Prædicat, jfr. Fortegnelsen i Dipl. Arch. XXVIII. 59 ff.

[3]) Den joniske Republiks Præsident har dog Titel af Høihed ifølge Constitutionen 28 Decbr. 1817, Cap. 2 Art. 2 (Dipl. Arch. VI). De hollandske Generalstater førte tilforn Titel af Ihre Hochmögenden (Hautes puissances).

[4]) Keiseren af Østerrig som Konge af Ungarn: roi apostolique; Kongen af Frankrig: roi très chrétien (fils ainé de l'église catholique); Kongen af Spanien: Sa majesté catholique; Kongen af Portugal: Sa majesté très fidèle; Kongen af England: Defensor fidei.

[5]) Keiseren af Østerrig og Kongen af England gjøre herfra en Undtagelse.

Ved det hele Afsnit kan bemærkes, at medens Staterne saaledes erkjendes formelig berettigede til at faae visse Æresbeviisninger og navnlig de Titler, af hvilke de have været i anerkjendt Besiddelse, betragtes Notificationen af glædelige eller sørgelige Begivenheder, Lykønskninger, Condolationer, høitidelig Modtagelse af en gjennemreisende eller forbireisende Souveræn, Anlæggelse af Hofsorg o. s. v. blot som frivillig Høflighed, der vel aldeles sædvanligt pleier at udvises, og hvis Tilsidesættelse derfor fremkalder Uvillie, men som Fornærmelse kan Sligt ikke betragtes; man gjør Gjengjæld, men kan ikke fordre Fyldestgjørelse, som naar en virkelig Ceremonialret er krænket.

Tredie Afsnit.

Om Nationernes (Staternes) Eiendomsret.

Om Folkerettens Eiendomsbegreb.

§ 40.

Folkerettens Eiendomsbegreb, anvendt paa Nationerne, er vel analogt med Privatrettens Eiendomsbegreb men falder ingenlunde sammen dermed. Ved den Eiendom, som Folkeretten forudsætter hos Staterne, forstaaes det Herredømme, som en Stat indenfor sit Omraade udøver over legemlige Ting, med Udelukkelse af enhver fremmed Magt, overeensstemmende med sin egen indvortes Statsret. Denne Eiendomsret har altsaa det tilfælles med Privatrettens Eiendomsret, at den er en Raadighed over legemlige Ting, som udelukker al anden Raadighed af samme Beskaffenhed. Men Indholdet af Folkerettens Eiendomsraadighed er et ganske andet end af Privatrettens. Det ligger slet ikke i det folkeretlige Begreb om Statens Eiendomsret, at de den undergivne Ting ere stillede til dens ubetingede Disposition og Benyttelse som Middel til materielle Fornødenheders Tilfredsstillelse. Den Private tilkommende Eiendomsret over de samme Ting medføre ikke en Indskrænkning i Statens Eiendomsret. Denne er en Ret, der udøves i Henhold til Landets Statsret, ikke dets Privatret; den er en Høihedsret: Omnia rex imperio possidet, singuli dominio. De Privates Eiendom staaer netop under denne Høiheds Beskyttelse, og det er ordentligviis kun Nødstilfælde, der kunne medføre, at Staten kan tiltage sig en ubegrændset Dispositionsret over de Privates Eiendom. Staten kan have Privateiendom, baade i Indlandet og Udlandet. I intet af disse Tilfælde bortfalder Modsætningen mellem Stats- og Privateiendom. Saadanne Eiendomme staae da under Loven og Jurisdictionen i det Land, hvor de ligge. Enhver Stat er iøvrigt berettiget til at forbyde andre Stater

og Souveræner at erhverve Grundeiendom indenfor sine Grændser, og kan endog med Hensyn til de Inconvenientser, som kunne følge af et saadant Forhold, anordne Afhændelsen af den allerede erhvervede.

§ 41.

Om Statsterritoriet.

(Rosenvinge § 41.)

Den hele Jordstrækning med tilhørende Vande, som er Statens Eiendomsret underkastet, kaldes dens Territorium[1]) eller Gebeet.

[1]) Om territorium clausum et non clausum.

Hovedgjenstanden for den her omhandlede folkeretlige Eiendomsret er Territoriet, Det har ingen Indflydelse i retlig Henseende, om dette bestaaer af et sammenhængende Stykke, eller om Territoriet eller Dele af det ere aldeles indesluttede af en anden Stat. En Stat kan indbefatte et eller flere af den afhængige Gebeter (territoria subordinata) med egne Underlandsherrer eller privilegerede Grundbesiddere, saaledes at disse dog ligeoverfor fremmede Magter kun ere at betragte som Dele af Hovedterritoriet (territorium principale). Enkelte Stykker kunne være under flere Staters Condominat pro indiviso eller pro partibus divisis, et Forhold, som dog nu er sjeldent. I ældre Tider især i Tydskland kjendtes de saakaldte territoria non clausa, naar enkelte Stykker ere under en anden Souverænitet (Enclaver)[1]).

Grændserne, som enten kunne være naturlige (limites naturales s. occupatorii) eller konstige (artificiales), Sø- eller Landgrændser, ere bestemte ved Traktater eller langvarig Besiddelse.

Grændserne ere enten naturlige (det aabne Hav, Bjergkjæder) eller kunstige, maaskee bedre physiske eller intellectuelle, tænkte Linier, der imidlertid, i det Mindste paa visse Puncter, ere gjorte kjendelige ved Pæle, Grave, Tønder (i Have eller Floder), Bavne o. s. v. Tvivl om Grændsen giver Anledning til Grændsecommissioner og Tractater. Kan den rette Grændse ikke ud-

---

[1]) Jfr. ved dette Stykke Heffter Europ. Völkerrecht § 65 Pag. 124—5.

findes, saa maa enten det tvivlsomme Gebeet blive fælles eller deles. Undertiden erklæres det omtvistede Stykke for neutralt med Forbehold af en senere endelig Afgjørelse. I Grændsefloder er Midtstrømslinien, naar ikke anderledes er bestemt, den egentlige Grændse. Forandrer Floden sit Løb, bliver dog Grændsen paa det gamle Sted. Hvor Grændsen maa antages, naar Staten grændser til Havet, vil nedenfor blive bemærket.

Alt, hvad der findes paa en Stats Territorium, maa præsumeres at være dens Høihed undergivet (Quidquid est in territorio est etiam de territorio). Her er en Grændse, indenfor hvilken ingen fremmed Statshøihed kan gjøre sig gjældende; dog erindres Undtagelser med Hensyn til Exterritorialitet og Statsservituter. Findes endog indenfor Statens Grændse Strækninger, som aldrig specielt ere tagne i Besiddelse, f. Ex. øde Strækninger, saa gjælder det Anførte dog; de ere i folkeretlig Henseende Statens Eiendom. Herreløse men til Privateiendom skikkede Ting, f. Ex. Vildt, ere under dominium transiens; de kunne ikke vindiceres, naar de have forladt Territoriet.

Man skjælner mellem Hovedlande og Bilande.

Kun hvad der lovlig er erhvervet som saadant er Biland. Colonier, som i fremmede Lande ere anlagte af Individer, der ere fødte i Landet, blive ikke ubetinget Bilande, tilfalde ikke ubetinget Moderstaten. Ere de anlagte af Udvandrere med egne Kræfter, staaer det til dem at opgive det undersaatlige Forhold, og dersom Territoriet ikke var under nogen Stats Herredømme, kan derved opstaae en selvstændig Stat. Anlægges en Colonie paa et Territorium under en anden Magts Herredømme, saa vil den nærmest blive under dette Herredømme; dog kunne Beboerne paa Grund af særegne Overeenskomster beholde deres Borgerret i Hjemmet og forblive under Moderlandets Beskyttelse.

Man skjelner imellem Land- og Søterritorium. Statens Søterritorium bestaaer af saadanne Dele af Havet, hvorover en udelukkende Raadighed kan udøves, og over hvilke Staten ved Bemægtigelse eller Traktater har erhvervet Eiendomsret. Hertil hører i Almindelighed: 1) Den Deel af Havet, som begrændser Statens Landterritorium, saavidt som et Kanonskud fra Kysten kan række (mare proximum[1]). 2) Bugter og Bajer, som

paa to Sider saaledes begrændses af Statens Landterritorium, at de kunne beherskes ved Kanoner fra begge Kyster eller i det mindste Indløbet spærres[2]). 3) Stræder og Sunde mellem to Lande, forsaavidt som de kunne beherskes af Kanoner fra Kysten eller Skibes Gjennemgang kan hindres[3]). 4) Saadanne tilgrændsende Stræder, Sunde og mindre Have, der vel ej kunne beherskes fra Kysten, men over hvilke Statens Territorialhøihed af de øvrige Stater er erkjendt (mare clausum[4]). 4) Rheder og Havne. Til Territoriet høre naturligviis ogsaa de Indsøer, Floder og Strømme, som befinde sig paa samme; over Grændsefloder strækker Territorialhøiheden sig i Almindelighed kun til Midtstrømslinien[5]). Over Oceanet kan ingen Stat tilegne sig noget Overherredømme[6]).

[1]) Om den naturlige Retsgrund til dette Herredømme. Undertiden er Herredømmet over mare proximum i Traktater bestemt til et vist Antal Mile f. t. Ex. Tr. til Paris mellem Frankrig, England og Spanien 1763 Art. 5 (3 og 15 lieues). Om Danmarks Fordringer paa Herredømmet over Havet ved Island og Færøerne, samt Grønland s. Mosers Versuch VII. 677 og C. L. Scheid diss. de jure regis Daniæ prohibendi navigationem et piscationem exterorum in mari boreali contra Batavorum prætensiones. Hafn 1741. 4. Jvfr. Fdg. 13 Mai 1682 § 2 (i Quartudgaven) og Pl. 26 Marts 1751. See ogsaa Thorsteinsons Afhandl. i Collins For Historie og Statistik 1 B. S. 49 ff. See med Hensyn til Grønland Tr. med Hamborg 16 Aug. 1692 Art. 3.

[2]) T. Ex. det curische og frische Haf.

[3]) T. Ex. Strædet ved Dardanellerne og Constantinopel, det store og lille Belt, St. Georgs Canalen, Strædet ved Messina.

[4]) Om Danmarks Herredømme over Øresund s. Mosers kleine Schriften IX. 290 ff. og Schlegels Statsret I. 282—288 og især S. 300—307. Om dets Fordringer paa Herredømmet over Østersøen, s. Mare Balticum, id est historica deductio, utri regum Daniæne an Poloniæ prædictum mare ... se desponsatum fateatur 1638 4. (auct. Christoph. à Lippe). Anti-mare Balticum seu recapitulatio tractatus, cui titulus: Mare Balticum etc. 1649. 4. Franc. Stypmann de jure maritimo, Gryphisw. 1652. 4. P. I. p. 120—131; jvfr. ogsaa Schlegels Statsret I. 337 og især Estrup om de danske Kongers Høihed over Østersøen i Nordisk Tidsskrift I. 240 ff. Om Englands Paastand paa Herredømmet over de fire Have, som omgive det, og over Kanalen; jvfr. Joh. Seldeni mare clausum. Lond. 1635 fol. Lugd. 1665. 4. Joh. Is. Pontani discussionum historicarum de mari libero adversus I. Seldeni mare clausum libri II. Hardervic 1637. 8. Corn. v. Bynkershoek de dominio maris. Hagæ. 1703. 8. (aftrykt i hans Opera T. II. p. 101—119.) Om det sorte Hav, s. Tr. mellem England og Porten 5 Jan. 1809 Art. 11 (M. S. V. 160); Om Venedigs Paastand i ældre Tider paa Herredømmet over det adriatiske Hav og Genuas over det liguriske.

[5]) I nyere Traktater har man jævnlig bestemt Grændsen i Floder efter den saakaldte Thalweg, d. e. der, hvor Floden er seilbar, s. de i Klübers Völkerrecht § 133 Not. d anførte Traktater.

[6]) See fornemmelig Hugo Grotius mare liberum Lugd. 1609—1669. 8. Om enkelte Stater kunne erhverve Eiendomsret over Havet

eller enkelte Dele deraf, er ikke aldeles uomtvistet. I Middelalderen tillagde man den romerske Keiser et saadant Herredømme. Man grundede dette paa: l. 9. D. de lege Rhodia: Ego quidem mundi dominus. Spanien og Portugal paastod Eiendomsretten over de af dem opdagede Have. Herimod rettede Grotius sit Skrivt mare liberum. Storbrittannien paastod Souveræniteten over de 4 Have, som omgive de brittiske Øer (narrow-seas), uden at dog denne Prætensions Grændser nogensinde ere blevne nøie bestemte. Denne Paastand blev forsvaret af Selden i hans Skrivt om mare clausum (mod Grotius). Venedig gjorde Paastand paa det adriatiske Hav, Genua paa det liguriske, Danmark paa Østersøen. Alle disse Fordringer mødte Modsigelse og souteneres ikke længer alvorligt; de have nu kun Betydning med Hensyn til Skibshilsen. Et udelukkende Herredømme over visse Dele af Havet er vel ikke utænkeligt; men at Havet i det Hele skulde være saadant udelukkende Herredømme undergivet, vilde stride mod Havets naturlige Bestemmelse.

Om Søterritoriet. Ved Forf.s Nr. 1 med Note bemærkes: Det ligger i alle til Havet grændsende Nationers Interesse at udstrække sin Souverænitet over mare proximum. Det kan ogsaa stadigt beherskes. Man er i Almindelighed enig om at sætte Kanonskudsvidde = 1 Sømiil, omtrent 3 engelske Miil, henved ³/₄ danske Miil (2852 Favne eller 8556 Al.)

Ved Forf.s Nr. 3 mærkes: Forsaavidt der er fri Seilads paa to Have, der forenes ved et Stræde eller Sund, maa dette dog medføre den Indskrænkning i Souveræniteten over Sundet, at Passagen ikke kan forbydes hverken for Handels eller Krigsskibe. Specielle Overeenskomster medføre dog undertiden Modification, navnlig saaledes, at det kan nægtes Krigsskibe at passere. Saalænge Tyrkiet var den eneste Magt, der havde Besiddelser ved det sorte Hav, kunde det med Rette forbydes alle fremmede Skibe at passere Dardanellerne. Efterat Rusland ogsaa havde faaet Besiddelser, maatte Seiladsen paa det sorte Hav blive fri, og dermed ogsaa Passagen gjennem Dardanellerne. Dette er udtrykkelig erkjendt ved Tract. i Adrianopel 1829 Art. 7. Her stipuleres kun fri Passage for Handelsskibe. At Porten frem-

deles skulde være berettiget til at nægte fremmede Krigsskibe-Passagen, blev senere udtrykkeligen anerkjendt ved Londonner Tractaten 1841. Danmarks Herredømme over Belterne kan ikke udledes af den af Forf. opstillede Regel, men hænger sammen med Retten til Sundtolden og Spørgsmaalet, om Østersøen er mare clausum.

Ved Forf.s Nr. 4 mærkes: Danmarks Herredømme over Øresund ɔ: til Sundtolden grunder sig paa den forhen udøvede Høihed over Sundet og paa almindelig Anerkjendelse af alle søfarende Nationer. Herredømmet over Belterne staaer i Forbindelse hermed, nemlig ved Faren for Elusion af Forpligtelsen til at erlægge Tolden. Danmarks Høihed over Sundet og Belterne medfører ikke nogen eensidig Ret til at nægte Seilads igjennem dem. Jfr. nærmere Forelæsningerne over Statsretten. Mange mene, at Have, som aldeles ere omgivne af enkelte Nationer, og til hvilke Adgangen kun haves gjennem snævre Vande, som det er muligt at spærre, ogsaa de jure kunne holdes lukkede ved fælles Overeenskomst mellem disse Nationer for alle Nationer, som ikke der have Besiddelser, navnlig i Krigstid. Denne Paastand er med Hensyn til Østersøen fremsat af de Magter, der have Besiddelser ved dette Hav, s. Tract. om den bevæbnede Neutralitet af 1780 og 1800 og Tract. mellem Danmark og Sverrig 1794. Da Rusland 1807 erklærede England Krig, fremhævedes Østersøens Inviolabilitet som et Moment, der forhøiede det Retsstridige i Englands Adfærd mod Danmark. Den engelske Regjering paastod derimod, at den aldrig havde erkjendt de Principer, hvorpaa Østersøens Inviolabilitet skulde beroe. Jfr. her ogsaa, hvad der ovenfor blev bemærket om det sorte Hav.

§ 42.

Fortsættelse.

(Rosenvinge § 42.)

Paa Grund af Søterritorialhøiheden have Staterne anseet sig berettigede til at udelukke fremmede Undersaatter fra Fiskefangst, Perle- og Koralfiskerie samt fra Handel[1]) paa deres Søterritorium, fremdeles til at visitere Skibe, som maatte være mistænkte for at føre contrabande Varer, og

til at konfiskere de sidstnævnte[1]), til at hæve Told[2]) og andre Afgifter (Fyrpenge, Havnepenge o. s. v.) af gjennemseilende Skibe, eller til at paalægge dem, for en Tid at oplægge og falholde deres Varer (Stapelret, droit d'étape). Undertiden har man endog tilladt sig, at anholde fremmede Skibe og at benytte dem, dog imod Erstatning. Endelig har ogsaa fra Søterritorialhøiheden det saakaldte Søceremoniel, i det mindste tildeels, sin Oprindelse.

1) Jvfr. § 31 Not. 2 og 3 og § 41 Not. 1. (Pag. 329).

2) See t. Ex. den engelske Revenue Act af 1780, jvfr. Reskr. 10 April 1784 og Pl. 16 Aug. 1786.

3) Om Øresunds Told s. Schlegels Statsret I. 282 ff. og de sammesteds S. 320—321 citerede Skrifter. Af de om Øresunds Told og Strømtolden indgaaede Traktater mærkes som endnu gjældende følgende Tr. med de fer vendiske Stæder Lybek, Hamborg, Rostok, Stralsund, Wismar og Lyneborg 25 Juli 1560 (Du Mont V. P. 1 67) jvfr. Tr. med Hamborg 30 Juni 1762 Art. 3 (M. R. IV. 581) og 27 Mai 1768 Art. 10 (M. R. I. 220); Tr. med Holland til Christianopel 13 Aug. 1645 Art. 2—5, 14 (ibid. VI. P. 1—312; jvfr. Toldrullen i Schous Udt. af Fdgr. 1 D.); jvfr. Tr. 15 Juni 1701 Art. 2—11, Kgl. Resol. 14 Jan. 1732 og Deklaration 16 Juli 1817 (M. S. VII. 133): med Sverrig Tr. 3 Juni 1720 Art. 9 og 11, jvfr. Tr. 14 Jan. 1814 Art. 27 og Tr. 2 Novbr. 1826; med Frankrig Tr. 1742 Art. 4, 5, 9—14, jvfr. Tr. 30 Septbr. 1749 (M. R. I. 325); med England Tr. 11 Juli 1670 Art. 8, 12—14, jvfr. Tr. 14 Jan. 1814 Art. 13; med Spanien Tr. 20 Marts 1641 Art. 3 (Du Mont VI. P. 1. 209), jvfr. Gen. Toldk. Skr. 1 Mai 1792 og Kongen af Spaniens Ordre 17 April 1792 i M. S. III. 125; med Rusland 8/19 Octbr. 1782 Art. 6—10; med Neapel Tr. 16 April 1748 Art. 2; med Portugal Tr. 26 Septbr. 1766 Art. 2 (M. R. VI. 46); med Preussen Tr. 17 Juni 1818 Art. 4, 7, 8; med de Nordamerikanske Stater 26 April 1826 Art. 5; med Mexico Tr. 19 Juli 1827 Art. 6; med Brasilien 20 April 1828 Art. 5 og med Østerrig 12 Febr. 1834 Art. 5.

Om Wesertolden (Elsfleter-Told) og Danmarks Ret dertil, da Hertugdømmet Oldenborg var forenet med Danmark, s. Höiers jus publicum, oversat af Bredsdorff. Christiania 1783. 4. S. 142—146. Om Danmarks Ret til Elbtolden s. Elbschiffahrtsacte 23 Juni 1821 Art. 7, 15 og 23 (M. S. IX. 714). Om de ældre Stridigheder desangaaende med Hamborg s. Høier l. c. S. 88—93.

Især i Krigstilfælde er Søterritorialhøiheden af stor Vigtighed, idet en neutral Stat er berettiget til at fordre sit Søterritorium respecteret af de krigsførende Magter. Den Omstændighed, at der indrømmes en Stat visse Ceremonialrettigheder paa et Farvand, medfører ikke, at dette maa betragtes som vedkommende Stats Søterritorium, jvfr. hvad der i forrige § er bemærket.

§ 43.

Om Søceremoniellet.

(Rosenvinge § 43.)

Søceremoniellet bestemmer i Medhold af Tractater, Sædvaner og Staternes Love de Æresbeviisninger, som Skibe skulle vise deels hinanden gjensidigen, deels de Staters Fæstningsværker, som de seile forbi eller de Havne, i hvilke de indløbe (Skibshilsen, Salutatio maritima; salut en mer). Disse Æresbeviisninger bestaae fornemmelig i: 1) at stryge Flaget (le salut de pavillon, 2) eller at stryge Seilet (le salut de voiles) eller 3) at løsne et vist Antal Kanonskud (le salut de canon), Skibshilsen i egentlig Forstand.

Enhver Stat kan bestemme det Søceremoniel, som dens egne Skibe skulle iagttage mod Fremmede, saavel paa dens eget Søterritorium som i aabent Hav, og ligeledes foreskrive det Ceremoniel, som fremmede Skibe paa dens eget Territorium skulle iagttage[1]). I de Have, over hvilke Herredømmet er omtvistet, er der ligeledes Strid om Søceremoniellet; for at forekomme Tvist have derfor de vedkommende Magter undertiden ved Tractater forenet sig om, ikke at fordre eller give Skibshilsen i saadanne Have[2]).

Endskjøndt de Grunde, hvorpaa Søceremoniellet hviler, maa medføre, at ingen Nation i aabent Hav kan fordre Skibshilsen for sine Skibe, undtagen naar saadan Fordring maatte hjemles ved Tractater, saa har dog Sædvanen i Henseende til Skibshilsen i aabent Hav indført følgende Regler[3]): 1) Krigsskibe fordre sædbanlig af Handelsskibe Hilsen med Seilets og Flagets Strygning, og naar de føre Kanoner, da tillige ved disses Løsning. 2) Krigsskibe hilse hinanden i Regelen blot ved Kanoners Løsning. 3) Det Krigsskib, som er af lavere Rang, hilser det, som er af høiere Rang, hvorimod Krigsskibe, der ere af lige Rang, i Almindelighed slet ikke hilse hinanden. 4) Et enkelt Krigsskib, som møder en Flotille, hilser først; ligeledes Auxiliairflaaden Hovedflaaden, hvormed den skal forene sig.

[1]) See hvad Danmark angaaer Søkrigs Art. Br. 8 Jan. 1752 Tit. LXXIV. (§ 853—870), jvfr. § 818 og 848. Om Hilsen for Kronborg s. Regl. 3 April 1756 i Fogtmans Reskriptsamling (urigtig anført under 3 Marts i Martens Guide diplomatique II. 847, hvor ogsaa anføres Edit concernant le salut sur mer 11 Aug. 1748, som formodentlig skal være Fdg. 11 Juli 1748 ang. Koffardiskibes Flag, Vimpler o. s. v., der dog ikke angaaer Fremmede). See fremdeles Tr. med Sverrig 27 Mai 1660 Art. 7 (Schous Udt. I.); Tr. med Algier 1746 Art. 20, Tr. med Tunis 8 Decbr. 1751 Art. 16, Tr. med Tripolis 22 Jan. 1752 Art. 26, Tr. med Porten 25 Febr. 1757 Art. 5.

[2]) See f. Ex. Tr. med Rusland 30 Octbr. og 10 Novbr. 1731 angaaende Østersøen (urigtig anført i Rousset Suppl. III. p. 285 under Aarstallet 1730), hvori ogsaa paaberaabes en utrykt Convention om Skibshilsen i Nordsøen 15 og 26 Juni 1710. Jfr. Tr. 28 Juni og 9 Juli 1780.

Separat-Art. 4. Tr. 1731 er nu forandret ved Tr. 15 Jan. 1829 (M. S. XII. 73).

²) De samme Regler finde naturligviis ogsaa Anvendelse, naar to Magters Skibe møde hinanden paa tredie Stats Territorium.

§ 44.

Om de Maader, hvorpaa Staterne erhverve Territorier.

(Rosenvinge §§ 40 og 45.)

I denne § bliver først at tale om Erhvervelse ved Bemægtigelse og Tilvæxt, dernæst om Overdragelse, endelig angaaende Spørgsmaalet, om Hævd er en folkeretlig Eiendomserhvervelsesmaade.

Staterne erhverve Eiendom ved Bemægtigelse, Tilvært og Forbund. De Ting, som skulle være Gjenstand for Bemægtigelse, maa være skikkede til at underkastes udelukkende Eiendomsret og tillige være Ingens (res nullius). Ikke sjelden, men uden Føie, har man anseet de af vilde Nationer beboede Lande for res nullius.

For at Tingen kan betragtes som Ingens, er det efter den almindelige Mening ikke nok, at den ikke er nogen anden til det folkeretlige Samfund hørende Stats Herredømme undergiven. Det er upaatvivlelig den almindelige Mening, at heller ikke de af vilde Nationer beboede Lande ere Gjenstand for Bemægtigelse. Erhvervelse ved Bemægtigelse vil herefter væsenlig kun finde Anvendelse paa ubeboede Landstrækninger, som ikke af Andre fuldstændigt ere tagne i Besiddelse, og altsaa vel ogsaa paa saadanne Strækninger, der blot gjennemstreifes af nomadiske Horder. Det er imidlertid tvivlsomt, om den Mening, at de Vildes Ret skal respecteres, er grundet i den positive Folkeret. Det er jo nemlig en given Sag, at disse Samfund staae udenfor Folkeretten. Fra den positive Folkerets Standpunct kan derfor vel saadan Bemægtigelse forsvares. Derimod kan det ikke nægtes, at det fra et høiere Standpunct er en Uret, der begaaes, og den Betragtning, at disse Samfund i al Fald udøve saadanne Barbarier, at man maa være berettiget til at gjøre en Ende herpaa — i Analogie med hvad der gjælder om Intervention — overseer, at ei ethvert Middel til Christendommens og Civilisationens Udbredelse er berettiget.

Til at begrunde Eiendomsret ved Bemægtigelse udfordres Besiddelsestagelse (apprehensio), skjøndt man ikke altid har været enig om de Handlinger, hvori saadan Besiddelsestagelse skal bestaae[1]). En simpel Erklæring af den Nation, som bemægtiger sig en ubeboet Landstrækning, kan ligesaalidet, som pavelige Donationer[2]) eller den første Opdagelse af hidtil ubekjendte Lande, ansees for tilstrækkelig.

[1]) T. Ex. Grændsers Afstikkelse, Indskrifters Oprettelse, Landets Opdyrkning, Besættelse, Fæstningers Anlæggelse.

[2]) See Pave Nicolaus V. Bulle 1454 og Alexander VI. Demarcationslinie 1493. Tr. mellem Spanien og Portugal 1494, stadfæstet af Pave Julius II. 1506.

Livløse Tegn betragtes nu af de Fleste som utilstrækkelige; de synes dog foreløbigen at maatte gjælde, indtil det viser sig, at det ikke er vedkommende Stats Hensigt strax at benytte Landet. Naar en virkelig Besiddelsestagelse har fundet Sted, fortabes ikke Eiendomsretten, om end Besiddelsens Udøvelse afbrydes, naar vedkommende Magt udtrykkelig erklærer, at den ikke opgiver Eiendomsretten; til saadan Bevarelse ere Tegn tilstrækkelige. Besiddelsestagelsen kan skee ved Mandatarius (almindeligt og specielt Mandat); den kan skee uden Mandat, naar den ratihaberes.

Tilvæxt er af langt mindre Vigtighed i den positive Folkeret, end Bemægtigelse; det er fornemmelig Til- og Fraskyllelser (alluvio, avulsio), opkomne Øer (insulæ in flumine natæ), som her komme i Betragtning.

Naar en Ø er opkommen i en Flod, som tilhører en Stat, finder i Virkeligheden ingen ny Erhvervelse Sted.

Ved Forbund kunne Nationerne erhverve Eiendom, ligesom Private, f. Ex. ved Mageskifte[1]), Kjøb, Gave, Afstaaelse, frivillig Underkastelse, Ægteskabscontracter[2]) o. s. v.

[1]) See t. Ex. Danmark Tr. 11te og 22 April 1767 og 21 Mai og 1 Juni 1773 angaaende Oldenborg og Delmenhorst. Tr. mellem Danmark og Preussen 4 Juni 1815.

[2]) Hvorvidt Erobring kan ansees som Erhvervelsesmaade.

Istedetfor Forbund bør det hellere hedde Overdragelse, hvad enten denne iøvrigt grunder sig paa fredelige Forhandlinger eller paa Krig. Det samme Spørgsmaal som i Privatretten frembyder sig her om Overleverelsens Nødvendighed til Eiendomsoverdragelsen. Det er klart, at et Forbund om en fremtidig Territorial- eller Eiendomsoverdragelse vel begrunder en Adkomst, hvis Fyldestgjørelse Ingen kan modsætte sig, men ikke kan sættes ved Siden af Eiendom, da den ikke kan udelukke

Virkningen af en fremmed midlertidig Besiddelse. Derimod mangler der saavel her som i Privatretten Grund til at betragte Overleverelsen som et nødvendigt Moment ved Siden af Overdragelsesovereenskomsten til Eiendomsrettens Overgang. Spørgsmaalet maa altid blive i det givne Tilfælde, om Overdragelsen er endelig eller ei, og ved Afgjørelsen heraf kan det komme i Betragtning, om Overleverelse har fundet Sted eller ei.

Der kan spørges, om Erobring er Erhvervelse ved Bemægtigelse eller ved Overdragelse. Ordentligviis falder den ind under den sidste Klasse; den Besiddelsestagelse, som skeer under Krigen, bliver først en Erhvervelse ved den paafølgende Fred. Dog maa der gjøres en Undtagelse, naar den Stat, som er Gjenstand for Erobringen, ganske tilintetgjøres som folkeretligt Subject; der er da Ingen at slutte Fred med.

Hævd (præscriptio acquisitiva, usucapio) er efter den positive Folkerets Grundsætninger ikke nogen Erhvervelsesmaade mellem Stater, da det, om man endog vilde ansee Eiendomssikkerheden for dens naturlige Fundament[1]), dog mangler paa en positiv Tidsbestemmelse[2]). Den saakaldte Præscriptio temporis immemorialis finder vel Sted imellem Nationerne, men kan neppe med Føie ansees for nogen Erhvervelsesmaade.

[1]) Det stiltiende Samtykke kan ikke ansees som Fundament for Hævd, da Ikke-Udøvelsen af Rettigheder i en lang Tid ikke indeholder noget stiltiende Samtykke, men i al Fald kun giver Formodning om et saadant. Naar Fleerheden af de ældre Folkeretslærere (Grotius l. II c. 4. Pufendorf l. IV. c. 12. Wolff c. III. § 358—367. Vattel l. II. c. 11 § 140—151, see dog Vasquius in controv. illustr. l. III. c. 51 n. 28) antoge det Modsatte, laa Grunden fornemmelig deri, at de havde Tilfælde for Øie, hvor enten et virkeligt stiltiende Samtykke eller Præscriptio temporis immemorialis fandt Sted.

[2]) Jfr. herved Grændsetr. med Sverrig 7 og 18 Octbr. 1751 1ste Codicil § 30.

At der mangler en positiv Tidsbestemmelse for Hævdstidens Længde, kunde ikke være et afgjørende Argument mod Hævd. Hundrede Aar og derover maae — hvor relativt end Begrebet om lang Tid kan være — dog ogsaa mellem Staterne erkjendes for lang Tid. Derimod er det rigtigt, jfr. Noten, at de ældre Folkeretslærere, som antoge Hævd, idelig sammenblandede den med et virkeligt stiltiende Samtykke eller præscriptio immemorialis. Det kan nu synes, at der ikke i Folkeretten er Trang til Hævd. Har t. Ex. en Magt midlertidig ladet en begyndt

Colonisation beroe uden dog at derelinqvere den, og en anden tager Landet i Besiddelse, da er dette et Factum, som den ikke kan forblive i Uvidenhed om; den Magt, der har taget Landet i Besiddelse, behøver ikke Hævd; langt tidligere end denne Erhvervsadkomst vilde være tilstede, vil et stiltiende Samtykke kunne paaberaabes. Imidlertid kan der dog forekomme Tilfælde, i hvilke en factisk Besiddelsestilstand, der i lang Tid bona fide har været udøvet, hverken kan støttes ved præscriptio immemorialis eller stiltiende Samtykke, fordi den, der skulde have gjort Indsigelse, har verseret in errore, t. Ex. med Hensyn til den rette Grændse mellem to Lande. Da maa uden Tvivl den i lang Tid uanfægtede Besiddelsestilstand gjælde. Saadanne Tilfælde ville dog være sjeldne.

§ 44.

Om Statsservituter.

(Rosenvinge § 44.)

Undertiden erholder en Stat ved Traktater en Ret over en andens Territorium, ifølge hvilken denne er forpligtet til at gjøre, taale eller undlade noget til den førstes Fordeel, uden at der i saadan Henseende enten paaligger den nogen naturlig Forpligtelse eller altid tilkommer den Ret til at fordre Reciprocitet; saadanne Rettigheder med den tilsvarende Forpligtelse kaldes Statsservituter (Servitutes juris publici sive juris gentium; affirmativæ, negativæ; activæ, passivæ. Servitudes publiques[1]). Saalænge disse ikke have en vilkaarlig Indskrænkning af Majestætsrettigheder til Gjenstand[2]), synes den derved forpligtede Stat ikke at tabe sin Souverænitet. De tilstaaede Statsservituter kunne bortfalde ved Traktater, ved Tingens Undergang, ved Consolidation og endelig ved den bestemte Tids Forløb, for hvilken saadan Servitut har været stiftet.

[1]) Inddelingen af Servituter i reelle og personelle er uden Indflydelse i Folkeretten. — Exempler: Forpligtelse til ikke at befæste visse Stæder, som tilforn Frankrigs med Hensyn til Dünkirchen, Fred. til Utrecht 1713 Art. 9 (Du Mont. VIII P. 1. 339) jvfr. Freden til Paris 1783 Art. 17. s. ogsaa I. P. M. Art. XI. 82. Ret til at lægge Garnison i Grændsefæstninger, s. Barrieretr. 1715 (Du Mont. l. c. p. 458) og I. P. M. Art. XI. 76 og 77. Ret til Postgang (jvfr. § 32); Ret til at have Militærveie gjennem en anden Stats Territorium, s. f. Ex. Wiener-Congr.-Act. Art. 31 (M. S. VI. 399); Forpligtelser med Hensyn til Gangveiene ved Flodbredder (chemins de halage) s. Wiener-Congr.-Act. 113. Om Preussens Forpligtelse til aarlig at levere et Qvantum Salt

til Saxen mod gjensidig Forpligtelse til at modtage det f. Tr. 18 Mai 1815 Art. 19 (M. S. VI. 281).

²) Exempel af denne Natur indeholder Tr. mellem Rusland og Polen 1793 Art. 6, 8—11 (M. Rec. V. 222).

For at retfærdiggjøre Overførelsen af Begrebet Servitut i Folkeretten, bør der være en vis Analogie imellem Statsservituter og de privatretlige. Det synes herefter at være rigtigt med Forfatteren at lægge Vægten paa, at Statsservituten indeholder en Indskrænkning af Territorialhøiheden. Men herefter kan blandt de af Forf. i Note 1 anførte Exempler Preussens Forpligtelse til at levere og Saxens til at modtage et vist Qvantum Salt næppe betragtes som en Servitut. Mere tvivlsomt kunde det være, om man ikke skulde bestemme Begrebet saaledes, at man derved forstod en Indskrænkning i Territorialhøiheden, ifølge hvilken en Stat maa undlade en vis Myndighed, til hvilken den ellers vilde være berettiget, eller en anden Stat kan udøve en Myndighed, som ellers ikke vilde tilkomme den. Men det kan dog ikke nægtes, at ogsaa en Forpligtelse til at foretage Noget kan indeholde en Indskrænkning af Territorialhøiheden, f. Ex. en Forpligtelse til at holde visse Pladser befæstede, og at denne Indskrænkning efter det angivne Hovedsynspunct med Rette kan kaldes en Servitut.

At Servituter kun kunne opstaae ved Tractater, er ikke erkjendt af Alle. Nogle, t. Ex. blandt de Nyere Heffter¹), antage servitutes gentium naturales, t. Ex. at ingen Stat maa forhindre det frie og naturlige Indløb af Vande fra eller paa en Nabostats Territorium. Men en saadan Indskrænkning synes ikke passende at kunne kaldes en Servitut, da den maa siges at følge af den almindelige Regel, at ingen Stat paa sit Territorium tør træffe Foranstaltninger, der ligefrem ere til Skade for Nabostater.

En Servitut forudsætter Modsætningen mellem to Souveræniteter. Indskrænkes en Stat i den Grad, at den kommer i en fuldstændig Afhængighed af andre, er Begrebet om Servitut ikke længer anvendeligt. Dette var t. Ex. Til-

¹) See Europ. Völkerrecht § 43 (Pag. 87).

fældet efter den i Note 2 citerede Tractat mellem Rusland og Polen, der i Art. 7 indeholder den Bestemmelse, at Rusland til enhver Tid efter foregaaende venskabelig Underretning kunde lade sine Tropper rykke ind i Polen. Derimod kan Begrebet ikke siges at være udelukket mellem en halvsouveræn Stat og den Stat, der har Overhøiheden.

Fjerde Afsnit.

Om de europæiske Souveræners personlige Forhold til hinanden.

§. 46.

Indledning.

(Rosenvinge § 46.)

De Familieforbindelser, som i lang Tid have fundet Sted mellem de fleste europæiske Fyrster, have givet Anledning til, at Souverænerne gjensidigen vise hinanden en Mængde Venskabs- og Høflighedsbeviisninger, som vel ikke angaae Nationernes Retsforhold og heller ikke støtte sig paa nogen Retsgrund, men dog ikke ganske kunne forbigaaes i den positive Folkeret, da Souverænernes Sindelag mod hinanden ofte have havt vigtig Indflydelse paa Nationernes Skiæbne. Paa den anden Side pleier det personlige Forhold mellem Souverænerne ikke at forstyrres ved Misforstaaelser eller Krige, som maatte opkomme mellem de Nationer, de beherske.

§ 47.

Om Notificationer og sammes Besvarelse; om Meddelelse af Ordener, Foræringer o. s. v.

(Rosenvinge § 47.)

Souverænerne pleie saaledes gjensidigen at tilmelde hinanden de glædelige eller sørgelige Begivenheder, som angaae dem eller deres Familie. Saadan Meddelelse besvares ved Lykønskninger eller Condolationer; undertiden gives ogsaa andre Tegn paa Deeltagelse[1]). Det er Skik mellem Souverænerne, at de byde hinanden til Faddere, endog uden Hensyn til Religionsforskjel. Ogsaa meddele de hinanden sædvanlig deres fornemste Ordener,

ligesom de og ved adskillige Leiligheder gjøre hinanden Foræringer; naar saadanne stundom ere betingede ved Tractater, bære de meget uegentligt dette Navn[2]).

[1]) T. Ex. ved Anlæggelse af Hofsorg, s. derom en tractatmæssig Bestemmelse i Tr. med Hamborg 27 Mai 1768 Art. 12 (M. R. I. 210).
[2]) See f. Ex. Fredstr. til Jassy 1792 Art. 10 (M. R. V. 75). Danmarks Tr. med Marocco 25 Juli 1767 Art. 19 og 20 (M. R. VI. 62) o. fl.

§ 48.

Om Souverainernes Besøg, Exterritorialitetsret, Toldfrihed o. s. v.

(Rosenvinge § 48.)

Den Souveræn, som besøger en anden eller passerer gjennem hans Gebet, modtages med Æresbeviisninger. Saalænge han der opholder sig, nyder han Exterritorialitetsret[1]). Han kan ogsaa udøve Jurisdiction, i det mindste den civile, over sit Følge. Hans Exterritorialitetsret strækker sig ogsaa til alt det Gods, han fører med sig. De Vare, som en Souveræn lader komme til sit eget eller Familiens Brug, pleie at passere toldfrit igjennem andre Staters Territorium. Urørligt Gods, som en fremmed Souveræn eier paa Statens Territorium, er derimod i Regelen ikke fritaget for Skatter og Afgifter, og er ligesaavel, som det rørlige Gods, der tilhører en fremmed og fraværende Souveræn, Statens Jurisdiction underkastet. Hvorvidt Souverænerne i Tvistigheder, der opstaae imellem dem angaaende deres private Eiendomme, kunne være beføiede til at anvende Statens Kræfter for at forfølge deres Prætensioner, vedkommer det Statsretten at afgjøre. Ogsaa hører det tildeels til Statsretten at afgjøre, hvorvidt en Souveræn kan yde saadanne Lemmer af hans Familie virksom Hjælp, som klage over at være forurettede i fremmed Land. Efter Folkerettens Grundsætninger maatte han altid være beføiet til at antage sig deres Sag i samme Tilfælde, hvor han er er berettiget til at beskytte enhver af sine Undersaatter eller hjælpe fremmede Fyrster.

[1]) Undtagelser fra denne Sætning.

Netop fordi en Souveræn indtager en exceptionel Stilling paa fremmed Territorium, kan det forbydes ham at betræde det. Vil en Souveræn gjøre et Besøg eller reise igjennem, anmelder han det. Gjør han det, uagtet Adgangen er nægtet, kan han ikke alene ikke gjøre Fordring paa de Rettigheder, som ellers indrømmes, men man kan anvende Sikkerhedsmidler og tvinge ham til at bortfjerne sig. Derimod vilde der mangle Ret til at bemægtige sig hans Person og holde ham fangen. Skulde en

fremmed Souveræn imidlertid under sit Ophold paa Statens Territorium gjøre sig skyldig i fornærmende eller fjendtlige Handlinger, da kan den fornærmede Stat anholde ham og holde ham i Forvaring, indtil den han faaet Fyldestgjørelse; naturligviis kan en saadan Fornærmelse ogsaa være en retfærdiggjørende Grund til Krig[1]). Om hvad der gjælder, naar en Souveræn med vedkommende Stats udtrykkelige eller stiltiende Samtykke betræder dens Territorium, henvises til Forfatteren. Jurisdiction over sit Følge kan den fremmede Fyrste, forsaavidt den skal have nogen Virkning paa Territoriet, dog nok kun udøve i det Omfang, i hvilket han kunde udøve den i sin egen Stat personligt eller ved overordentlige Befuldmægtigede, og forsaavidt det kan skee uden Forstyrrelse i det fremmede Territoriums Fred; han kan f. Ex. ikke fælde og exeqvere en Dødsdom eller anden Straffedom. Retten til Æresbeviisninger bortfalder naturligviis, naar Fyrsten enten staaer i virkeligt Tjenesteforhold til den fremmede Stat eller reiser incognito. Derimod kan Exterritorialitetsretten næppe bortfalde aldeles, om han endog udtrykkelig maatte renoncere paa den; det vilde saaledes stride mod den Stats Værdighed, han repræsenterer, om han skulde for sin Person underkastes det fremmede Lands dømmende Magt. Derimod kan han naturligviis renoncere paa at udøve Jurisdiction over sit Følge, ligeledes paa Toldfrihed; og paa disse mindre væsentlige Rettigheder kan vel et Tjenesteforhold og et aldeles strengt Incognito siges at indeholde en Renunciation.

Spørger man, hvorvidt Medlemmer af souveræne Familier have Exterritorialitetsret i fremmede Stater, da kan det ikke paastaaes, at være almindelig erkjendt, at en saadan tilkommer dem. Men man tilstaaer dem dog under deres Besøg særdeles Æresbeviisninger; i Almindelighed vises fortrinlig Opmærksomhed mod Thronfølgeren, ligesom der ikke sjeldent indrømmes ham Exterritorialitet. En virkelig Medregent eller souveræn Rigsforstander har lige Ret med den egentlige Souveræn, naturligviis med Undtagelse af Titelen.

---

[1]) Heffter: Europ. Völkerr. § 102 (Pag. 187).

§ 49.

Om Souverænernes ægteskabelige Forbindelser.

(Rosenvinge § 49.)

Souverænernes ægteskabelige Forbindelser beroe paa deres frie Valg; kun i det sjeldne Tilfælde, hvor Tractater eller et givet Ægteskabsløfte gjøre Undtagelse, kan en anden Magt være berettiget til at gjøre Indsigelser. En Misalliance kan ikke berettige en tredie Magt til at vægre sig ved at erkjende Souverænens Ægtefælle, som saaban, eller de Arvinger, som maatte blive Frugter af en saaban Forbindelse, for retmæssige.

Andet Hovedstykke.

Om Nationernes Rettigheder og Pligter med Hensyn til venskabelige Forhold.

Første Afsnit.

Om Gesandtskabsretten.

§ 50.

Indledning.

(Rosenvinge § 50.)

I den gamle Verden gaves kun forbigaaende diplomatiske Forbindelser. De første stadige Gesandtskaber vare de romerske Biskoppers Apocrisiarii eller Responsales ved den østromerske Keisers Hof i Constantinopel (s. Just. Nov. 123 c. 25) og ved de frankiske Hoffer. Systemet begyndte at udvikle sig i det 15de Aarhundrede, samtidigt med den nyere Cabinetspolitik og de staaende Hære. Hensigten hermed var da at holde Øie med hinanden, at vedligeholde det venskabelige Forhold, at virke for særegne Interesser. Almindelige bleve de stadige Gesandtskaber efter den vestphalske Fred. Den tiltagende Betydning af Handelsinteresserne og de øvrige Berøringspuncter mellem Staterne have stedse gjort de stadige Gesandtskaber mere uundværlige, som det allerede er berørt i Slutningen af § 9.

Ved Gesandter (legati, ministres étrangers) forstaaes de Personer, som af en Stat sendes til en anden for i Statens Navn at underhandle om offentlige Anliggender. De ere saaledes forskjellige fra Deputerede, og i Almindelighed ogsaa fra Commissarier, Consuler (jfr. § 31) og Agenter.

Naar man, som Forf., modsætter Gesandter og diplomatiske eller politiske Agenter (begge Ord kunne forresten bruges

generelt), saa maa Forskjellen sættes deri, at Gesandten har en officiel Characteer, Agenten derimod ikke. Gesandten er legatus publice missus, minister publicus. Begge ere iøvrigt befuldmægtigede af en Stat, for i dens Navn umiddelbart at forhandle med en fremmed Statsmagt om offentlige Anliggender. Commissarier — forsaavidt de vedkomme Folkeretten, altsaa forsaavidt de skulle forhandle om et internationalt Anliggende — adskille sig fra Gesandter derved, at de ikke directe forhandle med den fremmede Statsmagts høieste Organer, t. Ex. Grændsereguleringscommissærer. Om Consulerne er det allerede tidligere viist, at de ordentligviis ikke have nogen diplomatisk Characteer. De skulle vaage over Handelsinteresser paa Basis af de bestaaende Tractater og anerkjendte Retsnormer. Skal der derimod underhandles om nye Handelstractater, da bruges ikke Consulerne som saadanne dertil, men Gesandter. Kun de Underhandlere, der sendes af Stater til Stater, ere Gesandter, altsaa ikke de, som sendes fra Undersaatter til deres egen eller en fremmed Souveræn — disse kaldes i Almindelighed Deputerede — heller ikke de, der sendes af Souverænen til hans egne (oprørske) Undersaatter eller overhoved til en Privatperson, t. Ex. for at foreslaae et Ægteskab. Selv om en saadan fører Titel af Gesandt, har han dog ikke en Gesandts Rettigheder; thi en Gesandt i den almindelige Betydning af Ordet er kun den, som af en Stat er befuldmægtiget til at underhandle umiddelbart med en fremmed Statsmagt om offentlige Anliggender.

Ikkun souveræne Stater have ordentligviis Ret til at sende og modtage Gesandter (jus legationum, droit d'ambassade actif & passif); naar den stundom tilstaaes halvsouveræne Stater, beroer den paa en formelig Autorisation af den Stat, af hvilken de ere afhængige[1]).

[1]) See f. Ex. Freden til Kainardgi 1774 Art. 16 Nr. 9.

Hvorvidt halvsouveræne Stater kunne sende og modtage Gesandter, beroer paa deres Forhold til den Stat, under hvis Overhøihed de ere stillede. Hospodarerne i Moldau og Wallachiet kunde ifølge Tr. til Kainardgi 1774 (Art. 16 Nr. 9) kun sende diplomatiske Agenter til Constantinopel (disse kunde være græske Christne). Derimod kunde de tydske Rigsfyrster i det

tydske Riges Tid sende og modtage Gesandter, og det Samme gjaldt ogsaa med Hensyn til de forenede Nederlande. Schweitzercantonerne, skjønt aabenbart kun halvsouveræne, vare dog ikke udelukkede fra at sende Gesandter i Anliggender, der ikke laae under Centralmagten.

Det beroer paa hver Stats Forfatning, hos hvilken Autoritet Gesandtskabsretten residerer. I monarchiske Stater vil den være hos Monarchen, i Republiken enten hos den øverste Magistratsperson eller hos et Senat eller Raad enten alene eller i Forbindelse med Præsidenten. Skjøndt de underordnede Autoriteter i Regelen ikke kunne have denne Ret, har man dog Exempler paa, at den har været tillagt Vicekonger og Gouverneurer i fjerne Provindser (t. Ex. i sin Tid Vicekongen af Neapel, den spanske Statholder i Nederlandene, Gouverneuren i Mailand).

Ved frivillig Afstaaelse af Regjeringen mister Regenten denne Ret, men den retmæssige Regent taber den ikke, fordi en anden usurperer hans Throne, ligesaalidet som Usurpation kan give en saadan Ret.

Naar den som Følge af en Borgerkrig indsatte Regjering er bleven anerkjendt, t. Ex. fordi det har viist sig, at den legitime Regjering ikke er i Stand til at gjenvinde sit Herredømme, saa maa dette naturligviis for de Magters Vedkommende, som have anerkjendt den nye Regent, have samme Virkning som den frivillige Abdication. Det bliver den nye Regjering, — der ikke længere blot er det de facto — til hvilken Gesandten bliver at sende, og fra hvilken han bliver at modtage. Saalænge den nye Regjering kun er det de facto, beholder den midlertidig fordrevne legitime Regent naturligviis Gesandtskabsretten; men man kan næppe ubetinget nægte den factiske Regjering denne Ret. Underhandlinger med den kunne være nødvendige, endog samtidigt med den og den legitime Regent. Kun dette maa vistnok indrømmes, at det vilde være modsigende, om Stater, der ikke have anerkjendt en saadan factisk Regjering, til eller fra den vilde sende eller modtage Gesandter med officiel Characteer.

Staterne synes at have en naturlig Ret til at fordre, at de gjensidigen skulle modtage Gesandtskaber fra hinanden (jus admissionis legati), idetmindste

forsaavidt som Gesandtskabet maatte have Retstrætters Afgjørelse til Gjenstand; men imod Gesandtens Person kan man være beføiet til at gjøre Indsigelser. Er Gesandten erkjendt, maa han ogsaa nyde Gesandters almindelige Rettigheder.

Det er i Grunden et otiøst Spørgsmaal, om Staterne ere forpligtede til at modtage Gesandter fra hinanden, forudsat at det gaaer ud paa, om en Stat kan være berettiget til ganske i Almindelighed at vægre sig ved at modtage Gesandter fra nogensomhelst Stat. Ved saaledes engang for alle at nægte at indlade sig paa nogensomhelst Underhandling, vilde den udelukke sig selv af den folkeretlige Forbindelse. Det er ligeledes et aldeles upractisk Spørgsmaal, om det vilde være en Retskrænkelse, at en Stat engang for alle ubetinget erklærede, at den ikke vilde indlade sig i nogensomhelst diplomatisk Forbindelse eller Underhandling med en bestemt Stat. Er Spørgsmaalet derimod, hvorvidt en Stat i det concrete Tilfælde (Forfatteren maa i det Mindste ogsaa sigte hertil) kan nægte at modtage Gesandter fra en anden Stat, da maa man uden Tvivl, afvigende fra Forf., erkjende, at enhver Stat i saa Henseende er berettiget til at handle efter sit eget Tykke. Man kan ikke engang undtage det Tilfælde, at Gesandten skulde underhandle angaaende en mellem begge Stater verserende Retstrætte; thi enhver Stat maa for sit Vedkommende afgjøre, om den finder det overeensstemmende med sin Værdighed eller Interesse at underhandle, naar det, der af den paastaaes som Ret, ikke uden Videre indrømmes.

Uomtvistet er det, at enhver Stat kan frabede sig en den ubehagelig Person eller en Gesandt, hvis Fuldmagt stod i Strid med dens egne Rettigheder eller Forfatning. Ligesom en Stat kan nægte at modtage en vis Person som Gesandt, kan den og knytte Betingelser til Modtagelsen, t. Ex. naar det er dens egen Undersaat, at han ikke skal nyde den fulde, Gesandter ellers tillagte Exterritorialitet.

§ 51.

Om de forskjellige Slags af Gesandter med officiel Characteer.

(Rosenvinge § 51.)

Der gives forskjellige Slags af Gesandter[1]). Med Hensyn 1) til, om den dem meddeelte aabenbare Fuldmagt er uindskrænket eller indskrænket, maa man skjelne mellem Plenipotentiair-Gesandter (ministres plénipotentiaires) og dem, der ikke ere det; 2) med Hensyn til deres Embedes Varighed, ere de enten ordentlige eller overordentlige (ordinaires — extraordinaires), hvorved dog maa bemærkes, at saavel Prædikatet af plenipotentiair, som af overordentlig Gesandt nuomstunder ofte bruges som en blot Titel. 3) Med Hensyn til deres Rang inddeeltes de i Slutningen af det 15de Aarhundrede i to, men siden Begyndelsen af det 18de Aarhundrede sædvanlig i tre Klasser[2]):

I. Ambassadeurer (Embaxadores, Ambassiatores, Oratores, Botschafter, Großbotschafter), Pavens legati a latere og de latere, Nuntier[3]).

II. Envoyés; Ministres plénipotentiaires, Pavens Legater og Internuntier, samt den keiserl. østerrigske Internuntius i Constantinopel.

III. Ministre, Ministerresidenter, Ministres chargés d'affaires (Geschäftsträger), diplomatiske Agenter og saadanne Consuler, som have en diplomatisk Characteer[4]).

Denne Classification er i det Væsentlige stadfæstet ved Congressen i Wien[5]) af de 8 Magter, som underskreve Freden til Paris 1814, men i Conferentserne i Aachen 1818 vedtoges mellem Østerrig, Preussen, Rusland, England og Frankrig, at Ministerresidenterne ved disse Hoffer skulde udgjøre en Mellemclasse mellem den 2den og 3die[6]).

[1]) Om de diplomatiske Missioners Forskjellighed; diplomatiske i egentlig Forstand eller ceremonielle (ministres négociateurs — eller d'étiquette, de cérémonie); stadige (missions fixes) eller temporære; offentlige eller hemmelige. — Til de ceremonielle høre blandt andet ogsaa de saakaldte ambassades d'obédience til Paven og ambassades d'excuse (f. Exempel i Flassan histoire de la diplom. franc. IV. 85 ff. og med Hensyn til Danmark Tr. 1 og 11 Novbr. 1679 Art. 3 med Hamborg (du Mont VII. P. I. 443.).

[2]) Om disse Rangclassers Historie. Om de stadige Gesandtskabers Oprkomst.

[3]) Om den første Classes Forrettigheder: Character repræsentativus sensu stricto; Ret til at fordre højtidelig Audients; Prædicat af Excellence. See iøvrigt om Ambassadeurers Forrettigheder for Prindser, der ikke ere af Kgl Blod, Martens Erzählungen II. 188—192.

Ret til at sende Ambassadeurer tilkommer kun de Souveræner, som nyde Kgl. Æresbeviisninger.

Om de pavelige Legati a latere & de latere. jvfr. Bielfeld institutions politiques II. 172.

[4]) Efter Wiener-Reglementet Art. 1 nævnes alene de Chargés d'affaires, der ikke ere accrediterede hos Souverænen, men blot hos Ministeren for

de udenlandske Sager, som henhørende til 3die Klasse. Om de forskjellige Slags af Chargés d'affaires.

[5]) Reglement sur le rang entre les agens diplomatiques d. 19 Marts 1815 s. Klübers Acten des Wiener-Congresses VI. 204 og C. Martens manuel diplomatique p. 85.

[6]) See M. Suppl. VIII. 648 og C. Martens Manuel p. 86—87.

See iøvrigt om Gesandternes Rang indbyrdes i samme Classe Wiener-Regl. Art. 4 og Ordenen i Henseende til Underskrifter Art. 7.

Om Hansestædernes Agenter og Generalconsuler; jvfr. Rescr. 4 Juli 1806 A. § 2.

Ved Forf. Nr. I. bemærkes: Forsaavidt Forf. i Note 3 henviser til Bielfeld institutions politiques, da har denne Forfatter antaget, at der er den Forskjel mellem Legati a latere og de latere, at kun de første ere Cardinaler. Dette er urigtigt[1]). Der er kun Forskjel mellem Nuntierne, der ikke ere Cardinaler, og Legati a latere & de latere, der ere det.

Efter de nyeste Regulativer bliver Classificationen denne:

1ste Classe: Ambassadeurer, pavelige Legater, Nuntier.

2den Classe: Alle de, der med Titel af Internuntius, Envoyés, Ministres plénipotentiaires eller endog simpelthen Minister ere accrediterede hos fremmede Souveræner.

3die Classe: Blotte Chargés d'affaires, som kun ere accrediterede hos Ministeren for de udenlandske Anliggender, om de endog have Titel af Minister. Til denne Classe bliver da de Consuler at henregne, som have en diplomatisk Characteer. Derimod danne de, der ere accrediterede som Ministerresidenter, en Mellemclasse mellem Gesandterne af anden Classe og Chargés d'affaires.

Har en Magt flere Gesandter, beroer det paa Souverænens Forskrivt (eventuelt Ordenen i Creditivet), hvem der skal have Forrangen, ellers paa Gesandtens Rangclasse. Medlemmer af den samme Classe rangere efter deres Anciennetet paa det Sted, hvor de ere accrediterede, cæteris paribus paa Lodkastning eller Alternat; Hoffernes Rang, politiske og Familieforbindelser komme efter Wiener Reglementet ikke i Betragtning. Benævnelsen extraordinær skal heller ikke give Fortrin.

Den hele Classification er uden Indflydelse paa vedkom-

[1]) See Heffter: Europ. Völkerrecht § 208 (Pag. 357 Note 1).

mende Gesandts Forretningsstilling og Rettigheder. Hvad de sidste angaaer, gjælder dog den Undtagelse, at der tillægges Ambassadeurerne en særegen repræsentativ Characteer (character repæsentativus sensu stricto), ifølge hvilken de ikke blot have den repræsentative Characteer, som følger af, at de underhandle paa Souverænens Vegne, men ogsaa udenfor egentlige Forretninger repræsentere deres Souveræns Person og Værdighed, hvilket dog ikke er at forstaae derhen, at det fingeres, at Souverænen selv er tilstede, men giver dem Krav paa særegne Æresbeviisninger, Titelen Excellence, som dog den fremmede Souverær selv ikke pleier at tillægge dem, Ret til Thronhimmel (Baldaquin) i deres Receptionssal, Ret til at bedække sig i den fremmede Souveræns Nærværelse, naar han først er foregaaet med Exemplet, Ret til at kjøre med 6 Heste og Kvaster, særdeles høitidelig Modtagelse, navnlig ved en høitidelig Audients, i hele Hoffets Nærværelse, hvilket dog ikke længer er i Brug. Tidligere have Ambassadeurer prætenderet Forrang for Prindser, der ikke er af kongeligt Blod, ja endog for Souveræner, naar de havde ringere Rang, men uden tilstrækkelig Grund, og uden at det har fundet Anerkjendelse.

Med Hensyn til Forf.s Bemærkning (Note 3), at kun de Souveræner, som nyde kongelige Æresbeviisninger, have Ret til at sende Ambassadeurer, erindres, hvad der tidligere er bemærket i § 35.

Oprindelig var det kun een Classe af Gesandter med officiel Characteer, Ambassadeurerne. I det 15de og 16de Aarhundrede gav Ideen om deres Repræsentativ-Characteer Anledning til stor Udfoldelse af Pragt, ligeledes til smaalige Stridigheder; de vare altsaa kostbare og foranledigede Misforstaaelser. Paa samme Tid bleve ogsaa Gesandtskaberne hyppigere, begyndte at blive stadige. Man indførte da en beskednere Classe: Residenter, saaledes kaldede paa Grund af det stadige Ophold. Derefter opkom Envoyés, mellem Ambassadeurer og Residenter. De andre Benævnelser opkom successivt.

Valget af Gesandtens Person afhænger ganske af Afsenderen. Hverken Rang eller Kjøn gjør Undtagelse. Damer kunne bruges; man har enkelte Exempler derpaa. La maréchale de

Guébriant blev 1646 af Frankrig formelig accrediteret som Ambassadrice hos Wladislaus 4 af Polen. I andre Tilfælde have de manglet officiel Characteer. Iøvrigt kan den, til hvem en Gesandt agtes sendt, afslaae at modtage en ubehagelig Person, jfr. forrige §. Ligesom undertiden flere Gesandter af forskjellig eller lige Rang udnævnes til det samme Anliggende, saaledes kan een Person udnævnes til paa eengang at fungere ved flere Hoffer.

Naar Missionen ikke angaaer egentlige Statsforretninger, men nærmest vedrører Ceremoniellet eller Souverænens Familieforhold, kaldes Gesandten ministre d'étiquette, de cérémonie eller figurant (Taksigelser, Lykønskninger, Condolancer etc.). Herhen høre de saakaldte ambassades d'obédience, som de catholske Hoffer fordum sendte en ny udnævnt Pave. Man har ogsaa Exempler paa ambassades d'excuse. Genua maatte sende en saadan til Frankrig ifølge Tractaten til Versailles 1685.

§ 52.

Om de Documenter, hvormed Gesandten maa være forsynet.

Gesandtens offentlige Characteer begynder i Forhold til den af ham repræsenterede Stat ved hans Udnævnelse. Han faaer da sin Instrux, hvorefter Omfanget af hans Ansvar til denne Stat bliver at bedømme[1]). Til Legitimation faaer han 1) i Almindelighed, naar bestemte Forretninger eller Underhandlinger ere ham overdragne, en særskilt skrivtlig formelig Fuldmagt i Form af et aabent Brev, efter hvilken Gyldigheden af det, han foretager, bliver at bedømme, uden Hensyn til Instruxens Indhold, dersom denne ikke tillige meddeles for at fortolke Fuldmagten, hvorved mærkes, at han ikke tør fremlægge Instruxen uden Ordre fra sit Hof, og at der

[1]) Ogsaa meddeles Gesandten Chiffernøglen. Chiffer ɔ: Tegnskrivt. I det saakaldte chiffre chiffrant staae Ordene først, i chiffre déchiffrant staae Chiffrene først. Chiffre banal bruges til Correspondance mellem flere Gesandter fra samme Magt. Jvfr. Klüber Kryptographik, Lehrbuch der Geheimschreibekunst. Tübingen 1809. 8. Lindenfels den hemmelige Skrivekonst. Kbhn. 1819. 8.

undertiden meddeles dobbelte Instruxer; — dernæst 2) altid Creditiv, alene eller ved Siden af Fuldmagten. Souverænen meddeler i dette den anden, at han har befuldmægtiget Gesandten, og anmoder ham om at skjænke hans Forklaringer Gehør. Gesandter af 3die Classe, der, som ovenfor bemærket, kun accrediteres hos Udenrigsministeren i det fremmede Land, kunne ogsaa accrediteres af deres egen Udenrigsminister. Naar en Gesandt sendes til en Ministercongres, faaer han i Almindelighed blot Fuldmagt, men ikke Creditiv, hvorfra dog gjælder en Undtagelse med Hensyn til Forbundsdagen i Frankfurt.

Gesandtens folkeretlige Repræsentativcharacteer for den fremmede Stat begynder først, naar den har faaet officiel Kundskab om Missionen og Gesandtens Person. Til at begrunde den fordres ingen udtrykkelig eller stiltiende Antagelse; saalænge han ikke udtrykkelig er tilbageviist, og den fornødne Tid til at tage bort ikke er udløbet, staaer han under Folkerettens Beskyttelse endog i fjendtligt Land. Hans Person er inviolabel, saa snart han har sat Foden indenfor Grændsen af det Land, som har modtaget Meddelelse om hans Udnævnelse. At den Regjering, til hvilken han sendes, ikke har sendt ham Passer, kan ikke betragtes som en Afviisning; men de sendes almindeligt, for at han kan legitimere sig hos Autoriteterne, og indeholde da et Samtykke. Men det er vist, at han ikke kan gjøre Fordring paa en Gesandts Rettigheder i deres fulde Omfang — navnlig med Hensyn til ceremonielle Rettigheder, — førend han er admitteret af den fremmede Souveræn. Han maa ogsaa selv gjøre de fornødne Skridt, ved, saasnart han ankommer paa sin Post, at underrette Udenrigsministeren om sin Ankomst.

§ 53.

Om Gesandters Rettigheder i Almindelighed.

Det følger ligefrem af Sagens Natur, at Gesandtens Person maa være inviolabel, fremdeles, at han ikke træder i det sædvanlige Forhold som temporær Undersaat, saa at han t. Ex. skulde kunde sagsøges og dømmes i den fremmede Stat. Men denne

Uforkrænkelighed og Selvstændighed er sædvansmæssigt bleven udvidet udenfor sine naturlige Grændser, idet man ved at regulere hans Retsstilling er gaaet ud fra den Fiction, at han er udenfor Territoriet. Gesandternes Hovedrettigheder ere Inviolabilitets- og Exterritorialitetsretten.

Inviolabiliteten[1]) bestaaer deri, at ikke blot denfremmede Stat som saadan, men ogsaa enhver af dens Undersaatter maa afholde sig fra ethvert personligt Angreb mod Gesandten i Ord eller Gjerning, og at enhver mod ham udøvet Fornærmelse tillige er en Fornærmelse mod den fremmede Stat og et Brud paa Folkeretten, altsaa en Statsforbrydelse og mere strafbar end den samme Handling udøvet mod en Privat. Brud paa Inviolabiliteten kan ikke retfærdiggjøres som Repressalie, dersom ikke vedkommende Stat netop selv har gjort sig skyldig i et lignende Brud.

Allerede efter den naturlige Folkeret kan Inviolabiliteten ikke strengt indskrænkes til Gesandtens egen Person; de til Forretningernes Udførelse nødvendige Personer maatte i al Fald medtages; den maa ogsaa efter Sagens Natur begrunde Ret til uforstyrret Correspondance med den affendende Stat. Efter den positive Folkeret strækker Inviolabiliteten sig ikke blot til Gesandtens Person, men ogsaa 1) til hans Familie og Følge og 2) til de Ting, som umiddelbart staae i Sammenhæng med hans Person og Værdighed, navnlig hans Bolig, de der værende Møbler og hans Eqvipage. Disse Ting ere inviolable; enhver directe Forgribelse, hvad enten den udgaaer fra den fremmede Statsmagt eller Undersaatterne, er et Brud paa Folkeretten[2]). Imidlertid maa denne Ret ikke benyttes til at

---

[1]) (Rosenvinge § 53 Note 1 Pag. 83). Jfr. herved M. H. Bornemanns og A. S. Ørsteds Prøveforelæsninger om Gesandters Hellighed, Minerva f. 1800. Manthey: kort Udsigt over Forholdet mellem fremmede Magters Gesandter og Borgerne i den Stat, hvori de ere accrediterede, Kjøbenhavn 1805.

[2]) Dog kan efter Heffters Mening l. c. § 212 Note 1 (Pag. 363) Retentionsret ikke være udelukket med Hensyn til de Gesandten tilhørende Ting, som en Undersaat har i Hænde.

unddrage andre Personer fra den fremmede Stats Myndighed; der haves intet jus asyli, jfr. næste §. Naar den, der forfølges som Forbryder, skjuler sig i en Gesandts Hotel eller Carosse, er det Gesandtens ubetingede Pligt at udlevere ham[1]); men Udleveringen kan fordres iværksat paa den mindst opsigtvækkende og for Gesandten mindst krænkende Maade. Imidlertid maa vedkommende Stat paa den anden Side være berettiget til at tage sine Forholdsregler for at forhindre, at Flygtningen ikke ved det opstaaede Ophold faaer Leilighed til at undvige. Nægter Gesandten at udlevere en Person, som vitterlig er flygtet til hans Hotel, da er Landets Regjering berettiget til endog mod Gesandtens Villie at bemægtige sig den paagjældende Person, og til den Ende at trænge ind i hans Hotel, dog uden at udøve Vold eller Overlast mod Personer eller Ting. Den blotte Mistanke om, at en Forbryder har fundet Tilflugt i en Gesandts Hotel, kan derimod næppe berettige til saadan Indtrængen. Men Gesandten er forpligtet til at give Svar, naar der i saa Henseende skeer Forespørgsel. Nægter han at svare eller giver et undvigende Svar, kan Hotellet vistnok gjennemsøges; aldeles utvivlsomt er dette, naar der er Grund til at antage, at Hotellet benyttes til at forberede et fjendtligt Foretagende mod Staten.

Det forstaaer sig, at Inviolabiliteten ikke kan komme i Betragtning, naar Gesandten eller nogen til hans Folge hørende Person gjør sig skyldig i et retsstridigt Angreb mod Nogen; Nødværgeretten bortfalder ikke mod en Gesandt. Heller ikke kan den komme i Betragtning, naar Gesandten selv har indladt sig i et Forhold, i hvilket han kun kan vente at blive behandlet som Privatperson, t. Ex. skrevet en Bog, der fremkalder en forhaanende Kritik, der dog aldeles ikke berører hans Stilling som Gesandt, eller naar han har givet sig i Compagnie med Svirebrødre, faaer Prygl paa et Bordel o. s. v., endelig heller ikke, naar Fornærmeren ikke kjendte ham, og han selv har forsømt

---

[1]) Dersom Fictionen om, at Gesandten er extra territorium, blev fastholdt, vilde en saadan Udlevering ikke være Pligt.

at give sig tilkjende. Præsumtionen maa imidlertid dog altid være for, at Gesandtens Hotel er bekjendt.

En Gesandten tilføiet Krænkelse forpligter, naar den er udøvet af den fremmede Statsmagt, til Fyldestgjørelse, (undskyldende Erklæring, solent Gesandtskab). Er den udøvet af en Undersaat, saa bestaaer Fyldestgjørelsen deri, at denne straffes efter Lovens Strenghed, det skulde da være, at Lovene, som ikke let er tænkeligt, ei indeholde nogen Hjemmel for skjærpet Straf for Fornærmelser mod fremmede Gesandter.

Exterritorialitetsretten. Der kan ikke gives noget almindeligt Begreb om denne Ret. Den er et Indbegreb af Rettigheder, der sigte til at give Gesandten den uafhængige Stilling, hvilken hans Værdighed som en fremmed Stats Repræsentant og hans Hverv at underhandle paa en fremmed Stats Vegne kræve. Disse Rettigheder lade sig — i det Omfang, i hvilket den positive Ret hjemler dem — ikke udlede af den ovenfor antydede i Sagens Natur grundede Nødvendighed; paa den anden Side vilde man ved at lægge Exterritorialitetsfictionen til Grund langt overskride de anerkjendte Grændser.

Efter den positive Folkeret er det nu for det Første aldeles utvivlsomt, at enhver virkelig Gesandt er aldeles undtagen fra Landets criminelle Jurisdiction, om han endog under sit Ophold som Gesandt vitterligt maatte have gjort sig skyldig i Forbrydelser. Tidligere har herom været nogen Tvist; men man har fra de sidste 300 Aar intet Exempel paa det Modsatte. Men paa den anden Side giver Egenskaben af Gesandt intet Privilegium til at begaae Forbrydelser; den Private har i Tilfælde af Angreb Nødværgeret, Politiet er berettiget til at intervenere for at forhindre Uordener og Forbrydelser. Ere Forbrydelser begaaede, da er Staten berettiget til at tage Forholdsregler for at sikkre sig mod yderligere Forbrydelser og hæve Forargelsen; kun maa den bestandig have den fremmede Stats Værdighed for Øie, altsaa anvende den størst mulige Skaansel. Slige Forholdsregler maae ogsaa anordnes af den høieste Statsmagt selv. Som de almindeligste Forholdsregler kunne nævnes: 1) i mindre betydelige Tilfælde, en fortrolig Advarsel til Gesandten

eller en Besværing hos hans Souveræn, 2) i betydeligere Tilfælde, Begjæring om hans Tilbagekaldelse og Afstraffelse af hans Souveræn; i Mellemtiden kan han bevogtes, og dersom hans Tilbagekaldelse ikke paafølger, bringes over Grændsen; endelig 3) i særdeles graverende Tilfælde, naar Gesandten har indladt sig paa en Conspiration eller et Krigsforetagende, kan han uden videre bortsendes, ja endog efter Omstændighederne holdes fangen, indtil Fyldestgjørelse erholdes.

Dersom en Gesandt staaer i undersaatligt Forhold til den Stat, han er accrediteret hos, — en Opgivelse af dette Forhold ligger ikke i Modtagelsen af Posten som Gesandt, — kan man næppe nægte denne Stat Ret til at straffe ham, i det Mindste ikke, naar Gesandten ogsaa har et Statsembede i dette Land. Men den skylder vistnok den Stat, han repræsenterer, en Meddelelse, førend den skrider ind, deels for at den kan varetage sit Tarv, deels som en Opmærksomhed, der skyldes dens Værdighed.

Exterritorialitetsprivilegiet udstrækker sig ogsaa til Gesandtens Domestiker. Disse ere imidlertid ofte antagne i det Land, hvor Gesandten opholder sig, og fødte Undersaatter af den derværende Souveræn. Til fornøden Underretning for Landets Autoriteter pleier Gesandten at give en Liste over dem. Begaaer en saadan Domestik Forbrydelser, da er Gesandten berettiget til at lade ham sende til Afstraffelse i den Stat, han repræsenterer. Men Gesandterne pleie ikke at gjøre denne Ret gjældende, hvorimod de sædvanligt give deres Samtykke til, at der indledes Undersøgelse mod dem, hvorpaa de afskedige dem, dersom de befindes skyldige.

En fuldstændig Exemtion fra den civile Jurisdiction synes i og for sig ikke saa nødvendig, især naar Statens Jurisdiction indskrænkes til de Retshandler, der efter Gesandtens Ankomst ere indgaaede af ham i Landet selv med dets Undersaatter; den har dog uden Tvivl den almindelige Vedtægt for sig, ihvorvel der i denne Henseende ikke er en saa absolut Eenstemmighed mellem Publicisterne som med Hensyn til den criminelle. Sagsøger en Gesandt en af Landets Undersaatter, da er han

bunden ved Domstolenes Kjendelse med Hensyn til Procesomkostninger; ogsaa maa han finde sig i, at Contraforbringer gjøres gjældende mod ham, hvad enten de nu paaberaabes som egentlig Frifindelsesgrund, eller der paastaaes Liqvidation. Men en positiv Dom til at betale et Overskud kan næppe afsiges over Gesandten og i al Fald ikke exeqveres, jfr. Fdg. 8 Octbr. 1708. Denne omfattende Udstrækning af Exemtionen fra den civile Jurisdiction maa udledes af Exterritorialitetsfictionen. Anvendelsen af denne Fiction har dog ogsaa efter den positive Folkeret sine Grændser. Saaledes maae de Retshandler, som af en Gesandt indgaaes med en Undersaat i Landet, bedømmes efter dettes Love med Undtagelse af de Momenter, hvor Hjemstedets Love komme i Betragtning, naar en Fremmed i Landet har contraheret med en Undersaat. Det er ogsaa ovenfor blevet bemærket, at denne Fiction ogsaa conseqvent vilde føre til jus asyli. Har Gesandten foruden sin Bopæl faste Eiendomme i Landet eller Varebeholdninger til at drive Handel med, da kan Exemtionen fra Landets Jurisdiction ikke udstrækkes til dem.

Heller ikke kunne Gesandter og deres Følge drages til Ansvar for Politiovertrædelser ved de i slige Sager ellers competente Domstole, skjøndt de skulle holde Politilovene. Man maa give Gesandten en Paamindelse eller klage til Souverænen. At den offentlige Magt kan standse de Uordener, hvori slige Personer gjøre sig skyldige, forstaaer sig. Hos os kan mærkes Rscr. 2 Dec. 1741[1]) om Anholdelse af fremmede Ministres Betjente, der paa Gaderne yppe Allarm og Ustyr.

Hvorvidt der tilkommer Gesandten Jurisdiction over Gesandtskabspersonalet. Gesandtens isolerede Stilling i det fremmede Land, Exterritorialitetsfictionen og maaskee ogsaa den Forestilling, at Gesandten er Souverænens Repræsentant, have givet Anledning til den Anskuelse, at der i hans Hotel og over hans Følge tilkommer ham en formelig Jurisdiction. Man har endog Exempel paa, at Gesandter have

---

[1]) Findes hos Schou ved Frd. 8 Octbr. 1708.

afsagt Dødsdomme (cfr. Martens causes célèbres 2. p. 370[1]). Det maa herved mærkes, at man i ældre Tider ikke tvivlede om Souverænens Ret til umiddelbart at affige Dødsdomme, og naturligviis endnu mindre om hans Ret til at affige andre Domme. Imidlertid har der aldrig paa Basis af denne Anskuelse uddannet sig nogen virkelig Praxis. Nu vilde Ret til at affige og exeqvere Straffedomme aldrig kunne tillægges en Gesandt uden hans Souveræns udtrykkelige Samtykke; heller ikke vilde man taale Executionen af Straffedomme, end ikke af Souverænen selv, see § 48. Kun de europæiske Gesandter hos de orientalske Hoffer have i Almindelighed endog i criminelle Sager en temmelig omfattende Jurisdiction, ligesom man ogsaa pleier at indrømme disse Magters Gesandter ved de europæiske Hoffer en omfattende Jurisdiction over deres egne Folk, hvilket dog maaskee kun er Connivents. Mellem de europæiske Magter selv er den Gesandten indrømmede Jurisdiction indskrænket til en meget underordnet Virksomhed og iøvrigt forbeholdt den Stat, han repræsenterer.

1. Hvad criminelle Sager angaaer, kan Gesandten, naar en til Gesandtskabet henhørende Person har gjort sig skyldig i en Forbrydelse, anholde ham eller begjære ham udleveret, saavidt muligt constatere Factum, gjøre de i saa Henseende fornødne Reqvisitioner til Autoriteterne i det fremmede Land, afhøre Vidnerne, forsaavidt de høre til Gesandtskabspersonalet, endelig aflevere Gjerningsmanden til Hjemlandets Autoriteter.

2. Dømmende Myndighed i civile Sager er næppe ved noget europæisk Hof indrømmet Gesandten. De iværksætte kun efter Reqvisition enkelte, til den civile Jurisdiction hørende Acter, navnlig Optagelsen af Vidneforhør over Personer, der høre til Personalet, og da efter deres eget Lands Love.

---

[1]) 1603 sendtes Marquien af Rosny af Henrik den 4de til Kong Jacob for at lykønske ham til hans Thronbestigelse. Han dømte en ung Mand af sit Følge, af anseet Familie, fra Livet for Drab og udleverede ham til de londonske Autoriteter, for at de kunde exeqvere Dommen. Den ordinære Ambassadeur Beaumont Harlay protesterede mod Sullys Resolution, og gik til Kong Jacob, som benaadede Gjerningsmanden.

3. En vis jurisdictio voluntaria i Anliggender, der vedkomme dem, som høre til Personalet, tilkommer Gesandten, navnlig at legalisere Testamenter, verificere Contracter, forsegle Afdødes Efterladenskaber o. s. v. Dette kan uden særegen Autorisation ikke udstrækkes til andre Personer, der høre til Gesandtens Stat.

§ 54.

Om de øvrige Rettigheder, som tilkomme Gesandter i den Stat, til hvilken de sendes.

(Rosenvinge § 54).

Efter den positive Folkeret have Gesandter ogsaa i Almindelighed fri Religionsøvelse for dem og deres Følge (devotio domestica qualificata[1]) og nyde i det mindste tildeels, Frihed for Skatter og Afgifter[2]). Det saakaldte Jus asyli og Qvarterfrihed (jus quarteriorum) indrømmes dem neppe nogetsteds i de nyere Tider.

[1]) See L. 6—1—5 (Kilden: Fdg. 6 Sept. 1676) jvfr. Rskr. 29 Apr. 1639, 17 Marts 1741, 19 Jun. og 14 Dec. 1748, Fdg. 19 Sept. 1766 § 11.

[2]) Jvfr. Kgl. Resol. 15 Aug. 1798 (i C. Skr. 16 Aug. s. A.) Rskr. 4 Juli 1806 litr. A § 2, Pl. 18 Marts 1807. — Rskr. 7 Decbr. 1771 (Fogtm. Till.) og Sp. Regl. 22 Marts 1814. § 111. Om Frihed fra adskillige andre Byrder, f. Ex. Indqvartering, s. C. Skr. 24 Juni 1786; s. ogsaa Fdg. 1 Nov. 1805 § 74. At fremmede Gesandter hos os ikke ere underkastede de sædvanlige Forholdsregler i Henseende til Pasvæsenet, s. Parolbefal. 12 Mai 1813 og Canc. Skr. 23 April 1814.

Exterritorialitetsretten medfører, at Gesandten ikke er de judicielle og administrative Autoriteters Myndighed undergiven, men derimod ikke nogen Ret til Handlinger, der ere i Strid med den paa Territoriet gjældende lovlige Orden. Da nu de i nærværende § omhandlede Rettigheder netop medføre Fritagelse for at respectere den lovlige Orden, ere vi med Forfatteren enige om ikke at henføre dem under Exterritorialitetsretten, under hvilken de indbefattes af nogle Publicister (Klüber og, hvad den frie Religionsøvelse angaaer, Heffter[1]).

1. Naar en Gesandt, der er accrediteret i et Land, hvor der ikke hersker Religionsfrihed, bekjender sig til en Confession, der er aldeles forbuden i Landet, er han dog berettiget til for sig og sit Følge at lade afholde Gudstjeneste i sit Hotel,

[1]) Europ. Völkerrecht § 213 (Pag. 364—5).

som dog ikke maa være offentlig men kun en devotio domestica qvalificata. Klokker og Orgel kunne ikke bruges, heller ikke maa der iøvrigt anbringes Indretninger, ved hvilke det bliver synligt fra Gaden, at Gudstjeneste afholdes, t. Ex. Anbringelse af Kirkevinduer. Dog kunne naturligviis særlige Concessioner begrunde Undtagelser. Gesandter af 1ste og 2den Classe og Ministerresidenter ere berettigede til i deres Qvarteer at have et Capel og en egen Præst af deres Confession, idetmindste naar ingen af samme Confession findes paa Stedet. En saadan Geistlig kan imidlertid ikke ansættes af Gesandten selv, men af hans Regjering eller i al Fald med dens Samtykke. Er han saaledes ansat, er han med Hensyn til Gesandtskabspersonalet at ansee som den rette Sognepræst, og kan for deres Vedkommende retsgyldigt iværksætte ministerielle Handlinger, Barnedaab, Vielser. En saadan Geistlig tør ikke vise sig offentligt med sin Stands Dragt eller Insignier; Personer, som ikke høre til Personalet, tør ikke stedes til Deeltagelse i Gudstjenesten, dersom ingen særlig Tilladelse er givet. End mindre tør der gjøres Proselyter.

2. Gesandternes Afgiftsfrihed. Gesandter nyde Frihed for de almindelige personelle Afgifter og Byrder, hvilket i det Væsentlige kan udledes af deres temporære Ophold. Naar man ogsaa udvider deres Afgiftsfrihed til de indirecte Afgifter, idet det antages, at Gesandten toldfrit kan indføre, hvad Gesandtskabet selv forbruger, da staaer dette vistnok i Forbindelse med Exterritorialitetsfictionen. Men skjøndt en saadan Toldfrihed ofte er blevet indrømmet, er den dog ikke almindelig anerkjendt som egentlig Ret. Paa flere Steder har man allerede i den ældre Tid indskrænket denne Frihed ved at lade enhver fremmed Minister betale en vis, efter hans Rang afpasset Sum enten een Gang for alle eller aarlig, som Erstatning for Toldfriheden. Saaledes var det forhen i Madrid, Genua og Venedig. I den nyere Tid har man paa flere Steder indskrænket Toldfriheden til en vis Værdi, t. Ex. Rusland ved Ukas af 20 Aug. 1762 og 14 Marts 1770, eller indrømmet en vis Frist, t. Ex. 6 Maaneder, saaledes Spanien ved et Decret af 1814, Neapel ved Decret af 22 Febr. 1819, eller indrømmet en vis Frist og efter dennes Udløb

Indførsel af Varer til et vist Beløb, t. Ex. Rusland ved Note 11 Februar 1817. Privilegiet er ogsaa ofte blevet misbrugt[1].

En Gesandt kan ikke modsætte sig, at Toldvæsenet visiterer, hvad der ankommer til ham. Imidlertid undtages dog hans Hotel og Kareth for Visitation, naar han erklærer, at de ikke indeholde Contrabande. Det er dernæst fast Regel, 1) at Gesandten ikke er fritaget for Afgivter af de ham tilhørende faste Eiendomme, ikke engang af hans Hotel, dersom det er hans Eiendom, 2) hvis han har nogen, hans Stilling som Gesandt uvedkommende Næringsvei, heller ikke af denne, endelig 3) heller ikke for de Afgivter, der betales som Vederlag for Benyttelse af visse offentlige Anstalter, t. Ex. Postpenge, Bompenge. Undertiden vises dog i saa Henseende en vis Liberalitet, der maa betragtes som Høflighed. Saaledes vare hos os fremmede Gesandter fritagne for at erlægge Portpenge (cfr. Forf.s Note 2 i Beg.).

Det er allerede forhen bemærket, at Asylfriheden — som iøvrigt vilde være en ligefrem Anvendelse af Exterritorialitetsfictionen — ikke længer tilstaaes.

Det Samme gjælder naturligviis om Qvarteerfriheden, hvortil ikke engang den meest illimiterede Anvendelse af Exterritorialitetsfictionen kunde føre. Denne Ret gik ud paa, at Gesandten ved at ophænge sit Vaaben paa et hvilketsomhelst Huus i det Qvarteer af Staden, hvor han boede, kunde skaffe det samme Frihed som hans eget Hotel. Denne Ret var tidligere anerkjendt paa flere Steder, navnlig i Rom, Venedig og Madrid, ligeledes i Frankfurt am Main, saalænge Keiservalget og Kroningen stod paa.

Endelig have Gesandterne visse Ceremonialrettigheder, navnlig til en til deres Stilling svarende Modtagelse. De Former, som derved skulle iagttages, beroe paa, hvad der er Skik

---

[1]) Det blev t. Ex. 1844 oplyst i det Badenske Kammer, at en eneste Gesandt engang havde consumeret 10,000 Flasker Champagne. Det siges ogsaa, at fremmede Gesandter undertiden have indført en ubegribelig Masse Cigarer, skjøndt de ved Siden deraf have gjort betydelige Indkjøb hos Handlende paa Stedet.

og Brug ved det paagjældende Hof. Hvad han kan fordre, er, at han ikke behandles med ringere Opmærksomhed end andre, med hvilke han staaer paa lige Fod. Om de særegne Forrettigheder, som tilkomme Gesandter af 1ste Classe, er forhen talt. Han maa ogsaa selv give Impulsen, ved at melde sig hos Ministeren for de udenlandske Anliggender, og anmode ham om at træffe de fornødne Foranstaltninger til hans Modtagelse af Souverænen, navnlig til at aflevere sit Creditiv.

Det er Skik og Brug, at Gesandter aflægge visse Visiter, og at saadanne gjøres hos dem (Præsentationer hos den kongelige Familie, Visiter hos Udenrigsministeren og det diplomatiske Corps og vice versa). Sligt kan ikke forsømmes uden aabenbar Uhøflighed, men om egentlige Retsfordringer kan der næppe være Tale, skjøndt det undertiden er bleven paastaaet. Man har endog talt om en Ret til det første Besøg, idet Gesandter af 1ste Classe have fordret, at Udenrigsministeren først skulde komme til dem.

§ 55.

Om Gesandters Retsforhold udenfor den Stat, til hvilken de sendes.

(Rosenvinge § 55.)

De ovenfor omhandlede Rettigheder tilkomme Gesandten, efter den strænge Ret, alene i den Stat, til hvilken han sendes; men ikke i de Stater, gjennem hvis Territorier han passerer eller hvor han paa sin Gjennemreise i nogen Tid opholder sig. Naar saadanne Stater tilstæde ham Forrettigheder, som ikke tilstaaes enhver Fremmed, saa er det alene en Høflighed, der ikke kan fordres som Ret.

Fra den opstillede Regel maa dog uden Tvivl undtages det Tilfælde, at Gesandten har annonceret sin Gjennemreise som saadan og iværksat den med vedkommende Stats udtrykkelige eller stiltiende Samtykke. Ellers maa han betragtes som Privatmand, kan t. Ex. søges for Gjæld, sættes under criminel Tiltale o. s. v.

I Krigstider ansee de krigsførende Magter sig forpligtede til at respectere neutrale Magters Gesandter, som befinde sig paa Fjendens Territorium; hvorimod det ikke er stridende mod Folkeretten, at en krigsførende Magt anholder sin Fjendes Gesandter, som, uden særdeles Tilladelse, ville passere gjennem dens Territorium til neutrale Magter.

§ 56.

Om hemmelige Missioner.

(Rosenvinge § 56.)

Naar en Stat modtager Personer fra en anden Stat, der ere befuldmægtigede til at udføre en hemmelig Mission, men uden at have en formelig diplomatisk Charakteer, maa Regjeringen, der er vidende om Øiemedet med deres Sendelse, respectere dem som Gesandter, endskjøndt de ikke kunne gjøre Fordring paa noget Ceremoniel og heller ikke i deres Forhold til Statens Undersaatter nyde de Rettigheder, som ellers tilkomme Gesandter.

Forf.s Mening er uden Tvivl rigtig med Hensyn til de Agenter, som have bestemte ostensible Fuldmagter til at forhandle med en fremmed Statsmagt, ihvorvel de optræde uden nogen folkeretlig reciperet Titel, og deres Egenskab som Gesandter derfor kun kan have Betydning for den fremmede Regjering selv. Anledningen til at sende saadanne Gesandter uden synligt fremtrædende officiel Characteer kan være, at Forholdene ikke endnu tillade en ordentlig og vedvarende diplomatisk Forbindelse. Men der findes undertiden hemmelige Agenter af et andet Slags, som vel skulle forhandle med en fremmed Stat og dens Autoriteter om Statsanliggender, men uden at have nogen ostensibel Fuldmagt, og som kun hemmeligt skulle give og modtage visse Oplysninger. Disse have aldeles ingen Fordring paa Gesandternes Rettigheder. Det samme gjælder naturligviis ogsaa om de Agenter, der kun skulle varetage en Stats eller Souveræns Privatanliggender, f. Ex. negotiere et Statslaan.

§ 57.

Om Maaden, hvorpaa Gesandter underhandle.

Forhandlingerne ere enten skrivtlige eller mundtlige. De skrivtlige Forhandlinger kunne bestaae i Overleverelse af Memoirer til den fremmede Souveræn eller i Notevexling mellem de diplomatiske Agenter. Memoirer indeholde en Exposé af Facta; der tales i dem i 3die Person; de ere ikke forsynede med Underskrivt. Noter kunne atter være forskjellige: 1) Note signée. Her taler Gesandten ogsaa i 3die Person om sig selv,

men i 2den Person til den, han skriver til; den underskrives og ansees som forbindende. 2) Verbalnoter, notes verbales ou non signées, ere, som Ordet vise, uden Underskrivt; de forudsætte i Almindelighed foregaaende mundtlige Forhandlinger, som man vil bringe i Erindring. Endelig 3) fortrolige Noter, i hvilke Ministeren kun udtaler sin personlige Anskuelse, og som man derfor heller ikke altid finder sig foranlediget til at undertegne.

Til de mundtlige Forhandlinger tjene:

1) Audientser hos Souverænen. Om Udenrigsministeren skal være tilstede, beroer paa Statsforfatningen.

2) Conferencer med Ministeren for de udenrigske Anliggender eller hans Mandatarier.

Skal Resultatet af en Conference benyttes til yderligere Skridt eller tjene til Basis for fremtidige Forhandlinger, saa kan en Protocol optages, som undertegnes af Deeltagerne i Forhandlingerne, eller ogsaa kan den enkelte Gesandt fremsætte Indholdet af de gjensidige Erklæringer under Form af en saakaldet aperçu de conversation eller refererende Note, og paa en eller anden Maade lade Rigtigheden attestere.

En i den nyeste Tid meget yndet Form, naar det gjælder særdeles vigtige Interessér, ere Forhandlinger paa de saakaldte Congresser, i hvilke de interesserede Souveræner enten personligt eller ved særegne Befuldmægtigede tage Deel[1]). Der behøves ikke mere end to Souveræner, for at Navnet Congres kan komme til Anvendelse. I ældre Tider brugte man især blot Fredscongresser; først i det nærværende Aarhundrede har man Exempler paa Congresser og Fællesforhandlinger for at befæste en allerede bestaaende Fredstilstand, afvende truende Farer, eller overhoved for i Fællesskab at tage Beslutninger om Anliggender af almindelig Vigtighed. Enhver Magt kan opfordre til og saaledes foranledige en Congres eller almindelig Ministerialconference. Man forener sig da ved præliminære Underhandlinger om Formaalet, Tiden, Stedet og Formen.

---

[1]) Congresser af Befuldmægtigede alene, uden Tilstedeværelse af Souverænerne, skulle dog efter nogle Publicisters Mening kun kunne kaldes Conferencer.

Andre Magter kunne i Regelen ikke fordre at stedes til Deeltagelse, men, dersom den nægtes, blot tage Forholdsregler. Forhandlingerne begynde med Udvexling af Legitimationerne, Fastsættelse af Forretningsgangen, Valg af den, der skal lede Forhandlingerne. Resultaterne af Conferencen nedlægges i Protocoller.

Som diplomatiske Skrivter, der sædvanlig udgaae fra Udenrigsministeriet og ikke nødvendigt behøve en Underhandlers Medvirkning, kunne nævnes: Manifester og Proclamationer, Protestationer, Deductioner, Ceremonialskrivelser, som Creditiver og Rappelskrivelser, Ratificationer, Garantieacter, Abdications-Cessions og Renunciationsacter o. desl. Nogle af disse kræve Souverænens Medvirkning.

§ 58.

Om Gesandtskabets Ophør.

(Rosenvinge § 58.)

Gesandtskabet ophører 1) derved, at Creditivet taber sin Gyldighed formedelst væsentlige Forandringer i den Stats Regjeringsform, som har befuldmægtiget Gesandten, eller formedelst hans Souveræns Død eller Fratrædelse eller dens Død, hos hvilken han er accrediteret, eller, naar Creditivet er stilet paa en vis Tid, ved dennes Forløb; 2) naar Gesandten kaldes tilbage[1]); 3) naar han paa Grund af indtrufne Omstændigheder enten finder sig beføiet til at forlade sin Post uden at oppebie sin Tilbagekaldelse, eller nødes dertil; endelig 4) ved Gesandtens Død. I dette Tilfælde tilkommer det hans Legationssecretair at forsegle hans Papirer og Efterladenskaber; hvis ingen saadan gives, besørges det af et venskabeligt Hofs Minister. Gesandtens Enke pleier for sig, sine Børn og Folk endnu en Tidlang at nyde de Forretligheder, som tilkom hende i hendes Mands levende Live. — Ved Delingen af Gesandtens Midler komme ordentligviis alene hans Fædrelands Love i Betragtning.

[1]) Om de forskjellige Grunde til Gesandtens Tilbagekaldelse. Om Rappelskrivelsen (lettre de rappel) og det saakaldte lettre de récréance. Om Afskedsaudients og de Tilfælde, hvor ingen saadan finder Sted.

Ved Forf.s Nr. 1 bemærkes: Man kan dog ikke saa ubetinget sige, at Creditivet taber sin Gyldighed blot paa Grund af væsentlige Forandringer i en Stats Regjeringsform, naar denne ikke medfører, at Souveræniteten gaaer over i andre Hænder, hvilket kan sættes ved Siden af det Tilfælde, hvor

Souverænen er død, hvorom nedenfor. Alt, hvad man kan sige, er, at en saadan Forandring ligesom andre vigtige politiske Begivenheder in concreto kan medføre Tvivl om, at Missionen vil vedblive, eller gjøre det sandsynligt, at den vil blive modificeret, hvilket da kan bevirke en Suspension af de diplomatiske Functioner.

At Creditivet taber sin Gyldighed formedelst Gesandtens Souveræns Død eller Fratrædelse eller dens Død, hos hvilken han er accrediteret, følger ingenlunde af Sagens Natur og gjælder heller ikke aldeles ubetinget efter den positive Folkeret, naar hans Hverv var et egentligt Statsanliggende, ikke Souverænens personlige Anliggende, med mindre Creditivet udtrykkelig kun refererer sig til de bestemte Souveræners Personer. Men dette er rigtignok Tilfældet med de Creditiver, der gives Ministre af 1ste og 2den Classe og ordentligviis med dem, der gives Ministerresidenter. Chargés d'affaires, der have deres Fuldmagt fra Udenrigsministeren som saadan, tabe ikke deres offentlige Characteer ved tilfældige Personalforandringer i Ministeriet. Er Creditivet givet af Chefen for en republicansk Stat, taber det heller ikke sin Gyldighed ved Personalforandringer.

Til Forf.s Bemærkning, at Creditivet taber sin Gyldighed, naar det er stilet paa en vis Tid, ved dennes Forløb, føies: Det Samme gjælder, naar Gesandten blot er beskikket ad interim, ved den ordinære Ministers Tilbagekomst, naar den specielle Forretning, til hvis Tilendebringelse han alene er beskikket, er tilendebragt, f. Ex. ved ceremonielle Ambassader, samt ogsaa i andre Tilfælde, naar Formaalet er opnaaet eller opgivet. Herhen maa ogsaa regnes det Tilfælde, at en Krig udbryder mellem Souverænerne, dersom Missionen ikke netop ogsaa er beregnet paa dette Tilfælde.

Missionen ophører altsaa, 1) naar det Gesandten overdragne Hverv er tilendebragt eller maa opgives, f. Ex. paa Grund af Krig, eller den fastsatte Functionstid er udløbet, 2) ved Gesandtens Død, 3) ved hans Tilbagekaldelse, eller naar den Stat, til hvilken han er sendt, nægter at forhandle videre med ham, 4) under visse Betingelser ved de respective Souveræners Død. Forskjellig fra Missionens Ophør er den blotte

Afbrydelse af Functionen. Denne kan indtræde 1) paa Grund af Tvistigheder, som endnu ikke ere udbrudte til aabenbare Fjendtligheder, 2) paa Grund af vigtige politiske Begivenheder, t. Ex. Ministerskifte, og endelig 3) paa Grund af Thronskifte, forsaavidt det ei bevirker Missionens Ophør.

Den blotte Afbrydelse af Functionen medfører kun en Standsning af Forretningerne og har i Regelen ingen Indflydelse paa Gesandtens personlige Retsforhold. Selv om Missionen er aldeles tilendebragt, saa bortfalder dog ikke strax hele Gesandtens særegne folkeretlige Stilling. Endog naar Grunden til Missionens Ophør er Udbrud af Fjendtligheder, maa der gives Gesandten Tid og Leilighed til uhindret at drage bort med sit Følge og sine Effecter, og saalænge denne Frist endnu løber, nyder han Inviolabilitet og Exterritorialitet. Det er rigtignok den fremmede Stat, som bestemmer Fristen, men den er forpligtet til at indrømme en tilstrækkelig Frist. Først naar en passende Frist er sat og udløbet, eller naar Gesandten eller hans Regjering erklærer, at han ganske er traadt tilbage i Privatlivet, eller at hans diplomatiske Characteer er aldeles ophævet, mister han alle en Gesandts Rettigheder. Døer en Gesandt, saa gjælder vel ingen særegen Ceremonialret med Hensyn til hans Begravelse, men hans Exterritorialitet medfører, at der ikke kan lægges nogen Hindring i Veien for Hjemsendelsen af hans Lig, og at der heller ikke kan fordres nogen Betaling i Anledning af hans Begravelse, naar den ikke skeer i det fremmede Land. Hans Familie og Følge beholde deres Rettigheder 1) indtil deres Afreise 2) eller til Udløbet af den dem muligen forelagte Frist, 3) eller indtil der er givet en tydelig Erklæring om deres Overgang til Privatlivet. Gesandtens Efterladenskaber kunne ikke bebyrdes med Afgifter; Delingen skeer efter hans Fædrelands Love[1]); Forseglingen af Gesandtens Effecter er en Jurisdictionsact, som, efter hvad der er almindelig anerkjendt, ikke til-

[1]) Naar Heffter l. c. § 228 (Pag. 387) paastaaer, at Fordringer paa Gesandtens Efterladenskaber nu kunne gjøres gjældende i det fremmede Land, er dette dog maaskee tvivlsomt.

kommer den fremmede Stat, eftersom den nærmest gaaer ud paa at sikkre den afsendende Stats Interesser. Den foretages derfor af en til Gesandtskabspersonalet henhørende dertil qvalificeret Person (Legationssecretæren) eller i Mangel af en saadan af Gesandten fra en anden venskabelig Magt, kun, naar der ingen anden Udvei er, af Regjeringen i det fremmede Land.

Naar en Gesandt tilbagekaldes, og det ikke skeer paa Grund af Uenighed mellem de to Hoffer, saa blive omtrent de samme Formaliteter at iagttage, som ved hans Ankomst. Der udfærdiges en formelig Rappelskrivelse, som sendes Gesandten; af denne sender han en Copie til Ministeren for de udenlandske Anliggender. Gesandter af 1ste og 2den Classe og Ministerresidenter begjære en Afskedsaudients hos Souverænen; ved denne overleverer han den originale Rappelskrivelse og holder en Tale. Han modtager af den fremmede Souveræn en saakaldet Recredentialskrivelse (lettre de récréance), hvori denne yttrer sin Tilfredshed med hans Forhold, sædvanligviis ogsaa — men kun af Høflighed — Presenter, som nu dog for det Meste bestaae i Ordener.

Kaldes Ministeren tilbage paa Grund af indtraadt Misforstaaelse, saa vil det beroe paa de nærmere Omstændigheder, om der vil blive sendt en formelig Rappelskrivelse, eller om han uden Videre skal forlade sin Post, ligeledes, om han bør begjære Afskedsaudients og Souverænen bevilge den.

Naar en Ministers diplomatiske Rang er bleven forhøiet, t. Ex. naar en Envoyé bliver Ambassadeur, eller nedsat, f. Ex. naar en extraordinær Ambassadeur har tilendebragt sin Function som saadan og nu bliver Minister af 2den eller 3die Classe, saa faaer han Rappelskrivelse og nyt Creditiv.

At tilbageholde en Gesandt eller de under Folkerettens særlige Beskyttelse staaende Effecter kan kun være tilladt i det Tilfælde, at hans Stat har gjort sig skyldig i den samme Fremgangsmaade. Saalænge der ikke er forelagt en Frist til at drage bort, og saalænge den forelagte Frist ikke er udløben, kan der ikke iværksættes nogen judiciel eller extrajudiciel Hoihedsact imod ham, forsaavidt den ikke ogsaa kunde have været

udøvet, medens han fungerede. In specie kan han ikke stævnes for Gjæld, og der kan ikke gjøres Arrest i det eximerede Gods. Den fremmede Regjering kan kun ved Underhandlinger intercedere, for at bevirke, at dens Undersaatter faae contant Betaling eller Sikkerhed, før han reiser. Men den kan ikke nægte ham Pas, om han end vitterligt efterlader sig uberigtiget Gjæld.

Dersom en Gesandt, efter at hans Mission er ophørt, bliver i Landet som Privatmand, saa kunne alle civile Retsfordringer, endog de, der skrive sig fra den Tid, han fungerede, gjøres gjældende mod ham. Det kan ikke komme i Betragtning, at han var exterritorial, da de bleve contraherede. Derimod kan han næppe drages til Ansvar for Forbrydelser og Forseelser, hvilke han maatte have begaaet, medens han fungerede.

Andet Afsnit.

Om Forbund mellem Staterne.

§ 59.

Om Tractaters Gyldighed og Betingelserne for samme.

(Rosenvinge § 59.)

De samme Grunde, som foranledige Private til at indgaae Forbund, bevæge ogsaa Staterne dertil[1]), og i Almindelighed ere de samme Retsregler anvendelige paa de mellem Stater sluttede Forbund, som paa hine. Et Statsforbund er et Forbund, som i et offentligt Anliggende indgaaes i en Stats Navn og paa dens Vegne med en anden eller flere Stater. Slige Forbund kaldes med det almindelige Navn Traktater (fœdera), som dog undertiden bruges i en mere indskrænket Benævnelse om de vigtigere Statsforbund, i Modsætning til Conventioner. Til Traktaters Gyldighed[2]) udfordres: 1) at de contraherende Staters Regenter paa behørig Maade have givet deres Samtykke[3]); 2) at Samtykket er vist og bestemt, frit[4]) og gjensidigt[5]); 3) at Gjenstandene for Forbundet d. e. Præstationerne ere physisk og moralsk mulige i Almindelighed (in abstracto)[6]).

[1]) Fælleds Nytte; Erhvervelse; Hjælp og Sikkerhed; nøiere Bestemmelse af Retsforholdet; Afgjørelse af Tvistigheder.

[2]) Beviset for Traktaters forbindende Kraft (Sanctitas pactorum) grundet paa deres Nødvendighed i Almindelighed.

¹) Om det Hensyn, der maa tages til Staternes Constitution for at afgjøre, om Regentens Samtykke er forpligtende for Nationen. — Om Sponsioner. — Sjeldent Exempel paa Traktater, sluttede umiddelbart af Souverænerne, Tr. 26 Septbr. 1815 (M. S. VI. 656). — Hvorvidt Ratification er nødvendig, naar Traktater sluttes ved Gesandter. — Fra hvilket Tidspunct den ratificerede Traktats Gyldighed regnes.

²) At Krig, der i Almindelighed maa betragtes som lovlig Tvang, ikke tilintetgjør Samtykkets Frihed. — Om Traktater sluttede af en Souveræn, der befinder sig i Krigsfangenskab. — Om Virkningen af Svig og Vildfarelse.

³) Om Formen, hvori Samtykket meddeles: to eller flere Exemplarer; Declaration og Contradeclaration o. s. v. Om Sproget. Om Traktaters Fortolkning.

⁴) Om de Tilfælde, hvor senere indtræffende Naturbegivenheder gjøre Forbundets Opfyldelse umulig.

At Tractater forbinde, følger af det mellem Staterne bestaaende Samfundsforhold. Det er i mange Retninger nødvendigt, at de kunne sikkre sig hinandens Understøttelse og Hjælp, og det er fremfor Alt nødvendigt, at Tvistigheder kunne undgaaes og bilægges ved fredelige Overeenskomster. At Forbund forbinde, er i al Fald efter den europæiske Folkeret uomtvisteligt.

Med Hensyn til Habiliteten til at afslutte Tractater bemærkes, at halvsouveræne og afhængige Stater i Almindelighed kun have en indskrænket Evne hertil, og at de souveræne og uafhængige ved Alliancetractater og Confoederationer kunne være mere eller mindre indskrænkede. Saaledes er det udtrykkelig formeent de enkelte Stater, som høre til den nordamerikanske Union, at slutte Tractater med fremmede Stater eller indbyrdes uden Congressens Samtykke. Derimod kunne Medlemmerne af det tydske Forbund afslutte Alliance- og Handelstractater, forsaavidt de ikke ere uforenelige med Forbundslovene og Forbundsformaalet.

Hvem Competencen til at afslutte Tractater tilkommer, er, hvad de egentlige Statsforbund angaaer, afhængigt af hvert Lands Forfatning. I monarchiske (indskrænkede eller uindskrænkede) Stater er det ordentligviis Monarchen, i Republiker Statsoverhovedet, Senatet eller et executivt Raad. I constitutionelle Stater er ofte Folkerepræsentationens Samtykke nødvendigt i det mindste ved visse Tractater; men desuagtet er det Souverænen alene, som forhandler med de fremmede Magter og

afslutter Alt med dem. I Almindelighed fordres ikke engang, at Tractaten contrasigneres af en ansvarlig Minister. Er Folkerepræsentationens Samtykke nødvendigt, da kan det, men det behøver ikke at erhverves af Souverænen, førend han afslutter Tractaten. Den kan forelægges Repræsentationen bagefter, og nægtes da Samtykket, bliver den ugyldig; det er en conditio tacita ved Afslutningen, at Samtykket erhverves.

Ikke blot de foregaaende Underhandlinger, men ogsaa Afslutningen selv kan iværksættes ved Repræsentanter, der naturligviis maae være behørig befuldmægtigede. Det er endog nu meget sjeldent, at Tractater afsluttes af Souverænerne personligt[1]). En Forpligtelse, der paa Statens Vegne er indgaaet af en Undersaat eller anden incompetent Person, kaldes en Sponsion, og forbinder ikke, dersom den ikke ratihaberes. Den medfører heller ikke nogen Forpligtelse for Spondenten, med mindre han udtrykkelig har forbundet sig til at udvirke Ratihabitionen; thi da er han erstatningspligtig. Har den Stat, paa hvis Vegne Sponsionen er indgaaet, men som vægrer sig ved at ratihabere den, allerede ifølge Overeenskomsten opnaaet visse Fordele, maa Restitution finde Sted. Folkeretten kjender ingen negotiorum gestio. Det kan ikke gjøre den uden udtrykkelig Autorisation paa en Stats Vegne afsluttede Forening forbindende, at det, da den blev indgaaet, aabenbart maatte synes af Vigtighed for Staten. Stiltiende Fuldmagt til at afslutte Tractater kan kun tillægges visse Statstjenere, som paa Grund af deres Embede ere autoriserede til efter eget bedste Skjønende at virke for visse Formaal, hvorved de komme i Berøring med fremmede Magter, og den kan naturligviis kun strække sig til Afslutning af Tractater om Gjenstande, over hvilke de ifølge deres Embedsstilling kunne disponere. Dette finder sin Hovedanvendelse med Hensyn til Generaler og Admiraler, der kunne afslutte Conventioner om Suspension eller Limitation af Fjendtlighederne, forsaavidt deres Commando strækker sig, Capitulationer, Conventioner om Udvexling af Krigs-

---

[1]) Som Exempel kan nævnes den hellige Alliance.

fanger, o. s. v. I disse Tilfælde behøves ingen Ratihabition, naar den ikke er udtrykkelig reserveret.

Med Hensyn til **Betingelserne** for en Tractats Gyldighed, naar Habilitet og Competence ere tilstede, mærkes:

1) Hvad angaaer den Fordring, at **Samtykket skal være givet paa behørig Maade**, bemærkes, at visse Former ikke ere vedtagne. Det er nok, at den ene Part har givet et bestemt Tilsagn paa en saadan Maade, at han maa antages at ville være bunden ved den anden Parts Accept, og at ligeledes en bestemt Antagelse er paafulgt. Løvtet og Antagelsen kunne, men behøve ikke at indeholdes i det samme Document; der kan t. Ex. udstedes en Declaration og en Contradeclaration, gjensidige Bekjendtgjørelser til de respective Undersaatter[1]). Det er ikke engang absolut nødvendigt, at Samtykket skal være afgivet skrivtligt. Naar t. Ex. to Souveræner ved en høitidelig Sammenkomst i Vidners Overværelse afgive en overeensstemmende bestemt Villieserklæring om Ordningen af et fælles Anliggende, saa er denne Overeenskomst ligesaa forbindende, som om en skrivtlig Tractat var affattet. Imidlertid kan det nu uden Tvivl betragtes som vedtaget, at ethvert af en Befuldmægtiget mundtligt afgivet Samtykke snarest muligt skal forvandles til et skrivtligt for at afskjære Tvivl, og at alle mundtlige Meddelelser, som ere gaaede foran den definitive Undertegnelse af den skrivtlige Convention, præsumeres optagne i Acten[2]). Endog et blot stiltiende Samtykke kan have sin Betydning, t. Ex. naar en uautoriseret Person (Sponsor) har indgaaet en Forpligtelse paa en Stats Vegne, og denne, efter at have erholdt officiel Meddelelse om det Passerede, handler i Overeensstemmelse med det Stipulerede, eller naar en Stat, efter at have modtaget et Tilbud af en anden, uden udtrykkelig at have erklæret Accept, ved sine Handlinger viser, at den antager Tilbudet. Ogsaa maa et stiltiende Samtykke antages med Hensyn til de nødvendige Forudsætninger for

---

[1]) Jfr. Handelstractaten mellem Rusland og Østerrig 1785, see Martens Rec. 1785. II. 620 ff.

[2]) See Wheaton: Éléments I. p. 2, ch. 2 § 2 (Pag. 228).

og Consequentser af det, som i en Tractat udtrykkelig er vedtaget. Derimod kan der ikke udledes noget Samtykke af den Omstændighed alene, at en Stat undlader at modsætte sig de af en anden foretagne Handlinger, som den ikke er forpligtet til at taale. Deraf kan ordentligviis kun udledes en Tilbøielighed, men ikke en bestemt Villie hos den til at opgive sin Ret.

Naar Tractater afsluttes af Befuldmægtigede, udfordres ogsaa ordentligviis, for at Samtykket kan ansees for definitivt givet, at Tractaterne ratificeres og at Ratificationerne udvexles. Det kan naturligviis udtrykkelig vedtages, at Ratification ikke skal være nødvendig[1]); fremdeles kan en gjensidig Opfyldelse af Tractaten træde i Ratificationens Sted. Ratificationen kan ogsaa udtrykkelig være reserveret, hvilket nu ikke let vil blive forsømt. Naar Reservationen er saaledes affattet, at Tractatens forbindende Kraft er gjort afhængig af Ratificationen, opstaaer der ingen Tvivl. Men naar det, som ofte, hedder, at Ratificationen skal finde Sted inden en vis Tid, da kan man spørge, om Ratification kan nægtes, naar Fuldmagten ikke var overskreden. Vilde man her følge Privatrettens Grundsætninger om Fuldmagt, maatte Spørgsmaalet besvares benægtende; men herimod kan paaberaabes den uhyre Vigtighed af de Interessser, hvorom det dreier sig ved Afslutningen af Tractater. Man maa desuden mærke, at der ikke er nogen Dommer over Parterne, som kan afgjøre Spørgsmaalet, naar den ene paastaaer, at den Befuldmægtigede har overskredet sin Fuldmagt. Man kan derfor sige, at Ratificationen netop har den Betydning, at den indeholder vedkommende Stats Anerkjendelse af, at Fuldmagten ikke er overskreden. Det kan vistnok kun misbilliges, naar Ratificationen nægtes, uagtet det var aabenbart, at Fuldmagten ikke var overskreden, og den, som gjør det, vil

---

[1]) I Tr. 15 Juli 1840 angaaende Interventionen med Mehemet Ali mellem Østerrig, Storbritannien, Preussen, Rusland og Tyrkiet var det, paa Grund af den store Afstand mellem Hofferne, ved en hemmelig Artikel bestemt, at de foreløbige Forholdsregler, som i Tractaten vare vedtagne, strax skulde iværksættes, uden at afvente Ratificationerne.

ogsaa skade sig, ved at miste Tillid; men Folkeretten erkjender vistnok ikke i noget Tilfælde en egenlig Ret til at fordre Ratificationen. Man kan ligeledes spørge, om Ratificationen er nødvendig, (ɔ: om en Part kan paastaae, at den ikke forbindes uden Ratification) naar derom ikke er taget Forbehold. I Henhold til det om Ratificationens Betydning Anførte maa dette uden Tvivl antages. Heller ikke kan den Omstændighed, at den ene Magt har ratificeret, nøde den Anden dertil. Det følger ligeledes af det Ovenanførte, at Tractaten, naar ikke Andet er udtrykkelig bestemt, forbinder fra det Tidspunct, da den blev afsluttet af de Befuldmægtigede; Ratificationen afgjør, at det af dem givne Samtykke er gyldigt[1]).

Som forhen bemærket, gjælde de Conventioner, som de, der have Commando til Lands eller Søes, ifølge den af deres Stilling flydende stiltiende Fuldmagt afslutte, uden Ratification, dersom denne ikke er udtrykkelig reserveret[2]).

2) Med Hensyn til den Fordring, at Samtykket skal være frit, da forstaaer det sig af sig selv, at Tvangen maa have været retsstridig. At en Stat ved Krig, for at undgaae Undergang, har været tvungen til at afslutte en Tractat, kan ikke gjøre den ugyldig, heller ikke i og for sig, at Souverænen har afsluttet den, medens han befandt sig i retmæssigt Krigsfangenskab, for at undgaae dette. Men det kan vel være Tilfældet, at Souverænen i en saadan Tilstand efter den indre Statsret mangler Competence til at forbinde Staten. Den Tvang, der skal kunne paaberaabes som Grund til at fragaae Tractaten, maa uden Tvivl være udøvet mod Underhandleren

---

[1]) Brugen af Ratification ved Tractaters Afslutning er meget gammel. Et Exempel fra en tidlig Tid er Justinians Fredstractat med den persiske Konge Chosroes af 651. Dette tyder paa en ældre alminbelig Sædvane, da man paa Justinians Tid ikke var tilbøielig til at indføre noget Nyt. I den nyere Tid mangler det ikke paa Exempler, at Ratification er nægtet.

[2]) Her kan mærkes Disputen med England og Frankrig 1757, om Capitulationen til Klosteret Zeven var et militært Arrangement eller et Statsforbund.

eller Souverænen personligt, saaledes at disse ved personlige Voldsomheder eller Trusler (virkelig Fare for Liv, Sundhed, Ære eller Frihed) ere blevne tvungne til at afgive Samtykket eller Ratificationen. Men næppe kan man, som Heffter[1]) synes at antage, gjøre gjældende, at Staten kan paaberaabe sig uretmæssig Tvang, fordi den blev truet med Undergang; det er modsigende, at Trusel med Krig skulde kunne paaberaabes, naar Krigen ikke selv kan det; det skulde da være, naar et pludseligt Overfald havde fundet Sted uden foregaaende Tvistighed.

At Svig kan gjøre en Tractat ugyldig, er altfor dybt begrundet i Sagens Natur, til at kunne benægtes; men de folkeretlige Forhandlingers Gjenstand medfører uden Tvivl, at denne Sætning maa ansees som upractisk. Ved den Sætning, at Samtykket skal være gjensidigt, tilføies „og overeensstemmende". Det følger vistnok af Sagens Natur, at en væsentlig Vildfarelse med Hensyn til Gjenstanden maatte gjøre Conventionen ugyldig; men ogsaa dette mangler practisk Betydning.

3) Hvad angaaer den Fordring, at Præstationerne maae være physisk og moralsk mulige, bemærkes: Paa Grund af physisk Umulighed er der ingen gyldig Tractat, naar Umuligheden var absolut, ei heller, naar den blot var relativ, og dette var Medcontrahenten bekjendt, da Contracten afsluttedes. En efter Afslutningen indtrædende absolut physisk Umulighed, f. Ex. at den individuelle Conventions-Gjenstand forgaaer, hæver ligeledes Forpligtelsen. Om dette kan paastaaes, om den senere indtrædende blot relative Umulighed, hvilket Heffter[2]) antager, er tvivlsomt. Moralsk Umulighed foreligger navnlig, naar Tractaten er stridende mod Andres Rettigheder, dernæst ogsaa naar den strider mod absolute Rets- og Sædeligheds-Grundsætninger. Dette Sidste er dog ikke synderlig practisk; den, der vil paaberaabe sig denne Grund, maa i al Fald kunne gjøre Regning paa almindelig Anerkjendelse. Som Exempler herpaa kunne nævnes: en Tractat om at dele en anden Stat,

---

[1]) Europ. Völkerrecht § 85 (Pag. 160).

[2]) Europ. Völkerrecht § 98 (Pag. 180).

en Overeenskomst i en Alliance-Tractat om at tilsidesætte de med Hensyn til Krig anerkjendte Folkeretsgrundsætninger. Herhen maa det ogsaa henføres, naar Statens Selvopholdelsespligt, eller naar med Hensyn til Alliancetractater Krigens Uretfærdighed paaberaabes mod Tractatens forbindende Kraft, jfr. næste §.

§ 60.

Fortsættelse.

(Rosenvinge § 60).

Ulighed i Forbeel eller virkeligt Tab, som maatte flyde af det sluttede Forbund, berettiger ikke den tabende Stat til at unddrage sig fra at opfylde sin Forpligtelse (pacta sunt servanda)[1]). Men vel kunne der gives Tilfælde, hvor Selvopholdelsespligten kan fordre en Undtagelse fra denne Regel[2]).

[1]) Om den saakaldte ratio status, droit de convenance og den formeentlige stiltiende Clausul: rebus sic stantibus.

[2]) Om virkelige casus necessitatis ɔ: naar Statens Undergang vilde være en umiddelbar og øiensynlig Følge af Tractatens Opfyldelse.

Med den saakaldte clausula rebus sic stantibus er der ofte drevet Misbrug; men den kan næppe aldeles forkastes. En Tractat taber sin forbindende Kraft paa Grund af en Forandring i de Omstændigheder, som, da den blev indgaaet, allerede vare tilstede eller kunde forudsees, og som kjendeligt vare en stiltiende Forudsætning for Forpligtelsen. Som en saadan Forandring maa man uden Tvivl lade gjælde en Forandring, der medfører, at Tractatens Opfyldelse vilde bevirke en væsentlig Forandring i hele Statens politiske Stilling, som ikke var tilsigtet ved Tractaten, altsaa ikke blot, naar den vilde medføre Fare for fuldstændig Undergang; fremdeles, at en vis Begivenhed eller et vist Forhold var Motivet til Tractaten, men at dette Forhold slet ikke er indtraadt eller igjen ophørt, t. Ex. naar en Familieforbindelse er Motiv til en Statsalliance.

§ 61.

Inddeling af Tractater.

(Rosenvinge § 61.)

Foruden de Inddelinger, som ere fælles for Forbund i Almindelighed, maae følgende som særegne for Forbund mellem Staterne mærkes: Traktater ere enten

1) personelle, som kun gjælde for Regentens Levetid; eller reelle, hvis Varighed ikke er afhængig af denne Betingelse[1]).
2) transitoriske (conventiones transitoriæ), som opfyldes ved en eneste Præstation; eller vedvarende, bestandige (fœdera sensu stricto), som gaae ud paa en Række af Præstationer[2]).

[1]) I Tilfælde af Tvivl er Formodningen for, at Traktaten er reel.
[2]) Om denne Inddelings Vigtighed; de saakaldte bestandige Tractater, f. Ex. Alliancetraktater, Handelstraktater o. s. v. ere iøvrigt i Almindelighed af kortere Varighed, end de transitoriske (f. Ex. Grændsetraktater, Mageskifter o. s. v.) De bestandige maae nemlig ansees som ophævede, 1) naar Staten taber sin Uafhængighed eller opløses; 2) naar dens Constitution forandres, og der i Tractaten er taget Hensyn til den dengang bestaaende (Tr. mellem Danmark og Holland 1544 — fœdus Spirense, Leibnitz Mantiss. II. 233 — frembyder et noget tvivlsomt Exempel, jvfr. Bynkershoeck Quæst. jur. publ. II. 25; 3) naar en Krig udbryder mellem de contraherende Magter.

Hvad Inddelingen i transitoriske og vedvarende eller bestandige Tractater angaaer, bemærkes: Naar Forf. siger, at de sidste gaae ud paa en Række af Præstationer, bør det hellere hedde, at de stifte et vedvarende obligatorisk Forhold, t. Ex. Confœderationer, Garantier. Exempler paa transitoriske Tractater ere Tractater, hvorved en Stat erkjender en forhenværende Provindses Uafhængighed, Grændsetractater, Cessioner, Fredstractater, forsaavidt de bestemme, at Krigen skal ophøre o. s. v. Det er ikke ganske correct, naar Forf. siger, at de transitoriske Tractater i Almindelighed ere af større Varighed end de vedvarende; thi en Tractat ophører naturligviis, ligesom en Contract, naar den er fuldstændig opfyldt, og disse Tractater opfyldes sædvanligviis strax, efter at de ere afsluttede; dog kan der naturligviis være Undtagelser, t. Ex. Tractater om Arv. Men deres Virkning er varigere, idet deres Opfyldelse medfører en uafhængigt af alle obligatoriske Forhold bestaaende Retstilstand mellem de forrige Contrahenter. Just derfor har en udbrydende Krig, som sætter de vedvarende Tractater, der ikke netop ere af-

sluttede for at gjælde i en udbrydende Krig, udaf Kraft i det Mindste, saalænge Krigen varer, ingen Virkning paa dem — medmindre Krigen udbrød, før en saadan Tractat, f. Ex. en Mageskiftetractat, var fuldbyrdet —, og ligesaalidet den Omstændighed, at en af de Stater, som have afsluttet den, taber sin Selvstændighed.

3) Præliminære, (traités préliminaires, provisoires, ad interim), som kun tjene til at indlede et andet Forbund; eller definitive (traités définitives), hvorved et Anliggende, der allerede har været Gjenstand for en foreløbig Forening, endelig afgjøres[1]). Efter deres forskjellige Indhold faae Traktaterne mangehaande Benævnelser, som: Venskabstraktater[2]), Handelstraktater, Grændsetraktater, Alliancetraktater, Subsidietraktater, Neutralitetstraktater og Fredstraktater; om de fire sidste, som forudsætte fjendtlige Forhold, skal nærmere handles i det tredie Hovedstykke.

[1]) Exempel: Fredspræliminærer; præliminære Alliancetraktater, f. Tr. mellem Østerrig og Bayern 8 Octbr. 1813 (M. S. V. 610).
[2]) Om Venskabstraktater i streng Forstand. Undertiden forbindes denne Benævnelse med den af Handels- eller Alliance-Traktat, Exempler: Tr. mellem Danmark og Nordamerika 26 April 1826 og Tr. med Mexico 19 Juli 1827.

Med Hensyn til de præliminære Tractater bemærkes, at de som oftest blot ere pacta de contrahendo, idet de f. Ex. fastsætte Basis for den tilkommende Fred; men de indeholde iøvrigt ikke sjeldent Overeenskomst om en provisorisk Tilstand. En udtømmende Inddeling efter Indholdet er, hvad de transitoriske Tractater angaaer, ikke mulig. Som Exempler kunne anføres: Afstaaelsestractater (Kjøb, Bytte, Gave), Grændsetractater, Tractater om Servituter o. s. v. De bestandige eller vedvarende Tractater kunne efter Indholdet inddeles i 1) Alliance- eller Venskabstractater og 2) Confoederationer.

A. Venskabstractater eller Alliancetractater i vidtløftig Betydning af disse Ord. Herhen høre:

1) Tractater, der blot gaae ud paa gjensidigt at forsikkre Contrahenterne et fredeligt og venskabeligt Forhold. Til at afslutte saadanne Tractater kan en foregaaende Krig give Anledning, ligeledes, at en ny Stat har dannet sig; den forbindes da udtrykkelig eller stiltiende med Anerkjendelsen af Staten. Den juridiske Følge af saadanne Tractater

er Forpligtelsen til at undgaae saa vidt muligt alle Fiendtligheder, og derfor i Tilfælde af Tvistigheder ikke at afvise venskabelige Forestillinger og Underhandlinger, eller afvise dem som en ubeføiet Indblanding, hvilket iøvrigt dog alt i det Væsentlige følger af det uafhængigt af slige Tractater bestaaende Forhold mellem de europæiske Magter. En Venskabstractat af særegen Characteer er den hellige Alliance: De tre Monarcher ville gjensidig betragte hinanden som Brødre og Landsmænd; det eneste gjældende Princip mellem Regjeringerne indbyrdes og deres respective Undersaatter skal være gjensidig at vise hinanden Tjeneste, betragte hinanden som Medlemmer af en eneste christelig Nation. En lignende særegen Characteer har Aachener-Congressens Erklæring om Folkerettens ubrødelige Opretholdelse.

2) Forbund, der stipulere et bestemt Samqvem, eller visse Begunstigelser med Hensyn til det eller Fællesskab i visse Rettigheder, t. Ex. Handels- og Skibsfartstractater, som endog kunne indeholde Bestemmelser med Hensyn til Krigstilfælde mellem Contrahenterne, t. Ex. at de ikke ville bruge Kapere, Conventioner om Myntfoden, Maal og Vægt til Lettelse for den gjensidige Samhandel.

3) Alliancetractater i mere indskrænket Forstand, hvorved Contrahenterne forbinde sig til en vis Politik i Forholdet til tredie Magt. Hensigten kan være:

a) at opretholde Freden med tredie Magt eller mellem visse andre Magter, forsaavidt som Contrahenterne vilde være berettigede til at intervenere;

b) at opretholde Neutraliteten under en eventuel Krig;

c) Bevogtning af visse Grændser (t. Ex. Barriere-Tractaten);

d) Alliancetractater i strengeste Forstand, om Ydelse af Krigshjælp i en udbrudt eller forestaaende Krig.

4) Tractater, der sigte til at betrygge Opretholdelsen af en vis Rets- eller Besiddelsestilstand.

Henhen høre: a) Beskyttelsesforbund, ved hvilke en Stat giver sig ind under en andens Beskyttelse. Om deres

Betydning, navnlig for den beskyttede Stats Uafhængighed, er forhen talt.

2) Garantietractater, forsaavidt de fremtræde som selvstændige Tractater, ved hvilke en Stat forpligter sig til at haandhæve en anden Stat i Besiddelsen af visse Ting eller Rettigheder, eller forskaffe den Besiddelsen af dem, t. Ex. Garantie af en omtvistet Landsdeel, af Forfatningen; en Garantietractat af det sidstnævnte Indhold er farlig for Landets Selvstændighed. Promittenten skal da efter Promissarii Begjæring anvende de til hans Disposition staaende Midler for at beskytte ham mod uretmæssige Angreb paa de omhandlede Rettigheder, eller for at sætte dem igjennem mod uretmæssig Modstand. Fortabes Rettigheden desuagtet, er Garanten ikke forpligtet til at give Erstatning, naar han ikke udtrykkelig har forbundet sig dertil.

En Tractat kan naturligviis indeholde Bestemmelser, der medføre, at den paa eengang bliver at henføre under flere Categorier. En Fredstractat f. Ex. er nærmest transitorisk; thi den gaaer nærmest ud paa at bestemme, at Fjendtlighederne skulle ophøre; den vil imidlertid altid indeholde den vedvarende Bestemmelse, at der for Fremtiden skal herske Fred og Venskab mellem Contrahenterne, hvilket rigtignok, som bemærket, ikke er stort Mere end en Floskel, og desuden kan den indeholde mange andre deels transitoriske deels vedvarende Stipulationer (Afstaaelse af Land, en Alliance, Bestemmelser om Handelen o. s. v.)

B. Confoederationer. Disse have det Særegne, at de ikke gaae ud paa at stifte enten blotte Forpligtelser til eensidige Præstationer, eller til Præstation og Modpræstation, men en Forbindelse mellem Staterne, der kræver fælles Virksomhed for et fælles Formaal og derfor ogsaa ordentligviis visse fælles blivende Organer og Anstalter. Herhen høre fornemmelig de egentlige Statsforbund, — der ei maae forvexles med Forbundsstater — hvilke ordentligviis have vedkommende Staters Vel i det Hele, navnlig Sikkerheden udadtil, til Formaal, t. Ex. det tydske Forbund, som dog ogsaa har den indre Sikkerheds Opretholdelse til Formaal. Der kan imid-

lertid ogsaa indgaaes Confoederationer, som have mere specielle Formaal, t. Ex. Toldforeninger. Staterne maae naturligviis være berettigede til uden andre Staters Samtykke at afslutte slige Foreninger, der ikke i og for sig behøve andre Staters Anerkjendelse. Anderledes forholder det sig, naar der i deres Indretning er Noget, der giver dem en vis folkeretlig Personlighed, naar t. Ex. et Forbund, der gaaer ud paa Opretholdelsen af Sikkerheden ad extra, stiftes som uopløseligt. Det kan da næppe betragtes som en Retskrænkelse, naar andre Stater enten aldeles nægte at erkjende en saadan Confoederation som særegent folkeretligt Subject eller indskrænke Anerkjendelsen som saadan inden visse Grændser, t. Ex. saaledes, at de ikke sende eller modtage Gesandter fra den, at de ikke ville erkjende Gyldigheden af den Clausul, at Foreningen er uopløselig[1]).

De for saadanne Confoederationer gjældende Love bestemmes ved fælles Overeenskomst. I Mangel af saadan maae følgende Hovedregler gjælde. Medlemmernes Rettigheder og Pligter ere lige; Fordele og Byrder fordeles i Forhold til hvert Medlems Kræfter og Fonds; Forandringer i Forfatningen kunne kun vedtages eenstemmigt; men intet Medlem kan ved sin Modsigelse forhindre den forfatningsmæssige Virksomhed for Forbundsformaalet, ligesom paa den anden Side Confoederationen ikke kan formene noget Medlem en selvstændig Virksomhed, der ikke er til Afbræk for Forbundsformaalet. Er det endelig vedtaget, at de fleste Stemmer skulle gjøre Udslaget, kan der dog ikke paa denne Maade paalægges Nogen en Præstation, der gaaer udenfor den forfatningsmæssige Forpligtelse; end mindre kan Foreningen bestemme Noget, som angaaer de enkelte Medlemmers, Forbundet uvedkommende Retsforhold.

§ 62.

Om Tractaters Form.

(Rosenvinge § 62.)

I Henseende til de Traktaters Form, som indeholde flere Bestemmelser, maa man skjelne mellem Hovedartikler og Biartikler (articles princi-

[1]) Heffter er dog af anden Mening, see Europ. Völkerrecht § 93 (Pag. 172).

paux & accessoires); mellem de Artikler, som staae i indbyrdes Sammenhæng, og dem, med hvilke det ikke er Tilfældet (articles connexes & non connexes). Endeligen er Betydningen af separate Artikler (articles separés, additionels[1]) og hemmelige Artikler at mærke[2]).

[1]) Exempel: Separat-Art. til Tr. 14 Jan. 1814 med England.

[2]) Hvad der iøvrigt er at mærke om Traktaters Form, saavel i Henseende til Conterten, som til Underskrifterne, Antallet af Exemplarer o. s. v. — En særegen Form findes brugt i Tr. mellem Danmark og Algier 16 Mai 1772 (Clausen Rec. p. 71).

Distinctionen mellem Hoved- og Biartikler refererer sig til den større eller mindre Vigtighed af Indholdet. Skjøndt det, naar det ikke udtrykkelig i Tractaten er fremhævet, hvilke Bestemmelser der skulle ansees som Hovedbestemmelser — hvilket sjeldent vil være Tilfældet — er omtvisteligt, hvad der skal ansees som Hovedbestemmelser, kan man dog næppe frakjende Distinctionen al Betydning. Medens nemlig endog en senere indtrædende uforskyldt Umulighed af at opfylde en Hovedforpligtelse maa frigjøre Medcontrahenten, kan en uforskyldt Umulighed af at opfylde en Bestemmelse af mere underordnet Vigtighed kun berettige til Skadesløsholdelse eller overhoved en Modification, men ikke til at fragaae Tractaten i det Hele. Derimod kan det næppe antages, at Vægring ved at opfylde en Bestemmelse, som efter sit Indhold ikke kan henregnes til Hovedbestemmelserne, ikke skulde berettige Medcontrahenten til i det Hele at fragaae Tractaten[1]). Det kan ikke med Hensyn til nogensomhelst Bestemmelse antages overladt til Contrahentens Vilkaarlighed, om han vil holde den. Naar han bryder Tractaten i eet Punct, kan det ogsaa befrygtes med de andre. Den modsatte Mening er uden Tvivl ogsaa nu almindelig forkastet.

Distinctionen mellem connexe og ikke-connexe Artikler kan være af Vigtighed med Hensyn til Fortolkningen af en Tractat. Alle Hovedbestemmelser ere iøvrigt connexe.

At visse Artikler have Navn af Separatartikler, har i sig selv ingen Indflydelse; Hovedreglen er uden Tvivl, at de have den samme Gyldighed, som om de vare indrykkede i Ho-

---

[1]) Dette synes dog at være antaget af Martens og uden Tvivl ogsaa af Rosenvinge.

veddocumentet. Anledningen til Valget af denne Form kan være, at man vil, at de skulle være hemmelige, eller at man først bag efter har forenet sig om dem. Men det skal iøvrigt ikke benægtes, at Formen undertiden kan være valgt, fordi deres Indhold kun antages at staae i fjernere Forbindelse med den egentlige Tractat, hvoraf dog kun under ganske særdeles Omstændigheder kan udledes, at Hovedartiklerne ikke skulle staae og falde med Separatartiklerne. I det af Forf. citerede Exempel er det udtrykkelig bestemt, at Separatartiklerne skulle have samme Gyldighed, som om de Ord til andet vare indrykkede i Hovedtractaten.

Med Hensyn til de i Forf.s Note 2 antydede Puncter henvises til, hvad der i § 59 er bemærket. I Tractat med Algier 1772 er hver enkelt Artikel underskreven. Dette var en Accommodation.

§ 63.

Om Tractaters Virkning, deres Stadfæstelse og Fornyelse.

(Rosenvinge § 63.)

En Traktat, der har de Egenskaber, der udfordres til dens Gyldighed (jfr. § 59), medfører for de contraherende Magter gjensidig Forpligtelse til at udrede og Ret til at paastaae de betingede Præstationer, og derhos tillige ordentligviis Ret til at fordre af andre Magter, at de ikke lægge den indgaaede Forening nogen Hindring iveien. For at holde disse Rettigheder i Kraft er i Almindelighed ingen Stadfæstelse af Traktaten nødvendig (confirmatio pacti[1]). En anden Sag er det, at en Fornyelse (renovatio pacti, renouvellement) maa finde Sted, naar den for Traktatens Gyldighed bestemte Tid skal forlænges[2]), eller naar man paa ny vil sætte en Traktat i Kraft, som allerede har tabt den, (restitutio pacti, rétablissement[3]).

[1]) Om Tilfælde, hvor Traktaters Stadfæstelse dog kan være nyttig.

[2]) Om udtrykkelig og stiltiende Fornyelse; den stiltiende Fornyelse finder ofte Sted ved Subsidietraktater, og da opstaaer Spørgsmaalet, om de skulle ansees fornyede for en ligesaa lang Tid, som de oprindelig vare indgaaede; jfr. Vattel livr. II § 199. Ogsaa Handelstraktater, som ere indgaaede for en vis Tid, ansees ofte for stiltiende fornyede, f. Ex. Danmarks Tr. med Holland 1701 Art. 2, jfr. Conv. 3 Septbr. 1731 og Tr. 10 Juli 1817 (M. S. VII. 133); Tr. med Frankrig 1742 Art. 8, jfr. Tr. 30 Septbr. 1749, 30 Jan. 1754 og Conv. 9 Juli 1780.

[3]) I Traktater iagttages iøvrigt ikke altid den her angivne Forskjel, men Udtrykkene bruges iflæng, f. Ex. Fredstr. til Hubertsburg 1763 Art.

12 (M. R. I. 66), Danmarks Tr. med Sverrig 14 Jan. 1814 Art. 27. I Tr. med Preussen 1818 Art. 29 kaldes renovatio pacti med det passende Udtryk: Forlængelse.

De egentlige Statsforbund ere ordentligviis reelle, og behøve derfor ikke at stadfæstes, paa Grund af Thronskifte; derimod er en Stadfæstelse efter Tilendebringelsen af en Krig hensigtsmæssig, om end ikke nødvendig; det er nemlig omtvisteligt, om Tractaterne overhoved af sig selv igjen træde i Kraft efter Fredsslutningen, og naar dette antages, i hvilket Omfang. Dette pleier man heller ikke at forsømme. En anden Grund til at stadfæste en Tractat kan reise sig fra en Tvivl, som ellers kunde opstaae om dens Gyldighed, t. Ex. naar der sluttes en ny Tractat om en Gjenstand, om hvilken der allerede er sluttet en ældre Tractat, om den gamle eller dog nogle Poster i den endnu skulle staae ved Magt.

Ved Forf.s Note 2 bemærkes: Vattel nævner her følgende Exempel: England har en Subsidietractat med en tydsk Fyrste, at han i 10 Aar skal holde et vist Antal Tropper til dets Disposition, mod hvert Aar at erholde en vis Sum udbetalt. De 10 Aar udløbe, men England lader Summen udbetale for det næste Aar. Nu kan man dog ikke antage, at den er forlænget eller fornyet for mere end det ene Aar. Anderledes, om der betaltes en Sum under Et for 10 Aars Ret, og denne Sum anden Gang modtoges, uden udtrykkelig Fornyelse af Tractaten.

§ 64.

Om de Midler, hvorved Tractaters Opfyldelse sikkres.

(Rosenvinge § 64.)

For at skaffe sig Betryggelse for indgaaede Traktaters Opfyldelse bruge Staterne Pant[1]), Gidsler (obsides, ôtages[2]) og Garantie (garantia[3]). Eed[4]) og Caution ere næsten gaaede af Brug, og adskillige andre Sikkerhedsmidler, som i Middelalderen hyppig anvendtes[5]), ere nu aldeles afskaffede.

[1]) I Almindelighed pantsættes enkelte Dele af Statens Territorium, Fæstninger o. desl., hvis Besiddelse da overdrages Panthaveren. Exempel i Fredstr. til Brømsebro 1645 Art. 25. (Du Mont VI. P. I. p. 314).

[2]) Om de forskjellige Slags Gidsler og deres Behandling. Exempel i Fredstr. til Aachen 1748 Art. 9 (Wenck II. 352).

[3]) Om Begrebet; om Forskjellen mellem Garantie, Caution og Defensivalliance. Garantier ere enten eensidige eller gjensidige, almindelige eller

particulære. Om Garantens Ret og Forpligtelse. — Garantie i videtløftig Forstand kan ogsaa anvendes til at sikkre andre Retsforhold end blot traktatmæssige, som f. Ex. Besiddelsen af Lande, Regjeringsform, Arvefølge o. s. v.

[4]) See dog Exempel i Tr. mellem Frankrig og Schweitz 28 Mai 1777 Art. 21 (M. R. I. 618).

[5]) Conventionel Straf; obstagium; Vasallers Garantie; Excommunication o. fl.

Pant bestaaer ordentligviis i Dele af Territoriet, som da overleveres. Dog haves ogsaa Exempler paa, at rørlige Ting ere givne som Pant; saaledes har den polske Krone været givet i Pant til Preussen. Egentligt Underpant er sjeldent som Sikkerhed for egentlige folkeretlige Forpligtelser. Hyppigere pantsættes visse Revenuer for Statslaan. Skal en saadan Contract have den strenge privatretlige Virkning af Pant, saa maae de i Lovgivningen foreskrevne Former iagttages. Men i Almindelighed indeholder en saadan saakaldet Pantsætning efter sin sande Mening kun et Tilsagn om, at de omhandlede Revenuer skulle blive anvendte til at fyldestgjøre Fordringen, dersom dette ikke skeer paa anden Maade.

Gidsler vare tidligere meget i Brug, men siden det 16de Aarhundrede anvendes de sjeldnere. De bruges nu meest kun i Krig, til Sikkerhed for Contributioner o. desl., og ere da ordentligviis ikke frivilligt givne, men med Magt tagne af Fjenden. Men man kan ikke ubetinget paastaae, at det hele Institut er gaaet af Brug. Gidslen kan holdes tilbage, indtil den Forpligtelse, for hvis Skyld han er given eller tagen, er opfyldt; men de hæfte ikke for Skylden. Dersom den ikke fyldestgjøres, naar Forfaldstiden kommer, kan Creditor dog ikke gjøre Videre, end fremdeles holde ham tilbage. Tage Gidsler Flugten, saa kan Creditor, hvis de ere givne, fordre dem tilbageleverede eller andre i deres Sted; men døer en Gidsel, kan ingen Substitut fordres, hvis det ikke udtrykkelig er stipuleret. Er den Forpligtelse, for hvilken Gidslen er stillet, opfyldt, kan han ikke tilbageholdes til Sikkerhed for andre, vedkommende Stat paahvilende Forpligtelser, men vel for Forpligtelser, som han ved sine personlige Handlinger har paadraget sig selv.

Garantie (den accessoriske Garantie). I Middelalderen

lod Promittenten sine Vasaller eller Undersaatter indestaae for, at Tractaten skulde blive opfyldt; de kaldtes da warandi eller conservatores og skulde i Mangel af Opfyldelse understøtte Medcontrahenten mod deres egen Landsherre eller Lehnsherre. Denne Slags Garanter forekomme endnu i Slutningen af det 15de Aarhundrede[1]). Men fra Begyndelsen af det 16de Aarhundrede anmodede man andre Magter om at være warandi eller conservatores[2]). Dette er Oprindelsen til den nyere Tids Garantier, hvilke Frederik den 2den har sammenlignet med Filigranarbeide, der er smukt at see paa, men ikke til synderlig Nytte.

Saadanne Garantier kunne ikke paatvinges; men de behøve ikke at modtages af begge Contrahenter. Overtagelsen af Garantien maa være bestemt; den følger ikke af en Accessionstractat, heller ikke deraf, at en Tractat er afsluttet under tredie Magts Mægling. Overtagelsen af Garantien kan skee i Hovedtractaten, eller ved en særegen accessorisk Tractat, eller ved Afgivelsen af en, vedkommende tredie Magt forbeholdt Declaration. Den er enten en almindelig, der omfatter alle Forpligtelser efter Hovedtractaten, eller speciel med Hensyn til en enkelt Stipulation. Den gives enten for hele den Tid, Hovedforpligtelsen vedvarer, eller for en bestemt, limiteret Tid.

Virkningen af den accessoriske Garantie bestaaer især deri, at Garanten, naar han dertil opfordres af en Hovedinteressent, og det forudsatte Tilfælde virkelig er tilstede, skal bestræbe sig for at skaffe Tractaten den Virksomhed, som efter folkeretlige Grundsætninger tilkommer den. Uopfordret tør han ikke indblande sig. Vil han fremtvinge Tractatens Opfyldelse, kan han ikke statuere en Forpligtelse, der gaaer videre, end begge Contrahenter ere enige om at antage, og, hvis de ere uenige, ikke videre, end den Part, der opfordrer ham til at skride ind, paastaaer. Er han ikke enig med denne i Fortolkningen, maa han nægte

---

[1]) Freden i Senlis 1493 mellem Maximilian I. og Carl VIII.

[2]) Saaledes blev Freden til Blois 1505 mellem Frankrig og Arragonien garanteret af Kongen af England.

sin Bistand. Opfordres han af begge Parter, der ere uenige om Fortolkningen, maa han selv fortolke den, men ikke lægge Mere ind i den, end den Part, der gaaer længst.

Garanten kan ikke modsætte sig, at Hovedparterne forene sig om Forandringer i Tractaten, eller at de løse ham fra Garantien. Den, som garanterer en Tractat, der anerkjender og stadfæster en anden tidligere bestaaende, bliver ikke derved eo ipso Garant af denne Tractat i dens hele Omfang. Teschner Freden 1779 mellem Østerrig og Preussen blev garanteret af Rusland; ved den 12te Art. blev den westphalske Fred stadfæstet og fornyet, som om den Ord til andet var indlemmet. Derved kunde Rusland nu ikke betragtes som Garant for den hele westphalske Fred, men i det Høieste kun, forsaavidt der maatte opstaae Strid mellem Østerrig og Preussen om Overtrædelse af denne Fred. Det kan iøvrigt endog være tvivlsomt, om den Omstændighed, at en ældre Tractat mellem de samme Contrahenter i den garanterede Tractat i almindelige Udtryk anerkjendes, medfører, at Garantien udstrækkes til alle dens enkelte Bestemmelser; ordentligviis vil Garantien næppe kunne udstrækkes videre end til Anerkjendelsen af dens Gyldighed overhoved[1]).

Overholdelsen af en Tractat kan fremdeles sikkres ved Stipulation af en poena conventionalis. Men dersom Misligholdelsen er forsætlig, vil det i Almindelighed være ligesaa vanskeligt at fremtvinge Præstationen af poena conventionalis som Opfyldelsen af Hovedtractaten. En saadan Stipulation yder derfor kun ringe Sikkerhed og bruges saa godt som aldrig.

Som forældede Midler nævner Forf. for det Første Ed (subjectiv Garantie). Dette Middel var meget almindeligt i Middelalderen, og endnu i det 16de og 17de Aarhundrede ikke sjældent. Det anvendtes t. Ex. ved Madrider Tractaten mellem Frants den 1ste og Carl den 5te 1526, ved Freden i Cambray 1529, ved Freden til Chateau Cambresis 1559, ved Freden i Münster 1648 mellem Spanien og de forenede Nederlande, ved Pyrenæerfreden 1659, ved Freden i Aachen mellem

---

[1]) Jfr. Heffter: Europ. Völkerrecht § 97 (Pag. 179).

Frankrig og Spanien 1668, ved Freden i Ryswick 1697. Men fra Begyndelsen af det 18de Aarhundrede ophører Edens Brug. Som et eneſtaaende Exempel fra den nyere Tid kan dog nævnes Alliancetractaten mellem Frankrig og Schweitz af 1777, der blev afſluttet og beediget i Domkirken i Solothurn. Edens Anvendelse kom iſær i Miscredit, fordi de catholske Fyrster ofte af Paverne lode sig give Dispensationer, hvorved de løstes fra den, t. Ex. Ferdinand den Catholske af Julius den 2den, Frants den 1ste af Leo den 10de og Clemens den 7de, Henrik den 2den af Frankrig af Cardinal Caraffa. Man har derfor endog Exempel paa Tractater, hvorved Contrahenterne forbinde sig til hverken at søge om eller modtage ſlige Dispensationer.

Andre forældede Midler ere f. Ex., at den, som ikke holdt Tractaten, ſkulde være underkastet Excommunication, eller maatte taale at blive udſkjældt, fremstillet i forhaanende Billeder o. s. v.

Caution af Private vil heller ikke være tænkelig uden med Hensyn til Forpligtelser af privat Characteer, t. Ex. Gjældsforpligtelser.

§ 65.

Om de Tilfælde, hvor tredie Magt tiltræder en Tractat eller indbefattes derunder.

(Rosenvinge § 65.)

Naar en Traktat er ſluttet mellem to Magter, bliver det ofte tilbudet andre Magter at tiltræde, hvilken Tiltrædelse da enten indføres i ſelve Traktaten[1]) eller ſkeer ved en særskilt Convention[2]). At twinge en tredie Magt til at tiltræde, kan kun under særdeles Betingelser være tilladt. At en tredie Magt, uden at have givet sit Samtykke, bliver indbefattet under en Traktat, som af andre Magter ſluttes, er iøvrigt ikke uden Exempel.

[1]) Exempel i Separat.-Art. til Fredstr. til Teschen 1779 (M. R. II. 9).

[2]) Exempel i de flere Tiltrædelses-Akter (actes d'accession) til den bevæbnede Neutralitets-Traktat, ſ. M R. IV. 369 ff. og i Danmarks Tiltrædelses-Akt af $^{11}/_{23}$ Octbr. 1801 til Conventionen af $^{5}/_{17}$ Juni ſ. A. (Schous Udtog af Frdg. f. 1802). Om de ſaakaldte actes d'acceptation.

[3]) Exempler i Fredstr. til Hubertsburg, Presburg, Tilſit o. fl. See nu iſær Tr. 15 Novbr. 1831 mellem de fem ſtore Magter ang. Belgien (Dipl. Arch. XXXI. 309, jfr. S. 62). Jfr. den russiske Keisers Declaration og Ratification af denne Traktat i Dipl. Arch. XXXIII. 123 ff. og 325. (See ogſaa Dipl. Arch. XXIX. 79).

Tredie Magts Tiltrædelse af en mellem andre Magter afsluttet Tractat kan have forskjellig Betydning:

1) Den kan tiltræde som Hovedpart.

2) Den kan tiltræde for at bifalde Bestemmelser mellem Contrahenterne, der kunde ansees præjudicerlige for den; derved har den renonceret paa mulige Indvendinger.

3) Tiltrædelsen kan ogsaa være ceremoniel; Tractaten faaer derved blot en vis Solennitet; undertiden skeer det for at vise den Paagjældende en Opmærksomhed. Derved begrundes ingen Forpligtelse for denne tredie Magt, som blot ikke senere kan paaskyde Uvidenhed om Tractatens Tilværelse.

§ 66.

Om Tractaters Ophør.

(Rosenvinge § 66.)

Traktater tabe deres forbindende Kraft: a) ved de contraherende Staters fælles Samtykke[1]); b) naar den fastsatte Tid er udløbet; c) naar det Øiemeed er opnaaet, som alene har været Traktatens Formaal; d) naar den i Traktaten fastsatte ophævende Betingelse (conditio resolutiva) indtræder; e) naar dens Opfyldelse bliver physisk eller moralsk umulig[2]); f) naar de Forhold, hvis Tilværelse begge Contrahenterne, enten udtrykkelig eller ifølge Traktatens Natur, nødvendigen have forudsat som Betingelse, væsentlig forandre sig[3]); g) naar den ene af de contraherende Magter gjør sig skyldig i en væsentlig Misligholdelse[4]).

[1]) Herhen høre ogsaa de Tilfælde, hvor Opsigelse finder Sted i Medhold af Traktatens Bestemmelser; f. Exempel i Danmarks Tr. med Nordamerika 26 April 1826 Art. 11, med Sverrig 2 Novbr. 1826 Art. 8, og med Østerrig 12 Febr. 1834 Art. 7.

[2]) Jfr. § 59.

[3]) Jfr. § 60.

[4]) Exempel i de allierede Magters Declaration mod Napoleon 13 Marts 1815 (M. S. VI. 110). At man undertiden bestemmer, at Misligholdelse i enkelte Puncter ikke skal medføre Traktatens Ophævelse f. Danmarks Tr. med Neapel 1748 Art. 38 og Tr. med Marokko 1767 Art. 18.

Tractater ophøre:

1. Ved den fuldstændige Opfyldelse, som ved de transitoriske Tractater, og ved de vedvarende, naar den muligt foreskrevne Tidsfrist er udløben; herhen hører og det Tilfælde, hvor Opsigelse har fundet Sted, da Undladelse af Opsigelse er en

Fornyelse. Beslægtet hermed er den (eensidige) Eftergivelse af den stipulerede Præstation.

2. Naar Tractater ophæves: a) Ved fælles Samtykke. Herhen hører det Tilfælde, at en Tractat er indgaaet sub conditione suspensiva, som bliver umulig, vel resolutiva, som indtræder. b) Eensidig paa Grund af Misligholdelse fra den anden Parts Side; herom er tidligere talt (§ 62).

Her mærkes ogsaa den for Folkeretten eiendommelige stiltiende clausula rebus sic stantibus (§ 60).

3. Naar en absolut Betingelse for Tilværelsen af det obligatoriske Forbund bortfalder:

a) Naar Præstationens Ydelse bliver umulig.

b) Naar det berettigede eller forpligtede Subject ophører at existere, uden at noget andet Subject træder i Stedet. Herved erindres, hvad der tidligere er bemærket om en Stats fuldkomne eller partielle Tilintetgjørelse (§ 13). Fremdeles er her Distinctionen mellem personelle og reelle Tractater (§ 61) af Vigtighed.

Om Indflydelsen af en Krigstilstand er forhen talt (§ 61).

Det forstaaer sig af sig selv, at et opløst Contractsforhold kan fornyes.

Tredie Hovedstykke.

Om Nationernes Rettigheder og Pligter med Hensyn til fiendtlige Forhold.

Første Afsnit.

Om Tvistigheder mellem Staterne og de forskjellige Maader at afgjøre dem paa.

§ 67.

Indledning.

(Rosenvinge § 67.)

Naar en Stat af en anden fornærmes eller trues med en Fornærmelse, bør den først ved fredelige Midler søge at faae Erstatning eller Sikkerhed (Underhandlinger; Anvendelse af bona officia[1]), Mægling, Voldgift[2]). Men naar Erstatning ikke paa denne Maade har været at opnaae, er Staten berettiget til at skaffe sig den ved Magt.

[1]) Om Forskjellen mellem Anvendelsen af bona officia og Mægling (Mediation). — Exempel paa den første s. Tr. med Sverrig 14 Januar 1814 Art. 2 og Separat-Art.; s. ogsaa Tr. af s. D. med Storbritannien Art. 10.

[2]) Voldgift, især Pavens og den romersk-tydske Keisers, brugelig i Middelalderen. Exempler i nyere Tid see Conventionen mellem Rusland, Storbritannien og de forenede nordamerikanske Stater af 12 Juli 1822 (M. S. X. 1. p. 67) og i Aaret 1831 Hollands Voldgift mellem Storbritannien og de nordamerikanske Stater (Dipl. Arch. XXXIII. 5.).

Folkeretlige Tvistigheder kunne ikke blot opstaae i Anledning af Staternes umiddelbare Fordringer mod hinanden, men ogsaa i Anledning af Undersaatters Fordringer mod en fremmed Stat eller fremmede Undersaatter, naar den fremmede Stat ikke vil forhjælpe Vedkommende til sin Ret.

Bona officia. En tredie Magt kan anvende sine bona officia saavel til den første Indledelse af Underhandlinger som paa

ethvert Stadium af dem; de kunne anvendes aldeles efter egen Drivt eller efter Anmodning eller ifølge en forud indgaaet Forpligtelse. Men derved opstaaer ikke noget særeget Retsforhold.

Mediation (den egentlige Mægling) kan vistnok tilbydes uopfordret, ligesom bona officia, eller foranlediges ved den ene Parts Anmodning, men kan ikke komme i Stand uden begge Parters Samtykke. Mægleren leder da Underhandlingerne; de gjensidige Erklæringer maae skee i hans Overværelse eller gaae igjennem hans Hænder. Han skal gjøre billige Forslag, ledsage dem, som komme fra Parterne, med sine Bemærkninger, tilbagevise ubillige Forslag. Men han er ikke berettiget til at fordre, at Parterne skulle antage hans Forslag, altsaa end mindre til at anvende Tvang; han kan ikke engang modsætte sig, at Underhandlingerne afbrydes. Hans Hverv er tilendebragt, naar enten Forlig er tilveiebragt, eller naar Underhandlingerne fra een af Siderne aldeles afbrydes. Bevirker han en Overeenskomst, paahviler der ham ingen Forpligtelse til at garantere samme.

Voldgift er anvendt til alle Tider. Den forudsætter en udtrykkelig Convention mellem de uenige Parter indbyrdes og mellem dem og tredie Mand. Et saadant Compromis gaaer da enten ud paa at bringe en Grundsætning, om hvilken Parterne ere enige, til Anvendelse paa et mellem Parterne bestaaende Forhold (arbitratio), f. Ex. en Grændseregulering, en Deling efter et bestemt vedtaget Forhold, eller paa i det Hele at undersøge og paakjende en Retstvist efter Ret og Billighed (arbitrium). Ikke blot Souveræner, men ogsaa Private kunne vælges til Voldgiftsmænd, hvilket Sidste forhen hyppigt var Tilfældet. De Private kunne i saa Fald kun handle i egen Person; Souveræner kunne ved Undersøgelsen lade sig repræsentere ved Delegerede eller betjene sig af deres Embedsmænd, naar de kun selv afgive den endelige Kjendelse. I Tilfælde af Dissents ere de fleste Stemmer afgjørende; kan Pluralitet ikke tilveiebringes, saa maae Parterne, som have forenet sig om at voldgive Sagen, forene sig om et Middel til at tilveiebringe en Afgjørelse; Voldgiftsmændene kunne ikke selv vælge en Opmand. Er Intet forud bestemt om Fremgangsmaaden, kan Voldgiftsmanden bestemme visse

Frister, inden hvilke Parterne skulle komme frem med deres Oplysninger og Deductioner, og derefter afsige Kjendelsen. Han er ikke berettiget til at tvinge Parterne til at efterkomme Kjendelsen. Voldgiftsmandens Function ophører, 1) naar Parterne blive enige derom, 2) naar den ham satte Frist er udløben, 3) naar han døer eller af anden Grund bliver inhabil, 4) naar han har afgivet Kjendelsen. Denne har samme Retsvirkning som et Forlig mellem Parterne. Den kan kun angribes, 1) naar Compromisset var ugyldigt, 2) naar Voldgiftsmanden var absolut inhabil, 3) i Tilfælde af Svig fra hans eller Modpartens Side, 4) naar der ikke har været givet en Part tilstrækkelig Leilighed til at fremkomme med sine Oplysninger, 5) naar Voldgiftsmanden har overskredet sit Mandats Grændser, 6) naar Kjendelsen i det Hele er aabenbart uretfærdig. Derimod kunne enkelte, om endog aabenbare Urigtigheder med Hensyn til Bipuncter, naar de ikke aabenbart hidrøre fra Partiskhed, ikke berettige til at omstøde Kjendelsen. Kun ved den egentlige Arbitratio maa det være enhver Part forbeholdt at paavise factiske Urigtigheder og derpaa grundet Ubillighed.

§ 68.

Om Selvtægt mellem Staterne.

(Rosenvinge § 68.)

Naar Tvistighederne ikke i Mindelighed kunne bilægges, er det dog ikke en Selvfølge, at Krig strax udbryder. Undertiden tager den fornærmede Stat sig selv tilrette ved at bemægtige sig den Retsgjenstand, som var den berøvet, eller ved at udøve den Rettighed, som gjøres den stridig. Undertiden forsøger den at tvinge Fornærmeren til at give Erstatning ved at gjøre Brug af de saakaldte Repressalier (repressaliæ) ɔ: ved voldeligen at anholde Personer eller Ting, som tilhøre den Stat, der formeentlig har gjort sig skyldig i en Fornærmelse[1]). Repressaliers Lovlighed er blandt Staterne fuldkommen erkjendt[2]), og de Indvendinger, som man stundom har opkastet imod dem fra den naturlige Folkerets Standpunct, ere næppe uigjendrivelige, naar Repressaliers Anvendelse indskrænkes indenfor de tilbørlige Grændser[3]). En anden Sag er det, at de ofte forfeile deres Hensigt og kun give Anledning til Contrarepressalier.

[1]) Repressaliers Inddeling: Androlepsia (viricapio), Repressaliæ sensu strictiori. — Undertiden tages Repressalier i saa vidtløftig

Betydning, at derved forstaaes ethvert Tvangsmiddel, Krig undtagen, som anvendes af en Stat for at faae Erstatning for en tilføiet Fornærmelse; man indbefatter da og derunder Vægringen af Retspligters Opfyldelse i samme Øiemed, og inddeler dem i positive og negative. Om Repressalier kunne udøves til Fordeel for tredie Stat; jfr. Vattel II. § 348. Om Forskjellen mellem Repressalier og Retorsion. Retorsio facti forskjellig fra retorsio legis.

[2]) See f. Ex. Danmarks Tr. med England 1670 Art. 39 og Tr. med Frankrig 1742 Art. 44.

[3]) Undertiden fastsætte Traktaterne visse Grændser for Repressaliers Udøvelse f. f. Ex. Tr. med Neapel 1748 Art. 37.

Med Hensyn til Repressalier bemærkes:

Forhen bestod Repressalierne sædvanlig deri, at den fornærmede Stat autoriserede sine Undersaatter eller Andre til Kaperie eller lignende Voldsomheder. Nu bruges Udstedelse af Kaperbreve kun, naar en formelig Krig er udbrudt. De nu brugelige Repressalier ere væsentlig følgende:

1) Gjengjældelse (Retaliation) ved Udøvelse af den samme retstridige Fremgangsmaade, som en anden Stat har brugt, t. Ex. naar en Stat har behandlet en Gesandt paa folkeretsstridig Maade og ikke vil give Fyldestgjørelse, dog kun forsaavidt dette lader sig forene med Menneskelighedens Fordringer.

2) Anholdelse eller Beslaglæggelse paa Personer, Ting eller Fordringer, der tilhøre Modparten, men befinde sig i den fornærmede Stats Magt, navnlig paa dens Territorium. Dette er en Slags Arrest, der ikke strax medfører Eiendomsret over de anholdte Ting. Først naar Anholdelsen bliver uden Virkning, kan Staten tilegne sig de anholdte Ting, for deri at søge Fyldestgjørelse. Anholdte Personer ere at ansee som Gidsler.

Repressalier kunne anvendes for enhver Retskrænkelse eller Retsnægtelse, hvad enten den grunder sig paa en Lov, en Dom, eller en administrativ Forholdsregel. Tredie Magt anseees ikke berettiget til at anvende Repressalier, uden for saavidt den ogsaa vilde være berettiget til at intervenere. Indvendingerne mod Repressalier ere forlængst forkastede.

Om Retorsion bemærkes: Naar en Stat indenfor sin egen Sphære behandler fremmede Stater eller deres Undersaatter ubilligt, ved at tilsidesætte dem for egne Undersaatter eller andre Fremmede, idet den t. Ex. enten aldeles udelukker dem

fra visse Fordele, som den indrømmer sine egne Undersaatter, eller for at favorisere disse eller andre Fremmede lader dem nyde mindre gunstige Vilkaar, lægger usædvanlige Byrder paa dem o. s. v., saa bliver der vel ikke Spørgsmaal om egentlige Repressalier, men man bliver berettiget til Retorsion ɔ: til at anvende den samme ufordeelagtige Grundsætning mod den eller dens Undersaatter, eller en lignende i Analogie med hiin, t. Ex. naar en Stat forhøier Toldsatsen for en Indførselsartikel, og den, som derved lider Skade, til Gjengjæld gjør det Samme. Der fordres ikke hertil, at en fremmed Magt allerede har bragt en saadan besværlig Grundsætning til Anvendelse, men det er nok, at den er opstillet, for at gjælde i Fremtiden. Det forstaaer sig iøvrigt af sig selv, at det ikke er nok, at det er den tilfældige Følge af Lovenes Forskjellighed i to Stater, at vor Undersaat bliver mindre heldig stillet i et fremmed Land, end en Undersaat af denne Stat vilde være stillet i vort Land, naar vor Undersaat blot bliver behandlet paa samme Maade, som den fremmede Stats egen Undersaat, t. Ex. naar en Stat fordrer andre Qvalificationer til at kunne arve ab intestato end en anden.

Anm. Allerede paa dette Sted maa et Par Ord bemærkes om Embargo og Blokade.

Embargo (af det spanske embargar, anholde) ɔ: en foreløbig Arrest paa de en eller flere Nationer tilhørende Skibe, som befinde sig i en Stats Havne eller iøvrigt paa dens Territorium, for at forhindre dem i at løbe ud, er en engelsk Opfindelse, men senere adopteret af andre Nationer.

En saadan Forholdsregel kan 1) ledsage en med det Samme indtrædende Krigstilstand eller foretages i Forventning om den, og hvis den da indtræder, kan den Ret, som Krigen giver mod fjendtlige Personer og fjendtligt Gods, gjøres gjældende, hvorom senere.

2) Den kan være en Politiforholdsregel og da have forskjellige Formaal, navnlig

a) at forhindre, at visse Efterretninger om Begivenheder i det Indre komme til andre Steder;

b) at sætte Politiet eller Retten istand til at anstille en Undersøgelse.

3) Den kan skee, for at benytte Skibene, Mandskabet eller Ladningerne paa en mod den Nation, de tilhøre, ikke fjendtlig Maade (i Nødstilfælde og imod fuld Erstatning).

4) Endelig kan Embargo være et Middel eller en Forberedelse til Repressalier.

Ligeledes kan Blokade (Afspærring af fremmede Havne eller Kyster med armerede Skibe) have forskjellige Formaal:

1) som henhørende til de begyndende eller begyndte Krigsoperationer mod en Stat;

2) før Krigen at tage Repressalier, eller at forhindre en Retskrænkelse, t. Ex. at forhindre en Flaade i at løbe ud, inden vedkommende Stat har givet bestemt Erklæring om sine Hensigter, naar der dog er Mistanke om fjendtlige Hensigter. Først den nyeste Historie frembyder Exempler paa denne Art af Blokade[1]; men der kan ingen Tvivl være om Retmæssigheden.

§ 69.

Om Krig og dens Inddeling.

(Rosenvinge § 69.)

Det sidste Middel, som er tilovers for den fornærmede Stat at vælge, er Krig (bellum inter gentes), hvorved forstaaes den Tilstand, hvori Stater med væbnet Magt udøve vedvarende Voldsomheder mod hinanden[1]). Krigen kan kun da ansees for retfærdig, naar den føres for at beskytte Statens Rettigheder (causa belli justifica), hvad enten det nu med Vished lader sig forudsee, at de ville blive krænkede, eller en Fornærmelse virkelig paaføres eller allerede har fundet Sted[2]). Med Hensyn hertil inddeles Krig i Forekommelseskrig (bellum præventionis), Modstandskrig (bellum resistentiæ) og Erstatningskrig (bellum resarcitionis). Fra andre Synspuncter kan Krig inddeles i Angrebs- og Forsvarskrig (bellum offensivum et defensivum[3]), i Land- og Søkrig[4]).

[1]) Om Krig i vidtløftig Forstand og dens Inddeling i privat, offentlig (bellum inter gentes) og blandet.

---

[1]) F. Ex. Frankrig mod Portugal 1831, mod Mexico 1838, (Mexico erklærede da Krig).

²) Om tilraadende Aarsager til Krig (causæ belli suasoriæ). Fra hvilken Synspunct begge de krigførende Magter bør betragte Krigen.
Om den Sætning: at Krigens Øiemed er Fred.

³) Om forskjellige Bemærkelser af Angrebs- og Forsvarskrig.

⁴) Om den saakaldte Straffkrig (bellum punitivum; internecinum et subjugatorium).

Hensigten med Krig er altid, i det Mindste fra den ene Side, ved Anvendelse af Statens væbnede Magt at gjøre det factisk umuligt for den anden at nægte Fyldestgjørelsen af en formeentlig retmæssig Fordring eller at sætte en formeentlig retstridig Fordring igjennem. Repressalier sigte kun til at tilveiebringe compulsiv Tvang.

Om privat Krig tales, naar den finder Sted mellem to private Parter, som i Middelalderen; om blandet, naar den finder Sted mellem Staten og Private. Staterne ere da ikke forpligtede til at behandle de Private efter Krigens Ret, men gjøre det dog ofte.

Angrebskrig er det, naar man begynder Fjendtlighederne paa Grund af en positiv eller negativ Retskrænkelse (ikke, som man undertiden har villet, naar man først har fornærmet).

Straffekrig er en Uting. Om egentlig Straf kan der allerede derfor ikke være Tale, fordi der ikke gives nogen høiere Autoritet, for hvilken Staterne ere ansvarlige. En vis Analogie er der dog, 1) naar Krigen begyndes paa Grund af et Forhold, der ikke specielt er til Fornærmelse for den angribende Magt, men for det hele folkeretlige Samfund, t. Ex. naar en Magt aabenbart træder Folkeretten under Fødderne, stræber efter et Universalmonarchie; 2) naar enten det folkeretlige Samfund eller enkelt Magt fører Krigen ikke blot for at faae Erstatning, men ogsaa for at sikkre sig mod fremtidige Angreb eller Overgreb, ved at svække den paagjældende Stat. Bellum subjugatorium eller internecinum kan aldrig retfærdiggjøres mellem to Nationer, der begge staae under den europæiske Folkeret.

Hvad angaaer Distinctionen mellem retfærdig og uretfærdig Krig, har den ingen Virkning med Hensyn til Reglerne for Krigsførelsen o. s. v., hverken med Hensyn til de krigsførende Magter eller de neutrale, heller ikke med Hensyn til den tilendebragte

Krigs Retsvirkninger. Men Adskillelsen kan dog ikke frakjendes al Virkning, navnlig ikke med Hensyn til tredie Mands Ret eller Forpligtelse (paa Grund af Alliancetractater) til at deeltage i Krigen.

Endelig mærkes Adskillelsen imellem Land- og Søkrig.

§ 70.

Om Krigens Begyndelse.

(Rosenvinge § 70.)

For at Krigen skal være lovlig, udfordres næppe nogen foregaaende Forkyndelse (clarigatio, indictio, sive annunciatio belli) efter almindelige Retsgrundsætninger, og den er ogsaa forlængst gaaet af Brug[1]). Den endnu brugelige Bekjendtgjørelse af Krigen, Krigserklæring (publicatio belli), er ligesaalidet nødvendig, skjøndt i flere Henseender gavnlig[2]). Ved Krigens Bekjendtgjørelse udstædes sædvanligen Kundgjørelser til Undersaatterne, hvorved de, som opholde sig paa den fjendtlige Stats Territorium, især deelesheed de, som ere i dens Tjeneste, kaldes tilbage (edicta avocatoria), eller hvorved de forbydes at tage Tjeneste hos Fjenden (edicta dehortatoria) eller hvorved al Samqvem med den fjendtlige Stats Undersaatter erklæres for strafbart (edicta inhibitoria). Den fjendtlige Stats Undersaatter og deres Gods, som ved Krigens Udbrud befinde sig paa Territoriet, blive i Almindelighed forskaanede for fjendtlig Behandling, skjøndt dette just ikke er Følge af den strænge Ret, med mindre Traktater udtrykkelig hjemle dem Sikkerhed i en vis Tidsfrist[3]).

[1]) Det sidste Exempel er maaskee fra Krigen mellem Danmark og Sverrig 1657 f. Holbergs Danmarks Hist. III. 230.
[2]) Om Manifester og Contramanifester. — Om stiltiende Krigserklæring.
[3]) See Danmarks Tr. med Spanien 20 Marts 1641 Art. 20; med Frankrige 23 Aug. 1742 Art. 43; med Neapel 1748 Art. 39, 40; med Marocco 1767 Art. 17; med Rusland 1782 Art. 35; med Preussen 1818 Art. 28; med Mexico 1827 Art. 13; med Brasilien 1828 Art. 10.

I Middelalderen fordrede man en formelig høitidelig Forkyndelse (clarigatio, t. Ex. ved Herolder). Denne Sædvane vedblev til ned i det 17de Aarhundrede (endnu 1635). Senere har man ikke bundet sig til bestemte Former. Man afbryder t. Ex. al diplomatisk Forbindelse og ledsager denne med en Erklæring om sin Hensigt, udsteder Krigsmanifester o. s. v. En Krigsforkyndelse kan overhoved ikke ansees ubetinget nødvendig i alle Tilfælde, t. Ex. ikke, naar man har Grund til at antage et

Angreb for overhængende. Paa den anden Side er det klart, at et aldeles pludseligt Overfald[1]) strider mod Tro og Love; det er altsaa folkeretsstridigt.

Ved Slutningen af Hen bemærkes: Staten er utvivlsomt berettiget til at befale de fjendtlige Undersaatter at forlade Landet, paa Grund af de skadelige Følger, som ved deres Ophold kunne bevirkes; men nutildags undlades det ofte.

Andet Afsnit.

Om Krigens Førelse.

§ 71.

Om Lovene for Krigens Førelse eller Krigsbrug i Almindelighed.

(Rosenvinge § 71.)

Uagtet Krigens Ret fra en vis Synspunct maa betragtes som uendelig (jus infinitum), indeholde dog saavel almindelige Retsgrundsætninger[1]) som den positive Folkeret adskillige Regler for Krigens Førelse (Krigsmaneer, Krigsbrug, Krigslove, loix de la guerre), som de krigførende Magter ikke uden i særdeles Nødstilfælde (raison de guerre) eller i Tilfælde af Retorsion, bør tillade sig at overtræde.

De Regler, som Folkeretten foreskriver for Krigens Førelse, angaae 1) deels Behandlingen af Fjendens Personer; 2) deels af deres Gods; 3) deels de Midler, med hvilke Krigen føres.

[1]) Om de almindelige Regler for Krigens Førelse, som kunne udledes af den naturlige Folkeret, saavel i Henseende til de anvendte Midlers Qvantitet som Qvalitet.

Om og hvorvidt denne Sætning er rigtig, at Krigen føres kun mod Staten, ikke mod dens Undersaatter.

Krigen medfører ikke Ophævelse af ethvert retligt Forhold mellem Staterne. De krigsførende Magter kunne ikke betragte hinanden som retløse. En begaaet Retskrænkelse kan ligesaalidet i det folkeretlige som i det privatretlige Forhold medføre Per-

---

[1]) F. Ex. det engelske Overfald paa Danmark 1807.

somlighedens Fortabelse, men kun en Ret til at tvinge Fornærmeren til at opfylde sin Forpligtelse eller afstaae fra sit retsstridige Angreb, og i al Fald, naar Nødvendigheden kræver det, til at sikkre sig mod fremtidige Retskrænkelser: 1) Derfor beholde de Tractater, som indeholde Bestemmelser om, hvad der skal gjælde under en mulig Krig, deres forbindende Kraft. Forudsatte Krigen en fuldstændig Ophævelse af det retlige Forhold, vilde slige Bestemmelser fra først af være en Nullitet. 2) Derfor gjælde ogsaa Conventioner, som afsluttes under Krigen. 3) Derfor gives der ogsaa Retsregler for Krigsførelsen selv. Jus belli, om derved endog blot tænkes paa den ved Krigen hjemlede Ret til at tilføie Fjenden Overlast, er ikke infinitum.

Krigen føres mod Staten, ikke mod Undersaatterne som saadanne. Vel kan det ikke siges, at der kun tør anvendes Tvang, Vold og Overlast mod den fjendtlige Stats væbnede Magt. For ikke at tale om, at Krigsoperationerne ligefrem kunne medføre Nødvendigheden af Huses Opbrændelse, Sædens Nedtrampning, Indqvarteringer o. desl., saa er det fremdeles vist, at de krigsførende Magter ikke ere indskrænkede til at betvinge hinanden ved gjensidig Ødelæggelse af den væbnede Magt, men ogsaa ved andre Midler, t. Ex. ved at svække deres pecuniære Kræfter, f. Ex. hæve Skatterne i occuperede Districter, afskjære dem fra Samqvem med andre Nationer for saaledes at hindre Tilførsel o. s. v. At slige Forholdsregler ogsaa eller endog nærmest ramme Undersaatterne, kan ikke komme i Betragtning, naar de dog aabenbart efter deres Natur ere skikkede til at svække Staten. Søkrigen gaaer efter sin Natur endog væsentlig ud paa at svække Fjenden ved at ødelægge hans Handel. Derimod er al ei ved saadant Formaal retfærdiggjort Overlast mod Undersaatterne retstridig, skjøndt der vistnok har været Tider, i hvilke man under Krigen søgte at tilføie Fjendens Land og Undersaatter saa meget Ondt som muligt uden Hensyn til Nødvendigheden eller Nytten.

Ligesom Krigen kun føres mod Staten, saaledes føres den ogsaa kun af Staten, ikke af dens Undersaatter som saadanne. Undersaatterne ere vistnok pligtige at lade sig bruge til Krigs-

foretagender af deres Souveræn; men Folkeretten erkjender ikke, at Undersaatterne ere berettigede til paa egen Haand at foretage Handlinger, som sigte til at forhindre Fjendens Krigsoperationer. Slige Handlinger kunne være roesværdige, og der kan ikke være Tale om, at en Stat skulde være forpligtet til at forbyde sine Undersaatter saadanne Foretagender, eller endog straffe dem derfor; men de, der vove dem, staae ikke under Folkerettens Beskyttelse. De Regler, som gjælde med Hensyn til Behandlingen af Personer, som høre til den bevæbnede Styrke, komme ikke til Anvendelse paa saadanne Personer. Fjenden er ikke blot berettiget til at gjøre dem uskadelige, men han kan mod dem tage de Forholdsregler, som han efter Omstændighederne finder passende. I tidligere Tider[1]) opfordredes Undersaatterne i Krigserklæringen til „courir sus aux ennemis“, men allerede Vattel fortolkede dette om Anholdelse af fjendtlige Personer og fjendtligt Gods. Nu bruges denne Formular ikke mere. Almindelige borgerlige Forbrydelser, som Drab, Legemsfornærmelser, Tyverie o. s. v. udøvede af Undersaatter mod Personer af den fjendtlige Armee, maae uden Tvivl betragtes som Overtrædelser af Landets egne Love og straffes efter disse af Landets egne Autoriteter, hvilke Fjenden, naar han occuperer Landet, pleier at lade blive i Function. Dermed ere Undersaatterne ogsaa bedre tjente, end om det antoges, at saadanne Tilfælde ligge udenfor Lovens Omraade, hvoraf vilde følge, at Fjenden maatte være berettiget til at behandle de Vedkommende efter sit eget Skjøn.

§ 72.

I. Om Behandlingen af fjendtlige Personer.

(Rosenvinge § 72.)

Ret til at dræbe og saare og til at anvende anden personlig Voldsomhed finder kun Sted med Hensyn til dem, som bære Vaaben[1]), og selv mod disse ophører en saadan Beføielse, naar de ere ude af Stand til at skade; de blive da at behandle som Krigsfanger[2]). Fra denne Regel finder kun Undta-

---

[1]) T. Ex. endnu under Ludvig den 14de.

gelse Sted i Nødstilfælde, samt med Hensyn til Spioner[3]) og Marodeurer (parti bleu[4]).

[1]) Voldsomhed maa altsaa ikke udøves mod Fruentimmer, Oldinge og Børn, og overhovedet ikke mod det ubevæbnede Folk; hertil henregnes endnu efter den positive Folkeret følgende Personer, som følge med Armeen: Feltpræster, Læger, Chirurger, Qvarteermestere, Trompetere, Tambourer, Pibere og Marketentere.

[2]) Irregulære Tropper, Milice, det ifølge almindeligt Opbud bevæbnede Folk, bleve først under den franske Revolution (jfr. Nationalconventets Decret 16 Aug. 1793 M. R. VI. 749) ansete som berettigede til at behandles som Krigsfanger.

[3]) Om Begrebet af Spion; om Spioners Tilladelighed; om deres Behandling.

[4]) Fjendens Undersaatter, som ere i neutrale Magters Tjeneste, undtages i Almindelighed fra fjendtlig Behandling, jfr. Tr. med Rusland 1782 Art. 23.

Ret til at dræbe og saare haves nærmest kun mod Combattanter, medens alle til Armeen henhørende Personer kunne gjøres til Krigsfanger. Ved §'s Begyndelse bemærkes iøvrigt, at Ordene „de, som bære Vaaben" ikke ere en aldeles rigtig Oversættelse af „Combattanter". Herved forstaaes de til Hæren hørende Personer, som ere berettigede og forpligtede til at bruge deres Vaaben", jfr. Noten. Non-Combattanter tør man ikke forsætlig dræbe, altsaa ikke naar de antræffes enkeltviis; men de kunne gjøres til Krigsfanger. Bevæbnede Personer, som ikke høre til Krigsmagten (t. Ex. Gensd'armer), kunne ligesaa lidet som andre Private eller Embedsmænd og Betjente behandles fjendtligt og saaledes heller ikke gjøres til Krigsfanger, naar de ikke selv udøve Fjendtligheder. En anden Sag er det, at Fjenden kan tage Gidsler, ligesom han ogsaa kan træffe andre Sikkerhedsforholdsregler, f. Ex. fordre Aflevering af Vaaben. Endelig kan det mærkes, at der efter nyere Krigsbrug vises særdeles Skaansel mod Souverænen og hans Familie, om de endog umiddelbart tage Deel i Krigsoperationerne. Man saarer dem ikke forsætligt, men de kunne uden Tvivl gjøres til Krigsfanger, see næste §.

Det strider mod Krigsbrug at dræbe Saarede; men de kunne gjøres til Krigsfanger. Ligeledes strider det imod Krigsbrug, at nægte dem Pardon, der nedlægge deres Vaaben. Undtagelse herfra gjælder kun i Nødstilfælde eller som Repressalie.

Udenfor Folkerettens Beskyttelse og altsaa Fjendens vilkaarlige Behandling undergivne ere:

1) De, som uden deres Souveræns Tilladelse føre Krigen paa egen Haand (lille Krig, Guerilla)[1], ligesom de Private, der paa anden Maade søge at forstyrre Krigsoperationerne (f. Ex. ved at hjælpe deres egen Souveræns Krigere ind i en beleiret Fæstning ad en skjult Vei o. s. v.).

2) De til Hæren hørende Combattanter og Non-Combattanter, som selv have overtraadt Krigsbrugen, f. Ex. Marodeurer.

3) Spioner, om hvilke nærmere i § 78.

4) Overløbere, som senere fanges.

§ 73.

Om Krigsfanger.

(Rosenvinge § 73.)

Krigsfangerne holdes i Forvaring indtil Krigens Ende eller indtil de udløses[1]) enten mod en Sum Penge (lytrum; rançon[2]) eller mod Udverling[3]). De Forholdsregler, som maatte være nødvendige for at sikkre sig deres Tilstedeblivelse, maa ansees for tilladelige, men iøvrigt maa Fangerne ikke underkastes vilkaarlig Behandling[4]). Officerer løslades sædvanligen paa deres Æresord. De fjendtlige Monarcher eller deres Familie pleier man i nyere Tider ikke at gjøre til Krigsfanger[5]).

[1]) Undertiden frigives de mod at forpligte sig til ikke at tjene i en vis Tid eller under hele Krigen.
[2]) Om Løsepenges Retmæssighed.
[3]) Om de forskjellige Arter af Udverling.
[4]) Mærkeligt Decret af det franske Nationalconvent af 1794, M. R. VI. 750—751. Om Tvang mod Fanger til at tage Krigstjeneste. Om Krigsfangers Underholdning; om de Syges og Saaredes Pleie.
[5]) Om de særdeles Grunde, hvorfor man mod Napoleon tillod sig en anden Fremgangsmaade, s. M. S. V. 695. VI. 110, 263, 605. VII. 1 ff.

I den gamle Verden kunde alle fjendtlige Personer, ikke blot de, der hørte til Armeen, gjøres til Krigsfanger. Disse vare overladte til Seirherrens Vilkaarlighed; han kunde dræbe dem, mishandle dem, gjøre dem til Slaver. Enkelte Formildel-

---

[1]) Derimod gjælder dette ikke om autoriserede Friecorps.

ser i denne strenge Net have vel været antagne hos enkelte Nationer, men ere næppe altid blevne overholdte [1]).

I Middelalderen træffe vi den vilkaarligste, meest grusomme Behandling af Krigsfanger. Kun Udsigten til Løsepenge og undertiden ridderlig Høimodighed medførte Skaansel. Kirken fik efter en Deel Anstrængelser sat igjennem, at christelige Krigsfanger ikke maatte gjøres til Slaver.

Efter den nugjældende Folkeret kunne, som alt antydet, kun de til den bevæbnede Magt henhørende Personer gjøres til Krigsfanger; fremdeles Souverænen og de til hans Familie henhørende vaabenføre Personer. Der haves vel Exempel paa, at fyrstelige Personer, der ere faldne i Krigsfangenskab, øieblikkelig ere blevne frigivne; men dette er kun Høflighed. Det kan ikke godtgjøres, at Souveræner efter den nyere Folkeret ikke kunne gjøres til Krigsfanger. Ikke blot Frants den 1ste af Frankrige er holdt i Krigsfangenskab, men ogsaa Kongen af Sachsen efter Slaget ved Leipzig.

Krigsfangenskabet begynder, naar en fjendtlig, Krigsretten undergiven Person falder i Fjendens Magt uden at kunne gjøre Modstand, forsaavidt hans Liv kan skaanes, eller naar han frivilligt overgiver sig, med eller uden Betingelse. I intet af disse Tilfælde er man berettiget til at stille den Paagjældende ved Livet. Modtagelse af Overgivelsen kan end ikke afslaaes uden den yderste Nød. At dræbe Krigsfanger paa Grund af en ny, efter at han var bleven Krigsfange, opstaaet overhængende Fare, kan dog næppe ubetinget erklæres for retstridigt. Skulde det, efter at En er gjort til Fange, oplyses, at Fangen har gjort sig skyldig i Overtrædelse af Krigsbrug, kan Gjengjældelse indtræde, hvis det ikke er i Strid med de Betingelser, under hvilke Overgivelsen har fundet Sted.

Om den Behandling, Krigsfanger kunne undergives, kan i

[1]) Her kan saaledes mærkes: den amphictyoniske Lov ikke at dræbe den, som havde taget Tilflugt til Templerne. Det skal have været almindelig Skik hos Grækerne ikke at dræbe dem, som frivilligt overgav sig og bade om Livet, hos Romerne at skaane de Beleiredes Liv, naar de overgav sig før Anvendelsen af Beleiringsskytset.

det Hele henvises til Forfatteren. Underofficerer og Menige kunne anvendes til passende Arbeide, for at aftjene en Deel af deres Underholdning, hvilken den Stat, der har Fangerne, naturligviis foreløbig maa skaffe dem. At Officerer aldeles løslades paa Æresord, er vel ikke saa absolut almindeligt, skjøndt det forekommer, men derimod vel, at der mod Æresord gives dem større Frihed end de Menige. Krigsfanger staae under det Lands Love, hvor de befinde sig. Om Overskridelse paa den ene Side af Krigsrettens Grundsætninger med Hensyn til Behandlingen af Krigsfanger hjemler Ret til lignende Overskridelser paa den anden Side, som Repressalier, er omtvistet, men bør dog næppe benægtes. Det er næppe blot en Humanitetsfordring, at der sørges for saarede Krigsfangers Pleie, forsaavidt det er muligt. Egne Saarede have naturligviis Fortrinet.

Ved Forf.s Note 4 bemærkes: 1794 decreterede Nationalconventet, at alle engelske, hannoverske og spanske Krigsfanger skulde dræbes. Hertugen af York besvarede dette Decret ved at befale, at de franske Krigsfanger skulde behandles med Humanitet, fordi han ikke kunde antage, at dette barbariske Decret vilde blive sat i Værk. Det blev ogsaa tilbagekaldt den 30te Decbr. 1794.

Krigsfangenskabet ophører, 1) naar der sluttes Fred, 2) naar Fangen frivillig tager Tjeneste hos den Stat, der havde ham som Fange, eller naar han paa anden Maade træder i undersaatligt Forhold til den, 3) naar han uden eller under Betingelse løslades, 4) naar han undviger. Tages en undvegen Krigsfange igjen, kan han ikke straffes, men kan naturligviis sættes under skarpere Tilsyn. Er han undvegen, uagtet han havde givet sit Æresord, eller har han overtraadt de Betingelser, under hvilke han var løsladt, have Nogle antaget, at han kan straffes, men næppe med Grund. Naar man nemlig erkjender, at Krigsfanger, som temporære Undersaatter, staae under det Lands Love, i hvilket de befinde sig, og at det dog ikke indeholder noget Retsbrud, at de unddrage sig Bevogtningen, kan det vanskelig begrundes, at de i det her forudsatte Tilfælde skulde have begaaet Noget, hvorfor de kunne straffes; Følgen kan vistnok kun blive, at de holdes haardere.

Udvexling af Krigsfanger. Løjepenge (Rançon) forekomme ikke mere i den oprindelige Betydning om en Godtgjørelse for Løsladelsen, der tilfaldt den, som havde gjort Fangen, og skulde udredes af Fangen selv. Naar der nu stipuleres Løsepenge, maae de betragtes som Godtgjørelse for hans Underholdning. Udvexling skeer altid ved Krigens Ende en masse, under Krigen efter vilkaarligt vedtagne Regler, t. Ex. Grad for Grad og Mand for Mand.

§ 74.

II. Om Behandlingen af det fjendtlige Territorium og Gods, a) i Landkrige.

(Rosenvinge § 74.)

Idet Krigen for en Tid ophæver Retsforholdet mellem Nationerne, ophæver den ogsaa den gjensidige Erkjendelse af Eiendomsretten mellem de krigførende Magter, saa at de paa begge Sider kunne betragte det fjendtlige Gods, de bringe i deres Magt, som herreløst (occupatio bellica; conquête, Erobring; butin, Bytte). Imidlertid har den positive Folkeret, i Særdeleshed i Henseende til Landkrige, efterhaanden indført adskillige Formildelser Krigens strænge Ret.

I Landkrige bliver ved Erobring Territoriet provisorisk underkastet Erobrerens Overherredømme og han kan derover interimistisk udøve alle Souverænitetsrettigheder[1]; men Ødelæggelse saavel af Statens som af Privates faste Eiendomme er stridende mod Krigsbrug, undtagen forsaavidt Nødvendigheden maatte fordre en saadan Fremgangsmaade. Hvad rørlig Gods angaaer, da blive vel Statens[2]) og Krigernes rørlige Eiendomme ansete for Bytte[3]), men Privates Eiendomme, mod Udredelsen af Contributioner og Requisitioner[4]), i Reglen[5]) forskaanede og Plyndring straffet[6]). Til Betryggelse mod Plyndring, saavelsom til Sikkerhed for Person bruges de saakaldte Salvegarder (salva guardia, sauvegarde[7]).

[1]) Krigserobring er derfor endnu ikke at betragte som Erhvervelsesmaade; om Følgerne af denne Sætning med Hensyn til Afhændelser. — Om Virkningen af Erobring med Hensyn til Regjeringsform og Forvaltning. — Hvorvidt de Retsforhold, som indgaaes mellem Erobreren og den erobrede Stats Undersaatter, ere forbindende for Souverænen, naar han igjen kommer i Besiddelse af Territoriet, og især deleshed om Erobreren erhverver den erobrede Stats udestaaende Capitaler, og hvorvidt Betalingen til Erobreren kan befrie Debitorerne fra at betale paa ny, dersom den forrige Souveræn igjen kommer i Besiddelse af Territoriet?

[2]) Om offentlige Konstskatte og Mindesmærker; om Souverænens private Eiendomme.

[3]) Hvem Byttet tilfalder? — jfr. hvad Danmark angaaer Frd. 10 Marts 1813 om Bytte og Byttes Deling ved Landmilitæretaten.
[4]) Om Contributions- og Requisitionssystemet, som er traadt i Stedet for den i ældre Tider brugelige Plyndring.
[5]) Om Undtagelsestilfælde paa Grund af Krigsnødvendighed (raison de guerre).
[6]) Jfr. Krigs-Art. 9 Marts 1683, Art. 114—120 og Sø-Kr. Art. Br. 29 Juli 1756 Art. 626 og 627.
[7]) Om de forskjellige Slags af Salvegarder.

Krigen ophæver ikke Erkjendelsen af Eiendomsretten, men Bemægtigelse af fjendtligt Gods hører med til de Midler, som lovlig kunne anvendes til at betvinge Fjenden, hvorved dog maa erindres, at Krigen føres mod Staten, ikke mod Undersaatterne som saadanne.

Efter den antike Krigsret, hvis Eftervirkninger spores høit op i den nyere Tid, var rigtignok enhver Krig en Ødelæggelseskrig, og Fjenden betragtedes som retløs; fjendtlig Eiendomsret var derfor uden Virkning; hvad der faldt i Seirherrens Hænder af offentlige eller private Ting var den fuldstændigste og uanfægteligste Eiendom. Hvad man ikke vilde beholde kunde tilintetgjøres. Ikke engang Templer undtoges; Krigen gjorde, som Cicero udtrykte sig, res sacras profanas[1]). Med Hensyn til Erhververens Person gjaldt i Oldtiden forskjellige Regler. Romerne skjelnede saaledes, at det occuperede urørlige Gods blev den seirende Stats Eiendom, det rørlige derimod som Bytte tilfaldt den Enkelte, der havde taget det; Bytte, som var gjort af større eller mindre Afdelinger, blev deelt efter visse Regler; en Afgivt skulde erlægges til Staten og Templerne.

Den ovenfor berørte nyere Opfattelse af Krigen har siden Grotius's Tid bestandig klaret sig mere og mere, og er vistnok nu i sin Almindelighed anerkjendt. Imidlertid møder man endnu stedse af og til enkelte Residua og Reminiscentser af den ældre Lære; der er derfor nogen Usikkerhed i nærværende Materie.

I. Territoriet. Forf. siger, at Territoriet vel ikke strax ved Occupationen bliver Fjendens Eiendom, men at han interimistisk kan udøve alle Souverænitetsrettigheder. Man bør imidlertid efter det opstillede Princip med Heffter[2]) skjelne mellem

[1]) Jfr. l. 36 Dig. de religiosis: Sepulchra hostium nobis religiosa non sunt.
[2]) Europ. Völkerrecht § 131 (Pag. 229—230).

den blotte Invasion og den egentlige Debellation eller Betvingelse. Ved den blotte Invasion træder Fjenden ikke i den forrige Statsmagts Sted, saalænge denne endnu er i Stand til at fortsætte Krigen, og altsaa et Omslag i Krigslykken er tænkeligt. Først naar Contraparten aldeles er sat ud af Stand til at gjøre Modstand, kan Seirherren bemægtige sig Statsmagten; der opstaaer da et factisk (usurpatorisk) Souverænitetsforhold mellem Seirherren og den overvundne Nation, som bliver legitimt ved Fredsslutningen eller i Mangel af en saadan ved de andre Magters Anerkjendelse. Den blotte Invasion medfører blot en interimistisk Suspension af den hidtilværende Statsmagt og et factisk Beslag paa dens Rettigheder og Ressourcer. Seirherren kan sætte sig i Besiddelse af de Indtægter, som indkomme ifølge de hidtil bestaaende Love og Anordninger og overhoved benytte de bestaaende Indretninger til sin Fordeel; han kan endog træffe Anstalter til at sikkre sig Territoriet efter Krigen. Men en fuldkommen, om endog blot interimistisk Indtræden i den fortrængte Statsmagts Sted kan ikke antages.

Hvad angaaer Staternes factiske Praxis i Henseende til Territorialhøiheden og den fortrængte Souveræns øvrige Rettigheder, har man endnu i det forrige Aarhundrede hyppigt allerede tillagt den blotte Invasion den Virkning, som efter det Ovenanførte kun følger af en egentlig Betvingelse (debellatio). Ofte lod Seirherren, saasnart han havde besat en Deel af Fjendens Territorium, sig hylde af Undersaatterne; man tilskrev Seirherren ligeoverfor den foreløbig fortrængte Souveræn en Confiskationsret, idet man gik ud fra, at Fjendens Eiendom var res nullius; man disponerede over occuperede Landstrækninger som over res nullius[1]). I det 19de Aarhundrede har man derimod sædvanlig kun brugt denne Fremgangsmaade, naar Fjenden var fuldstændig betvungen, og man havde sat sig i Besid-

[1]) 1713 overdrog Rusland Stettin til Preussen, førend Sverrig havde afstaaet det ved Fredsslutning; allerede 1715 solgte Danmark Bremen og Verden til Storbritannien.

[3]) Hvem Byttet tilfalder? — jfr. hvad Danmark angaaer Frd. 10 Marts 1813 om Bytte og Byttes Deling ved Landmilitæretaten.
[4]) Om Contributions- og Reqvisitionssystemet, som er traadt i Stedet for den i ældre Tider brugelige Plyndring.
[5]) Om Undtagelsestilfælde paa Grund af Krigsnødvendighed (raison de guerre).
[6]) Jfr. Krigs-Art. 9 Marts 1683, Art. 114—120 og Sø-Kr. Art. Br. 29 Juli 1756 Art. 626 og 627.
[7]) Om de forskjellige Slags af Salvegarder.

Krigen ophæver ikke Erkjendelsen af Eiendomsretten, men Bemægtigelse af fjendtligt Gods hører med til de Midler, som lovlig kunne anvendes til at betvinge Fjenden, hvorved dog maa erindres, at Krigen føres mod Staten, ikke mod Undersaatterne som saadanne.

Efter den antike Krigsret, hvis Eftervirkninger spores høit op i den nyere Tid, var rigtignok enhver Krig en Ødelæggelseskrig, og Fjenden betragtedes som retløs; fjendtlig Eiendomsret var derfor uden Virkning; hvad der faldt i Seirherrens Hænder af offentlige eller private Ting var den fuldstændigste og uanfægteligste Eiendom. Hvad man ikke vilde beholde kunde tilintetgjøres. Ikke engang Templer undtoges; Krigen gjorde, som Cicero udtrykte sig, res sacras profanas[1]). Med Hensyn til Erhververens Person gjaldt i Oldtiden forskjellige Regler. Romerne skjelnede saaledes, at det occuperede urørlige Gods blev den seirende Stats Eiendom, det rørlige derimod som Bytte tilfaldt den Enkelte, der havde taget det; Bytte, som var gjort af større eller mindre Afdelinger, blev deelt efter visse Regler; en Afgivt skulde erlægges til Staten og Templerne.

Den ovenfor berørte nyere Opfattelse af Krigen har siden Grotius's Tid bestandig klaret sig mere og mere, og er vistnok nu i sin Almindelighed anerkjendt. Imidlertid møder man endnu stedse af og til enkelte Residua og Reminiscentser af den ældre Lære; der er derfor nogen Usikkerhed i nærværende Materie.

I. Territoriet. Forf. siger, at Territoriet vel ikke strax ved Occupationen bliver Fjendens Eiendom, men at han interimistisk kan udøve alle Souverænitetsrettigheder. Man bør imidlertid efter det opstillede Princip med Heffter[2]) skjelne mellem

[1]) Jfr. l. 36 Dig. de religiosis: Sepulchra hostium nobis religiosa non sunt.
[2]) Europ. Völkerrecht § 131 (Pag. 229—230).

den blotte Invasion og den egentlige Debellation eller Betvingelse. Ved den blotte Invasion træder Fjenden ikke i den forrige Statsmagts Sted, saalænge denne endnu er i Stand til at fortsætte Krigen, og altsaa et Omslag i Krigslykken er tænkeligt. Først naar Contraparten aldeles er sat ud af Stand til at gjøre Modstand, kan Seirherren bemægtige sig Statsmagten; der opstaaer da et factisk (usurpatorisk) Souverænitetsforhold mellem Seirherren og den overvundne Nation, som bliver legitimt ved Fredsslutningen eller i Mangel af en saadan ved de andre Magters Anerkjendelse. Den blotte Invasion medfører blot en interimistisk Suspension af den hidtilværende Statsmagt og et factisk Beslag paa dens Rettigheder og Ressourcer. Seirherren kan sætte sig i Besiddelse af de Indtægter, som indkomme ifølge de hidtil bestaaende Love og Anordninger og overhoved benytte de bestaaende Indretninger til sin Fordeel; han kan endog træffe Anstalter til at sikkre sig Territoriet efter Krigen. Men en fuldkommen, om endog blot interimistisk Indtræden i den fortrængte Statsmagts Sted kan ikke antages.

Hvad angaaer Staternes factiske Praxis i Henseende til Territorialhøiheden og den fortrængte Souveræns øvrige Rettigheder, har man endnu i det forrige Aarhundrede hyppigt allerede tillagt den blotte Invasion den Virkning, som efter det Ovenanførte kun følger af en egentlig Betvingelse (debellatio). Ofte lod Seirherren, saasnart han havde besat en Deel af Fjendens Territorium, sig hylde af Undersaatterne; man tilskrev Seirherren ligeoverfor den foreløbig fortrængte Souveræn en Confiskationsret, idet man gik ud fra, at Fjendens Eiendom var res nullius; man disponerede over occuperede Landstrækninger som over res nullius[1]). I det 19de Aarhundrede har man derimod sædvanlig kun brugt denne Fremgangsmaade, naar Fjenden var fuldstændig betvungen, og man havde sat sig i Besid-

---

[1]) 1713 overdrog Rusland Stettin til Preussen, førend Sverrig havde afstaaet det ved Fredsslutning; allerede 1715 solgte Danmark Bremen og Verden til Storbritannien.

delse af hele Statsmagten; i Mellemtiden har man indskrænket sig til factisk at benytte alle Ressourcer og Hjælpekilder.

II. Da Invasionen ifølge den opstillede Grundsætning i og for sig ingen Forandring medfører i de Privates Eiendomsret, maae faste Eiendomme, der tilhøre Private, blive hos deres Eiere. At dette ogsaa er den positive Folkerets Regel, derom ere alle enige. Har Seirherren bortskjænket en saadan Eiendom, saa gjælder det ikke, naar han fortrænges, og beholder han Landet, gjælder det kun ifølge en Lov, der legaliserer Dispositionen. Det Samme gjælder utvivlsomt om den fortrængte Souveræns faste Privateiendom, hvilken han ikke besidder som Souveræn. Det Samme maa fremdeles — skjøndt Meningerne her ere mere deelte — antages om urørlig Statseiendom, Domæner, saalænge Statsmagten ikke interimistisk er gaaet over paa Seirherren; derimod kan denne lægge Beslag paa den og tilegne sig Indtægterne. I Forbindelse hermed bør det bemærkes, at Fjenden utvivlsomt er berettiget til at fordre Kjørsler og de til Armeens Underholdning fornødne Contributioner; det maa vel endog indrømmes, at han kan udskrive Fordringer, der sigte til at skaffe ham den Fyldestgjørelse, han ved Krigen vil forskaffe sig. Udeblive de paalagte Contributioner, kan Fjenden ved Magt sætte sig i Besiddelse af Undersaatternes Gods for et tilsvarende Beløb.

III. Det har i den nyere Tid været meget omtvistet, hvorvidt Seirherren med Retsvirkning kan tilegne sig res incorporales, der tilhøre Staten. Mangfoldige Publicister have erklæret sig herfor, hvoraf da følger, at den, som har betalt Erobreren, er løst fra sin Forpligtelse; man har endog udstrakt dette til Debitorer i neutrale Stater. Dette har man grundet paa Confiskationsretten, der igjen udledes af den romerske Lære om occupatio bellica, og virkelig ogsaa i mange tidligere Krige er paaberaabt som Adkomst til at inddrage udestaaende fjendtlige Fordringer, ligesom slige Confiskationer ofte ere blevne stad-

fæstede ved paafølgende Fredsslutninger[1]). De omhandlede Fredsslutninger ere imidlertid ikke afgjørende, da de kunne betragtes som conventionelle Bestemmelser, der alene afgjøre det enkelte Tilfælde.

Foreløbigen maa man skjelne mellem res incorporales og selvstændige tinglige Rettigheder, der ikke ere Accessorier til personlige Fordringer. Disse, f. Ex. Servituter, dele de faste Eiendommes Natur. Der gives dernæst ogsaa obligatoriske Fordringer, der træde i Stedet for Brugsrettigheder, t. Ex. Forpagtningsafgivter. At Fjenden kan tilegne sig dem, lader sig ikke nægte, da det, naar han har bemægtiget sig den Ting, der kaster Frugterne af sig, beroer paa ham, om Forpagtningsforholdet skal vedblive. Men hvad de øvrige Fordringer angaaer, lader deres Inddragelse, under en blot Invasion, sig ikke forsvare, om man endog gaaer ud fra Forudsætningen om occupatio bellica som fuldgyldig Erhvervelsesmaade paa Grund af Fjendens Retløshed. En obligatio kan ikke som en legemlig Ting occuperes. Bemægtigelse af Gjældsbrevet er ikke en Bemægtigelse af Fordringen. Besiddelse af Gjældsbrevet giver kun Ret til Capitalen, naar man kan give gyldig Qvittering for Gjælden; men det kan aabenbart kun den rette Creditor. Tvinger Seirherren Debitor til at betale, da er dette en Ulykke, der rammer denne, men som kun under særegne Omstændigheder kan give Debitor en Exception mod at betale igjen, t. Ex. naar Betalingen er bleven tagen som Fyldestgjørelse for en gyldig Fordring, som Creditor ellers maatte have betalt. Hvad vi her anføre, har udtrykkelig blot Hensyn til den rene Invasion, hvor Fjenden ikke har tiltaget sig Souveræniteten. At de Indbetalinger, der ere skete under en modsat Forudsætning, i det Mindste under visse Betingelser maae være gyldige, har Meget for sig. Et ganske andet Spørgsmaal er det, hvorvidt en Stat kan være berettiget til at lægge Beslag paa de Fordringer, som den fjendtlige Stat eller fjendtlige Undersaatter have mod dens Under-

---

[1]) Herved kan erindres den apocryphiske Historie om Alexander, der ved Thebens Indtagelse skjænkede Thessalierne en Fordring, Thebanerne havde mod dem, hvilket skal være kjendt gyldigt af Amphictyonerne.

saatter, ved enten at fordre disse indbetalte i Statskassen eller ved blot at forbyde dem at betale, jfr. t. Ex. Frd. 9 Septbr. 1807 §§ 25 og 26. Der kan naturligviis ikke være Spørgsmaal om at betragte slige Fordringer som Krigsbytte; men denne Fremgangsmaade kan anvendes som Repressalie.

IV. Derimod anerkjender Folkeretten en begrændset Ret til at bemægtige sig fjendtligt rørligt Gods som Krigsbytte. Uomtvistet Krigsbytte ere alle rørlige Ting, der enten tilhøre den fjendtlige Hær eller som enkelte af de til den henhørende Personer føre med sig. Kun Krigerne ere berettigede til at gjøre Bytte, ikke Privatpersoner. Andre Privatpersoners Eiendom kan ikke gjøres til Bytte af Krigerne paa egen Haand, uden udtrykkelig Tilladelse af Chefen, hvilken efter den nugjældende Krigsret kun kan gives i exceptionelle Tilfælde, f. Ex. ved Bestormelsen af en Fæstning. Det synes fremdeles at være antaget, at andet rørligt Gods, der tilhører Staten, kan gjøres til Bytte, skjøndt ikke af Krigerne paa egen Haand og til deres Fordeel, og ikkun med meget væsentlige Undtagelser, t. Ex. med Hensyn til Bibliotheker, offentlige Kunstsamlinger, Inventariet i Kirkerne o. s. v. Overhoved er Sætningen vistnok meget tvivlsom og turde maaskee indskrænke sig til, at de Staten tilhørende rørlige Ting kunne borttages, som kunne være til Armeens og Operationernes Nytte. Endelig synes det endog almindelig antaget, at alle Krigsfornødenheder, ikke blot Vaaben, men t. Ex. Oplag af Skibstømmer, Tjære o. desl., selv om de ere privat Eiendom, kunne gjøres til Bytte og, dersom de ikke kunne medtages, tilintetgjøres. I Forbindelse hermed kan mærkes, at Ødelæggelse og Beskadigelse af fjendtlig Eiendom i Almindelighed kun er tilladt, forsaavidt Krigsoperationerne gjøre det nødvendigt og som Repressalie.

Ved Forf.s Note 7 bemærkes: Salvegarder ere enten personlige (sauvegardes vives, f. Ex. Skildvagter eller et større eller mindre Detachement) eller skrivtlige, t. Ex. i Form af Pas, eller symbolske, t. Ex. den occuperende Fjendes Vaaben. De skrivtlige og symbolske Salvegarder tilsammen kaldes sauvegardes mortes.

§ 75.

b) i Søkrige.

(Rosenvinge § 75.)

Til Søes ansees ikke allene den fjendtlige Stats og Søkrigernes Gods, men ogsaa privat Eiendom for god Prise[1]). Fremdeles er det som en Særegenhed ved Krigens Førelse til Søes at mærke, at ikke blot de egentlige Søkrigere, men ogsaa Private, som ere forsynede med behørig Autorisation (Kaperbrev, lettre de marque, literæ marcæ) af deres Regjering, ere berettigede til at gjøre Bytte ved Skibe, som de i dette Øiemed for egen Regning udruste (Kapere, armateurs, naves prædatoriæ[2]). De Regler, som Kaperne have at iagttage og som ligeledes ved Godsets Priisdømmelse skulle lægges til Grund af de dertil beskikkede Domstole, (Admiralitetsretter, Priseretter) indeholdes sædvanligen i særegne Love (Kaperreglementer), som de krigførende Magter ved Krigens Begyndelse pleie at bekjendtgjøre.

1) Om Grunden til denne Afvigelse fra Fremgangsmaaden i Landkrige.

2) Om Indvendingerne mod Kaperiers Lovlighed af naturlige Retsgrunde. — Om deres Skadelighed. Om Forsøg til at afskaffe dem, f. Preussens Tr. med de nordamerikanske Stater 10 Septbr. 1785 (M. R. II. 566), hvilken Bestemmelse dog er udeladt i Tr. 1799. I adskillige Traktater findes bestemt, at, naar en af de contraherende Magter faaer Krig med en tredie, maa den anden Magts Undersaatter ikke tage Kaperbrev af den tredie fjendtlige Stat, f. t. Ex. Danmarks Tr. med England 1670 Art. 31 og med Neapel 1748 Art. 32. Tr. mellem de nordamerikanske Stater og Columbien 3 Oct. 1824 Art. 22 (M. S. X. 984).

Søkrigen gaaer væsentlig ud paa at svække Fjenden ved at ruinere hans Søhandel. Saasnart Krigen er udbrudt, er ethvert fjendtligt Skib og Ladning, som kan opbringes paa eget eller Fjendens Søterritorium eller paa aabent Hav, god Prise, uden Hensyn til om Skibet har havt Kundskab om Krigens Udbrud. Dog undtages Fiskerbaade, som fare uden at drive Handel, og uden Tvivl ogsaa i Almindelighed skibbrudent Gods.

Hvad Kapere angaaer, bør det fremhæves, at Kaperbreve (lettres de marque) ogsaa gyldigen kunne gives til fremmede Staters Undersaatter. Tages en saadan Kaper af Fjenden, kan denne ikke betragte ham som staaende udenfor Folkeretten. Derimod maa Ingen tage Kaperbrev fra begge de krigførende Magter; han staaer da ligesom de, der gjøre Bytte paa Søen uden Autorisation, udenfor Krigsretten. Armerede Handelsskibe, som ikke have Kaperbrev, kunne naturligviis forsvare sig, naar de angribes, og Resultatet af en saadan Kamp kan da være det fjendt-

lige Skibs og Ladnings Opbringelse, men disse tilfalde da Fiskus. Retten til at udstede Kaperbreve tilkommer kun de egentlige Hovedmagter i Krigen, ikke en blot Auxiliærmagt. Kaperne staae under Admiralitetet og maae stille Caution.

Mange have antaget, at Kaperie strider mod almindelige Retsgrundsætninger; men de Grunde, man herfor har anført, have kun Lidet at betyde. At Krigen skal føres mod Staten, ikke mod Private, vilde i al Fald være en Indvending mod Søkrigens ovenfor anførte almindelige Princip om privat Eiendom som god Prise; at den kun føres af Staten og ikke af Private, kan heller ikke komme i Betragtning, da Kaperne handle med Regjeringens Autorisation (ligesom Fricorpser). Derimod er det sandt, at Kaperiet har særegne Ulemper; det giver let Anledning til at fortrædige de Neutrale, og under en længere Søkrig bidrager det til at demoralisere Nationen. Man maa imidlertid ved det hele Spørgsmaal ikke tabe af Sigte, at Meddelelsen af Kaperbreve er en Ressource for den svagere Sømagt, som har en overlegen Modstander ligeoverfor sig. Stemningen er ikke for dette Institut, og man har arbeidet paa at faae det afskaffet. Preussen og Nordamerika havde i Handelstractaten af 1785 gjensidigt for en mulig Søkrig renonceret paa Brugen af Kapere, men denne Bestemmelse blev ikke optagen i de nyere Handelstractater mellem disse Magter af 1799 og 1828. Danmark udstedte ikke Kaperbreve i Krigen 1848—50; men Intimationen til Blokadereglementet af 1848 viser tydeligt, at det ikke var, fordi man dertil ansaae sig uberettiget. Paa Pariserconferencen i Aaret 1856 have England, Frankrig, Preussen, Rusland, Sardinien og Østerrig forenet sig om en Declaration, der blandt flere andre Puncter ogsaa har Afskaffelsen af Kaperie for Øie. Declarationens Slutningsbestemmelse viser imidlertid, at Conferencen ikke har villet tiltage sig nogen lovgivende Myndighed, hvortil den da ogsaa vilde være aldeles uberettiget. Indbydelsen til at tiltræde Declarationen er vel bleven fulgt af de fleste Magter; men Nordamerika har vægret sig ved at tiltræde det Punct i Declarationen, som angaaer Kaperies Afskaffelse, og det tilsigtede Resultat er saaledes i al Fald ikke endnu fuldstændigt opnaaet.

§ 76.

Fortsættelse. Naar Eiendomsret over fiendtligt Gods erhverves og om Gjenerobring.

(Rosenvinge § 76.)

Over det erobrede urørlige Gods (Territoriet eller Dele deraf) erhverves Eiendomsret først peremtorisk ved Fredslutningen; over det rørlige derimod, som er gjort til Bytte tillands, efter 24 Timers Forløb, hvilken Termin ogsaa med Hensyn til Bytte paa Søen er i de senere Tider bleven antagen af de fleste Nationer[1]). Denne Regel kommer i Almindelighed ogsaa i Betragtning med Hensyn til gjenerobret rørligt Gods (reprise), der inden den nævnte Tidspunkt er Gjenstand for det saakaldte jus postliminii, som paa urørligt Gods ubetinget anvendes[2]). Ogsaa om gjenerobrede Repriser (reprises recousses) ere disse Sætninger med de fornødne Forandringer gjeldende.

[1]) Anderledes efter den romerske Ret § 17. Inst. de rer. div. L. 5 § 1. D. de capt. et postlim. (49. 15) og efter Consolato del mare c. 287. Den nyere danske Lovgivning følger atter andre Regler, see Frd. 10 Marts 1813 § 3 litr. c. og Anordn. 10 Marts 1813 § 1 litr. c., jvfr. Regl. 28 Marts 1810 § 11 litr. e, hvorimod L. 4—7—6 regner Erobringen at være fuldendt efter 24 Timers Forløb.

[2]) Om de Tilfælde, hvor jus postliminii ogsaa med Hensyn til rørligt Gods kommer til Anvendelse, uden at nogen Tid tages i Betragtning.

Heffter[1]) antager, at egentlig Eiendomsret, som kan fordre Anerkjendelse i neutrale Stater og i den Stat selv, fra hvis Undersaat Byttet er taget, heller ikke erhverves over rørligt Gods, naar ikke Saadant er stipuleret ved den sluttede Fred. Men dette er i Strid med, hvad der tidligere utvivlsomt var anerkjendt, og hvori ingen Forandring kan bevises at have fundet Sted. Det kan ikke engang antages, at Staten ikke behøver at anerkjende det Bytte, som er gjort fra dens egne Undersaatter. En anden Sag er det, at Staten imod sine egne Undersaatter, der have erhvervet Bytte, kan indrømme den, fra hvem det er taget, en mere eller mindre begrændset Ret til at faae det tilbage, udenfor den strenge Krigsret[2]).

---

[1]) Europ. Völkerrecht § 136 og 139 (Pag. 238—9 og 244—5).

[2]) Om Anvendelsen af D. L. 5—3—35 og 38 og Pl. 24 Sept. 1811, jfr. Ørsteds Haandbog IV. Pag. 265 ff. Der er næppe tilstrækkelig Grund til at anvende disse Artikler udenfor de Tilfælde, som de efter de udtrykkelige Ord angaae, nemlig „naar Godset er røvet eller stjaalet"; see Grundsætningen i L. 4—7—6.

Med Hensyn til Spørgsmaalet om, naar Eiendomsretten over Byttet erhverves, da er det den i Sagens Natur grundede Fordring, at det definitivt er taget i Besiddelse. Dette kan ikke siges at være Tilfældet, saalænge den Kamp, under hvilken Apprehensionen har fundet Sted, endnu ikke er tilendebragt; men herefter sees det, at det ofte kan være tvivlsomt, om en definitiv Erhvervelse har fundet Sted. Man trængte derfor til en mere practisk Regel. Nu er det klart, at en endelig Besiddelsestagelse har fundet Sted, naar Byttet er bragt i Sikkerhed, infra præsidia, og forsaavidt Omstændighederne medføre, at dette ikke saa snart kan skee, da efter Udløbet af en saadan Tidsfrist, at den Kamp, hvorunder Byttet maatte være taget tilbage, aabenbart er en ny Kamp. Det blev tidlig almindelig Vedtægt, at ansee 24 Timer som en saadan decisiv Frist. Den sande Regel er saaledes uden Tvivl, at Byttet er erhvervet, naar det er bragt til et sikkert Sted, eller i al Fald 24 Timer, efter at det er taget. Imidlertid kan det bemærkes, at nogle Landes Love kun fremhæve eet af disse Kriterier, enten at det skal være bragt i Sikkerhed, t. Ex. den preussiske Landret, eller at 24 Timer skulle være forløbne, t. Ex. D. L. 4—7—6.

Det Anførte gjælder ikke blot om Bytte, der er gjort til Lands, men ligesaavel om Bytte, der er gjort til Søes. Grotius (De jure belli ac pacis lib. III, cap. VI § 3) ytrer i Henhold til Consolato del mare, at den gamle, i Sagens Natur grundede Regel er, at jus postliminii ikke gjælder, naar Fjenden har bragt Prisen i Sikkerhed (infra præsidia), men bevidner derhos, at det er den nyere europæiske Sædvane, at jus postliminii falder bort efter 24 Timers Forløb, om Prisen end ikke har været ført til en Havn eller Flaade. Loccenius[1]) antager 24 Timer som almindelig Regel. Bynkershoeck[2]) fordrer, at Prisen skal være bragt infra præsidia. Nu er det vel langt fra, at denne strenge Regel i Tilfælde af Reprise ubetinget bringes til Anvendelse i Praxis. De nyere Love og Reglementer indrømme

---

[1]) De jure maritimo lib. II. cap. IV. § 4.

[2]) Quæstionum juris publici lib. I, cap. V.

meget ofte, vel endog i Almindelighed, en Gjengivelse af Priser, der ere tilbagetagne endog efter Udløbet af en saadan Frist. Men dette er en Lemfældighed, som er aldeles frivillig. De forskjellige Nationer opstille ogsaa i saa Henseende forskjellige Regler, og hver Nation anseer sig berettiget til at give nye Regler, naar den finder for godt. De nyere Reglementer indrømme i Almindelighed deres egne Undersaatter Tilbagegivelse af deres fra Fjenden tilbagetagne Skibe mod en større eller mindre Kjendelse til Recapteuren, jfr. t. Ex. Anordn. 10 Marts 1813 § 1 lit. c og Regl. 1 Mai 1848 § 11 lit. d; men slige Bestemmelser ere ikke Bestanddele af Folkeretten; det er Love, Staterne give deres egne Undersaatter. Det betragtes ikke som en Selvfølge, at de samme Regler om Tilbagegivelse af Skibe, som den fælles Fjende allerede havde erhvervet, ogsaa skulle bringes til Anvendelse paa Allieredes Skibe. I Almindelighed vil vel her Reciprocitet fordres. Undertiden bliver der ogsaa ved disse Lempelser taget Hensyn til de 24 Timer. Ifølge en spansk Ordonnants af 30 Juni 1801 faae spanske Undersaatter ikke deres Skibe tilbage, naar de først efter 24 Timers Forløb ere tagne tilbage af Kapere; tages de tilbage inden 24 Timer af Kapere, gives de tilbage mod Erlæggelse af den halve Værdie; tages de tilbage af kongelige, spanske Skibe, restitueres de uden Kjendelse; fremmede venskabelige Nationers Skibe tilbagegives mod Erlæggelse af 1/8 af Værdien til kongeligt Skib og af 1/6 til Kapere, naar vedkommende Nation har antaget eller vil antage en lignende Regel med Hensyn til spanske Skibe[1]). Med Hensyn til Danmark see Forf. og Regl. 1 Mai 1848 § 11 lit. d[2]). Endog i Landkrigene forekomme undertiden saadanne Lempninger, jfr. t. Ex. Frd. 10 Marts 1813 § 3 lit. c[3]).

---

[1]) See Wheaton Élements II. p. 4, ch. 2 § 12 (Pag. 37).

[2]) „Som gode Priser ansees: — d) det danske Skib, som efter at være taget af Fjenden, gjenerobres fra denne. For saadan Reprise tilkommer Recapteuren 1/3 af det gjenerobrede Skibs og Ladnings Værdi, 2/3 tilbagegives Eieren.“

[3]) „Det Kongens egne eller Allieredes Undersaatter tilhørende Gods.“

§ 77.

Om de krigsførende Magters Ret med Hensyn til fiendtligt Gods paa deres eget Territorium.

Det er uden Tvivl en Regel, der følger af den rigtige Opfattelse af Forholdet mellem de krigsførende Magter, at det fjendtlige Undersaatter tilhørende Gods, som ved Krigens Udbrud findes paa en Stats Territorium, ikke kan gjøres til Bytte, om det endog efter sin Beskaffenhed vilde kunne behandles saaledes, om det blev forefundet paa Fjendens Territorium. Den Magt, der tilegner sig Gods, der er under dens egen Beskyttelse, synes nemlig at bryde Tro og Love. Det er imidlertid langt fra, at denne Regel — der iøvrigt let kan omgaaes ved at lægge Beslag paa det fjendtlige Gods, som Repressalie, og da efter Krigens Udbrud at confiskere det — har vundet Anerkjendelse i den folkeretlige Praxis. Navnlig bliver det af de mægtigste Sømagter (som England, Nordamerika) gjort gjældende som en af Krigen følgende Ret, at fjendtlige Handelsskibe, som før Krigens Udbrud ere løbne ind og ved Krigens Udbrud befinde sig paa deres Territorium, kunne confiskeres med deres Ladninger. Det Samme gjøres gjældende med Hensyn til de Varer, som den fjendtlige Stats Undersaatter have kjøbt i en fremmed Stat og der have liggende for deres Regning, selv om de i længere Tid have opholdt sig der for at handle, naar de ikke allerede have vundet Hjemstedsret. Derimod respecterer man de fremmede Undersaatter tilhørende faste Eiendomme, og sædvanlig afholder man sig ogsaa fra at confiskere de dem tilhørende Gjældsfordringer paa Landet og dets Undersaatter.

§ 78.

III. Om de Midler, hvormed Krigen føres.

(Rosenvinge § 77.)

Hvad de Midler, med hvilke Krigen føres, angaaer, da strider det mod Krigsbrug at betjene sig af giftige Vaaben, at forgifte Kilder, Brønde eller Provisioner; at udbrede Smitte i den fjendtlige Armee, at skyde med Kjæde-

kugler (boulets à chaîne) eller med hakkede Kugler (balles crénelées, machées), med Stumper af Jern eller Glas eller med Søm, og at lade Geværer med to Kugler. Ligeledes ansees det for utilladeligt, ved Bestikkelser eller paa andre Maader at bevæge Fjendens Officerer til Forræderie, at opvække Oprør blandt Undersaatterne og at udlove Belønning for den fjendtlige Souveræns eller Generals Drab. At bryde de under Krigen sluttede Conventioner er ligeledes utilladeligt, men ikke i Almindelighed at bruge Krigslist (stratagema, heurema bellicum) eller at betjene sig af Spioner (exploratores[1]).

[1]) Inst. § 72 Not. 3.

Ordentligviis maa det ogsaa ansees utilladeligt at ødelægge hele Strækninger af det fjendtlige Gebet. Det ansees ikke ubetinget for utilladeligt at bestikke Officerer til Frafald; man paaberaaber sig den Hensigt at spare Menneskeliv. Kommer Tilbudet fra den fjendtlige Side, antages det for ubetænkeligt at modtage det, naar det ikke gaaer ud paa en saa aabenbart skammelig Handling som Snigmord.

Ved Spioner (Militærspioner i Modsætning til politiske Spioner) forstaaes Personer, som under en Krig, i den ene af de krigsførende Magters Land eller i de af denne occuperede Lande eller i hans Leir eller indenfor hans Forposter, svigagtigt forskaffe sig Kundskab om hans Tilstand og Dispositioner, for at meddele dem til Fjenden. Som Spion kan ikke ansees den, som aabenlyst i sit lovlige Kald trænger sig indenfor den fjendtlige Linie, t. Ex. ved at recognoscere, eller som paa den ham anviste Post udspørger, hvem han kan faae fat paa; heller ikke den, som blot til egen Underretning søger at komme til Kundskab om Fjenden; men et saadant Forhold er dog mistænkeligt.

Spioner kunne, som bemærket, naar de falde i Fjendens Hænder, behandles efter hans gode Tykke. Tidligere hængte man dem; i den nyere Tid har man dog undertiden ladet sig nøie med at skyde dem, maaskee ogsaa undertiden i den allernyeste Tid ladet dem slippe lempeligere. Men det maa vel bemærkes, at Spionen ikke betragtes som Forbryder, naar Spionen ikke har ladet sig bruge mod sit eget Fædreland. At han behandles saa haardt, er grundet i Nødvendigheden. Han kan derfor kun behandles som Spion, naar han er paagreben paa de omhandlede Steder. Det er ikke nok, at han findes i mistænkelig Nær-

hed af dem, og at det godtgjøres, at det var hans Hensigt at spionere, hvilket vilde være et Attentat, dersom Spionerie var en Forbrydelse; heller ikke, at det bevises, at han har været der og spioneret, naar han først er sluppen heelskindet bort.

Tredie Afsnit.

Om de Conventioner, som sluttes af de krigsførende Magter under Krigen.

§. 79.

Om Underhandlingers Indledelse under Krigen.

(Rosenvinge § 78.)

For under Krigen at aabne Vei til Underhandlinger, der enten have Krigens Førelse eller dens Tilendebringelse til Øiemeed, meddeles Underhandlerne Passer og sikkert Leide (literæ liberi commeatus, salvi conductus, saufconduits). Hertil sigter ogsaa Brugen af de saakaldte Parlementærer og af visse vedtagne Tegn paa fredelig Tilnærmelse.

§ 80.

Om Capitulationer, Vaabenstilstande og Carteller.

(Rosenvinge § 79.)

Blandt de Conventioner, som mellem de krigsførende Magter sluttes under Krigen og have selve Krigen til Gjenstand ((pacta bellica), ere at mærke:

1) Capitulationer (pacta deditionis), hvorved en Provinds, en befæstet Plads eller et Troppekorps overgiver sig[1]);
2) Vaabenstilstande (pacta induciarum, armistices), hvorved de krigsførende blive enige om, for en Tid at standse med Fjendtlighederne, enten i Almindelighed (trêve, armistice général), eller med Hensyn til visse Troppekorps eller visse Steder (armistice particulier). Undertiden indgaaes saadan Stilstand blot for en meget kort Tid (Vaabenhvile; (suspension d'armes); til denne udkræves ikke de Høistcommanderendes og endmindre de krigsførende Souverainers Samtykke[2]).
3) Carteller, hvorved i vidtløftig Bemærkelse forstaaes alle Conventioner, som gaae ud paa at bestemme, hvorledes Krigen skal føres, men i indskrænket Bemærkelse de, som have Krigsfangers Udløsning og Udverling til Gjenstand.

[1]) Om deres forskjellige Form; om deres Indhold; Exempler i M. R. IV. 466 og M. S. IV. 463.

[2]) Souverænernes Ratification udfordres i Almindelighed heller ikke til at gjøre en Vaabenstilstand gyldig, med mindre denne strækker sig videre

end blot til militære Operationer, f. ang. Conventionen sluttet i Klosteret Zeven 1757 Moser Versuch X. 1. 185 ff.

1. Capitulationer om Overgivelse af faste Pladser, Troppeafdelinger o. desl. Den sædvanlige Form er her, at den, som vil capitulere, fremsætter sine Propositioner i en Række af Artikler, og at den anden Part under eller ved Siden af hver Artikel tegner sin Antagelse enten pure eller med Indskrænkninger og nærmere Bestemmelser. Derefter undertegnes hele Documentet af begge Parter. Capitulationer behøve, som de militære Arrangements overhoved, ikke Souverænernes Ratification, forsaavidt det Vedtagne kun angaaer Overgivelsen eller staaer i umiddelbar Sammenhæng med denne, f. Ex. de sædvanlige Vilkaar om Indbyggernes Sikkerhed, at Garnisonen en vis Tid ikke maa føre Vaaben mod Seirherren o. s. v. Men dersom t. Ex. Commandanten i en Fæstning vilde formeligt afstaae den for bestandig til Beleireren, saa vilde dette ligge udenfor hans Myndigheds Grændser.

2. Vaabenstilstande forbinde Staterne fra det Tidspunct, paa hvilket de lyde, om end Communicationen ikke er bleven alle Troppecorpser meddeelt; men den enkelte Befalingsmand kan naturligviis ikke drages til Ansvar for Operationer, som han har foretaget, før Conventionen var ham meddeelt. Er en Vaabenstilstand afsluttet, maa Præsumtionen være for, at ingen af Parterne tør forandre sin Stilling til den anden Parts Skade; derimod kan enhver gjøre, hvad ham behager, for at styrke og befæste sin hidtilhavende Stilling. Dog er det omtvistet, om en beleiret Plads er berettiget til at istandsætte sine Mure og Volde eller opføre nye Fortificationer. Dette benægtes af Cocceji[1]), Vattel[2]) og Wheaton[3]), der paaberaabe sig den vage Regel, at ingen af Parterne bør benytte sig af Vaabenstilstanden til uden Fare at iværksætte, hvad den vilde have været forhindret i, dersom Fiendtlighederne vare blevne

[1]) Commentar til Grotius § 10.

[2]) Droit des gens III. § 233.

[3]) Éléments II. p. 4, ch. II. § 22 (p. 61—62).

fortsatte. Af den modsatte Mening er derimod Grotius[1]), Pufendorf[2]) og Heffter[3]). Det maa uden Tvivl beroe paa de nærmere Omstændigheder, hvad der skal antages forudsat ved Conventionens Indgaaelse. Er det en almindelig, ikke for ganske kort Tid indgaaet Vaabenstilstand, turde vel den sidstanførte Mening have Meest for sig, i Henhold til den almindelige Hovedgrundsætning, vi have opstillet; men gaaer Conventionen blot ud paa en Suspension af Fjendtlighederne mod den beleirede Plads, saa synes det rigtignok en Ulighed, at Beleireren — hvilket Alle ere enige om — ikke tør fortsætte Beleiringsarbeiderne, medens den Beleirede endog tør opføre nye Fortificationer. Til at afslutte en almindelig Vaabenstilstand, eller endog blot en partiel men for en længere Tid kan den Høistcommanderende næppe være berettiget uden speciel Autorisation af Souverænen.

3. Carteller ere Overeenskomster om, hvorledes Parterne ville forholde sig mod hinanden under Krigen, t. Ex. om Brugen af visse Vaaben, om Contributioner, om Krigsfangers Behandling, men ikke udelukkende om, hvorledes Krigen skal føres; man har saaledes Carteller om Postgangen mellem de krigsførende Stater, om Handelen o. s. v.

Foruden de ovenanførte kunne nævnes: Neutralitetsconventioner, ved hvilke bestemte Landstrækninger eller Pladser eller Personer stilles uden for Krigstilstanden.

Endelig kan det bemærkes, at Folkeretten erkjender Gyldigheden af visse Conventioner, afsluttede med fjendtlige Undersaatter, t. Ex. 1) Conventioner om Contributioner i Penge eller Varer, som dog ordentligviis ikke kunne gjøres gjældende, efter at Occupationen er ophævet. 2) Ransonerings-Conventioner. Henimod Slutningen af det 17de Aarhundrede ere disse Conventioner komne i Brug. De afsluttes mellem Skipperen, som er tagen af en fjendtlig Kaper, og denne. Nu tillades det imidlertid sjeldnere, at Kapere afslutte disse Conventioner, fordi de derved unddrages Priseretter-

[1]) De jure belli et pacis III. 21 § 7.
[2]) De jure naturæ et gentium VIII, 7 § 10.
[3]) Europ. Völkerrecht § 142 Note 6 (Pag. 250—251).

nes Control. Mod en vis Sum, hvorfor han udsteder en billet de rançon og stiller en eller flere Gidsler, faaer Skipperen af Kaperen et Fribrev, der tillader ham at bringe Skib og Ladning til en bestemt Havn inden Udløbet af en vis Frist. For saavidt det ikke ved Loven er forbudt Kaperen at indlade sig paa Ranson, bliver Skipperen ved et saadant Fribrev beskyttet mod Opbringelse af den Nations Krydsere, som Capteuren tilhører, overeensstemmende med Brevets Lydelse (ↄ: i de Farvande og den Tid, det lyder paa). Men dersom det ransonerede Skib forliser, før det har naaet sit Bestemmelsessted, vedbliver dog Forpligtelsen til at betale Løsningssummen, med mindre det Modsatte udtrykkelig er stipuleret, og endda antages en saadan Indskrænkning i den Ransoneredes Forpligtelse kun at gjælde paa Grund af totalt Forliis i aabent Hav, men ikke paa Grund af Stranding, da Skipperen ellers kunde fristes til forsætlig at strande og redde en Deel af Ladningen. Har det ransonerede Skib forladt den foreskrevne Cours, eller er Tiden, paa hvilken Fribrevet lyder, udløben, saa kan det naturligviis tages; men Løsningssummen udredes da af Prisen, og kun Overskuddet tilfalder den, som anden Gang har taget det. Bliver den, som har taget og mod Ranson har frigivet et Skib, selv taget med Ransonscontracten, saa bliver denne selv god Prise. Om Debitor efter Ransonscontracten derved bliver fri for at betale, naar den, som har opbragt Kaperen, hører til samme Nation som Debitor, eller om Reglerne om Reprise af Skibe skulle bringes til Anvendelse, beroer paa de Love, Recapteuren er undergiven. Døe den eller de stillede Gidsler, fritages Debitor ikke for at betale; der tilsigtedes kun en accessorisk Sikkerhed. Skyldnerens Forpligtelse til at betale Ransonen kan gjøres gjældende ved hans eget Fædrelands Domstole.

§ 81.

Om de under Krigen indgaaede Conventioners Overholdelse.

(Rosenvinge § 80.)

Alle under Krigen sluttede Conventioner bør ubrødeligen holdes. Til Betryggelse for deres Opfyldelse bruges ofte at lade sig give Gidsler eller vel

endog at tage den med Magt[1]). Undertiden ere i samme Hensigt Fæstninger blevne Fjenden overgivne[2]).

[1]) Om det er stridende mod Folkeretten at tage Gidsler tilbage med Magt.
[2]) Exempel i Conv. mellem Frankrig og Østerrig 20 Septbr. 1800 Art. 1 (M. R. VII. 410).

Ved Forf.s Note 1 bemærkes. At tage givne Gidsler tilbage med Magt, strider mod Tro og Love.

Fjerde Afsnit.

Om allierede Magter.

§ 82.

Om Alliancetractater.

(Rosenvinge § 81).

Naar Krig udbryder mellem to Stater, kunne andre Stater deeltage i Krigen og understøtte den af de Krigførende, som efter deres Overbeviisning er den forurettede Part. Et saadant Forhold kan da enten være en Følge af en Alliancetraktat eller give Anledning dertil. Ved Alliancetraktater, i Ordets strængere Bemærkelse, forstaaes Traktater, hvorved to eller flere Magter love hinanden deres Bistand i Tilfælde af Krig. De ere enten almindelige eller specielle, blot defensive eller tillige offensive; de gaae enten ud paa, at de allierede Magter skulle gjøre fælles Sag og føre Krigen med forenede Kræfter (société de guerre) eller at den ene Magt skal præstere den anden en vis bestemt Understøttelse (alliances auxiliaires; traités de subsides). At Krigen, som er Alliancetraktatens Gjenstand, maa være retfærdig, er efter den naturlige Folkeret en nødvendig Betingelse.

Om de mere vidtløftige Betydninger af Ordet „Alliancetractater" er ovenfor handlet, s. § 61.

Naar man modsætter almindelige og specielle Alliancetractater, saa tages der Hensyn til, om Tractaten gaaer ud paa Ydelse af Krigshjælp contra qvoscunque, eller om den sigter til en bestemt Krig eller til Krig med en bestemt Magt. Iøvrigt kan Alliancen ogsaa referere sig til mulig Krig med en hvilkensomhelst Magt, dog saaledes at visse Magter undtages. Men udenfor den omhandlede Sammenhæng, naar Udtrykket almindelig Alliance ikke modsættes den specielle, forstaaer man sædvanligt ved en almindelig Alliancetractat den, der gaaer ud paa at tilsige en almindelig Krigshjælp, al den Hjælp, som ved-

kommende Magt er i Stand til at yde. Man skjelner da mellem en almindelig Alliancetractat og en auxiliær eller Subsidietractat, der gaaer ud paa Ydelsen af en particulær, qvalitativt og qvantitativt bestemt Understøttelse, t. Ex. Overladelsen af et vist Troppecorps, visse Pengesummer, Overladelse af et eller andet fast Punct, overhoved Indrømmelse af bestemte Fordele, ved hvilken vedkommende Magts Angreb eller Forsvar styrkes, med vedvarende Forbindtlighed dertil, indtil et vist Krigen vedrørende Formaal er opnaaet.

§ 83.

Fortsættelse.

(Rosenvinge § 82.)

Naar de Allierede føre Krigen med forenede Kræfter, maa de saavel i Henseende til Krigens Førelse, som til dens Tilendebringelse ved Underhandlinger og Fred, ansees som een Magt. Heraf følger, at Krigsoperationerne maa udføres efter den Plan, som begge Allierede i Forening have lagt; at Bytte og Erobringer maa ligeligen tilfalde begge[1]); og at den ene ikke uden den andens Samtykke kan slutte separat Fred eller erklære sig neutral[2]). Alt dette forholder sig anderledes, naar en simpel Auxiliærtraktat er indgaaet. Om Auxiliærmagten selv eller dens Allierede skal underholde de til Hjælp sendte Tropper, eller om derfor skal gives Vederlag i Penge (Subsidier[3]), beroer paa Traktatens nærmere Bestemmelser.

[1]) Ogsaa jus postliminii finder lige Anvendelse med Hensyn til begge.
[2]) Om Undtagelserne fra denne Regel.
[3]) Om simple Subsidietraktater, der ikke ere at betragte som Alliancetraktater, men som et Slags Leiecontrakter. Om de saakaldte Capitulationer, som nogle Stater have indgaaet med enkelte Cantoner i Schweitz.

Ved §'s Begyndelse maa det bemærkes, at de Allierede vel i Almindelighed maae meddele hinanden, paa hvilken Maade de ville svække og betvinge den fælles Fjende; men det kan ingenlunde paastaaes, at Krigsoperationerne i det Hele skulle udføres efter en i Fællesskab vedtagen Plan. Det er slet ikke sagt, at de Allierede komme til at operere sammen. Ere t. Ex. Frankrig og Sardinien allierede mod Østerrig og det tydske Forbund, og de ere blevne enige om, at Sardinien skal angribe Østerrig i Italien, saa er det slet ikke nødvendigt, at Frankrig og Sardinien blive enige om den Operationsplan, hvorefter

Frankrig skal føre Krigen i Tydskland. Men skal Frankrig ogsaa sende et Corps til Italien, saa maa det vistnok forene sig med Sardinien om Planen til Felttoget der.

Som Forf. i Noten har antydet, maa den Magt, der har taget tilbage, hvad der var erobret fra den Allierede, restituere dette. At den ene Magt har lidt mere i Krigen end den Anden, berettiger den ikke til Erstatning.

Ved Slutningen af dette Stykke bemærkes Følgende. Naar det ikke er anderledes afstalt, maa det antages, at Auxiliærcorpset ganske er stillet til Hovedmagtens Disposition. Auxiliærmagten skal sørge for dets Udrustning og efter Evne holde det complet. Derimod skal Hovedmagten sørge for dets Underholdning og Forpleining. Hovedmagten tør ikke forholdsmæssig udsætte Hjælpetropperne mere end sine egne Tropper. Skulde Auxiliærmagten blive angreben paa Grund af den ydede Krigshjælp, er det Hovedmagtens Pligt at yde ham al mulig Hjælp; slutter Hovedmagten Fred, maa den indbefatte Auxiliærmagten i Freden, for at sikkre den mod Prætensioner fra Fjendens Side. Til Deeltagelse i de ved Krigen vundne Fordele har Auxiliærmagten ingen Ret.

Ordet Subsidier betyder deels den Pengeunderstøttelse, som ydes en krigsførende Magt, deels den Pengegodtgjørelse, som betales til en Magt, for at den skal holde en Troppestyrke disponibel til en anden Magts Understøttelse i Tilfælde af Krig. Man har ogsaa brugt Ordet Subsidietractat om de Overeenskomster med visse Magter, hvorved disse mod en Pengegodtgjørelse overlod for en vis Tid uden Hensyn til Krig og Fred en vis Troppestyrke. Dette er et Slags Leiecontracter, som ikke, naar en Krig udbryder, kunne bevirke, at Udleieren ansees som Fjende.

Uagtet det vel synes grundet i den strenge Ret, at Auxiliærmagten i Forhold til den Stat, mod hvilken den sender Hjælpetropper, maatte være underkastet samme fjendtlige Behandling som dens Allierede, er det dog antaget, at den fjendtlige Behandling ikkun bør strække sig til Hjælpetropperne i det Tilfælde, at Alliancetraktaten er en alminbelig defensiv, som er indgaaet før Krigens Udbrud, og Auxiliærmagten indskrænker sin Deeltagelse i Krigen til punktlig Opfyldelse af Traktaten.

Den her fremsatte Mening er vel antagen af mange Pub-

licister; men det synes dog klart, at den er urigtig. Auxiliærmagten deeltager unægtelig i Krigen, og den Magt, mod hvilken den yder Hjælpen, maa aabenbart være berettiget til at sprænge den for ham skadelige Alliance. Han maa være berettiget til at give Auxiliærmagten Valget mellem at opgive Alliancen eller aldeles at træde i Krigsforhold. Saalænge som det imidlertid er uafgjort, om Auxiliærmagten vil yde den stipulerede Krigshjælp, kan man dog ikke uden Videre angribe ham paa Grund af det bestaaende tractatmæssige Forhold; men man kan gjøre Forespørgsel om hans Intentioner, og dersom han da enten vægrer sig ved at svare eller søger Udflugter, kan man endog angribe ham, før han har rørt sig.

§ 84.

Om casus fœderis.

(Rosenvinge § 83.)

Naar det Tilfælde, med Hensyn til hvilket en Alliancetraktat er indgaaet, indtræder, siges casus fœderis (le cas d'alliance) at finde Sted. Om det virkelig er forhaanden, maa bedømmes efter Omstændighederne, men da saavel disses sande Beskaffenhed ofte kan være tvivlsom, og desuden stiltiende Betingelser kunne indskrænke de indgaaede Forpligtelser, er det ikke sjelden Tilfældet, at derom opstaaer Tvist mellem de Allierede[1]).

Det er iøvrigt en sædvanlig Clausul i Alliancetraktater, at, dersom en af de Allierede skulde blive angrebet paa Grund af den sluttede Alliance, skal den anden Allierede være forpligtet at give Bistand efter Traktaten, uden Hensyn til casus fœderis.

[1]) Om Tilfælde, hvor en allieret Magt med Føie kan vægre sig ved at opfylde Traktaten.

Med Hensyn til Spørgsmaalet om casus fœderis for en defensiv Alliancetractat er det en Bemærkning af Vigtighed, at samme maa ansees for at være tilstede, saasnart vedkommende Magt aabenbart truer med et Angreb, selv om dette endnu ikke har fundet Sted. Vedkommende Magt taber heller ikke sin Ret efter Tractaten, ved i et saadant Tilfælde at gjøre det første Angreb, for at komme Modstanderen i Forkjøbet.

Ved Forf.s Note bemærkes Følgende. Grunde, af hvilke den Allierede kan nægte at yde Hjælp i Henhold til Tractaten, ere: 1) Krigens aabenbare Uretfærdighed; 2) den øiensynlige Fare, for

hvilken Opfyldelsen vilde udsætte Staten, jfr. hvad ovenfor i § 60 er bemærket om clausula rebus sic stantibus; 3) en ældre Alliancetractat med den anden krigsførende Magt, i hvilket Tilfælde man endog maa være pligtig til at opfylde den ældre Tractat. 4) Er en Alliancetractat afsluttet mellem tre Magter, af hvilke de to komme i Krig, saa kan den ikke, om den end bruger nok saa almindelige Udtryk, antages at sigte til en Krig mellem disse Magter.

Femte Afsnit.

Om neutrale Magter.

§ 85.

Om Neutralitet. Inddeling.

(Rosenvinge § 84.)

Enhver Stat, som ikke enten af egen Drift eller ifølge paadragne Forpligtelser deeltager i den Krig, som mellem andre Stater er udbrudt, kaldes neutral (gens neutra, in bello media; puissance neutre). Neutralitet kan enten være ufuldkommen eller fuldkommen, naturlig (neutralité naturelle, simple) eller traktatmæssig (conventionelle[1]), frivillig eller tvungen.

[1]) Kan enten være vedtaget før eller under Krigen, Ex. f. Danmarks Tr. med Preussen 1818 Art. 15 og 16 og Tr. 20 Novbr. 1815 i M. S. VIII 186 ff.

Neutraliteten er fuldkommen, naar vedkommende Stat ikke blot afholder sig fra enhver positiv Deeltagelse i Krigen, men ogsaa fra enhver Handling, der tjener til at understøtte Krigsførelsen paa nogen af Siderne. Enhver Afvigelse fra en saadan Holdning medfører imidlertid ikke ubetinget, at en Stat ophører at være neutral; der gives en ufuldkommen Neutralitet. Dette gjælder, naar en Magt til Opfyldelse af en før Krigen udbrudt og uden Hensyn til den afsluttet Tractat yder den ene Magt en particulær Krigshjælp, eller endog i Henhold til en egentlig Defensiv-Alliancetractat yder et Bidrag til sin Allieredes Forsvar, uden iøvrigt at øve nogen Fjendtlighed mod den anden krigsførende Magt, og denne, som den ikke behøver, acqviescerer herved. Det er heller ikke en fuldkommen Neu-

tralitet, naar en Stat i Henhold til ældre Tractater indrømmer den ene Magt Begunstigelser, som den maa nægte den anden, t. Ex. tillader dens Krigsskibe at indbringe Priser i sine Havne. Heller ikke er det en fuldkommen Neutralitet, naar en Stat, uden dertil at være forpligtet, indrømmer den ene Magt saadanne dens Krigsførelse understøttende Begunstigelser, men uden at nægte den anden samme Begunstigelse.

Distinctionen mellem fuldkommen og ufuldkommen Neutralitet (en qvalitativ Forskjel) maa ikke sammenblandes med Distinctionen mellem den almindelige, som tilkommer hele Staten, og den partielle, som er indskrænket til enkelte Dele eller Personer (en qvantitativ Distinction). Det er undertiden overeensstemmende med begge Parters Interesse, at visse Steder undtages fra Krigstilstanden.

Den fuldkomne Neutralitet er nærmest naturlig. Det forstaaer sig af sig selv, at enhver Magt, der afholder sig fra enhver Medvirkning eller Understøttelse, maa vedblive at staae i Fredsforhold til de krigsførende Magter, saalænge den ikke selv bestemmer sig til at deeltage i Krigen. Men politiske Grunde kunne gjøre det raadeligt for en Magt at give en eller begge krigsførende Magter tractatmæssigt Tilsagn om, at den ikke vil deeltage i Krigen, ligesom saadanne Grunde kunne gjøre det ønskeligt for den at erholde et udtrykkeligt Tilsagn om, at den ikke skal blive tvungen til at deeltage i Krigen.

Der gives dernæst en tractatmæssig Neutralitet af en særegen Characteer, nemlig en bestandig for alle Krige mellem alle Stater. En saadan Neutralitet er da en inhærerende Qvalitet ved Statens politiske Tilværelse. Den har modtaget et almindeligt Tilsagn om, at dens Neutralitet under enhver Krig mellem andre Magter skal blive respecteret; og den er paa den anden Side forpligtet til at holde sig neutral. Saadanne neutrale Stater ere Schweiz og Belgien. Det er naturligviis en almindelig europæisk Interesse, som disse Stater skylde denne særegne Stilling.

Hvad angaaer Schweiz, da medfører dets eiendommelige geographiske Beliggenhed, at i en Krig mellem Frankrig og

Østerrig vil den af disse to Magter, som det lykkes først at besætte det, faae en uhyre Overvægt over den anden. Naar Schweiz er besat af østerrigske Armeer, kunne disse stadigt vedligeholde frie Communication fra Donau-Dalen til Po-Dalen og saaledes true den franske Grændse fra Basel til Nizza. Til at bevogte denne Grændse i hele dens Udstrækning maa Frankrig anvende en betydelig Deel af sin Styrke, medens det, naar Schweiz er lukket for Fjenden, kan samle hele sin Styrke ved Rhinen. Nu kan vel en østerrigsk Styrke gaae igjennem de sardinske Stater over Floden Var og forsøge et Indfald i det sydlige Frankrig; men et Angreb paa dette fjerne Punct er forbundet med store Vanskeligheder; hver Gang Østerrig har gjort Forsøg paa at angribe Frankrig fra denne Kant, er Forsøget mislykket. Er Frankrig derimod kommet Østerrig i Forkjøbet med at besætte Schweiz, saa er Communicationen mellem de østerrigske Armeer i Tydskland og Italien afskaaren, og Frankrig kan da med overlegen Styrke kaste sig over een af dem.

Saavel under Trediveaarskrigen som efter den westphalske Fred, ved hvilken Cantonernes Uafhængighed blev anerkjendt af det tydske Rige, havde Schweiz klogeligen søgt at holde sig neutral i Krigen mellem dets mægtige Naboer. Dets Neutralitet var ogsaa, med faa mindre Undtagelser, bleven respecteret indtil den franske Revolution. Men dette grundede sig paa specielle Tractater med Nabomagterne. Under Revolutionskrigene blev Schweiz's Territorium uafbrudt krænket af franske, østerrigske og russiske Armeer. Efter at de Allierede vare fordrevne, og det franske Occupationscorps ogsaa var draget bort, udbrød der heftige indre Stridigheder, som blev bilagte 1803 ved Førsteconsulen Bonapartes Mægling. En Tractat med Frankrig erkjendte Landets Neutralitet. Da de Allierede 1813 gjorde Indfald i Frankrig, passerede de Schweiz og gik over Rhinen paa 3 Puncter, ved Basel, Lauffenburg og Schafhausen. Imidlertid blev Schweiz's bestandige Neutralitet erkjendt ved Decl. 20 Marts 1815. Desuagtet blev Schweiz, da Napoleon var kommen tilbage fra Elba, opfordret af de Allierede til at gjøre fælles Sag med dem i Krigen mod Napoleon. „Man vilde ikke

krænke det Neutralitetsprincip, Schweiz lagde saa megen Vægt paa, men blot ved Krigen mod Napoleon fremskynde den Tid, da det kunde komme til Anvendelse paa en fordeelagtig og varig Maade.". Schweiz svarede, at den kraftigste Maade, hvorpaa det kunde fremme de Allieredes Formaal, var at forsvare sine egne Grændser, hvilket allerede kostede uhyre Anstrængelser. For at Folket med Rolighed og Mod skulde finde sig i disse, var det af Vigtighed, at det blev forsikkret om, at dets Territorium vilde blive respecteret af de Allierede. Den 20 Mai 1815 sluttedes en Convention i Zürich, hvorved vedtoges, at hvis den fælles Interesse gjorde det nødvendigt at passere en Deel af Schweiz's Territorium, skulde man henvende sig til Forbundsmagten. Den venstre Fløi af de Allieredes Armee gik da ogsaa gjennem Schweiz over Rhinen (ved Rheinfeld). Endelig blev Schweiz's stadige Neutralitet formelig erkjendt og garanteret af de fem Stormagter ved en Declaration, undertegnet i Paris den 20 Novbr. 1815. Magterne erklærede, at Schweiz's Inviolabilitet og Neutralitet vare i hele Europas Interesse, og at ingen derfor præjudiceerlig Consekvents skulde kunne uddrages af den i Begyndelsen af 1815 indrømmede Gjennemgang gjennem dets Territorium.

Belgiens bestandige Neutralitet, der var en væsenlig Betingelse for Stormagternes Anerkjendelse af dets Selvstændighed, er ligeledes motiveret ved dets geographiske Beliggenhed og deraf flydende Betydning i en Krig mellem Frankrig paa den ene Side og Tydskland og Holland paa den anden Side. Ved Belgiens Neutralitet er paa den ene Side Frankrig dækket mod en Invasion af tydske Tropper paa den svageste Deel af sin Nordgrændse, og paa den anden Side er den tydske Grændse beskyttet mod Angreb paa en Strækning, der ikke er saa godt befæstet som Rhingrændsen fra Basel til Mainz.

Som ovenfor bemærket, er den tractatmæssige, bestandige Neutralitet ikke blot en Tilstand, der indtræder, naar Krig udbryder mellem andre Magter, men den er et Moment i vedkommende hele politiske Stilling og har Virkning i Fredstid. En saadan Stat kan ikke i Fredstid afslutte nogen Tractat, som under en

udbrydende Krig vilde sætte den ud af Stand til at opfylde sine Neutralitetspligter; den kan saaledes ikke alene ikke afslutte nogen offensiv Alliancetractat med nogen anden Stat, men heller ikke indgaae nogen Tractat om saadanne Begunstigelser, der efter det tidligere Bemærkede ikke absolut hæve Neutraliteten, men som efter Omstændighederne begrunde en ufuldkommen Neutralitet. Imidlertid følger ikke heraf, at en saadan neutral Stat er aldeles udelukket fra at afslutte egentlige Alliancetractater, nemlig ikke fra saadanne, som gaae ud paa Neutralitetens Opretholdelse.

Medens der, som bemærket, ere Stater, som ere forpligtede til at holde sig neutrale i enhver Krig, gives der paa den anden Side Stater, der paa Grund af deres Stilling ikke ere berettigede dertil, men endog ere forpligtede til at deeltage i Angrebskrige, saaledes de Stater, der ere Medlemmer af et Statsforbund, eller ere i Realunion med andre Stater.

§ 86.

Om neutrale Magters Rettigheder og Pligter i Almindelighed.

(Rosenvinge §§ 85 – 87.)

Vi ville først afhandle de almindelige Grundsætninger om de Neutrales Pligter og Rettigheder med deres vigtigste Anvendelser (Forf.s §§ 85—87) og derefter særligt behandle den ligesaa indviklede som vigtige Materie om de Neutrales Handel (§ 88 o. ff.).

(§ 85.) De neutrale Magter ere i Almindelighed berettigede til at fordre af de Krigførende, at disse ikke udøve Fjendtligheder imod dem og heller ikke mod hinanden indbyrdes paa neutralt Territorium. Paa den anden Side er en neutral Magt forpligtet til at afholde sig fra enhver Handling, som maatte sigte til at begunstige eller understøtte en af de Krigførende i deres Krigsforetagender [1]). Da imidlertid de Neutrales og de Krigførendes Fordeel jevnligen kommer i Strid, og disse Collisionstilfælde ikke altid paa lige Maade ere afgjorte af de europæiske Magter, er det nødvendigt nærmere at afhandle de neutrale Magters Rettigheder og Pligter med Hensyn til følgende tre Hovedgjenstande:

1) med Hensyn til det neutrale Territorium;
2) med Hensyn til neutrale Undersaatter og neutralt Gods, som befinde sig paa de krigførende Magters Territorium;

3) med Hensyn til Neutrales Handel og Skibsfart.

¹) Naar en Regjering vil bevare en fuldkommen Neutralitet, maa den ikke blot selv afholde sig fra at sende nogen af de Krigførende Tropper eller Skibe, (see dog § 83), men ogsaa paalægge sine Undersaatter at afholde sig fra al Deeltagelse i Fjendtligheder, t. Ex. ved at deeltage i Kaperudrustninger o desl. — Jvfr. iøvrigt A. P. Bernstorffs Note 28 Juli 1793 med vedføiet Deklaration fra den danske Regjering i M. R. V. 243 ff.

(§ 86.) I. **Med Hensyn til det neutrale Territorium.**

I Henseende til sit Territorium er den neutrale Magt berettiget til saavel aldeles at forbyde de Krigførende at betræde det, som paa den anden Side at tillade det, men i sidste Tilfælde maa den tilstede begge de Krigførende lige Ret¹). Tilladelsen at benytte neutralt Territorium gaaer i Almindelighed ud paa at tilstede Troppers Gjennemmarsch²) eller Krigsskibe og Kapere at indløbe i neutrale Havne og der at opbringe og sælge deres Priser³). Undtagelse fra Reglen om begges lige Behandling kan kun finde Sted paa Grund af ældre Forpligtelser.

De Krigførende ere paa deres Side forbundne til i enhver Henseende at respektere det neutrale Territorium, fra hvilken Pligt Nødstilfælde alene kunne gjøre Undtagelse.

¹) Om de Tilfælde, hvor kun den ene af de Krigførende kan gjøre Brug af saadan Tilladelse.

²) Om de nærmere Betingelser for Troppers Gjennemmarsch.

³) See iøvrigt Danmarks Tr. med England og Holland 8/18 Decbr. 1691 Art. 6. Tr. med Holland 1701 Art. 20, med Neapel 1748 Art. 33, med Tunis 1751 Art. 6. Jvfr. Kgl. Resol. 30 April 1823 i Canc. Circ. 20 Mai og i M. S. XI. 26.

(§ 87.) II. **Med Hensyn til neutrale Undersaatter og neutralt Gods, som befinder sig paa de Krigførendes Territorium.**

Neutrale Undersaatter og disses Gods, som befinder sig paa de krigførende Magters Territorium, maa af disse forskaanes for Vold og fjendtlig Behandling, forsaavidt som hine ikke selv deeltage i Fjendtligheder. At faste Eiendomme, tilhørende neutrale Magters Undersaatter, ikke kunne fritages for at bære Krigens Byrder, er en Selvfølge. Iøvrigt tillader man sig i Nødstilfælde at gjøre Undtagelse fra den ovenanførte Regel ved at lægge Embargo (angiarium) paa neutrale Magters Skibe¹), og stundom ved at tvinge deres Matroser til Krigstjeneste (Presning²).

¹) Flere Traktater forbyde saadan Embargo, f. Danmarks Tr. med Frankrig 1742 Art. 30, med Neapel 1748 Art. 29, med Porten 1756 Art. 6, med Rusland 1782 Art. 14, med Genua 1789 Art. 18, med Preussen 1818 Art. 11.
See iøvrigt om Embargo Tr. med England 1670 Art. 26 og med Tunis 1751 Art. 11.

²) I flere Traktater udtrykkelig forbuden f. Danmarks Tr. med Frankrig 1742 Art. 31, med Neapel 1748 Art. 29 og 30; med Rusland 1782 Art. 13, med Genua 1789 Art. 18, med Preussen 1818 Art. 12.

I. Om de Neutrales Pligter eller Betingelserne for Neutraliteten.

Hovedbetingelserne for, at en Stat kan have en streng Retsfordring paa at behandles som neutral, ere følgende:

1. At den ikke taaler, at den ene krigsførende Magt paa dens Territorium udøver nogen umiddelbart fjendtlig Handling mod den anden (Personer eller Gods). Kan vedkommende Magt ikke forhindre saadanne fjendtlige Handlinger, maa den dog protestere, tilkjendegive sin Misbilligelse. Har den ene af de krigsførende Magter paa neutralt Territorium frataget den anden Personer eller Gods, saa er den neutrale Magt, forsaavidt den kan gjøre dette uden Fare, forpligtet til at bevirke, at det gives tilbage. En neutral Magt tør ikke tillade nogen krigsførende Magt at priisdømme noget Skib paa sit Territorium, heller ikke indlade sig paa selv at paakjende Lovligheden af de af en af de krigsførende Magter gjorte Priser, hvorfra dog gjælde enkelte Undtagelser, som i det Følgende skulle blive omhandlede. I Nødstilfælde at yde dem, som høre til et af de fjendtlige Partier, den Hjælp, Menneskeligheden byder, f. Ex. bjerge et Krigsskib i Havsnød, er naturligviis ikke noget Brud paa Neutralitetspligten.

2. At vedkommende Stat ikke særligt begunstiger den ene Magts Krigsførelse, altsaa ikke hjælper den ene af Magterne med Tropper eller Skibe, ikke overlader den faste Pladser eller Skibsstationer til fjendtlige Foretagender, ikke understøtter den med Penge. Heller ikke gaaer det an at tillade en af de krigsførende Magter en forbigaaende Brug af Territoriet til Begunstigelse af dens Krigsforetagender, t. Ex. til Gjennemmarsch af Tropper eller Gjennemgang af Flaader, ei heller at tillade Anlæggelsen af Magaziner, Udrustning af Tropper, Krigsskibe eller Kapere. Det kan herved ikke komme i Betragtning, at man erklærer sig villig til at indrømme den anden Part det Samme. Den anden Part vil sjeldent være skadesløs ved Indrømmelsen af lige Frihed og maa i al Fald være berettiget til selv at bedømme det. Derimod vil der ordentligviis Intet være at erindre imod, at det tillades enkelte af de krigsførende Magters Officerer at opholde sig i det neutrale Land, t. Ex. for at kjøbe

Vaaben, eller at tillade Krigs- og Handelsskibe at indløbe i Havnen for at proviantere eller repareres. Men skulde det vise sig, at et saadant Ophold hænger sammen med en bestemt fjendtlig Plan, saa tør den Neutrale ikke tilstede, at det fortsættes. Priser og andet Bytte, som efter Folkeretten allerede er lovlig erhvervet, kan en neutral Stat selv erhverve, ligesom den kan tilstede, at det sælges indenfor dens Grændser. Derimod vilde det stride mod Neutralitetsforholdet at erhverve Gjenstande, som først ved en Fredslutning blive Fjendens lovlige Eiendom.

Vil en Stat fordre sin Neutralitet respecteret, kan den vistnok ikke tillade, at Nationen i det Hele understøtter en af Parterne; den bør derfor ikke tillade offentlige Opfordringer, t. Ex. til Sammenskud for at anskaffe Vaaben o. desl. Men det gaaer for vidt, naar Nogle, t. Ex. Forf., paastaae, at Staten skal forbyde sine Undersaatter al Deeltagelse i Krigen, f. Ex. at tage Kaperbrev eller at gaae i Krigstjeneste hos den fjendtlige Magt.

II. Om de Neutrales Rettigheder.

Det almindelige Princip er, at de Neutrales Rettigheder forblive ubeskaarne, som de tilkom dem i Fredstid, forsaavidt de ikke modificeres ved de ovenfor udviklede Betingelser for Neutraliteten. Heraf følger da:

1. Det neutrale Territoriums Inviolabilitet og den neutrale Magts Berettigelse til uforstyrret Udøvelse af sine indre Høihedsrettigheder, til fuldstændig Uafhængighed i Anordningen af sine indre Anliggender. Den neutrale Stat kan, som forhen bemærket, meget vel tilstede enkelte Medlemmer af de fjendtlige Armeer at opholde sig paa sit Territorium, ja den kan endog aabne det for forfulgte Krigsskibe og Tropper, uden at Fjenden er berettiget til at forfølge dem; det maa endog efter Manges Mening betragtes som en Pligt ikke at nægte Indgangen; men den maa da ikke tillade dem atter at forene sig med den bevæbnede Styrke, som de ere blevne skilte fra, eller at samle sig for atter at gaae angrebsviis tilværks. Dersom de krigsførende Magter udøve Fjendtligheder mod hinanden paa det neutrale Territorium, er den Neutrale berettiget til at anvende Vaabenmagt for at opretholde sin Territorialhøihed. Da Kampen var retstridig, er

den berettiget til at berøve Seirherren de vundne Fordele. f. Ex. fratage ham det gjorte Bytte, Krigsfanger osv. Forpligtet til paa saadan Maade med Magt at opretholde sit Territoriums Inviolabilitet er den neutrale Magt derimod ikke, uden forsaavidt den kan gjøre det uden Fare. Den Magt, som ifølge en Tractat har stillet den ene krigsførende Magt et Auxiliærcorps, kan, om dens Neutralitet end iøvrigt erkjendes af den anden krigsførende Magt, ikke besvære sig over, at denne forfølger det ind paa det neutrale Territorium og der angriber det.

2. Ingen af de krigsførende Magter kan give Forskrivter og Love om de neutrale Staters eller Undersaatters Forhold, eller tilegne sig Jurisdiction over dem, f. Ex. ved Forbud mod Handel med Fjenden, uden forsaavidt dette er grundet i Tractater eller almeenanerkjendte Folkeretsgrundsætninger.

3. Eiendomsretten over det Gods, som en neutral Stat eller dens Undersaatter besidde udenfor det neutrale Territorium, fortabes ikke, om det endog findes af den ene Part paa den andens Territorium eller sammenblandet med fjendtligt Gods. Det kan ordentligviis ikke gjøres til Bytte. Undtagelse fra denne Regel gjælder dog, naar det neutrale Gods er stillet til den ene krigsførende Magts Disposition og af denne umiddelbart anvendt til Krigsbrug, hvilket især finder Anvendelse paa det saakaldte Krigscontraband. Faste Eiendomme, som den neutrale Stat eller dens Undersaatter besidde paa en af de krigsførende Magters Territorium, maae, som forhen bemærket, bære Krigens Byrder. Derimod kan kun Nødvendigheden undskylde, at en krigsførende Magt lægger Beslag paa neutrale Skibe eller Varer, som findes paa dens Territorium, for mod Erstatning at benytte dem. Det Samme gjælder om Presning af Matroser.

§ 87.

Om de Neutrales Handel.

(Rosenvinge § 88.)

Hvad neutrale Magters Handelsrettigheder angaaer, maa der skjelnes mellem Land- og Søhandelen.

a. Om Landhandelen.

I Henseende til Landhandelen synes de europæiske Magter at have erkjendt følgende Regler:

1) Forsaavidt den ene af de krigførende Magter tilforhandler sig Vare paa neutralt Territorium og selv besørger sig dem tilførte, antages det, at Neutralitetspligterne ved saadan Handel ikke krænkes, dersom de Neutrale tilstaae den anden krigførende Magt lige Ret.

2) Den Handel, som en neutral Magts Undersaatter drive paa en krigførende Magts Territorium ved selv at tilføre denne sine Vare, er ligeledes tilladt med Undtagelse af Handel med umiddelbare Krigsfornødenheder (Krigscontraband) og af Handel paa de Stæder og Pladse, som den anden krigførende Magt holder beleirede eller blokerede[1]).

[1]) Om Krigscontraband og Blokade, see i det Følgende om Søhandelen.

Ved Forf.s Nr. 1 bemærkes: Det vilde vistnok være et Brud paa Neutraliteten, hvis en Stat vilde forbyde sine Undersaatter at handle med den ene af de krigførende Magter; derimod kan det naturligviis ikke give Anledning til nogen Klage, at Undersaatterne paa Grund af Conjuncturerne de facto sælge Alt til den ene, t. Ex. fordi den kommer først med sine Bestillinger eller giver høiere Priser, eller at de ingen Varer føre til den ene Magts Land, fordi de finde sig bedre tjente med at føre dem til det andet.

b. Om Søhandelen.

Her bliver at handle:

1. Om de krigsførende Magters Rettigheder med Hensyn til fjendtlige Undersaatters Gods, der findes paa neutrale Skibe, og neutralt Gods paa fjendtlige Skibe, jfr. Forf.s § 89 og § 90.

2. Om de krigsførende Magters Ret til at udelukke de Neutrale fra visse Arter af Handel, navnlig med Krigscontraband, jfr. Forf.s § 91 og § 94.

3. Om de krigsførende Magters Ret til at udelukke de Neutrale fra Handel paa blokerede Pladser, jfr. Forf.s § 93.

4. Om de Midler, som de krigsførende Magter ere berettigede til at anvende til Overholdelse af de dem tilkommende Rettigheder med Hensyn til de Neutrales Handel, jfr. Forf.s § 92 og § 95.

§ 88.

1. Om de krigsførende Magters Rettigheder med Hensyn til fjendtlige Undersaatters Gods, der er indladet i neutrale Skibe, og neutralt Gods paa fjendtlige Skibe.

a) Om fjendtlige Undersaatters Gods indladet i neutralt Skib.

(Rosenvinge § 89.)

1) Om Sætningen: Frit Skib, frit Gods.

I Henseende til Reglerne for Neutrales Søhandel har der fundet stor Uovereensstemmelse Sted blandt de europæiske Stater. Den naturlige Folkerets Grundsætninger synes at være: frit Skib, frit Gods (le navire, le pavillon neutre couvre la cargaison[1]) og: Ufrit Skib, frit Gods (le navire ne confisque pas la cargaison. Den første Sætning var dog ikke erkjendt i den ældste Samling af Sølove, som er bekjendt under Navn af Consolato del mare[2]). Først i det 17de og 18de Aarhundrede finder man denne Sætning antaget i de fleste Traktater[3]), og i Aaret 1780[4]) forenede flere europæiske Stater sig om at forsvare den mod England med væbnet Magt. Uagtet dens ivrigste Forsvarere maatte frafalde den i Aaret 1801[5]), have dog flere Magters Forhold under de senere Krige viist, at den ikke kan ansees som aldeles opgivet[6]).

[1]) Om denne Sætnings Betydning og Grund, samt om Aarsagerne, hvorfor dens Erkjendelse møder saa megen Modstand. Jvfr. M. Hübner de la saisie de bâtiments neutres; à la Haye 1759. I. 198 sqq. Martens Erzähl. merkw. Fälle I. 236 ff. J. N. Tetens considérations sur les droits réciproques des puissances belligérantes et des puissances neutres sur mer; à Copenhague 1805. Jouffroy le droit des gens maritime universel; à Berlin 1806. See dog derimod Grotius lib. III. c. 6. § 6 & 26, 2 og Bynkershoeck quæst. jur. publ. lib. I. c. 14.

[2]) See Kap. 273.

[3]) Af danske Traktater kunne mærkes Tr. med Frankrig 1742 Art. 28, med Algier 1746 Art. 19, med Neapel 1748 Art. 16, med Tunis 1751 Art. 15, med Tripolis 1752 Art. 19. See derimod Tr. med England 1670 Art. 20. Jvfr. iøvrigt J. G. Büsch über das Bestreben der Völker neuerer Zeit einander in ihrem Seehandel recht wehe zu thun. Hamb. 1800. S. 47—52. J. F. W. Schlegels Prøvelse af den engelske Admiralitets-Rets Dom afsagt den 11 Juni 1799 i den bekjendte svenske Convoisag. Kbhvn. 1799. S. 152—156. Flassan histoire de la diplom. franc. III. 200.

[4]) Ruslands Indbydelse til den bevæbnede Neutralitet 28 Febr. 1780 (M. R. II. 74, jvfr. IV. 357 ff.); Ruslands Tr. med Danmark 9 Juli 1780 (M. R. II. 103) jvfr. Tr. 1782 Art. 17 og Tr. med Sverrig s. D. (M. R. II. 110). Accessions-Acterne, hvorved Holland, Preussen, Østerrig, Portugal og Neapel tiltraadte, s. M. R. II. 117. 130. 171. 208. III. 274, jvfr. M. R. IV. 345—410. Ny Convention mellem Danmark og

Sverrig 27 Marts 1794 (i Schous Udtog og i M. R. V. 274). Den bevæbnede Neutralitets Fornyelse ved Convent. mellem Rusland og Sverrig 16 Dec. 1800 (M. R. VII. 516, bedre i M. S. II. 389) mellem Rusland og Danmark s. D. (M. S. II. 399) og mellem Rusland og Preussen 18 Dec. 1800 (ibid. 406) og de derhen hørende Actstykker (ibid. 414—474). Om Anledningen til den bevæbnede Neutralitet s. Mémoire ou précis historique sur la neutralité armée & son origine, suivi des pièces justificatives par Mr. le Comte de G. (Goertz) 1795. 8. à Bâle 1801, jvfr. v. Dohm Denkwürdigkeiten meiner Zeit II. S. 100—154. Om Ideen til en bevæbnet Neutralitet i ældre Tider, s. Reedtz i Skandinav. Literat. Selsk. Skrift. XXI. 99 ff.

⁵) Traktat mellem Rusland og England 17 Juni 1801 (M. S. II. 476), som Danmark tiltraadte ¹¹/₂₃ Oct. 1801 (M. S. III. 193 og i Schous Udt. af Frd. for 1802) og Sverrig d. 30 Marts 1802 (M. S. III. 196).

⁶) See det danske Kaper-Reglement 28 Marts 1810 § 8. Danmarks Tr. med Preussen 1818 Art. 17, hvis Udtryk dog ere tvivlsomme. — Rusland erklærede i 1807 Tr. 1801 for at være ophævet og vedkjendte sig det ældre System fra 1780 (Schoell pièces officielles IX. 84. 88), hvilket ved Ruslands Tr. med England til Ørebro 18 Juli 1812 (M. S. VII. 226) hverken udtrykkelig er blevet erkjendt eller frafaldet, men som dog ifølge senere Erklæringer maa ansees opgivet, s. Circulær-Depesche ¹⁷/₂₈ April 1828 i Dipl. Archiv XVIII. 141. — Ang. Sverrig s. Fredstr. med England til Ørebro 18 Juli 1812 i M. S. V. 431. — Sætningen: frit Skib, frit Gods er i seneste Tider antaget i flere Traktater, som de forenede nordamerikanske Stater have indgaaet, f. t. Ex. Tr. med Columbien 3 Oct. 1824 Art. 12 (M. S. X. 2. 984); jvfr. Instruction for Gesandterne til Congressen i Panama, i Dipl. Arch. XX. 232; den modsatte derimod synes erkjendt af Brasilien s. dipl. Arch. XII. 107.

Her maa foreløbigen erindres, at Privateiendom i Søkrigen er god Prise. Dernæst kan det bemærkes, at det uimodsigeligt en den i den *sædvanesmæssige Folkeret grundede Regel*, som altsaa gjælder mellem alle Nationer, der ikke ved Tractater ere komne overeens om andre Regler, at *fjendtligt Gods, indladet i neutrale Handelsskibe, er god Prise (frit Skib, ufrit Gods)*, naturligviis forudsat, at det opbringes udenfor neutralt Søterritorium. Denne Sætning er allerede antagen i Consolato del mare, den er forudsat i Tractater fra ældre og nyere Tid og er fra gammel Tid constant Praxis; den er endelig antagen uden mindste Betænkelighed af alle Publicister fra Grotius til Vattel inclusive. Imidlertid vidne en Mængde Tractater fra den nyere Tid om en overveiende Tendents til at ombytte den anførte Regel med den modsatte „frit Skib, frit Gods“, og i Forbindelse dermed er det ikke sjeldent, skjøndt langtfra ikke altid, vedtaget, at

det Gods, der findes indladet i fjendtligt Skib, eo ipso skal være god Prise (ufrit Skib, ufrit Gods), hvilken Sætning, som nedenfor skal vises, ikke er den positive Folkerets almindelige Regel. Antagelsen af Sætningen „frit Skib, frit Gods" er til væsentlig Fordeel for de Neutrale; Antagelsen af Sætningen „ufrit Skib, ufrit Gods" er til Fordeel for de krigsførende Magter; men der er ingen nødvendig Sammenhæng mellem disse to Concessioner.

Der har nu ikke blot, som bemærket, yttret sig en hos alle de Nationer, i hvis Interesse det nærmest maa ligge at være neutrale under Søkrige, høist forklarlig Forkjærlighed for Sætningen „frit Skib, frit Gods"; men det er endog blevet paastaaet, at den er grundet i den naturlige Folkeret. Forsaavidt man nu ikke herfor har paaberaabt sig, at al Bemægtigelse af Privateiendom i Søkrigen, altsaa ogsaa af fjendtlige Skibe og disses fjendtlige Undersaatter tilhørende Ladninger, er retstridig, har man anført, at Skibet er Territorium, eller at enhver Stats Territorialhøihed udstrækker sig til dens Handelsskibe, hvor de end befinde sig. Et Skib er imidlertid i Virkeligheden en rørlig Ting, ikke en Deel af Territoriet; men det er rigtignok sandt, at Folkeretten tillægger enhver Stat en vis udelukkende Jurisdiction over de fra den udgaaede og under dens Flag farende Skibe. Det kommer altsaa an paa, om maaskee denne Jurisdiction, som tillægges ethvert Land, involverer den Forudsætning, at disse Skibe ere dens Territorialhøihed undergivne. Men hvad Handelsskibe angaaer, gjælder denne Jurisdiction dog kun, forsaavidt Skibet befinder sig udenfor andre Staters Søterritorium. Enhver Stat er berettiget til at udøve Jurisdiction over de fremmede Handelsskibe, som befinde sig paa dens Søterritorium, og det er, som tidligere bemærket, ingenlunde alle, men kun nogle Stater, der indrømme fremmede Stater Jurisdiction med Hensyn til de Handlinger, som vel ere udøvede paa deres Søterritorium, men inden Skibsborde og uden at være til Fornærmelse for dem selv eller deres Undersaatter. Den Jurisdiction, som en Stat udøver med Hensyn til Forbrydelser, der ere udøvede paa dens Handelsskibe paa aabent Hav, kan ikke og behøver ikke at

udledes af en Territorialhøihed, ligesaalidet som den Jurisdiction, en Stat kan udøve med Hensyn til Forbrydelser, som dens Undersaatter have begaaet i fremmed Land. Det er en Jurisdiction over Personer og de dem tilhørende Ting, som grunder sig paa hines personlige Forhold til Staten.

Naar et Handelsskib ikke kan betragtes som en Deel af den Stats Territorium, fra hvilken det er udredet, saa kan der heller ikke indvendes Noget imod, at de krigsførende Magter bemægtige sig det fjendtlige Gods, de forefinde paa neutrale Skibe, forudsat at Borttagelsen skeer enten i aabent Hav eller paa en af de krigsførende Magters Territorium. Saaledes er, saa vidt vi skjønne, den positive Folkerets almindelige Regel om fjendtligt Gods paa neutrale Skibe aldeles i Overeensstemmelse med almindelige Retsgrundsætninger, forudsat iøvrigt at det, som vi ogsaa antage, overhoved lader sig forene med almindelige Retsgrundsætninger, at de fjendtlige Undersaatter tilhørende Ladninger gjøres til Bytte. Men naar vi nu saaledes antage, at de krigsførende Magter efter Sagens Natur ere berettigede til at confiskere fjendtlige Ladninger, som findes i neutrale Skibe, saa følger dog deraf ingenlunde, at det indeholder en Krænkelse af Krigsretten, at de Neutrale have indladet det fjendtlige Gods. Og dette er heller ikke antaget i den positive Folkeret. Capteuren kan kun confiskere den fjendtlige Ladning, men ikke det neutrale Skib. I tidligere Tid have dog enkelte Stater antaget den modsatte, strengere Regel, t. Ex. Frankrig fra 1681—1744.

Det er indlysende, at Vedtagelsen af Sætningen „frit Skib frit Gods" er overmaade fordeelagtig for de Neutrale, hvis Skibe naturligviis ville blive søgte med Begjærlighed og fragtede for høi Betaling af de krigsførende Magter, navnlig af den svagere Sømagt. Paa den anden Side har Anvendelsen af Sætningen „frit Skib, ufrit Gods" medført megen Ulempe og Forstyrrelse af de Neutrales retmæssige Handel, og al Ulempe kan ikke undgaaes. Det er derfor naturligt, at mange Magter, især de, som efter deres hele politiske Stilling i Almindelighed maatte være interesserede i og have Chance for at være

det Gods, der findes indladet i fjendtligt Skib, eo ipso skal være god Prise (ufrit Skib, ufrit Gods), hvilken Sætning, som nedenfor skal vises, ikke er den positive Folkerets almindelige Regel. Antagelsen af Sætningen „frit Skib, frit Gods" er til væsentlig Fordeel for de Neutrale; Antagelsen af Sætningen „ufrit Skib, ufrit Gods" er til Fordeel for de krigsførende Magter; men der er ingen nødvendig Sammenhæng mellem disse to Concessioner.

Der har nu ikke blot, som bemærket, yttret sig en hos alle de Nationer, i hvis Interesse det nærmest maa ligge at være neutrale under Søkrige, høist forklarlig Forkjærlighed for Sætningen „frit Skib, frit Gods"; men det er endog blevet paastaaet, at den er grundet i den naturlige Folkeret. Forsaavidt man nu ikke herfor har paaberaabt sig, at al Bemægtigelse af Privateiendom i Søkrigen, altsaa ogsaa af fjendtlige Skibe og disses fjendtlige Undersaatter tilhørende Ladninger, er retstridig, har man anført, at Skibet er Territorium, eller at enhver Stats Territorialhøihed udstrækker sig til dens Handelsskibe, hvor de end befinde sig. Et Skib er imidlertid i Virkeligheden en rørlig Ting, ikke en Deel af Territoriet; men det er rigtignok sandt, at Folkeretten tillægger enhver Stat en vis udelukkende Jurisdiction over de fra den udgaaede og under dens Flag farende Skibe. Det kommer altsaa an paa, om maaskee denne Jurisdiction, som tillægges ethvert Land, involverer den Forudsætning, at disse Skibe ere dens Territorialhøihed undergivne. Men hvad Handelsskibe angaaer, gjælder denne Jurisdiction dog kun, forsaavidt Skibet befinder sig udenfor andre Staters Søterritorium. Enhver Stat er berettiget til at udøve Jurisdiction over de fremmede Handelsskibe, som befinde sig paa dens Søterritorium, og det er, som tidligere bemærket, ingenlunde alle, men kun nogle Stater, der indrømme fremmede Stater Jurisdiction med Hensyn til de Handlinger, som vel ere udøvede paa deres Søterritorium, men inden Skibsborde og uden at være til Fornærmelse for dem selv eller deres Undersaatter. Den Jurisdiction, som en Stat udøver med Hensyn til Forbrydelser, der ere udøvede paa dens Handelsskibe paa aabent Hav, kan ikke og behøver ikke at

udledes af en Territorialhøihed, ligesaalidet som den Jurisdiction, en Stat kan udøve med Hensyn til Forbrydelser, som dens Undersaatter have begaaet i fremmed Land. Det er en Jurisdiction over Personer og de dem tilhørende Ting, som grunder sig paa hines personlige Forhold til Staten.

Naar et Handelsskib ikke kan betragtes som en Deel af den Stats Territorium, fra hvilken det er udredet, saa kan der heller ikke indvendes Noget imod, at de krigsførende Magter bemægtige sig det fjendtlige Gods, de forefinde paa neutrale Skibe, forudsat at Borttagelsen skeer enten i aabent Hav eller paa en af de krigsførende Magters Territorium. Saaledes er, saa vidt vi skjønne, den positive Folkerets almindelige Regel om fjendtligt Gods paa neutrale Skibe aldeles i Overeensstemmelse med almindelige Retsgrundsætninger, forudsat iøvrigt at det, som vi ogsaa antage, overhoved lader sig forene med almindelige Retsgrundsætninger, at de fjendtlige Undersaatter tilhørende Ladninger gjøres til Bytte. Men naar vi nu saaledes antage, at de krigsførende Magter efter Sagens Natur ere berettigede til at confiskere fjendtlige Ladninger, som findes i neutrale Skibe, saa følger dog deraf ingenlunde, at det indeholder en Krænkelse af Krigsretten, at de Neutrale have indladet det fjendtlige Gods. Og dette er heller ikke antaget i den positive Folkeret. Capteuren kan kun confiskere den fjendtlige Ladning, men ikke det neutrale Skib. I tidligere Tid have dog enkelte Stater antaget den modsatte, strengere Regel, t. Ex. Frankrig fra 1681—1744.

Det er indlysende, at Vedtagelsen af Sætningen „frit Skib frit Gods" er overmaade fordeelagtig for de Neutrale, hvis Skibe naturligviis ville blive søgte med Begjærlighed og fragtede for høi Betaling af de krigsførende Magter, navnlig af den svagere Sømagt. Paa den anden Side har Anvendelsen af Sætningen „frit Skib, ufrit Gods" medført megen Ulempe og Forstyrrelse af de Neutrales retmæssige Handel, og al Ulempe kan ikke undgaaes. Det er derfor naturligt, at mange Magter, især de, som efter deres hele politiske Stilling i Almindelighed maatte være interesserede i og have Chance for at være

neutrale i Søkrige, have ladet det være sig magtpaaliggende at afslutte Tractater paa Basis af Sætningen „frit Skib frit Gods". Blandt de større Sømagter have især Frankrig og Holland og i den nyere Tid Nordamerika arbeidet i denne Retning. Ifølge en saadan Tractat vilde, naar den ene af Contrahenterne kom i Krig med en tredie Magt, den anden Contrahents neutrale Flag dække den sidstnævntes Gods.

Hvad disse Bestræbelsers Historie angaaer, mærkes Følgende. Foreløbig kan erindres, at alle europæiske Nationer have søgt at sætte sig paa denne Fod med den ottomanske Port og Barbaresterne. Begyndelsen skete med Capitulationen af 1604, ved hvilken Porten tilsagde Frankrig, at Gods tilhørende Portens Fjender, men indladet i franske Skibe, skulde være frit (frit Skib, frit Gods), og ligeledes, at Gods tilhørende Franske, men indladet i Skibe, der tilhørte Portens Fjender, skulde være frit (ufrit Skib, frit Gods). Med Hensyn til Perioden fra 1648 til 1713 (Utrechter Freden) mangler der vel ikke Exempler paa Handels- og Søfarts-Tractater, som ligefrem følge den almindelige Folkerets Regler, t. Ex. Tr. 1670 mellem Sverrig og Danmark, Tr. af 1661, 1666 og 1670 mellem England og Sverrig, og Tr. 1670 mellem England og Danmark. Men allerede i denne Periode vidne mange mærkelige Phænomener om Tendentsen til at søge Betryggelse for den neutrale Handel ved at faae Sætningen „frit Skib, frit Gods" vedtagen. Blandt de større Sømagter er det, som bemærket, især Nederlandene og Frankrig, der følge denne Politik. Nederlandene fik saadanne Tractater i Stand med Spanien 1650, med Frankrig ved Alliancetractat 1662 og Handelstractat af 1678 (samme Aar som Freden i Nimwegen), senere stadfæstet ved Freden til Ryswick 1697. For Frankrigs Vedkommende kan mærkes Pyrenæerfreden 1659; fremdeles Tr. med Hansestæderne 1655 (forandret 1716) med Danmark 1663 og med Sverrig 1672. I alle disse Tractater er Sætningen „frit Skib, frit Gods" forbunden med Sætningen „ufrit Skib, ufrit Gods", dog med Undtagelse af Frankrigs Tractat med Hansestæderne 1655, der har Sætningen „ufrit Skib, frit Gods". England har derimod kun sjeldent indladt

sig paa saadan Overeenskomst, og kun, naar det derved kunde opnaaae Fordele, som det satte stor Priis paa. Det første Exempel paa, at England, som de engelske Publicister udtrykke sig, paa saadan Maade har privilegeret en anden Magt, er Tractaten med Portugal 1654. Man veed, hvor stor Priis England sætter paa Alliancen med Portugal. Reglerne „frit Skib, frit Gods" og „ufrit Skib, ufrit Gods" have derefter været gjældende mellem disse to Magter indtil 1810. Ved den da foretagne Revision af Tr. 1654 bleve disse Bestemmelser udeladte. England har fremdeles gjort Nederlandene en lignende Concession ved Tractaterne af 1668 og 1674, for at faae dem til at afslutte en Alliance, der nærmest var rettet mod Ludvig den 14de. Flere Gange, t. Ex. 1756, da Holland nægtede, at casus foederis var tilstede, har England erklæret, at det ikke ansaae sig forpligtet til at holde Tractaternes Bestemmelser om den neutrale Seilads. I umiddelbar Forbindelse med Utrechter Freden 1713 afsluttedes særskilte Handels- og Skibsfarts-Tractater mellem England og Frankrig, England og Nederlandene, Frankrig og Nederlandene, England og Spanien. Tractaterne mellem de to sidste Magter (28 Novbr. og 9 Decbr. 1713) forbigaae Spørgsmaalet med Taushed. Men Tractaterne af 1713 mellem England og Frankrig, England og Nederlandene samt Frankrig og Nederlandene bestemme, at Ladningen skulde dele Skjæbne med Skibet. Utrechter Tractatens Bestemmelser bleve senere flere Gange fornyede, t. Ex. 1739 ved Tractat mellem Frankrig og Nederlandene og 1763 ved Pariserfreden mellem Frankrig, England og Spanien.

Saaledes stode Sagerne, da de nordamerikanske Coloniers Uafhængighedserklæring gav Anledning til en Søkrig mellem Frankrig og Storbritannien. For at vinde de neutrale Magter lod den franske Regjering udgaae en Ordonnance den 26 Juli 1778, ved hvilken den forbød sine Krydsere at opbringe neutrale Skibe, selv om de kom fra eller seilede til fjendtlige Havne, med mindre de ganske eller for en Deel vare ladede med Krigscontraband, bestemt til Fjendens Brug (altsaa „frit Skib, frit Gods"), dog med det Forbehold, at tage denne Concession tilbage, dersom Fjenden ikke inden 6 Maaneder antog den samme

Regel. Det gjorde nu England ikke. Tvertimod erklærede England 1780, at de tractatmæssige Bestemmelser med Holland ikke kunde gjælde, fordi denne Magt vægrede sig ved at opfylde de den ifølge Alliancetractaten paahvilende Forpligtelser. England, som i denne Krig allerede foruden Frankrig havde Spanien imod sig, der var allieret med Frankrig ifølge den Bourbonske Familietractat, havde endog Grund til at frygte for, at Holland skulde tage Partie med Frankrig. England besluttede nu at søge Alliance med Rusland. Sir James Harris fik Ordre til at sondere Catharine den 2dens Dispositioner. Han henvendte sig baade til Panin, der var Minister, og Potemkin, Catharines Yndling. Panin var ikke gunstig stemt mod England, men Potemkin skaffede den engelske Ambassadeur en hemmelig Samtale. Under denne fik han af Catharine Løfte om væbnet Mediation fra russisk Side; men Panin overbeviste Keiserinden om, at en saadan Alliance stred imod Ruslands Interesse. De engelske Propositioner bleve derfor i det officielle Svar forkastede; men Potemkin forsikkrede den engelske Gesandt om Keiserindens gode Villie, og at hun haabede, at Omstændighederne snart skulde tillade hende at vise denne i Gjerningen. Der indtraf nu en Begivenhed, som syntes meget skikket til at favorisere Englands Ønsker. To russiske Skibe, ladede med Korn, vare i Middelhavet blevne opbragte af spanske Krydsere, under det Paaskud, at de vare bestemte til at proviantere Gibraltar. Keiserinden blev høist forbittret, fordrede øieblikkelig Satisfaction af Spanien og lod sig af Potemkin, uden at høre Panin, overtale til at lade en Flaade udruste i Kronstadt, som skulde operere med England mod Spanien, dersom den forlangte Fyldestgjørelse ikke blev given. Panin kunde ikke længe blive i Uvidenhed om Rustningerne og sluttede sig let til Hensigten. Panin tog nu det Partie, at han lod, som om han ganske gik ind paa Keiserindens Synspuncter. Han deelte ganske hendes Indignation over Spaniens Opførsel og bifaldt aldeles hendes Beslutning, at forlange Satisfaction for den Uret, der var tilføiet hendes Undersaatters lovlige Handel; han raadede hende endog til at gaae et Skridt videre og gribe Leiligheden til høitideligt

at forkynde hele Europa, at hun ikke vilde taale, at Krige mellem andre Stater forstyrrede Ruslands Handel. Han forestillede hende, at et saadant Skridt vilde sikkre hende alle neutrale Magters Venskab og Understøttelse og tvinge Spanien til at give fuldstændig Fyldestgjørelse. De sande, i den naturlige Folkeret grundede Principer vare hidtil altfor lidet blevne respecterede i Praxis. Han forestillede hende nu, hvor skjøn den Opgave var, at forhindre Søkrigens Excesser og at give de neutrale Nationers fredelige Handel en Sikkerhed, som den før aldrig havde nydt. Catharine lod sig fange og paalagde Panin, at gjøre et Udkast til en saadan Declaration. Saaledes kom den russiske Declaration af 28 Febr. 1780 i Stand (den bevæbnede Neutralitets Declaration). Et af Hovedpuncterne var, at fjendtligt Gods i neutralt Skib skulde være frit, med Undtagelse af Krigscontraband. Catharine fattede iøvrigt ikke Betydningen af dette Skridt. Hun troede endog at have gjort noget for England meget Behageligt. Panin tog sig vel i Agt for at oplyse hende, og bad hende paa det Indstændigste at holde hele Sagen hemmelig, indtil Declarationen var affendt til vedkommende Hoffer. Hun lovede det, men kunde dog ikke undlade at betroe den engelske Ambassadeur, at hun snart vilde tilstille de krigsførende Magter et Manifest, som aldeles vilde tilfredsstille den engelske Regjering; dette kunde han meddele sit Hof.

Den russiske Declaration, der endte med den Erklæring, at Keiserinden havde foretaget Sørustninger for i Nødsfald at beskytte sine Undersaatters Handel, blev tilstillet de krigsførende Magter, England, Frankrig og Spanien. Frankrig svarede, at de i Declarationen opstillede Principer netop vare de samme, som den selv fulgte i Krigen, Spanien, at det netop som neutral altid havde søgt at gjøre dem gjældende, og at den i Krigen kun afveg fra dem, fordi England fulgte andre Regler; det vilde imidlertid dog antage dem med Hensyn til alle de Magter, som vilde erklære sig for dem og forsvare dem med væbnet Magt. England svarede blot, at det altid havde fulgt Folkerettens klare Grundsætninger og de særegne Tractater med hver enkelt Nation.

Den russiske Declaration havde imidlertid en meget vigtig

Følge, **Afsluttelsen af den bevæbnede Neutralitet.** Danmark afsluttede nemlig den 9 Juli 1780 en Tractat med Rusland, der gik ud paa at opretholde de i den russiske Declaration opstillede Principer med Vaabenmagt. Hver af de contraherende Magter skulde udruste et passende Antal Krigsskibe, nærmest for at beskytte sine egne Undersaatters Handel, men om fornødent ogsaa Medcontrahentens. Skulde en af Magterne eller de begge blive angrebne eller molesterede paa Grund af Tractaten, saa skulde de gjøre fælles Sag. Det var altsaa en defensiv Alliance. Tractaten blev vel nærmest blot afsluttet for den daværende Krig, men det blev dog i Art. 9 udtrykkelig bestemt, 1) at den skulde tjene som Basis for lignende Overeenskomster i senere Krige, og 2) at Grundsætningerne om de Neutrales Rettigheder skulde være permanente, gjælde til enhver Tid ved Afgjørelsen af Spørgsmaal om de Neutrales Handelsrettigheder. Det blev ligeledes vedtaget, at Østersøen skulde hævdes som mare clausum ɔ: al gjensidig Udøvelse af Fjendtligheder skulde der være de krigsførende Magter formeent. En lignende Tractat afsluttedes mellem Rusland og Sverrig den 1 August. Under 9 Septbr. tiltraadte Sverrig Tractaten af 9 Juli, ligesom Danmark fra sin Side tiltraadte Tractaten af 1 August. Derefter tiltraadte de forenede Nederlande den 24 Decbr. 1780 og Preussen ved Tractat 8 Mai 1781. Den 9 Octbr. 1781 tiltraadte den tydske Keiser, dog kun Principerne, ikke Conventionen; fremdeles tiltraadte Portugal den 13 Juli 1782, begge Sicilier den 10 Febr. 1783. Ogsaa Nordamerika havde ved en Congresbeslutning af 1781 som krigsførende Magt tiltraadt den bevæbnede Neutralitets Principer, dog under Betingelse, at de ogsaa bleve anerkjendte af de andre krigsførende Magter. I alle disse Tractater opstilledes Principet „frit Skib, frit Gods" uden Tillæg af Sætningen „ufrit Skib, ufrit Gods". Skjøndt England, der paa een Gang var indviklet i Krig med Nordamerika, Frankrig, Spanien og de forenede Nederlande[1]), generedes betyde-

[1]) England erklærede Nederlandene Krig den 10 Decbr. 1780, idet det paastod, at disse havde afsluttet en hemmelig Tractat om at anerkjende Nordamerikas Uafhængighed.

ligt ved den bevæbnede Neutralitet, opgav det dog ikke sine Principer. Imidlertid var denne Magt meget forsigtig og moderat, og det var et almindeligt, skjøndt man maa tilstaae, slet begrundet Haab, at England lidt efter lidt, stiltiende vilde opgive sine gamle Grundsætninger. Ved Freden mellem England, Frankrig og Spanien af 1783 i Versailles blev Freds- og Handelstractaterne af 1713 fornyede, altsaa ogsaa Sætningerne „frit Skib, frit Gods“, „ufrit Skib, ufrit Gods“. Det Samme vedtoges igjen i Handelstractaten af 1786 mellem Frankrig og England. Paa den Bemærkning, som i denne Anledning blev fremsat i Parlamentet, at heri laae en Anerkjendelse af den bevæbnede Neutralitets Principer, blev fra ministeriel Side svaret, at de omhandlede Stipulationer kun angik det lidet sandsynlige Tilfælde, at en af de to Magter skulde komme i en Søkrig og den anden forblive neutral, men at deraf ikke kunde udledes nogen Regel for Forholdet til andre Nationer. I Freden af 1784 med de forenede Nederlande savnes en tilsvarende Bestemmelse.

I Begyndelsen af den franske Revolutionskrig blev ikke blot den bevæbnede Neutralitets, men endog den almindelige Søfolkerets Principer idelig tilsidesatte af de krigsførende Magter. Rusland gjorde fælles Sag med Storbrittannien og Preussen for at bringe Danmark og Sverrig, der den 27 Marts 1794 havde sluttet en Alliancetractat om gjensidig at beskytte deres Undersaatters lovlige Handel, dog uden at erklære, at de vilde forsvare Principerne fra 1780, see tvertimod Udtrykkene i Art. 2 og 3, cfr. ogsaa Art 4 („droits indisputables“), til at afbryde al Handel med Frankrig. Rusland søgte at besmykke denne Fremgangsmaade ved at sige, at Neutralitetsrettighederne ikke burde komme i Betragtning i en Krig som den omhandlede, i hvilken hele Europas Interesse stod paa Spil. Frankrig gjenoptog sine gamle abnorme Regler, at ikke blot fjendtligt Gods, men ogsaa det neutrale Skib, hvori det er indladet, er confiskabelt. Længere hen under Krigen, da Keiser Paul var bleven en enthusiastisk Beundrer af Napoleon og var bleven opfyldt af Forbittrelse mod England, blev en ny bevæbnet Neutralitets-

Confoederation — efter de samme Grundsætninger som 1780 — afsluttet den 16 Decbr. 1800 mellem Rusland, Danmark og Sverrig, og tiltraadt af Preussen den 18 Decbr. s. A. Men denne Alliance blev kun af kort Varighed, deels paa Grund af den engelske Expedition mod den danske Flaade i Begyndelsen af 1801 og deels, maaskee endog især, paa Grund af Keiser Pauls Død. Rusland sluttede Fred med England den 17 Juni 1801 og opgav navnlig ved denne Tractat Principet „frit Skib, frit Gods", medens England paa den anden Side i nogle andre Puncter, der dog ikke vare af samme Vigtighed, gjorde den bevæbnede Neutralitets Grundsætninger visse Indrømmelser. Tractaten blev tiltraadt af Danmark den 23de Octbr. 1801 og af Sverrig den 30te Marts 1802. Denne Tractat er af særdeles Vigtighed ikke blot i politisk Henseende, fordi den definitivt gjorde Ende paa den bevæbnede Neutralitets Confoederation mellem de nordiske Magter, men ogsaa paa en særegen Maade i folkeretlig Henseende. Det synes nemlig ikke blot at have været Hensigten med denne Tractat at træffe en vilkaarlig Overeenskomst mellem de stridende Parter, men tillige i Hovedpuncterne at forene sig i en fælles Erkjendelse af Folkerettens almindelige Regler. Tractaten af 1801 kan uden Tvivl paaberaabes som et Vidnesbyrd for, at England, Rusland, Danmark og Sverrig have erkjendt, at Sætningen „frit Skib, ufrit Gods" er den positive Folkerets almindelige Regel. Ligeledes aflægger den Vidnesbyrd om de Regler, de ansaae hjemlede i Folkeretten med Hensyn til Visitationsretten, Blokade m. m., hvorom i det Følgende. Det kan endnu bemærkes, at der ved Freden i Amiens mellem England og Frankrig 1802 ikke blev taget nogen udtrykkelig Bestemmelse med Hensyn til de omtvistede Puncter vedkommende de Neutrales Handelsrettigheder; men det fortjener at fremhæves, at Bestemmelsen i Utrechtfreden, at Skibets Frihed eller Ufrihed bestemmer Ladningens Skjæbne, der lige til 1783 blev fornyet i enhver Fredslutning mellem Frankrig og England, ikke blev fornyet ved denne Leilighed.

Efterat England i Aaret 1807 havde bemægtiget sig den danske Flaade, udstedte den russiske Regjering den 26de October en De-

claration, i hvilken den paany proclamerede den bevæbnede Neutralitets Principer, der var Mindesmærke om Keiserinde Catharines Viisdom, og forpligtede sig til aldrig at forlade dette System. Som Svar herpaa proclamerede England den 18de December paany „de Søretsprinciper, mod hvilke den bevæbnede Neutralitet under Keiserinde Catharines Auspicier havde været stilet“. England bemærkede ogsaa ved denne Leilighed, at disse Principer vare blevne anerkjendte af alle de Magter i Europa, som havde taget Deel i denne Confoederation. Ogsaa Danmark erklærede i Kaperregl. 28 Marts 1810 § 8, „at Kongen erkjender som en ufravigelig Grundsætning, at frit Skib gjør fri Ladning“. Freden mellem Rusland og England af 1812 (Ørebro) indeholder ingen Bestemmelse om de herhen hørende Puncter, og ganske det Samme gjælder om Fredstractaten mellem Danmark og England af 14 Januar 1814. Det er sandt, at Tractaten 1801 ikke er bleven fornyet; men den bevæbnede Neutralitet er heller ikke bleven fornyet, og Tractaten af 1801 har ikke tabt sin Betydning til at bestyrke de øvrige Argumenter for den brittiske Paastand, at „frit Skib, ufrit Gods“ er den positive Folkerets almindelige Regel.

Hvad endelig angaaer Nordamerikas Stilling med Hensyn til det heromhandlede Spørgsmaal, da kan det bemærkes, at denne Magt begyndte med at følge Reglerne „frit Skib, ufrit Gods“, samt „ufrit Skib, frit Gods“. Som forhen bemærket, erklærede Nordamerika sig vel i Aaret 1781 for den bevæbnede Neutralitets Principer, men kun under Betingelse af, at de ogsaa bleve erkjendte af de øvrige krigsførende Magter. Da Fristaterne under den franske Revolutionskrig vare neutrale, indrømmede de, at deres Flag ikke kunde beskytte fjendtlig Eiendom. Og senere have de nordamerikanske Fristater bestandig paastaaet, at den positive Folkerets almindelige Regel er „frit Skib, ufrit Gods, ufrit Skib, frit Gods“. Derimod er denne Magt meget tilbøielig til at indgaae Tractater med Regelen „frit Skib, frit Gods“, dog saaledes, at denne Regel kun skal gjælde, naar Fjenden følger samme Grundsætning.

Endnu for Øieblikket er Sætningen „frit Skib, ufrit Gods“

den positive Folkerets almindelige Regel; men den har nu kun ringe practisk Betydning. Den tidligere berørte Søretsdeclaration af Pariser-Conferencen af 16 April 1856 indeholder nemlig som et af de Puncter, hvorom de paagjældende Magter have forenet sig, den Sætning, at det neutrale Flag beskytter det fjendtlige Gods med Undtagelse af Krigscontraband (altsaa: „frit Skib, frit Gods"), og dette er tiltraadt af de fleste Magter. Den tractatmæssige Forpligtelse til at respectere denne Grundsætning har saaledes et meget stort Omraade; imidlertid vil der dog kunne tænkes at indtræde Forhold, under hvilke det kan blive af Betydning, at det kun er paa Tractat, at Regelen grunder sig.

b) Om neutralt Gods indladet i fjendtligt Skib.

(Rosenvinge § 90.)

2) Om Sætningen: Ufrit Skib, frit Gods.

Denne Sætning, hvis Antagelse eller Ikke-Antagelse iøvrigt ikke nær er af den Vigtighed, som den ovenfor omhandlede, fordi neutralt Gods langt sjeldnere indlades i fjendtlige Skibe, end fjendtligt Gods i neutrale Skibe, var allerede, i det mindste tildeels, erkjendt i Consolato del mare[1]), men i endeel Traktater fra den sidste Halvdeel af det 17de Aarhundrede og senere Tider[2]) blev den modsatte Grundsætning: Ufrit Skib, ufrit Gods (le navire confisque la cargaison) antaget, dog sædvanlig med Undtagelse af det neutrale Gods, som var indladet i fjendtligt Skib førend Krigens Udbrud kunde ansees at være bekjendt[3]).

[1]) Cap. 273 § 3. See ogsaa Danmarks Tr. med Algier 1746 Art. 19.
[2]) See Danmarks Tr. med Frankrig 1742 Art. 28, med Neapel 1748 Art. 20, med Genua 1789 Art. 9. Kaperregl. 28 Marts 1810 § 9.
[3]) I Traktaterne bestemmes undertiden en vilkaarlig Tidspunkt fra Krigens Begyndelse, inden hvilken Godset maa være indladet, see f. Ex. Danmarks Tr. med Neapel 1748 Art. 20 og med Genua 1789 Art. 9.

At den Regel „neutralt Gods paa fjendtligt Skib er ikke god Prise", har Medhold i almindelige Retsgrundsætninger, er næsten indrømmet af Alle. Enkelte Stater have imidlertid i en tidligere Periode i deres Anordninger om Opbringelser i Krigstid ved Siden af Sætningen „frit Skib, ufrit Gods" opstillet som Regel „ufrit Skib, ufrit Gods", saaledes Frankrig ved forskjellige Ordonnancer af 1538, 1543 og 1584. I Aaret 1650 antog Frankrig vel den modsatte Regel; men Regelen „ufrit Skib, ufrit

Gods" blev igjen optagen 1681. Dette har givet Anledning til, at nogle franske Jurister have forsøgt at forsvare den. Man har saaledes sagt, at naar en krigsførende Magt confiskerer sine egne Undersaatters Gods, som findes paa fjendtligt Skib, saa maa det Samme gjælde om de Neutrales. Men dette er aldeles skjævt. En Stat kan med Føie forbyde sine Undersaatter al Handel og Samqvem med Fjenden og straffe dem for Overtrædelse heraf; men den kan ikke udstede et lignende Forbud til de Neutrale. Man har ogsaa sagt, at den, som indlader Gods i fjendtligt Skib, favoriserer Fjendens Handel, og at han derfor maa finde sig i, at Varerne dele Skjæbne med Skibet. Men naar det ikke kan godtgjøres, at de Neutrale skulle afholde sig fra alt Handelssamqvem med Fjenden, naar de endog tør kjøbe Varer af ham og sælge Varer til ham, saa kan det vistselig ikke godtgjøres, at det er utilladeligt for egen Regning at indlade Varer i hans Skib, blot fordi han derved fortjener Fragten. Der kan ogsaa kun anføres faa Exempler, og vistnok kun fra en tidligere Tid, paa, at man har villet gjøre hiin Sætning gjældende i Forbindelse med Sætningen „frit Skib, ufrit Gods". En ganske anden Sag er det, at man i et ikke ubetydeligt Antal af Tractater har forenet sig om, at Reglerne „frit Skib, frit Gods" og „ufrit Skib, ufrit Gods", skulde gjælde for Contrahenternes Vedkommende, naar en af dem fik Krig med en anden Magt og den anden blev neutral. Grunden til disse Overeenskomster maa deels søges deri, at man har villet formindske og saavidt muligt fjerne de Ulemper, der ere forbundne med Visitation o. s. v., ved at indskrænke Undersøgelsens hele Gjenstand til Skibets Nationalitet, saa at al Undersøgelse om Varerne skulde bortfalde, deels deri, at man har søgt et Vederlag for Renunciationen paa Retten til at bemægtige sig fjendtligt Gods paa neutrale Skibe ved at stipulere sig Ret til at confiskere venskabeligt Gods paa fjendtlige Skibe.

§ 89.

2. Om de krigsførende Magters Ret til at udelukke de Neutrale fra visse Arter af Handel.

a) Om Krigscontraband.

(Rosenvinge § 91).

De Nationer, som erkjende Sætningen: Frit Skib, frit Gods, have dog altid gjort Undtagelse i Henseende til saadanne Vare, som de krigførende Magter kunne benytte til Krigens Førelse[1]). Saadanne Vare, som det er forbudet at tilføre Fjenden, kaldes Krigscontraband (contrebande de guerre). Hvad dertil skal henregnes bestemme Traktaterne, men ofte paa forskjellig Maade[2]). Ogsaa er Behandlingen af neutrale Skibe, hvis Ladning ganske eller tildeels bestaaer af Krigscontraband, ikke altid den samme, idet man undertiden confiskerer baade Skibet og den contrabande Ladning[3]), eller blot denne[4]), eller vel endog kun tilbageholder den mod Erstatning.

[1]) Om umiddelbare og middelbare Krigsfornødenheder.

[2]) See Danmarks Tr. med England 1670 Art. 3, jvfr. explikatorisk Art. 21 Juli 1780 (i Schous Udt.), Tr. med Frankrig 1742 Art. 26—27, til hvilke begge Convent. 9 Juli 1780 Art. 2 og 3 har Hensyn, hvilken Conv. ogsaa er at mærke i Henseende til Spanien (jvfr. dog den uratificerede Tr. 18 Juli 1742 hos Reedtz), Tr. med Holland 1701 Art. 13, Tr. med Neapel 1748 Art. 17—18, Tr. med Genua 1789 Art. 6, Tr. med Rusland 1782 Art. 21, jvfr. Tr. 23 Octbr. 1801 Art. 3 Nr. 3, hvori Tr. 17 Juni 1801 er indført, som nu ogsaa maa være Regel i Henseende til England. Tr. med Preussen 1818 Art. 21.

[3]) See Kaper-Reglem. 28 Marts 1810 § 11 litr. e.

[4]) See Tr. med Frankrig 1742 Art. 24, med Neapel 1748 Art. 17, med Preussen 1818 Art. 20.

Jvfr. iøvrigt F. J. Jacobsen Handbuch über das practische Seerecht der Engländer und Franzosen II. 1—93. Hamb. 1803. 1805.

Skjøndt den ene krigsførende Magt ikke kan være berettiget til at forbyde de Neutrale at handle med den anden krigsførende Magt, saa følger det dog uden Tvivl af Sagens Natur, at en Varetilførsel, ved hvilken der ydes den ene Magt en virkelig Krigshjælp, indeholder et Brud paa Neutraliteten og strider mod den anden Magts Ret. I al Fald er det i de sidste 300 Aar netop fra dette Synspunct uden Modsigelse erkjendt, at enhver krigsførende Magt er berettiget til at forhindre Tilførsel af visse Artikler, som derfor kaldes Krigscontraband. Enkelte Publicister have vel paastaaet, at Retten til at forbyde saadan Handel skulde være afhængig af Tractater, men

uden mindste Grund. Ikke engang de Magter, der deeltoge i den bevæbnede Neutralitet, have nægtet de krigsførende denne Ret, men kun modsat sig den altfor store Udvidelse af Begrebet.

Tilførsel af Krigscontraband medfører Straf. Den ældre Regel var uden Tvivl, at ikke blot den contrabande Ladning men ogsaa Skibet er confiskabelt. Forsaavidt Skibets Eier ikke har været uvidende om Indladningen, gjælder det Samme endnu, naturligviis med Undtagelse af det ikke sjeldne Tilfælde, at Skibets Frihed er stipuleret ved Tractat. Har vel Rhederen, men ikke Skipperen været uvidende om Indladningen, saa kan det vel — da Rhederen ordentligviis maa være ansvarlig for Skipperens Handlinger — strengt taget paastaaes, at Skibet ogsaa i dette Tilfælde er forbrudt. Billighed taler imidlertid for, at det frigives; men skjøndt vel flere Tilfælde ere bekjendte, i hvilke slig Frigivelse har fundet Sted, kan en bestemt fast Praxis herfor vel næppe paavises. Lempninger ere ofte tractatmæssigt stipulerede, t. Ex. at kun den contrabande Ladning skal confiskeres, dersom Skibet ikke heelt eller for største Delen er ladet med Contraband (t. Ex. 3/4 af Ladningen), stundom endog uden denne Betingelse. Det danske Kaperregl. 1810 erklærer uden Indskrænkning Skibe, der ganske eller tildeels ere ladede med Contraband, for god Prise; Regl. 1848 derimod kun dem, der heelt ere ladede med Contraband. Naar ganske enkelte Tractater medføre, at Varerne kun kunne borttages mod Erstatning, da er dette en reen Undtagelse. Det blotte Salg af contrabande Artikler er ikke tilstrækkeligt til at paadrage Straffen. Tilførselen maa være begyndt ved Skibets Afgang fra den Havn, hvor Varerne ere indladede. Fremdeles maa Skibet være grebet in flagranti; dog har man engelske Præjudicater fra nyere Tid, der have confiskeret Retourladningen, for hvilken Regel en Deel taler fra et strengt retligt Standpunct.

Hvad der skal ansees som Krigscontraband, er til en vis Grad overordentlig omtvistet. Uomtvisteligt henhørende under Begrebet om Krigscontraband ere de Gjenstande, der bruges til en Hærs Udrustning, altsaa alle Slags Vaaben, t. Ex. Kanoner, Bøsser, Bajonetter, al Ammunition, som

Bomber, Granater, Kugler, Krudt, Knaldhætter, Armaturgjenstande, som Sadler og Bidsler, endelig ogsaa, skjøndt blotte Materialier til de omhandlede Gjenstande i Almindelighed ikke afgjort kunne ansees som Krigscontraband, Svovl og Salpeter, der jo ogsaa meget let kunne omdannes til Krudt. At disse Gjenstande ligeirem, og uden at nogen Tractat med vedkommende neutrale Nation behøver at paaberaabes, ere at ansee som Krigscontraband, derfor taler afgjørende, at de ere anerkjendte som saadanne i den bevæbnede Neutralitetsconvention af 16 Decbr. 1800, der netop gik ud paa at indskrænke Begrebet om Krigscontraband indenfor de snevreste Grændser. Danmark har ogsaa uimodsagt erklæret alle disse Gjenstande for Krigscontraband i Regl. 1 Mai 1848, der i det Hele udmærker sig ved Forsigtighed og Moderation. Mere tvivlsomt er det, om man som afgjørende Argument med Wheaton [1]) kan paaberaabe sig Tractaten af 17 Juni 1801 mellem Rusland og England, da den nævner disse Gjenstande i Henhold til en Handelstractat af 1797 mellem disse to Magter. Fremdeles er der overveiende Grunde til analogisk ogsaa at henregne Heste til Krigscontraband, uden at Tractat med den neutrale Magt behøver at paaberaabes. Derimod er det omtvisteligt og omtvistet, om Jern, Kobber, Tjære, Skibstømmer og lignende Gjenstande, der høre til Skibes Udrustning uden tractatmæssig Hjemmel kunne behandles som Krigscontraband. Det er kun enkelte Stater, navnlig England, der tillægge dem denne Characteer; men unægteligt taler efter det angivne Synspunct særdeles Meget for at tillægge dem denne Characteer. Det Samme maatte da ogsaa nu gjælde om Steenkul, hvorom England, der nærmest maatte være opfordret til at erklære sig herfor, ei har havt Leilighed til at udtale sig. Meget taler ligeledes for den af nogle Stater souteneerede Regel, at alle Varer, der udtrykkelig ere bestemte til den fjendtlige Armees Brug, t. Ex. Levnetsmidler, ere at ansee som Krigscontraband. Aldeles vilkaarlig synes derimod den

---

[1]) Éléments II. p. 4, ch. 3 § 24 (p. 138).

engelske Paastand at være, at Levnetsmidler, som blot ere bestemte til en fjendtlig Havn, under særegne Omstændigheder kunne erklæres for Contraband, naar det t. Ex. kunde være et Middel til at fremkalde Hungersnød hos Fjenden, eller naar man selv var i Trang.

I Forbindelse med Materien om Krigscontraband mærkes følgende Tilfælde af ulovlige Handlinger, paa hvilke Grundsætningerne om Krigscontraband utvivlsomt maae være anvendelige, da de i langt høiere Grad end Tilførsel af Contraband bestaae i Ydelsen af Krigshjælp (contrebande par accident):

a) Tilførsel af Krigs- eller Transportskibe.

b) Tilførsel af Mandskab til Land- eller Søkrig. At den Neutrale har været tvungen til Transporten, kommer ikke i Betragtning, men han maa søge Skadesløsholdelse hos den krigsførende Magt, der har tvunget ham.

c) Transport af Depecher til Fjenden.

I alle disse Tilfælde er Skibet confiskabelt med den Eieren tilhørende Deel af Ladningen.

§ 90.

b) Om Koloniehandel og Kysthandel.

(Rosenvinge § 94).

Ligesom det i Fredstider unægtelig staaer enhver Stat frit for, at tilstaae andre Magters Undersaatter Ret til at handle paa dens Colonier og til at drive den saakaldte Kysthandel (cabotage), saaledes synes det og, at man ikke kan nægte Neutrale Ret til at benytte den Tilladelse, som i Krigstider den ene af de krigførende Magter maatte give dem til at drive hiin Handel, fornemmelig Colonihandelen. Ikkedestomindre har England under Syvaarskrigen og de følgende Krige enten aldeles ikke, eller dog kun med betydelige Indskrænkninger, villet erkjende en saadan Ret, naar den ikke ogsaa i Fredstider var indrømmet de Neutrale, og det kan vel heller ikke nægtes, at Frigivelsen af Handelen i Krigstider ofte har været blot illusorisk, saa at den krigførende Magt, der i Krigstider antog et andet Handelssystem, end den i Fredstider pleiede at følge, derved blev sat istand til ved de Neutrales Hjelp at tilvende sig Handelsfordele paa den anden krigførende Magts Bekostning.

[1]) Jvfr. Jacobsen Handbuch über das praktische Seerecht I. 374—531 og Saalfeld Völkerrecht § 246—256.

a. Kysthandel. Det hørte til en af de Grundsætninger, som den bevæbnede Neutralitet søgte at sætte igjennem, at de Neutrale under Krigen skulde være berettigede til at seile med Varer fra Havn til Havn, altsaa drive Handel langs med de krigsførende Magters Kyster, uden at den anden Part skulde kunne forbyde dette. Man kan ogsaa sige, at det ikke indeholder noget Brud paa Neutraliteten, at man kjøber Varer i et Land, som har Krig, og igjen sælger disse Varer i det samme Land. Men man kan ikke nægte, at netop en saadan Handel er særdeles skikket til at tjene til Skalkeskjul for Transport af fjendtligt Gods. Dette hører ogsaa til de Puncter, i hvilke den bevæbnede Neutralitets Tilhængere maatte give efter 1801. Medens det i Decl. og Tr. 1780 og Tr. 1800 hedder, at de Neutrale kunne seile „librement de port en port sur les côtes des nations en guerre“ eller „d'un port à l'autre et sur les côtes des puissances belligérantes“, hedder det i Tr. 17 Juni 1801, at de kunne seile „librement aux ports et sur les côtes des nations en guerre“. Den almindelige Regel er derfor, at de kunne drive Handel paa fjendtlige Havne og Kyster med neutrale Varer ɔ: Varer, der ikke ere producerede i det fjendtlige Land. Med Hensyn til Ladninger, der ere indtagne i fjendtlig Havn for at føres til en anden fjendtlig Havn, præsumeres det, uden at Modbeviis tilstedes (præsumtio juris & de jure), at Godset er fjendtligt. Dette er da confiskabelt, men ikke Skibet, der kun taber Fragten.

b. Koloniehandel. Forhen pleiede Staterne at udelukke Fremmede fra al Handel paa deres Kolonier. Men naar en Søkrig udbrød, var den mindre stærke Sømagt udsat for at see sine Koloniers Handel aldeles standset, og frigav derfor gjerne denne Handel. Man saae da ogsaa i Almindelighed, at Frigivelsen blev tagen tilbage, naar Krigen var tilende. England modsatte sig længe ivrigt, at de Neutrale skulde kunne drive nogen Handel under Krigen, fra hvilken den krigsførende Magt før Krigen havde udelukket den (Handel paa Kolonierne og paa Kysterne). Ved den successivt indtraadte Forandring i Kolonialforholdene har Sætningen uden Tvivl tabt practisk Betydning.

§ 91.

3. Om de krigsførende Magters Ret til at udelukke de Neutrale fra Handel paa blokerede Pladser.

(Rosenvinge § 93).

Det er almindelig antaget, at en krigførende Magt har Ret til at forbyde de Neutrale al Handel og Skibsfart til de Havne og Pladse paa den anden Krigførendes Territorium, som den holder blokeret, men man er ingenlunde enig om, hvad der skal forstaaes ved Blokade (blocus), og heller ikke anvendes overalt de samme Forholdsregler mod de Neutrale, som imod givet Forbud søge at indløbe i en blokeret Havn. I de ældre Traktater indtil Midten af det 18de Aarhundrede bleve allene saadanne Steder ansete for blokerede, som af stationerede Krigsskibe eller Landbatterier vare saaledes indsluttede, at intet Skib kunde indløbe, uden at maatte udholde en Kanonade[1]). En lignende Grundsætning antoges ved den bevæbnede Neutralitets Traktat[2]), og ved dennes Fornyelse tilføiedes endnu en mærkelig Indskrænkning[3]). I Traktaten af 17 Juni 1801 Art. 3 Nr. 3 udvidedes atter Begrebet af Blokade, dog langt fra ikke i den Udstrækning, hvori England under den franske Revolutionskrig og senere har anvendt det[4]). Den sædvanlige Følge for et neutralt Skib, som søger at bryde Blokaden, er Confiskation af Skib og Ladning[5]).

[1]) See Tr. med Frankrig 1742 Art. 20 og Tr. med Neapel 1748 Art. 19. Jvfr. iøvrigt Tr. med England 1670 Art. 16 og Tr. med Holland 1701 Art. 13.

[2]) Tr. 9 Juli 1780 Art. 4 (M. R. II. 75) jvfr. Tr. med Preussen 1818 Art. 18.

[3]) Tr. 16 Decbr. 1800 Art. 3 Nr. 3 (M. S. II. 393) jvfr. Frd. 4 Mai 1803 § 15.

[4]) Om den saakaldte blocus par notification; om det engelske Blokadesystem og Napoleons Continentalsystem; jvfr. Jacobsen Handbuch über das practische Seerecht I. 556 ff. Mémoire sur les principes et les lois de la neutralité maritime, accompagné de pièces officielles justificatives. à Paris. 1812. F. d'Ivernois effets du blocus continental sur le commerce, les finances, le crédit et la prosperité des îles britanniques. à Londres 1810. Klüber Völkerrecht §§ 310—316. See iøvrigt om Blokade i senere Tider Dipl. Arch. XXI. 246, 254 og 333.

[5]) See dog Danmarks Tr. med England 1670 Art. 16.

Naar en Plads tillands beleires, ere de Neutrale ikke berettigede til at communicere med den. Den, der søger at bringe en saadan beleiret Plads Tilførsler, griber aabenbart forstyrrende ind i Krigsoperationerne. Det er dernæst uimodsigeligt anerkjendt, at en krigsførende Magt er berettiget til at udelukke de Neutrale fra al Handel, ikke blot med visse bestemte Artikler, paa blokerede Pladser, der ere beliggende ved Søen.

Hensigten med Søblokaden behøver imidlertid ingenlunde at være at bringe Pladsen til Overgivelse; den behøver, ganske i Overeensstemmelse med Søkrigens Princip, slet ikke at gaae videre, end netop til at afskjære den fra al Handel og Samqvem med andre. Derfor gjælder ogsaa Blokaderetten ikke blot med Hensyn til Fæstninger og Havne; ogsaa hele Kyster kunne med Retsvirkning blokeres. Den Neutrale, som gjør Brud paa Blokaden, griber forstyrrende ind i Krigsoperationerne, understøtter altsaa Fjenden, og kan følgelig behandles fjendtligt. Brud paa Blokade medfører Confiskation af Skib og Ladning. Det almindelige Princip er aldeles utvivlsomt og uomtvistet. Men desuagtet frembyder Materien, som det Følgende vil vise, endog i Puncter af Vigtighed Stof nok til Tvivl.

Den første Hovedbetingelse for en med Retsvirkning for de Neutrale forbunden Blokade er, at den skal være effectiv ɔ: iværksættes ved Anbringelsen af en militair Styrke i en saadan Nærhed af den vedkommende Plads, at intet Handelsskib uden øiensynlig Fare for Opbringelse eller Ødelæggelse kan løbe ind eller ud. Om Afspærringen tilveiebringes ved anlagte Landbatterier eller ved Krigsskibe (det Sædvanlige) eller begge Dele i Forening, er ligegyldigt. Men det maa vel mærkes, at det ikke er tilstrækkeligt, at Krydsere af og til vise sig udenfor den Plads, der skal ansees for blokeret; Skibene maa tage fast Station udenfor Pladsen. Dette er uden Tvivl forudsat i mangfoldige Tractater fra ældre og nyere Tid og kan vel endog antages anerkjendt af England i Tractaten med Rusland 1801[1]). Man har ikke sjeldent i Tractater forenet sig om et vist Antal Skibe som fornødent, t. Ex. 2, endog 6. Men disse Tractater gjælde naturligviis kun mellem Contrahenterne, altsaa naar den ene har Krig, den anden er neutral. De ere iøvrigt saagodtsom alle fra det forrige Aarhundrede; den eneste Undtagelse herfra er maaskee Danmarks Tractat med Preussen 1818, der fordrer 2 Skibe. Det er ogsaa i sig selv urimeligt at spørge om et bestemt,

---

[1]) Hvad der i saa Henseende skal antages, beroer paa Fortolkningen af Udtrykkene „arrêtés ou suffisamment proches“.

uforanderligt Tal. Det beroer ganske paa Omstændighederne, hvor stor en Styrke der er fornøden til at afspærre en Plads, fornemmelig dens Beliggenhed og den Styrke, den selv kan sætte imod den Blokerende. Det kan tænkes, at t. Ex. 6 Skibe kunne være utilstrækkelige, medens i andre Tilfælde 2 og, rigtignok kun sjeldent, 1 kan være det (jfr. Rgl. 1 Mai 1848 § 1). Hvor nær den blokerede Styrke skal være ved Pladsen, maa ligeledes beroe paa Omstændighederne. Det maa være tilstrækkeligt, at den er nær nok til at holde Øie med Indseilingen og under sædvanlige Omstændigheder komme et sig nærmende Skib i Forkjøbet.

Den blotte Tilstedeværelse af en saadan Styrke udenfor en fjendtlig Plads er imidlertid ikke tilstrækkelig til at godtgjøre, at en Afspærring er tilsigtet. Der fordres en Notification, som a) enten særligt kan gives det sig nærmende Skib ved Ankomsten til den indesluttede Plads, eller ogsaa før Ankomsten, t. Ex. af Krydsere, eller medens de anløb eller seilede forbi Pladser i den blokerende Magts Land, eller b) have en mere almindelig Characteer, en Meddelelse nemlig ad den diplomatiske Vei til de neutrale Magter, som da atter lade den fornødne Forkyndelse udgaae til deres Undersaatter, ved Siden af hvilket det ikke kan sættes, at den blokerende Magt selv sørger for, at Blokadedeclarationen gjøres bekjendt i neutrale Havne. Har en saadan Notification fundet Sted, saa medfører en midlertidig Bortfjernelse af Styrken paa Grund af Storm eller anden lignende Nødvendighed ikke Blokadens Afbrydelse; de Neutrale maae desuagtet respectere den. En frivillig Bortfjernelse eller en Fordrivelse ved en overlegen fjendtlig Styrke gjør derimod uden Tvivl Ende paa Blokaden. Man kan derimod næppe med Nogle fordre en udtrykkelig Notification om Ophævelsen af Blokadetilstanden. Blokadens Notification burde egentlig kun have Retsvirkning for de Stater eller enkelte Skibe, hvem den er meddeelt. Imidlertid statuerer den brittiske Praxis, at denne Omstændighed ikke kommer i Betragtning, naar Blokadens Tilværelse, paa Grund af Bekjendtgjørelse paa nærliggende Steder, har været notorisk paa en Plads, uden Tvivl en høist ubillig Sætning.

For at et Skib kan antages skyldigt i at have brudt Blokaden, udfordres, forsaavidt Brudet begaaes ved at søge Adgang til den blokerede Plads, at den Neutrale har havt Kundskab om den. Denne Kundskab er nu ligefrem given, naar han specielt har været underrettet om den. Er dette ikke skeet, men Blokaden har været notificeret hans Regjering, saa maa Præsumtionen være for, at han har været vidende om Blokaden, naar han ikke kan oplyse Omstændigheder, der gjøre det rimeligt, at han desnagtet har været uvidende om den, f. Ex. fordi han var afseilet, før Notificationen blev bekjendtgjort af hans Regjering. Dernæst maa der foreligge en Handling fra den Neutrales Side, der indeholder et Brud paa Blokaden. Som saadanne Handlinger maa nu først og fornemmelig nævnes et virkeligt Forsøg paa at gaae igjennem Blokadelinien. At et Skib ikke strax standser, fordi det praies af Blokadechefen, kan ikke være afgjørende, skjøndt det vistnok er mistænkeligt. Fremdeles har det de første Autoriteter for sig (Bynkershoeck[1]), Wheaton[2]), engelsk og nordamerikansk Praxis), at den blotte Begyndelse af Reisen til en blokeret Plads med Kundskab om Blokaden indeholder en saadan Krænkelse. Men i den senere Tid have flere Stemmer hævet sig herimod. Naar Regelen imidlertid ikke gjøres gjældende, uden at det med Sikkerhed vides, at Blokaden har været bekjendt paa Udclareringsstedet, og naar der tages billigt Hensyn til, at Vedkommende under særegne Omstændigheder kan have anseet det for muligt eller rimeligt, at Blokaden igjen var hævet, f. Ex. fordi han kommer langveisfra, og at han kun under denne Forudsætning havde taget denne Cours, saa kan der næppe med Grund indvendes Noget imod den.

Forsaavidt Brud paa Blokaden begaaes ved et Forsøg paa at løbe ud af en blokeret Havn, mærkes, at den strenge Regel med Hensyn til dette Forhold er, at de neutrale Skibe kun kunne løbe ud med Ballast og den Ladning, de allerede havde indtaget,

---

[1]) Quæst. jur. publ. lib. I cap. XI.

[2]) Éléments II, p. 4, ch. 3, § 28 (p. 181).

før Blokaden begyndte. Til at gjøre Indkjøb for at complettere Ladningen ere de derimod ikke berettigede, hvilket kan være haardt for den. Ofte tilstaaer man derfor de Neutrale en vis Frist, i hvilken de kunne gjøre sig færdige, og inden hvis Udløb de frit kunne løbe ud.

Naar et Skib, der har forsøgt at bryde Blokaden, bliver opbragt før Reisens Tilendebringelse, kan det priisdømmes, om det endog først skeer paa Hjemreisen, senere derimod ikke. Er et Skib, som styrede Coursen til en blokeret Havn i den Hensigt at indsnige sig, blevet opbragt, men paa en Tid, da Blokaden allerede var hævet, saa kan det ikke priisdømmes.

Anm. 1. Man har vel ikke saa sjeldent forsøgt paa at udvide Blokaderetten udenfor de angivne Grændser. Saaledes har man erklæret vidtudstrakte Kyster for blokerede og blot forbundet Declarationen med Udsendelsen af Krydsere. Paa denne Maade gik allerede Sverrig tilværks mod Rusland 1560, Holland mod Storbrittannien 1652, Storbrittannien og Holland mod Frankrig 1689, Coalitionen mod Frankrig 1793. Man er endog gaaet saavidt, at man har betragtet en simpel Declaration og Notification for tilstrækkelig, saaledes i Perioden fra 1806—13. Det vil sige: Man har simpelthen forbudt al Handel med Fjenden og behandlet Overtrædelsen som Blokadebrud. Men Sligt har aldrig fundet almindelig Anerkjendelse og er af de Magter selv, som brugte denne Fremgangsmaade, uden Tvivl betragtet som noget Extraordinært.

§ 92.

Om Pariser-Conferencens Søretsdeclaration af 16 April 1856.

I Forbindelse med, hvad der i de foregaaende Paragrapher er omhandlet, kan her en samlet Fremstilling af Søretsdeclarationen af 16 April 1856 finde Plads.

I Aaret 1856 vare Befuldmægtigede for Stormagterne, Tyrkiet og Sardinien samlede i Paris i Anledning af Afslutningen af Fredstractaten af 30 Marts 1856. Pariser-Conferencens Forhandlinger førte til en Declaration, der i Oversættelse lyder saaledes:

Declaration.

De Befuldmægtigede, der have undertegnet Fredstractaten i Paris den 30te Marts 1856, ere, forenede i Conference og behorigt bemyndigede, i Betragtning af: at Søretten i Krigstid i lang Tid har været Gjenstand for beklagelig Strid; at Uvisheden om Retten og Forpligtelserne i en saadan Materie give Anledning til Meningsuovereensstemmelse mellem de Neutrale og de Krigsførende, der kunne fremkalde alvorlige Vanskeligheder, ja endog Tvistigheder; at det derfor er fordeelagtigt at fastsætte en eensformig Lære om et saa vigtigt Punct; at de Befuldmægtigede, der ere forsamlede til Congres i Paris, ikke bedre vilde kunne udtrykke de Hensigter, hvoraf deres Regjeringer ere besjælede, end ved at søge at indføre faste Grundsætninger i saa Henseende i de internationale Forhold, komne overeens om at enes om Midlerne til at naae dette Maal, og, efterat de ere blevne enige, have de fastsat følgende høitidelige Declaration:

1. Kaperiet er og forbliver afskaffet.

2. Det neutrale Flag beskytter det fjendtlige Gods med Undtagelse af Krigscontraband.

3. Det neutrale Gods, med Undtagelse af Krigscontraband, kan ikke angribes under fjendtligt Flag.

4. Blokaderne maae, for at være forpligtende, være effective, det vil sige, haandhævede af en Magt, der er tilstrækkelig til virkeligt at forbyde Adgangen til Fjendens Kyst.

De undertegnede Befuldmægtigedes Regjeringer forpligte sig til at bringe denne Declaration til de Staters Kundskab, der ikke have været kaldede til at deeltage i Conferencerne i Paris, og indbyde dem til at tiltræde den.

I den Overbeviisning, at de her udtalte Grundsætninger kun vil blive modtagne med Taknemlighed af hele Verden, tvivle de Befuldmægtigede ikke om, at deres Regjeringers Bestræbelser for at gjøre deres Antagelse almindelig ville blive kronede med fuldstændigt Held.

Den nærværende Declaration er og skal kun være forbindende imellem de Magter, der have tiltraadt eller ville tiltræde den.

Skeet i Paris den 16de April 1856.

Underskriverne.

Slutningsbestemmelsen viser, at Conferencen ikke har villet tiltage sig nogen lovgivende Myndighed, hvortil den da ogsaa vilde være aldeles uberettiget. Formelt er der da, forsaavidt Declarationen indeholder noget Nyt, ei gjort Forandring i de hidtil gjældende Regler. Dersom altsaa en eneste Stat vægrer sig ved at tiltræde enten i det Hele eller for et enkelt Punct, gjælder Declarationens Regel eller Regler hverken for den eller i Forhold til den for de Magter, der have tiltraadt Declarationen. Naar t. Ex. en Magt, der har vægret sig ved at tiltræde 1ste Post, kommer i Krig med en, der har tiltraadt hele Declarationen, kunne de begge bruge Kapere. For Resten er det sandsynligt, at alle de mindre Sømagter i Europa tiltræde; de ville næppe kunne modstaae Stormagternes Indflydelse.[1])

Det fortjener at bemærkes, at Declarationen Intet indeholder om, at dens Regler skulde sættes igjennem med Magt; det er ingen bevæbnet Neutralitetsdeclaration.

Hvad iøvrigt Indholdet angaaer, er Post 4 slet ikke Andet, end hvad der allerede var fuldstændig anerkjendt. Post 3 sanctionerer ogsaa kun en vel ikke aldeles uomtvistet, men dog temmelig klar og derhos lidet vigtig Regel. Posterne 1 og 2 ere derimod Forandringer og vigtige Forandringer.

---

[1]) Ifølge en Indberetning til den franske Keiser fra Greve Walewski af 12te Juni 1858 var Declarationen dengang ubetinget tiltraadt af følgende Stater: Baden, Baiern, Belgien, Bremen, Brasilien, Brunsvig, Chili, den argentinske Confoederation, det tydske Forbund, Danmark, begge Sicilierne, Ecuador, de pavelige Stater, Frankfurt, Grækenland, Guatemala, Haiti, Hamborg, Hannover, begge de hessiske Stater, Lybek, Meklenborg-Schwerin, Meklenborg-Streelitz, Nassau, Oldenborg, Parma, Nederlandene, Peru, Portugal, Sachsen, Sachsen-Altenburg, Sachsen-Coburg-Gotha, Sachsen-Meiningen, Sachsen-Weimar, Sverige og Norge, Schweitz, Toscana, Würtemberg. Uruguay havde tiltraadt med Forbehold af Lovgivningsmagtens Samtykke, Spanien og Mexiko kun de tre sidstnævnte Punkter, ikke det første om Kaperiets Afskaffelse. De forenede nordamerikanske Stater havde erklæret, at de vare villige til at tiltræde, naar man til Posten om Kaperiets Afskaffelse vilde tilføie, at Privateiendom, tilhørende de krigsførende Magters Undersaatter eller Borgere, ikke kunde gjøres til Bytte paa Søen af de respective Krigsflaader.

Udg. Anm.

Der kan spørges, hvad der har bevæget England til at gaae ind paa Regelen under Nr. 2 og saaledes tilsyneladende at opgive sin traditionelle Politik. Det er aabenbart dets egen Interesse. Denne er klar, naar vi forudsætte en Søkrig, hvori England er neutral. Forudsætte vi en Krig, i hvilken den selv deeltager, saa havde England i den sidste Krig gjort den Erfaring, at dens maritime Styrke nu er saa stor, at det, uden at tabe Noget, kan give Afkald paa Retten til at bemægtige sig fjendtligt Gods i neutrale Skibe; England vil nemlig meget ofte være i Stand til at blokere samtlige sin Modstanders Havne og Kyster. Skulde og end Blokaden blive noget tynd paa sine Steder, saa ville de Neutrales Klager dog forstumme ligeoverfor England. De Neutrale ville altsaa ikke tilsøes kunne hente Noget hos eller bringe Noget til Englands Fjender. Varerne maae da til Lands føres til eller fra det neutrale Land, hvilket, forsaavidt det er gjørligt, er bekosteligt. England er desuden ofte i den Situation at trænge til sine Fjenders Producter. Har England at gjøre med en Magt, som ikke kan blokeres hermetisk, saa vil det dog altid være saa overlegent, at Modstanderens Handel vil blive betydelig indskrænket. Dernæst vil den practiske Anvendelse af Sætningen „frit Skib, frit Gods" blive meget indskrænket ved den engelske Lære om Krigscontraband. Det havde været ønskeligt, om Pariserconferencen havde forsøgt at bringe Fasthed i dette saa tvivlsomme og i practisk Henseende saa vigtige Punct.

Bestemmelsen i den første Post er i Realiteten for England en temmelig ligegyldig Sag uden i Forhold til den Magt, om hvilken det vides, at den ei har villet gaae ind derpaa, nemlig Nordamerika. De Magter, som kunne hermetisk blokeres, ville saa godt som være ude af Stand til at benytte sig af Kapere. Hvad de andre Magter angaaer, som have betydelig Handel og betydelige maritime Kræfter, saa vil Brugen af Kapere blot medføre, at England ogsaa bruger dem, og Magtforholdet vil ikke væsentlig blive forandret. Anderledes forholder det sig med Nordamerika, der har stor Handel, kun en lille Flaade, men store maritime Ressourcer.

Declarationens Regler ere overhoved i det Hele taget desto

fordeelagtigere for hver enkelt Stat, jo større dens Flaade er og jo større dens Handel. Derfor ere de i det Hele uden Tvivl ufordeelagtige for de mindre Sømagter, der ville nødes til at anvende uforholdsmæssig Meget paa deres Flaader. I en Krig med en overlegen Sømagt ville de mangle den Ressource, som Kapervæsenet vel ikke altid, men dog undertiden kunde frembyde. I Krig med en svagere Sømagt ville de dog kunne have Vanskelighed ved at effectuere en Blokade, som enten virkelig er effectiv eller kan vente at finde Anerkjendelse af de mægtigere neutrale Magter.

§ 93.

4. Om de Midler, de krigsførende Magter ere berettigede til at anvende til Overholdelse af de dem tilkommende Rettigheder med Hensyn til de Neutrales Handel.

a) Om Visitationsretten.

(Rosenvinge § 92.)

For at der kan haves Vished om Skibs og Ladnings Beskaffenhed, ere de Krigførende berettigede til at lade neutrale Handelsskibe, som seile uden Convoj, visitere, dog ikke paa en neutral Stats Søterritorium. Modsætter Skibet sig eller søger at undflye, er en saadan Adfærd tilstrækkelig Grund til dets Priisdømmelse. Ved Visitationen [1]) undersøges først Skibets Papirer [2]); disses Mangel, urigtige eller tvivlsomme Beskaffenhed berettiger til Ladningens Undersøgelse, som efter Omstændighederne kan medføre Skibets Opbringelse.

Den Paastand, som England, især under den franske Revolutionskrig, søgte at gjøre gjældende, at de krigførende Magter ogsaa skulde være berettigede til at visitere Skibe, som gaae under Convoj, har hos de neutrale Magter fundet større Modsigelse [3]), og med Føie. Fornyelsen af den bevæbnede Neutralitet i Aaret 1800 [4]) havde fornemmelig til Hensigt at hindre saadan Visitation, men i Traktaten 17 Juni 1801 Art. 4 og 5 blev den, skjøndt med visse Indskrænkninger, ikke destomindre indrømmet.

[1]) Om Fremgangsmaaden ved Visitationen. Jvfr. iøvrigt Danmarks Tr. med England 1670 Art. 20, 34. Tr. med Frankrig 1742 Art. 21—23 og 25; Tr. med Neapel 1748 Art. 23. Tr. med Tunis 1751 Art. 4, Tr. med Rusland 1782 Art. 18—20, Tr. med Genua 1789 Art. 11, Tr. med Preussen 1818 Art. 19.

[2]) Om Skibspapirerne: Søpasset (jvfr. Formularen i Tr. 17 Juni 1801); Skibscertificatet; Biilbrevet (Bygningsbrev); Skjødet, Maalebrevet, Folkelisten eller Eqvipagerullen; Certepartier og Conossementer; Told- og Klareringssedler. Om Papirernes og Mandskabets Beskaffenhed. Jvfr. iøvrigt Tr. 17 Juni 1801 Art. 7 og Tr. med Preussen 1818 Art. 17, samt Frd. 4 Mai 1803 og 9 Apr. 1810.

[3]) Aktstykkerne i denne Anledning s. M. S. II. 347—371; jvfr. Martens Erzähl. merkwürdiger Fälle I. 299. II. 8. ff. See fremdeles Schlegels Prøvelse af den engelske Admiralitetsrets Dom, affagt den 11 Juni 1799. Kbhvn 1799; indrykket i Tidsskriftet Astræa III. 1 H. med Tillæg i 2 H. S. 224—250; oversat paa tydsk og fransk. Remarks on Mr. Schlegels work upon the visitation of neutral vessels under convoy, by Alex. Croke. Lond. 1801. M. H. Bornemann over den nu brugelige Visitation af neutrale Skibe og Convojen. Kbhvn 1801. v. Schmidt Phiselbek Versuch einer Darstellung des dänischen Neutralitätssystems während des letzten Seekrieges. 4 Hefte. Kopenh. 1802—1804.

[4]) See Convention. 16 Decbr. 1800 Art. 3 Nr. 5. Jvfr. iøvrigt Frd. 2 Novbr. 1798 og 4 Mai 1803 § 17.

Det er fuldstændig anerkjendt, at den krigsførende Magt er berettiget til at anholde og visitere de under neutralt Flag seilende Handelsskibe (ikke Krigsskibe), som den møder paa sit eget eller paa Fjendens Søterritorium eller paa aabent Hav. Selv om man ikke antager, at den krigsførende Magt er berettiget til at bemægtige sig fjendtligt Gods, indladet i neutrale Skib, er dog denne Ret lige klar. Man maa være berettiget til at forvisse sig om, at Skibet virkelig er neutralt, at det ikke fører Krigscontraband, ikke er paa Reisen til en blokeret Havn. Det Skib, som med Magt modsætter sig Visitationen, er god Prise.

Berettigede til at visitere ere de dertil af den krigsførende Stat autoriserede Personer, navnlig de, der have Commando paa de kongelige Skibe, uden speciel Fuldmagt, og de, der have gyldige Kaperbreve. Fremgangsmaaden er følgende. Krydseren nærmer sig paa Kanonskuds Distance, praier Skibet og opfordrer det til at standse sin Fart; det sender saa en Chaluppe med et Par Mand ombord for at eftersee Skibspapirerne, eller lader Skipperen komme ombord med dem. De Papirer, der skulle forevises, ere navnlig de, der fordres til at godtgjøre Skibets og efter Omstændighederne Ladningens Nationalitet og Beskaffenhed, Connossementer, Folkelisten og Journalen. Viser der sig da intet Mistænkeligt, saa er Sagen dermed afgjort; i modsat Fald undersøges Ladningen, og hæves da ikke Mistanken, kan Skibet opbringes.

Det er klart, at Visitationen kan medføre stort Besvær, og den er ofte bleven udført paa en vexatorisk Maade. Flere Magter begyndte allerede tidligt at forsøge paa at unddrage sig Visitationen, ved at lade deres Handelsskibe ledsage af armerede

Fartøier, idet de opstillede den Paastand, at Convoichefens Erklæring om, at Alt var i Orden, skulde tages for fulde, og Visitationen altsaa bortfalde. Det var navnlig ogsaa en af de Grundsætninger, som den bevæbnede Neutralitet vilde sætte igjennem. England har aldrig erkjendt den og i Tractaten med Rusland af 17 Juni 1801 kun indrømmet, at convoierede Skibe ikke kunne visiteres af Kapere. Det kan uden Tvivl heller ikke godtgjøres, at den ene Magt fornærmer den anden, fordi den ikke vil opgive sin Ret til selv at skaffe sig Vished, mod en af denne Autoritet udstedt Forsikkring.

Det Handelsskib, der bruger Magt eller gjør Anstalt dertil for at unddrage sig Visitationen, er, efter hvad der er almindelig anerkjendt, god Prise. Antager man, som man uden Tvivl bør i Overeensstemmelse med Tr. 1801, at et convoierende Krigsskib ikke er berettiget til at modsætte sig Visitationen, saa maa man uden Tvivl ogsaa indrømme den engelske Paastand, at Modstand af det convoierende Skib berettiger til at priisdømme hele Convoien. 1799 blev en svensk Convoi, der var opbragt i Januar 1798, af denne Grund priisdømt i England.

Naar saaledes et Handelsskib, om det end ikke selv deeltager i Modstanden, forbrydes, blot fordi det gik under sin egen Souveræns Convoi, og denne gjorde Modstand, saa synes det saa meget klarere, at et Handelsskib, der giver sig under fjendtlig Convoi, og som altsaa ligefrem kan forudsee, at der vil blive gjort Modstand mod Visitationen, dersom Overmagten ikke er altfor stor, ligeledes maa være confiskabelt. Danmark gjorde ogsaa dette gjældende i Kaperregl. af 1810. Et temmelig betydeligt Antal amerikanske Skibe, der havde seilet under engelsk Convoi til Rusland, blev paa Hjemreisen opbragt og af denne Grund priisdømt. Dette gav Anledning til langvarige Forhandlinger mellem Danmark og Nordamerika, der endelig 1830 førte til Afsluttelsen af en Tractat, ved hvilken Danmark rigtignok forbandt sig til at betale en temmelig betydelig Sum til den nordamerikanske Regjering, som det overlodes denne selv at fordele; men Principspørgsmaalet blev dog ladet uafgjort, da det

udtrykkelig bestemtes, at Tractaten aldrig fra nogen af Siderne skulde kunne paaberaabes som Præcedens eller Regel for Fremtiden. Den sidste amerikanske Underhandler, som tog sig kraftigst af Sagen, var Wheaton, der har optaget sin Deduction i sin Folkeret[1]). Denne Deduction indeholder kun meget Lidet om det almindelige Spørgsmaal. Oke Manning siger med Rette[2]), at han mere har behandlet Qvæstionen som Advocat end som Dommer. Wheaton urgerer iøvrigt meget stærkt en Omstændighed, der vel kunde betragtes som en Billighedsgrund til fra dansk Side at slaae Noget af paa den strenge Ret, nemlig at de amerikanske Skibe ikke havde givet sig under den engelske Convoi for at undgaae Visitationen af de danske, men af franske Krydsere; de behøvede ikke at frygte for Priisdømmelse, naar de visiteredes af de første, men vel af de sidste. Imidlertid er det dog nok tvivlsomt, om denne Grund havde saameget at betyde. Danmark havde lidt meget ved den hele Fremgangsmaade med de engelske Convoier; Rusland og Danmark vare i Krig med England, der trængte til de russiske Producter.

Et Skib kan opbringes, naar det med Magt modsætter sig Visitationen eller gjør Anstalt dertil (udgaaer Modstanden fra et convoierende Skib, kan hele Convoien opbringes); naar det ikke kan legitimere sig som neutralt; naar det aabenbart har overtraadt den krigsførende Magts Rettigheder med Hensyn til Blokade, Krigscontraband o. s. v.; naar der er Mistanke om Urigtighed i de omhandlede Henseender, navnlig naar der enten er dobbelte eller slet ingen eller ufuldstændige Skibspapirer, naar disse ganske eller tildeels ere kastede overbord, naar der er Mistanke om, at de ere falske, endelig naar Skibet, uden at nogen rimelig Grund kan paavises, findes at have forladt sin Cours.

Capteuren er ikke blot ansvarlig mod sin egen Regjering; han er ogsaa Rhederen og Befragteren ansvarlig, naar Opbringelsen var ulovlig, og ligeledes for al tilregnelig Skade paa Skib og Ladning. Han maa derfor drage Omsorg for Skib og Ladning, optage en Fortegnelse over denne, sørge for, at Ladningen

[1]) Éléments II p. 4, ch. 3 § 32 (p. 192 ff.).

[2]) Commentaries on the Law of Nations p. 369.

bliver tilstede, og at dette kan legitimeres; han skal i Forening med Skipperen eller Styrmanden paa det opbragte Skib, saavidt muligt, forsegle eller laase Ladningen; ligeledes skal han vidnefast (i Skipperens Nærværelse) forsegle Skibspapirerne; jfr. i det Hele Regl. 1848.

§ 94.

b) Om Paakjendelsen af Prisesager.

(Rosenvinge § 95.)

Det har ofte været omtvistet, hvilken Magt der var competent til at undersøge og paakjende Priissager, der angaae neutrale Skibe, men i senere Tider er det antaget som almindelig Regel, at disse Sagers Afgjørelse tilkommer de af Kapteurens Regjering beskikkede Domstole, naar Prisen er opbragt i denne Regjerings Havne [1]). De Love, som i slige Tilfælde skulle følges [2]), maa være affattede i Overeensstemmelse med Traktaterne [3]) og i Mangel af disse efter den sædvansmæssige Folkeret. — Naar en neutral Prise opbringes i neutral Havn, pleier sædvanligen den neutrale Magt, i hvis Havn den er opbragt, at ansee sig for berettiget til at paakjende Spørgsmaalet om Prisens Lovlighed, naar enten det opbragte Skib og Ladning ganske eller tildeels tilhører dens Undersaatter, eller naar den enten af Reklamanten eller Kapteuren opfordres til at lade Dom afsige [4]).

[1]) Om de Indvendinger, der kunne gjøres mod denne Fremgangsmaade. Om Forslag til combinerede Tribunaler og de Vanskeligheder, som hindre deres Udførelse.

[2]) Om det opbragte Skibs og Ladnings Aflevering. Om Undersøgelsen og Procesformen ved Priseretterne; om deres Organisation; om Reklamantens Beviisførelse; om Dommens Appel. See iøvrigt Kaper-Regl. 28 Marts 1810 § 21 ff. og om de engelske Priseretter Jacobsen Handbuch I. 19 ff.

[3]) See Danmarks Tr. med England 1670 Art. 23, 35 og 36 jvfr. Tillægs Art. til Tr. 11/23 Octbr. 1801 Art. 6 og Tillægs Art. til samme. Tr. med Frankrig 1742 Art. 24, 37 og 38. Tr. med Neapel 1748 Art. 31 og 33. Tr. med Rusland 1782 Art. 20 jvfr. Tillægs-Art. til Tr. 11/23 Octbr. 1801. Tr. med Genua 1789 Art. 11. Tr. med Preussen 1818 § 20. Med Hensyn til Sverrig s. den bevæbnede Neutralitets Tr. 9 Juli 1780 Art. 4 jvfr. Martens Cours diplom. III. p. 365.

[4]) Jvfr. Martens essai concernant les armateurs ch. 2 § 36.

Det er anerkjendt, at det opbragte Skibs Skjæbne skal afgjøres ved formelig Dom efter foregaaende Undersøgelse, og at det tilkommer den Stat, der har gjort Prisen, at afsige Dommen. Slige Priseretter kunne nedsættes i den krigsførende Magts eget eller i hans Allieredes Land, men ikke i neutral

Stat. Vilde t. Ex. en Magt bemyndige sin Consul i en neutral Stat til at paakjende saadanne Sager, saa vilde denne Dom ikke give Capteuren eller den, til hvem Skibet var solgt, Eiendomsret over det.

Mange paastaae, at en saadan Dom, som den ene Part afsiger i sin egen Sag, er en reent politisk Act, hvilken andre Stater ikke behøve at respectere. Men det er dog almindelig anerkjendt, at den ikke blot med Hensyn til vedkommende Stats egne Undersaatter, men med Hensyn til Alle afgjør Eiendomsspørgsmaalet. Dette gjælder, om Dommen endog er aabenbart folkeretsstridig, t. Ex. afsagt i Henhold til en med Folkeretten stridende Bestemmelse i et Kaperreglement. I et saadant Tilfælde er den Neutrale berettiget til at fordre Erstatning af vedkommende Stat, og dersom den nægtes, til at øve Repressalier. Naar dette erkjendes at være Betydningen af slige Domme, kan det næppe paastaaes, at den Jurisdiction, Staterne tiltage sig i disse Sager, er principstridig. At de dømme i deres egen Sag, er en simpel Følge af deres Souverænitet.

Der gives dog enkelte Undtagelser fra den omhandlede Regel. En uomtvistelig Undtagelse er det, naar Opbringelsen er skeet paa neutralt Territorium, eller endog udenfor dette ved Misbrug af neutralt Territorium, t. Ex. naar Capteuren ulovlig var udrustet paa neutralt Territorium eller naar et Skib, der tilhørte en af de krigsførende Magter, og som var truffet sammen i neutral Havn med et Skib, der tilhørte den anden, har forfulgt dette, før den Frist var udløben inden hvilken hiint skulde blive i Havnen, efter at Modpartens Skib havde forladt denne. I dette Tilfælde kan den neutrale Stat ikke blot paakjende Prisens Lovlighed, naar den befinder sig paa dens Territorium, og den saaledes har den i sin Magt, men den kan med Rette, efter at den er fort bort, reclamere hos vedkommende Stat. Mange paastaae fremdeles, at den neutrale Stat ogsaa er berettiget til at paakjende Prisens Lovlighed, naar den befinder sig paa dens Territorium og tilhører dens egne Undersaatter. Men dette er dog omtvistet. Det synes ogsaa med Rette at kunne indvendes, at det er den militære Besiddelse af Prisen, der

giver vedkommende Stat Ret til at paakjende dens Lovlighed, og som medfører, at alle Vedkommende maae henvende sig til den med deres Reclamationer. Man har vel sagt, at Tilladelsen til at løbe ind med Priser i neutrale Havne stiltiende er betinget af, at Jurisdictionen over den neutrale Stats egne Undersaatters Eiendom bliver hos den selv. Men denne Paastand kan næppe bevises. Afgjort er det endelig, at det ingen Hjemmel har, hvad Forf. dog antager, at en neutral Magt, i hvis Havn en anden neutral Magts Eiendom maatte være indbragt, skulde være berettiget til at paakjende Prisens Lovlighed, fordi Reclamanten opfordrer dem dertil.

Med Hensyn til Behandlingen af Priisesager kan bemærkes, at Capteuren strax skal sørge for, at Skibet bringes til en af hans Souverænes Havne, at han eller hans Befuldmægtigede strax skal melde sig hos vedkommende Autoritet, som ufortøvet skal anstille den fornødne Undersøgelse. Navnlig skal der inden kort Frist optages Forhør over Skipperen, Mandskabet og Passagererne paa det opbragte Skib. Undersøgelsen skal iøvrigt gaae ud paa Sagens fuldstændige Oplysning, saa at Alt, hvad der taler for begge Parter, kommer frem. Iøvrigt synes det at være Grundsætning ved Admiralitetsretterne, at der ikke til Priisdømmelse fordres fuldstændigt positivt Beviis mod Skibet, men at det er nok, at den Opbragte ikke tilstrækkelig kan legitimere sin Uskyldighed. Det siges nemlig i Almindelighed, t. Ex. af Martens[1]) og Heffter[2]), at Beviisbyrden væltes over paa Reclamanten. Kan Skipperen t. Ex. ikke bevise sit Skibs Neutralitet, behøver Opbringeren ikke positivt at bevise, at det er fjendtligt. Det tilstedes ikke altid eller ubetinget, at andre Data tages i Betragtning end de, der fremgaae af de forefundne Skibspapirer og Forhørerne. Lovene i de forskjellige Lande foreskrive i Almindelighed hurtig Procedure. Dog skal det ikke være sjeldent, at slige Sager udhales. Jfr. iøvrigt Kaperregl. 1810 og Regl. 1848.

---

[1]) Essai concernant les armateurs § 36.

[2]) Europ. Völkerrecht § 173 (Pag. 304).

Sjette Afsnit.

Om Krigens Tilendebringelse.

§ 95.

Ved factisk Gjenoprettelse af det fredelige Forhold eller ved den ene Magts fuldstændige Underkastelse.

Det er ikke absolut nødvendigt, at der afsluttes en formelig Fred. Man kan paa begge Sider høre op med Fjendtlighederne og fornye det fredelige Forhold. Paa denne Maade endtes 1716 Krigen mellem Sverrig og Polen. Den factiske Fredstilstand blev først 10 Aar senere anerkjendt ved gjensidige Skrivelser af vedkommende Souveræner. Er Fredstilstanden saaledes paa begge Sider factisk gjenoprettet, da kan ingen af Parterne paaberaabe sig Mangelen af en formelig Fredsslutning som Adkomst til paany at udøve Fjendtligheder. Basis for Retstilstanden mellem Parterne bliver naturligviis da Tilstanden i det Moment, da de gjorde Ende paa Fjendtlighederne. Derimod kan der af Fjendtlighedernes Ophør ikke udledes, at nogen af Parterne har opgivet de Fordringer, som have givet Anledning til Krigen, og vel næppe heller de Fordringer, som kunne grundes paa Modpartens Forhold under Krigen.

Fremdeles kan Krigens tilendebringes ved den ene Stats fuldstændige Erobring, hvilket i den ældre Historie var hyppigt, men nu ikke saa let vil skee. Det beroer da paa Erobreren, om han vil formeligt incorporere den erobrede Stat eller lade den beholde en mere eller mindre selvstændig Statstilværelse. Han kan ogsaa overdrage den til en Anden (t. Ex. en Prinds af sin Familie). Erobreren kan bestemme den erobrede Stats Forfatning og er ikke bundet ved den tidligere Constitution; men han har ingen vilkaarlig Raadighed over Personer og private Rettigheder.

§ 96.

Ved Fredsslutning.

(Rosenvinge § 96—98).

(§ 96.) Om Fredsunderhandlinger.

Naar de krigførende Magter enten af egen Drift eller efter en tredie Magts Tilskyndelse træde i Underhandlinger for at gjøre Ende paa Krigen, kunne Fredsunderhandlingerne enten foretages umiddelbart mellem de krigførende Magter[1]) eller paa en saakaldet Congres[2]) af Gesandter, hvor ogsaa neutrale Magter for at mægle Freden lade møde.

[1]) Om disse Underhandlingers forskjellige Form. Jvfr. Moser Versuch X. 2. 194 232. See ogsaa ovenfor § 57.

[2]) Om de præliminære Forhandlinger; om Stedets Valg; om Ceremoniellet o. s. v. Jvfr. Moser Versuch X. 2. 232—309.

(§ 97.) Om Fredspræliminærer.

Dersom Underhandlingerne have et heldigt Udfald, men der dog endnu gives mindre væsentlige Punkter, om hvilke man ikke har kunnet blive enig, pleier man ofte at slutte en foreløbig Forening under Navn af Fredspræliminærer (traité préliminaire de paix), hvori de Hovedpunkter fastsættes, som skulle være Grundlaget for den definitive Fred. Iøvrigt maa Fredspræliminærerne, naar de ere ratificerede, ansees som fuldkomment forbindende, dersom det Modsatte ikke udtrykkelig er bestemt[1]).

[1]) Exempler fra senere Tider s. Prælim. til Freden til Paris 1783 (M. R. II. 315. 323) til Freden til Jassy 9 Jan. 1792 (jvfr. M. R. V. 53 ff.) til Freden til Campo-Formio 1797 (jvfr. M. R. VII. 208). See iøvrigt Moser Versuch X. 2. 356 ff.

(§ 98.) Om Fredstraktater.

Enhver Fredstraktat bestaaer deels af almindelige deels af særegne Artikler[1]). De Tvistigheder, som have givet Anledning til Krigen, bør afgjøres ved Freden, og Traktaten affattes saaledes, at den ikke giver Anledning til ny Tvist[2]). Naar flere Magter have taget umiddelbar Deel i Krigen, kan der enten forfattes et fælles Fredsinstrument, eller de enkelte Hovedmagter kunne hver for sig slutte særskilte Fredstraktater, eller endelig kunne nogle af dem tiltræde den mellem de øvrige allerede sluttede Traktat.

[1]) Om de almindelige Artikler; om Amnestie (lex oblivionis) jvfr. Moser Versuch X. 2. 522 ff. Om Fredstraktaters Form; Underskrift; Antal af Exemplarer; Ratification; jvfr. Moser Versuch X. 2. 362 ff.

[2]) Om Fredens forbindende Kraft, uagtet de Tvistigheder, der have foranlediget Krigen, ikke maatte befindes afgjorte aldeles i Overeensstemmelse med Retfærdighedens Fordringer.

1. En af den competente Autoritet afsluttet Fred forbinder, om den endog er bevirket ved den ene Parts Overmagt, eller medfører Opgivelse af ubestridelige Rettigheder. Den kan ikke anfægtes, fordi Krigen fra Seirherrens Side var aabenbart uretfærdig. Fredslutningen begrunder et nyt Retsforhold, en ny Retstilstand mellem Contrahenterne. En anden Sag er det, dersom Tractaten var bevirket ved personlig Tvang mod Souveræncn. Et aldeles pludseligt Overfald under Freden vilde uden Tvivl ogsaa kunne paaberaabes som en Nullitetsgrund.

2. Enhver Udøvelse af Fjendtligheder, enhver Udøvelse af Krigsrettigheder, altsaa ei blot af mililære Operationer, men af alle fjendtlige Handlinger, bortfalder. Ingen Contributioner eller andre Krigspræstationer kunne inddrives, ikke engang Restancer. Anderledes forholder det sig med private Forpligtelser, som Enkelte have paataget sig for at befrie sig fra paalagte Contributioner.

3. En Fredstractat gaaer ikke blot ud paa en midlertidig Suspension af Fjendtlighederne. Den skal definitivt gjøre Ende paa Tvisten mellem Parterne. De gjensidige Forurettelser, Parterne have beklaget sig over, og af hvilke de have taget Anledning til Krigen, kunne ligesaalidet retfærdiggjøre en ny Krig som den Overlast, de have tilføiet hinanden under Krigen (lex oblivionis, clausula amnestiæ). Selv om dette ikke, hvilket dog er sædvanligt, udtrykkelig er stipuleret i Tractaten, forstaaer det sig af sig selv; det er en Fredstractat, ikke en Vaabenstilstand. Naar imidlertid Parterne have været uenige om deres Rettigheder, og altsaa den Handling, som fra den ene Side er bleven betragtet som en Retsudøvelse, fra den anden Side er betragtet som en Retskrænkelse, saa kan det ikke siges, at den Part, som har bestridt den fra den anden Side paastaaede Ret, blot ved at slutte Fred har frastrevet sig Retten til ny Krig, hvis denne Ret atter bringes til Udøvelse, medmindre det almindelige Spørgsmaal selv er bleven afgjort, Retten altsaa er bleven indrømmet i Fredstractaten. Den vil da kunne betragte en fornyet Udøvelse som en ny Retskrænkelse.

Fredstractaten tilintetgjør naturligviis ikke de Krav, som

den ene Part kan have mod den anden, grundede paa Facta eller Forhold, der allerede bestod før Krigens Udbrud, men som ikke stode i Forbindelse med den Tvist, som gav Anledning til Krigen. At disse Krav ikke ere fremsatte under Fredsunderhandlingerne, berettiger ikke til at betragte dem som frafaldne.

Heller ikke tilintetgjør Fredstractaten de Fordringer af privat Characteer, som en af Parterne kunde have mod den andens Undersaatter (jfr. hvad der er bemærket under Nr. 2 in fine), eller Fordringer mellem Undersaatterne indbyrdes, om og stiftede under Krigen og i Anledning af Krigen, t. Ex. Gjæld stiftet af Krigsfanger.

§ 97.

Fortsættelse.

(Rosenvinge § 99.)

Blandt de flere vanskelige Punkter, som ved en Fredslutning komme til Afgjørelse, er det, som angaaer de under Krigen gjorte Erobringer, sædvanligen det vigtigste.

I denne Henseende komme følgende tre Grundsætninger i Betragtning, som enten hver for sig eller i Forening kunne anvendes: 1) Principet: status quo, naar man lægger den Besiddelsesstand til Grund for Freden, som har fundet Sted før Krigen, enten umiddelbart før denne (status quo strictus), eller i et fjernere Tidspunkt (annus decretorius[1]); 2) Principet: uti possidetis, naar den Besiddelsesstand tages til Følge, som finder Sted i det Øieblik, da Freden sluttes, og de Krigførende følgelig beholde de Erobringer, de have gjort; 3) Compensationsprincipet, naar man, uden Hensyn til nogen Besiddelsesstand, bestemmer, hvad der gjensidigen skal afstaaes eller gives tilbage.

[1]) See t. Ex. Freden til Paris 30 Mai 1814 Art. 2 (M. S. VI. 1).

Er ingen udtrykkelig Bestemmelse taget i Fredstractaten, saa er den i det Øieblik, da Freden sluttes, bestaaende Besiddelsestilstand (uti possidetis) stiltiende vedtagen. Enhver beholder, hvad han har, med Undtagelse af det, som han ifølge Krigsretten kun var berettiget til at holde i sin Besiddelse, saalænge Krigen varede, t. Ex. Krigsfanger. Efter den nyere Krigsbrug forstaaes Krigsfangers Frigivelse sig af sig selv; dog kunne de tilbageholdes for Gjæld.

§ 98.

Om Fredstractaters Fuldbyrdelse.

(Rosenvinge § 100.)

Saasnart Freden er formelig bekjendtgjort[1]), forbindes derved de krigførende Magters Undersaatter. Fredstraktatens Fuldbyrdelse, som kan være sikkret ved Garantier eller andre Midler, hvorved man søger at betrygge sig Traktaters Opfyldelse[2]), giver ofte Anledning til Commissariers Udnævnelse, til Congresser og nye Traktater[3]), og stundom vel endog til nye Krige[4]).

[1]) Jvfr. Moser Versuch X. 2. 382 ff.
[2]) See § 64. Jvfr. ogsaa Moser Versuch l. c. 552 ff. von der Friedensschlüsse Garantierung.
[3]) See t. Ex. Den specielle og endelige Opgjørelsesakt mellem Danmark, Sverrig og Norge 20 April 1820.
[4]) Jvfr. Moser l. c. S. 451 ff. (von der Friedensschlüsse Vollstreckung) og Martens Grundriß einer diplomatischen Geschichte der europäischen Staatshändel und Friedensschlüsse. Berl. 1807. S. 366.
Om Ideen om en evig Fred; jvfr. Abrégé du projet de paix perpétuelle par Saint Pierre. Rotterdam 1729. Extrait du projet d'une paix perpétuelle de l'abbé de St. Pierre par J. J. Rousseau. Amsterd. 1761. Im. Kant zum ewigen Frieden. Königsb. 1796. 2te Ausg. Jvfr. Schmaltz Völkerrecht S. 32 og Fortalen til Ancillon tableau des revolutions du systême politique etc. — At man uden Føie har tillagt Kong Henrik den 4de den Plan at ville ombanne Europa til en almindelig christelig Republik, s. Flassan histoire de la diplom. franç. II. 291.

Man kan opkaste det Spørgsmaal, fra hvilket Tidspunct Fredsslutningens Hovedvirkning, gjensidig Forpligtelse til Fjendtlighedernes fuldstændige Ophør, er at regne. Saasnart Freden er definitivt afsluttet, er aabenbart al Grund til Fjendtligheder bortfalden; og det er uden Tvivl klart, at ingen Stat kan være berettiget til at beholde de Fordele, som ere vundne efter Fredsslutningen, om de endog grunde sig paa Foretagender, som ikke kunne paadrage den nogen Ansvarspligt, t. Ex. Operationer, som den ikke har kunnet forhindre, idet den ikke har været i Stand til at underrette vedkommende Corps o. s. v. om Fredens Afslutning. Pligtig til at yde Erstatning maa vedkommende Stat være, naar den enten har taget Forsømmelse med at communicere sine Undergivne det Fornødne om Fredens Afslutning, eller disse desuagtet have fortsat Fjendtlighederne; disse ere da personlig ansvarlige til Straf og Erstatning mod deres Souveræn. Man fastsætter ofte i Fredstractater et naturligviis fjer-

nere liggende Tidspunct, inden hvilket alle Fjendtligheder skulle ophøre. Meningen heraf er ingenlunde, at det, indtil Terminen er udløben, skal staae Contrahenterne frit for at udøve Fjendtligheder mod hinanden; men Hensigten er at fastsætte en Termin for Begyndelsen af Statens ubetingede Ansvar for de Fjendtligheder, der efter Fredens Afslutning maatte blive udøvede. Er Terminen først udløbet, kommer det ikke mere i Betragtning, at Omstændigheder, der ikke kunne tilregnes vedkommende Stat, have forhindret, at Communicationen er kommen til alle Chefer. Disses personlige Ansvar begynder derfor fra det Øieblik, Fredsslutningen er dem communiceret, om Fristen end ikke er udløben. Ja det kan endog begynde tidligere, naar de, uden endnu at have modtaget formelig Communication, dog have havt paalidelig Underretning om Fredsslutningen.

§ 99.

Om Jus Postliminii.

Den ved Krigen forstyrrede Retstilstand kan ikke blot ved Fredsslutningen blive restitueret, men allerede den factiske Befrielse fra den fjendtlige Magt vil ordentligviis medføre, at den, jure postliminii, af sig selv vender tilbage og gjælder, som om den ikke havde været afbrudt.

Jus postliminii finder iøvrigt Anvendelse saavel paa offentlige som private Forhold.

1. Jus postliminii med Hensyn til offentligretlige Forhold. Dersom Fjenden ganske eller for en Deel havde bemægtiget sig Modpartens Territorium, saa restitueres den legitime Souveræns Magt, saasnart Occupationen ophører, hvilken Grunden hertil nu end maatte være[1]). Har da en simpel Occupation funden Sted, uden Anmasselse af Regjeringsrettigheder, er Sagen ganske simpel. Alt, hvad der tidligere var undergivet den midlertidigt fortrængte Statsmagts Raadighed,

---

[1]) Dog synes der at maatte gjøres en Undtagelse i det Tilfælde, at Fjenden er fortrængt af en tredie Magt uden egen Medvirkning; da udfordres vistnok denne tredie Magts Samtykke.

tager den tilbage, forsaavidt det endnu forefindes. Den kan omstøde alle af Fjenden, endog til Allierede og Neutrale iværksatte Afhændelser, forsaavidt Reglerne om Krigsbytte ikke deri medføre en Indskrænkning.

Mere forviklet og tildeels af tvivlsom Natur er Sagen, naar Fjenden har begrundet et Mellemregimente, usurperet den souveræne Magt eller dog anmasset sig Regjeringsrettigheder, udøvet Høihedsrettigheder i Erobrers Navn. Med Hensyn til dette Tilfælde kan Følgende bemærkes:

a. Enhver under Occupationen iværksat Forandring af Statsforfatningen mangler forbindende Kraft for den legitime Souveræn. Men hvorvidt den gamle Forfatning skal vende tilbage, hvorvidt den nye med hans Samtykke ganske eller tildeels kan blive staaende, det beroer paa den Myndighed, der efter den gamle Forfatning tilkom Souverænen til at forandre den.

b. De Love og administrative Foranstaltninger, som skrive sig fra Usurpationens Tid, kunne annulleres; men de i denne Periode erhvervede private Rettigheder kunne ikke omstødes, altsaa heller ikke Domme i private Sager, forsaavidt de ikke ere i Strid med den restituerede Forfatning. Reelle Forbund med fremmede Magter maae vistnok i Almindelighed beholde deres Gyldighed; selvfølgeligt er det, naar Usurpatoren har været anerkjendt af de andre Magter.

c. Den restituerede Statsmagt træder vel tilbage i alle Regjeringsrettigheder og er ingenlunde bunden ved Mellemregjeringens administrative Acter; men hvad angaaer de Forhold, der efter deres Natur tilhørte den forbigangne Tid og skulde reguleres i den, maa det have sit Forblivende ved den Afgjørelse, der har fundet Sted under Mellemregjeringen. Saaledes kan den restaurerede Regjering ikke paany indkræve Skatter og Afgivter for denne Periode. Undersaatterne vare tvungne til at betale. En ganske anden Sag er det, at Skatterestancer fra denne Periode naturligviis kunne inddrives.

d. Meget omtvistet er det, hvad der gjælder med Hensyn til Afhændelse af Domæner eller anden Statseiendom, Incassation af Statens Tilgodehavende, Stiftel-

ien af Statslaan o. s. v. Nogle mene nu vel, at slige Transactioner ikke kunne omstødes, fordi Staten kun bestod i sin Afhængighed af den factiske Regjering, kun retlig repræsenteredes af denne. Men dette gjælder dog kun i Forhold til Undersaatterne, men ikke i Forhold til Souverænen eller tredie Mand. Vi forudsætte naturligviis, at Usurpationen hverken er anerkjendt af den fortrængte Souveræn eller af de europæiske Magter. Under denne Forudsætning forekommer det os da, at den restaurerede Souveræn t. Ex. maa kunne omstøde et Salg af Domæner, og det, hvad enten Salget er skeet til Personer, der vare Usurpatorens Myndighed undergivne, eller ikke. Forpligtet til at kjøbe kan den Paagjældende ikke have været. At tilsvare et af Usurpatoren optaget Statslaan kan den restaurerede Regjering næppe heller ubetinget være pligtig til, skjøndt der vel kunne være Tilfælde, i hvilke dette maa antages. Undtagelser fra den almindelige Regel om alle slige Transactioners Ugyldighed kan man maaskee antage, a) naar Transactionen, t. Ex. Afhændelsen, var grundet i den gamle Forfatning eller i den tidligere Administrations lovlige Regler (f. Ex. de regelmæssige Bortsalg af Brænde fra Statens Skove), b) naar den var nødvendig eller aabenbart gavnlig for Staten.

2. Jus postliminii med Hensyn til personlige og privatretlige Forhold. Med Hensyn til Privatretsforhold har jus postliminii langtfra ikke den Betydning som efter den romerske Ret. Efter Oldtidens Synspunct medførte Krigsfangenskab Trældom; men en Træl kunde ikke have borgerlige Rettigheder. I et Retssystem, der lagde saa megen Vægt paa den formelle Consequents, som det romerske, maatte man derfor gribe til Fictioner for at vedligeholde eller gjenindsætte Krigsfangen i sine borgerlige Rettigheder. Saaledes fingerede man, at et af en i Krigsfangenskab afdød Romer, før han blev fangen, oprettet Testament var en fri Romers Testament, at den, som befriedes fra Fangenskabet, ogsaa havde været fri i Mellemtiden. Efter den nyere Krigsret medfører Krigsfangenskabet derimod kun en Suspension af den personlige Frihed, altsaa ogsaa kun en Suspension af Udøvelsen af Krigsfangens borger-

lige Rettigheder, forsaavidt denne bliver factisk umulig. Hvad angaaer offentlige personlige Forhold, t. Ex. Embedsforhold, saa er det utvivlsomt, at Ingen mister sit Embede, fordi han er bleven forjagen af Fjenden eller har været i Krigsfangenskab; en ganske anden Sag er det, at han ved pligtstridigt Forhold kan have forbrudt det. Om Vedkommende imidlertid kan gjøre Fordring paa den med Embedet forbundne Gage og andre Fordele for Mellemtiden, beroer paa den indre Statsret. Heller ikke kan Fangenskabet forandre den personlige Status med Hensyn til private Retsforhold, t. Ex. Ægteskab, men virker blot som Fraværelse. Obligatoriske Forhold afficeres slet ikke af Krigsfangenskabet; han vedbliver at være Creditor og Debitor, kan ved en Befuldmægtiget eller en Værge gjøre sine Fordringer gjældende og i sin Fraværelse dømmes. Det Samme gjælder om tinglige Rettigheder; der kan ikke være Tale om, at disse kunne tabes ved den Rethavendes Fangenskab.

Har Fjenden bemægtiget sig de Privates Gods, gjælde følgende Sætninger. Er det faste Eiendomme, da erhverver Fjenden ikke Eiendomsret ved Bemægtigelsen; Eieren træder derfor igjen til Nydelsen af sin Ret, saasnart Fjenden er borte. Derimod kunne, som tidligere nærmere udviklet, visse rørlige Ting under visse Betingelser gjøres til Bytte, navnlig Skibe med deres Ladninger, og her er da Reglen simpelthen, at den, fra hvem det er taget, kun har jus postliminii, kun kan reclamere det som sin Eiendom, naar Eiendomsretten ikke definitivt har været erhvervet af Fjenden. Som tidligere er viist, er den almindelige Regel, saavel med Hensyn til Bytte, der er gjort til Lands, som paa Søen, at Eiendomsretten definitivt er erhvervet, saasnart Byttet er bragt i Sikkerhed (infra præsidia) eller 24 Timer ere forløbne, efter at Godset var faldet i Fjendens Hænder. Den Priisdømmelse, der regelmæssig skal finde Sted med Hensyn til Bytte gjort paa Søen, og som ogsaa kan anvendes med Hensyn til Bytte til Lands, er ikke Betingelse for Eiendomsrettens Erhvervelse, men medfører kun en Stadfæstelse. Imidlertid er det blevet mere og mere almindeligt at eftergive Anvendelsen af den strenge Regel i Tilfælde af Reprise (at

Skibet er taget tilbage fra Fjenden med væbnet Haand). Der er næppe nu nogen Sømagt[1]), som ikke tilstaaer sine Undersaatter Tilbagegivelsen af de fra Fjenden tilbagetagne Skibe mod en i et vist Forhold til Værdien proportioneret Kjendelse, selv om de have været definitivt erhvervede af Fjenden. Undertiden gjøres det dog til Betingelse for jus postliminii, at Skibet er taget tilbage, før det blev priisdømt (Nordamerika ifølge Congresact af 3 Marts 1800[2]), see for Danmarks Vedkommende Pl. 24 Septbr. 1811, medens Blokaderegl. 1848 ikke tog Hensyn hertil). Undertiden skjelnes der imellem, om Reprisen er skeet ved et kongeligt Skib eller en Kaper, idet der navnlig tilkjendes Kaperen en større Løsningssum. Er et Skib blevet befriet fra Fjendehaand af Mandskabet, falder det tilbage til Eieren.

Hvad det Tilfælde angaaer, at Skibet var neutralt i Forhold til Recapteuren, men fjendtligt i Forhold til den første Capteur, er der i sig selv ikke nogen streng Retsgrund til at indrømme Andre den samme Lempelse, som man indrømmer sine egne Undersaatter. Billighedsgrundene ere heller ikke saa stærke og heller ikke ubetinget tilstede. Først og fornemmelig kan der kun være Tale herom, naar vedkommende Neutrale selv viser en lignende Lempelighed. Den Neutrale kan ikke beklage sig, naar han enten behandles efter sit eget Lands Regel, eller som om han var Undersaat. Almindelige Regler med Hensyn til neutrale Skibe, der ere i det heromhandlede Tilfælde, kunne ikke angives. De forskjellige Stater følge Regler, der i det Enkelte ere afvigende, navnlig med Hensyn til Kjendelsens Størrelse. Men det Almindelige er dog, at Skib og Ladning tilbagegives.

Med Hensyn til neutrale Skibe, der tilhøre Magter, som ikke ere i Krig med Fjenden, gjælder i det Hele det Samme, som om de nysomtalte. Dog er her at bemærke det Særegne, at disse Skibe ikke som egentligt Krigsbytte tilfalde Capteuren,

---

[1]) Maaskee dog Frankrig, s. Wheaton Eléments II, p. 4, ch. 2 § 12 (Pag. 34—35).

[2]) See Wheaton Éléments II, p. 4, ch. 2. § 12 (Pag. 33—34).

men at de kun ere confiskable for Overtrædelsen af Neutralitetspligterne. Med Hensyn til saadanne Skibe kunde der vel være Grund til at antage, at Fjenden ikke havde erhvervet Eiendomsret over dem før Priisdømmelsen, hvilket dog ikke er almindeligt anerkjendt. I al Fald kan et saadant Skib ikke betragtes som egentlig Reprise, før det er afgjort, at det var confiskabelt. Denne Bemærkning har dog ikke nu den Betydning som tidligere, da man ofte beholdt de Skibe, som Fjenden havde erhvervet Eiendomsret over; thi ogsaa for Tilbagegivelsen af Skibe, der ei endnu vare Fjendens Eiendom, gives Kjendelse.

Forelæsning over den nyere Retsphilosophies Historie.

(1842—43.)

Af det Forord, hvormed vi ledsagede det første, ligeledes af os udgivne Bind af Bornemanns samlede Skrifter, indeholdende Foredrag over den alminbelige Rets- og Statslære, vil det sees, at Bornemann, som havde forudskikket sin første Forelæsning over Retsphilosophien (1840—41) en historisk-kritisk Indledning, i Aarene 1842—43 i en selvstændig Forelæsning foredrog den nyere Retsphilosophies Historie, tildels samtidig med, at han paany gjennemgik Retsphilosophiens System. Senere har Bornemann ikke i nogen Forelæsning behandlet Retsphilosophiens Historie, og der kunde derfor ikke vel være Tale om at offentliggjøre noget af de herhenhørende Foredrag i Forbindelse med den alminbelige Rets- og Statslære, hvis Fremstilling hvilede paa Udarbeidelser af langt senere Datum; der vilde derved let være blevet vakt Forestillinger om en Eenhed mellem disse Arbeider, som ikke kunde have ligget i Forfatterens Tanke. Paa den anden Side frembyde hine Forelæsninger saa megen Interesse, — hvortil maaskee ikke mindst Tidspunktet for deres Tilblivelse bidrager, — at det ikke syntes os forsvarligt ved Udgivelsen af Bornemanns samlede Skrifter at lade dem upaaagtede. Vi besluttede derfor at optage Forelæsningen fra 1842—43 i det nærværende 5te Bind, bestemt for Arbeider fra Bornemanns Haand af forskjelligartet Indhold. At denne og kun denne bliver trykt, grunder sig paa, at den indeholder en omarbeidet Fremstilling af det samme Stof, som behandledes i den historisk-kritiske Indledning fra 1840—41, og som yngre her altsaa maatte have Fortrinet. Paa enkelte Steder har det imidlertid været nødvendigt at supplere Fremstillingen ved Hjælp af den ældre Forelæsning.

Indledning.

---

1. Man vil vel neppe nu for Alvor kalde Philosophiens Historie „Historien om den menneskelige Tænknings Vildfarelser", da dette forudsætter absolut Vantro paa Philosophien. Men selv naar man ikke deler denne Vantro, selv naar man tillægger Philosophiens Historie det absolute Værd, der tilkommer den som sand Videnskab, kunde man betvivle dens relative Værd, især for unge Mænd, der væsentlig skulle føres ind i Videnskabens Fundamentalbestemmelser, ei tør fordybe sig i det meget Specielle, men allermindst kunne drage noget sundt Næringsstof af Curiositeter og Rariteter. Den, som troer at kunne bygge paa den Grundvold, der i vor Tid er lagt af en stor Genius, hvis Navn vi ikke behøve at nævne, kan indvende, at det Bedste i tidligere Systemer er optaget i det sidste, renset fra de Vildfarelser og Overdrivelser, hvormed det muligen oprindelig har været fremsat. Den historiske Fremstilling af Videnskabens tidligere Udvikling vilde da kun forsaavidt meddele noget Nyt, som den indeholdt en Kritik og Dadel af det Mangelfulde. Men dette vilde ei tjene til Anbefaling. Ei heller vilde det, dersom man ikke følte Tilfredsstillelse ved den nærværende Tids Philosophie, kunne komme i Betragtning, at det alt forhen har viist sig, at et System kan indeholde Spirerne til en ny Evolution, der først længe efter, at det oprindeligt blev fremsat, og efter at det var fortrængt af andre, er kommen til Gjennembrud, saaledes som maaskee Spinozismen endog har sin største Betydning ved sin Eftervirkning i den Schellingske Lære. Den, der staaer paa et saadant absolut sceptisk Standpunct, kan ei være de Unges Veileder.

Ved nærmere Prøvelse af disse Betænkeligheder ville de ikke alene forsvinde, men det vil endog vise sig, hvor særdeles hensigtsmæssigt et saadant historisk Studium er, deels til at indlede til Videnskabens Studium paa dens nærværende Stadium, deels til at afslutte og befæste den ved samme vundne Erkjendelse.

Betragte vi Forholdet mellem de philosophiske Systemer, bemærke vi først, at ethvert virkelig epokegjørende System indeholder en Opløsning af Totaliteten af Videnskabens Problemer. Fastholde vi dette, saa synes det atter, at kun een Besvarelse kan være den sande. Men her maa nu bemærkes, at Systemerne ikke følge ovenpaa hinanden i tilfældig, broget Vrimmel. Der er Sammenhæng, det ene System udvikler sig af det andet. Erkjendtes det ikke af andre Grunde, at det er et Skin, naar vi tænke os Jeget som et Atom eller rettere som Monade, uden Sammenhæng med de øvrige, maatte det fremgaae deraf, at Tænkerens Arbeide ikke er hans eget alene, men Menneskeslægtens, og det ikke blot simultant, men successivt. Det Sildigere er paa een Gang Gjendrivelse og Fortsættelse, forholder sig til det Foregaaende som Frugten til Blomsten efter Hegels bekjendte Billede. Ikke blot Menneskets Villie er af Naturen ond, ogsaa dets Erkjendelse er fordunklet, dets oprindelige Viden er falsk. Det er et vanskeligt Arbeide at komme til Sandhedens Erkjendelse; hvert væsentligt Fremskridt kræver en Genius i Spidsen for en Menneskealder. De Følgende staae paa deres Formænds Skuldre. Slægtens Liv gjentager sig i den Enkelte. Han har det forud for de tidligere Levende, at han ei behøver saa mange Aar, som Fortiden behøvede Menneskealdere til at tilbagelægge Veien. Men den samme Vei maa tilbagelægges af den, der grundigen vil bemægtige sig Videnskaben paa dens nuværende Høide, af den, der vil vinde Fasthed.

Forskjellen mellem de epokegjørende Systemer er derefter ikke den, at deres Indhold er absolut forskjelligt — alle give en Løsning af Totaliteten af Videnskabens Problemer —, men den er væsentlig en Principforskjel. Man mærke vel, hvad dette vil sige. At et epokegjørende System er baseret paa et

Princip, som senere findes at maatte opgives, vil ikke sige, at dets Centralidee var et Hjernespind, men at den Idee, i hvis Lys Alt her var bleven seet, ikke er universelt, absolut Princip, men blot relativt, specielt. Et saadant System beholder da altid den Fortjeneste, at være det, der først har aabenbaret Betydningen af en Fundamentalidee, et bestemt Led i Videnskabens Totalitet. Og nu er det vel saa, at netop den Omstændighed, at en bestemt Kategorie overvurderes, ogsaa forvansker Indsigten i dens eget Væsen; naar den ophører at gjælde som Centralidee og gjøres til tjenende Led, saa gaaer dette ikke for sig uden en forandret Erkjendelse af dens eget Indhold. Men denne Forandring angaaer dog ikke den egentlige Kjærne. Den allerede forhaandenværende, men fordreiede Sandhed rectificeres, de forstyrrende Træk udslettes, det Fordunklede drages for Lyset. Netop dette giver Studiet af de philosophiske Videnskabers Historie et saa stort propædeutisk Værd. Thi den menneskelige Dannelse udvikler sig ikke saaledes, at Harmonie og ligelig Begrændsning strax ere tilstede, saa at Fremskridt kun ere qvantitative. Vi begynde ikke med at erkjende Sandhedens Totalitet; vort Fremskridt er ikke dette alene, at den samme Erkjendelse befæstes, klares, fordybes eller videre specificerer sig i en større Detail. Nei, kun gjennem Eensidigheder (ei en enkelt, i hvilken man forhærder sig) vinde vi Harmonie og Maal. Vi maae for en Tid med vor hele Energie hengive os til det Particulære, for at vi, naar vi ikke længere saaledes kunne sætte det som det Absolute, dog tilfulde og levende kunne erkjende dets Værd. Mennesket maa i Almindelighed begynde med at overvurdere, naar det skal komme til overhoved at vurdere. Men nu kan det ikke nægtes, at Veien gjennem Eensidigheden har store Farer, at Mangen er gaaet til Grunde, før han vandt Harmonie; Veiledning af den Erfarne er derfor gavnlig. En saadan forstaaer at sætte en kunstig Sygdom i Stedet for den virkelige, hvorved Fordelene opnaaes, Faren undgaaes. Denne den erfarne Mands Rolle overtager Philosophien, naar den fra sit vundne høiere Stade atter kalder Fortidens svundne Skikkelser tilbage. Den Enkelte maa gjennemleve Slægtens Vildfarelser;

men naar det skeer gjennem den rolige, historiske Betragtning. vindes Fordelene, Faren undgaaes. Derfor altsaa er dette Studium et saa vigtigt Dannelsesmiddel.

Den Opgave, vi have sat os, er den nyere Retsphilosophies Historie. Men hvor tager denne sin Begyndelse? Dette Spørgsmaal er, da Retsphilosophien er en Deel af Philosophien, identisk med det: hvor begynder den nyere Philosophie? „Nyere" er relativt, betegner ei noget Indhold, men kun Forholdet mellem forskjellige Tidsafsnit. Derfor bruges det høist forskjelligt. Nogle mene dermed blot Schellings og Hegels Philosophie eller endog den sidste alene. Andre begynde med Kant. Andre tage det i Modsætning til Middelalderens Philosophie, man bør da begynde med Baco af Verulam og Cartesius, og skjelne mellem forskjellige Epoker, af hvilke den sidste begynder med Kant. Ingen Talebrug er den ene rigtige. Vi forstaae her ved den nyere Philosophie Philosophien fra Kant. Dette Afsnit er ikke vilkaarligt valgt. Det er ikke muligt at fremstille Retsphilosophiens Historie anderledes end i Sammenhæng med Philosophiens Historie overhoved. Toge vi nu den hele, vilde Behandlingen blive overfladisk af Mangel paa tilstrækkelig Tid. Vi maae tage en enkelt Epoke, der kan tjene instar omnium. Men hertil er denne vor Videnskabs sidste Epoke fremfor alle skikket. Den er den rigeste; det samme Indhold er her tilstede i den rigeste Udvikling. Forsaavidt som det historiske Studium anbefaler sig derved, at enkelte Hovedkategorier, relative Principer klarere erkjendes ved Studiet af de Systemer, i hvilke de have indtaget det absolute Princips Plads, kan det vel ikke nægtes, at ei Lidet gaaer tabt; men denne Begrændsning er nødvendig. Hvad derimod angaaer det, som maa være os Hovedsagen, at føre Tænkningen op paa Philosophiens nærværende Standpunct, turde det endog i og for sig være det Hensigtsmæssigste at indskrænke sig til denne Epoke. Paa samme Maade som Villien paa een Gang kan siges at være af Naturen ond og god, saaledes er ogsaa den menneskelige Erkjendelse af Naturen fordunklet, Menneskets Viden falsk, og omvendt, oprindelig veed Mennesket Sandheden. Den naturlige, ugjenfødte Tænker staaer paa den sunde Menneskeforstands Stand-

punct. Denne er ikke noget blot Subjectivt, Formelt, den har i sig en Idee-Gehalt, et ædelt men urenset Ærts. Men den sunde Menneskeforstand er ei til alle Tider den samme; den har ligesaavel sin Historie som Philosophien. Den nuværende sunde Menneskeforstand er omtrent den samme som paa Kants Tid. Kort før han fremtraadte, vare Philosophien og den sunde Menneskeforstand meget gode Venner; med Kant begynder nu den philosophiske Tænken at bøie af, skjøndt fra først saa godt som umærkeligt.

Forsaavidt er vor Opgave bestemt. Med Hensyn til Udførelsen vil den ikke bestaae i en Opregning af mange Navne, i en Gjennemgaaen af de forskjellige Meninger med Hensyn til Detaillen. Hovedsagen vil blive Udviklingen af Hovedsynspuncterne, navnlig Principet, Rettens Væsen overhoved.

Forberedelsen for Kants Philosophie.

2. Ethvert stort, historisk System er primitivt, originalt, og dog i Continuitet med den foregaaende Udvikling, frembringer en Revolution, der tillige er en Evolution. Ethvert System refererer sig til de foregaaende, baade forsaavidt som det forholder sig polemisk imod dem, og forsaavidt det knytter sig til dem og affirmerer dem. Saavel det negative som affirmative Forhold er en Transformation. Ligesaalidet som det bliver uden Eftervirkning, ligesaalidet kommer det uden Forberedelse. Denne maa ei oversees, naar man vil erkjende Systemets Betydning. Saaledes var ogsaa det Kantske System paa mange Maader forberedt; Tiden var svanger med det. To vigtige Phænomener ere her væsentlig at fremhæve: den Leibnitz-Wolffiske Metaphysik og den Lockeske Sensualisme. Mod den første forholder Kant sig nærmest polemisk, mod den sidste venskabeligt; men han har ikke desto mindre overvundet Sensualismen og reformeret Dogmatismen; denne sidste har havt afgjørende Indflydelse paa hans Systems Anlæg og Intentioner.

Den nyere Philosophie i omfattende Forstand begyndte med en dobbelt Bevægelse, to tilsyneladende aldeles selvstændige og uaf-

hængige Retninger. Middelalderens Philosophie var Scholastiken ɔ: den Philosophie, for hvilken Kirkelæren var absolut Autoritet, og som udelukkende beskjæftigede sig med at udvikle det i denne givne Indhold. Reformationen har en frigjørende Indflydelse. Videnskaben faaer et nyt Indhold i Naturen, et rigt Væld af Erkjendelse fandtes i Naturforskningen. Denne Retning, som blev begrundet af Baco, var den empiriske; Tanken bestemtes af det givne Object. Bacos Fortjeneste er at have givet Philosophien denne Retning mod den ydre Virkelighed og at have begrundet Erfaringens Methodik. Han vidste, at Erfaring ikke giver absolut Erkjendelse, men kun approximativ. Cartesius søgte derimod absolut Vished. Denne opnaaes ikke ved Fordybelse i Erfaringens Verden; den positive, guddommelige Autoritet var styrtet; Tanken var saaledes viist indad, i sig selv: Cogito, ergo sum. Den tænkende Selvbevidsthed har Sandheden i sig. Cartesius og den hele fra ham udgaaende Retning lærte, at Mennesket har medfødte Ideer. Begge disse Retninger have nu i den Wolffiske Metaphysik og den Lockeske Sensualisme uddannet sig saaledes, at de komme i Conflict med hinanden. Da optræder Kant, der paa een Gang styrter og conserverer dem begge. Disse to Retninger maae nu nærmere betragtes.

3. Uagtet den med den Lockeske Philosophie saa nøie sammenhængende Humeske Scepticisme afgiver det i udvortes Henseende beqvemmeste Overgangspunct til Kant, — der efter sin egen Forklaring først ved denne blev vakt af sin dogmatiske Slummer — ville vi dog omtale den før Woffianismen, ikke fordi den chronologisk falder lidt tidligere, men fordi Wolffianismen har den stærkeste indre Sammenhæng med Kant. Den Kantske Philosophies Mulighed er ikke i den Grad afhængig af Lockianismen som af Wolffianismen, og derfor bør denne sidste helst gaae umiddelbart foran Fremstillingen af den Kantske Lære.

Lockianismen er Empirismens meest afrundede Skikkelse. Lockes berømteste Værk om den menneskelige Forstand*) er en

*) An essay concerning human understanding. Lond. 1690.

empirisk Undersøgelse, hvis Gjenstand tilstrækkelig betegnes ved Navnet. Hans Forehavende er at mediere Erkjendelsen. „Før vi overhovedet stræbe efter videnskabelig Erkjendelse, maa det afgjøres, hvad og hvorledes vi kunne erkjende. Vi maae derfor iagttage Erkjendelsens successive Udvikling gjennem dens forskjellige Stadier, hvorledes den, begyndende med det Umiddelbareste og meest Enkelte, ved sig selv uddanner sig og giver sig den nødvendige Begrændsning".

Han begynder med at bekæmpe de saakaldte medfødte Ideer. Denne Lære, som ved den Cartesianske Philosophie var bleven herskende, var ogsaa udbredt i England. For at vurdere Lockes Polemik imod den, maa man mærke, hvorledes den blev fremsat og forkastet. „Visse almindelige Principer og Begreber skulle oprindeligen, umiddelbart være tilstede i Bevidstheden, fra Fødselen af være Sjælen indprægede". Locke paastaaer derimod, at det, der umiddelbart fremtræder i Bevidstheden, kun er en Mangfoldighed af enkelte Følelser; Sjælen kan ikke tillige umiddelbart være i Besiddelse af visse almindelige Sandheder; var dette Tilfældet, maatte de paatrænge sig Bevidstheden ganske paa samme Maade som hine Følelser, ja endnu umiddelbarere, da de oprindelig skulle være i Sjælen, medens Følelserne fremkaldes ved ydre Indvirkning. At antage, at Forestillinger kunne være Bevidstheden medfødte, uden at den virkelig apperciperer dem, er modsigende; thi at Noget er tilstede i Bevidstheden, vil slet ikke sige Andet, end at det apperciperes. Han tilføier endnu, at den Overensstemmelse om visse Sandheder, som paaberaabes, er saare problematisk. Man kan hverken i det Theoretiske eller Praktiske paavise saadanne Grundsætninger. Ikke engang Identitets- og Contradictionsprinciperne, der med Rette antages som fuldkomment visse, og ikke kunne bevises, kjendes af Børn, Vilde, Idioter; det er ikke engang nok at gjøre dem opmærksomme paa dem; først ved Dannelse kunne de bringes til at anerkjende dem.

Locke gik altsaa ind paa Problemet, ganske som han forefandt det: Har Bevidstheden foruden det Enkelte tillige Almeenbegreber? Nei, siger han, alle Almeenbegreber ere dannede, frem-

bragte. Den egentlige Grundusandhed heri ligger i Opfattelsen af Forholdet mellem det Almindelige og Particulære (Enkelte). Han har ikke erkjendt, at begge ere det Concretes Momenter, at det Almindelige uden det Enkelte, det Enkelte uden det Almindelige ere tomme, døde Abstractioner. Det Almindelige vinder Virkelighed ved gjennem Specialisation at blive et Enkelt. Dette Enkelte er mere end dette, det er det i en særegen Skikkelse virkeligblevne Almindelige. Den umiddelbare Bevidsthed har i Jagttagelsen Alt som et Enkelt; deri har Locke Ret; men naar den videnskabelige Bevidsthed hæver sig til almindelige Begreber, da er her ikke et i den Forstand, som Locke mener. Frembragt ɔ: ganske nyt Indhold, men det samme Indhold i en ny Form, Almindelighedens. Hvad Jagttagelsen har som Enkelt, er i den videnskabelige Erkjendelse udviklet til et Almindeligt.

Locke gaaer nu et Skridt videre. Da Sjælen ikke har medfødte Ideer, saa er den en i sig selv tom Evne til at modtage Forestillinger, Copier, Afspeilinger af de ydre Objecter (Sjælen en tabula rasa). Han opstiller som Axiom, at Sjælen afficeres af Objecterne; hvorledes dette er muligt, undersøger han ikke. Hvad Sjælen iøvrigt er, vil han ikke afgjøre; men oprindelig viser den sig aldeles passiv; først naar den udenfra modtager Indtryk, vaagner Bevidstheden; derefter udvikler Reflexionen sig, der adskiller og sammenligner de forskjellige Forestillinger saavelsom de enkelte Bevidsthedens Tilstande. Forestillingerne ere al Erkjendelses Materiale; Reflexionen, som det Formale, kan kun ved Sondring og Forening bearbeide dem. Hermed ere den hele Bevidstheds to eneste Grundbestemmelser givne: Sensation og Reflexion. Sjælen er saaledes et Speil; men hvorledes hænger det sammen med det, at Speilet gjenspeiler sig selv? Saa overfladisk er denne Empirisme, at Selvbevidstheden ikke fremtræder som Problem. Dyrene have Sensation og Reflexion.

Det Foregaaende er i og for sig nok til i Almindelighed at charakterisere Sensualismen. Vi forbigaae den hele omhyggelige, klare og i mange Henseender roesværdige, men dog for-

skrækkelig overfladiske Udvikling af Detaillen. Kun ved eet Exempel instar omnium ville vi vise, hvorledes han kun ved (bona fide) at tilhylle den groveste Selvmodsigelse kunde tilsnige sig sine Resultater. Det er et Hovedstykke i hans Lære, hvorledes Reflexionen af de enkelte sandselige Forestillinger gaaer for sig. Reflexionens tredobbelte Virksomhed bestaaer i at 1) forbinde de mangfoldige Forestillinger, 2) sammenligne det Mangfoldiges Overeensstemmelse og Forskjel og 3) ved Combinationen af begge, ladende det Uovereensstemmende falde, fremhæve det Overeensstemmende. Saaledes opstaae Almeenbegreber, som deels betegne Beskaffenheder ved Substantserne, deels Substantserne selv, deels deres Relationer til hinanden. Han oplyser det ved Exempler; det gaaer meget nemt, men allevegne er en skjult petitio principii. I de Almeenbegreber, der betegne Substantser, f. Ex. Menneske, Dyr o. s. v., skal efter Lockes egen Bemærkning Almeenbegrebet Substants være Hovedbestanddeel, der blot har de specielle Tilsætninger af det Menneskelige, Dyriske. Men nu maa Begrebet Substants efter den hele Theorie først kunne være Resultatet af en Abstraction fra det Ueensartede i Begreberne om de mere specialiserede Substantser (Væsener); Fremgangen er bestandig fra det mere Bestemte til det Almindeligere. Den høieste Grad af Dannelse udfordres til at hæve sig til det almindelige Begreb om Substants. Her er det evident, at den hele Lære falder. Er Begrebet Substants en Bestanddeel af Begrebet Menneske, Dyr o. s. v., saa have vi jo her det, der skal være umuligt: Begreber, der ere tilstede i Bevidstheden, før de ere frembragte ved Abstraction.

Lockes Lære er da in summa den, at al Erkjendelse er af empirisk Oprindelse; kun fra Sensationerne faae vi det Stof, hvoraf Forstanden danner sine Begreber. Heri ligger en Polemik mod Metaphysiken, der gik ud fra Ideer som oprindelig givne, dog ei endnu en directe Polemik mod Indholdet, skjøndt en saadan indirecte ligger heri. Denne Consequents blev først senere dragen, skjøndt allerede enkelte Glimt komme frem, saaledes i hans Lære om Slægts- og Artsbegreberne. Slægt og Art ere i Grunden intet Virkeligt, hvilket f. Ex. kan sees deraf, at der

gives Misfostre, men gode for os til at distingvere, ordne osv.. Saaledes dølger da allerede her den Lære sig „at vi ei kunne erkjende Tingenes Væsen", men den er endnu ganske tilbagetrædende, som om det var en simpel Sætning uden videre Consequents.

Empirismen er svanger med sceptiske Elementer. Mærkelig er allerede George Berkeley († 1753), der, idet han iøvrigt gik frem som Locke, med ham gik ud fra det i den umiddelbare Bevidsthed Givne, benægtede, at de empiriske Forestillinger opstaae ved Indvirkning af materielle Ting. Yderverdenens Tilværelse er blot en Tilværelse i vor Forestilling: Esse=percipi; kun Aander ere; Gud er i sidste Instants Grunden til disse Forestillinger. Det er en empirisk Idealisme. Ellers bliver Alt som hos Locke. Men det er, som om man anede frygtelige Conseqventser; man vilde ikke have noget at gjøre med denne Idealisme.

Scepticismen kommer endelig til fuld Kraft i David Hume. Hans Hovedværk »treatise of human nature« udkom 1739, et andet endnu mere udbredt Værk om den menneskelige Forstand 1748. Han fremdrager Lockianismens Conseqventser. Alle Forestillinger ere enten givne, Impressioner, eller frit frembragte. De første ere let at adskille fra de sidste ved den Nødvendighed, hvormed de paatrænge sig; de sidste høre ei til det umiddelbart Givne, de ere det Secundære, der viser tilbage til Impressionerne, som paa alle Forestillingers egentlige Element og Materiale, de ere altid indskrænkede til det Stof, der er givet i Impressionerne; der gives ikke medfødte Ideer, Ideerne dannes ved at adskille og forbinde Impressionerne til nye Forestillinger; dette er Forstandens eneste Virksomhed, Erkjendelsen kan ikke overskride det Givne, Empiriens Gebet.

Alle af Forstanden dannede Forestillinger, især de abstracte, ere mere eller mindre uklare. Bruges et philosophisk Udtryk af os, vil det vel kunne være saa, at en bestemt Idee svarer dertil; men ofte er det ikke saa. Vi maae da undersøge, fra hvilken Impression den foregivne Idee skal være afledet. Findes ingen, mangler den al Gyldighed. Skal der kunne være en Philosophie, saa kan den kun bestaae i en eiendommelig Forbindelse af givne Forestillinger til nye Ideer. Gaaer Undersøgelsen

nu ud paa at erkjende Tilværelsen eller Ikke-Tilværelsen af Facta, uafhængigt af al Erfaring, saa maa man have et ufeilbart Princip, ved hvilket man kan hæve sig over det umiddelbart Givne. Et saadant kan kun Causalitetens Princip være, Begreberne Aarsag og Virkning, som overhoved gaae ud paa, at naar Noget er givet som virkeligt, maa ogsaa et Andet, derfra forskjelligt, være. Hvori ligger Beføielsen til en saadan Slutning? Det fra A forskjellige B ligger ikke i Begrebet A. Hume maa nu undersøge, af hvilke Impressioner Begreberne om Aarsag og Virkning ere abstraherede. Nu er det da ganske naturligt, at hans Undersøgelse falder saaledes ud: „Vi iagttage, at Et ledsager eller følger efter det Andet; denne Jagttagelse gjentager sig, og saaledes vænne vi os til at referere disse forskjellige Facta til hinanden, at statuere en skjult, ei i Jagttagelsen indeholdt Sammenhæng; til Slutning troe vi, at vi ogsaa uafhængigt af al virkelig Erfaring kunne slutte fra Et til Andet. Altsaa afseet fra, at endog Anvendelsen af dette Princip paa lutter Erfaringsdata idelig viser sig vildfarende, kan det ikke være videnskabeligt Princip, ikke give Evidents; det grunder sig paa en uvilkaarlig Vane til at statuere en indre Sammenhæng, der ikke kan iagttages. Anvendt paa Erfaringsgjenstande kan det give høi Grad af Sandsynlighed ved Analogier, men ikke almeengyldig Erkjendelse; men for Philosophien er det aldeles uanvendeligt; thi her mangle vi endog Analogier. Naar man f. Ex. slutter fra Sandseverdenen til et høieste Ophav, hvor er da en fra virkelig Erfaring hentet Analogie, som kan lægges til Grund? Vide vi da saa godt, hvad Sandseverdenen er, at vi fra den som Virkning kunne slutte os til Beskaffenheden af et Andet? Hvad er overhoved at skabe? Til hvilke Impressioner kan dette føres tilbage? Paa Grund af vor totale Uvidenhed om Tingenes indre Aarsager kan enhver Hypothese forsvares og bekæmpes med ligevægtige Grunde; det Fornuftige er at lade Alt in suspenso". At Mennesket imidlertid ikke ret kan finde sig i at lade alt Sligt in suspenso, viser sig ogsaa hos Hume. „Der er i Erkjendelsen et naturligt Instinct, der ved en os ubevidst Mekanisme bevirker, at Tanken tager en Gang, som

svarer til Naturens Løb; vi kunne ikke stille os ved den Følelse af Evidents, den Overbeviisning, der opstaaer hos os ved Anvendelsen af Causalitets-Begrebet."

Paa det moralske Gebet synes hiin empiriske Scepticisme at maatte virke aldeles destruerende. Hvor let er det ikke her, ved at sammenligne forskjellige Tidsalderes og Nationers Vedtægter, at reducere Pligtfølelsen til en af Vane opstaaet Idee, at gjøre Alt afhængigt af Convention. Og hvorledes skal Frihedsideen legitimere sig, til hvilke Sensationer kan den føres tilbage? Locke har sagt, at vi danne Begreberne om Frihed og Nødvendighed ved at reflectere over den Jagttagelse, at vi ere i Stand til at foretage eller undlade, begynde, fortsætte forskjellige indvortes Handlinger, ved at reflectere over Aandens Magt over vore Handlinger. Hos Hume gaaer det Friheden endnu værre. Striden om den menneskelige Frihed er en Ordstrid. At Handlingerne svare til den Handlendes Characteer og Motiver, kalde vi Nødvendighed. Vi kunne gjøre ligesaa sikker Regning paa dem som paa en Naturbegivenhed. Frihed kalder han Evnen til at iværksætte den (nødvendige) Villiesbestemmelse.

Men desuagtet er hans Scepticisme paa det moralske Gebet meget moderat; han statuerer her et ubegribeligt, moralsk Instinct. Hans Tankegang er i Korthed denne: „Vi skjelne mellem gode og onde Handlinger; de gode vække et uvilkaarligt moralsk Velbehag, de onde Mishag. Ere nu de moralske Domme Ideer eller Impressioner? De ere ikke Ideer. Her finder ingen Reflexion, ingen Brug af Fornuften Sted, som naar vi bedømme en Handlings Nytte eller Skadelighed. Grunden til Handlingers Moralitet og vor Bedømmelse af dem ligger ikke i, at de stemme med Fornuften, men Grunden ligger i en umiddelbar Følelse udenfor og over al Fornuft. De moralske Forestillinger om Godt og Ondt ere altsaa Impressioner. Der gives et medfødt moralsk Instinct, der ogsaa lader sig paavise ved Erfaring." Han kan ikke undgaae at gaae ind paa den store Forskjel i Skikke og Sæder osv. Men han bruger her en anden Vending end paa det theoretiske Gebeet. Han søger psychologisk at forklare Afvigelserne, at reducere dem til Følger af mangel-

fuld Dømmekraft, falsk Anvendelse af den oprindelige moralske Følelse o. s. v. Her synes han da, ligesom tildeels ovenfor, at statuere noget almindeligt og objectivt Bindende; imidlertid skeer det ingenlunde med Bestemthed; idet han empirisk paaviser hiint Instinct, svækker og indskrænker han atter hiin Almindelighed.

Mærkelig reserveret er ogsaa hans Kritik af Beviserne for Guds Tilværelse. Det er alt tidligere bemærket, at et saadant Beviis maa være ham umuligt. Men her er det for det Første charakteristisk, at han mener, at Slutningen fra Verden til Gud er langt mindre utilladelig, end om man fra Gud som Aarsag vilde slutte sig til en ny Virkning f. Ex. et tilkommende Liv. Sligt charakteriseres som reent „Opspind". Dernæst forekommer i den naturlige Religions Historie den mærkelige Vending, som indeholder en ny Restriction, at den teleologiske Verdensbetragtning vel ikke med logisk Nødvendighed medfører Antagelsen af et øverste Ophav, men dog fremkalder en naturlig Overbeviisning, naar ikke polytheistiske Fordomme forhindre det. Han er end ikke langt fra ogsaa her at antage et naturligt Instinct, — og det er her saa langt fra at være Viisdom at suspendere sit Omdømme, at den, som tvivler paa Guds Tilværelse „fortjener enhver Grad af philosophisk Straf, al Spot og Foragt". Men paa den anden Side er hans Væsen os aldeles ubegribeligt; ville vi tale om hans Egenskaber, falde vi i Anthropomorphismer.

Den her fremstillede Udvikling af Empirismen til Scepticismen er saare fattelig. Locke nægtede ikke Muligheden af almindelig og nødvendig Erkjendelse; han paastod blot, at al Erkjendelse, altsaa ogsaa denne, er af empirisk Oprindelse; men kun det Enkelte er os oprindelig givet; ved Reflexion over dette frembringe vi selv det Almindelige og Nødvendige. Den, hvem det ikke var givet, at gjennemskue Sensualismens πρωτον ψευδος, kunde nu ikke indlægge sig nogen større Fortjeneste, end af Forstanden at kræve Regnskab for sin Virksomhed. At vi gjøre saaledes, er selv et empirisk Phænomen, hvis Beløsning, efter den givne Forudsætning (Forstanden som en blot formel Virksomhed) maa vise, at hiin Forvisning er en Illusion.

4. I det Foregaaende have vi fremstillet den ene Hovedforudsætning for den Kantske Philosophie. Sensualismen kan betragtes som et Forspil. Næsten ethvert Moment af den her udviklede Lære kommer igjen hos Kant, og er der væsentlig characteristisk for Systemet, saaledes den Lockeske Opløsning af Erkjendelsen i Sensation og Reflexion, Benægtelsen af, at vi erkjende Tingenes Væsen, Benægtelsen af en Erfaringens Enemærker overskridende Erkjendelse og dermed af al Metaphysik, Gjenveien, hvorved de høieste Ideer haves med en anden Vished end Erkjendelsens. Humes Benægtelse af, at Moralitetsbegreberne ere Fornuftbegreber, gjentager sig, hvad Realiteten angaaer, i Kants Distinction mellem theoretisk og practisk Fornuft. Alt dette — ja endog den Berkeleyske Idealisme (Phænomenet) kommer igjen hos Kant, og dog er det ikke der laant fra Sensualismen, men primitivt og originalt. Hvor er Nøglen til denne Gaade? Svaret er: Den Kantske Philosophie har Idealismen til sin Moder, der blot blev befrugtet af Sensualismen, og skjøndt den ligner sin Fader, har den dog væsentlig Moderens Characteer. Den er væsentlig et idealistisk System. Vi kunne her strax anføre som noget Væsentligt, at Læren om de medfødte Ideer (Sjælen ikke tabula rasa) er vedligeholdt hos Kant, skjøndt i en ganske ny Skikkelse. Vi maae derfor vende os til den idealistiske Retning.

Her er nærmest den Wolffiske Philosophie Gjenstand for vor Betragtning; men da dette i den fineste Detail udspundne Systems egentlige speculative Kjærne er Leibnitziske Ideer — hvorfor det ogsaa idelig kaldes det Leibnitz-Wolffiske —, er det nødvendigt ei aldeles at forbigaae denne Heros, og med Hensyn hertil hensigtsmæssigt at tale et Par Ord om Spinoza.

Centralideen i Spinozas Lære er Ideen Substants (allerede opstillet af Cartesius). Der er kun een Substants; thi Substants er, hvad der existerer i og ved sig selv; altsaa kan der ikke være flere Substantser, da den ene nødvendig i en eller anden Henseende maatte være afhængig af den anden. Alle Individer, enhver individuel Existens ere blot Modificationer af den eneste Substants: Gud. Spinozas Gud er uden In-

dividualitet. Den er det for alle Egenskaber, Beskaffenheder, Kræfter Tilgrundliggende, den absolute Forudsætning for Alt. Den manifesterer sig under to Hovedformer, Tænkning og Udstrækning. Alle tænkende Væsener manifestere kun Gud i hans Egenskab som tænkende, alle Legemer Substantsen som Udstrækning. Begge udgaae fra den ene med sig selv identiske Substants og ere derfor homogene, hvor forskjellig end den ydre Form er. Der er Parallelisme mellem de ideale og reale Manifestationer, mellem det tænkende Væsens indre Tilstande og den materielle Verdens Forandringer: Ordo rerum idem est atque ordo idearum. Vi ere os bevidste, hvad der foregaaer i Yderverdenen, enhver materiel Forandring er et Gjenskin af en indre samtidig Begivenhed; Sjælen i Begge, det Indres og det Ydres fælles Udgangspunkt, er Substantsen.

Leibnitz († 1716) havde et stort Blik for de største Modsætningers Eenhed, saaledes i hans Monadelære. Knytte vi Udviklingen til Spinoza, kan det siges, at Leibnitz statuerede en relativ, secundær Substantialitet, en uendelig Fleerhed af smaa Verdener, der udvikle sig ud af deres eget Centrum. Dette, der er det Blivende, uomskiftelig Værende i al Vexel, er ikke Eet, Ἓν καὶ πᾶν, men Mangfoldigt. Mangfoldigheden forstyrrer dog ikke Eenheden. Alle Monader ere Fulgurationer af den uendelige, primitive Urmonade, Gud. Men Monaderne ere ikke, som hos Spinoza, uden Subjectivitet; Monaden er forestillende Subject, og hvad den forestiller sig er Universet. Enhver Monade har potentia den hele Verdensforestilling i sig og kan give denne Mulighed Virkelighed; dette gjælder endog om den livløse Natur, der er her slumrende Bevidsthed. Virkelig realiseret er imidlertid Verdensforestillingen kun hos Gud.

Mindre tilfredsstillende er det, at Monaderne ikke indvirke paa hinanden. Den Spinozistiske Betragtning er ikke aldeles overvunden. Han kan ikke forene en saadan Indvirkning med den substantielle Monades fuldkomne Uafhængighed og Selvstændighed. Enhver Monade udvikler og bevæger sig kun efter sin egen Naturs Love. Den tilsyneladende Sammenhæng og Indgriben udledes af en præstabileret Harmonie, hvorefter

Alt griber ind i hinanden. Enhver handler aldeles efter sin egen Naturs Nødvendighed, men Alt er saaledes anlagt, at det er, som om den enes Virksomhed var fremkaldt ved den andens.

Leibnitz har ikke udviklet sine Ideer systematisk. Hans Ideer ere leilighedsviis udtalte i Brochurer, Breve, Svar paa Indvendinger. Hans omfangsrigeste Værk er Theodiceen, et populært Arbeide, skrevet for Dronning Sophie Charlotte, mod Bayle. Dens Resultat er: Denne Verden er den bedste, saa fuldkommen, som en endelig Verden kan være.

Leibnitz havde tillige en skarp Forstand; han bragte Syllogismen, der var falden i Ringeagt, til Ære og Værdighed.

Hos Wolff († 1754) er den egentlige speculative Kjerne Leibnitzes Monadelære og Theodicee. Han har ikke paa dette Grundlag gjort noget speculativt Fremskridt, ikke engang ført det videre; han var ikke nogen egentlig speculativ Natur. Men han har dog store Fortjenester. Han har expliceret den hele Kreds af menneskelige Forestillinger, og derved virket uendeligt paa den almindelige Dannelse. Han har vindiceret Philosophien sit Territorium, sin Ret som Videnskabens Videnskab. Indholdet er abstracte Sætninger og deres Beviser, blandet med Erfaringer, paa hvis uomtvistelige Sandhed han støtter sig. Han har omfattet alle Erkjendelsens Gebeter, reduceret deres Indhold til Tankens Form; men hans Fremgangsmaade er ikke speculativ. Alle Bestemmelser ere faste. Man pleier ikke uden Grund at indskrænke sig til at give Grundtrækkene af hans systematiske Anordning og kritisere hans Methode. Dette er nødvendigt og Hovedsagen. Dog bør man ei ganske forbigaae hans Udvikling af de ontologiske Begreber. Han har nemlig en eiendommelig Hovedkategorie, egentlig hans eneste: Ens, Ting. Dette er tildeels af Vigtighed med Hensyn til Methoden, især dog med Hensyn til Kant, hvor denne Kategorie spiller en stor Rolle.

Med Hensyn til Anordningen er hans Inddeling denne: 1) theoretisk og 2) practisk Philosophie. Ordet theoretisk kommer dog først hos hans Efterfølgere. Den theoretiske Philosophie er 1) Logik, formel — renset for Scholastiken, 2) Metaphysik, a) Ontologie, Læren om Entiteten, Tingenes alleralmindeligste

Grundbestemmelser, b) Kosmologie, c) rational Psychologie, d) naturlig Theologie.

Med Hensyn til Ontologiens Indhold bemærkes: Begyndelsen er ret ingeniøs. Umiddelbart have vi Bevidstheden om os selv og andre Ting. I denne utvivlsomme Erfaring ligger den Sætning „vi ere", som den første, primitive Vished. Dette er Fundamentet for al anden Vished, al anden Vished er afledet. Enhver Demonstration maa gaae ud paa, at gjøre det, der skal bevises, ligesaa vist for os, som det, at vi ere. Dette er Principet for al middelbar Vished. I denne Vished om vor egen Væren er Modsigelsens Grundsætning (ingen Ting tilkommer et Prædicat, der modsiger den) tilstede i bestemt Anvendelse. Heraf følger Begrebet om det Mulige, som det, der intet Modsigende indeholder. Dette bliver da, som det Almindeligste, det Fundamentalbegreb, hvormed der maa begyndes. Philosophien er Videnskaben om det Mulige. Ting (ens) er nu Alt, hvad, der er muligt. Men fordi Noget tænkes som muligt, er det endnu ikke. Foruden Muligheden maa endnu Noget komme til, naar Noget skal være, og dette Mulighedens Complement (complementum possibilitatis) er det, vi kalde Virkeligheden. Grunden til en Tings virkelige Existents ligger i dens Prædetermination ved alt foregaaende Virkeligt; den er nødvendigt Product af alle tidligere Tings Samvirken, og dette er det, som maa komme til Tingens Mulighed eller Væsen, for at den kan komme til Virkelighed. Tingenes Væsen bestaaer nemlig deri, at den kun paa denne bestemte Maade er mulig, medens enhver anden Maade vilde være umulig (være modsigende). Dette det Umulige, Sigselvophævende Modsatte er det Nødvendige ved Tingen; Alt, hvad der viser sig som dens nødvendige Egenskab, er saaledes at regne til dens Væsen, og dermed til det i enhver Ting Uforanderlige, Evige, og af alt Andet Uafhængige. Tingenes nødvendige Væsen bringer til Bevidsthed i Begrebet. I Tingens Væsen ligger dens Fuldkommenhed. Jo mere Tingen svarer til sit Væsen, desto fuldkomnere er den. Men da der hos Tingene, forsaavidt som de ere sammensatte, kan findes meget

forskjellige Grader af Fuldkommenhed, saa er det klart, at naar en Ting af en vis Art har en vis Grad af Fuldkommenhed, kunde den ligesaa gjerne have en anden. Den ene Grad modsiger ligesaa lidet Tingens Væsen som den anden. Dette er det Tilfældige ɔ: det, hvis Modsatte kan være (ei er modsigende). Da nu Tingenes Væsen er nødvendigt, saa maa Alt det, der alene har sin Grund i dette, være nødvendigt, uforanderligt, evigt. Disse Bestemmelser ere derfor fælles for alle Ting, der have samme Begreb (Væsen). Vi kalde dem eensartede. Men de kunne tillige være forskjellige, nemlig med Hensyn til det, som ikke blot har sin Grund i deres Væsen, det Tilfældige. Men deraf følger ingenlunde, at det Tilfældige er udetermineret eller uden tilstrækkelig Grund. Denne ligger blot ikke i Tingens Væsen, men derimod i Tingenes Sammenhæng med hinanden, i det, hvorved det Ene bliver Aarsag til en Beskaffenhed hos det Andet. Det Tilfældige er derfor tillige det Foranderlige ved Tingene, det varer kun saalænge, som det Forhold til den anden Ting, der er Aarsag til denne Beskaffenhed. Wolff skjelner altsaa ikke upassende mellem Egenskab (det Blivende, som følger af Tingens Væsen og under alle Modificationer bliver det samme) og Beskaffenhed (hvad der fremgaaer af de omskiftelige Forhold til Andet, Modificationerne). Saaledes gives der intet Udetermineret. Vi skjelne vel mellem det Nødvendige og Tilfældige, men dette Sidste er ikke mindre determineret end hiint; vi kalde det Tilfældigt, fordi vi ikke fuldstændigt kunne erkjende Grunden til dets Determination, der ligger i Tingens uendelige Sammenhæng med hverandre. Resultatet er saaledes fuldstændig Determinisme.

Denne philosophia prima kaldtes med Rette Ontologie; den er den almindelige Lære om Tingen og dens almindelige Prædicater, som Mulighed og Virkelighed, Eensartethed og Forskjellighed, Egenskab og Beskaffenhed, Nødvendighed og Tilfældighed, det Enkelte og Sammensatte, Fuldkommenhed o. s. v. I de øvrige Dele af Metaphysiken anvendes disse Prædicater, hvert for sig, paa disse bestemte Ting: Verden, Sjælen, Gud, f. Ex. om Verden er nødvendig eller tilfældig, evig eller be-

grændset i Tiden, om Sjælen er enkelt eller sammensat, om Existents, virkelig Tilværelse er et Gud efter hans Begreb (Væsen) tilkommende Prædicat (om han nødvendig existerer). Her er nu Adskilligt at bemærke:

Sjælen, Verden, Gud ere Ting. Erkjendelsen af deres Væsen er Erkjendelsen af deres nødvendige ɔ: til deres Væsen henhørende Prædicater, Egenskaber. Saaledes sees da, at dette er den Kategorie, fra hvilken den hele Betragtning gaaer ud. Hvad er da Tingen, hvad er dens Begreb? „Ting er Alt, hvad der er muligt“. Dette er blot en Nominaldefinition. Vi maae forsøge nærmere at faae Kategoriens egentlige Indhold for Dagen. Forsaavidt Metaphysiken beskjæftiger sig med de bestemte Ting, gaaer Undersøgelsen om deres Væsen ud paa at bestemme deres Egenskaber. Er der nu i Tingen (f. Ex. denne Cubus, af denne Farve, Haardhed, specifiske Vægt o. s. v.) noget Andet end dens Egenskaber, disse almindelige Prædicater, hvilke den deler med andre Ting? Herpaa vil Wolff ikke svare: Tingen er ikke Andet end dette Indbegreb af Egenskaber, sammensattede til Eenhed paa denne bestemte Maade i vor Bevidsthed; nei, Wolff vil som den sunde Menneskeforstand svare: bag ved Egenskaberne er der endnu noget Andet end disse, en individuel Realitet, et Noget, som har disse Egenskaber. Det, der egentlig menes med Tingen, det, der træder os imøde under dette Firma, er den forvirrede og ukritiske Forestilling om et blot Substrat, et blot Værende, men dog Individuelt, der ei selv er noget Bestemt, men bliver det ved de Egenskaber, det har, hvilke — som per juxtaappositionem — paa en uforklarlig Maade ere hæftede til det. Det er nu ei vanskeligt at indsee, at en stor Revolution maatte forestaae, naar denne vage, ingen nøiagtig Prøvelse taalende Kategorie var bleven Hovedkategorien; at om man end ikke ganske forkastede den hele Idee (som Fichte), var dog den den hele Wolffiske Metaphysik kuldkastende Consequents for Døren: at vi ikke erkjende Tingenes Væsen. Grunden til, at denne Kategorie endnu souteneret sig i den Kantske Philosophie, der dog opstiller hiin Sætning, er, at Kant ikke nærmest kom til den ved en Kritik af Entitetens Begreb, men ad en ganske anden Vei. Men det er ikke altid de til

klar Bevidsthed hævede Grunde, der ere de egentlige virkende i den historiske Udvikling.

Men hvorledes er denne uheldige Kategorie kommen til saadan Ære og Værdighed? Ikke uden en vis Nødvendighed. Spinoza og Leibnitz ere begge Idealister, men deres Idealisme er objectiv. Den Spinozistiske Idee er Ideen om det sande Værende, det universelle Væsen (Substantsen). Dette er uindividuelt, altsaa som saadant ikke et Værende, men blot Væren. Det samme objective Udgangspunct tager Leibnitz; men ved en genial Combination indpoder han Subjectiviteten i den gamle Stamme. Leibnitz's Substants har Forestillingsevne, er dermed individuel, er Monade. Denne Combination var nu ikke dialectisk begrundet. Ogsaa var Forholdet endnu her vendt om. Væren er Udgangspunctet; men det Sande er, at Tanken er det Første og Sidste, Væren blot den synlige Tanke. Leibnitz's geniale Combination var en Anticipation af Sandheden, der forudsatte ikke blot en ganske anderledes speculativ Aand end Wolff men ogsaa en heel mellemliggende Udvikling, med ligesaa exclusiv Fordybelse i Subjectiviteten som Spinozas i den objective Væren. I det Wolffiske System kunde, uagtet Monadelæren ikke forkastes, ikke Monaden blive Hovedkategorien, men i det Sted dens caput mortuum, det populære „Ting", ikke den forestillende og derfor individuelle, men den blot individuelle Substants.

Hvad Methoden angaaer, staaer den i Sammenhæng med Indholdet. Efter Wolff er Philosophien Videnskaben om det Mulige. Denne Mulighed er imidlertid blot den abstract logiske, at Noget kan tænkes uden Modsigelse (f. Ex. en Hest med Vinger), ei den reale, hvoraf Begrebets Realitet, nødvendige Gyldighed følger. Den reale Mulighed er ogsaa Virkelighedens sande Grund, indre Nødvendighed, skjøndt det ei nægtes, at der tillige udkræves et Incitament, ydre Betingelser. Hos Wolff ligger derimod Virkelighedens causa sufficiens blot udenfor. Et System, bygget paa den formelle Identitet, Mangel af logisk Modsigelse, kan derfor ikke drive det til real Erkjendelse, Erkjendelse af Virkeligheden. Allerede Leibnitz har med Henviis-

ning til Formaals-Ideen bemærket, at Virkelighedens Erkjendelse kræver et andet Princip end det blot Mulige. Alt Virkeligt, saaledes og det reale Begreb, er Eenhed af modsatte Bestemmelser; al real Erkjendelse maa begribe Differentsens Opløsning til Eenhed og Identitetens Udtræden i Differents. Herom kan ei være Tale i en Videnskab, der er Erkjendelsen af det blot Mulige. De Wolffske Begrebsbestemmelser udslette overalt Differentserne; disse kunne slet ikke komme frem; kom de frem, var strax Modsigelse tilstede. Modsigelsen undgaaes nu derved, at Systemets Begrebsbestemmelser — som vi og have seet — alle er Nominaldefinitioner; saadanne Definitioner tilhylle i deres vage Almindelighed Differentserne, saaledes naar Gud defineres som ens realissimum. Komme de nu dog senere frem, ignoreres eller benægtes Modsigelsen. Dette kan skee paa flere Maader: Hvert Moment tages for sig, uden Sammenhæng med de andre, eller ogsaa forflygtiges og fortyndes Modsætningen, saa Differentsen svinder ind til et umærkeligt Minimum. Hvor let den Wolffske Philosophie i sin naive Uskyldighed tager sig Sagen, sees til Exempel ved Spørgsmaalet om Muligheden af den absolut fuldkomne Ting (Gud). Enhver Realitet er en bekræftende Bestemmelse, ingen Negation er en Realitet. Forbindelsen af alle Realiteter kan ei frembringe Modsigelse, thi det Bekræftende modsiger kun det Benægtende, ei et andet Bekræftende. Der er altsaa aldeles ingen Skrupel om, hvorledes f. Ex. absolut Retfærdighed kan forenes med Algodhed, Barmhjertighed, ingen Anelse om, at det Positive er Negationens Negation (principium exclusi medii).

Dette Systems Methode maatte derfor være den mathematiske. Her og kun her har, som alt Leibnitz har bemærket, Identitetssætningen denne gjennemgribende Gyldighed. Om Methoden har Wolff fuld Bevidsthed. Han betragter det ikke som et Laan fra Mathematiken af dens eiendommelige Methode; dette er den sande philosophiske Methode, der først er blevet udviklet til Fuldkommenhed i Mathematiken. Det kommer just ikke an paa dette Formelle, Formen af Definitioner, Axiomer osv., men paa Opstillelsen af tydelige Begreber, og at deraf Intet afledes, uden

hvad der virkelig indeholdes (er sat) i dem. Nu kan den hele Fremgangsmaade gjøres klar. Først en præcis Definition (Nominaldefinition); Beviset for denne er, at det Definerede forefindes saaledes i vor Bevidsthed, ei er modsigende. Streng Analyse og Syllogisme, det er Systemets Midler. Syllogismen giver ikke noget Nyt; der maae bestandig nye Udgangspuncter. Desuagtet staaer Wolff i den troskyldige Forudsætning, at vi erkjende Sandheden, Tingene, som de virkelig ere. Derfor er der hos ham en vis Tilbøielighed til at søge empirisk Bestyrkelse. Han indrømmer, at den rationelle Betragtning undertiden trænger til Understøttelse, endog i Ontologien. Han har givet den empiriske Behandling af Psychologien m. m., og antog overhovedet en Alt omfattende philosophia experimentalis.

Kants Philosophie.

5. Wolff forudsatte ganske axiomatisk, at vi ved Eftertanke erkjende Tingenes Væsen; han troede paa Erkjendelsens Sandhed. Kant meente ligesom Locke, at man dog først maatte undersøge, hvorvidt vi formaae at erkjende. Hegel har senere sammenlignet dette hele Foretagende med ei at ville gaae i Vandet, førend man havde lært at svømme; med Grund, dersom Meningen var den, at det philosophiske System skulde begynde med Læren om Erkjendelsen. Men det er, netop paa Grund af Systemets levende, organiske Natur, muligt at begynde de indflydelsesrigeste, meest indgribende Undersøgelser paa ethvert væsentligt Punct. Men naar dette er givet, maa det og indrømmes, at dette i allerhøieste Grad gjælder om Erkjendelseslæren. Her samle sig de fineste Nerver. Alt, hvad der characteriserer et System, maa her træde frem. Men afseet herfra, sees det let, hvorledes dette allermeest maatte paatrænge sig. En Philosophie havde uddannet sig, der tog sit Udgangspunct fra Nominaldefinitioner (hvad vi tænke os ved Tingen), hvis Midler vare Analyse og Syllogisme, hvis Erkjendelse var Erkjendelse af det logisk Mulige, blot gik frem efter Contradictions- Identitetsprincipet og principium exclusi medii, hvis Erkjendelse af Tin-

gens Væsen tilmed kun var en Erkjendelse af Tingens Egenskaber, ei af den selv.

Kant optager altsaa den Lockeske Opgave, Undersøgelse af Erkjendelsens Væsen og Grændser, og udtrykker sig omtrent paa samme Maade; men han viser først Problemets hele Betydning. Han spørger ikke blot, hvorledes er Erkjendelse mulig, men, hvorledes ere syntheti**ske Ombømmer a priori**, uafhængige af Erfaringen, mulige? Analytiske Ombømmer ere de, der i Prædicatet kun sætte det, der allerede var sat i Subjectet (f. Ex. alle Legemer opfylde Rummet, Legeme = det Rum Opfyldende), synthetiske de, hvor Prædicatet indeholder en Bestemmelse, der ikke var sat i Subjectet (alle Legemer ere tunge). Kun de sidste udvide vor Erkjendelse, de første tydeliggjøre blot. Alle egentlige Erfaringsombømmer ere synthetiske. Erfaringen er synthetisk Forbindelse af Jagttagelser.

Alle analytiske Ombømmer ere aprioriske, forudsætte ei Erfaringen, om og de i dem explicerede Begreber ere empiriske. Deres Almeengyldighed og Nødvendighed støtte sig paa Modsigelsens Grundsætning. Herved skjelne de sig fra Erfaringsombømmer, der aldrig, som og tidligere erkjendt, kunne gjøre Fordring paa Almeengyldighed. Alle egentlige Erfaringssætninger ere synthetiske. Erfaringen er en continuerlig Sammenføielse ɔ: Synthese af Jagttagelser. Men der gives ogsaa synthetiske Ombømmer a priori, Ombømmer, som ei kunne være Erfaringsombømmer, fordi vi ei kunne andet end tillægge dem Almeengyldighed og Nødvendighed, f. Ex. det af Hume kritiserede Causalitetsprincip: Alt, hvad der skeer, har en Aarsag. Det er ikke vor Mening, at kun det Meste har Aarsag. Hvorledes komme vi til en saadan Forbindelse af forskjellige, endog modsatte Begreber? Hume nægtede Sætningens Realitet, han vilde reducere den til de Impressioner, fra hvilke den skulde have sin Oprindelse, men denne Forklaring forslaaer Intet. Erfaringen kan overhovedet ikke være Kilde til al vor Erkjendelse. Han har eiheller bemærket, hvor stort et Omfang disse Ombømmer have. Saaledes ere efter Kant alle mathematiske Sætninger synthetiske Sætninger a priori. Ligesaa ubemærket er Distinctionen i

den Wolffiske Philosophie. Alle egentlige metaphysiske Sætninger ere synthetiske (f. Ex. Verden har Begyndelse i Tiden), og dog troer den ved Analyse at opstille en complet Metaphysik. Problemets Betydning med Hensyn til Sensualismen ligger altsaa deri, at denne paastod, at Erfaringen var Kilde til al vor Erkjendelse, nægtede det Aprioriske (de medfødte Ideer). Kant vindicerer det Aprioriske. Wolff har denne Tro paa den medfødte Erkjendelse (Monadelæren), at vi ved Udvikling af det i Bevidstheden umiddelbart Forefundne komme til Sandhedens Erkjendelse. Men denne Udvikling er abstract Analyse, der er støttet paa den formelt logiske Modsigelses-Grundsætning, og bemærker ikke, at al sand Udvikling, al Udvidelse af den oprindelige ufuldkomne Erkjendelse derved er afskaaren.

Kant fordrer saaledes en ny dybere Begrundelse af tvende hinanden modsatte Retninger og viser sig allerede derved som Tænker af første Rang. Det Samme maa ogsaa siges, afseet fra alle historiske Relationer. I dette Spørgsmaal om Muligheden af den aprioriske Eenhed af modsatte Tankebestemmelser ligger Philosophiens Hovedproblem: Hvorledes kan det Mangfoldige, Modsatte overhovedet dog være Eet.

Det maa imidlertid ogsaa siges, at der i den Maade, hvorpaa han fra første Færd opfattede Problemet, var noget Uspeculativt, der foreløbig gjorde dets tilfredsstillende Besvarelse umulig: den absolute, abstracte Adskillelse mellem Analyse og Synthese. Al sand Begrebsudvikling er begge Dele. Derfor kan Kant ei heller føre den begyndte Revolution til Ende; hans Lære er afgjørende for den hele Fremtid, dog ei saaledes, at man kan blive staaende ved den. Istedetfor Sandhedens Erkjendelse satte han en for os som Mennesker almeengyldig Erkjendelse. Dette Resultat, blot som dødt Resultat, kunde betragtes som et juste milieu; men tager man Hensyn til Præmisserne og det skjæbnesvangre Indhold, viser en saadan Opfattelse sig som falsk. Kant staaer ikke vaklende imellem, men over saavel Wolffianismen som Sensualismen, idet han tillægger den menneskelige Erkjendelse Productivitet og dermed Frihed. At han ikke ganske bryder med dem, ikke endnu vover at opstille den Sætning, at Erkjen-

delsen er absolut Productivitet af sig selv, at der i den er noget Givet, Noget, som er vort Eget, er ei en Vaklen mellem begge Standpuncter; men han har her adopteret den for begge fælles Forudsætning, at al Erkjendelse forudsætter en fremmed, udenfra givet Gjenstand, Metaphysikens Afbilleder i Sjælen af Gud, Universet (udenfor os), Sensualismens af Sandsegjenstandene. I Stedet for den — for begge fælles — blot formelle Evne til at opfatte det saaledes Givne, satte han et reent aprioriskt Indhold. Tids- og Rums-Forestillingernes Kategorier ere a priori i vor Tænkning. Derfor maatte han opstille den frappante Sætning: Gjenstandene maae rette sig efter vor Erkjendelse; Naturen adlyder den menneskelige Tænknings Love. Det, der fremstiller sig for os, er ikke Tingene selv; de Afbilleder, vi have, ere saadanne, som de ere, fordi vor Erkjendelse er saadan, som den er. Hans Philosophie er dermed idealistisk; men der er ogsaa et sceptisk Element. Den reent aprioriske Erkjendelse er kun til Anvendelse paa givne Gjenstande, ei reent productiv. Derfor er der ingen objectiv gyldig Erkjendelse om det, der ei saaledes er givet, kun om Erfaringsgjenstande. Denne Idealisme er derfor transcendental.

Kants nærmeste Forudsætninger vare altsaa to modsatte philosophiske Retninger: den Wolffiske transcendente Metaphysik og Empirismen i sin Overgang til Scepticisme. Empirismen gik angrebsviis tilværks; Metaphysikens Forsvar var kun svagt, ikke saa meget paa Grund af Modstandernes Overlegenhed, som fordi den var saa forhærdet, at den ei følte Tvivlens Braad. Dette var Culminationspunctet af dens Svaghed. Empirismen fordrede en Legitimation; Erkjendelsen skulde documentere sin Evne til at erkjende det Oversandselige. Dette Samme fordrede Kant. Han fornyede den Lockeske Undersøgelse i sit første store Hovedværk*); men, som forhen anført, var nu først Problemet fattet i sin hele Dybde. Wolffianernes Methode var analytisk, Empirismens synthetisk. Denne Modsætning og dens Betydning forblev ubemærket. Den aprioriske Videnskabs Methode

*) Critik der reinen Vernunft (1ste Udg. 1781).

var Analysen, den empiriskes Synthesen. Kant bemærker nu, at alle Videnskaber forudsætte synthetisk Erkjendelse a priori, ogsaa Erfaringsvidenskaberne. Han spørger nu: hvorledes kunne i Erkjendelsen modsatte Bestemmelser oprindelig være forenede? Saaledes skrider han til Værket, med denne Tendents, dette penetrerende Blik. Vi maae derfor vente, at om endog Meget i denne Undersøgelse synes at gjentage Locke, saa er det stedse transformeret. Videre maa det erindres, hvad ligeledes er anført, at han i Stedet for Metaphysikens Erkjendelse af Sandheden, i Stedet for Scepticismens absolute Resignation paa al absolut Erkjendelse satte en objectiv, for os som Mennesker gyldig Erkjendelse, der dog ei skulde være en Erkjendelse af Sandheden selv. For saavidt synes den Kantske Philosophies Tendents at staae tilbage for Wolffianismen. Men det maa vel fastholdes, at ogsaa denne i Grunden nægtede Erkjendelsens Productivitet og dermed dens Frihed. Ideerne vare givne; den analytiske Virksomhed er i og for sig ligesaa tom og formel som Empirismens Reflexion over det sandselige Stof. Den transcendentale Idealisme vindicerer nu først Erkjendelsens Frihed, skjøndt endnu ikke i dens sande Uendelighed. Det er kun et Skridt, men et Kæmpeskridt. Vi vende os nu til Fremstillingen af denne Erkjendelseslære.

6. I Erkjendelsen skjelner Kant mellem to Elementer: Anskuelse og Tanke. Den er Eenheden af begge; Anskuelse uden Tanke er blind, Tanken uden Anskuelse indholdsløs. Han skjelner derfor mellem to Hovedevner, Functioner i Erkjendelsen, Sandselighed og Forstand. Anskuelse finder nemlig kun Sted, forsaavidt en Gjenstand er os givet; for os Mennesker er dette kun derved muligt, at det afficerer os (vort Sind). Evnen til, Receptiviteten for Forestillinger ifølge den Maade, hvorpaa vi afficeres af Gjenstande, kalder Kant Sandselighed. Ved denne have vi Anskuelser; ved Forstanden blive de tænkte; fra Forstanden have Begreberne deres Udspring. Al Tænkning maa idetmindste indirecte lade sig referere til visse Anskuelser, altsaa til Sandseligheden.

Hvem gjenkjender ikke her Sensualismens Distinctioner, de

gamle Bekjendte: Sensation og Reflexion (Impressioner og frie Forestillinger)? Men høre vi nærmere hans Udvikling, finde vi, at vi aldrig have kjendt disse gamle Bekjendte rigtigt. Distinctionen giver to Hovedafsnit: den transscendentale Æsthetik*) og transscendental Logik. Den første er Læren om Sandselig-heden. Som Sensualisterne mener han, at al Erkjendelse maa lade sig referere til Anskuelse; men han gjør ikke den Slutning: der gives ingen almindelig Erkjendelse. Han finder her et aprioristk Element. Anskuelserne opstaae derved, at en Gjenstand afficerer, frembringer visse Følelser hos os. Men Følelserne, Indtrykkene ere endnu ikke Anskuelser, de afgive kun Stoffet, Materien; først naar dette har vundet Form, saaledes er bragt til Eenhed, have vi Anskuelsen. Følelserne ere empiriske, aposterioriske; men det, som ordner Følelserne, kan ikke selv være Følelse, selv aposterio-risk, maa være a priori i os. Der gives en reen Anskuelse a priori. Jeg kan, naar jeg har en Forestilling f. Ex. om et Legeme, subtrahere 1) alle Forstandsbestemmelser, f. Ex. Sub-stants, Kraft, Delelighed o. s. v., 2) Alt, hvad der tilhører Følelsen, f. Ex. Uigjennemtrængelighed, Haardhed, Farve. Jeg beholder tilbage Skikkelse og Udstrækning. Disse tilhøre altsaa os selv. At vi ikke confust have Følelsen af det Haarde o. s. v., ligger i vor Sandselighed egen Beskaffenhed. Den transscen-dentale Æsthetik er Videnskab om Sandselighedens aprioriske Principer. Disse ere to: Tid og Rum. Herom bemærkes nærmere:

Kant skjelner mellem udvortes og indvortes Sandsning. Alt, hvad vi anskue udenfor os, anskue vi i Rummet, alle For-andringer af vore indre Tilstande ere i Tiden. Hvad er da nu Tid og Rum? Det er indlysende, at de ikke ere enkelte, bestemte Gjenstande blandt de øvrige; Tid og Rum ere ubegrændsede, uendelige; de kunne ikke som hine erfares. De kunne overhoved ikke være af empirisk Oprindelse. Disse Forestillinger opstaae

*) Om Ordets Betydning, see Critik der reinen Vernunft Pag. 35: „die Be-mühung die critische Beurtheilung des Schönen unter Vernunftprincipien zu bringen und die Regeln derselben zur Wissenschaft zu erheben ist vergeblich“.

ikke derved, at vi bemærke, at Tingene indtage forskjellig Plads, ere samtidige eller succedere hinanden; thi enhver saadan Bestemmelse er blot en Anvendelse af den allerede tilstedeværende almindelige Tids- og Rumsforestilling. Heller ikke saaledes, at de paa samme Maade, som Begreberne Menneske, Dyr, ere abstraherede af en Mangfoldighed i Erfaringen forefundne Rum og Tider; disse ere nemlig kun Dele af Tiden og Rummet. Men man kan heller ikke sige, at de opstaae ved Sammenfatning af alle Dele til deres Hele. Hver Rumsdeel og Tidsdeel er endelig, men vi have i Rum og Tid Forestilling om uendelig Udstrækning, uendelig Succession; men det Uendelige opstaaer, som vi og vide af Mathematiken, ei ved Addition, men omvendt det Endelige ved det Uendeliges Begrændsning. De ere da ganske aprioriske, og paatrænge sig ogsaa med den det Aprioriske eiendommelige Nødvendighed; vi kunne tænke Gjenstandene bort, Rum og Tid tilbage, men ei omvendt. Tid og Rum ere derfor hverken selv Objecter, eiheller betegne de Egenskaber hos Objecter; ingen Egenskab kan være før Tingen selv; de ere de almindelige, aprioriske Former for Sandsningen, de almindelige subjective Betingelser, hiin for alle, denne for de ydre Anskuelser. Var det ikke saaledes, vilde ogsaa Mathematikens af ingen Scepsis anfægtede Mulighed være ubegribelig. Geometriens Sætninger opstaae ikke ved Udvikling af Begreber (om Cirkel, Triangel o. s. v.), men ved Construction af Anskuelser. Men disse Anskuelser ere aprioriske, Erfaringen fremviser ingen virkelig Cirkel. Men nu er jo Anskuelsen den Forestilling, hvori en Gjenstand er givet. Forklaringen heraf er, at de alle ere Modificationer af Rumsanskuelsen. Denne er ikke en Anskuelse som en anden, men al udvortes Anskuelses almindelige Form; — at der maa være en saadan, er tidligere bemærket. Paa lignende Maade forholder det sig med Hensyn til Tiden (Arithmetik og Mechanik).

Denne hele Undersøgelse er afgjørende for Systemets hele Holdning, der ogsaa nu allerede bliver synlig. Tid og Rum ere i os selv, subjective Betingelser for vor Sandsning, det hos os, der gjør, at vi have Anskuelser, og blot dette. Tid og Rum have transscendental Idealitet, men empirisk Realitet; de ere

fuldkommen anvendelige paa Erfaringsgjenstande, men heller ikke videre. Heraf følger, at vi ikke absolut kunne sige: Tingene ere i Tid og Rum, men: de lade sig tilsyne for os i Tid og Rum; Phænomener ere i Tid og Rum. Vi kunne ikke engang sige, at Tingene for alle Væsener ere i Tid og Rum; vi kunne ikke vide, om Sandsningens Betingelser ere de samme for alle Væsener som for os. Vi anskue ikke Tingene selv, men Phænomenerne.

At nu denne Lære ikke gaaer ud paa, at Legemerne med Indbegreb af Rummet, hvori de ere, blot ere Forestillinger og kun existere i Tanken (Berkeley), bemærker Kant udtrykkelig. Han lærer ikke, at der kun gives tænkende Væsner, til hvis Forestillinger intet Object udenfor dem svarer, men tvertimod, at der er givet os Ting som Gjenstande for vore Sandser, uden hvilke vi slet ikke vilde sandse, ikke anskue; men hvad de ere, vide vi ikke; vi kjende kun Phænomener, de Forestillinger, de frembringe hos os, idet de afficere os. Man har alt tidligere erkjendt, at en Mængde Prædicater, som Farve, Lugt, Smag o. s. v. ikke ere at tilskrive Tingene selv, men existere i vor Forestilling. Kant gaaer blot et Skridt videre, tager ogsaa de saakaldte qvalitates primariæ med.

7. Vi komme til det andet Hovedafsnit, den transscendentale Logik. Gjenstanden er, som ovenfor anført, Forstanden, Evnen til at tænke Gjenstanden for den sandselige Anskuelse. I Forbigaaende kan bemærkes, at Muligheden af Forestillingen om Objecter udenfor os endnu ikke er forklaret ved den rene Anskuelse, der udbreder det Følte i Rummet; der er en maalende, beregnende Reflection (om og instinctmæssig) med i Spillet, som er en Virksomhed af Forstanden. Den Kantske Adskillelse mellem Sandselighed og Forstand er, som før anført, Sensualismens mellem Sensation og Reflection. Sensualismen erkjendte en vis Spontaneitet i Reflectionen; men da den kun var en aldeles formel Virksomhed, saa maatte den i sin consequente Skikkelse som Scepticisme nægte dens Ret, naar den ved sin Omdannelse af det i Sensationerne givne Stof bragte noget Nyt ind, der ikke alt kunde paavises i dette. Her er det Punct, hvori Kant væsentlig hæver sig over Empirismen. Vistnok bringer Forstanden

Noget med sig, som ikke var der i Forveien; men heraf følger blot, hvad der allerede fremgaaer af Undersøgelsen om Sandsningen, at vi vel ikke kunne erkjende Tingene, som de i sig selv ere, das Ding an sich, men ikke, at der ei gives nogen almeengyldig Erkjendelse, almeengyldig for os Mennesker. Naar Hume altsaa nægter Causalitetsbegrebet Realitet, fordi den indre Nexus af Aarsag og Virkning mellem forskjellige Ting ei er empirisk given, fordi den er tænkt, vil Kant ikke lade det gjælde. Denne Maade at forbinde Phænomener i Tanken er grundet i Forstandens Væsen paa samme Maade, som det at udbrede det Følte i Tid og Rum i Sandselighedens. Hans Lære er nu denne: a priori, forud for al Erfaring, have vi visse Grundbegreber, hvorefter vi bringe det anskuede Mangfoldige til Eenhed, tænke det. Disse Grundbegreber, Kategorierne, ere ikke Begreber om Objecter, men de betegne Forstandens Grundvirksomheder, ligesom Tid og Rum ere Sandsningens reent formelle Virksomhed.

Hvilke og hvormange Kategorierne ere, beroer paa, hvilke disse Grundvirksomheder ere. Her sætter han nu eensidigt Tænkningens egentlige Arbeide i at danne Omdømmer. Den danner ogsaa Begreber, men for ved Hjælp af dem at dømme. Anden Brug har den ikke for dem. Begreberne have overhoved deres Gyldighed ved Anvendelse paa Gjenstandene, og dette skeer ved Omdømmer. Saa mange Grundvirksomheder i Tænkningen, som Hovedformer af Omdømmer, og saa mange Kategorier.

Omdømmerne fremstilles under 4 Classer, hver med 3 Momenter under sig:

Qvantitet.	Qvalitet.	Relation.	Modalitet.
Almindelige	Bekræftende	Kategoriske	Assertoriske
Particulære	Benægtende	Hypothetiske	Problematiske
Enkelte	Uendelige	Disjunctive	Apodictiske;

og hertil svarer henholdsviis Kategorierne:

Enhed	Realitet	Substants – Accidents	Mulighed – Umulighed
Fleerhed	Negation	Aarsag–Virkning	Væren-Ikke-Væren
Alhed	Limitation	Vexelvirkning	Nødvendighed – Tilfældighed

I disse Hovedkategorier ligger nu iøvrigt efter Kants egen Bemærkning flere andre, f. Ex. i Causaliteten Kategorierne Kraft, Handlen, Liden; i Modaliteten Tilbliven og Forgaaen o. s. v. Det indsees let, hvad der ofte er bemærket, at Kategoriernes Nødvendighed slet ikke er viist (uden i al Fald som Betingelser for Erfarings Mulighed). Han gaaer frem efter et blot heuristisk Princip. Men Tanken er af stor Vigtighed; thi her er den første Grund til den senere paafulgte Ophævelse af Adskillelsen mellem Metaphysik og Logik.

Dette er nu det andet reent aprioriske Element i Erkjendelsen; men disse to, Anskuelse og Forstand, ere hinanden modsatte; det Charakteristiske for de sandselige Anskuelser er Mangfoldighed (uden Eenhed), for Kategorierne Eenhed uden Mangfoldighed. Kategoriernes Anvendelse paa det ved Sandseligheden givne Stof forudsætter en Række af Syntheser.

a) Den første Synthese er Jagttagelse, Vaerbliven, som forbinder Anskuelsernes Mangfoldighed uden at berøve dem Anskuelsens Characteer. Dette kalder Kant Apprehensionens Synthesis. Her er Mere end Anskuelse. I Jagttagelse, Vaerbliven af en hvilkensomhelst Gjenstand udenfor mig, f. Ex. Huus, er Mere end Udbredelsen i Rummet; her er ikke blot de dunkle Følelsers Forvandling til Udstrækning, men til et Qvantum. Her er altsaa Qvantitets-Kategorien virksom, hvorved det mangfoldige Rumlige sammenfattes som Eet.

b) Endnu større er Forstandens Virksomhed i den anden Synthese, som Kant kalder Indbildningskraftens transscendentale Synthesis. Indbildningskraften er Evne til at reproducere Billedet af en Gjenstand, til at frembringe Forestillingen om den uden den umiddelbare Tilstedeværelse for Anskuelsen; disse Billeder staae midt imellem Anskuelse og Begreb. Indbildningskraftens Synthese er ikke en reen Forstandssynthese; Forstanden virker her paa Sandseligheden. Som Apprehensionens Synthese er medieret ved Rumsanskuelsen, saaledes denne ved Tidsanskuelsen. Indbildningskraftens Schemata ere Kategorierne i Eenhed med Tidsanskuelsen.

Indbildningskraften reproducerer altsaa det Apprehenderede

abstract. Men hertil slutter sig en Recognition, nemlig om det Billede, som jeg frit har frembragt, er identisk med det empirisk Givne, hvortil jeg refererer det. Dette fører os til den 3die Synthese, uden hvilken hverken Recognitionen eller de foregaaende Syntheser vare mulige.

c) Dette er nemlig denne Synthese: „Jeg tænker", den høieste, alle Anskuelser ledsagende og indbefattende Synthese. Hele denne uendelige Mangfoldighed af Forestillinger, der ere givne ved Anskuelsen, ere forenede i det samme tænkende Subject. Dette „Jeg tænker", eller som Kant selv bemærker, denne Forestilling „Jeg", kalder han deels den rene, oprindelige Apperception, fordi det er den Bevidsthed, der ledsager alle andre Forestillinger, uden selv at ledsages af nogen anden, — deels Selvbevidsthedens transscendentale Eenhed, for at antyde, at i den ligger i sidste Instants det, der gjør al Erkjendelse a priori mulig; ved den alene blive Anskuelsens Forestillinger mine, og Kategorierne selv — de Maader, hvorpaa hine Forestillinger forbindes til Eenhed — forudsætte denne Synthese. Dette erkjender derfor Kant for Philosophiens egentlige Princip, hvilket det dog i Gjerningen først blev i den Fichteske Philosophie, ikke allerede hos Kant. Dog uddrog han selv heraf saa vigtige Consequentser, at det ei var underligt, at Fichte selv betragtede sin Lære som systematisk Fremstilling af den Kantske.

I denne Henseende maa især dette bemærkes, at denne Selvbevidsthedens Identitet ikke blot er den subjective Betingelse for Erkjendelse af Objecter, men at Synthesen af det Mangfoldige i Anskuelsen først derved bliver til Object for mig. Meningen er nu ingenlunde, at der ikke gives Objecter. At der er Objecter, gjør endnu slet ikke begribeligt, at vi forestille os Noget som et fra os selv forskjelligt, selvstændigt, os modstaaende Værende. Tingene lade sig ikke selv tilsyne, men idet de afficere os, fremkalde de Fornemmelser; disse forvandle vi selv efter vor egen intelligente Naturs Love til Forestillinger. Hvad vi have for os er disse Forestillinger, Phænomener. Men naar dette nu er saaledes, — og dette kan ei betvivles —, hvoraf kommer det da, at vi betragte disse Forestillinger som virkelige,

fra os selv forskjellige Gjenstande. Grunden hertil ligger i vor Erkjendelses Væsen som Selvbevidsthed. I denne Bevidsthedens formelle Eenhed ligger Grunden til, at vi sammenfatte det, som vi anskue udenfor os, og som ved Indbildningskraften bliver til Billede, til Eenhed, forestille os det som Eet, som Object. Var ikke Eenheden a priori i os, kunde vi ikke sætte den udenfor. Forstanden henfører unægtelig alle Forestillinger til et Noget udenfor os, en Gjenstand; men dette er dens egen Virksomhed. Denne Gjenstand er ikke Andet end det nødvendige Correlat til Selvbevidsthedens formelle Eenhed. Det transcendentale Object, Erkjendelsens Object, er derfor altid det samme: vor Selvbevidstheds ubekjendte x, hvilket vi ifølge vor intelligente Natur selv modsætte os som Object.

Nu fremlyser det tilfulde, hvad vi før have bemærket, at hos Kant er Begyndelsen gjort til at hævde Erkjendelsens productive Natur. I Begyndelsen af den transscendentale Analytik kunde det endnu see ud, som om vi havde Aftryk af Tingene, Copier, blot med fremmede Tilsætninger, som vi ikke kunne subtrahere fra. Her kunde det endnu synes, som om Kant lærte, at de samme Objecter ere, som vi forestille os, kun at de ere anderledes. Paa samme Maade kan man endnu forestille sig Sagen, naar man blot holder sig til Opregningen og Paaviisningen af Kategorierne. Ikke saaledes efter Læren om Selvbevidstheden.

Denne af disse forskjellige Syntheser resulterende Erkjendelse kalder Kant Erfaring. Den har det Egne, ikke at skulle være den al Aprioritet og Almindelighed manglende Erfaring, som maatte ligge under for Scepticismen, men at have Nødvendigheden i sig som Element. Forstandens Begreber og Combinationer ere ikke tilfældig Vane, men Tænkningens almindelige og nødvendige Former. Vi erkjende Phænomenernes Verden ved Anvendelse af de samme Kategorier, der ogsaa udøve en ubemærket Virksomhed ved dens Frembringelse. Spørger man, hvoraf det kommer, at Naturen følger de erkjendte Love, da disse ere vor Forstands Love, saa svares, at Forstanden selv har givet den disse Love. Naturen er den af Forstanden selv (i dens Forening med Tids- og Rumsanskuelsen) frembragte Phæno-

menverden. Men om „das Ding an sich" — uden hvilket vi dog ikke vilde forestille os denne Verden — kunne vi Intet vide, vi have ikke Sandhedens Erkjendelse. Hvad er Sandhed, er et latterligt Spørgsmaal. Gaves der ingen anden Erkjendelse, gaves der slet ingen, ei a priori, — thi hvorfra skulde Overeensstemmelsen komme mellem Tingens og vor Bevidstheds Love, — ei a posteriori, — thi denne kan ei være Erkjendelse om Love. En saadan Erkjendelse er kun mulig for en intuitiv Forstand, en Forstand, der tillige anskuer, idet Selvbevidstheden selv frembringer Mangfoldigheden; for en saadan ere Kategorierne, ved hvilke blot den givne Mangfoldighed sammensamles, uden Betydning. For os Mennesker har Anskuelsen sin Rod i Sandseligheden. Om der gives en saadan intuitiv Forstand, vide vi ikke.— Det er dette, den speculative Fornuft gjør Fordring paa at være.

Dette er det første skjæbnesvangre Skridt paa den Bane, der ikke er bleven forladt af den nyere Tids Philosopher. Dette er den første, endnu fragmentariske Fremstilling af den Lære, der senere har udviklet sig, og hvis Udvikling endnu ikke er aldeles tilendebragt: at Tankens Love ere Verdens Love, at Verdens inderste Væsen og Grund er Intelligents. Den Kantske Lære behøver blot at aflægge sin Fordom om Erkjendelsens Subjectivitet — dette har her Betydningen af den blot enkelte menneskelige Aand —, behøver blot i Erkjendelsen at see et universelt Liv, der vinder Tilværelse i de enkelte Aander, saa har den hele Betragtningsmaade faaet denne dybere Betydning; da er den erkjendte Verden ikke blot en Phænomenverden, men en virkelig Verden, vor Erkjendelse Sandhedens Erkjendelse; da er og den fordrede Betingelse tilstede, at Erkjendelsen selv frembringer sit reale, ei blot transcendentale Object. Thi den samme Alfornuft, der er det Tænkende og Selvbevidsthed i Mennesket, frembringer Universet.

For at lade Kant vederfares Ret, maa man ikke blot see hen til hans Læres Indhold, saaledes som han selv har fremstillet den — skjøndt den ogsaa da bliver et monumentum ære perennius —; man maa see hen til Alt det, som var latent i denne Begyndelse. Alt, hvad der kan siges til Roes for Fichte,

Schelling, Hegel, forøger hans Glorie. Den hele nyere Philosophie er kun den samme Bygning, som disse have fuldendt, hvortil han havde conciperet den første Idee, og som han havde grundlagt. Den indskrænkede, subjective Holdning, han gav sit System, holdt ikke hans Genius i Fangenskab. I den 1ste Udgave af hans Critik der reinen Vernunft — der overhoved indeholder mange ægte speculative Blik, der ere forsvundne af de senere Udgaver — yttrer han saaledes, „at det ikke er umuligt, at Objectet, das „Ding an sich", som ligger bagved den hele Mangfoldighed af Phænomener, er den samme Substants som Jeget. Vi kunne ikke vide, at det tænkende Jeg virkelig har en af de ydre Phænomeners os ubekjendte Substrat uafhængig Existents. Begge ere maaskee ei saa forskjellige. Det er ikke uantageligt, at Substantsen, som i Relation til vor ydre Sands er udstrakt, i Grunden tænker, at det som i een Henseende kaldes legemligt, i en anden Henseende er et tænkende Væsen, og at vi — vel ikke anskue dets Tanker, men deres Tegn i Phænomenerne."

8. See vi nu tilbage til Kants Forgængere, skulde det efter den hele empiriske Fremgangsmaade, efter de almindeligste Grundtræk synes, at vi blot havde en ny forbedret Udgave af Empirismens Erkjendelseslære; som den synes at være en umiddelbar Fortsættelse af Empirismen, synes den og at være Empirisme: den Erkjendelse vi kunne opnaae, er Erfaring. Imidlertid er denne Kantske Erfaring noget Andet end Empirismens Erfaring; er Kant virkelig gaaet ud fra Empirismen, er den i ham slaaet over i Idealisme. Den opmærksomme Betragter finder ogsaa, at hans Sammenhæng med Metaphysiken i Grunden er nok saa betydningsfuld og indgribende som med Sensualismen. Fra Metaphysiken har han arvet en Kategorie, denne Hovedkategorie: Tingen, Tingens Egenskabers ubegribelige Substrat. Den følger med fra først til sidst, og uden den er den Kantske Lære en anden. Kun er det nu blevet aabenbart, at denne Ting er et ubekjendt x. Den gamle Illusion, at vi erkjende Tingens Væsen, naar vi vide dens Egenskaber, er forsvunden. Videre see vi hele Ontologien fra Grunden af refor-

menverden. Men om „das Ding an sich" — uden hvilket vi dog ikke vilde forestille os denne Verden — kunne vi Intet vide, vi have ikke Sandhedens Erkjendelse. Hvad er Sandhed, er et latterligt Spørgsmaal. Gaves der ingen anden Erkjendelse, gaves der slet ingen, ei a priori, — thi hvorfra skulde Overeensstemmelsen komme mellem Tingens og vor Bevidstheds Love, — ei a posteriori, — thi denne kan ei være Erkjendelse om Love. En saadan Erkjendelse er kun mulig for en intuitiv Forstand, en Forstand, der tillige anskuer, idet Selvbevidstheden selv frembringer Mangfoldigheden; for en saadan ere Kategorierne, ved hvilke blot den givne Mangfoldighed sammensamles, uden Betydning. For os Mennesker har Anskuelsen sin Rod i Sandseligheden. Om der gives en saadan intuitiv Forstand, vide vi ikke.— Det er dette, den speculative Fornuft gjør Fordring paa at være.

Dette er det første skjæbnesvangre Skridt paa den Bane, der ikke er bleven forladt af den nyere Tids Philosopher. Dette er den første, endnu fragmentariske Fremstilling af den Lære, der senere har udviklet sig, og hvis Udvikling endnu ikke er aldeles tilendebragt: at Tankens Love ere Verdens Love, at Verdens inderste Væsen og Grund er Intelligents. Den Kantske Lære behøver blot at aflægge sin Fordom om Erkjendelsens Subjectivitet — dette har her Betydningen af den blot enkelte menneskelige Aand —, behøver blot i Erkjendelsen at see et universelt Liv, der vinder Tilværelse i de enkelte Aander, saa har den hele Betragtningsmaade faaet denne dybere Betydning; da er den erkjendte Verden ikke blot en Phænomenverden, men en virkelig Verden, vor Erkjendelse Sandhedens Erkjendelse; da er og den fordrede Betingelse tilstede, at Erkjendelsen selv frembringer sit reale, ei blot transcendentale Object. Thi den samme Alfornuft, der er det Tænkende og Selvbevidsthed i Mennesket, frembringer Universet.

For at lade Kant vederfares Ret, maa man ikke blot see hen til hans Lærες Indhold, saaledes som han selv har fremstillet den — skjøndt den ogsaa da bliver et monumentum ære perennius —; man maa see hen til Alt det, som var latent i denne Begyndelse. Alt, hvad der kan siges til Roes for Fichte,

Schelling, Hegel, forøger hans Glorie. Den hele nyere Philosophie er kun den samme Bygning, som disse have fuldendt, hvortil han havde conciperet den første Idee, og som han havde grundlagt. Den indskrænkede, subjective Holdning, han gav sit System, holdt ikke hans Genius i Fangenskab. I den 1ste Udgave af hans Critik der reinen Vernuft — der overhoved indeholder mange ægte speculative Blik, der ere forsvundne af de senere Udgaver — yttrer han saaledes, „at det ikke er umuligt, at Objectet, das „Ding an sich", som ligger bagved den hele Mangfoldighed af Phænomener, er den samme Substants som Jeget. Vi kunne ikke vide, at det tænkende Jeg virkelig har en af de ydre Phænomeners os ubekjendte Substrat uafhængig Existents. Begge ere maaskee ei saa forskjellige. Det er ikke uantageligt, at Substantsen, som i Relation til vor ydre Sands er udstrakt, i Grunden tænker, at det som i een Henseende kaldes legemligt, i en anden Henseende er et tænkende Væsen, og at vi — vel ikke anskue dets Tanker, men deres Tegn i Phænomenerne."

8. See vi nu tilbage til Kants Forgængere, skulde det efter den hele empiriske Fremgangsmaade, efter de almindeligste Grundtræk synes, at vi blot havde en ny forbedret Udgave af Empirismens Erkjendelseslære; som den synes at være en umiddelbar Fortsættelse af Empirismen, synes den og at være Empirisme: den Erkjendelse vi kunne opnaae, er Erfaring. Imidlertid er denne Kantske Erfaring noget Andet end Empirismens Erfaring; er Kant virkelig gaaet ud fra Empirismen, er den i ham slaaet over i Idealisme. Den opmærksomme Betragter finder ogsaa, at hans Sammenhæng med Metaphysiken i Grunden er nok saa betydningsfuld og indgribende som med Sensualismen. Fra Metaphysiken har han arvet en Kategorie, denne Hovedkategorie: Tingen, Tingens Egenskabers ubegribelige Substrat. Den følger med fra først til sidst, og uden den er den Kantske Lære en anden. Kun er det nu blevet aabenbart, at denne Ting er et ubekjendt x. Den gamle Illusion, at vi erkjende Tingens Væsen, naar vi vide dens Egenskaber, er forsvunden. Videre see vi hele Ontologien fra Grunden af refor-

meret. De ontologiske Begreber ere blevne de subjective Tids- og Rums-Anskuelser og Kategorierne. Men nu maae vi spørge: hvad vil der da blive af Kosmologien, den rationale Psychologie og den naturlige Theologie? Man kunde nu vente, at Kant overlader dem til sig selv, stolende paa, at disse Læreb ygninger ville styrte sammen af sig selv, da Fundamentet er rokket. Han har jo og givet os en fuldstændig Erkjendelseslære; vi vide jo ikke blot, hvorledes Erfaringsvidenskab er mulig, men og, at Kategoriernes Brug er indskrænket til Erfaringsgjenstande. Imidlertid, hvad vi hidtil have foredraget af den transcendentale Logik, hører kun til dens første Afsnit (transcendental Analytik); dens andet Afsnit, transcendental Dialectik — næsten Halvparten af det hele Værk — indeholder en destruerende Kritik af disse tre Hoveddele af Metaphysiken. Dette er naturligviis ikke et blot af Tidsomstændighederne fremkaldt Stridsskrivt. Her viser det sig da, at hans Forhold til Metaphysiken er det betydningsfuldeste. Men hvorledes kommer han hertil?

Vor Erkjendelse beroer vel factisk paa en Samvirken af Sandselighedens Receptivitet og Forstandens Spontaneitet; men vi have dog endnu en Evne, hvorom hidtil ei har været Tale: Fornuften (i indskrænket Forstand). Vor Erkjendelse, indskrænket til Erfaringsgjenstande, er vel endelig, men vi have en Evne for det Uendelige, netop denne samme Fornuft. Forstanden med sine aprioriske Grundbestemmelser er en Evne for Regler; det er som Regler til rigtig Erfaringsbrug, at de have Realitet. Denne Brug selv har ingen Grændse; sin betingede endelige Erkjendelse kan Forstanden udvide i det Uendelige (empirisk, slet Uendelighed); fra det Betingede gaaer den tilbage til det Betingende in infinitum. Her er nu en Stræben efter det sidste Betingende, der ei selv er betinget, det Ubetingede, Uendelige, Absolute. Dette er Formaalet, Principet (der her viser sig forskjelligt fra den aprioriske Regel) for Forstandens Brug. Forstandens Virksomhed culminerer i Ombømmet; i Slutningen aabenbarer sig en høiere Evne, Fornuften, Evnen for det Ubetingede, Absolute. Dette Ubetingede er tredobbelt, Forestillingen om Sjælen, Verden, Gud. Som Kategorierne deducerer han

disse Fornuftens Kategorier, hvilke han vindicerer Navnet Ideer*) af de tre Slutningsformer, den kategoriske, hypothetiske og disjunctive Slutning. Ligesom det kategoriske Omdømme gav ham Kategorien Substants, saaledes fører den kategoriske Slutning til Ideen om Sjælen som Substants, Ideen om det tænkende Subjects absolute Eenhed, ikke blot Selvbevidsthedens transcendentale Eenhed. Det hypothetiske Omdømme gav Causalitetens Kategorie; den hypothetiske Slutning fører ham til Ideen om Verden som en Række af Phænomener, hvori det Ene stedse som Aarsag betinger det Andet som Virkning, Objecternes absolute Totalitet. Det disjunctive Omdømme gav Vexelvirkningens Kategorie, Begrebet om den systematiske Totalitet, det Heles og Delenes Eenhed; den disjunctive Slutning Ideen om Totaliteten og den absolute Eenhed af alle objective Betingelser, alle Tænkningens Gjenstande overhoved: Gud.

Altsaa Fornuften har a priori Ideer: Gud, Verden, Sjælen; den er en Evne for det Uendelige. Vi ere her komne til et kritisk Punct, et Punct, som maa være afgjørende for denne Philosophie. Kant berører her ikke blot, som ved Spørgsmaalet om Muligheden af synthetiske Erkjendelser a priori, et indgribende Problem, men al Philosophies Hovedproblemer. Løsningen af disse bliver bestemmende og afgjørende for al Erkjendelse af Endeligheden. Vi staae med spændt Forventning. Vil Kant sige: der gives en, dog kun for os som Mennesker, almeengyldig Erkjendelse af Gud, Verden, Sjælen? Her er ikke de samme Præmisser; Gjenstanden er ikke den, ved ydre Affectioner foranledigede, men af os selv, efter vor intelligente Naturs medfødte Love, frembragte Phænomenverden. Vil han sige: her er et Gebet, hvor Sandhedens Erkjendelse er mulig? Her have vi Mere end i og for sig tomme Kategorier, der kun faae Værd ved Anvendelsen; her er Forestillinger om virkelige Objecter umiddelbart givne i Bevidstheden; Fornuften er intuitiv Forstand (speculativ). Men da maatte den foregaaende Lære tages tilbage, Subjectivitetens, Endelighedens Standpunct opgives.

*) Efter Platons Exempel, med Polemik mod Misbrug, f. Ex. Ideen om det Røde.

Uden Erkjendelse af en det endelige Jeg immanent Alfornuft vilde dette være det Samme som at sige: den endelige Selvbevidsthed frembringer selv Verden, Sjælen og Gud. Nei Kant svarer: der gives ingen Erkjendelse af Ideerne. Kategorierne, ved hvis Anvendelse Erkjendelsen af det Uendelige skulde komme i Stand, ere aldeles uduelige dertil. Dette søger han nu at godtgjøre ved en destruerende Kritik af Metaphysikens Kosmologie, rationale Psychologie og naturlige Theologie, der havde meent at løse hiin Opgave.

Han betragter først den rationale Psychologie. Den lærte, at Sjælen var Substants, og sluttede videre, at den altsaa maatte være immateriel, usammensat, uforanderlig (i al Vexel), uafhængig af Rummet (altsaa udødelig). Kant viste nu, at Alt her beroede paa Beviset for Sjælens Eenhed. Hertil kunne vi kun mene at komme ved en Forvexling af Sjælen som Phænomen og den selv (Ding an sich). Jeg er mig bestandig bevidst som det samme bestemmende Subject, altsaa som Substants. Dette er vist, afgjort, endog en Tautologi: Jeg er Jeg, Jeg er ikke Andet end Selvbevidsthedens Eenhed. Deraf, at Jeg er mig saaledes bevidst, følger ikke, at Sjælen absolut er een. Alle Metaphysikens Sætninger om Sjælen beroe paa denne Forvexling; den rationale Psychologies Beviser, uden Undtagelse, ere Paralogismer.

Kritiken af Kosmologien er især interessant, fordi en Anelse om det siden Grækernes Tid forglemte Dialectiske her træder os imøde i Antinomierne. Kant mener nemlig, at Tænkningen over Verdens-Ideen nødvendig maa opstille Sætninger, der modsige, udelukke hinanden. Beviserne for Thesis og Antithesis blive lige stærke. Han opstiller 4 Antinomier:

1) Verden er endelig, har Begyndelse og Ende i Tiden og er begrændset i Rummet; Verden er uendelig, evig og ubegrændset.

2) Den er enkelt, homogen (Materien deelbar i det Uendelige); den er sammensat af Atomer (ei i det Uendelige deelbar).

3) Den er bestemt ved Naturnødvendighed, Causalitet; der gives en Frihed.

4) Den har ei sit Ophav fra et absolut nødvendigt Væsen, dens Existents er tilfældig og selvstændig; den er afhængig og nødvendig.

Her ere Modsigelser: det Endelige er ikke det Uendelige, det Enkelte ikke det Sammensatte, den mechaniske Nødvendighed ikke Friheden, Tilfældigheden ikke Nødvendigheden.

Hans Beviser for Theserne og Antitheserne ere nu virkelig, som han paastaaer, ikke ganske Prokuratorbeviser. De have en vis Stringents, Ræsonnementet er formelt rigtigt. Dette frapperer. Men endnu mere frapperer det, at de dog alle, nærmere beseet, gaae frem paa følgende Maade, som f. Ex. ved den første Antinomie: Verden er endelig; thi sæt, at den ikke var endelig, saa var den uendelig; men dette kan ikke antages; den er uendelig; thi sæt, at den ikke var uendelig, saa var den endelig, men dette kan ikke antages*). Hvad lære vi heraf? At det Endelige og Uendelige ei kunne tænkes saaledes i denne absolute abstracte Opfattelse, at hvert isoleret Moment uimodstaaeligt driver os til det Modsatte, at de maae være flydende Momenter, der ophæve sig i en høiere Eenhed. Kant gjør ikke dette Forsøg, men har en næsten skadefro Glæde ved deraf at godtgjøre Fornuftens Impotens. Efter Hegels Opdagelser er det let at sige, hvorledes Sagen skulde betragtes. Kant kunde ikke see

*) Thesis: Verden har en Begyndelse i Tiden. Sæt, at Verden ikke havde Begyndelse i Tiden, saa vilde til ethvert Tidspunct en uendelig Tidsrække (Evighed) være afløben; men da en Rækkes Uendelighed bestaaer deri, at den ikke tilendebringes ved Succession, saa kan den ikke afløbe. En uendelig Tidsrække kan ikke være afløben, altsaa maa Verden nødvendigviis have Begyndelse i Tiden, — quod erat demonstrandum. Antithesis: Verden har ingen Begyndelse i Tiden. Sæt, at Verden har en Begyndelse i Tiden (Begyndelse er en Tilværelse, foran hvilken en Tid, da Tingen ikke var) saa har der været en Tid, hvori Verden ikke var; Verden er begrændset af en tom Tid; men dette er en Uting; det Tomme maa nødvendigviis være begrændset; ellers er det ikke det Tomme, men aldeles Intet. I Verden, begrændset ved Phænomener, kan en tom Tid tænkes, men ei selv ubegrændset som Verdens Grændse. Først naar Verden er der, kan der være Tale om Tid og Begyndelse i Tiden; men Verden selv kan ikke have sin Begyndelse i Tiden, — quod erat demonstrandum.

Modsætningerne som dialectiske, uden at overskride sit subjective Standpunkt ɔ: gjøre sig skyldig i en skammelig Transscendens. Man maa have Mod til at hæve sig til en absolut, evig Intelligents, der ei er bleven til i Tiden, men ved hvis evige Aabenbarelse Universet og dermed Tiden først fremtræder. Verdens Existents kan ikke indskrænkes til nogetsomhelst Tidsqvantum, men ei heller sættes som et Ubegrændset, som om intet Moment var det første, men forudsatte et andet. Tiden kan ikke forstaaes som selvstændig Realitet, men kun som Evighedens Apparents. Evigheden er apparent i hvert Moment. Verdens Idee er evig (over al Tid, Timelighedens Princip), i enhver endelig Skikkelse er den bestemt begrændset.

Paa samme Maade er det med Antinomien om Frihed og Nødvendighed. Frihed, ubetinget Selvbestemmelse, maa være, thi Begrebet om en blot og bar Causalitetsrække er umuligt; det Betingede forudsætter tilsidst et selv ubetinget Bestemmende. Men paa den anden Side: Frihed kan ikke være Nødvendighedens Grund; thi Frihed og Nødvendighed ophæve hinanden; en ved Frihed begrundet Nødvendighed er en Uting. Antage vi en blot sig selv bestemmende første Aarsag, saa er den hele Causalnexus given til Priis, problematisk. Sagen er, at ogsaa her ere flydende Momenter fixerede og derefter stillede ved Siden af hinanden; den væsentlige Nødvendighed stivner til mekanisk Nødvendighed; den selvbevidste Aands absolute Selvbestemmelse, hvorved den fremdrager Væsenet fra Grundens Mørke til Virkelighedens Daglys, fordunster som grundløs Vilkaarlighed, libertas indifferentiæ. Men naar man een Gang for alle har givet Afkald paa Erkjendelse af Sandheden, af Tingens Væsen, kan det ikke være anderledes.

Endelig vender Kritiken sig mod den naturlige Theologie og fremfor Alt mod Metaphysikens største Stolthed, Beviserne for Guds Tilværelse. Her samler Kant al sin Kraft; thi her gjælder det at bibringe den transscendente Metaphysik Dødsstødet. Saalænge Erkjendelsen af Guds Væsen endnu er mulig, er der ingen Grund til at opgive Haabet om, herfra at kunne stige ned til Erkjendelse af Universets. Den Wolffiske

Skole havde uddannet tre Beviser, der dog egentlig lade sig reducere til to. Hos Wolff selv er det endnu ikke kommet dertil, han har kun eet Beviis; det ontologiske Beviis ligger kun implicite deri, men ikke selvstændigt. „Vi ere. Alt hvad der er, har en Grund for sin Tilværelse. Grunden til vor Tilværelse er enten i os selv, eller i Andet. Er hiint, da ere vi selv den nødvendige Ting; men dette er umuligt. Er dette, ligger Grunden tilsidst i en Ting, som, idet den er Grund til Andet, tillige er Grunden til sin egen Existents. Af Begrebet om „den nødvendige Ting" følger nødvendigviis dens Existents. Var ikke Gud, kunde Intet existere." Den Wolffiske Skole havde nu heraf paa sin formalistiske Maade udspundet tre selvstændige Beviser, hvorved Sagen blev Kant mærkelig lettet.

1. Det kosmologiske Beviis, ogsaa kaldet det negative, slutter e contingentia mundi. Alt i Verden er forkrænkeligt, forgængeligt. Det Forgængelige maa have udenfor sig som Aarsag et absolut nødvendigt Væsen. Men dette kan kun være Gud, det alfuldkomne Væsen.

2. Det physicotheologiske eller teleologiske er egentlig en Fortsættelse af og Supplement til det foregaaende. Forudsætningen er Verdens Endelighed, men her fremhæves nu den i denne endelige Verden tilstedeværende Skjønhed, Harmonie og Planmæssighed, hvoraf sluttes, at det absolut nødvendige Væsen er eet, alviist og algodt, og derfor, da ingen Fuldkommenhed kan tænkes for sig, alfuldkomment.

3. Det ontologiske Beviis. Dette gaaer ud fra Begrebet om det allerfuldkomneste Væsen og demonstrerer med den Wolffiske Metaphysiks sædvanlige Midler, Analyse og Syllogisme, deraf det allerfuldkomneste Væsens Virkelighed. Først undersøges Begrebets Mulighed. Indbegrebet af alle Realiteter kan ikke involvere en Modsigelse. Derefter bevises Virkeligheden ved videre Analyse. Existents, Virkelighed er en Realitet, en positiv Bestemmelse i det Mulige, complementum possibilitatis. Nægtes Guds Virkelighed, saa er en negativ Bestemmelse sat i det allerfuldkomneste Væsens Begreb. En ikke-virkelig Gud vilde være det allerrealeste Væsen, der manglede een Realitet.

Kants Kritik af det ontologiske Beviis urgerer især, at Metaphysikens Overgang fra Begreb til Virkelighed er uberettiget. Af den logiske Mulighed kan real Tilværelse ikke udspindes — dersom ikke Tanken i os er Væsenet selv (en høist mærkelig Ytring). Existents er ikke et realt Prædikat, en Realitet. Naar vi tillægge Subjectet et nyt Prædicat, er det derved blevet et andet, men naar vi sige, at en Ting existerer, saa have vi ikke derved tillagt den en ny Egenskab; Subjectets Begreb er ikke forandret. Begrebet af tænkte 100 Rdlr. er ganske det samme som Begrebet af 100 Rdlr. i min Kasse. Naar vi sige, at Noget er, saa udtrykker dette „er" ikke nogen ny Egenskab, men blot den absolute Position af Subjectet med samtlige sine iforveien givne Egenskaber. En saadan Sætning er synthetisk, kommer ikke i Stand ved Analyse. Kun Erfaring kan lære, at Noget existerer, men Gud er ingen Erfaringsgjenstand. Et Menneske kan ligesaa lidet blive rigere paa Indsigt ved blotte Ideer, som en Kjøbmand ved at føie Nuller til sin Kassebeholdning.

Derefter kritiseres det kosmologiske Beviis, der ifølge Kant blot er et forklædt ontologisk. Det begynder med den empiriske Virkelighed og gaaer derfra over til det nodvendigt Værende, derfra til den absolute Realitet. Men Slutningen fra nødvendig Væren til absolut Realitet grunder sig paa den samme Forudsætning, at Væren er et realt Prædicat. Desforuden er allerede Overgangen fra det Tilfældige til en udenfor Sandseverdenen værende Aarsag uberettiget. Aarsagskategorien er kun anvendelig paa Erfaringsgjenstande; men her bruges den til at gaae udover Sandseverdenen. Hvad endelig det physicotheologiske Beviis angaaer, som ikke gaaer ud fra den empiriske Tilværelses Tilfældighed overhoved, men fra en bestemt Erfaring, det Teleologiske i Naturen —, bemærker Kant, at det Harmoniske, Planmæssige i Tilværelsen kun angaaer Formen; man kunde da kun slutte til en opifex, men ei til en Skaber, og særligt, at man kun fra Verdens limiterede Herlighed kunde slutte til et meget godt og viist Ophav. Iøvrigt omtaler han dette Beviis med Agtelse; det er godt til Beroligelse og Tro, men giver ikke apodictisk Vished.

Kritiken af disse to Beviser er imidlertid af ringere Betydning. Saadanne Gjendrivelser som disse, der indlade sig med bestemt articulerede Beviser, udelukke ikke Muligheden af, at den samme Grundtanke atter kan fremtræde i en ny Form; den gamle Rod kan skyde nye Grene. Skal Seiren være fuldstændig, maa det bevises, at ethvert Beviis af samme Art, i hvilken Indklædning det end fremtræder, er illusorisk. Men dette skeer ved Gjendrivelsen af det ontologiske Beviis, thi alle Forsøg paa at bevise Guds Tilværelse ere forklædte ontologiske Beviser. Overgangen fra Begrebet til Virkeligheden er umulig, og Overgangen fra Virkelighed til Gud ligeledes.

Resultatet af den Kantske Kritik er, at vi i Ideen om Gud kun have et Ideal i den Forstand, som først atter i den nyere Tid er aflagt, hvilket vi uden Beføielse hypostasere og personificere. Den er beføiet, saalænge den vendes mod en Skole, hvis Tænkning blot var formel. Men den dybere, tilbagetrængte Gehalt har han ikke trukket frem. Den reale, productive Erkjendelse har Forvisningen om Begrebets Realitet, ligesom den og ved Fordybelse i Endeligheden finder det Høieres, det Uendeliges Aabenbarelse.

Man vilde iøvrigt misforstaae Kant, naar man vilde tillægge ham materialistiske, sceptiske, atheistiske Tendentser. Man kan ligesaalidet bevise Sjælens Materialitet som dens Immaterialitet, ligesaalidet, at Gud ikke er, som, at han er. Hans Scepsis angriber blot Erkjendelsens Realitet. Viljens Frihed, Sjælens Udødelighed, Guds Tilværelse skulle ikke være os ligegyldige, men vor Forvisning om dem er ikke Erkjendelsens men Troens.

Men er dette negative Resultat det eneste? Nei. Ideerne ere a priori hos os, de ere nødvendige Bestanddele af vort Væsen. De ere vel ikke constitutive Principer for vor Erkjendelse, berige den ikke med et nyt Indhold, men regulative Principer. De lære os, ikke at tage den empiriske Virkelighed for det Eneste, men at antage et høiere, ubekjendt Ubetinget. Overeensstemmende med Ideerne ordne vi Phænomenerne under visse hypothetiske Eenheder. Ideerne danne ikke et Organon for Sandhedens Erkjendelse, men en Kanon til at simplificere og

systematisere Erfaringerne. Vi have Principerne, ved hvilke der kommer en Sammenhæng i Erfaringsvidenskaben, der ei forstyrres derved, at ikke alle mulige Tilfælde ere givne. Men Eenheden er dog kun projecteret, hypothetisk, problematisk.

9. Resultatet af Kants „Kritik der reinen Vernunft“ er dette, at Erkjendelsens Grændser ere afstukne. Dermed er et nyt metaphysisk Princip opstillet, den menneskelige Selvbevidsthed, den endelige Selvbevidsthed. Kritiken er ei System; men successivt kommer det mere og mere dertil, at Kritiken selv skal være det metaphysiske System. Den tidligere Idealisme var objectiv; nu er det declareret, at den maa blive subjectiv Idealisme. Spinozismen er den egentlige objective Idealisme. Leibnitz's Monadelære er en genial Anticipation af den absolute Idealisme, men blot Anticipation; den objectivværende Substants er det Første, Basis. Denne Combination kan ikke blive System; men den individuelle Substants bliver Ting, Tingen med sine Egenskaber. For den Kantske Kritik forsvinder den Illusion, at Erkjendelsen af Tingens Egenskaber er Erkjendelsen af dens Væsen. Tingen bliver som Residuum tilbage, men blot som det ubekjendte x. Substantsens, Objectivitetens Eenhed med Intelligentsen er blot en Formodning, hvorpaa Intet kan bygges. Derfor, naar Udgangspunctet tages fra Selvbevidstheden, skeer det ikke i den Intention at gribe den substantielle Tilværelse i sin Rod. Intelligentsen er den endelige, men menneskelige. Kant har fundet det Punct, hvorfra en ny Expedition maa begyndes: den endelige, menneskelige Selvbevidsthed. Men han er for hurtig færdig med at opgjøre Regningen*). Den i denne Selvbevidsthed forborgne Gehalt giver han sig ikke Tid til at opsøge; men, idet han forkaster alle Hypotheser, uddrager han for hurtigt sit Facit af utilstrækkelige Data. Den endelige Selvbevidsthed er og bliver derfor kun endelig, trænger ikke gjennem Phænomenet til det substantielle Væsen. Og dog veed Kant, at det Endelige forudsætter det Uendelige, kun kan tænkes som det Uendeliges Begrændsning. Men han har selv fixeret sig paa dette Stand-

*) Dette retfærdiggjør forsaavidt Hegels Sammenligning med ὁ σχολαστικός.

punct. Den endelige Selvbevidsthed har derfor kun en Tendents mod det Uendelige, en Stræben, der ikke opnaaes; dette er en af disse skjæbnesvangre Concessioner, hvorved i Grunden Intet indrømmes for Øieblikket, men som bærer Spiren til uberegnelige Følger i sit Skjød. Han har denne Indsigt, at Phænomenet ikke er Skin, men det substantielle Væsens Aabenbarelse; for os kan Phænomenet dog ikke blive dette. At Phænomenet da for os er Skin, vor Erkjendelse af Skinnet kun en Skinerkjendelse, denne Concession gjør han ikke; thi vi ere een Gang for alle endelige, vor Erkjendelse er derfor for os almeengyldig.

Ved Kritiken af den practiske Fornuft gjør Kant derimod en virkelig Concession; men Standpunctet nøder ham til at limitere den saaledes, at det kan siges, at, hvad han giver, tager han atter tilbage. Som praktisk Fornuftvæsen skal Mennesket nemlig ikke blot have det Uendeliges oversandselige Rige udenfor sig som et ubekjendt Land, der begrændser hans egen Sphære, Sandseverdenen, men han skal leve i et oversandseligt Rige, ei i Phænomenernes, men Noumenernes Rige; den practiske Fornuft har ikke blot en Tendents mod det Uendelige, men dettes egen Fylde i sig. Her ophører da ogsaa Frihedsideen at være problematisk; Friheden bliver tvertimod den practiske Philosophies Princip. Her finde vi da og en dybere Opfattelse af Friheden end i den 3die Antinomie. Der var Friheden blot tom Vilkaarlighed, den saakaldte libertas indifferentiæ, her derimod Autonomie, i hvilken vi have den sande, substantielle Friheds logiske Grundlinier. Selvbevidstheden skal her ikke være blot formel, men substantiel; Samvittighed er Viden om sin som Aandens uendelige Villie. Men det tages atter tilbage.

Denne den Kantske Læres — man kunde næsten sige — tvetydige Holdning med Hensyn til det Uendelige maa nødvendig forekomme inconseqvent, og den er det ogsaa. Men det maa tillige mærkes, at enhver Inconseqvents tillige kan betragtes som en Conseqvents. Han har fra først af indtaget et Standpunct, der driver videre fremad, men i en Retning, der er ham selv og den hele Slægt for dristig. Han lukker derfor Øiet for

sin egen Rigdom, eller hvor han oplader det for den, lukker han det strax igjen; han taaler ikke det rene Lys. Dog træder Sandheden frem for hans Blik som Vision.

Nøglen til de Besynderligheder, vi alt kjende, saavelsom til dem, vi have ivente, er, som sagt, at han indtager den menneskelige Selvbevidstheds Standpunct og fastholder dette i sin Endelighed, som den blot formelle Selvbevidsthed. Men denne kan betegnes som Indifferentspunctet mellem den reent endelige, naturlige Bevidsthed og den uendelige substantielle Bevidsthed. Forsaavidt den endnu ikke er det Sidste, er den endelig; men forsaavidt den allerede potentialiter er den uendelige, Kants saakaldte „intuitive Forstand", er denne endelige Selvbevidsthed uendelig. Det kommer altsaa blot an paa, ikke at blive staaende paa Halvveien. Vi have seet, at Selvbevidsthed som theoretisk Fornuft ei tør overskride Endelighedens Sphære. Som practisk Fornuftvæsen er derimod det Uendeliges Immanents et for Kant uafviseligt Factum. Men da Erkjendelse og Villie ei ere ligegyldige mod hinanden, kan det Uendelige ei udvikle sin Fylde, men synker trods alle Anstrengelser ned til det samme formelle og dermed endelige Standpunct som i Critik der reinen ɔ: theoretischen Vernunft.

Vi have givet et Udtog af Critik der reinen Vernunft og dermed aabnet Udsigten over hele Philosophiens Gebet. For Fremtiden kunne vi ikke gaae saaledes tilværks. Af Kants Critik der practischen Vernunft ville vi kun meddele, hvad der er nødvendigt til at supplere Billedet af Kants Philosophie overhoved og til at vise dens Indflydelse paa Retsphilosophien.

Distinctionen mellem theoretisk og practisk Philosophie og dermed theoretisk og practisk Fornuft var allerede gjort. Ellers vilde den være bleven opstillet. Jeg har Jeg som Object og gjør sig selv til Object. Den practiske Fornuft giver sig selv sin Gjenstand; dermed er dens Primitivitet og Uendelighed sat. Her er den menneskelige Selvbevidsthed substantiel, Samvittighed. Vi have sagt, at dette atter tages tilbage; derfor behøves en nærmere Udvikling.

Frihеds-Ideen, bemærkede vi, ophører nu at være pro-

blematisk. Den er et practisk Fornuftpostulat. Der er i os et ubetinget Bør, et kategorisk Imperativ, altsaa Frihed. Kant kommer her, sagde vi fremdeles, til en dybere Opfattelse af Friheden end i den 3die Antinomie. Vi vide Sædelighedsloven som vor egen Villie, denne er lovgivende, autonomisk. Friheden er ikke libertas indifferentiæ men Autonomie. Men her maa det nu mærkes, at skjøndt Guds Tilværelse er et nødvendigt Postulat af den practiske Fornuft, maa Gud dog ikke betragtes som den moralske Lovgiver. Den menneskelige Villies Identitet med den guddommelige er ikke sat. Derfor synker Kant fra denne Høide ned paa det samme Standpunct som i Critik der reinen Vernunft. Friheden giver kun en Bestanddeel af vor Virksomhed, vore Handlingers Form. Som Tids- og Rums-Anskuelsen vilde være tom uden den sandselige Anskuelse, saaledes den rene, autonomiske Villie uden den empiriske Villie. Dette er altsaa det andet Element: den empiriske Villie. Den har sit Udspring fra vor sandselige Natur, dens Motiver, Bestemmelsesgrunde ere de naturlige Drivter og Tilbøieligheder. Vi føle en Trang, gjøre os til Formaal at tilfredsstille den, føle Lyst og Ulyst. Dette er en væsentlig Bestanddeel; thi først derved kommer Friheden til et Indhold. Men denne empiriske Villie er ikke fri. Villien bestemmes af en fremmed Magt, dens Virksomhed maa rette sig efter Begjæringens Object. Da dette Villiens andet Princip saaledes paalægger Villien en fremmed Lov, kalder Kant det Villiens Heteronomie. Den empiriske Villies Bestemmelsesgrunde (materielle) adskille sig derved fra det kategoriske Imperativ, at de mangle Almindelighed, de ere individuelle og foranderlige. Hvad der vækker Lyst hos En, gjør det ikke hos en Anden o. s. v. En kan altsaa sætte sig et Formaal, en Anden et andet, ligesom han og kan alternere. Saadanne Regler kalder Kant Villiens Maximer. De kunne ei være Principer (almeengyldige). Kant dadler sine Forgjængere, der efter hans Mening have opstillet saadanne (eudaimonistiske) Maximer som Moralprinciper.

Denne Erkjendelse, at de naturlige Drivters Tilfredsstillelse, den størst mulige Sum af Nydelse, Lyksalighed, — hvor for-

skjellig den end er fra den raae Tilfredsstillelse af Driverne i deres umiddelbare Skikkelse —, er noget ganske Andet end Moralitet og Sædelighed, synes ei at kunne bestrides, men heller ikke at kunne være synderlig indflydelsesrig. Og dog er den det. Kants Polemik vender sig ikke blot mod de aabenbart eudaimonistiske Systemer, men mod ethvert, som i Stedet for at gaae ud fra Friheden selv gaaer ud fra Ideen om et øverste Formaal (det høieste Gode), et Object, som vi i al vor Handlen skulle stræbe efter at realisere, ɔ: Kants Polemik er rettet mod alle hans Forgjængere uden Undtagelse. Summen af hans Kritik er, at slige Systemer proclamere Sandselighedens Overherredømme, ere eudaimonistiske; deres Principer ere empiriske, mangle derfor Almeengyldighed; de ere heteronomiske, frihedsfornægtende.

Det har en særdeles Interesse for os at betragte den Wolffiske Sædelære. Principet, Fuldkommenhed, harmonisk Udvikling af alle Evner og Anlæg, seer uskyldigt ud. I den senere Tid have og Flere (Michelet, Erdmann) ikke villet indrømme, at det er eudaimonistisk. Wolff lærer ogsaa udtrykkelig, at Lyst, Lyksalighed er Følgen af Fremskridt i Fuldkommenhed, men dette skal ei være Motivet — Lysten er Tilgivt til Fuldkommenheden —, at Fuldkommenhedsprincipet ikke er egoistisk, egennyttigt; han fordrer ofte en rigoristisk Underordnelse af Driften under det af Fornuften erkjendte høieste Formaal. Hans System skal heller ikke være empirisk. Visse engelske Moralister, der overhoved havde Empirismen til Basis, og som aldeles nægtede Villiens Frihed, lode ogsaa Handlingernes Norm afhænge af Beskaffenheden af det forefundne Object. Men Wolffs Moral beroer paa en Idee, der skal realiseres; den betragter ikke saameget Motiverne som Formaalene. Han er ikke heller en saadan Determinist som hine Englændere.

Maa det nu og indrømmes, at der er noget Eensidigt i Kritik der practischen Vernunft, saa bliver den dog i det Væsentlige sand, navnlig naar det gjøres gjældende, at Principet er heteronomisk. Skjøndt Wolff ikke bogstavelig nægter Friheden, er han dog Determinist. Hans Lære om Villien er følgende: „Alt Begjær forudsætter en Erkjendelse. Forestillingen om en Fuldkommenhed vækker Attraa, Lyst, om Ufuldkommenhed Afsky, Ulyst. Et Gode er det,

som gjør vor Tilstand fuldkomnere, et Onde, hvad der gjør den ufuldkomnere; disse Begreber have ikke deres Kilde i Begjæringen, men ere dens Forudsætninger. Begjæring er Lysten til en Gjenstand, hvilken vi forestille os som et Gode, og vice versa. Det kan skee, at det, som ikke virkelig er et Gode, synes os at være det. Er vor Erkjendelse uklar, saa følger deraf den lavere ɔ: sandselige Begjæring. Ere Forestillinger om Godt og Ondt tydelige, er Begjæringen forstandig, saa har vi i den den sande Villen og Ikke-Villen. Ogsaa den har sin tilstrækkelige Grund, sit Motiv. Den almindelige Lov er: vi begjære, hvad vi forestille os som et Gode. Det er umuligt at bestemme sig mod alle Motiver. Men dette ophæver ikke Villiens Frihed, men udelukker kun Tilfældet. Frihed er Evne til at vælge det, der behager os". Dette er imidlertid en aabenbar Determinisme. Forskjellen mellem Godt og Ondt er forvansket; om Mennesket vælger det Gode eller Onde, beroer paa Erkjendelsens større eller mindre Klarhed, Forskjellen er altsaa qvantitativ. Den Wolffiske Philosophie har ikke fattet Modsætningen mellem Natur og Aand i sin Dybde, — at de stride mod hinanden. Dette gjør derimod Kant, skjøndt abstract, rigoristisk, hvilket ikke kunde være anderledes før den objective Idealisme. Opdagelsen af Selvbevidsthedens Princip var conditio sine qva non, for at Philosophien kunde blive Frihedslære.

Vi have først vendt os mod dette Punct, skjøndt Forsvaret for Wolff i denne Henseende ikke har været synderlig alvorligt, egentlig blot Undskyldning. Men vi have maattet begynde hermed, fixere hans deterministiske Standpunct. Thi tabes dette ikke af Sigte, vil det vise sig, at den Kantske Kritik i alt Væsentligt er sand. Vi kunne gjerne indrømme, at Principet ikke er empirisk; men at det er eudaimonistisk, — denne Bebreidelse lader sig neppe afvise.

At Fuldkommenhedsprincipet ikke i og for sig nødvendigviis er eudaimonistisk, ville vi ikke modsige. Saa vist det er, at det i en paa det ægte Frihedsprincip grundet Moral fremtræder som relativt Princip, ɔ: at Frihedsprincipet selv antager denne Specification, saa vist er det, at et System, der gjør det

til absolut Princip, ikke behøver at være antimoralsk; det kan tænkes, at det blot er eensidigt; men da maa Menneskets Stræben efter Fuldkommenhed ogsaa være sat lig dets Frihed selv. Men dette er ikke Tilfældet hos Wolff. Kant paastaaer, at alle Systemer, der, som det Wolffiske, gaae ud fra Ideen om et objectivt Formaal (det høieste Gode) nødvendigviis ere eudaimonistiske, fordi de gaae ud paa, at Lysten til og ved dets Realisation skal være Motivet for enhver Handling. Men al Lyst er efter hans Lære sandselig; thi om Subjectet skal føle Lyst, beroer deels paa dets Receptivitet, deels paa, at en vis Gjenstand er tilstede; men ingen af Delene beroer paa Friheden. Al Receptivitet beroer paa vor sandselige Natur; al Lyst, ogsaa den, vi føle ved en intellectuel Gjenstand f. Ex. et videnskabeligt Værk, et Kunstværk, er sandselig. Den høiere og lavere Nydelse kunne sammenlignes blot med Hensyn til Størrelsen. Den Kantske Kritik gaaer saaledes egentlig ud paa, at Distinctionen mellem Motiv og Formaal er illusorisk, og hvormeget der nu endog fra den absolute Idealismes høiere Standpunct kan indvendes herimod, saa gjælder det dog mod alle deterministiske Systemer, og navnlig ogsaa mod det Wolffiske. Det hjælper kun lidet, at Wolff indskjærper, at Fuldkommenhed er Formaal, Lysten blot Følge, ei selv skal eftertragtes, naar Formaals-Ideen dog er forflygtiget hos ham, naar disse Ord blot vise, hvad der efter hans Mening skal være hans System, uden virkelig at være det. Wolff bestemmer Fuldkommenheden som det Forskjelliges Harmonie, Samstemmen, Samklang. Denne Overeensstemmelse bestemmer han nærmere som Stræben mod det samme Maal. Men uformærkt reduceres den overeensstemmende Stræben mod et Maal til blot Overeensstemmelse, formel Identitet, Mangel af Modsigelse, som i den theoretiske Philosophie. Det hedder i hans Moral: „Naar den nærværende Tilstand er i Overeensstemmelse med den foregaaende og efterfølgende, saa er den fuldkommen, og vice versa". Som Exempel paa Ufuldkommenhed anføres: Naar den Rige forøder sine Penge, bliver han fattigere. Denne Overeensstemmelse angiver han videre som Overeensstemmelse med Menneskets Natur og Væsen, men da dennes Duplicitet.

Modsætningen mellem Natur og Aand ikke erkjendes, saa fører dette ligefrem til Eudaimonisme. Der bliver ingen grundig Forskjel mellem den gode Samvittighed og den sandselige Lyst. Det er saaledes forbudt at beruse sig, fordi der ovenpaa Lysten følger Ulyst.

Hvad der gjælder om det Wolffiske, vil og kunne vises med Hensyn til ethvert andet gjennemført deterministisk System. Kun Friheden kan give sig et Formaal. Hvor Forestillingen om et, Villien ei selv immanent Formaal skal være Motivet til alle vore Handlinger, saa kan det ikke sees, hvorledes den kan være dette uden ved Forestillingen om den Lyst, som følger af Opfyldelsen, den Ulyst, som flyder af det Modsatte; og Kant vilde, naar Eenheden af den guddommelige og menneskelige Villie ikke var, have Ret i sin Paastand, at den, som ei opfylder Loven af reen Agtelse for den, ei vil bringe sin Villie i Overeensstemmelse med Guds Villie uden ved Forestillingen om Belønning og Straf. Det Utilfredsstillende i Kants Kritik, som flyder af det hele Standpunct, er, at han ei erkjender, at det høieste Gode er Friheden som sit eget Formaal. „Friheden vil Friheden" er ingen Tautologie. Friheden vil Frihedens substantielle Indhold. Men Erkjendelsen af dette Indhold har han afskaaret sig, som det fremgaaer af det tidligere Udviklede, at fra Friheden skal kun Handlingernes Form komme.

Kant lærer altsaa, at vi vel komme til vore Handlingers Indhold fra Driverne og Sollicitationerne; men de maae ikke bestemme vore Handlinger; Friheden bestemmer sig uafhængigt af alle Motiver. Men hvorledes forbindes begge Sider, Sandseligheden og Friheden? Maximerne kunne ikke selv være Principer, men ere dog uundværlige som Materiale. Men de maae luttres, befries fra deres Tilfældighed, transformeres til almeengyldige Love. Det øverste Moralprincip er: Handl saaledes, at din Villies Maxime kan gjælde som Princip i en almeengyldig Lovgivning.

Maximen skal altsaa luttres ved at undergaae en Transformation; den skal gaae gjennem den autonomiske, uendelige Villies rensende Ild. Dette er i og for sig en skjøn Tanke.

Men denne høiere Form, til hvilken Maximen eleveres, er kun den indholdsløse Almindelighed, den formelle Identitet, Mangel af Modsigelse. Han oplyser selv ved Exempler, hvorledes han tænker det anvendt. Den Maxime, ikke at holde, hvad man har lovet i Nød, kan ikke være almindelig Lov; bliver den almindelig reciperet, falder det at love af sig selv bort, synker ned til et tomt Ord. Den Maxime, at forøge sin Formue ved alle sikkre Midler, f. Ex. ved at fragaae Depositum, naar det kan gjøres uden Risico, ophæver sig selv, naar den tænkes almindelig; thi da vil Ingen give noget Depositum. At dette er et aldeles tomt og illusorisk Spil, sees let. At hjælpe de Fattige, kun føre retfærdige Krige, elske sine Fjender o. s. v., disse Maximer bortfalde ligeledes, saasnart de tænkes som almindelige.

Paa dette formalistiske Standpunct stiller Kant sig med fuld Bevidsthed. Med Rette afviser han al Heteronomie. Han har fundet Modsætningen mellem Natur og Aand, men ei den skjulte Eenhed, den i Naturen (Sandseligheden) latente ideelle Gehalt. Derfor kan han ikke undgaae Dualisme. Med den fremskridende Udvikling kommer Standpunctets Insufficients mere og mere frem. Ved ingen Handling kunne vi undgaae at komme i Berøring med det materielle, fra Sandseligheden kommende Stof; men Fornuftens Autonomie maa dog være den eneste Bestemmelsesgrund. Den moralske Lov maa være den eneste Drivfjeder. Vi skulle opfylde Pligten for Pligtens egen Skyld, men ikke af Tilbøielighed; disse to Ting udelukke hinanden absolut. Dyden bestaaer derfor i at bekæmpe og overvinde Tilbøielighederne. Fuldkommen Harmonie mellem Villiens egen Lov og Tilbøielighederne vilde være Hellighed; men da Tilbøielighederne hos os komme fra Sandseligheden, er ikke denne Harmonie, men kun den uafbrudte Kamp mulig *), en Stræben efter Hellighed, en bestandig

*) Dette gav Anledning til Schillers bekjendte Distichon:

Gewissensscrupel.

Gerne dien' ich den Freunden, doch thu' ich es leider mit Neigung,
Und so wurmt es mir oft, daß ich nicht tugendhaft bin.
Da ist kein andrer Rath, Du mußt suchen sie zu vernichten,
Und mit Abscheu alsdann thun, wie die Pflicht Dir gebeut.

voxende Tilnærmelse til et Maal, som dog aldrig opnaaes, altsaa i Grunden en sig selv modsigende Stræben. Den postulerede uendelige Frihed viser sig som en blot Stræben efter Frihed, en illusorisk Stræben. Det ubetingede Skal gaaer ikke i Opfyldelse.

Da Kant har indtaget Frihedens Standpunct, er han berettiget til at opstille det høieste Gode som Formaal for vore Handlinger, uden at hjemfalde til Bebreidelsen for Eudaimonisme og Heteronomie. Men det kan dog ikke opfattes af ham som sandt Formaal, men kun som den forudsete Følge af Pligtopfyldelsen. Hans Lære om det høieste Gode er mærkelig, fordi han, skjøndt forgjæves, stræber at forene, hvad han med Urette har adskilt, at hæve sig til det Uendeliges Standpunct, og fordi de theoretiske Ideer vise sig som nødvendige Forudsætninger. Han har en dyb Følelse af, at Natur og Aand ei ere absolut adskilte; det høieste Gode er ikke blot Ideen om fuldkommen Dyd, Hellighed — dette det øverste Gode — men om Eenhed af Dyd og Lyksalighed, denne som Dydens nødvendige Følge. Retfærdiggjørelsen er yderst svag. Da vi ikkun kunne mere og mere nærme os til Hellighed, maa Sjælen være udødelig. Da der ingen Nexus er mellem vor Frihed og Naturen, maa der være et intelligent og almægtigt Væsen, der er Naturens Ophav og kan frembringe denne Overeensstemmelse. Moralloven maa da vel være overeensstemmende med hans Villie; men deri ligger ikke, at den forbinder, fordi den er hans Villie.

10. Saameget om Kants sædelige Standpunct i Almindelighed. Det er udviklet i Kritik der practischen Vernunft. Han har videre givet en Metaphysik der Sitten (1797) i to Dele, 1ste Deel: Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre, 2den Deel: Metaphysische Anfangsgründe der Tugendlehre. Sædernes Metaphysik falder saaledes i to Hoveddele. Forsaavidt Sædelighedsloven blot angaaer den udvortes Frihed, aldeles ikke vedkommer Handlingens indre Indhold, Sindelaget, kun byder Legalitet, er den Retslov. Forsaavidt den er den indre, uendelige Friheds Lov, ogsaa tager Hensyn til Handlingens Motiver,

byder Moralitet, er den Dydslære, Moral*). Sædelæren falder fra hinanden i Moral og Retslære, de staae i en Modsætning, der ikke atter ophæves. Legalitet og Moralitet, Ret i strengeste Forstand, juridisk Ret og Pligt, ikke blot Skyldighed, udvortes og indvortes Frihed ere faste Modsætninger.

Kants Retslære og Moral ere nu virkelig tvende selvstændige Videnskaber, ikke i hinanden gribende Led af den samme Totalitet. At de have hver sit specifikke Princip, er ikke det afgjørende. Derfor kunde Sætningen synes urigtig, naar man tager Hensyn til, at Retslærens og Moralens Principer ere Specificationer af det samme almindelige Sædelighedsprincip. Men hvad der — om det end ikke lod sig vise, at Retslæren hos Kant i Grunden ikke henhører til Sædernes Metaphysik, at Retsprincipets Deduction af Sædelighedsprincipet er illusorisk — afgjørende viser dette, er, at Moralens Princip ikke fremgaaer som Resultat af Retslærens. Han maa atter gaae tilbage til det almindelige Princip. I Moralen er det, som om Retslæren ikke var gaaet i Forveien. Han opstiller fra første Færd den Distinction: Den practiske Fornuft, den autonomiske Villie er enten lovgivende for Vilkaarligheden, Evnen til at gjøre og lade, hvilken han grundigt adskiller fra Friheden, saaledes at den blot tager Hensyn til Frihedens ydre, formelle Tilværelse; eller den tager Hensyn til Handlingens indre Indhold, dens Formaal og Motiver.

Naar nu Retslæren blot angaaer Vilkaarlighedens ydre, formelle Side, saa kan den ogsaa kun angaae det ydre, practiske Forhold mellem Flere, forsaavidt deres Handlinger som Facta kunne middelbart eller umiddelbart have Indflydelse paa hinanden. Hvad der her kommer i Betragtning, er ikke den Indflydelse, som en Handling kan have paa en Andens Ønske eller Trang. Begge Personer betragtes blot som formelt frie; med Hensyn til begge abstraheres fra alle Motiver og Formaal, dem,

---

*) Det bør bemærkes, at Kants Moral efter sit hele Anlæg er Pligtlære, ikke Dydslære. Hovedinddelingen er: 1) Menneskets Pligter mod sig selv, 2) Menneskets Pligter mod Andre.

der bringe til at handle, og dem, der kunne hos en Anden frembringe Ønsket om, at Handlingen ikke foretages. Enhver Handling er altsaa retmæssig, naar den ikke indvirker forstyrrende paa en Andens frie Vilkaarlighed. Det almindelige Retsprincip er dette: Enhver Handling er Ret, efter hvis Maxime Enhvers frie Vilkaarlighed kan forenes med alle Andres efter en almindelig Lov. Retsloven er: handl saaledes, at den frie Brug af din Vilkaarlighed kan bestaae med Andres Frihed efter en almindelig Lov. Denne Lov paalægger mig en Forpligtelse, men ikke, at jeg skal gjøre den til Maxime for mine Handlinger; thi Enhver kan være fri, om jeg og i mit Hjerte ønsker at gjøre hans Frihed Afbræk. Altsaa er den imperativiske Form i Grunden upassende. Loven siger egentlig blot, at min udvortes Frihed efter sit Begreb er saaledes indskrænket, og at den og kan holdes indenfor disse Grændser af Andre.

Af det ovenfor om Retsloven Anførte sees, at for Kant er Ret og Tvangsret synonyme. Mange, som staae paa det samme Standpunct, opstille en Tvangsret som en paa Retskrænkelsen begrundet særegen Ret, uagtet de endog aldeles begrunde den paa samme Maade som Kant, og ikke have noget bedre Kriterium paa den egentlige, juridiske Ret, end at den in casu kan opretholdes ved Tvang. Denne maatte da forudsætte en obligatorisk, imputabel Handling. At jeg har en Ret, vil slet ikke sige, at en Anden er moralsk forbunden til at lade min udvortes Frihed uforstyrret, men at Fornuften siger, at han kan tvinges dertil. Han bestemmer derfor Retten som Muligheden af en gjennemgribende, med Alles udvortes Frihed efter en almindelig Lov overeensstemmende, almindelig Tvang.

I Moralen kommer nu i Modsætning hertil Handlingens Indhold i Betragtning, ikke blot den frie Vilkaarlighed som saadan, men dens Forhold til en Gjenstand, et af den practiske Fornuft givet Formaal. Spørgsmaalet er, hvilke Vilkaarlighedens Maximer qvalificere sig til at eleveres til objective Fornuftformaal. Saadanne maae lade sig paavise; man kan ikke

blive staaende ved det at opfylde Pligten for Pligtens Skyld. Der maa være et System af Pligter. Men ikke alle menneskelige Formaal kunne blive Pligter, practiske Fornuftformaal. Kun saadanne Formaal kunne admitteres, som stride mod Tilbøieligheden. Thi i denne Overvindelse af Tilbøieligheden bestaaer Dyden. Saadanne ere efter Kants Mening: vor egen Fuldkommenhed og Andres Lyksalighed, men ikke omvendt.

Kant opstiller saaledes en dobbelt, fra den frie Enkeltvillies Begreb udgaaende Videnskab. Dette er af stor Vigtighed. Det er Oldtidens organiske Betragtningsmaade aldeles modsat. Staten er her det egentlige Prius; Aristoteles definerer Mennesket som et politisk Dyr; Menneskenes Samfund er Familie og Stat; men efter Naturen ↄ: efter Begrebet (ikke i Tiden) er Staten før Familien og hver Enkelt. Staten udgjør Familiens og den Enkeltes Substantialitet. Det Hele er nemlig før Delene; ophæves Totaliteten, ere Delene ikke i Sandhed, kun deres Navn. Staten er den Enkeltes Væsen; adskilt fra Staten er den Enkelte ligesaalidt Noget, som Haanden fra Legemet. I Modsætning hertil gaaer den moderne Tid ud fra den Enkelte, Subjectiviteten; først i den nyeste Tid er der Stræben efter at gjenvinde det substantielle Standpunct. Det moderne Princip kommer dog først til Gjennembrud efter Reformationen. Middelalderens Standpunct var abstract theologisk; Læren de justitia et jure var et Capitel af den theologiske Moral. Fra Reformationens Tid finde vi en Gjæring, en Tendents til disse to Videnskaber, der dog først kommer til Gjennembrud hos Kant. Grotius opstillede Ideen om en Naturret. Mennesket har som saadant naturlige Rettigheder. Ikke Staten, heller ikke Kirken er det Berettigende. Denne Naturret var tillige Moralphilosophie, men Grotius seer Alt i Retsideens Lys. Han skjelner nemlig mellem den strenge, egentlige Ret og jus laxius, den ufuldkomne, grundet paa Kjærlighedens Lov. Distinctionen mellem Tvangsret og jus laxius kan ligesaalidt som Distinctionen mellem Tvangspligt og uaftvingelig Pligt i og for sig medføre en Adskillelse; der maa forskjellige Principer. Det Samme er endnu Tilfældet hos Wolff, hvor Grundsyns-

punctet er moralsk, Ret udledes af Pligt. Endnu er der kun een Bidenskab; dog er der en større Forudfølelse af Sondringen end hos nogen Foregaaende; men da han ikke kan komme til et dobbelt Princip, hersker der stor Confusion. Derfor ere Beretningerne om ham saa forskjellige; Nogle have tillagt ham Adskillelsen. Wolff har givet en encyclopædisk Oversigt over Delene i sit System *): „Hvad Logiken er for Erkjendelsen, er den practiske Philosophie for Villien. Mennesket kan betragtes som blot Menneske, dernæst som Medlem af Stat og Familie. Inddelingen bliver da: 1) Ethik, der betragter Mennesket, forsaavidt det ikke er underkastet nogen høiere Autoritet, 2) Oekonomik, der betragter Mennesket som Medlem af en Familie, og 3) Politik, der betragter det som Medlem af Staten. Dette minder om den Aristoteliske Inddeling; men den organiske Betragtning mangler; Familie og Stat ere Aggregater, contractmæssige Samfund. Om Naturretten har han yttret sig paa forskjellig Maade. Først meente han, at den blot skulde lære, hvad der er Godt og Ondt, være det theoretiske Grundlag for Ethiken, Oekonomiken og Politiken, ei afsondres derfra. Men dette fastholdes ikke. Der maa, siger han, være en almindelig practisk Philosophie, der indeholder den practiske Philosophies Principer. Den skal være forskjellig fra Naturretten og indeholde dens Principer Den ene skal være den rene, den anden den anvendte Deel af den samme Bidenskab, der ei skal indlemmes i, men forudskikkes Ethik, Oekonomik og Politik. Den bliver da dog Indledningsvidenskab. Desuagtet har han givet en stor Naturret (8 Kvartbind à circa 800 Sider), der indeholder mangfoldige Gjentagelser af den almindelige practiske Philosopie og Anticipationer af de høiere Disciplinér. Der er her en uklar Tendents til Adskillelse. Skjønt han ogsaa i Naturretten betragter Pligterne imod Gud, Næsten og os selv, betragter han dog nærmest Rettighederne (lig Beføielser). Begrebet om det Tilladte spiller her en stor Rolle. Men Naturretten er dog opfyldt med moralske Betragtninger, f. Ex. om Pligten at tale Sandhed.

---

*) I discursus præliminarii foran Logiken.

Han har egentlig givet en dobbelt Behandling af den practiske Philosophie som en og den samme Videnskab, den ene fra et overveiende, skjøndt ikke udelukkende juridisk, den anden fra et mere moralsk Standpunct.

Altsaa ogsaa for vor Videnskab har den Kantske Philosophie været epokegjørende. Det vigtige, principielle Spørgsmaal om Retsphilosophiens Forhold til Moralphilosophien, om begge Videnskabers Principer og Begreb fik ved ham den Besvarelse, der dunkelt havde foresvævet hele den foregaaende protestantiske Tids practiske Philosophie. Senere er man med Rette vendt tilbage til den organiske, substantielle Betragtningsmaade; men deels vilde denne Tilbagevenden — naar den skulde være et sandt Fremskridt, nemlig forbunden med en Transformation — ikke have været mulig uden Kant, deels har han for Retslæren for alle Tider opstillet et specielt Princip, Principet for den strengt formelle, af Hegel saakaldte abstracte Ret, der er af saameget større Vigtighed, som denne netop er Systemets første Deel, og saaledes er det universelle Retsprincip selv i dets første Begyndelse. Hvad Moralen angaaer, da vil man under alle Omstændigheder maatte indrømme, at hans ethiske Betragtningsmaade har været et Igjenfødelsens Bad, at han seierrigt har bekæmpet Determinismen og Eudaimonismen; ikke blot i deres crassere, men i deres tilsyneladende uskyldigste Skikkelser. Iøvrigt maa det vistnok erkjendes for en af Hegels store Fortjenester, at han har bekæmpet den Adskillelse af Moral og Ret, som vi finde i Legalitetssystemet, at hans Retsphilosophie har et moralsk Capitel; men det vil vistnok og i Fremtiden blive erkjendt, at i den Kantske Moral ligger Spiren til en fra Retsphilosophien og dens Moral forskjellig, selvstændig Moralphilosophie, en Videnskab om den absolute Sædelighed.

Det er iøvrigt at bemærke, at hiin vigtige, indgribende Distinction mellem Ret, som juridisk Ret, Frihedens nødvendige tilladte, men og blot tilladte ydre Magt, og den moralske Pligt, ei blot det paa Grund af en Andens juridiske Ret Ikke-Tilladte, men den for Subjectets inderste Selvbevidsthed sig aabenbarende, derfor frie, substantielle Nødvendighed, ei kunde opfat-

tes i sin hele Dybde, som principiel, før Philosophien blev Frihedslære*). Dette blev den først ved den transcendentale Idealisme. Idet Selvbevidstheden blev dens Princip, blev Principet Friheden i dens allerabstracteste Skikkelse. Da indtraadte Distinctionen ogsaa nødvendigt, og paa Grund af Standpunctets transcendentale Characteer saaledes, at Retsloven og Pligtloven bleve selvstændige, af hinanden uafhængige Systemer, Legalitets- og Moralitets-System, ei blot afsondrede, modsatte, underordnede Kredse i et omfattende Sædelighedens System. Fra det absolute Standpunct har Modsætningen mellem Ret og Pligt ikke denne Fasthed. Friheden er her den af den frie, selvbevidste Subjectivitet anerkjendte og iværksatte substantielle Nødvendighed. De substantielle sædelige Forhold — Specificationer — frembyde nu den dobbelte Betragtning, at det med den substantielle Nødvendighed opfyldte Subject ved denne dets egen Nødvendighed drives til at realisere den, er forpligtet, og at den Magt, der gjør sig gjældende, hvorved Iværksættelsen skeer, er hellig, som Realisation af det Substantielle er berettiget. Det erkjender iøvrigt og den eensidige Rets og eensidige Pligts Standpuncter, men som foreløbige, underordnede, der ophæves i og have deres absolute Forudsætning og Begrundelse i den substantielle Sædelighed. Vi maae altsaa betragte den transcendentale Idealismes practiske Philosophie som en Begyndelse, men som en særdeles vigtig Begyndelse. I Retslæren har dette System fremstillet den frie Villies første abstracte Sphære. Denne formelle juridiske Frihed er ofte bleven sammenblandet med den Mennesket som blot organisk Sandsevæsen tilkommende Valgevne, Vilkaarligheden, Evne til at gjøre og lade. Den juridiske Frihed er nu og en vilkaarlig Magt til at gjøre eller lade, synes saaledes blot at være sanctioneret Vilkaarlighed, indenfor udenfra satte Grændser. Men den er noget ganske Andet; den er den af den formelle, over-naturlige Selv-

---

*) Hos Wolff kommer ofte det Synspunct frem, at de juridiske Pligter ere lig de moralske, med den yderligere Bestemmelse, at de nu kunne aftvinges.

bevidsthed aldeles gjennemtrængte og beherskede Vilkaarlighed. Denne Frihed har derfor ogsaa sin vel ikke substantielle, men formelle, logiske Nødvendighed, sine Kategorier, begrændser sig selv. Elementerne ere givne med den transcendentale Idealisme. Det kan iøvrigt bemærkes, at der, især hos Kant, endnu er noget Uklart. At det netop er den formelle Selvbevidsthed, der gjør Vilkaarligheden til Frihed, er først med Klarhed og Energie udtalt hos Fichte. Hos denne viser ogsaa først den formelle, logiske Nødvendighed sig, medens Kant idelig forgjæves søger en real og substantiel; paa den anden Side er ingen af dem fri for at lade Begrændsningen komme udenfra.

Medens saaledes den transcendentale Idealisme ligefrem førtes til Principet for denne Specification af Friheden, den reent formelle, fremtraadte paa den anden Side, som vi tidligere have seet, den substantielle Nødvendighed uimodstaaelig for Bevidstheden. Paa den practiske Philosophies Standpunct bliver Selvbevidstheden umiddelbart substantiel Selvbevidsthed, Samvittighed. Den er den almindelige Menneskeaand, Menneskehedens Bevidsthed, mangler i at være den allerdybeste Selvbevidsthed blot dette, at være Gudsbevidsthed. Her er nu en endnu større Fordybelse, end naar Jeget fatter Familie- eller Nationalaanden som sin Substants. Derfor antage vi, at den transcendentale Idealismes moralske Idee endnu har en Fremtid. Men hvad vi her maae bringe i Erindring, er, hvorledes denne Philosophie umærkelig glider ned paa det transcendentale Standpunkt. Dens Standpunct bliver den formelle, subjective Higens. Det bliver derved en Contrast mod det juridiske, ikke det høiere, der vilde kunne optage det i sig, blot moralsk, ikke sædeligt. Al Mediation og dermed ogsaa Begrundelsen af det høieste Standpunct mangler. Det forslaaer ikke at postulere dette. Det transcendentale Standpunct maa for Alvor opgives. Kun af den successive Fordybelse i Selvbevidsthedens substantielle Grund, kun gjennem de nødvendige specifiske Stadier kan det høieste Standpunct vindes.

11. Det skulde nu vises, hvilken Indflydelse den Kantske Philosophie har udøvet paa Systemets Udvikling, det vil sige paa

Opfattelsen af dens Hovedproblemer og Momenternes systematiske Sammenhæng. Denne Undersøgelses Hovedinteresse kan synes at maatte være den, at see Grundtrækkene af Legalitetssystemet nødvendigen udviklede som Consequents af den transcendentale Idealisme. Hos Kant finde vi imidlertid ikke endnu nogen classisk Fremstilling af Legalitetssystemet. Det er allerede berørt, hvorledes han ikke har fuld Bevidsthed om Standpunctets formelle Beskaffenhed, ei om den fuldkomne Løsrivelse fra Sædelighedens Standpunct overhoved, hvorledes han idelig stræber at sætte en substantiel og real Nødvendighed i Stedet for den blot formelle, logiske. Ved Siden af hiin Interesse — der efter det Ovenanførte kun vil finde en sparsom Tilfredsstillelse — gaaer den, at see Kampen (indenfor Systemets Grændser) mellem to stridige Elementer, der dog ikke blot vil give os Billedet af barokke Combinationer, curiøse Opløsninger, men ogsaa her vil afnøde os den Tilstaaelse, at Kants speculative Genius har anet den dybere Sandhed, der senere er kommen til Udvikling, efter at Retsphilosophien havde indtaget et i Sandhed sædeligt Standpunct.

Hovedinddelingen er hos Kant en Todeling: Privat Ret og offentlig Ret; den første angaaer Personernes juridiske Forhold til hinanden i Naturstanden, afhandler Læren om den personlige Frihed, Eiendom, Contract, Familien; den anden, Læren om Staten, Folkeretten (Staternes Forhold til hinanden som uafhængige, en ny Naturstand i større Stiil), Verdensborgerretten, hvori han har udviklet Ideen om et retligt Samfund mellem Staterne, hvori Naturstanden er ophævet.

Først kan bemærkes, at ligesom de tidligere Naturretslærere skjelnede mellem medfødte og erhvervede Rettigheder, saaledes skjelnede Kant mellem den medfødte Ret, det medfødte Mit og Dit, og den erhvervede. Begrebet om Mit er ham overhoved ligt Personens Ret. Han adskiller sig nu derved fra de tidligere, at han ikke erkjender en Fleerhed af medfødte Rettigheder, men kun een: Friheden, d. v. s. Uafhængighed af Andres tvingende Vilkaarlighed. Han protesterer imod at betragte Retten til at være sin egen Herre, til godt Navn, til Tankemeddelelse o. s. v.

som selvstændige Rettigheder, der som Led i en Inddeling skulde lade sig henføre under et høiere Begreb. Nei, Alt dette ligger analytisk i Begrebet om den personlige Frihed. Det Samme gjælder om Ligheden ɔ: den Uafhængighed ikke at kunne forbindes af Andre til Mere, end hvortil man atter kan forbinde dem. De tidligere behandlede Ligheden afsondret fra jura connata. Dette er igrunden den øverste Inddeling. Men da den ene Deel kun har denne Ret, om hvilken intet Videre er at sige, saa bliver denne Deel „in die Prolegomena geworfen", og den egentlige Retslære tager kun Hensyn til den erhvervede Ret, det udvortes Mit og Dit.

Hovedinddelingen bliver herefter i den naturlige og borgerlige Ret, ikke i den naturlige og selskabelige. Der kan meget godt være Selskab i Naturstanden, f. Ex. Familieselskabet; men med det borgerlige Selskab, det, der ved offentlige Love sikkrer Enhver Sit, er Naturstanden ophævet (Familiens Sammenhæng med Staten erkjender han ikke). Den naturlige Ret, Retten mellem Menneskene som levende i Naturstanden, den Ret, der gjælder med Abstraction fra al borgerlig Forfatning, er derfor i Modsætning til den offentlige Ret Privatret*). Mærkelig og i flere Henseender vigtig er hans Opfattelse af Naturstanden, ei som en historisk, ei som Ideal, men som provisorisk. Efter en Udvikling af de almindelige Betingelser for al Erhvervelse af et udvortes Mit overhoved, — ved hvilken han dog altfor meget betragter al Ret efter Eiendomsrettens Typus —, udtaler han sig saaledes herover: „Naar jeg ved Ord eller Gjerning erklærer, at jeg vil have noget Udvortes som Mit, paalægger jeg derved Andre en Forpligtelse. Men for det Første kan en slig Forpligtelse ikke opstaae, dersom den strider mod den almindelige Frihedslov, og dette kan jeg ikke afgjøre efter mit eget Hoved; Alles Mening er ligegod. Der maa derfor være en almindelig Villie, der er lovgivende, bestemmer Grændserne for Enhvers Ret. For det Andet er Ingen forpligtet til at afholde

*) Det er endnu temmelig almindeligt at indbefatte Familieretten under Privatretten.

sig fra Indgreb i min Ret, naar han ikke er sikker paa, at jeg ligeledes vil respectere hans Ret. Der maa være en Magt, der sikkrer Alle." Den sidste Bemærkning kunde nu vække Formodning om, at Kant mener, at Staten giver Enhver sin Ret med Undtagelse af den medfødte personlige Frihed. Hans System vilde da være det conseqvente, fra Sædelæren aldeles afløste Legalitetssystem. Modsigende vilde det da være, at han ei aldeles nægter naturlige ɔ: i Menneskets sædelige Væsen grundede Rettigheder; thi derpaa er hos ham den personlige Frihed umiddelbart grundet. Men det forholder sig heller ikke saaledes. „Den eensidige Villie (ogsaa Fleres Villie er i Sammenligning med Alles eensidig) er blot ikke tilstrækkelig til at constituere nogen Retserhvervelse, men den er dog dens væsentlige Grund. Den practiske Fornuft (den substantielle, sædelige, personlige Villie) byder, at Enhver ved Foretagelsen af visse Handlinger (f. Ex. ved Occupation, ved Tradition, ved Aftale o. s. v.) skal kunne erhverve en Ret (Eiendom, Præstation). Ere nu disse Betingelser tilstede, saa mangler der vel endnu Noget i en peremtorisk constitueret Ret; thi den, der ei vil erkjende, at her er en Retserhvervelse, gjør ikke Uret; i Naturstanden kan Enhver handle efter sit eget Hoved. Men Uret er det ikke at ville forlade Naturstanden. Den samme sædelige Nødvendighed, der fordrer Muligheden af Retserhvervelser, fordrer derfor Statens Stiftelse. Der er derfor vel ikke nogen fuldkommen, men en provisorisk Retserhvervelse i Naturstanden, der i Forventning om en borgerlig Forfatning comparativt kan gjælde for Ret."

Denne hele Udvikling kan betragtes paa tvende Maader, der begge ere gyldige. Den kan betragtes som den ufuldkomne Begyndelse til den Betragtning, der senere gjorde sig gjældende, hvor Ideen om en Naturstand med Antagelsen af Rettigheder, grundede i Menneskets aandelige Natur og Væsen, forkastedes, og i hvis Sted man satte Ideen om Urrettighedernes fingerede Standpunkt. Den betragtes saaledes som Forløber for dem, der satte Staten som al Rets eneste Kilde. (Herhen hører det andet Argument.) Men den kan og betragtes som Anelse om det Sande, at blot den personlige Rets nærmeste Grund ligger i

den personlige Enkeltvillie som saadan, dens sidste Grund, dens Final-Grund derimod i den sædelige Stats Idee.

Med Hensyn til Retslærens System bemærkes, at Kant adskiller den almindelige Undersøgelse om Muligheden af et udvortes Mit (hvorledes kan Personen have noget fra sig Forskjelligt som Sit?) fra Undersøgelsen om dets Erhvervelse. Først ved denne anden Undersøgelse fremtræde Distinctionerne mellem Tingsret o. s. v. Undersøgelsen indskrænker sig da og til Besvarelsen af det Spørgsmaal: hvorledes erhverves disse Rettigheder?

Den første Undersøgelse om Muligheden af et udvortes Mit betragter det som et juridisk Postulat af den practiske Fornuft, at ethvert udvortes Object for Vilkaarligheden maa kunne blive et Mit, maa kunne haves saaledes, at Personen krænkes, naar Tingen bruges af Andre, uagtet denne Brug ikke involverer nogen Krænkelse af den personlige Frihed. Beviset for, at der er en saadan practisk Nødvendighed, et Beviis, ved hvilket det aldeles formelle Princip skal anvendes, er svagt. Vel maa det erkjendes, at den Maxime, at en Gjenstand for Vilkaarligheden ikke behøver at forblive herreløs, men at den kan være en Persons udelukkende Herredømme undergiven, kan tænkes som almindelig Lov uden Modsigelse. Men det kan ei — som Kant paastaaer — nægtes, at den modsatte Maxime ligesaavel kan tænkes som almindelig Lov, den nemlig, at udelukkende Brug ei tilkommer Nogen. Thi det er aldeles skjævt og usandt, at den practiske Fornuft da vilde statuere at sætte brugbare Ting ud af al Brug. Iøvrigt er det her den Mangel, der egentlig bliver synlig, at Kant ikke skarpt nok har fattet, at det er som formel Selvbevidsthed, at Mennesket er Person. Urgeres dette, vilde det indsees, at et saadant Brugsfællesskab slet ikke endnu er juridisk Ret. Deraf vilde da med Rette kunne concluderes, at en Maxime, der gik ud paa, at Vilkaarlighedens Gjenstande ei kunde være Nogens udelukkende Ret undergivne, juridice annullerede dem, hvilket i al Fald vilde være stringentere end den Udvikling, han har givet. Dette vilde stride mod Ideen om en hele Vilkaarlighedens udvortes Brug nor-

merende Lovgivning. Denne Sætning (Postulat) er en lex permissiva; thi den giver os Adkomst til at paalægge Andre Forpligtelser, hvilket ikke analytisk ligger i Retsbegrebet.

Spørgsmaalet er nu videre: hvad er den subjective Betingelse for, at Personen kan have en fra sig forskjellig Gjenstand som sin? Her svarer Kant: Besiddelse. Kun naar jeg besidder en Gjenstand, læderes jeg ved fremmed Brug af Gjenstanden. Men der maa antages en reent juridisk (intelligibel) Besiddelse. Thi kun den Ting, hvis Brug af Andre er Retskrænkelse, uagtet jeg ikke besidder physice, er min. Kant kalder ogsaa den physiske Besiddelse Detention. Terminologien er overhoved ei den bedste. Man maa derfor ikke, som ofte er skeet, misforstaae Kant, naar han siger, at den intelligible Besiddelse er en Besiddelse uden Detention eller endog ved Villien alene; herved menes ei, at den juridiske Besiddelse ikke forudsætter nogetsomhelst factisk Forhold mellem Person og Ting, men blot — hvad der er aldeles rigtigt — ei physisk Ihændehavelse. Det Vigtige er, at Kant erkjender, at Retten over en udvortes Gjenstand ikke analytisk ligger i Begrebet om den personlige Frihed. Han lærer udtrykkelig, at den juridiske Besiddelse er en synthetisk Dom a priori, — om hvilken han her bemærker, at Synthesen ikke som paa det theoretiske Gebet bestaaer deri, at det Empiriske forbindes med Begrebet, men netop deri, at der abstraheres derfra; der abstraheres f. Ex. ved Eiendom fra Rummet, ved Contract fra Tiden*). De fleste af Kants Efterfølgere have forgjæves bestræbt sig for at fremstille Muligheden af Eiendom og Contract som analytisk indeholdte i den personlige Friheds Begreb. Herhen hører f. Ex. den Theorie om Eiendomsretten, der grunder samme paa Formation.

Kant lærer saaledes, at ved Eiendom, Obligation o. s. v. udvides Personens oprindelige Frihedssphære; der inddrages ikke

*) Naar Kant taler om Besiddelse ved Villien, er det, rigtigt forstaaet, træffende; men at dette skal være, at der abstraheres fra Personens Ikke-Tilstedeværelse, er en Recantation.

blot en ny Gjenstand indenfor den gamle. Skjøndt det havde været bedre, om Kant havde indskrænket Begrebet om Besiddelse til den personlige Enkeltvillies Herredømme over legemlige Ting, er hans Fortjeneste i denne Henseende dog meget stor. Men det maa tillige bemærkes, at han dog egentlig blot har opstillet et vigtigt Problem. Thi, lærer han, som Friheden selv ikke theoretisk kan begribes, saaledes er og Besiddelsen blot et Postulat af den practiske Fornuft. Hvorledes hiin Udvidelse af den personlige Frihed er mulig, hvorledes Personen kan besidde, hvad der er paa et andet Sted i Rummet o. s. v., ved Villien, er theoretisk ubegribeligt; men da et udvortes Mit skal være muligt, saa maa og dets nødvendige Betingelse være mulig.

At Personen har en fra sig forskjellig Gjenstand som sin, vil altsaa sige, at han juridisk, intelligibelt besidder den. Erhvervelsen af et saadant Sit beroer derfor paa Constitutionen af en saadan Besiddelse. Hvad der nu efter Gjenstandens Forskjellighed udfordres hertil, udvikles i Læren om de private Rettigheders Erhvervelse. Dette er den Kantske Privatrets Hovedindhold.

II. Privatretten falder i følgende Dele:

a. Eiendomsrettens Erhvervelse. Oprindeligt gives intet udvortes Mit, altsaa ingen Eiendom; den maa erhverves. Overdragelse fra Person til Person forudsætter allerede Eiendom. Den oprindelige Erhvervelse er eensidig, Bemægtigelse. Bemægtigelsen indeholder efter Kant 3 Momenter: Den, der 1) før nogen Anden har sat sig i Tingens physiske Besiddelse (apprehenderet) og 2) betegnet sin Besiddelse, tilkjendegivet (declareret) sin Villie til at udelukke alle Andre fra Tingen, han har derved 3) tilegnet sig den, er bleven juridisk (intelligibel) Besidder, tør betragte Tingen som saaledes forenet med sin Person, at Ingen kan bruge den uden at krænke hans Ret, om endog Tingen er paa et andet Sted i Rummet.

Foreløbig kan nu bemærkes, at de to først fremhævede Momenter med Urette fremstilles som to forskjellige. Enhver Besiddelsestagelse er Tilkjendegivelse af Villien til at have Tingen som sin. Kant taler, som om den physiske Besiddelse var der uden

animus sibi habendi. At han skjelner mellem Apprehension og Declaration ligger deri, at Eiendomsretten efter det hele Standpunct ikke betragtes som væsentlig en Ret over Tingen, men som en Ret mod alle Andre; der bliver saaledes kun en qvantitativ Forskjel mellem den tinglige og obligatoriske Ret, nemlig forsaavidt den obligatoriske gjælder mod bestemte Personer, den tinglige mod Alle. Han siger udtrykkelig, at den, der var alene i Verden, ei kunde have Eiendom. Dette medfører og, at den foregaaende simple Deduction maa understøttes ved en meget subtil Udvikling. Da Eiendom ɔ: intelligibel Besiddelse af legemlige Ting maa kunne være, skjøndt den ikke er oprindelig, saa maa den, der engang ved physisk Besiddelsestagelse har bragt Tingen i sin Magt, kunne paastaae, at det erkjendes, at den een Gang for alle er i hans Magt, at der abstraheres fra det oprindelige empiriske Moment, Tilstedeværelsen i det samme Rum. Dette synes efter de foregaaende Præmisser tilstrækkeligt. Men, betænkes det, at den Handling, hvorved Eiendom skulde stiftes, maatte være en Handling, hvorved Alle directe og ei per consequentiam forbindes, saa synes den med Apprehensionen forbundne Declaration magtesløs. Hvad forbinder Andre til at respectere denne eensidige Villie? Det er derfor et væsentligt Stykke af hans Theorie, at den oprindelige Erhvervelse ikke har rørlige Ting til Gjenstand, men kun urørlige ɔ: Grundstykker. Alt Rørligt er Accidents til Substantsen, Jordbunden. Nu statuerer han en oprindelig*) Sambesiddelse af Jordens Overflade (communio possessionis originaria, ikke communio primæva.) Alle Mennesker ere oprindelig i retmæssig Besiddelse af Jordbunden ɔ: de have Ret til at være, hvor Naturen eller Tilfældet uden deres Villie har sat dem. Paa Grund af den oprindelige Eenhed af alle Pladser paa Jorden er det en Sambesiddelse. Dette er saa langt fra at være til Hinder for Stiftelsen af Privatbesiddelse, at det netop nødvendig fører dertil, giver Adkomst dertil. Da Alle nemlig have den retmæssige Villie til at

*) Dette har Hensyn til Begrebet, ikke til Tiden; oprindelig ɔ: uafhængig af enhver Erhvervshandling.

bruge Jordens Overflade, saa vilde Collisionen mellem deres Vilkaarlighed ophæve al Brug, naar ei Privatbesiddelse var. Her er altsaa med Hensyn til dette Tilfælde en nærmere Motivering af denne Sætning, at brugbare Ting vilde sættes ud af al Brug uden Anerkjendelse af et udvortes Mit. Rørlige Ting erhverves ikke paa samme Maade. Jeg kan ikke uden Overeenskomst, altsaa ikke oprindeligt, have rørlige Ting paa anden Mands Grund; thi Eiendomsretten over Grunden medfører Ret til Ødelæggelse af alle dens Accidentser.

Man har sagt*) at den oprindelige Sambesiddelse af Jordfladen, som Kant antager, er lig Menneskets oprindelige Tilegnelsesret. Der er nu og et vist Slægtskab, forsaavidt det statueres, at Enhver, før al Erhvervelse af Tingsrettigheder, har en Adkomst til at tilegne sig Jorden til Privatbesiddelse. Men det er dog kun meget dunkelt og med fremmede Tilsætninger, at denne Menneskets oprindelige Tilegnelsesret her er tilstede. Den indskrænkes for det Første til Jordens Overflade; den bestemmes dernæst som en Pladsret, og det er endelig Sammenstødet mellem de Forskjellige, den ydre Grund, der egentlig gjør Udslaget. Man bemærke, at cardo i Beviset egentlig er, at Alle (mod hvem en Eiendomsret jo haves) maae tænkes som en moralsk Person: „welches nichts anders als die Idee der a priori vereinigten Willkühr Aller ist.“ Uden denne Personification kan han ikke begrunde Eiendomsretten. Her er da et fingeret realt Fundament. Det Bedste i Kants Lære om Eiendomsrettens Erhvervelse er Ideen om Besiddelsen.

b. Den personlige Ret (obligatorisk Ret). Denne er en Ret til overeensstemmende med den almindelige Frihedslov at bestemme en Andens Vilkaarlighed, en Ret til at fordre Foretagelsen af en vis Handling. I denne Henseende er der bestemt Erkjendelse. En saadan Ret kan ikke erhverves egenmægtig, ei heller ved Dereliction eller Renunciation, men alene ved Overdragelse; denne er kun mulig ved en fælles Villie, der medierer Gjenstandens Overgang fra den Enes (intelligible) Besiddelse i

*) Michelet.

den Andens. Gjenstanden er i et Moment fælles, ligesom Stenen i sin paraboliske Bane paa et Punct maa standse, paa **een** Gang stigende og faldende; den Ene trækker nu sin Villie tilbage, opgiver sin Andeel, den Anden drager det Hele til sig. Den Act, hvorved 2 Personers particulaire Villie forenes til **en** fælles Villie, er Contract, Forbund. Naar man har gjort sig Umag med at udfinde, hvorfor jeg skal holde mit Løvte, da har dette været forgjæves, ligesom overflødigt. At jeg skal, er et kategorisk Imperativ, som ikke videre kan bevises. Spørgsmaalet er kun, hvorledes er en saadan fælles Villie mulig, hvis Realitet dog maa antages, just fordi jeg skal holde mit Løvte. Her indtræder nu den Vanskelighed, at Løvtets Givelse og Modtagelse bestandig falde fra hinanden i Tiden, ere to eensidige Villieserklæringer, ikke Declarationen af en fælles Villie. Kant bemærker, at de hos mange Nationer anordnede Formaliteter ved Afslutning af Contracter, f. Ex. Haandslag, vise deres Forlegenhed, at de føle Vanskeligheden. Den transcendente Deduction alene overvinder den, idet den veed, at et juridisk Forhold er reent intellectuelt, at der altsaa maa abstraheres fra det Empiriske, Tidsforskjellen, saa at de paa hinanden følgende Villieserklæringer betragtes som samtidige, — det Samme, som skeer ved Antagelsen af den juridiske Besiddelse af legemlige Ting.

Det Fortjenstlige heri er Ideen om en fælles Villie, og at han saa bestemt erkjender den obligatoriske Rets Characteer som Ret til en Fordring. Men denne Anerkjendelse af den formelle Villies Betydning tages atter her tilbage ved den Personification, ifølge hvilken denne i et Moment besidder den lovede Gjenstand. En Handling hypostaseres; en fingeret real Nødvendighed opstilles. Ogsaa løber en substantiel, moralsk Nødvendighed med; det er, som om han følte, at det ei ved det almindelige Beviis for Nødvendigheden af et udvortes Mits Mulighed var tilstrækkeligt godtgjort, at Contracter maatte være mulige. Iøvrigt kan det bemærkes, at han med Rette forsvarer den Sætning, at Eiendomsret ei overdrages ved Contract, men

ved Tradition, og med Urette paastaaer, at Erstatningsretten er en Ret til at beholde sit Eget.

c. Den paa tinglig Maade personlige Ret ɔ: Ret til at besidde en udvortes Gjenstand, som om den var Ting, og til at bruge den som Person. Navnet og Forklaringen viser allerede, at her er noget Besynderligt at vente. Her er en interessant Conflict mellem det formelt juridiske og sædelige Standpunct. Den almindelige Indledning gaaer ud paa, at Mit og Dit her er det „Huuslige," Forholdet i denne Tilstand et Vexelvirknings- og Samqvemsforhold mellem frie Væsner, som ved den gjensidige Indflydelse af den Enes Person paa den Andens efter den udvortes Frihebs Lov udgjøre et Selskab af Lemmer, en Totalitet, som kaldes Huusstanden, Familien. Erhvervelsen af denne Tilstand skeer hverken ved egenmægtig Gjerning, facto, eller ved Forbund alene, men ved Loven (lege); denne Ret er ikke en tinglig Ret, heller ikke blot en Ret mod en Person; den er en Besiddelse af Personen og er en over den tinglige og personlige Rets Sphære liggende Ret, nemlig Menneskehedens Ret i vor egen Person, som har tilfølge en tilladende Lov, ifølge hvilken en saadan Erhvervelse er mulig. Kant vil altsaa her indtage et substantielt, sædeligt Standpunct, hvilket ogsaa Materien kræver. Dermed er den juridiske Personligheds Standpunct negeret; fra dette kan der ei være Tale om en mod Personens formelle Vilkaarlighed berettiget, substantiel Aands Ret; den hele Distinction kjendes ikke paa dette Standpunct, kun den formelle Personlighed kommer i Betragtning; noget Andet er det, at den personlige Frihed er uafhændelig. Kant indtager altsaa her et substantielt, sædeligt Standpunct. Men paa den anden Side spørger han, hvorledes Personen erhverver Familierettigheder, i Stedet for at udvikle Forholdene; Familierettens eiendommelige Charakteer bestemmes ved den formelle Rets Kategorier. Sagen er, at han bliver paa den abstracte Rets Standpunct, at det sædelige Gehalt inddrages i denne Sphære og derfor, — forsaavidt som det ikke ignoreres —, slaaer over i Usædelighed. Den sædelige Verden viser sig som en forkeert Verden.

Inddelingen begrundes saaledes efter Gjenstanden: 1) Manden erhverver en Hustru (hvorfor ikke omvendt?); 2) Parret Børn; 3) Familien Tyende.

1) Ægteskabet. Naar Kant paastaaer, at Ægteskabet er den eneste retmæssige Kjønsforbindelse, at Ægtefællerne gjensidigen hengive og derved eo ipso erhverve og gjenvinde den hele Personlighed, naar han urgerer, at Kjønsforbindelsen selv er Formaalet, ikke Børneavling, og at Ægteskabet nødvendigviis er monogamisk, da er dette sandt og skjønt; men det forvandles til Caricatur ved at inddrages paa det formelle, strengt juridiske Standpunct. Hvad er fra dette Standpunct en Kjønsforbindelse? Om Gemytternes, Sjælenes Forbindelse kan her ikke være Tale; den gjensidige Meddelelse har kun et Element, der er massivt nok for dette Standpunct, nemlig Samleiet; den fælles Medhjælp er ikke characteristisk for Kjønsforbindelsen. Ægteskabet er da det Forhold mellem Personer af forskjelligt Kjøn, hvori de gjensidigen og udelukkende for Livstid have Ret til Samleie. Ægteskabet er alene deri forskjelligt fra andre Kjønsforbindelser, at det er livsvarigt og udelukkende. Kants Deduction er denne: Samleie maa være retlig muligt; dette støtter sig derpaa, at den practiske Fornuft ikke kan ville, at brugbare Ting sættes udenfor al Brug. Men Samleie er retstridigt, naar det ikke støtter sig paa en Overeenskomst for Livstid; thi ved at tilstede en Anden Samleie tilsteder jeg ham Brugen af mine Kjønsdele og derved af min Person, paa Grund af alle Delenes uadskillelige Eenhed. Men indgaaes Forbindelsen for Livstid og blot mellem to Personer, finder der en gjensidig Erhvervelse Sted, hvorved Enhver erholder sin Personlighed tilbage, ophører at være Ting, skjøndt de besidde hinanden paa tinglig Maade, idet f. Ex. en Ægtefælle, som løber bort eller giver sig i en Andens Besiddelse, kan vindiceres af den forladte Ægtefælle.

Mærkes maa det altsaa, at en Forbindelse, der ei har noget andet Formaal end Kjønsdriftens Tilfredsstillelse, ei er grundet paa Kjærlighed, er fuldkommen retmæssig. Det er blot det strengt juridiske Standpunct, der gjøres gjældende. Men dermed er ogsaa den prætenderede Menneskehedens Ret blevet noget aldeles Umotiveret.

Thi hvad kan der i Grunden, naar der abstraheres fra den substantielle Sædeligheds Fordringer, indvendes mod et simpelt stuprum, hvad endog mod Retsgyldigheden af en Contract derom, som ei i lige Grad vilde være anvendeligt paa enhver Contract om operæ illiberales? Men netop naar Contracten indgaaes for Livstid, indeholder den en Afhændelse af Personligheden; nu først gjøre Parterne sig for Alvor til Ting, og dette maa altsaa fra det givne Standpunct netop gjøre den retsstridig. At Enhver ved Erhvervelsens Gjensidighed vinder sin Personlighed tilbage, maa aldeles benægtes; var Contracten gyldig, saa kunde Ingen erhverve sin Personlighed, der ikke længer existerer, tilbage. Naar nu Kant iøvrigt siger, at Erhvervelsen af de ægteskabelige Rettigheder ikke skeer facto eller pacto, men lege, saa forklarer han sig saaledes herover: En Ægtefælle erhverves ikke facto, uden foregaaende Contract, ved Samleiet alene, ikke blot ved Contract (uden efterfølgende Samleie), men lege ɔ: som retlig Følge af den Pligt, ikke at stifte en Kjønsforbindelse anderledes end ved den gjensidige Besiddelse af Personerne, hvilken kun træder i Virkeligheden ved Samleie. Ifølge denne Forklaring bliver Erhvervelsen lege lig med Erhvervelsen pacto et facto; thi at pactum og factum forudsætter en lex, er ikke noget Eiendommeligt; det gjælder om enhver Retserhvervelse. Ægteskabet fordrer altsaa, for at blive virkeligt, Fuldbyrdelse ved copula carnalis.

2) Forældreretten. Momenterne i Deductionen ere følgende: Det er Forældrenes Pligt at opholde og forsørge de af dem avlede Børn ɔ: Børnene have som Personer en medfødt Ret hertil, indtil de kunne hjælpe sig selv. Det er nemlig ubegribeligt, hvorledes en physisk Operation kan have et frit Væsens Tilværelse til Resultat; derfor er det en i practisk Henseende vigtig og nødvendig Idee at betragte Sagen, som om Forældrene egenmægtig havde draget (præexisterende) Personer ind i Sandseverdenen, hvoraf følger en Pligt til efter Evne at gjøre dem tilfredse med deres Tilstand. De ere derfor pligtige til at opdrage dem, og derfor have de en Myndighed over dem, som ophører af sig selv med Myndighedsalderen og blot efter-

lader et moralsk Forhold. Fra det blot juridiske Standpunct lader det sig ikke indsee, at der existerer et Retsforhold mellem Forældre og Børn. Kant synes her blot at paastaae uden Beviis, at Sagen practisk maa betragtes, som om Børnene actuelt existerede før Avlingen, at støtte sig til en phantastisk Præexistents, som han dog ikke selv synes at antage, saa at her altsaa ikke er noget egentligt Postulat. Imidlertid har dog uden Tvivl en sandere Idee foresvævet ham. Hans Anmærkninger om Creationsbegrebet, at Tidsbestemmelsen maa tages bort, synes at tyde paa Ideen om en Creation, der er fri Selvmanifestation. Saaledes foresvæver der ham Ideen om en ideel Præexistents. Overføres dette paa Forholdet mellem Forældre og Børn, have vi Ideen om Forældrenes sædelig-nødvendige Reproduction i Børnene. Den væsentlige Feil bliver da, at dette uden Videre inddrages i den juridiske Sphære, at han griber det med juridiske Næver. Vilkaarligt udskiller han for det Første af det hele Familieforhold Forældrenes Forhold til de umyndige Børn, og dernæst forvandles hiint sædelige Fundament til juridisk, Avlingen bliver factum injustum, Forældrenes Forpligtelse bliver obligatorisk. Iøinefaldende ere de formelle Feil i Deductionen, at Forpligtelsen til Skadesløsholdelse indskrænkes til Umyndighedsaarene, at Menneskehedens substantielle Ret forsvinder i samme Øieblik, som Børnenes Præexistents som virkelige Personer i juridisk Forstand er fingeret. Mærkeligt er det, at skjøndt Børnene ere principaliter berettigede, er Qvæstionen dog stillet paa Erhvervelsen af Forældrenes Ret. Ogsaa her skal en Erhvervelse lege finde Sted; men han forklarer sig kun om Børnene. Det Tinglige er her atter, at Børnene kunne vindiceres.

I Ideen om Børnenes ideelle Præexistents ligger ogsaa Nøglen til Arveretten. Men ved Ideens „Juristification" afskjæres denne Sammenhæng. Kant forkaster Intestatarvefølgen i al Korthed, men antager mærkeligt nok en Arveret efter Testament. Denne Ret begrunder han som „en Ret til at acceptere eller afslaae et givet Tilbud". At Arvingen personlig træder i den Dødes Sted, er der ikke taget Hensyn til.

3) Huusbondens Ret over Tyendet. Der er i Frem-

stillingen her Intet særdeles mærkeligt uden dette, at den er medtaget; den behandles ligefrem som en Contract; det Tinglige er her atter, at Tyendet, naar det løber bort, kan vindiceres; der findes ingen Undersøgelse, om Myndigheden stiftes ved Contract alene. Den eneste svage Antydning til Erkjendelsen af Sammenhængen med Familieretten er, at han indleder Materien ved at bemærke, at de myndige Børns Forhold til Forældrene ved Contract kan forvandles til herskabeligt og Tyende-Forhold.

II. Den offentlige Ret er: a) Statsret, b) Folkeret, c) Verdensborgerret.

a) Statsretten. Der maa her henvises til, hvad der ovenfor blev bemærket om Kants Lære om Naturstanden, i hvilken der forekommer to forskjellige Ideer med Hensyn til Statens Nødvendighed, nemlig: Ideen om den almindelige ɔ: her den sande, retfærdige Villies Realisation som lovgivende og tvingende Magt og Ideen om Staten som Sikkerhedsmiddel, hvorved blot en overeensstemmende Villie kommer i Stand. I hans Statsret løbe nu ogsaa begge Ideer ved Siden af hinanden. Medens han paa den ene Side urgerer, at Staten er nødvendig, dens Stiftelse Pligt, at Overgangen fra Naturstanden til Staten ei er Opoffrelse af en Deel af den naturlige Frihed til Opnaaelsen af et eller andet Formaal (for at conservere Resten), men en total Opgivelse af den lovløse Frihed, Erhvervelse af den fulde retmæssige Frihed, efter hvilken Opfattelse Staten kun vilde være Privatrettens Form, uagtet han ogsaa gaaer ud fra denne Idee om den almindelige Villie og søger at fremstille de allerede tidligere antagne 3 Statsmagter som dennes constitutive, nødvendige Factorer, — saa træder dog snart denne hele Betragtningsmaade i Baggrunden, og den anden Idee, Ideen om Staten som garanterende Anstalt bliver den fremherskende. Dette er nu iøvrigt ikke noget stort Tab. Vel er det et betydningsfuldt Vink, at man bør gaae ud fra Statens Autonomie; men hiin almindelige Villie er kun en Abstraction, ikke den substantielle Nationalvillie. Idet saaledes hiin Sikkerhedsidee faaer Indpas, forvandles umærkeligt den nødvendige almindelige Villie til Folkevillie, men dette er blot Alles tilfældig forenede

Villie. Hans Deductioner ere her uden synderlig Interesse. Det Interessanteste er, at han strax adopterede de unge Frihedsideer, Folkesouveræniteten. Den lovgivende Magt er Souverænen; den executive Magt, der væsentlig har den Opgave at foranstalte Lovenes Iværksættelse ved Regulativer, Ordonnantser, Indsættelse af Embedsmænd, overdrages til En eller Flere. Souverænen kan afsætte men ikke straffe Regenten. Den dømmende Magt udøves hverken af Souverænen eller Regenten; en Jury har den Opgave at afgjøre Spørgsmaalet, om skyldig eller uskyldig.

Det kan bemærkes, at Læren om Forbrydelse og Straf finder sin Plads i Statsretten. Der gives ingen Strafferet i Naturstanden, ikke engang provisorisk; men med Ideen om en Statsforfatning, Constitutionen af en souveræn almeen Villie, er ogsaa Ideen om en saadan Myndighed given. Forbrydelsen er for Kant ikke den med retstridig Villie begaaede Krænkelse af Andres Rettigheder, men Ulydighed mod Statens Love. Desuagtet er Straffen ingenlunde blot det nødvendige Middel til at sikkre Lovens Overholdelse; der straffes ikke „ne peccetur“ (intet Menneske bør behandles som Middel) „sed qvia peccatum est“; Forbryderen forbryder sin Frihed, bliver retløs; hvad mere er, Staten vilde gjøre sig medskyldig i Forbrydelsen, sanctionere den, dersom den ikke straffede den. Denne Theorie fastholder saaledes de to Hovedpuncter, hvorpaa det kommer an ved Erkjendelse af Straffens og Forbrydelsens Væsen. Men en Begrundelse af denne Lære findes ikke hos ham og var ogsaa umulig fra hans Standpunct. Han paaberaaber sig blot et kategorisk Imperativ. Den Idee, Systemet egentlig er i Besiddelse af, er Ideen om den personlige Enkeltvillie; Ideen om den substantielle Folke- og Statsvillie mangler derimod; der tages kun afmægtige Tilløb dertil. Mange have meent, at Kant paabergaber sig en moralsk Uværdighed hos Forbryderen og en moralsk Nødvendighed for Straffen; dette er tvertimod hans Intentioner.

Med Hensyn til Straffens Udmaaling opstiller han det formelle Talionsprincip. Hvad han nærmere udvikler herom er ei tilstrækkelig gjennemtænkt og fuldt af Paradoxer, f. Ex. hvad

han ytrer om Tyverie, Voldtægt, hans Forsvar for Dødsstraffe m. v.

b) Folkeretten. Dette Navn er efter Kant mindre passende; det rette er jus publicum civitatum. Han handler om Staternes Ret til Krig, i Krigen, efter Krigen og om Fredsrettighederne (Neutralitet). Staternes Forhold til hinanden som souveræne er idelig betegnet dermed, „at de ere i Naturstandsforhold". Hos Kant har det nu denne Betydning, at den hele Tilstand er retstridig, at al Ret i den er provisorisk. Den practiske Fornuft byder kategorisk: „der skal ingen Krig være, men evig Fred". Ideen om den evige Fred er Ideen om en Universalstat, ei med Udslettelse af de nærværende Stater, men med en større, alle Stater beherskende og til Totalitet forenende Magt. Dette er saameget mærkeligere, som han ei erkjender Nationalitetens Betydning. Han anseer imidlertid Ideen for uudførlig, fordi en saadan Stat vilde være for stor til, at ethvert Led kunde finde Beskyttelse. Men Krigstilstanden er dog absolut retstridig. Staterne skulle derfor handle, som om denne Idee var realisabel. Og dette er muligt. Staterne skulle frivilligt forene sig til Congresser o. desl., i den Hensigt at lade deres Stridigheder fredeligt afgjøre.

Her, som saa ofte, begynder en amphora, men Resultatet er en urceus. Er det blot at gjøre om Krigens Afskaffelse, saa bliver det et stort Spørgsmaal, om Nationerne ikke trænge til denne Regeneration ved Blod. Fra denne Side har ogsaa Hegel taget det. Disse frivillige Foreninger løse heller ikke Opgaven, neppe engang approximativt. Men lægges Accenten paa Ideen om en Universalstat, gyldig ved sig selv, betragtes Krigens Forsvinden blot som Følge, ikke som Formaal, da er denne Idee tillokkende, om ikke sand. Store Omvæltninger synes endnu at forestaae; Spørgsmaal frembyde sig om Amerikas Forhold i Fremtiden til Europa, om Stammeforskjellen og endnu mere Raceforskjellen skal vindicere sig en større Betydning. Kant havde ikke seet den europæiske Folkerets Udvikling ved Napoleon, den hellige Alliance, de store Magters Betydning. Dersom Ideen overhoved har Realitet, kan man vel trøste sig over, at Krigene ophøre; man

kan da eiheller tvivle om, at den er realisabel. Men Ideen mangler vistnok Sandhed. Det er vistnok en uhyre Dissonants, hvormed Retsphilosophien ender, naar den ikke slutter med at aabne Udsigten til en saadan Universalstat. Den maa da fortælle om Rettens Undergang. Staterne have hver sin Rolle i Verdenshistoriens Drama; men den retfærdige Sag seirer ikke. Dette er imidlertid det Sublime, Opløstende: Verdenshistorien er ikke Chaos men Ragnarok. Det er høiere substantielle Magter, som her herske, de absolute Ideer, Civilisationen (Kunst, Videnskab, Religion). Verden, den verdslige Sædelighed maa sættes som Middel, dens Nullitet bliver apparent. Nationerne ere Culturens Propagatorer; de have hver sit Arbeide at udføre i Civilisationens Tjeneste. Alle andre Differentser ere blot forberedende. Skulde en Universalstat optræde, maatte det være en Kirkestat; men over denne Idee har Historien fældet sin Dom.

c) Verdensborgerretten grunder sig paa Ideen om et fredeligt Samqvemsforhold mellem alle Jordens Folkeslag. Denne Idee, siger han, er ikke philanthropisk (ethisk), men juridisk. Hvert Folk besidder en Deel af Jordkloden, der ifølge sin Kugleform er et Hele. Enhver Erhvervelse af en saadan Deel stod før Erhvervelsen Alle aaben; denne Tilstand forudsætter et oprindeligt Fælledsskab, der dog ei maa forvexles med den oprindelige Sambesiddelse, der er Eiendomsrettens Forudsætning. Heraf skal følge, at ethvert Folk er berettiget til at tilbyde et andet Samqvem, f. Ex. Handelsforbindelser, uden at noget tredie Folk tør lægge det Hindringer i Veien. Ethvert Folk er berettiget til i dette Øiemed at besøge alle Egne, men ingenlunde til at sætte sig fast, anlægge Colonier i Landstrækninger, som allerede ere i Andres Besiddelse, selv om disse ere vilde og barbariske. Det er kun et slet Paaskud, at man vil udbrede Civilisationen. Det er og bliver Uret at gjøre Uret, i den Hensigt derved at begrunde Retfærdighedens Udøvelse i Fremtiden.

Ligesom Commercium mellem Nationerne, for at kunne opstaae, allerede forudsætter Tilværelsen af et fredeligt, om end ikke venskabeligt Forhold mellem Nationerne, altsaa et Skridt, en Approximation til en almindelig Fredstilstand, saaledes fører

selve dette Commercium videre paa denne Fremskridtets Bane. Levende Samfærsel mellem Nationerne bringer dem til — saa at sige — at voxe sammen. En stor Ulykke føles paa fraliggende Steder, udbredte, forgrenede Handelsforbindelser gjøre bestandig Krigene vanskeligere.

Vor Fremstilling af den Kantiske Retslære fører næsten af sig selv til i Korthed at omtale hans Ideer om Historien. Det Vigtigste findes i den herlige 1784 udkomne Afhandling: „Ideen zu einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht", tildeels videre udført i Skrivtet om den evige Fred. Han er den første, som har conciperet Universalhistoriens Idee i dens hele Dybde. Hvor stor en Andeel den individuelle Frihed end har i Begivenhederne, tør man dog haabe, at en Betragtning, der gaaer i det Store, vil opdage Sammenhæng og Plan. Individet kan ikke fuldkomment udvikle alle Anlæg; men Slægten opnaaer den alsidige Udvikling. Den egentlige Løftestang er, at Egoismen arbeider Ret og Sædelighed i Hænderne, at den Enkelte, uden at vide og ville det, arbeider paa Realisationen af den store Plan. Naturens provisoriske Adsplittelse af Menneskene, Krigen mellem de Enkelte i Naturstanden nøder til Staters Stiftelse. Det Samme gjentager sig med Hensyn til Staterne. Medens Krigen paa den ene Side forøger den Enkeltes (Persons eller Stats) Uafhængighed, forøger den paa den anden Side Interesserne og bevirker en stærkere Sammenknytning. Saaledes er der bestandig Fremskridt. Han erklærer i Afhandlingen om Historien Frembringelsen af en fuldkommen Statsforfatning for Menneskeslægtens sidste og vanskeligste Problem. Han har erkjendt, at man i Universalhistorien maa gaae ud fra Staterne. Endelig antager han, at den approximative Løsning af Opgaven, at tilveiebringe et fredeligt Forhold mellem Staterne, vil forsone Moralen med Politiken. Det Gode vil blive en herskende Magt i Verden. At dette er en betydningsfuld Idee, erkjender den, som veed, at den moralske Idee hos Kant er den absolute.

Den historiske Betydning af Kants Retslære kunne vi efter det Udviklede sammenfatte i følgende Puncter:

1) Han har opstillet Frihedsprincipet.

2) Han har gjort Modsætningen mellem Legalitet og Moralitet gjældende. Legalitetssystemet er et saare vigtigt Overgangsstadium; men dets Princip, den strænge Privatrets, taber Energie og Spirekraft, naar dets Nexus med den substantielle Sædelighed tilsidesættes. Hos Kant er dets formelle Characteer endnu ikke klart opfattet; derfor er Personligheden endnu erkjendt som practisk Princip. Hans Lære om Privatrettens Institutioner er bizar, fuld af Feilgreb; men de store ledende Ideer (Besiddelse, fælles Villie) ere tilstede. Familien er ei henviist til et Appendix (som hos Fichte); ogsaa her ere store speculative Ideer: Ægteskabet Selvhensigt, gjensidig Hengivelse og Gjenerhvervelse af Personligheden, Børnenes ideelle Præexistents; men de ere defigurerede, travesterede. I Statsretten er der Mindre af uforgjængelige Ideer; dog findes Ideen om Stats-Souverænitet (Statens Autonomie), og Ideerne om Forbrydelse og Straf.

3) Endeligt erindres hans Ideer om Historien: den absolute Idees Herredømme over Verden ved Staterne.

12. Kaste vi et Blik tilbage over Kants Philosophie, bliver Resultatet følgende. Kant indtager den frie Tankes Standpunct; men idet han afviser alt Phantasterie, Hypotheser o.s.v., vil han først bestemme Erkjendelsens Grændser, og her løber han sig fast i den subjective, endelige Selvbevidsthed. Heraf resulterer nu en Dualisme, abstract Adskillelse mellem det Endelige og Uendelige, skjøndt han udtaler den store speculative Anskuelse: „Det er ikke umuligt, at Selvbevidstheden, Tanken ei er saa forskjellig fra Verdens Substrat, at Substantsen er Intelligents". Dualisme er der paa alle Hovedpuncter: 1) En theoretisk og en anden practisk Fornuft; 2) en subjectiv Phænomenverden og et ubekjendt Substrat, Ding an sich; 3) Frihed og mechanisk Nødvendighed; 4) Sandselighed og Frihed o. s. v. Mellem disse er en uoverstigelig Kløft. Vi have imidlertid især ved Fremstillingen af Retslæren ofte havt Leilighed til at bemærke, hvorledes han ei kan tilbagetrænge sin dybere Intuition; han kæmper med sit eget transcendente Standpunct, er idelig paa

Springet med at gjennembryde det paa enkelte Puncter. Nærmest herved har han været i sin Critik der Urtheilskraft. 1790. Dømmekraften er os allerede bekjendt fra Critik der reinen Vernunft; men det er, som Rosenkranz siger, en af Kants skjønneste Eiendommeligheder altid at kunne begynde forfra. Efter Critik der reinen Vernunft er det Dømmekraften, der anvender Forstandens almindelige Bestemmelser (Kategorierne) paa det Empiriske (det Enkelte og Mangfoldige). Saaledes er den bestemmende, subsumerende. Men den har og en anden væsentlig Side, den er reflecterende, naar den søger det Almindelige til det givne Specielle. Den reflecterende Dømmekraft er en særegen, eiendommelig Evne med særegne Principer. Naturen frembyder mange Former, der falde udenfor Forstandens aprioriske Love, og som dog maae være bestemte ved Love; disse Love maae have et Princip; dette søger den reflecterende Dømmekraft. Dette er det Skjønnes Idee og Formaals-Ideen som Naturens Teleologie, ikke den ydre (Sneen beskytter Sædekornet mod Kulden o. s. v.), men den indre Teleologie i den organiske Natur. I denne er Alt paa een Gang Formaal og Middel. Hvert Led er Middel for det Hele, men det Hele er denne Totalitet, hvortil dette Led hører; det er saaledes selv Formaal. Ved det Skjønnes Idee og den organiske Naturs Teleologie forenes Naturens og Frihedens Rige, Skranken mellem Tanke og Væren nedbrydes. Men disse Ideer ere dog for Kant subjective som Kategorierne. Den æsthetiske og teleologiske Dømmekrafts Principer ere en tredie Evne, der staaer imellem Forstanden og den practiske Fornuft.

Fichtes Philosophie.

---

13. Det har sin Vanskelighed at angive Forholdet mellem Kant og Fichte uden at give Anledning til Misforstaaelse. Man taler snart, som om Fichtes og Kants Philosophier ere forskjellige, snart som om de ere Eet, og begge Dele med Rette. Da Fichte fremtraadte med sit første Hovedværk, „die Wissenschaftslehre“, angav

han i Fortalen selv Forholdet saaledes: „Værket indeholdt ikke nogen ny, fra den Kantske forskjellig Philosophie; det indeholdt en fornyet, skarpere Undersøgelse af det Spørgsmaal om Bevidstheedens Væsen, som Locke og Hume havde bragt paa Bane, og hvis Besvarelse Kant havde forberedt. Hans Philosophie havde ganske det samme Indhold som den Kantske; han vilde ikke kunne sige Noget, som ikke umiddelbart eller middelbart alt var antydet af Kant; men deels forekom der hos denne Yttringer, der ei kunde tages efter Bogstaven, deels havde Kant kun samlet Materialier, kun givet Forskole, Propædeutik til Philosophiens System, ikke Systemet selv. Benyttelsen af Materialierne, Opstillingen af Systemet var den foreliggende Opgave. Dette betragtede han nu ikke som en blot haandværksmæssig Ordnen, Sammensøgen, Sammenstilling, men som Production, Originalitet. Det gjaldt at finde det høieste, absolute Princip, Grundlaget for al Vished i vor Viden, derved at gjøre Philosophien til en evident Videnskab, til sandt System, hvori samtlige Problemer med den strengeste Nødvendighed fremtraadte der, hvor de fremtraadte, og som de fremtraadte, og ligeledes fandt fuldkommen Løsning. Philosophien skulde blive en saadan systematisk Totalitet, at det ikke alene ikke kunde paavises, at Noget manglede, men Systemet maatte ved sin egen Articulation documentere Umuligheden af andre Problemer. Dette absolute Princip og denne absolute Methode troede han at have fundet; Æren derfor tilegnede han sig."

Sensationen blandt Kantianerne godtgjorde allerede, at Fichte var berettiget til at ansee sig som original Tænker. Man kunde ikke aldeles gjenkjende Kants Philosophie i denne nye Skikkelse; men der var dog atter saa Meget, der gjorde det betænkeligt at erklære den for en Forandring. Man havde den piinlige Følelse af, at man riskerede at prostituere sig. Var Fichtes System virkelig det nødvendige Resultat af de Kantske Forarbeider, saa maatte en Kantianer nu vedkjende sig en Deel betænkelige, anstødelige Sætninger. Det var en stor Lettelse for Massen, da Kant senere gav en offentlig Erklæring, hvorved han frasagde sig al Lod og Deel i Videnskabslæren.

Fichtes Bedømmelse af sit Forhold til Kant var rigtigere end Kants. Det maa siges, at Fichte havde bygget af Kantske Materialier, at han havde fundet sit Princip i den Kantske Philosophie, erueret det. Hvorledes kan dette Phænomen forklares? Her er ikke det sædvanligere Tilfælde, at et eensidigt Systems Consequentser føre ud over det selv til et virkeligt nyt Princip. Jo dybere Rod en Genius har i et saadant Princip, desto blindere maa det være for saadanne Consequentser. Forklaringen ligger i Kants dobbelte Mission 1) som Begrunder af hele den nyeste Epoke i Philosophien og 2) specielt af dens første Afsnit, den transcendentale Idealisme. Medens man tidligere fortrinsviis maatte have Øie for den sidste Opgave, som den, der var nærmest i Begreb med at træde i Virkeligheden, er det den første, der medfører, at netop den allernyeste Tid bestandig mere føler Nødvendigheden af et grundigt Studium af de Kantske Skrivter. Vi have tidligere seet, hvorledes Kant strax med fuld Bevidsthed stiller sig paa det subjective, transcendentale Standpunct. Saasnart han ved Betragtning af Erkjendelsesevnen har fundet de aprioriske Former, Grundvirksomheder, har han den Consequents færdig: altsaa gives der ingen Erkjendelse af Sandheden, af Tingenes Væsen; vi leve ei i den virkelige Verden, men i en Phænomenverden. En dybere speculativ Grundananskuelse, hvorefter evige Tanker, en Alfornuft aabenbarer sig i den synlige Verden, paatrænger sig vel, men staaer blot som Formodning, hvoraf ingen videnskabelig Brug kan gjøres, da den formeentlig ikke kan legitimere sig. Kant har bestandig en dobbelt Horizont, han er i to Regioner, en høiere og en lavere. Han har bestandig Visioner. Den transcendentale Idealisme er ham den egentlige philosophiske Virkelighed; hvad der gaaer over denne Grændse, er ham kun Vision; men han har tillige Følelsen af, at her er en høiere Virkelighed. Den udøver denne Magt over ham, at hans Genius ikke kan fordybe sig i det transcendentale Standpunct; han holder de Consequentser borte, der kræves af Standpunctet selv, uden at ophæve det. Derfor ere Kants Hovedværker ikke systematiske. De systematiske, som Retslæren, ere især mærkelige ved Kampen mellem de stridige

Elementer og ved de Ideeglimt, som Efterverdenen kan benytte. Hans hele Virksomhed var indledende: Propædeutik. Idet Fichte udførte det ene af de Værker, Kant havde væsentlig forberedt, denne mere specielle Opgave, og netop den, til hvis Udførelse han tildeels kunde siges selv at have lagt Haand paa Værket, blev han en Modstander netop ved at være hans Efterfølger.

Hvilken er den Lære, der paa een Gang er Kantsk og den Kantske modsat, eller: hvilken er Differentsen mellem Kant og Fichte? Differentsen er paa den ene Side meget skarp, paa den anden forsvindende. Kant statuerer en Erkjendelse af en fra os, de Erkjendende, forskjellig, udenfor os værende Verden, en Verden, uden hvis Tilværelse vi aldeles ikke vilde erkjende. En Verden træder os imøde, aabenbarer sig for os; Erkjendelsen beroer paa Receptiviteten, Evnen til at afficeres af Tingenes Verden; men — og herved adskiller han sig fra Sensualismen — Erkjendelsen er tillige productiv; vi erkjende derfor ikke Tingenes eget Væsen, men Phænomener (vore ved Affect af Ting fremkaldte Forestillinger). At Tingene lade sig tilsyne for os, er saaledes i Grunden det Samme, som at de skjule sig for os. Heri er altsaa en Dualisme: „Ding an sich" og vor intelligente Natur. Fichte siger derimod: der gives intet Ding an sich; al Forestillen, al Viden er reent Product af vor intelligente Natur. Vel er et endeligt Væsens Bevidsthed uforklarlig, naar man ikke antager en uafhængigt af Selvbevidstheden existerende, fra denne absolut forskjellig Kraft, et Ikke-Jeg, ei som Jegets causa essendi, men som conditio sine qua non, men Antagelsen af en saadan, al virkelig Bevidsthed betingende, og derfor absolut ubegribelig Kraft er noget ganske Andet end Antagelsen af et, det selvbevidste Jeg afficerende Object. Der gives intet andet Object end det, Jeget i Kraft af sin intelligente Natur selv frembringer, selv giver sig.

Hvor meget denne Lære nu endog synes den Kantske modsat, saa er det dog intet Under, at Fichte kunde mene, at dette var den rigtigt forstaaede Kantske Lære. Skjøndt Kant, der overhoved i sin Critik der reinen Vernunft gaaer ud fra Sensualismen og blot Skridt for Skridt fjerner sig fra den, i

Begyndelsen taler, som om han antog saa mange „Dinge an sich" som phænomenale Objecter, saa er dette — som tidligere bemærket — dog ingenlunde hans Mening. Han antager en objectiv Verden overhoved, om hvilken vi Intet vide, altsaa heller ikke, at den er en Fleerhed af Objecter, blot, som let indsees, ei aldeles conseqvent, at den afficerer os. Der er altsaa ikke Tale om en blot altereret Erkjendelse, i hvilken en over vort Standpunct hævet Aand vilde kjende Sandhedens Elementer. Der er fremdeles Steder i hans Fornuftkritik, hvor den Fichteske Lære ligesom ligger ham paa Læberne, saaledes naar det i Læren om Kategoriernes Anvendelse hedder, „at det er paa Grund af Selvbevidsthedens transcendentale Eenhed, at det Mangfoldige i Anskuelsen bliver til Object for os." Er det først givet, at det, at det Forestillede fremtræder for os som Object, skeer ifølge vor intelligente Natur, saa synes det ikke længere at have nogen Betænkelighed at opgive den ved Intet hjemlede Hypothese, at der er et andet Object, som afficerer os, men om hvilket vi Intet vide, og dog, at det er, og at det afficerer os. Hvad der holdt Kant lidt tilbage, var hans den hele transcendentale Horizont overskridende Genius.

Det er dog kun paa enkelte Steder i Kants omfangsrige Værker, at den transcendentale Idealisme saaledes staaer paa Springet til at bryde frem i sin hele Reenhed. Næsten overalt er den mere tilbagetrængt. Allerede derfor kunde det næsten sættes ved Siden af en ny Opdagelse, at finde i Kant, hvad han selv og en egentlig, puur Discipel ikke kunde og ikke kunde ville finde. Dernæst kunde kun en særdeles dristig, primitiv Genius vove at see en Lære skarpt i Øinene, der mere end nogen anden revolterer den naturlige Tænkning, den sunde Menneskeforstand, ja endog vedkjende sig den for Publicum, i populære Skrivter, i hvilke den uden Skaansel blev foredraget. Herhen hører Fichtes Skrivt: Die Bestimmung des Menschen (i 3 Bøger: 1) Zweifel, 2) Wissen, 3) Glaube), i hvis anden Bog denne Lære udvikles dialogisk.

Først vises, at vor Overbeviisning om en objectiv Verden udenfor os ei kan grundes paa Sandsernes Vidnesbyrd. Mene vi,

ved Sandserne umiddelbart at lære at kjende Tingenes Egenskaber, da feile vi. Hvad vi umiddelbart vide, er, at vi føle os afficerede paa en Maade, vi kalde rød, blaa, glat o. s. v. Disse Affectioner udbrede vi, forunderlig nok, i Rummet til Flader. Bag Fladen antage vi endnu et Substract, som vi ikke sandse. Den sunde Menneskeforstands andet Argument er, at vore Affectioner maae have en Grund. Hvorfor? Causalitets-Loven er grundet i vor intelligente Natur; al vor Bevidsthed er Bevidsthed om vore egne Tilstande. Sagens Sammenhæng synes da at være denne: Som Grunde til vore forskjellige Affectioner tænke vi os Objecter, der have saadanne Egenskaber; men vi gjøre dette instinctmæssigt. Hermed vilde nu den udannede Bevidsthed være afvæbnet, men ikke overbeviist. Med Rette lader han derfor Samtalen føres af en i Tænkning øvet Person. Det indvendes: Forestillingen om Tingen kan ikke komme ved en instinctmæssig Slutning efter Causalitetsloven. En saadan vilde medføre Antagelsen af en Kraft, der blot føles, spores gjennem dens Ytringer, ikke umiddelbart. Men jeg har Bevidstheden om Tingen ligesaa umiddelbart, som om mine Følelser. Jeg har umiddelbart en dobbelt Bevidsthed, den ene forskjellig fra den anden, nemlig Bevidstheden om min Følelse, ved hvilken jeg fremtræder foranderlig, som et Stykke Vox, der kan modtage enhver Form, og Bevidstheden om Tingen, ved hvilken jeg er som et Speil, der modtager Billedet, uden selv at forandres. Dette finder nu sin Forklaring ved en Betragtning af Selvbevidsthedens Væsen, hvis Resultat er, at hiin Bevidsthed om et ydre Object er grundet deri, at Mennesket som Jeg, ifølge sin intelligente Natur, er anskuende ɔ: udaffigskuende. Det, som det synes, uopløselige Problem, hvorledes der opstaaer en Bevidsthed, som er umiddelbar, en ved Intet medieret Bevidsthed om det, vi netop betragte som absolut udenfor os, finder denne Forklaring, at ifølge vor intelligente Natur forblive vi ikke absorberede af Følelserne, men vi forholde os objectiverende, stillende Gjenstanden for vor Viden udenfor os, uden at denne Forvandlingsact selv indtræder i Bevidstheden. Jeg føler ikke blot min Følen, men som Intelligents anskuer jeg den tillige udenfor

mig i Rummet. (Rummet er Anskuelsens rene Form, denne Udadskuen, som endnu ikke har nogen bestemt Gjenstand). Saaledes bliver det Følte et Føleligt. Jeg seer og føler ikke en rød Flade, men jeg anskuer min Seen og Følen som Seen og Følen af Flader. Dette grundes paa Selvbevidsthedens Væsen. Som Selvbevidsthed, som Jeg, er jeg to i umiddelbar Eenhed. Jeg er paa een Gang Subject og Object; Jeg veed, og det, Jeg veed, er atter Jeg. Jeg er Speil og henstillet for Speilet som det fra Speilet Forskjellige, der afspeiles. Det ene identiske Jeg spalter sig i Subject og Object. Den Tilstand, hvori denne Spaltning endnu ikke er foregaaet, saavelsom det Moment, hvori den foregaaer, ligger bag al Bevidsthed. Denne er nemlig selv Resultat heraf. Selvbevidstheden ɔ: jeg veed min Viden; Ting ɔ: jeg anskuer min Følelse.

Forestillingen om Objectiviteten grunder sig saaledes paa en Samvirken af Følelse og Anskuelse, dog ikke paa disse alene: Tænkning efter Causalitetsloven er ogsaa medvirksom. Det synes ved første Øiekast ikke saa. Jeg kan tabe mig i Anskuelsen, uden at min Følelse bliver mig bevidst. Er dette saaledes, bliver det meget problematisk, om den Forklaring kan bestaae, at Tingen opstaaer for mig, derved at jeg anskuer det Følte og derved forvandler det til et Føleligt. Men en fra Subjectets egen, følte Tilstand udgaaende Slutten efter Causalitetsloven er altid, om og uformærkt, tilstede, endog naar vi fortabe os i Anskuelsen. Vi sætte ikke Tingene overhoved udenfor os, men i en bestemt Afstand; og dette beroer paa en Slutten, der ved Øvelsen til sidst bliver umærkelig. Vi gaae ud fra Indtrykkets Styrke; Tænkningen er saaledes medvirksom.

Forestillingen om Tingen opstaaer saaledes: Jeg har oprindelig en dobbelt Bevidsthed: Følelsen og Anskuelsen. Den rene Anskuelse er det uendelige Rum; men da jeg som endelig ikke kan fatte det Ubegrændsede, begrændser jeg et bestemt Rum i det almindelige Rum og sætter hiint i et bestemt Forhold til dette. Maalestokken for det begrændsede Rum er min egen Følelses Maal. Vi have nu et begrændset Rum, men endnu ikke Tingen. Dertil fordres nu Egenskaber; disse

komme fra Følelsen. Tænkningen sammenknytter Følelsen og Anskuelsen. Tænkningen opfinder ikke, den maaler, ordner det, som uafhængig af den er givet i Følelse og Anskuelse. Tingen bliver ved Anskuelse og Tanke. Hvad jeg tænker, er, som bemærket, en skjult Kraft, som er det Substrat, der giver Tingen sine Egenskaber og afficerer mig.

Denne Lære er nu ingenlunde directe rettet mod Antagelsen af en udenfor og uafhængigt af os existerende Verden. Vi kunne blot ikke vide dette, vi vide kun vor egen Viden; ud af denne Kreds kunne vi ikke bryde, saa lidet som vi sandseligt kunne være udenfor vort eget Legeme. En mindre dristig Aand vilde kunne have beroliget sig med, at denne Lære kun skulde være et nyt Bidrag til Fastsættelsen af den menneskelige Erkjendelses Grændser, et fornyet og forstærket Beviis for Sætningen, at vor Erkjendelse ikke er Sandhedens Erkjendelse. Dette havde været en falsk Beroligelse. Naar det vises mig, at min intelligente Natur er en saadan, at jeg, selv om ingen Objectivitet udenfor mig existerede, maa anskue og tænke mine følte Tilstande som en objectiv Verden udenfor mig, da overskjærer han alle Sener og Muskler i Overbeviisningen om Verdens Realitet. Den, som gjennemtrænges af hiin Erkjendelse af vor Intelligentses Natur, maa betragte den almindelige Tro paa Verdens Realitet som aldeles uhjemlet. Hos Kant var det endnu ganske anderledes; han yttrer vel allerede, at uden Selvbevidstheden vilde Phænomenerne ei vise sig som Objecter; men han viste ikke, at, selv om der ei gaves Objecter, der afficerede os, vilde vi nødvendig forestille os dem. Saa liden Vigtighed det nu end ved første Øieblik kan synes at have for Aanden, om den selvløse Natur er en Realitet eller blot dens egen Afglands, er der dog i Alle et uafviseligt Instinct, hvorefter de perhorrescere denne Tvivl om Tingens Realitet. De føle, at med denne Realitet falder al anden. Herfor var Fichte ikke blind; tvertimod han drog alle hiin Læres Consequentser, for derefter — ikke at opgive den — men fremstille den som blot Side af Systemet, for at føre den over til sit nødvendige Complement.

Vi ville følge ham paa denne Vei. Det er ikke blot den døde Natur, der ophører at være en Realitet. Heri kunde en kraftig Aand let finde sig. Jeg foresvæver mig selv som Legeme i Rummet, som physisk Kraft, der kan bestemmes af Villien. Ogsaa dette Legeme er et sammensat Product af Følelse, Anskuelse og Tanke. Aanden, den rene Intelligents, og Legemet ere Eet, kun opfattet ved forskjellige Evner, den rene Tænkning og Anskuelsen. Endnu mere: denne Intelligents, dette aandelige Væsen, ogsaa den forsvinder, opløser sig til noget blot Tænkt, Noget, som jeg efter en ubegribelig Nødvendighed nu engang maa tænke, jfr. hermed Kants Udtalelse, at der ei fra Selvbevidsthedens Eenhed kan sluttes til Sjælens. Hvorledes skulde Forestillingen om et forestillende, villende, intelligent Væsen retfærdiggjøres? Jeg er mig ikke dette umiddelbart bevidst, kun den bestemte Forestilling, Tanke, Villiesbestemmelse, men ingenlunde Evnen dertil, end mindre et Væsen, i hvilket den hviler. Jeg anskuer umiddelbart denne bestemte Tænken (Tænkeact), som jeg i dette Moment foretager, og saa fremdeles. Denne intellectuelt anskuede Tænken tænker jeg nu igjen, og efter de Love, hvilke min Tænken nu engang følger, er dette noget Halvt og Ufuldstændigt for min Tænken (paa samme Maade som det, at tænke min følte Tilstand). Som Tanken uformærkt supplerer den følte Tilstand med en Virksomhed, saaledes supplerer Tænkningen her den bestemte, virkelige Tænken eller Villen med en bestembar, det vil sige en mulig, uendelig Tænken eller Villen, der specificerer, realiserer sig som bestemte Tanker, Villiesbestemmelser. Denne mulige Tænken opfatter jeg — ligeledes fordi jeg maa, eftersom jeg ei kan fatte noget Uendeligt, ɔ: Ubestemt — som et Heelt; saaledes opstaaer for mig en endelig Evne til at tænke, ja endog, da jeg ved denne Tænken forestiller mig Noget, som tilværende uafhængigt af Tanken, et Værende, et Væsen, der har denne Evne. Anskuelsen giver mig det nøgne Factum; Tanken forklarer det, knytter det til et andet, som slet ikke ligger i Anskuelsen, men er Tankens eget Product. Saaledes her: jeg er mig en bestemt Tænkning bevidst, saavidt gaaer den anskuende Bevidsthed; jeg tænker denne

bestemte Tænken ɔ: jeg lader den fremgaae af en bestembar Ubestemthed, af en uendelig Mulighed, der kan gaae over til endelig Virkelighed. Saaledes gjør jeg ved alt Bestemt, saaledes opstaae disse Rækker af Evner og af Væsener, som besidde dem, — hvilke jeg antager. Vi nødes altsaa til den Tilstaaelse, at vi egentlig blot vide, at vi føle, anskue, tænke dette Bestemte; alt Andet er blot tænkt, ikke Virkelighed. Men ikke engang dette Minimum af Realitet holder Stand. Jeg kan egentlig ikke sige: jeg føler, jeg anskuer, jeg tænker, men: der bliver følt, anskuet, tænkt, — og egentlig ikke engang dette, men blot: den Tanke fremtræder, at jeg føler, anskuer, tænker. Thi al Bevidsthed er enten umiddelbar eller middelbar. Den første er Selvbevidsthed, den anden Bevidsthed om det, jeg ikke selv er. Hvad jeg kalder Jeg, er en Modification af Bevidstheden; Jeg betegner en saadan Bevidsthedsact, som ei er rettet ud ad, men gaaer tilbage i sig selv. Da ingen Bevidsthed er mulig uden under Forudsætning af den umiddelbare, saa maa Bevidstheden „Jeg", om endog ei tydelig bemærket, ledsage enhver Forestilling; i hvert Moment siger jeg: Jeg, og ikke den bestemte Ting, jeg i dette Moment tænker udenfor mig. I hvert Moment opstaaer et Jeg, der er en uendelig Række af discrete Jeger, som kun ved Tænkningen, den blotte Tænken, bringes i Continuitet. Forestillingen om Jegets Identitet og Personlighed, om denne Persons reelle Virksomhed er kun Tanke, ikke Virkelighed. Der er overhoved intet Blivende, hverken udenfor mig eller i mig, men kun uophørlig Vexel. Jeg veed ei om nogen Væren, ikke engang om min egen. Der gives ingen Væren. Jeg selv veed ikke og er ikke. Det eneste Tilværende er Billeder, — Billeder, som vide om sig selv paa Billeders Viis, — Billeder, som svæve forbi, uden at svæve forbi Noget, som hænge sammen ved Billeder af Billederne, — Billeder, der Intet afbilde, betydningsløse, hensigtsløse. Jeg selv er et af disse Billeder, ja endog kun et forvirret Billede af Billeder. Den hele Virkelighed forvandles til Drøm uden et Liv, hvorom der drømmes, uden en Aand, som drømmer, til en Drøm, der drømmer om

sig selv. Anskuelsen er Drømmen; Tænkningen, Kilden til min og Verdens opdigtede Virkelighed, er Drømmen om Drømmen.

14. Kant havde sat sig den Opgave at bestemme den menneskelige Erkjendelses Grændser. Han gik ud fra den Forudsætning, at al Erkjendelse forudsætter en given Gjenstand, som skal erkjendes, og en subjectiv Virksomhed. Characteristisk er derhos hans abstracte Modsætning af det Endelige og Uendelige. Vi ere endelige, kunne kun erkjende, hvad der er givet i denne vor Endeligheds Sphære. Erfaringsgjenstande, Endeligt; og selv af dette have vi ikke Sandhedens Erkjendelse; vi vide kun, hvorledes Tingene vise sig for os. Kant var gaaet beskrivende, observerende, iagttagende tilværks; stykkeviis havde han sønderlemmet Erkjendelsesevnen; hvad der mangler, er den systematiske Totalitet. Den formelle, endelige Selvbevidsthed er den transcendentale Idealismes Princip. Kant var i sine propædeutiske Undersøgelser stødt paa det; han havde sagt, at det maatte være det, men han havde ikke gjort det dertil. Jeg, Selvbevidstheden var ham blot Forestillingernes identiske Baand. Fichte erkjender den derimod som det productive Princip i al Forestillen. Selvbevidstheden er al Bevidstheds Grund. Bevidsthed, Viden om Noget er kun, naar Subjectet ikke blot er adskilt fra Objectet, sit Andet, og umiddelbart identisk med det ved Følelsen, men naar det selv adskiller sig fra Gjenstanden, fordi det adskiller sig fra sig selv. Idet Fichte fordyber sig i Selvbevidsthedens Undersøgelse, bryder det i al Endelighed og navnlig i den endelige Bevidsthed immanente Uendelige frem. Han finder her et productivt Princip. Jeget er ikke Bevidsthedens døde Substrat, som bliver, naar Bevidstheden falder bort. Bevidsthed er ikke Egenskab, den er Handlen, Virksomhed, Agilitet, Produceren af Forestillinger, Billeder. Jeg er denne Produceren af Forestillinger, denne Proces. Vilde man nu sige, at Fichte drog Erkjendelsens Grændser endnu snævrere end Kant („vi vide kun vor egen Viden"), da kan hertil svares, at Fichte, idet han annullerer den os af Kant reserverede endelige Gjenstand, aabner for Uendelighedens Rige i vort eget Indre. Thi det, der kun er som Selvproduction, er det Uendelige. Er

nu dette Uendelige dog behæftet med Endelighed, saa fører dette til Tanken om det absolut Uendelige, der er aabenbaret i det Endelige, til den Tanke, at al Endelighed ikke er udenfor, men hviler i det Uendelige. Hermed er da det transcendentale Standpunct overvundet, det absolute indtaget. Men inden et Standpunct kan opgives, maa det være aldeles gjennemarbeidet. Bemærkes maa det fremdeles, at dette uendelige Princip blot er formelt, Productionen er Production af Billeder; den Uendelighedens Sphære, der har aabenbaret sig, er kun abstract og dermed ogsaa i denne Henseende endelig, idet den forudsætter en Realitet, en substantiel Gehalt, som giver den hele Billedvirksomhed Realitet; ellers falde vi i Nihilisme. Dette erkjendte Fichte. Da han imidlertid fastholdt det transcendentale Standpunct, kunde han ikke sige: der gives en høiere Erkjendelse end det isolerede, endelige Jegs formelle Viden om sin egen Viden, der gives en Erkjendelse, i hvilken det Absolute, Uendelige erkjender, hvor Subjectet kun er Organ. Han maatte sige: der gives en høiere Fornuft end den theoretiske, den practiske Fornuft er al Fornufts Rod; vi handle ikke, fordi vi erkjende, men vi erkjende, fordi vi ere bestemte til at handle. For det fornuftige Væsen have Handlingens Love umiddelbar Vished, Realitet, Verden derimod kun en middelbar, en fra deres Vished afledet. Vi kunne ikke affalde fra hine, uden at Verden og dermed vi selv opløses til Intet; vi hæve os over dette Intet ved vor Villie.

Kun naar det theoretiske Standpunct fastholdes isoleret, leder det til Nihilisme. Tænkningen lærer mig, at den hele Sandseverden, min egen sandselige Existents er tænkt, men Samvittighedens Stemme siger mig, at jeg er bestemt til at handle, jeg tilskriver mig nu ogsaa en Evne til at handle. Bliver jeg nu paa det theoretiske Standpunkt, saa bliver ogsaa dette til Intet. Den Tanke fremtræder, at jeg conciperer Forestillingen om en Tilstand, der skal realiseres ved min Virksomhed, og herom har jeg en dobbelt Forestilling, subjectiv som Tænkning, objectiv som Handlen. Men Stemmen i mit Indre vedbliver at lyde, og idet jeg beslutter at følge den, ved en Villiesact,

redder jeg mig fra Tilintetgjørelsen, er Troen paa en Realitet restitueret. Jeg troer en Realitet (Troen er Organet derfor); jeg veed den ikke. Troen er en Beslutning til at lade den som den naturlige sig frembydende Antagelse gjælde.

I Rummet foresvæve mig Phænomener, Skikkelser, hvilke jeg betragter som mine Lige. Speculationen siger mig, at disse Skikkelser ere Producter af min egen Forestillen. Men Samvittigheden siger mig, at jeg, hvad disse Væsener end i og for sig ere, skal behandle dem, som (om de vare) frie, selvstændige, af mig aldeles uafhængige Væsener. Og egentlig kan jeg ikke begynde med at sige, at jeg tænker dem som mine Lige. Det er egentlig Samvittighedens Bud: indskrænk her din Frihed, som ligger til Grund for, oversættes i Tanken: her er et selv-stændigt, dig ligt Væsen.

Andre Skikkelser foresvæve mig, hvilke jeg betragter som fornuftløse Ting. Speculationens Forklaring er her: Disse Ting ere ikke blot for mig ved Tanken, men ved den sandselige Fornødenhed. Jeg maa vel troe paa det, som influerer paa min sandselige Tilværelse. Samvittigheden træder til, sanctionerer og begrændser Driften. Den byder Selvopholdelse, Maadehold, Meddelelse til Andre og Retfærdighed (lad hver beholde Sit). Dette nøder mig til at betragte Tingene som uafhængige af mig, staaende under deres egne Love. Jeg anskuer ikke denne Verden udenfor mig, fordi jeg nu engang, ubegribeligviis, uden Maal og Hensigt, er, som jeg er; hvad der er for mig, er ved sit Forhold til mig; men der gives kun eet Forhold til mig: min Bestemmelse til at handle sædeligt. Min Verden er Object og Sphære for mine Pligter, og absolut intet Andet. For en anden Existents har jeg intet Organ.

Men ere vi da nu ikke saaledes vendte tilbage til Philosophiens tidligere saa haardt bekæmpede Hypothese? Vide vi nu ikke altsaa, at Verden ikke blot er i Forestillingen, men er en virkelig, materiel Verden, en Verden af Ting, der afficere mig og begrunde Forestillingen? Nei. Jeg har en nødvendig Tro paa min Frihed, i Kraft af denne Tro paa Verden som en Sphære for mine Pligter; videre

strækker Consequensen sig ikke. I det Fichteske System kommer saaledes en Sammenhæng mellem den theoretiske og practiske Philosophie. Hos Kant stode de isolerede, kun at den practiske Philosophies Postulater paa udvortes Maade traadte supplerende til.

Om Fichtes moralske Ideer er at bemærke Følgende. Formaalsbegrebet er uadskilleligt fra Handlingens Begreb. Tanken forbinder med umiddelbar Nødvendighed med enhver Handling en tilkommende Tilstand, der skal være bevirket ved den. Men Formaalet bestemmer ikke Handlemaaden. Jeg skal ubetinget handle saaledes, og deraf følger Noget, som jeg vil, fordi jeg skal saaledes. Som jeg ikke hungrer, fordi der er beredet Spise, men Noget bliver Spise, fordi jeg hungrer, saaledes handler jeg ikke, fordi Noget er mit Formaal, men dette bliver mit Formaal, fordi jeg skal handle. Det Samme, som nøder mig til at tænke, at jeg skal handle saaledes, nøder mig til at troe, at Handlingen vil have Følger, aabner mig Udsigten til en bedre Verden (Tilstand ikke Handlen) end den, der ligger udbredt for mit jordiske Øie. Vel fører allerede Betragtningen af denne nærværende Verden til Fordringen af en bedre, dens Omdannelse, hvor Menneskenes Afhængighed af Elementerne trænges tilbage, Barbariet og Nationernes Tvedragt forsvinder; Menneskeslægten skal blive et stort, i alle sine Enkeltheder sig selv bekjendt Samfund. Men dette endelige og opnaaelige Maal er ikke det egentlige Formaal, allerede af den Grund, at det ikke kommer an paa Hensigten, men paa Gjerningen, at dets Opnaaelse ikke forudsætter den menneskelige Frihed; en ubekjendt Magt virker her. Mange af vore Handlinger gaae aldeles tabt i denne Verden, vore Handlingers Formaal maa derfor være en oversandselig Verden. Denne oversandselige Verden er for mig slet ikke Andet end det nødvendige Formaal, min Fornuft føier til Pligtbudet, til min Frihedsbevidsthed. I den er Villien alene, som den er i Sjælens Inderste, forborgen for det jordiske Øie, første Led i en Kjæde af Følger, der drager sig gjennem hele Aandernes usynlige Rige paa samme Maade, som Gjerningen i Sandseverdenen er Led i en materiel

Causalitets-Række. Enhver Beslutning er af blivende Virkning i hiin Verden. Ved min Villie er jeg allerede nu i den oversandselige Verden. Himlen ligger ikke bag Graven. Hvilken Villiesbestemmelse, der passer ind i dette Riges Orden, siger mig i hvert Dieblik min Samvittighed, det Baand, der knytter mig til hiin Verden. (At min Villie bliver til Gjerning, følger blot af Sandseverdenens Love). Hvilke disse Følger ere, derom have vi ingen Forestilling; men Livet i denne Verden kan ikke være uden al Relation til Livet i den oversandselige; Livet i denne Verden er Middel for hiint. Vi maae handle, som om vore Handlinger her kunde have Følger, skjøndt vi ikke kunne beregne dem. I det andet Liv ville vi være i Besiddelse af Følgerne af vor Virksomhed i dette Liv, vi ville skue, hvad vi her troe. Da vi ere endelige, maa vor Virksomhed være bestemt, hver Gjerning have et bestemt endeligt Formaal. Saaledes er det her, saaledes vil det være hisset, maaskee in infinitum. Det nærværende Liv er (Overgang) kun Grundlaget, fra hvilket et tilkommende vindes. Paa denne Maade hænger altid det nærværende Liv sammen med vor hele evige Tilværelse. Det evige Liv er nærværende, jeg er udødelig, saasnart jeg vil adlyde Fornuftloven.

Troen paa en Verden, i hvilken enhver pligtmæssig Villiesbestemmelse har en Virkning, forudsætter en Lov, efter hvilken den virker. Loven er ei givet af mig, eller noget endeligt Væsen eller af alle endelige Væsener. Denne Lov er en reen Villie, der virker uden sandseligt Redskab, der paa een Gang er producerende og Product, hvis Villen er Gjerning, en Villie, der i sig selv er Lov, uforanderligt bestemt. Denne Alvillie er ikke transcendent; mellem den og alle endelige Fornuftvæsener er et aandeligt Baand, som den selv er. Min Villie kan som blot Villie have Følger, fordi den staaer i Forhold til, fornemmes af en anden beslægtet Villie, der eo ipso er Gjerning. I og ved denne Alvillie har den Virkninger. Samvittighedens Stemme er denne Villies Forkyndelser i mit Indre, oversatte i mit Sprog, om hvorledes jeg har at indordne mig i Aandeverdenen, hvilken jeg Endelige, en enkelt Tone i en stor Harmonie, ikke overskuer;

men hvad jeg skal være i den, maa jeg vide, da jeg selv skal gjøre mig dertil, og jeg veed det ved min Samvittighed. Det i Sandhed Reelle, Blivende, Uforgængelige hos mig er min Samvittighed og min Lydighed; ved den første træder den uendelige Villie (Aandeverdenens Princip) i Forhold til mig, ved den sidste sætter jeg mig i Forhold til den, indvirker paa den. Den uendelige Villie er Midleren mellem Aandeverdenen og mig, den er begges Urgrund. Nu er det ogsaa klart, hvorfor endelige Væsener kunne vide om hinanden, træde i Rapport med hinanden, uagtet det synes klart, at vi kun kunne vide vor egen Virksomhed.

Fichte hæver sig saaledes til det absolut Uendelige, Guddommelige; men dette er blot immanent, upersonligt. Den evige Villie er Verdens Skaber, nemlig i den endelige Fornuft. Forestillingen om en oprindelig, død Materie eller om et af Intet fremgaaet materielt Noget er sandseløs. Skal kun Materien være Noget, saa er Intet. Kun Fornuften er, den uendelige i og ved sig selv, den endelige i og ved den. Den guddommelige Villie skaber Verden i vore Sjæle, idet den frembringer det, hvoraf og hvorved vi udvikle den, nemlig Pligtens Stemme; i vore Gemytter udvikler og fortsætter den Verden, idet den ved Pligtens Stemme virker paa os, hver Gang et andet frit Væsen forandrer Noget i den; i vore Gemytter opholder den Verden, idet den uafbrudt lader nye Tilstande opstaae af vore Tilstande. Vi røres og leve i den. Denne uendelige Villie er ubegribelig, skjøndt vi, da den er i os, kunne hæve vort Gemyt til den, — ubegribelig, ikke blot i dette Liv, men i ethvert tilkommende; thi al virkelig Existens er endelig, begrændset. Vi kunne ikke tillægge den Personlighed; thi i Personligheden ligger Begrebet om Skranke. Den er saaledes kun Aandeverdenens, den moralske Verdensordens Princip, dens Bæren denne Verdens Proces. Som den endelige Aand blot kan tænkes som bestandigt fremskridende, fra Stadium til Stadium, saaledes er den uendelige Proces ligedan i en bestandig Fremskriden, uden Hvile, uden Afslutning, Gud bestandig vordende og dermed selv hjemfalden til Endelighed, selv stræbende fremad

uden at naae et Maal. Som Tingen udenfor os, saaledes er ogsaa Guden udenfor os forsvunden, ligeledes den skarpe Modsætning mellem her og hisset.

Fichte har vundet den store Erkjendelse, at al Realitet beroer paa Deelagtighed i det Uendelige, dettes Immanents. Den hele Virkelighed er Aabenbaring, det synlig-blevne Guddommelige. Læren om en oprindelig-tilstedeværende eller af Intet frembragt død Materie, der er Noget for sig, forkastes som falsk. Og dog turde Ingen let føle sig tilfredsstillet ved denne Lære. Det er, som om vi vare i Besiddelse af en Urviden, der tillægger Verden en anden, af den moralske Verden uafhængig Realitet, hvorefter altsaa den synlige Verden selv har Livets Kilde i sig, ikke blot er Consequents.

Paa to Hovedpuncter er den transcendentale Idealisme i Besiddelse af Uendeligheden. Først bryder den frem ved Fordybelsen i den formelle Selvbevidsthed (uendelig formel Productivitet, Billedvirksomhed); men i det samme Øieblik forsvinder den, og Systemet veed det, er tilfreds dermed; som i Eventyret den flygtende Hind forvandler sig til en underskjøn Prindsesse, saaledes leder denne Forsvinden af det formelle Uendelige til en substantiel Uendelighed, den sædelige Idee. Her skal Uendeligheden holde Stand, her har den formelle Uendelighed fundet sin Begrundelse. Men Naturen, men Staten og Historien, overhoved Gjerningens Verden, Alt dette mangler selvstændig Realitet, er kun Middel (at det tillige er Middel, er noget Andet). Religionen er incorporeret i Moralen, Gud er Sædeligheds-Ideen. Alt dette er med Nødvendighed grundet i Systemets Standpunct. Dette er nemlig den endelige Selvbevidstheds Standpunct. Dette er den magiske Kreds, udenfor hvilken det ikke kan trænge uden at ophøre at være; den er det, der gjør det til transcendental Idealisme. Det kan ikke tage sit Udgangspunct fra det Første, det Absolute, Uendelige. Dettes Aabenbarelse i Verden falder derfor udenfor Systemets Horizont, forsaavidt den ikke umiddelbart er en Aabenbaring i og for den menneskelige Selvbevidsthed. Derfor døer den hele øvrige Tilværelse hen, taber sin Farve; alt Liv, al Sandhed,

al Rørelse af Uendeligheden viger tilbage til den sædelige Selvbevidsthed, i sin Eenhed af det souveræne Pligtbud (Samvittigheden) og den frie Selvbestemmelse til Lydighed. Dette er den moralske, autonomiske Frihed. Her, paa dette Punct, pulserer Uendeligheden saa stærkt, at det er, som om den maatte sprænge Standpunctet. Og skeer det ikke? Fremtræder ikke Ideen om en absolut uendelig, guddommelig Centralvillie? Vistnok et Glimt af den, men som strax igjen forsvinder. Netop Bestræbelsen, at holde Ideen reen fra al Tilsætning af Endelighed, falder ud til dens Conversion til Endelighed. Den skal være upersonlig, kun immanent i de endelige Aander, skal være det Ubegribelige, Identiske, der ligger til Grund for deres Udviklingsproces, en rastløs, uendelig Vorden, en Stræben, som om der var et Maal, uagtet der intet er. Her bryder atter Nihilismen ind; men Systemet erkjender det ikke, kan ikke, vil ikke, kan ikke ville det, saalænge det ikke har opgivet sig selv, saalænge det er.

Det er maaskee en ikke uvigtig Bemærkning, at Læren om den guddommelige Centralvillie, der kun aabenbares i den usynlige, moralske Verdensorden, medens den ikke betegner Erobringen af et nyt høiere Standpunct, dog heller ikke falder indenfor Systemets egne Enemærker. Den er nemlig i Virkeligheden kun en theoretisk Consequents, et Postulat i Kantsk Betydning. Samvittigheden siger mig kun, hvad jeg skal, hvad der er min sande Villie; det er Tanken, som dog ikke skal formaae at bringe det til nogen Viden om Andet end denne Viden selv, der nøder til at forudsætte, at denne Handlen maa have Følger; og det er atter Tanken, der, for at forklare Muligheden af en oversandselig Verden, i hvilken min rene Villen har Følger, opstiller Hypothesen om en guddommelig Centralvillie, uden at have Mod til for Alvor at gaae ud fra denne Hypothese og af den forklare den hele Tilværelse. Den hele Lære aabenbarer blot Systemets Længsel, ufrugtbare Længsel efter Regioner, for hvilke det selv holder Portene lukkede. Systemets Grændse og Afslutning er egentlig kommen, hvor det hedder, at Menneskets Lydighed og Samvittighed er den eneste Realitet.

15. Vi ere nu tilstrækkelig forberedte til at forstaae den Fichteske Retslære.

Som anført, er Gjerningens Verden aandløs, forladt af det Uendelige, kan kun hænge sammen med den uendelige sædelige Verden som Middel; den falder selv udenfor Sædelighedens Gebet. Man behøver ei engang herfor specielt at paapege, at Meget er Ret, som er pligtstridigt, at Retsloven siger: Du tør (eller: Du tør ikke, fordi en Anden tør), men ikke: Du skal, hvilket endda er en Eensidighed, medens Moralloven byder ubetinget, omfatter alle Handlinger, ingen Adiaphora har, intet „tør" men blot „skal". Stat og Ret høre til Gjerningens Verden, og have de og, betragtede for sig, som selvstændigt System, den menneskelige Frihed til Princip, saa er det ikke den uendelige moralske Frihed, men det er den formelle Selvbevidstheds reent formelle Frihed. Den Fichteske Retslære gaaer ud fra Betragtningen af Mennesket, der som formel Intelligents, som Jeg, er henstillet i Sandseverdenen, afhænger af denne. Selvbevidsthedens Character er Selvproduction, Frihed; det i Sandseverdenen henstillede Jegs Frihed bliver altsaa lig absolut Causalitet i Sandseverdenen, den juridiske Personlighed. Den hele Sandseverden er som saadan ei Aabenbaring af det Absolute. De forskjellige Relationer, hvorunder Mennesket staaer i Sandseverdenen, ere saaledes ikke uendelige Forhold, indeholde ikke nogen uendelig Opgave, noget uendeligt Formaal for Villien (sædeligt Formaal), høiere end den frie Vilkaarlighed (personlige Frihed), ingen uendelig Magt, der forbinder de Enkelte. Det, som forbinder dem, er deres vilkaarlige Beslutning til gjensidig Anerkjendelse ved partiel Selvbegrændsning af Friheden. Dette kan kun være frivilligt, ikke paa Grund af nogen enten moralsk eller juridisk Nødvendighed.

Efter denne almindelige Characteristik af Standpunktet, bliver dette nærmere at omhandle.

I. Retsbegrebet er et oprindeligt Fornuftbegreb, men der gives ikke medfødte Rettigheder, Rettigheder, som Personen, fordi de ere grundede i Personlighedens Begreb, uden Videre kan fordre respecterede.

At Retsbegrebet er et oprindeligt Fornuftbegreb, vil sige, at det nødvendigt maa forekomme i den menneskelige Bevidsthed, er Betingelse for Selvbevidstheden. I en yderst skarpsindig Deduction søger han at vise, at Mennesket ikke kan blive sig bevidst, sætte sig som Jeg, uden at sætte sig som et blandt flere. Menneskets Selvbevidsthed vaagner først ved et fra en anden Menneskeaand udgaaende Incitament til fri Virksomhed. Den Idee fremtræder altsaa hos Fichte, at det endelige Væsens Selvbevidsthed kun er mulig derved, at det er Led i et System af endelige Aander, som gjensidig ere Incitamenter for hinanden, at Tænkningen er en universel Proces, der kommer til Actualitet i de endelige Aander ved Vexelvirkning. Denne Idee er her dog ikke i den hele Fylde (vilde og saaledes gjennembryde Systemet); Fichte tager det, som om hvert Jeg er en i sig selv afsluttet Verden, der, for overhoved at vorde, behøver dette Incitament af en anden Intelligents, men blot een Gang for alle.

Begrebet om et fra et andet intelligent Væsen udgaaet Incitament, om en Indvirkning, der ei indeholder Tvang, men blot en Opfordring til fri Virksomhed, altsaa om en frivillig Frihedsindskrænkning hos en anden, grundet paa Begrebet om min Frihed, er saaledes et oprindeligt Fornuftbegreb; men en saadan Indvirkning forudsætter atter, at den Anden har kunnet erkjende mig for fornuftig og fri, hvilket fremdeles forudsætter, at jeg har indskrænket min Frihed ved Begrebet om ham som fri. Det Ene betinger det Andet. Altsaa er Begrebet om gjensidig betinget Frihedsindskrænkning for gjensidig Friheds Skyld et nødvendigt Fornuftbegreb.

Begrebet om en alle Tilfælde, ei blot enkelte, omfattende gjensidig Frihedsindskrænkning for Andres (ɔ: alle de Fornuftvæseners, med hvilke jeg kommer i Forhold) Friheds Skyld, eller med andre Ord, Begrebet om Samfund mellem frie Væsener som saadanne er Retsbegrebet; men deraf følger ikke, at det er en oprindelig Fornuftlov, at jeg saaledes skal indskrænke min Frihed, at et saadant Samfund er grundet i en umiddelbar Fornuftnødvendighed. Det er ikke en Nødvendighed af den practiske Fornuft, jfr. det ovenfor i Ind-

ledningen (Side. 580) Anførte. Nødvendigheden maatte da være den, at et saadant Samfund var Betingelsen for Selvbevidstheden. Men herfor er Betingelsen kun, at der een Gang har fundet en saadan gjensidig Selvbegrændsning Sted mellem mig og et andet Individ, ei, at det iagttages i et hvert Tilfælde og mod Alle, med hvilke jeg kommer i Forhold. Det kan vel vises, at den, der handler anderledes, er inconseqvent. Men Conseqvents er ikke Betingelse for Selvbevidsthed. Den øverste Retssætning er saaledes ikke en oprindelig Fornuftlov; Lov kan den kun blive ved Friheden. Retslæren er ikke et System af Love, men af techniske Sætninger, der viser, hvad Menneskene maae ville, dersom de ville leve i Samfund med hinanden som frie. Den, der ikke vil underkaste sig disse Bestemmelser, er udenfor Samfundet, er retløs.

Al Ret opstaaer saaledes ved gjensidig, betinget Frihedsbegrændsning; der gives ingen medfødt Ret, kun Samfundsrettigheder. Den personlige Frihed, de Bestemmelser, der lade sig udlede af dens Begreb, ere derfor ikke Rettigheder. Men en Undersøgelse af dette Begrebs Indhold er uundværligt for Retslæren, der skal vise, hvorledes Enhver maa indskrænke sin udvortes Frihed. Det er en indledende, præliminær Undersøgelse. Man kan gjerne kalde Friheden Menneskets Urret, naar man blot veed, at dette er et fingeret Standpunct.

Det i Sandseverdenen existerende Jeg er ved sit Legeme i uafbrudt Vexelvirkning med denne. Frihed er absolut Causalitet, udvortes Frihed absolut Causalitet i Sandseverdenen. Er Personens udvortes Frihed dets Urret, saa bestaaer den deri, at Personens Vexelvirkningsforhold til Sandseverdenen kun bestemmes og kan bestemmes ved dens eget Begreb om det (dets egen Villie).

I Urretten ligger følgende to Momenter:

1) Jeget existerer som Legeme, dette er dets synlige Repræsentant; derfor ligger Ret til Legemets Uantastelighed i Urretten.

2) Det andet Moment i Urretten er Ret til uafbrudt, uforstyrret at indvirke paa Sandseverdenen. Enhver Forandring i den Personen bekjendte og af den til Virkekreds valgte Deel af Sandse-

verdenen strider mod Uretten, da den derved vilde blive desorienteret og forstyrret i sin Virksomhed. Her er Grunden til Eiendomsretten, for hvilken altsaa Occupations-Ideen ligger til Grund.

Det sees nu, hvad der ligger i Begrebet om personlig Frihed. Spørgsmaalet er nu, hvorvidt er en Indskrænkning nødvendig, naar et retligt Samfund skal stiftes? Den fingerede Ret til Legemets Inviolabilitet bliver ligefrem en virkelig Ret, Samfundsret. Betingelsen for, at Retsloven anvendes, er, at flere Individer erkjende hinanden; er dette skeet, maae de gjensidig indskrænke deres Frihed saaledes, at de afholde sig fra enhver, Friheden ophævende Indvirkning paa hverandres Legemer. Vanskelighed frembyder der sig med Hensyn til den under Nr. 2 nævnte Ret. Vidste Alle, hvilke Gjenstande i Sandseverdenen de Andre havde inddraget i deres Virkekreds, maatte de gjensidig afholde sig fra disse. Men de vide det ikke. Den første Betingelse for et retligt Samfund er derfor, at Enhver maa declarere, hvad han har valgt som Virkekreds, og de Øvrige anerkjende det. Gjøre Flere Paastand paa det Samme, kan Ingen have Fortrin for en Anden. Her fremtræder allerede Nødvendigheden af en høiere Magt, dersom de ikke ville forene sig. Men de kunne forene sig, de have maaskee fra først af været enige. Endelig er der endnu en Kilde til Strid, nemlig med Hensyn til det, som endnu ikke er taget i Besiddelse. Skal et retligt Samfund være muligt, maa denne Kilde tilstoppes. De maae aftale en Regel om disse Tings Erhvervelse. Anerkjendelsen maa her gaae i Forveien. Den, der først declarerer sin Besiddelsestagelse, er Eier. Declaration og Besiddelsestagelse maae blive Eet; Tegn maae derfor aftales. Saaledes er da Enhvers Retssphære nøiagtigt bestemt. Der synes ei at være Noget til Hinder for Existentsen af et retligt Samfund, naar Menneskene blot ville gjøre Retssætningen til Lov.

II. Tvangsretten. Betingelsen for Enhvers Friheds Indskrænkning er, at Andre ligeledes indskrænke deres Frihed. Derom maae de gjensidig forvisses. Men de kunne ei ved nogen Forsikkring eller enkelt retlig Handling forvisses. Paa Naturrettens Standpunct kan der ingen Tillid være. Det nysomhandlede For-

bund (I) er ikke forbindende for Nogen, uden Garantie for Medcontrahentens Villie til at holde det. Den retstridige Villie maa gjøres umulig ved en Straffelov, en Tvangslov — culpa er ligesaa strafbar som dolus, — hvilken uomgængelig bliver haandhævet, derfor ei af nogen af Parterne. Denne tredie Haandhævende maa være en Overmagt; men denne sidste tilveiebringes kun ved et Almeen-Samfund, Staten. Uden Stat og positive Love er intet retligt Samfund mellem Menneskene muligt.

III. Naturretten er saaledes Statsret. Fichtes Stat er blot et Borgersamfund, medborgerligt, lovbundet. Formaalet er Sikkerhed, conditio sine qua non for retligt Samfund. Vi have seet, at Sikkerheden ei kan tilveiebringes, uden at Contrahenterne komme overeens, uden Bestemmelse af en fælles Villie, hvis Udøvelse og Overholdelse overdrages til en tredie Upartisk, og denne Tredie skal være et Samfund af Flere, en Almeenhed. Den fælles Villie er nu bestemt som Almeenvillie. Hvorledes tilveiebringes en saadan, som dog maa residere i Mennesker, men af hvilke Enhver foretrækker sin Sikkerhed for Andres, og kun vil de Andres Sikkerhed, fordi den og forsaavidt den er Betingelse? Denne Statsrettens første Opgave deler sig i to Opgaver: a) hvorledes bliver et Antal Mennesker til et vist Tidspunct enigt, og b) hvorledes bliver det, de have erklæret sig enige om, Alles bestemte og vedvarende Villie? Disse Opgaver løses a) ved Statsborgerforbundet og b) den positive Lovgivning. Endelig fremstiller dette sig som den tredie Opgave: hvorledes tilveiebringes der en Magt, som til ethvert Tidspunct formaaer og tillige er nødsaget til at overholde Loven. Denne Opgave løses ved c) Constitutionen.

For Fichte er Retsphilosophien egentlig udelukkende Statslære, uagtet hans Retsprincip er den abstracte Privatrets. Og dette er conseqvent. Men hans Stat er kun et lovbundet Borgersamfund til de private Rettigheders Beskyttelse. Det erindres, at hans Princip, den gjensidige Indskrænkning af den formelle, udvortes Frihed ved Begrebet om Andres, vel er et oprindeligt Fornuftbegreb, men ikke en oprindelig Fornuftlov, at Retssætningen og dens Conseqventser kun kunne blive Love ved fri-

villig Overeenskomst. Retsphilosophien lærer, hvorledes Menneskene maae indskrænke deres Frihed, hvilke Love de maae give sig, dersom de ville leve i retligt Samfund med hinanden. Men efter Fichtes Lære er retligt Samfund mellem Menneskene kun muligt i den fornuftigt organiserede Stat. Saaledes bliver Læren om Staten Retsphilosophiens egentlige Indhold. Præmisserne til denne Sætning vindes 1) ved Undersøgelsen om den fingerede Urret. Hvilke ere Urrettighederne? Hvorledes maae de indskrænkes, naar Menneskene ville leve i retligt Samqvem? Undersøgelsen om den anden Urrets Begrændsning henviser til Nødvendigheden af en høiere Magt (offentlig Magt). Men forene Menneskene sig og med Hensyn til Eiendomsretten, saa er dog 2) en Tvangslov nødvendig som Garantie for Eiendomsretten. Uden den er fredelig Coexistents umulig. Men Tvangslovens Anvendelse forudsætter et Almeensamfund ɔ: Staten.

I Læren om Staten frembyde sig altsaa følgende Opgaver: 1) hvorledes frembringes en Almeenvillie, Samfundsvillie og 2) hvorledes udrustes den med en Magt, der altid kan og maa lade Retten herske. Den første Opgave løses ved Læren om Statsborgerforbundet og den positive Lovgivning, den anden ved Læren om Statens Constitution.

Den første Opgave deler sig i to: a) hvorledes tilveiebringes de Manges Enighed, og b) hvorledes bliver denne Enighed for alle Tider?

I a. Vanskeligheden i førstnævnte Henseende ligger i Egoismen. Den hæves ved Statsborgerforbundet. I dette ligge 4 Poster:

1) Een Ting er der, som Alle ville for sig: Eiendom. Men da Enhvers Eiendomsret er betinget af, at han respecterer Andres, saa ville Alle være enige om at afslutte et Eiendomsforbund, ifølge hvilket Enhver forbinder sig til, at han ikke vil krænke de Andres. Dette er den første Post i Statsborgerforbundet.

2) Den anden Post er et Beskyttelsesforbund. Skal første Post have Betydning, maa dette træde til, da man ikke kan stole paa den gode Villie. Alle maae love hinanden med

deres hele Kraft at beskytte den anerkjendte Eiendom, under Betingelse af en lignende Beskyttelse. Herved paalægges der Alle en positiv Forpligtelse.

3) Men mellem Alle som Enkelte er dette Forbund umuligt, en Nullitet. Det er knyttet til en umulig Betingelse: Beskytter (Præsens) Du mig, beskytter jeg Dig. Beskyttelsen er ikke betinget ved den Hensigt at beskytte, men ved virkelig Beskyttelse. Enhver maa ved at deeltage i Statsborgerforbundet eo ipso beskytte ɔ: yde et Bidrag til den beskyttende Magts Tilveiebringelse. Det sees saaledes, at Forbundet afsluttes med Alle som et Totum. Denne Deel af Statsborgerforbundet kaldes Foreningsforbundet. Derved faae de andre først Realitet.

4) Endelig hæfter Enhver med sin hele Eiendom for, at han vil yde sit Bidrag; han underkaster sig det Hele (Souverænen) for det Tilfælde, at han ei opfylder sin Pligt. Hypothetisk indeholder saaledes Statsborgerforbundet et Underkastelsesforbund.

b. Den anden Deel af Opgaven er at bevirke, at Almeenvillien vedbliver at være det i den hele Fremtid. Fremtiden maa gjøres præsent; Villien maa blive positiv Lov. Alle maae ville een Gang for alle. Loven maa deels bestemme, hvorvidt Enhvers Rettigheder skulle gaae (civil Lov), deels bestemme saadanne Følger af Overtrædelsen, at denne derved forhindres (criminel Lov). Ellers vilde Ingen indtræde i Samfundet.

1) Grundlaget for den civile Lovgivning er Eiendomsforbundet; dette faaer i Lovgivningen de nærmere Modificationer, som følge af, at det er bestemt for hele Fremtiden. Her maa det nu mærkes, at den første Grund til Eiendom er Menneskets Villie til at gjøre Tingene til Midler for sine Formaal. Som saadanne (ikke absolut), til bestemt Brug blive Tingene ham overdragne. Disse Formaal kunne være meget forskjellige; men der gives et almindeligt, for alle fælles Formaal, for hvilke i Collisionstilfælde alle øvrige maae træde tilbage, nemlig: vedvarende Existents, at leve. Retten til ukrænket Existents, der først optraadte som Modsætning til Eiendomsretten,

er saaledes dennes inderste Væsen. Det er Grundsætningen i enhver fornustig Stat, at Enhver skal kunne leve af sit Arbeide; denne Grundsætning ligger ogsaa i Eiendomsforbundets Aand. Saasnart En ikke kan leve af sit Arbeide, er Eiendomsforbundet ikke bindende for ham. Herpaa maa der i Statsborgerforbundet være taget Hensyn (Fattigvæsen, Fattigskat). Men Enhver skal kun kunne leve af sit Arbeide; det skal han holdes til, ingen Lediggængere taales. Herefter gaaer Fichte i Detail, opstiller Grundsætninger, som sigte til at afværge Nød; Alt, hvad der synes nyttigt, er dermed deduceret. Han taler om Agerdyrkning, Jagt, Fiskeri, Huse og Laase, Bjergværker o. s. v., Alt uden indre Sammenhæng, trukket paa Nyttens Traad.

2) Ingen vil fornustigviis indskrænke sin Frihed, naar det ikke er vist, at de, med hvem han forener sig, ligeledes indskrænke deres. Den civile Lov maa aldeles ikke kunne overtrædes; dette er Straffelovens Hensigt. Men kan den opnaaes? Følgen af Lovens Overtrædelse er blot Udstødelse af Samfundet, ikke nødvendigviis Straf. Den Udelukkede bliver blot retløs, men det er ikke nødvendigt (ikke en Gang moralsk eller humant), at han virkelig bliver betragtet som Ting. Fichte viser imidlertid, at Udelukkelse af Samfundet er den største Ulykke, Straf en mindre. Det er i Alles Interesse, at Overtræderen, naar Sikkerheden taaler det, slipper med Straf. Staten kan, men behøver ikke at true med Udelukkelse i alle Tilfælde. For det Første, hvor et „lige Tab" er en tilstrækkelig Modvægt (mod Uagtsomhed og materiel ond Villie), er det nok, at den truer hermed. Det er dernæst i Alles Interesse, at et Afsoningsforbund afsluttes. Den Fattige kan ved Arbeide afsone sin Brøde (Arbeidshuus). Men Afsoningsloven er uanvendelig paa den, der har handlet af Skadelyst eller begaaet en Statsforbrydelse; han maa udstødes, men der kan gives ham Leilighed til Forbedring. Det er i Alles Interesse, at der afsluttes et Forbund, der gjøres til Lov, om en blot provisorisk Udstødelse eller Forbedringsstraf. Den Uforbederlige og Morderen maae udelukkes peremtorisk.

II. Constitutionen. Naar de civile og criminelle Love holdes, vil fuldkommen Sikkerhed herske i Samfundet. Dertil

udfordres for det Første en Magt, som kan overholde dem, en Overmagt, og som dernæst maa overholde dem, ɔ: en Magt, hvis Existents er betinget af dens Virksomhed. En Overmagt have vi i alle Enkeltes forenede Magt, og naar det vedtages ved constitutionel Lov, at Lovene i intet efterfølgende Tilfælde ville blive anvendte, naar de i eet er blevne uanvendte, have vi en saadan Magt, som søges; thi den constitutionelle Lov bestemmer Samfundets Opløsning for det Tilfælde, at det ikke er virksomt. Alt beroer nu paa, at denne constitutionelle Lov overholdes. Her viser sig Nødvendigheden af Statsmagtens Overdragelse til en Repræsentant. Folket kan ikke paa een Gang overholde den constitutionelle Lov og controllere Overholdelsen (være Part og Dommer). Men det, der overdrages, kan ikke være Controllen med Statsmagtens Udøvelse, maa altsaa være denne Udøvelse selv, hvorimod Folket forbeholder sig Controllen (Ephoratet). Enhver Forfatning, der har en controlleret Regjering, en Regjering, som kan drages til Ansvar, er retmæssig; uretmæssige ere Demokratiet og den despotiske Forfatning.

Characteristisk for Fichtes Constitution, hvorved den afviger fra de gængse eller beslægtede Projecter, er, at Statsmagten selv ikke skal deles; saavel Lovgivningen som Executionen er hos Regjeringen; men Folket controllerer. Regjeringens Politiemyndighed er et vigtigt Hjul i denne Maskine; uden den vil Straffeloven ikke overholdes. Vi opsætte at tale nærmere herom for at samle alle Constitutionens Grundtræk.

Skjøndt Regjeringen er sat under Control, forsmaaer Fichte dog ikke at udtænke specielle Cauteler mod Magtens Misbrug. Han angiver følgende:

1) Regjeringens private Interesser maae være uadskillelig forbundne med den offentlige; den maa ikke kunne have nogen materiel Interesse ved Retstrætters Afgjørelse og derfor være saa vel aflagt (høi Civilliste), at Ingen kan vise den Velgjerninger.

2) Den maa saa lidt som muligt have Venskaber og private Forbindelser (Coelibat foreskrives dog ikke).

3) At der skal dømmes efter Tidsfølgen, er vel, naar en

regelmæssig Justitsindretning findes, ikke nødvendigt; men Justitien maa stedse kunne eftervise, at den er beskjæftiget med de forebragte Klager, og efter Retsstridighedernes Beskaffenhed maa der fastsættes en bestemt Tid, inden hvilken enhver maa være endt.

4) Som den een Gang har dømt, maa den altid dømme.

5) Fuldkommen Publicitet.

Den store Opgave, der staaer tilbage, er Controllens Organisation.

Her møde store Vanskeligheder. Regjeringen skal være mægtig, al Magt er derfor stillet til dens Disposition; men dermed er og Folket som saadant opløst i sine Elementer, Privatpersoner, hvilke Regjeringen er overlegen. Folket maa i fornødent Tilfælde kunne constituere sig, men ogsaa kun, naar Lov og Ret tabe deres Magt. Denne Opgave troer Fichte løst ved Oprettelsen af en særegen Autoritet, Ephoratet i indskrænket Forstand, der skal holde vaagent Øie med Regjeringen og drage den til Ansvar for det forsamlede Folk, der constitueres ved den fra Ephorerne udgaaende Forkyndelse af Stats-Interdictet. Ephorerne udrustes ei med nogen Magt til at tvinge Regjeringen ttl at respectere Interdictet; dette giver sig af sig selv; Regjeringens Magt paralyseres ved dets Forkyndelse; Ingen bryder sig om dens Befalinger og Domme.

Naar Folket er constitueret, anklage Ephorerne Regjeringen, Folket afsiger Dommen; den, som taber Sagen, betragtes ubetinget som skyldig i Høiforræderie. Heri er, efter Fichtes Mening, en kraftig Garantie saavel mod Regjeringen som Ephorerne. Med Hensyn til Folkets Villie og Evne til at afsige den retfærdige Dom gjør Fichte sig ingen Betænkelighed. Derimod udfiler han Detaillen omhyggeligere i nogle andre Puncter, især hvad Ephorernes Institution angaaer. Han udtænker speciellere Garantier for Ephorernes Uafhængighed af Regjeringen, fremdeles mod, at de slaae sig sammen med denne; — heraf kan udhæves, at Ephorerne vælges paa visse Aar, de afgaaende aflægge deres Eftermænd Regnskab.

Fichte maa tilstaae, at Fordærvelsen kan være saa stor, at Alt dette ikke hjælper. Folket kan da reise sig en masse

(dette er ikke Rebellion). Skeer dette ikke, da vil der dog sikkert findes Een, som vover at kalde Folket sammen. Men naar Folket ikke følger dette Opraab? — — Da bøder han, fordi han ikke kjendte sit Folk bedre!!!

Efter saaledes i Sammenhæng at have fremstillet Constitutionens Hovedtræk, ville vi nærmere betragte hans Tanker om Statens Politiemyndighed, som et Exempel instar omnium. Statsmagtens (Regjeringens) Politiemyndighed grunder sig paa dens Pligt til at indestaae Enhver for fuldkommen Sikkerhed. Deraf følger, 1) at Regjeringen selv bør træffe Anstalter til Borgernes Sikkerhed, f. Ex. Vægtervæsenet, Patrouiller paa Gader og Veie, Veivæsenet, Placater og Signaler paa farlige Steder o. s. v. Forsømmes Noget i saa Henseende, maa Regjeringen give Erstatning. Slige positive Anstalter forslaae imidlertid ikke mod den retstridige Villies Opfindsomhed. Derfor maa der 2) gives en Politie-Lovgivning, ved hvilken Handlinger forbydes, der uden selv at være Retskrænkelser involvere en nær Mulighed, f. E. Forbud mod Vaaben overhoved eller dog mod Vindbøsser (en inconseqvent Indskrænkning; i den sande Stat kan Ingen komme i Nødværgestilfælde), mod at komme paa Gaden uden Lys om Natten o. s. v. Det viser sig, at der er noget Ubestemt i Grændsen mellem Statens Forsorg ved positive Foranstaltninger og ved Forbud, men Grændsen maatte være fast, hvis Stat skal være mulig; Ingen veed paa den Maade, hvilket Kvantum Frihed der vil blive ham til Deel. Ethvert velindrettet Polities Hovedmaxime er: enhver Borger maa overalt og til enhver Tid kunne kjendes som denne Person. Enhver maa have et Pas fra sin nærmeste Øvrighed, hvori han nøiagtigt er beskreven, helst med sit Portræt, især de vigtigere Personer, som og kunne betale det (Fichte bemærker ikke, at netop de Fattigste her blive de vigtigste); dette bærer han altid hos sig. Ingen modtages nogetsteds, uden at man kjender hans sidste Opholdssted og ham selv af Passet. Men Politiet tør ikke fordre Foreviisningen af Nysgjerrighed, kun, hvor Legitimationen er nødvendigt. Dette Pas er godt for Meget, ogsaa til at forhindre falske Vexler; ingen

Vexel maa gaae fra Haand til Haand uden Legitimation med Passet (dette attesteres ved Endossementet). Falske Passer maae være umulige (et kunstigt Papiir, som er for kostbart at eftergjøre o. s. v). Enhver maa vide, at han ei uopdaget kan overtræde Loven; derpaa beroer Straffelovens Kraft. Det er Politiets ueftergivelige Pligt, at ingen Skyldig slipper.

Politiet skal vide Alt, hvad der skeer. Hertil vil man svare: det er umuligt, men nærmest vilde man komme den Opgaves Løsning ved et velorganiseret hemmeligt Politie. Saa gik rigtignok Publiciteten tabt, dermed en af Forfatningens Garantier, og da intet Led er overflødigt, den hele Garantie. Fichte siger: det er muligt, og desuagtet behøves der intet hemmeligt Politie. Folk kunne ikke løsrive sig fra Forestillingen om vore sædvanlige Stater, der efter Fichtes Mening ere de jammerligste Fuskerier, blotte Nødstater. Kilden til alt Ondt i disse er Uordenen og Umuligheden af at skabe Orden. Han udtaler: „I en saaledes constitueret Stat har Enhver sin bestemte Stand, Politiet veed saa temmeligt, hvor enhver Borger er paa enhver Tid af Dagen, og hvad han bestiller. Enhver (ogsaa den Rige?) maa arbeide og kan deraf leve; Lykkeriddere taales ikke. Enhver kan øieblikkelig kjendes ved Hjælp af Passet. I en saadan Stat er Forbrydelsen noget høist Usædvanligt; foran den vil man spore en vis usædvanlig Uro og Bevægelse. I en Stat, i hvilken Alt er Orden, og Alt gaaer efter en Snor, vil Politiet strax mærke denne Bevægelse og blive opmærksomt, og saaledes indseer jeg for min Part ikke Muligheden af, at en Forbrydelse skulde blive uopdaget.“. Dette er en blot Forsikkring. Orden medfører en stor, men blot en stor Sikkerhed.

Endnu er at anføre, at Fichte i to Anhang har behandlet Familieretten og Folke- og Verdensborgerretten, altsaa udenfor den systematiske Sammenhæng, og det med Grund, især hvad Familieretten angaaer. Den foregaaende Fremstilling viser paa det Bestemteste at Familieretten falder udenfor Systemet. Fra først til sidst dreier Alt sig om Menneskenes Forhold til hinanden som selvstændige, uafhængige Personer. I Familien er netop dette Forhold negeret. For at Talen kan

blive om en Familieret, maa tages et heelt nyt Tilløb. Familien er ikke som Staten et retligt, men et naturligt og moralsk Samfund. Som flere Fornuftvæseners nødvendige Existents og deres Forhold til en Sandseverden maa være givet ved en ikke-juridisk Deduction, forinden Retsbegrebet kan anvendes paa dem, saaledes og ikke anderledes maa Erkjendelsen af Familieforholdets Natur gaae foran Anvendelsen af Retsbegrebet, hvilket er det eneste juridiske. Medens Stats-Ideen ikke — som i den classiske Oldtid — har en saadan levende Præsents i Alle, at dens sædelige Gehalt ikke kan ignoreres, er det Modsatte Tilfælde med Familien. Medens Staten, degraderet til mechanisk Tvangsanstalt, saaledes i Legalitetssystemet bliver det retlige Samfund par excellence, er det Modsatte Tilfældet med Familien. Fichtes Familieret er interessant; hvad han siger i den ikke-juridiske Deduction (anthropologisk og moralsk) om Familieforholdets Natur er interessant, ofte træffende, ofte overdrevet. Som Deel af Retslæren er der kun lidet Nyt af blivende Gehalt.

Folke- og Verdensborgerretten have til Forudsætning Staternes Fleerhed. Nødvendigheden heraf søges deri, at Jordens Overflade er gjennemskaaren af Have, Floder og Bjerge. Menneskene ere saaledes adskilte. Trangen til Stat maa opstaae paa flere Puncter paa een Gang. Var det anderledes, vilde det kun være een Stat. Nationalforskjellighederne, deres høiere sædelige Betydning, er der ikke taget Hensyn til. Han har den lidet heldige Idee, at Staterne ei som saadanne staae i Forhold til hinanden; dette grunder sig paa Retsforholdet mellem forskjellige Staters Borgere. Derved antager Folkeretten hos ham en smaalig Characteer. Han adopterer Ideen om det frivillige Forbund mellem Staterne til Kriges Afskaffelse (omfatter den alle Stater?). Verdensborgerretten har kun det ene kummerlige Spørgsmaal: hvad gjælder, naar en Fremmed kommer til en Stat, med hvilken hverken han selv eller hans Stat staaer i nogen Forbindelse?

Et Spørgsmaal maa endnu besvares: Seer Fichte det retlige Samfund som et Led i en større Sammenhæng, eller staaer det isoleret, som f. Ex. hans Familieret? Man kunde vente,

det Sidste var Tilfældet, da den subjective Idealisme, strengt taget, ikke har eller kan have nogen Verdensanskuelse; den opløser Alt i enkelte Jeger, opløser den hele Verdensorden i Atomer. Hos Kant var det nu anderledes. Der er bestandig en stor speculativ Grund, af hvilken Subjectivitetsphilosophien ei ret kan skyde op. Til Trods for det kummerlige Begreb, han opstiller om Staten, seer han dog dens store Betydning som Verdenshistoriens Focus. Fichte er ganske radiceret i Selvbevidsthedens Princip; derfra skriver sig hans Higen og Tørst efter Uendelighedens Fylde, derfra, i Stedet for Anskuelsen af den virkelige Verdensorden, Troen paa en Verden, i hvilken vi ere og virke uden at see den, og uden at vide hvorledes. Der er en Higen hos ham efter at see det Enkelte i en større Sammenhæng. Det er før omtalt, at Fichte statuerer, foruden det uendelige, uopnaaelige Formaal for vor Handlen, et endeligt, fuldkommen realisabelt. Naturen skal blot være Materiale for den menneskelige Virksomhed, men dette er ikke Tilfældet. Endnu maa Mennesket med Møie tilkæmpe sig Subsistentsen. Den største Halvdeel af Menneskeslægten gaaer tilgrunde i Arbeide; idelig tilintetgjør Udbrud af raae Naturkræfter Arbeidets Resultater. Naturen skal successivt bringes dertil, at enhver Begivenhed lader sig beregne og beherske. Det skal komme saavidt, at Ingen behøver at arbeide mere, end Legemets Udvikling selv fordrer. Menneskene selv ere for en stor Deel nedsunkne i Barbarie, de ere hverandres værste Fjender. I Staternes eget Indre hersker Magt og List i Lovens Navn, Sammenrottelser af smaa Hobe, der holde deres Brødre i Uvidenhed og Elendighed, for at de ei skulle bryde Slaveriets Lænker. Alt dette kan og skal nu ikke blive ved at være saaledes. Fichte omhandler nu, hvorledes Forandringen vil komme, og her spiller den Fichteske Fornuftstat sin vigtige Rolle. Først bemærkes der, at Culturen (hvorunder han ikke indbefatter Moraliteten) bestandig udbreder sig mere og mere. Stiftelsen af den sande Stat vil især være virksom hertil. Men hvorpaa grunder han Haabet herom, da han ei betragter de Stater, Virkeligheden frembyder, som Begyndelser, Forsøg paa at realisere Stats-Ideen, men som „besynderlige Forbindelser, sammenbragte af det blinde

Tilfælde"? Derpaa, at de herskende Stænder ville være umættelige i at udvide deres ranede Privilegier, at Trykket endelig vil blive saa utaaleligt, at Fortvivlelsen vil afkaste Aaget. Kommer det først et Sted saa vidt, da vil Ingen blive taalt, som ei vil nøies med at være sine Brødres Ligemand; da vil der blive truffet frie Aftaler om Foranstaltninger til Sikkerhed mod gjensidig Undertrykkelse. Disse Aftaler ere noget Andet end en privilegeret Kastes Befalinger over Slaver. Med Oprettelsen af slige Stater bortfalder al Krig. I al Fald for at forhindre endog den fjerneste Lyst til Røverie og Vold hos sine egne Borgere, vil Staten ligesaa strengt forbyde Retskrænkelser mod fremmede Staters Borgere, som mod sine egne. Derved ere da alle Collisioner mellem sande Stater forhindrede. Krig kan kun opstaae med Vilde og med ufrie Stater. Men Enden vil blive den frie Stats Indførelse i hele Verden. Saaledes vil Friheden og med den Cülturen udbrede sig over hele Verden. Menneskeslægten vil blive et stort, i alle sine Dele med sig selv bekjendt, harmonisk uddannet Legeme. Og saa? — Da ville de med forenede Kræfter kunne bekjæmpe Naturen. Og saa? — Saa vil der ingen Fristelse være til det Onde. Men Mennesket gjør ikke det Onde for det Ondes Skyld.

Man seer her et svagt Taagebillede af den sande Retsidee (den verdslige Sædeligheds Idee). Men Billedets Træk fordreies, idet et enkelt markeres, nemlig Emancipationen fra den physiske Afhængighed af Naturen.

Kritiken af Fichtes Retsphilosophie kan fattes kort. Det er forhen viist, at Legalitetssystemet er den transcendentale Idealismes nødvendige Consequents. Her ligger nu dette System for os i classisk Skikkelse. I denne gjendriver det sig selv; det er sin egen Kritik; dette have vi at gjøre opmærksom paa. En Retstilstand, vises der, er kun den, som absolut garanterer Enhver udvortes Frihed inden visse aftalte (lovbestemte) Grændser, hvor altsaa (Kantsk Udtryk) Alle ere frie, derved at Alle ere tvungne. Derved bliver Samfundet en Maskine, alle Institutioner virke tvingende, mechanisk. Planen kræver for det Første ei blot en Civillov, en Straffelov, men og Statsmagtens

Overdragelse til en overmægtig og Alt vidende (Politiet) Regjering. Standse vi herved, vil neppe Nogen betvivle, at Staten kun kan løse sin Opgave approximativt; men vigtigere er det, at den ved hvert Skridt, den rykker nærmere, med det Samme kommer længere fra Maalet. Det er Personernes Frihed, der skal sikkres; men Sikkerheden forstærkes kun ved yderligere Frihedsindskrænkninger. Men hermed er Fichtes Stat ei færdig. Hvorledes opnaaes Sikkerhed for, at de Personer, til hvem Regjeringen overdrages, ei misbruge den eller undlade at bruge den, hvor de burde? Der maa være en Control, der ikke svækker Magten, uden at dog Magten gjør Controllen afmægtig. Fichte sammenligner sin Stat med et organiseret Naturproduct, et perpetuum mobile. Men af hvad der ovenfor meddeeltes om den af Fichte udtænkte Control (Ephoratet), sees det, at hans Retslære ender med en ufrivillig Tilstaaelse om at være en Chimære. Det store negative Udbytte af Fichtes Retslære er Nødvendigheden af Legalitetssystemets Opgivelse. Det positive Udbytte er Opstillelsen af den strenge Privatrets specielle Princip, Personlighedsbegrebet. I det Enkelte er der ei Meget af blivende, frugtbringende Ideer. Snarest ville disse vel findes med Hensyn til Eiendomsretten. Ideerne om Forbrydelse og Straf ere i det Væsentlige aldeles forfeilede. Staten er degraderet til Mechanisme. I hans Forfatningsideer vil man ei (som dog i de Systemer, der funderes paa Delingen af Statsmagten) finde Antydninger til det constitutionelle Monarchie.

Schellings og Hegels Philosophie.
(Den absolute Idealisme).

---

16. Al Philosophie gaaer ud paa Sandhedens Erkjendelse. Dens store Problemer ere: Gud, Verden, Mennesket i sin Relation til disse. Naar nu Philosophien i sin Udviklings Gang kommer til det Punct, at den lærer: der gives ingen Er-

kjendelse af Sandheden, det Værende — vi vide kun vor egen Viden, — da kan dette kun være et Overgangsstadium. En saadan Philosophie begynder med at have den endelige, menneskelige Selvbevidsthed som al Vishheds Kilde; fra dette Subjectivitetens Standpunct kan ingen Objectivitet holde Stand; det menneskelige Jeg er denne uendelige Agilitet, der selv er sig det eneste Object; den hele Objectivitet er ikke Andet end den formelle Billedvirksomheds Reflexion i sig selv. Men her maa et Omslag gaae for sig. Naar den hele fremmede Objectivitet er forstyrret, naar den er sat som uden Realitet, som Skin, da bliver denne Intelligents svimmel. Naar Universet er Billede uden Realitet, hvad er da hiin Billedverdens Skaber, Jeget? Selv Intet, Skin. Skal Jeget ikke opgive sig selv, maa det være Mere end denne Formvirksomhed, det maa selv være opfyldt af en immanent, uendelig, substantiel Gehalt. Aandens Agilitet kan ikke være uden Formaal; Spørgsmaalet, hvorfor er denne Agilitet, kan ikke besvares med en Henviisning til et: det er nu engang saaledes, en blind Nødvendighed. Der maa være et indre, aandeligt Universum. Det er Veien til Restitution. Den subjective Idealisme havde, før den endnu blev sig selv klar, en Forudfølelse heraf. Derfra kommer den Vægt, som allerede Kant lægger paa den practiske Fornuft. Fichte er, som vi have seet, i fuldkommen Klarhed herover. Det Uendelige, hvis Organ Jeget er, er den moralske Verdensorden. Men denne moralske Verdensanskuelse er kun en halv Forholdsregel. Den theoretiske Fornuft bliver lige uendelig. Desuden, da det subjective Standpunct ei opgives, bliver det heller ikke her Alvor med Immanentsen; istedenfor den træder en uendelig sædelig Stræben efter et evigt uopnaaeligt Maal. Det Uendelige er saaledes udenfor, kaster blot sit Gjenskin i Jeget.

Fichte har selv i en Række af senere Skrifter forsøgt at overskride Subjectivitetens Standpunct, at tage Udgangspunct fra det Absolute, Guddommelige. Det var dog ikke ham givet, at løse denne Opgave paa en epokegjørende Maade. Det var Schellings og Hegels Mission at gjøre den absolute Idealisme til det herskende System. Dette er, trods alle Divergentser,

den nærværende Tids Philosophie. Grundanskuelsen er denne: Universet er Aabenbarelse af det Absolute, Gud, der ikke er udenfor, men immanent. Det Uendelige er i det Endelige; det aabenbarer sig i dette. Mennesket er Mikrokosmos og Mikrotheos; Universet er tilhyllet Intelligents o. s. v. Hvad angaaer Forholdet mellem Schelling og Hegel, kan foreløbig siges, at det er et andet end mellem Kant og Fichte. Er Fichte afgjort Kants Efterfølger, hvilket ikke hindrer fra at betragte ham som en af Videnskabens store Heroer, saa er Schelling Hegels Forløber. Hans væsentlige Fortjeneste er, at han med genial Begeistring, med Inspirationens Sikkerhed har skizzeret den nye Verdensanskuelse, gjort den til en aandelig Magt, før den traadte frem i videnskabelig Form i det Hegelske System.

Nærmest ligger for Øieblikket hans Forhold til Fichte, hvis Discipel han begyndte med at være.

17. Schelling siger, at Fichte med Rette havde meent, at man burde gaae ud fra det Ubetingede; men han havde feilet ved at sætte dette i det rene Jeg. Han havde utilbørligt lagt Vægt paa den ene af Tilværelsens Grundmodsætninger, Intelligentsen, utilbørligt tilbagetrængt den anden, Naturen. Efter Fichte var Jeget Alt; denne Sætning maatte suppleres med den, at Alt var Jeg i Intelligents. Man maatte ikke gaae ud fra nogen af disse Modsætninger, men fra det, der hverken er Intelligents eller Natur, den absolute Indifferents, alle Modsætningers Identitet, Universets Urgrund og Centrum, det absolut Ubetingede, det Absolute.

Man skal altsaa gaae ud fra det Absolute, eller, som han uden videre dialectisk Begrundelse bestemmer det, den absolute Identitet af alle Modsætninger: af det Subjective og Objective, det Ideelle og Reelle, Tanke og Væren, Mulighed og Virkelighed, det Almindelige og Særskilte, det Uendelige og Endelige, Væsen og Form o. s. v. Videre siger han om den absolute Identitet: den er den absolute Totalitet, som jeg kalder Universum; hvad der er udenfor den absolute Identitet, kalder jeg i denne Henseende enkelt Væren. I sig selv gives der ingen enkelt Væren, i sig selv er heller Intet udenfor Totaliteten, og

naar Noget sees udenfor Totaliteten, saa skeer det ifølge en vilkaarlig Adskillelse af det Enkelte fra det Hele, som kommer fra Reflexionen og er Kilden til alle Vildfarelser. Den absolute Identitet er ikke Universets Aarsag, men Universet selv; dette er ligesaa evigt som denne; det Absolute er heelt og udeelt tilstede i enhver Deel af Universet, altsaa ikke extramundant, men immanent Verdenssjæl. Alt er potentialiter indeholdt i Alt, Metamorphose af een Grundtypus, som gjenfindes i Alt.

Man kan tydeliggjøre sig, hvad Schelling mener, ved at give den Fichteske Jeg-Lære en dybere, universellere Betydning. Man udvide blot det rene menneskelige Jeg til Verdens Jeg. Saaledes havde Schelling ogsaa engang forstaaet Fichte, hos hvem ogsaa Udtrykket det absolute Jeg forekommer. Videre kunne vi sige, at som Jeget hos Fichte er uendelig Productionsproces, saaledes ogsaa hos Schelling. Det Absolute er Verdensprocessen. I Stedet for Forestilling træde alle Virkelighedens Skikkelser, den uorganiske og organiske Natur, den hele aandelige Proces i Mennesket, i Historien o. s. v. Gud er aabenbaret i Alt, men Intet er guddommeligt som dette Enkelte; Gud, det Absolute er Verdensprocessen, det levende System af Tilværelsens Grundfactorer. Saaledes kunne vi sige; kun maa da som Correctiv tilføies, at Ordet Proces ikke maa urgeres. Schelling, der var mægtigt paavirket af Spinoza, tager mere det Absolute som Substants, accentuerer mere det Blivende i al Omvexling end den uendelige Overgang fra Et til Andet. Det Absolute er Livet i alt Levende, Skjønheden i det Skjønne o. s. v.

Schelling adskiller sig efter sin egen Erkjendelse fra Kant og Fichte deri, at han, medens disse blive paa Reflexionens Standpunct, stiller sig selv paa Productionens Standpunct. Medens Kant ansaae Erkjendelsen ved Reflexion (Kategorierne) og Indbildningskraft (Tid og Rum) for den for Mennesket ene mulige, og derimod reserverede Guddommen den intuitive Forstand, der skaber sine Forestillingers Gjenstande, paastaaer Schelling tvertimod, at det at philosophere er at forlade Reflexionens og Imaginationens Standpunct, paa hvilket Alt sees udenfor den

store Sammenhæng, isoleret i Tid og Rum. Philosophien erkjender Tingene, som de ere i sig selv; den seer kun det i dem, hvorved de udtrykke den absolute Fornuft. Den philosophiske Erkjendelse er ikke en Erkjendelse ved Begreber; disse referere sig kun til den timelige Tilværelse, de ere kun Skyggebilleder af Virkeligheden; den philosophiske Erkjendelse er en Erkjendelse ved intellectuel Anskuelse, der seer den absolute Identitet i Alt og Alt i den absolute Identitet. Den er en fri, sig selv til Object havende Produceren. Denne Philosopheren er ikke i sig selv uforstaaelig. Den, der ei forstaaer den, mangler blot Organ for den. Denne Viden er absolut fri; Begreber, Beviser, Slutninger føre ikke til den.

For Philosophen maa derfor de endelige Tings hele Mangfoldighed forsvinde i det Absolutes Eenhed; men af Erkjendelsens Eenhed skal fremgaae en Totalerkjendelse, ikke ved Deduction af det Absolute, — dette er jo ikke Universets Aarsag — men ved Construction; Alt skal fremstilles i det Absolute. Tingene fremstilles her i forklaret Skikkelse, ikke som enkelte, hinanden modsatte, mod hinanden ligegyldige, isolerede Former, men som organisk forbundne, væsentlig identiske og kun qvantitativt forskjellige Udviklingstrin af det ene Absolute, der er Universets Sjæl.

De store Hovedformer, hvori det Absolute aabenbarer sig, dets væsentlige Udviklingstrin kalder Schelling Potentser. Der er en dobbelt Potents-Række. Først nemlig udpræger det Absolutes uendelige Væsen sig i endelige Former (det Reales eller Naturens Potentser). Derefter stræber den endelige Form tilbage til det Uendelige. Denne Tilbagetagelse, Gjenopløsning af de endelige Former i det Absolutes uendelige Væsen skeer i det Ideales, Aandens Potentser. Men i begge Rækker er det det samme Absolute, i dem begge er Eenhed af Idealitet og Realitet, kun med Overvægt af den ideale eller reale Side. Derfor er hos ham al Forskjel qvantitativ. I alle Naturens Former er et idealt, i alle Aandens Former et realt Moment. Det ideelle Moment i Naturen er det formende, livsfrembringende, besjælende Princip. I de ideelle Potentser træder Aanden

frem i synlige, ydre Former. Mellem Naturens og Aandens Former er en fuldkommen Parallelisme, Analogie. Gjennem hele Universet gaaer en stor Lov, Polaritetens Lov. Hvert Væsen har to modsatte Poler, en positiv og en negativ, en real og en ideal. Men den polariske Modsætning er neutraliseret i Væsenets Eenhed. Væsenet, som Totalitet, er hverken positivt eller negativt, men indifferent Eenhed af det Positive og Negative. Magneten, det simpleste Exempel, har en positiv og en negativ Pol, men er selv hverken positiv eller negativ. Sønderbrydes den, fremviser hver Deel begge Poler; sættes to sammen til een, concentrerer den magnetiske Spænding sig atter kun i to Poler. Denne Lov gaaer gjennem hele Naturen, den er en stor Magnet. Der er f. Ex. en positiv og en negativ Electricitet og en Neutralitetstilstand. Kjønsforskjellen er ogsaa en saadan polarisk Modsætning, ligeledes Modsætningen mellem Handlen og Viden, Stat og Religion o. s. v. Overalt opløser Modsætningen sig i et relativt Indifferentspunct.

Den Form, under hvilken Philosophien fremstiller denne almindelige Polaritetslov ɔ: den oprindelig indifferente Eenheds Overgang i Modsætninger og disses Tilbagegang til Eenhed (høiere Eenhed), er Triplicitetens Form, som i sig indeholder Eenheden og Toheden, Dupliciteten. Begyndelsen skeer med en reen, identisk Eenhed; denne udvikler sig til Duplicitet, Differents, der atter sammenfattes til en rigere Eenhed. Hver Potents af det Absolute fremstiller denne Triplicitet eller Totalitet paa en mere eller mindre fuldkommen Maade; men kun det hele Universum er den fuldstændige Fremstilling. Hver Substants er en relativ Identitet af det Reale og Ideale; den absolute Identitet er kun Eet, Gud.

Efter disse almindelige Bemærkninger betragte vi Potents-Rækkerne. Hver har tre Potentser. Den første, Reflexionens, characteriseres ved det for Naturens Potentser overhoved Eiendommelige — det uendelige Væsens Udprægelse i det Endelige, endelige Former; den anden, Subsumtionens, har det for de ideelle Potentser overhoved Characteristiske, det Endeliges Tilbagegang i det Uendelige, Formens i Væsenet; den tredie,

Fornuftens Potents, Identiteten af Modsætningerne — Væsen og Form, — der ikke har nogen tilsvarende Potentsrække. Gud er her kun det absolute Centralpunkt (ikke transcendent).

I. Naturens eller de reale Potentser betragte vi kortere, da Meget hos Schelling af Mangel paa naturvidenskabelige Kundskaber her er blevet aldeles uforstaaeligt. Naturens Potentser ere Materien (Tyngden) — Lyset — det organiske Liv.

1. Materien, hvor Objectivitetens Moment er allermeest overveiende, Naturens skaberiske Productivitets Udstrømning, er ikke noget absolut dødt, kun død i Sammenligning med Naturens høiere Former, men Eenhed af Kræfter. Den indeholder i sig 3 Potentser: Expansiv-Kraften, den absolute Identitets objectiverende Tendents, Contractions- eller Attractions-Kraften, den subjective Factor, der tager Alt tilbage i Uendelighedens Middelpunct, og Tyngden, i hvilken Expansion og Contraction ere i Eenhed *).

2. Lyset, den ideelle, subjective Factor. De materielle Partikler forbindes under mangfoldige Former efter dynamiske Love. Under denne Potents afhandler han Magnetisme, Electriciteten og Galvanisme (Galvanismen: den relative Totalitet, Eenhed af Magnetisme og Electricitet).

3. Tyngde og Lys, det Mechaniske og Dynamiske i Naturen, ere ophævede i Organismen. Denne er det fuldkomne Gjenbillede af det Absolute, fuldendt Subject-Objectivitet i Naturen. Lys og Tyngde gjennemtrænge hinanden. Lyset er ikke, som ved de uorganiske Legemer, udenfor, men som Sjæl udgydt i Organismen. De 3 i denne indeholdte Potentser ere: 1) Reproduction; det Organiske er paa een Gang Subject og Object, sin egen Aarsag og Virkning; det voxer, ernærer og forplanter sig. 2) Irritabilitet (Subsumtionens Potents); den uorganiske Natur virker assimilerende paa Organismen; men enhver saadan Indvirkning er for den kun Incitament til

*) Her afhandler han Himmellegemernes System, Modsætningen mellem Sol og Planeter, disses Eiendommeligheder.

at reagere. 3) Sensibilitet (Sibbern: Beqvemhed til at fornemme og sandse), Organismens høieste Function; her gaaer Subjectets Virksomhed tilbage i det selv. Irritabilitet og Sensibilitet betinge hinanden. Uden udadgaaende Virksomhed ingen Tilbagegang; men hver ydre Kraft gaaer gjennem Sensibiliteten, inden den virker paa Irritabiliteten. Sensibiliteten er det organiske Livs Kilde; i enhver Organisme er en Funke af Sensibilitet. Alle Momenter findes hos enhver, men i Planteverdenen har Reproductionen, i Dyreverdenen Irritabiliteten, i Mennesket Sensibiliteten Overvægt. I Mennesket culminerer Naturen; her ere den ideale og reale Potents i harmonisk Eenhed. Det er Mikrokosmos; hele Tilværelsen gjentager og afspeiler sig i det; dets Fornuft er det Absolutes sande Aabenbaring; i den hilser det Absolute sin egen Væren. Det gjør Overgangen fra de reale til de ideale Potentser.

II. De ideale Potentsers Række afhandles i den transcendentale Idealismes System*). Her ere tre Potentser: Viden, Handlen, Kunst; den deles derfor i theoretisk, practisk og Kunst-Philosophie.

Her siger han nu i Indledningen, at Idealisten har Ret, naar han siger, at Alt er frembragt af Fornuften. Alle Fordomme, som Philosophien har at udrydde, reducere sig til den ene, at der er Ting udenfor Jeget. Jeget er ham ikke det individuelle, men absolute, i hvilket Alt er.

Den 1ste Potents er her Viden. Væsenets Udprægelse i Formen er her Jegets, Selvbevidsthedens Udbredelse, Evolution til et Videnskabernes System (corresponderer med den „materielle Verdensbygning"). Han udvikler her den theoretiske Virksomheds System i følgende Potentsrække: 1) Følelse; Jeget anskuer sig selv i Begrændsningen ved Objectet. Denne Skranke hæves ved 2) Reflexionen; Jeget anskuer sig som producerende en Billedverden. 3) Idet Jeget kan abstrahere fra

*) Schelling beholder dette Navn; det er dog almindeligt at kalde hele hans Philosophie Naturphilosophie.

Alt, erkjender det sig som Intelligents, som saadan er det Frihed. Her er altsaa Overgangen til:

Den anden ideelle Potents, Handlen, det Endeliges Tilbagetagelse i det uendelige Væsen. Det Absolute er her som Sædelighedsloven. Den henvender sig ikke til mig som denne Intelligents, men som Intelligents overhoved. Gud aabenbarer sig her i egen Skikkelse; der gives ingen i Sandhed sædelig Handlen, som ikke udtrykker det guddommelige Væsen. Dette er Guds evige Incarnation; der gives ingen anden. De tre Potentser udvikles her saaledes:

1) For at Frihed kan være, maa Intelligentsen anskue sig som en bestemt i dette Punct af Universet. Dette er Individualitetens Princip. Der gives ingen uendelig Intelligents udenfor den endelige. Individet er, forsaavidt det producerer det Absolute.

2) Staten er Individuationsprincipets Tilbagetagelse i det almindelige Væsen. Til denne aldeles formelle Bestemmelse reducere sig egentlig hans Ideer om Staten. Thi at han kalder Staten en anden og høiere Natur, er kun billedligt. Han følger her i det Hele Fichte. Retsforfatningen er ham kun den fra en ubrødelig Lov udgaaende Tvang, hvorved det skal forhindres, at Individets Frihed ophæves under Vexelvirkningen mellem Alle. Denne Tvang er rettet mod Egoismen. Den objective Verden maa organiseres saaledes, at den tvinger hiin Drift til at handle mod sig selv, saasnart den vil extravagere. Meningen af hiint Udtryk er altsaa blot, at Retsforfatningen er en Tilstand, i hvilken en, med Naturen analog Nødvendighed tilbageholder ethvert vilkaarligt Indgreb i fremmed Frihed. Som Rettens Garantier sætter han Statsmagternes Adskillelse, Foederation mellem Staterne, en almindelig Folke-Domstol. Herfor virker en den menneskelige Frihed gjennembrydende Nødvendighed, hvilken Vilkaarligheden mod sin Villie tjener: Historien*).

---

*) See herom „System des transcendentalen Idealismus", 1800—1803. I „Vorlesungen über die Methode des academischen Studiums" er der

3) Historien er den absolute Gjennemtrængelse af den individuelle Frihed og den teleologiske Nødvendighed. Om Historiens Begreb siger han, at der kun kan være Tale om Historie, hvor et Ideal successivt realiseres ved en fremskridende Udvikling. Hvad der periodisk gjentager sig efter en ufravigelig Regel (f. Ex. Aarstidernes Vexel), overhoved, hvad der a priori lader sig beregne, er ingen Historie (Naturen har ingen Historie). Uden Frihedens Kamp for et Ideal er der ingen Historie. Men paa den anden Side er Historien ikke den individuelle Friheds tilfældige Spil. Et Ideal kan ikke realiseres af noget Individ som saadant, men kun af Væsener, der udgjøre en Slægt. Den ene Generation afløser den anden, begynder, hvor den foregaaende endte. Denne Continuitet er, hvor som i Historien Formaalets Opfyldelse kun kan skee ved Fornuft og Frihed, Tradition. Saaledes realiseres Idealet ei af noget Individ, ei af nogen Generation, men af Generationernes Totalitet, af Slægten. Men idet saaledes enhver Generations Virksomhed er betinget ved det forefundne Resultat og et Resultat, der er et Stadium i Realisationen af det samme Ideal, er Frihedsudviklingen gjennembrudt af Nødvendighed. Formaalet for denne Udvikling sætter han, eensidigt, i den fuldkomne Stat.

Hos Schelling gjenfinde vi saaledes Kants skjønne Ideer om Historien, befriede fra de Forvanskninger, som Kants transcendentale Standpunct medførte. Det er ikke længer blot Betragteren, der lægger Teleologien ind i Historien. Vil man nu og — ei uden Grund — vindicere Kant Hovedfortjenesten, saa bliver det altid Schellings store Fortjeneste ikke alene, at han befriede den fra dens uægte Tilsætninger, men ogsaa, at han vakte Begeistring for den. Schelling foretog den egentlige Udsæd. Medens Alt, hvad Schelling til forskjellige Tider og paa forskjellig Maade har sagt om Staten, er svagt eller forvirret, havde

andre Ideer; men, skjøndt de skulle tillægge Staten en høiere Betydning, ere de mislykkede. Den Idee synes her at være gaaet op for ham, at i Staten skulle Kunst, Videnskab og Religion vinde real Existents. Staten det synlige Billede af Kunstens, Videnskabens og Religionens Totalliv i Menneskeslægten.

han derimod for Historien, som for Naturen, en sand, Gemytterne med uimodstaaelig Kraft gribende Begeistring. Men han har ikke blot befriet de Kantske Ideer fra deres uægte Tilsætninger, men han gaaer ud over dem; Historien er ham Aabenbarelse af det Absolute, Theophanie, fremskridende Beviis for Guds Tilværelse. Uden at opgive, at den er Menneskeslægtens Udvikling, betragter han den som Udvikling af guddommelig Fornuft. Det er ingen Phrase, naar han et Sted siger: „Blandt det Helligste gives der Intet helligere end Historien, dette Verdensaandens store Speil, dette evige Digt af den guddommelige Forstand, Intet, som mindre taaler Berøring af profane Hænder. Formælingen mellem individuel Frihed og uendelig Nødvendighed forklares ikke blot ved Henviisningen til den Naturens Kunst eller List, der benytter Egoismen, ved at interessere den for det, som bereder Veien for det Uendelige, men det er den absolute Identitet, dette evigt Ubevidste, den usynlige Rod, af hvilken alle Intelligentser ere Potentser, der bryder frem i alle Handlinger og er Grund til Lovmæssigheden i Friheden, Friheden i Lovmæssigheden. De historiske Ideer realiseres ikke blot uagtet den individuelle Frihed, men ved den. Verdenshistoriens Heroer er dens Organer, om de endog opfatte de uendelige Formaal blot som deres egne." Fremdeles er det en Fortjeneste, at Schelling ogsaa her har fremhævet Potentser, Epocher i Universalhistorien; men hans egne Inddelinger — han har givet flere — ere søgte og uklare.

Som den tredie ideale Potents, den høiere Eenhed af de foregaaende, opstiller Schelling Kunsten, hvor Stof og Form, den bevidste og bevidstløse Virksomhed, der i Historien er adskilt, ere aldeles sammensmeltede. I Kunstnerens Production er fri, selvbevidst Virksomhed sammensmeltet med instinctmæssig, dæmonisk Nødvendighed. Reflexion, fri sig selv iagttagende Tænken er i uadskilt Eenhed med fuldkommen Fortabthed i Anskuelsen, total Hengivelse i det Absolutes Rørelser. Denne Potents er altsaa Eenhed af Natur og Aand. Naturens instinctmæssige, men dog teleologiske Produceren gjentager sig her, men i Selvbevidsthedens Element. Denne Productivitet er Genie. I Kunstværket kom-

mer Intelligensen til absolut Selvanskuelse. Den Følelse, som ledsager denne Anskuelse, er en uendelig Tilfredsstillelse, Salighed; alle Gaader ere løste. Det Ubekjendte, som opløser det Objective, Bevidstløse og den bevidste Virksomhed i Harmonie, er det Absolute. I Kunstneren har det aabenbaret sig uden Slør (i alt Andet er det endnu tilhyllet) og driver ham uvilkaarligt til at fuldbringe sine Værker. Kunsten er den absolute Aabenbarelse, det store Mirakel, der overbeviser os om det Høiestes Realitet.

I sit oprindelige System — senere har han yttret sig anderledes — sættes Videnskaben saa dybt under Kunsten, at han nægter den Genie, fordi den bevidstløse Virksomhed her træder i Baggrunden. Kunsten er Videnskabens Forbillede; Videnskaben skal (i Fremtiden) arbeide sig op til det Standpunct, hvorpaa Kunsten allerede staaer. Philosophien maa gaae ud fra den absolute Identitet. Denne kan ikke fremstilles i Begreber, kan derfor kun fremstilles i en intellectuel Anskuelse. Da denne Anskuelses Gjenstand er noget Absolut, Ikke-Objectivt (Identitet), kunde det synes umuligt og modsigende, en Chimære. Men Kunsten aflægger Vidnesbyrd for den. Thi den kunstneriske Anskuelse er en objectiv bleven intellectuel Anskuelse. Hvad Kunstneren skuer i en enkelt Skikkelse, skal Philosophien skue i Universet. Kunsten er Philosophiens evige Document. Derfor er Kunsten det Høieste for Philosophen, fordi den aabner det Allerhelligste for ham, hvor det, som er sondret i Natur og Historie, i Liv, Handling og Tanke, i uadskillelig, evig Forening brænder i een Flamme. Som Philosophien fra første Færd er født og opfostret af Poesien, saaledes skal den, og med den alle Videnskaber efter deres Fuldendelse, som ligesaa mange enkelte Strømme, vende tilbage i Poesiens almindelige Ocean. Derved vil opstaae en ny Mythologie for hele Slægten, en Verdenspoesie. Opløsningen af dette Problem beroer paa Historiens fremtidige Udvikling, der tillidsfuldt maa oppebies.

Denne Eenhed af Philosophie og Poesie er det Absolutes høieste Aabenbarelse. Alle lavere Former gjentage sig her i forklaret Form; Natur og Historie opstaae fra de Døde. Her er

Sandhedens Erkjendelse. Denne Sandhed er som den, vi allerede nu kræve af Kunsten, Fremstilling af det Uendelige i dem, ei af det Forgængelige og Timelige. Spørgsmaalet, hvorledes kunne vi erkjende Noget udenfor os, falder bort. Der gives ikke Ting udenfor Jeget; thi Alt er i det Absolute. At vi erkjende, vil sige, at det Absolute i os erkjender sit eget Væsen og Gjerninger, kommer til fuld Selvbevidsthed.

Dette er Grundridset af den Verdensanskuelse, Schelling udtalte i Kraft af en genial Intuition. Han aabnede derved Menneskeslægtens Øine for det, som Fichte forgjæves havde søgt, et indre Universum, en Fornuftverden, i hvilken vi have vor sande Tilværelse, i hvilken vi leve og røres. Det ydre Univers, Objectiviteten restitueredes, ei som en selvstændig, Aanden modsat Realitet, men som den selv i Endelighedens Skikkelse. Hans Opdagelse fremkaldte en Enthusiasme, der var saa meget større, som den lovede fuld Tilfredsstillelse for en allerede dybt følt Trang. Man var bleven træt af det 18de Aarhundredes Oplysning. Kritiken havde forstaaet at nivellere, ei at regenerere. I Trangen til en dybere Verdensanskuelse havde man vendt sig mod de svundne Tider, der søgt Vederqvægelse, især mod Middelalderen og Katholicismen. Denne Trang skulde nu finde en langt fuldere Tilfredsstillelse. Schelling har givet Naturbetragtningen, den historiske Betragtning, tildeels ogsaa Poesien en mægtig Impuls, om hvilken sidste hos os Schack-Staffeldt og Oehlenschlæger bære Vidnesbyrd.

Hos Schelling som hos Fichte kan man skjelne mellem to Perioder, hans oprindelige og hans ombannede Lære. Den oprindelige er det absolute Identitetssystem. Den er det, som er epokegjørende*). Siden 1806 især sporedes i hans

*) Identitetssystemet er fremsat i følgende Skrivter:
a) Entwurf eines Systems der Naturphilosophie. 1799.
b) System des transscendentalen Idealismus. 1800.
c) Darstellung meines Systems der Philosophie i Zeitschrift für speculative Physik. 1801.
d) Fernere Darstellungen aus dem Systeme der Philosophie i Neue Zeitschrift für speculative Physik. 1802 og 1803.

sparsomt udkommende Skrifter en theosophisk Retning*). Han lagde Vægt paa, at det i den intellectuelle Anskuelse Erkjendte tillige var noget absolut Givet, Erfaret. Der viste sig en Tendents til at vindicere det Absolutes Transcendents. Han foregiver at være i Besiddelse af en ny positiv Philosophie, en Aabenbaringsphilosophie, hvilken han foredrager i Berlin. Han har ikke bekjendtgjort den i Trykken. Hvad Andre, f. Ex. Frauenstädt, have meddeelt, synes at være ægte; men i saa Fald vil dette nye System neppe blive epokegjørende.

18. Schelling har den Fortjeneste i sin Identitetslære at have conciperet og udtalt den store Verdensanskuelse, som den nærværende Tids Philosophie begrunder og udvikler. Men skjøndt saaledes Grundanskuelsen i de store Hovedtræk, i det Væsentlige er uforandret, var hans Lære dog i videnskabelig Henseende saa mangelfuld, at det maa siges, at han ved at udtale den egentlig blot opstillede det store Problem, Videnskaben havde at løse, uden selv at bidrage synderligt dertil. Hans Lære fremtraadte i en halv poetisk, halv videnskabelig Form. Han manglede aldeles en videnskabelig Methode. Hans Lære var kun paa Veien til at blive Videnskab, Videnskab i embryonisk Tilstand. Han paastod, at al philosophisk Erkjendelse beroede paa intellectuel Anskuelse, en genial Totalanskuelse, der seer Alt i det

---

e) Vorlesungen über die Methode der academischen Studiums. 1803.

f) Bruno. 1802.

g) Philosophie und Religion. 1804.

De 4 sidste indeholde allerede fremmede Element.

*) Disse senere Skrivter ere:

a) Afhandlinger i Jahrbücher der Medicin. 1806—8.

b) Darlegung des wahren Verhältnisses der Naturphilosophie zur verbesserten Fichteschen Lehre.

c) Afhandlingen om Friheden og Talen om de bildende Kunsters Forhold til Naturen. 1809.

d) Denkmal der Schrift von den göttlichen Dingen des Herrn Jacobi 1811.

e) Ueber die Gottheiten von Samothrace. 1815.

f) Fortalen til Cousins Skrivt om den franske og tydske Philosophie. 1834.

Absolute, og dette i Alt. Dette er nu vistnok ogsaa et væsentligt Moment i den philosophiske Erkjendelse, og forsaavidt conditio sine qua non, men det er kun Moment og derfor ikke denne selv; hvorledes antager denne Skuen af Totaliteten Nødvendighedens Charakter, ɔ: hvorledes bliver den videnskabelig Erkjendelse? Dette følte Schelling ogsaa; han søger bestandig forgjæves en Methode. I sine første Skrivter adopterede han Fichtes Methode, senere (i Zeitschrift für speculative Physik) Spinozas (den mathematiske), i Bruno Platos; ingen kunde tilfredsstille ham. Tilsidst synes han at have opgivet Tanken om nogensomhelst Methode. Det Eneste, der kan ansees som en egen Schellingsk Methode, er den tidligere omtalte Construction; her er egentlig den intellectuelle Anskuelse aldeles eneraadig, kun at Forstanden med dens Hjælp udkaster et formelt Schema, der aldeles ikke indeholder nogen Legitimation af Erkjendelsens Nødvendighed. Denne beroer derpaa, at det Anskuede bliver til Tanke.

I nøieste Sammenhæng med denne formelle Mangel staaer, at den Schellingske Philosophie mangler visse philosophiske Hoveddisciplinær: Logik og Metaphysik (i indskrænket Forstand: Ontologie). Disse vare tidligere med Rette betragtede som Videnskabens Fundamental-Disciplinær. Logikens Gjenstand var til alle Tider Tænkningen. Hos Aristoteles var den en Beskrivelse af den rigtige Tænkning; senere blev den betragtet som en Anviisning til den; derfor disputerede man i Middelalderen, om den var en Kunst eller Videnskab. Hos Kant blev den en Kritik af de for al Tænkning tilgrundliggende aprioriske Stambegreber og deres Anvendelse. Det indsees let, at den videnskabelige Methode kun kan finde sin Begrundelse i Videnskaben om Tænkningen. Schelling forkastede nu den gamle Logik som uphilosophisk, som en blot Forstandsvidenskab, dens Regler vare blot for den endelige Tænkning. Saa grundet som denne Fordømmelsesdom nu ogsaa i een Henseende var, kan den ikke undgaae at dadles for den Eensidighed, at oversee den forstandige Erkjendelses relative Betydning som Moment i den uendelige Erkjendelse. Dernæst oversaae han, at Forkastelseu af den

gamle, den endelige Tænken behandlende Logik blot medførte Nødvendigheden af en ny Logik, der betragtede den uendelige Tænkning. Forekomme og enkelte Yttringer, der antyde Forestillingen om en saadan Videnskabs Mulighed, ere de dog aldeles vage, ligesom han heller ikke nogensinde har begyndt at lægge Haand paa Værket.

Metaphysiken eller Ontologien var Videnskaben om Entiteten, om Tingens almindelige Væsen ɔ: om de i Universets forskjellige Sphærer under forskjellige Skikkelser sig gjentagende, overalt tilstedeværende Grundrelationer. Da Philosophien hos Kant benægtede Muligheden af en Erkjendelse af Tingenes Væsen, bortfaldt Ontologien. Som Erkjendelse af Kategorierne indtraadte Logiken i dens gamle Plads. Med Restitutionen af Erkjendelsens Realitet, som Erkjendelse af Tingenes Væsen, maatte ogsaa følge en Restitution af Metaphysiken, dersom ikke Philosophiens concrete Disciplner, Naturphilosophie, Aandsphilosophie, skulde svæve i Luften. At denne Restitution tillige maatte blive en Reform, følger af den forandrede Verdensanskuelse. En saadan mangler nu aldeles hos Schelling, skjøndt Trangen — endog for den, der ei tydelig har erkjendt en saadan Fundamentalvidenskabs Nødvendighed, — maa føles af Enhver, der gjør sig bekjendt med Schellings Skrivter. Som forhen anført, betegner han afvexlende det Absolute som Identitet af det Subjective og Objective, det Ideale og Reale, Tanke og Væren, Mulighed og Virkelighed, det Almindelige og Særskilte, Uendelige og Endelige, Væsen og Form o. s. v. Men han indlader sig aldeles ikke paa en Forklaring om Grunden til eller Tilladeligheden af disse Variationer. Og dog bliver det letteligen klart, at man ingenlunde, fordi det Absolute er Eenheden af alle Modsætninger, paa Slump kan kalde det snart Identitet af det Ideale og Reale, snart af det Almindelige og Særskilte, men at hele Sammenhængen paa et Sted fordrer en, paa et andet Sted en anden Betegnelse. Disse forskjellige Betegnelser af det Absolute definere det saaledes i forskjellige Grundrelationer, som en vaagen, sig selv forstaaende Videnskab maa være paa det Rene med. Det vil sige: der kræves en Erkjen-

delse af det rene, uspecificerede Absolute i dets Grundrelationer, en Metaphysik.

19. Saa uadskillelige som Navnene Schelling og Hegel ere, saavist som Begges Virksomhed er at betragte som eet Hele, saa stor er Contrasten mellem dem. Schelling er født 1775; hans vigtigste Værker falde mellem Aaret 1799 og 1804, altsaa mellem hans 24de og 29de Aar. Hegel er født 1770; hans første Hovedværk, det første, der begrundede hans Navn som Philosoph af første Rang, er udarbeidet i Aaret 1806 (det Aar, da Slaget ved Jena stod), udkom 1807, altsaa, da han var modnet til Mand. I Schellings blomstrende Periode var han hans Medarbeider og vigtigste Tilhænger. 1801 udgav han „Differenz der Fichteschen und Schellingschen Systeme der Philosophie", ved hvilken han vindicerede det Schellingske Standpunct sin Betydning som et nyt og overlegent. I en vigtig Afhandling i kritisk Journal fra 1802, „Glauben und Wissen", giver han en reproducerende Kritik af den Kantske, Jacobiske og Fichteske Philosophie. I disse Afhandlinger kan man nu opdage Spirer til hans senere Adskillelse fra Schelling. Dette gjælder i endnu høiere Grad om Afhandlingen „über die wissenschaftlichen Behandlungsarten des Naturrechts", 1802 og 1803.

Skjøndt Hegel i denne Periode ei var simpel Discipel, ei uden stor Indflydelse paa Schelling selv, var han dog endnu ikke fremtraadt som den, der havde en selvstændig Mission for Videnskabens Udvikling. Som saadan viste han sig først i sin „Phänomenologie des Geistes". Dette Værk indeholder en Begrundelse af Videnskabens Standpunct. Gjenstand og Tendents gjøre det til et Sidestykke til Kants Kritik der reinen Vernunft; men Methode og Resultat ere forskjellige. Medens Kant (psychologisk) betragter de menneskelige Sjæleevner stykkeviis, den ene efter den anden, gaaer Hegel phænomenologisk til Værks, idet han betragter Bevidsthedens Metamorphoser. Han viser, at den efter sin Naturs indre Nødvendighed gjennemløber visse Udviklingstrin, at den paa ethvert af disse har en anden Gjenstand. Som 1) Bevidsthed overhoved har det til Gjenstand et ligeoverfor Jeget staaende Object; som 2) Selvbevidsthed.

Jeget selv; endelig som 3) Fornuft et Object, der eo ipso tilhører det selv, saa at Jeget i sin Viden af en Gjenstand tillige har en Viden af sig selv. Selvbevidstheden er Fornuft som Vished om, at dens Bestemmelser ere Bestemmelser af Tingenes Væsen. Som saadan er den kommen til det sande Begreb om sig selv, om sin Substants. Som saadan veed det sig som levende Led i en uendelig Intellectualverden. Her i Phænomenologien, i hvilken han allerede følger sin egen — dialectiske — Methode, adskiller han sig fra Schelling. Naar han her siger, at Alt kommer an paa, at opfatte det Absolute ikke blot som Substants men som Subject, saa ligger heri en Polemik mod Schelling, der, som alt tidligere bemærket, stærkere urgerer, at det Absolute er det Ene, i al Vexel Identiske, end det, at det er uendelig, fri Productionsproces. I sin Opposition mod Fichte heldede Schelling stærkt til Spinozas Standpunct; Hegel — kan man sige — integrerede atter Identitetssystemets Standpunct med det Fichteske. Hos ham er det Absolute levende og fri Gjennemtrængelse af Substants og Subject — teleologisk Verdensproces. Er Substantialiteten, Nødvendighedens Moment eensidigt accentueret hos Schelling, saa er atter Subjectiviteten, Frihedens Moment mere kommet til Ret hos Hegel. Erkjendelsen af Sandheden er vel efter Hegel en Jagttagelse af det Absolutes evige Aabenbarelser i den Erkjendende; men den forudsætter ikke blot passiv Hengivelse til dets Rørelser, er ikke blot genial Inspiration, men Tankens Arbeide, Subjectets frieste Virksomhed.

Ved den i Phænomenologien indeholdte Begrundelse af den absolute Idealismes Standpunct havde Hegel banet sig sin Vei. Han stred derefter til at give den absolute Idealisme sin Logik og Ontologie (Metaphysik). Denne Opgave løste han i sin „Wissenschaft der Logik", 3 Bind, 1812—16, almindelig anerkjendt for hans udødeligste Værk. Hegels Logik er paa eengang Logik og Metaphysik; to i Aarhundreder adskilte Videnskaber ere her sammensmeltede til een. Dette vakte Forbavselse, Tvivl, som endnu ikke ere aldeles overvundne, beroligede. Og dog følger denne Sammensmeltning nødvendigt af den absolute Idealismes

Standpunct. Skal Logiken udvikle det for al Tænkning tilgrundliggende System af Grundtanker (Kategorier i Kantisk Forstand; — at de udgjøre et System, havde Kant anet; saaledes havde Fichte ogsaa fremstillet dem i Videnskabslæren), saa ere de jo dog ikke længere blot subjective Tankeformer, den subjective Tænknings Urformer, men ligesaa meget Objectivitetens Urtyper, dens Grundrelationer. Causalitetsloven f. Ex. er ikke blot i min Tanke, men virksom i det Værende; det er ikke blot mig, der i Sandsningen adskiller Noget fra mig og sætter det som Noget for sig, men Noget er virkelig for sig. For-sig-væren er ikke blot et Grundbegreb i subjectiv Forstand, men en Grundrelation, en Grundbestemmelse for Tilværelsen. Er Logiken Videnskaben om den uendelige, absolute Tænkning, saa er dette jo en Tænkning, der ei mindre manifesterer sig i Tilværelsen end i den subjective Tanke. Og fra den anden Side, skal Metaphysiken, med Abstraction fra de concrete Former, hvori det Absolute er aabenbaret i Naturens og Aandens Verden, fremstillet det som Totalitet i sig selv, Totalitet af differente Bestemmelser, blive disse jo det almindelige Grundlag baade for Tanken og Tilværelsen. Logiken er da Kategoriernes Videnskab; men naar vi definere den saaledes, maae vi aldeles holde den Kantske Fordom om deres Subjectivitet borte. Dette Udtryk siger ganske det Samme, som at den er den systematiske Udvikling af det Absolutes Begreb. Dette er nemlig Kategoriernes Totalitet. Denne Betragtning af det Absolute abstraherer fra de concrete Skikkelser, i hvilke det aabenbarer sig som Univers; billedligt kan man altsaa sige, at den fremstiller det Absolute, saaledes som det var før Verdens Skabelse, — billedligt, thi det sigter ikke til nogen Prioritet i Tiden.

Logikens Forhold til andre philosophiske Discipliner er dette, at den er deres Grundlag, ikke blot som Forberedelse til fuldkomment at forstaae dem, altsaa ikke blot dette, at den bringer Betydningen af de Kategorier til Bevidsthed, som idelig bruges i andre Videnskaber, men som indeholdende alle Sandhedens Spirer, det Logiske er den generelle Fornuft, der som Natur og

Aand er specificeret, — men ogsaa blot disse Spirer. Virkelighedens concrete Skikkelser ere ikke blotte Anvendelser.

Indenfor Logikens Enemærker falder den videnskabelige Begrundelse af den af Hegel fundne absolute Methode. Idet vi her, uden at give dette Beviis, der ei lader sig udrive af den systematiske Sammenhæng, bemærke det Fornødne om Methoden, give vi ikke en Beskrivelse af et Instrument eller et mechanisk Haandgreb, som een Gang for alle kan læres, og ved hvilket Tænkningens Arbeide lettes eller endog assureres mod Feiltagelser; vi beskrive den Rythmus, der gaaer igjennem den Tankevirksomhed, som har Sandheden, Indsigten i Tingenes Væsen til sit Resultat. Methoden er den videnskabelige Tænknings egen nødvendige Form, den er i sin Heelhed tilstede, saasnart Tænkningen naaer sin Fuldendelse; dens Træk maae gjenfindes i al Tænkning, saavel den uvidenskabelige, som den videnskabelige i dens forskjellige Overgangsstadier. At Hegel har fundet den absolute Methode, vil sige, at Methodens Momenter, dens disjecta membra af ham ere sammenfattede til uendelig, organisk Totalitet.

Al Tænkning begynder med Analyse af den forefundne Tilværelse, med at abstrahere og distinguere. Tilværelsens concrete Skikkelser analyseres af Forstanden; der abstraheres fra det Enkelte, Individuelle som saadant, idet det henføres til almindelige Synspuncter, almindelige Tankebestemmelser, der skarpt afsondres fra hinanden. Hermed er den uvidenskabelige Tænkning ganske fortrolig. Den gaaer næsten aldeles op i dette ene Moment. Ogsaa i Videnskaben har man seet Tænkningen concentrere sin hele Magt i denne ene Virksomhed (Forstandens), saaledes navnlig i det Wolffiske System, der ei var Andet end et Indbegreb af Definitioner, almindelige i deres Forskjel fra andre fastholdte Definitioner, hvis hele Retfærdiggjørelse bestod deri, at de resulterede af en Analyse af det ved indre Erfaring givne Concrete. Og naar Wolffianismen, efter at have opstillet sine Definitioner, tilsyneladende derfra skred frem til speciellere Sætninger, saa forholdt det sig saaledes, at den undersøgte, hvorvidt visse Prædicater kunde tillægges den definerede Gjenstand,

hvorvidt de kunde subsumeres under Definitionen. Den gik bestandig, som vi vide, ud fra den Forudsætning, at et Prædicat enten maatte tillægges den definerede Gjenstand eller negeres. Paa Grund af denne Tro paa Forstandsbestemmelsernes Fasthed, er denne Betragtningsmaade bleven kaldet Dogmatisme. Vigtigheden af dette Moment maa nu ogsaa erkjendes. Ved den sondres Tænkningens Gebeter; hvor dette Moment mangler, indtræder Confusion; i Tilværelsen er det det ordnende, sondrende Princip, uden hvilket den vilde synke hen til et Chaos af gjærende Kræfter.

Men dette er kun Erkjendelsens Begyndelse. Den grundige Analyse, den, som ei bliver staaende paa Halvveien, gjør den Opdagelse, at Forstandens Bestemmelser ei kunne saaledes fixeres, at enhver Bestemmelse, naar den gjennemtænkes, er modsigende, idet et Element kommer frem, hvorefter det netop maa prædiceres, som først blev negeret. Saaledes f. Ex. det Uendelige og Endelige. Er det Uendelige ikke det Endelige, saa er der Noget, det ikke er. Er det Endelige ikke det Uendelige, saa er det selvstændigt, absolut, uendeligt. Dette har sin Grund deri, at Alt er Eenhed af differente Momenter. Den Virksomhed, som finder Tilværelsens Modsigelser, er Reflexionen, Methodens dialektiske Moment, det negativt Fornuftige. Skjøndt den uvidenskabelige Erkjendelse ikke saaledes er paa alle Puncter gjennemtrængt af Reflexionens Moment som af det dogmatiske Enten-Eller, skjøndt den i sin Overbeviisning om, at Tingene ere, i det Hele glemmer, at de ere i Modsigelse med sig selv, er den dog fortrolig med Meget, der indeholder Anvendelse heraf, men den gjør ikke Anvendelsen. Den veed f. Ex., at Extremerne berøre hinanden, at Livet selv har Dødens Spire i sig, at summum jus er summa injuria. Den har daglig det organiske Livs Udvikling for Øie, seer en eneste Kraft udvikle en Række af hinanden modsatte Tilstande, veed, at alt Levende paa een Gang er Eet og Flere. Det Dialectiske i Tilværelsen var Grækerne vel bekjendt. Den eensidige Fastholden ved dette Moment var og bliver til alle Tider Scepticismens Moder. I den Kantiske Antinomik dukkede det atter op, men blot som en Mod-

sigelse i vor Tænkning, der indtraadte ved Anvendelsen af Kategorierne paa transcendente Gjenstande. Først Hegel gjenvakte Dialektiken.

Tænkningen kan imidlertid — ligesaalidet som den kan slaae sig til Ro ved at antage, at Modsigelsen kommer fra den selv — ikke acqviescere ved det Resultat, at Alt er idel Modsigelse, altsaa, at Intet er. Thi naar de af Forstanden adskilte, modsatte Bestemmelser gaae over i hinanden, saa ere de i Vexelvirkning, i organisk Forbindelse. Saaledes i det tidligere anførte Exempel. Det Uendelige er Magten i og over det Endelige det Endelige uendeligt som sat af dette, deelagtigt i dets Natur. Dialektikens sande Resultat er ikke, at Tingene ikke ere, men at i dem differente og dog beslægtede Momenter ere i Harmonie, at deres Væren er Resultat af en Udvikling. Den dialektiske Virksomhed (Reflexionen) gaaer saaledes over til en ny, den speculative, combinerende, positivt fornuftige. Isoleret, med Opgivelse af Forstand og Reflexion, traadte dette Moment frem i Schellings intellectuelle Anskuelse. En Anelse om Methoden finde vi hos Fichte, der altid opstiller Thesis, Antithesis og Synthesis, og i det Schellingske Potents-Schema (Reflexionens, Subsumtionens og Fornuftens).

Den philosophiske Methode er altsaa den, der ved Tankens Virksomhed reproducerer Sagens Udvikling, men ikke dens timelige Udvikling, ved hvilken Tilfældigheden har sit Spil, saaledes som det skeer i de saakaldte genetiske Udviklinger, men dens evige; den er Begrebsudviklingens Methode. Saaledes vilde den genetiske Fremstilling f. Ex. beskjæftige sig med Statens Oprindelse, begynde med det patriarchalske Liv, forfølge Familien i sine Forgreninger, dens Udvikling til Stamme o. s. v.; den speculative gaaer ud fra den personlige Villies Begreb, eller nærmere fra Folkevilliens Begreb.

Da ethvert efterfølgende Stadium i denne Udvikling indeholder en løst Modsigelse, som ikke var fremtraadt i det foregaaende Stadium, indeholder det flere Bestemmelser, er saaledes det concretere, rigere, de foregaaende ere mere abstracte, fattigere. Naar alle de Bestemmelser, der som Spirer oprindeligt slumre i

Tingen, ere komne til Udvikling, har den vundet sin sande Tilværelse. Ethvert efterfølgende Stadium er saaledes det foregaaendes Sandhed. Den philosophiske Erkjendelse forfølger altsaa sin Gjenstand fra dens første, abstracte, usande Begyndelse til dens endelige, concrete, sande Tilværelse. Den er saaledes en Erkjendelse af, hvad Tingen i Sandhed er.

I Aaret 1817 udarbeidede Hegel sin „Encyclopädie der philosophischen Wissenschaften", et vistnok paa nogle Steder temmelig summarisk Grundrids af hans hele System, der dog allerede saaledes var tilstrækkeligt til at lægge Grunden til Reform af alle Videnskabens concrete Discipliner. Det var hans Hensigt successivt at lade følge saadanne udførlige Bearbeidelser af enkelte Afsnit, som han 1821 gav i sin Retsphilosophie. Navnlig var det hans Tanke saaledes at bearbeide Psychologien, den subjective Aands Philosophie. Han inddeler Aandsphilosophien i den subjective, objective og absolute Aands Philosophie. Dette Afsnit er allerede i Encyclopædien behandlet saaledes, at her er givet langt Mere end blot Grundlaget til en Reform. Det forstaaer sig iøvrigt af sig selv, at Encyclopædien, der forudsætter udbredte Studier i alle Videnskabens Fag, endog fra den reale Side, hvilke han og underkastede sig, ikke kan være saa ligelig behandlet og saa fyldestgjørende gjennemarbeidet paa alle Puncter som Logiken, at endog Retsphilosophien — skjøndt man maa beundre, hvorvidt han ogsaa her har udstrakt sine reale Studier — paa fine Steder bærer mærkelige Spor af, at Forfatteren ikke var Jurist ex professo. Men hvor mange Betænkeligheder hans Bearbeidelser af Philosophiens concrete Discipliner end kunne vække — Betænkeligheder, som dog for en ikke ringe Deel ville vige for nærmere, omhyggelig Forskning —, hvor Meget der end kan være nærmere at udvikle, begrunde, tildeels og at omdanne, bliver dette dog vist, at ethvert Hovedfremskridt ogsaa i Philosophiens concretere Discipliner, som enten allerede er gjort eller i den nærmeste Fremtid vil blive gjort, for en saare væsentlig Deel skyldes ham.

Blandt Hegels Hovedværker maae ogsaa nævnes de først efter hans Død udgivne Forelæsninger over Religionsphi-

losophie, Æsthetik, Historiens Philosophie og Philosophiens Historie. De have havt og udøve endnu en stor Indflydelse paa Theologie, Æsthetik og Historie.

19. At den strengt videnskabelige Explication af den absolute Idealisme, skjøndt det i Identitetssystemet givne Grundlag er blevet umiskjendeligt, ei kunde gaae for sig uden endog væsentlige Forandringer af det Schellingske Schema, lader sig let tænke. Af større Vigtighed end Spørgsmaalet om disse Modificationer er det, om Hegel tillige er gaaet ud over Identitetssystemets Standpunct. Identitetssystemet fatter Gud som den immanente Verdensaand, men ei som transcendent. Gud er ikke selv et Subject, men vinder kun Selvbevidsthed i Mennesket. Dermed staaer da i den nøieste Forbindelse, at Menneskets Individualitet blot er transitorisk. Spørgsmaalet er nu, om den Hegelske Philosophie acqviescerer herved, eller om den — uden dog at opgive Immanentsen — tillige tillægger Gud Transcendents. Herom er en Strid opstaaet ei blot mellem den Hegelske Skole og dens Modstandere, hvilke imidlertid ikke absolut kunne skilles fra hinanden, men i den Hegelske Skole selv. At Hegel nu ikke saa reent og afgjort har lært Guds Transcendents, som Nogle ville, er vist. Den hele Anordning af Encyclopædiens sidste Hovedafsnit (Religion, Kunst, Videnskab) er uforenelig hermed. For et System, der lærer en personlig, transcendent Gud, maa Religionen være det Høieste. Hegel har altid indskjærpet Immanentsen, aldrig Transcendentsen, hvilket er aldeles uforklarligt, dersom han var sig bevidst i et saadant Hovedpunct at have overskredet Identitetssystemets Standpunct. Paa den anden Side er det saa, at hans meest gjennemarbeidede Værk, Logiken, i Slutningen, Læren om den absolute Idee, synes at indeholde det metaphysiske Grundlag for en Lære, der ei acqviescerer ved hiint Standpunct, at mange Yttringer især i hans senere Forelæsninger kunne opvække den Tanke, at han endog i alle Hovedpuncter stemmede overeens med den kirkelige Dogmatik. Men hvad det Første angaaer, saa turde dog maaskee dette Partie af Logiken ikke endnu indeholde et saadant Grundlag fuldstændigt, men kun Elementer dertil; hvad det andet an-

gaaer, kan hiin Overeensstemmelse med den kirkelige Dogmatik vistnok ikke alene forklares af den i hans senere Periode virkelig tilstedeværende Bestræbelse efter at gjøre sin Philosophie tilgængeligere ved at formilde det strenge, videnskabelige Foredrag, ved at tale i Forestillingernes Sprog i Stedet for i Begrebets. Tvertimod, vi betvivle ikke, at de christelige Ideer i mange Momenter have grebet ham, men dog ikke saaledes, at de have gjennemtrængt Systemet. Ogsaa Hegel har uden Tvivl havt en dobbelt Horizont. Med Hensyn til Udødeligheden har Hegel kun sjeldent og i Korthed yttret sig, og da blot saaledes, at han har urgeret, at det evige Liv er præsent.

20. Endnu er at tale om Hegels Retsphilosophie. At han allerede i Afhandlingen om Naturrettens videnskabelige Behandlingsmaader her langt overgik Schelling, der i det Væsentlige blev staaende ved de Fichteske Ideer, er allerede forhen bemærket. Man gjenfinder overhoved denne Afhandlings Ideer, men mere modnede i hans Retsphilosophie. I hiin Afhandling gav han en mesterlig Kritik af Legalitetssystemet, ved hvilken han især holdt sig til det classiske Fichteske System; han gjorde een Gang for alle Ende paa den transcendentale Idealismes abstracte Modsætning, Legalitet og Moralitet, opstillede Ideen om den absolute Sædelighed. Dette er et uhyre Fremskridt, en udødelig Fortjeneste. Herom henvise vi iøvrigt til den almindelige Indledning til Retsphilosophiens System. Der er det gjort gjældende, at man neppe kan acqviescere ved Moralens fuldkomne Incorporation i Retsphilosophien, at Retsphilosophien vel har et moralsk Capitel, men at der desforuden er en selvstændig Moralphilosophie. Hegel har derhos den store Fortjeneste, at have restitueret den antike Opfattelse af Staten som substantielt sædelig Institution, dermed har han tillige ophævet den falske Adskillelse mellem Politik og Retslære. Men hans Bestemmelse af Retsbegrebet*) og ligeledes af Statens

*) „Dieß, daß ein Dasein überhaupt, Dasein des freien Willens ist, ist das Recht"; Grundlinien der Philos. des Rechts § 29.

Begreb*) er for vid. Staten er ham den sædelige Idees høieste Virkelighed, den sædelige Aand, som den aabenbarede, sig selv vidende; det er Individets høieste Pligt at være Medlem af Staten. Medens hele Hovedpartier ere mesterligt udførte, ere der andre, ikke mindre vigtige, hvori Fremstillingen bliver vag, paa Grund af hiin Opfattelse af Statens Væsen. Dette gjælder til Exempel (instar omnium) om, hvad han anfører om Kirken. Det lader sig neppe sige, hvorledes han egentlig har tænkt dens Forhold til Staten. Derfor er dette Forhold blandt hans Disciple blevet fremstillet paa tredobbelt Maade; efter Nogle er den en lavere Sphære under Staten, hvilket dog neppe kan have været Hegels Mening; efter Andre en Green af Staten (territorialistisk); efter Andre endelig skulde den i Tidens Fylde blive Eet med Staten**). Ingen af disse Fortolkninger tillægger Kirkens oververdslige Princip den tilbørlige Indflydelse, og dog er Religionens Sphære i dette System høiere end Statens.

Paa det Speciellere gaae vi ikke videre ind, men henvise deels til de Bemærkninger, der paa sine Steder forekomme i Forelæsningerne over Systemet, deels til en Sammenligning mellem Forelæsningerne og Hegels Retsphilosophie, et Værk, som Ingen bør undlade selv at studere.

*) „Der Staat ist die Wircklichkeit der sittlichen Idee". Grundlinien der Philos. des Rechtes § 257.

**) Saaledes Märklin: I den fuldkomne Stat maatte Moral, Religion, Kunst og Videnskab være anerkjendte som nødvendige Bestanddele. Den sande Stat vilde være den sammenholdende Eenhed af alle disse Elementer: Staten det Hele, Kirken integrerende Moment. See herom Wirth „System der speculativen Ethik" II. Pag. 427—28.

